

ВОЈНОИСТОРИСКИ ИНСТИТУТ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

ЗБОРНИК

ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА
О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

ТОМ

I

КЊИГА 12

БОРБЕ У СРБИЈИ 1944 ГОД.

БЕОГРАД

1956

БОРБЕ У СРБИЈИ 1944 ГОД.

- ОД 11 ДО 30 СЕПТЕМБРА -

ДОКУМЕНТА ЈЕДИНИЦА НАРОДНО-
ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

БР. 1

ПИСМО ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШЕФУ ЕНГЛЕСКЕ ВОЈНЕ МИСИЈЕ ПРИ ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ О ПОТРЕБИ СЛАЊА ОРУЖЈА И МУНИЦИЈЕ¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Бр. службено
11 септембра 1944 г..
Положај

ШЕФУ ЕНГЛЕСКЕ ВОЈНЕ МИСИЈЕ ПРИ ВРХОВНОМ
ШТАБУ НОВ И ПОЈ БРИГАДНОМ ГЕНЕРАЛУ
Г. МАКЛЕНУ

Из свих јединица непрестано нам стижу дописи и радиограми у којима се тражи оружје и муниција за све већи број нових добровољаца. Ја сам о том питању неколико пута разговарао са мајором г. Дагмаром.² До сада, нажалост, он није био у стању да изиђе у сусрет нашим тражењима. Ја знам да су ваши транспортни авиони заузети за снабдевање савезничких јединица на италијанском фронту. Ипак Вас молим да сав Ваш велики ауторитет заложите код надлежних савезничких органа, како би се наше потребе у оружју и муницији бар делимично задовољиле. Тиме би се, нема сумње, дејство наших јединица, у овако одлучујућем периоду, многоструко повећало.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 3—3, к. 181.

² Члан енглеске војне мисије при Главном штабу НОВ и ПО Србије

молим Вас да будете тако љубазни и што пре ме известите о могућностима задовољења ових наших потреба.

(МП)

С поштовањем,
Командант
генерал-лајтнант,
Коча А. Поповић

БР. 2

РАДИОГРАМСКО НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕ- ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТА- БОВИМА БРИГАДА ЗА ИЗБИЈАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ БРАЈИЋИ — РАВНА ГОРА — ПЛАНИНИЦА — СТРУ- ГАНИК¹

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Број СЛ
11 септембра 1944
у 6,45 часова

ШТАБУ VIII ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ

I

Покрет целе Дивизије данас у десет часова. Бригаде да избију на следеће просторије:

I бригада кретаће се Маљенским Путем до на просторију Горњи Лајковац — Струганик.²

III бригада преко Равне Горе у с. Планиница.

VIII бригада у Равну Гору.

XIII бригада преко Богданице на просторију Брајићи — Суворор.

II

Личка дивизија³ избиће на северно подножје Дивчибара и Маљена.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 5/2, к. 712.

² Види док. бр. 4 и 16

³ Шеста пролетерска дивизија

Ми ћемо ићи са VIII црногорском бригадом.
Првом следећом везом потврдите да ли сте примили и разумели ове депеше.

111

Одмах упутите далеко унапред у правцу покрета ојачана летећа одељења. Она да се крећу прикривено и брзо и да на појединим местима сачекују четнике који испред вас беже.

Забрањено свако стрељање заробљеника без судског поступка.

IV

Одредите старешине које ће обавезно организовати систематско паљеше спискова који користе непријатељу: пореске спискове, мобилизационе, о вршидби, итд. При томе издвојити и покупити материјал о издајницима, ратним злочинцима и др.

Дражине и Недићеве сеоске старељине и организаторе хапсите. То је главни издајнички ослонац у народу.

Овде је могућа брза и лака организација исхране на терену. У циљу олакшања и убрзања покрета, олакшајте интендантуре и радне водове. Забрањено ношење више од једнодневне резервне хране.

Врховни штаб јавља: наше јединице заузеле Зајечар, Сурдулицу, Добој, Дервенту и Приједор. Из Бихаћа, [Бос.] Петровца и Сл. Пожеге пришло нам 1000 домобрана. Успешне офанзиве наше војске на свим секторима.

Достављамо вам ове депеше јер нисмо сигурни да сте их преко радио-станице примили.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(МП)

За Штаб
начелник
п. пуковник,
Мома Ђурић

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ОД
11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ
ДИВИЗИЈЕ О ПОКРЕТУ БРИГАДЕ У ПРАВЦУ МИОНИЦЕ¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТ. БРИГАДЕ
11 IX 944 год.
2215 ч.

ШТАБУ I ПРОЛЕТ. ДИВИЗИЈЕ

- 1.) Са главнином смо стигли на просторију Струганик па сјеверно с. Мишићи — Петковића Бр. Церовић² је такође стигао.
- 2.) Ја сам пред ноћ био са штабом VI Личке див. Један бат. Личке див. пошао је# [на] Мионицу. Наша два су пошли правцем Г. Тошшца — Команице — Мионица. Са та два бат. пошао је Љубиша.³ Они ће бити повезани са деловима Личке. Љубиши и бат. је задатак јасан — вјерујем да су досада дошли у Мионицу.
- 3.) Личани су запленили око 20—30 кола коморе Дражиног главног штаба и нац. комитета —• архива и разног материјала.
- 4.) Према исказу сељака Дража је побегао за Мионицу са својим штабом и нац. комитетом. — Са њим су пошле његове јаче снаге. Један део побегао је ка Ваљеву.¹
- 5.) Наша два [батаљона] без застоја пошла су напријед. Наше јединице су страшно уморне — немају кад ни храну кувати. Потребан би био краћи одмор бар са главнином, док би се једна група могла одредити за даље протеривање непријатеља.
- 6.) И поред уморности мислимо кренути сјутра напријед на правцу Мионица и даље ка сјеверу.
- 7.) Први и Шести су са болницом. Болница је много уморна — касно ће стићи и доста тешко. Ми смо им дали правац за Струганик. Но, ако Ви будете на том месту за вријеме њиховог пролаза, дајте им даљи правац за нама и потребан одмор. Први бат. требао би проћи напред у састав бригаде,

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 3/6 к. 712 А.

² Јован Церовић

³ Љубиша Веселиновић, начелник штаба Прве пролетерске бригаде

а VI да остане код болнице и са одмором да се креће за нама.
8.) Ми се сада налазимо на цести у с. Мишићи код к. 437.
По овој патроли пошаљите потребно наређење.

9.) Наша радио ст. како је била у покрету са челиим батаљонима пошла је са ЈБубишом и бат. напријед. Они ће са тог сектора свакако одржавати везу са Вама, — но само редовну.

I

С. Ф. — с. Н!

Командант-мајор
Ј.⁴ Жарић

БР. 4

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСKE УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА МАРШ У ПРАВЦУ РАВНЕ ГОРЕ И СУВОБОРА¹

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Бр. сл.
11-1X-1944
Положај

ШТАБУ _____ БАТАЉОНА, БОЛНИЦИ, ИНТЕНДАНТУРИ
И БОЈНОЈ КОМОРИ ОВЕ БРИГАДЕ

Положај

Разбијени Дражини корпуси налазе се у паничном бјегству и повлачењу ка сјеверо-истоку.

Наша дивизија ће данас у 10 часова извршити покрет даље у циљу гоњења разбијених банди.²

Бригаде ове дивизије крећу се у ољедећим правцима:

I Бригада кретаће се Маљенским Путем до на просторију Г. Лајковац — Струшник.

⁴ Јагош

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 57/1, к. 872.

³ Види док. бр. 2

III бригада преко Равне Горе у с. Планиницу.
XIII бригада преко Богданице на просторију Брајићи
— Сувобор.

Наша бригада извршиће покрет до у Равну Гору.
Правац осталих бригада наше дивизије даје вам се ради
опште оријентације и везивања са истима.

Са нама ће се кретати Штаб корпуса и Штаб наше дивизије.

У вези овога

НАРЕЂУЈЕМО:

— Бригада ће се прикупити и постројити за покрет до 9,45 часова, на просторији с. Г. Скакавци, одакле ће се извршити даљи покрет ка Равној Гори.

— Ред маршовања: ПРЕТХОДНИЦА: 1. батаљон; ГЛАВНИНА: 4. батаљон, 3. батаљон, инжињерска чета дивизије, бригадна болница, интендантура и бојна комора; ЗАШТИТНИЦА: 2. батаљон.

— Претходница полази са садашње просторије тачно у 9,45 час., док ће све остале јединице са зборног мјеста кренути тачно у 10 ч. одређеним правцем за претходницом и то: Лазовића Борје — преко Тометина Поља — Маљенски Пут (преко њега) и даље најкраћим путем за Равну Гору.

— Претходница на појединим мјестима гдје то треба остављаће везу главнини, а 4. батаљон ће се старати да одржава сталну везу са претходницом.

— Штаб бригаде ће се кретати на челу главнине.

— Потпуни ред у маршовању нека дође у току овога марша до пуног изражаја.

Забрањено је свако стријељање заробљеника без судског поступка.

Одредити старјешине које ће обавезно организовати систематско паљење спискова који користе непријатељу: пореске епиекове, мобилизационе, о вршидби итд. При томе издвојити и покупити материјал о издајницима, ратним злочинцима и др.

Дражине и Недићеве сеоске старјешине и организаторе хапсити. То је главни издајнички ослонац у народу.

Овдје је могућа брза и лака организација исхране на терену. У циљу олакшања и убрзања покрета, олакшајте интендантуре и четне коморе. Забрањено је ношење више од једнодневне резервне хране.

Врховни штаб јавља: Наше јединице заузеле су: Зајечар, Сурдулицу, Добој, Дервенту и Приједор. Из Бихаћа,

[Бос.] Петровца и Сл. Пожеге пришло нам је 1000 домо-
брана. Успјешне офанзиве наше војске на свим секторима.
Предњега се у свему придржавати.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Пол. комесар
мајор
Јокаш Брајовић

БР. 5

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О НАПАДУ НА КРУШЕВАЦ И РУШЕЊУ ПРУГЕ КРУШЕВАЦ — КРАЉЕВО И СТАЛАЋ — НИШ¹

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Бр. Сл.
11-IX-1944
у 9,30 ч.

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ

1. Са 4 батаљона IV Пролетерске бригаде вршили смо иапад на Крушевац 10 ов.м. Непријатељ је непрестано из града давао прилично јак отпор, но, и поред тогд, наше јединице су успеле да продру у град заузевши жел. станицу и још неке објекте. Око 11 часова непријатељ је добио појачање од Краљева у јачини до 2000 војника. Благодарећи овој помоћи а и моторизацији, непријатељ је успео да наше јединице које су упале у град избаци и борба се наставила око града у току целог дана. Непријатељ је покушавао неколико испада с тенковима, но увек је био одбијен. Досада, колико имамо података, непријатељу је уништен један тенк, заробљен један немачки подофицир и командант села четничког.

У току прошле ноћи, т.ј. 10—11 наше јединице су поново вршиле притисак на Крушевац и акцију на комуника-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 30/4, к. 732 А.

цију Крушевац — Краљево. О резултатима ових акција још нисмо добили извештај.

2. III Српска бригада на свом сектору је извршила следеће акције: у току ноћи 8—9 порушила је жел. пругу Суповац — Житковац на пет места (пропусти). Порушен је мост на друму код Белог Брега и жел. скретница на станици Грејач.

У току ноћи 9—10 ов. месеца на сектору Житковац — ЈБубеш оштећена је жел. пруга ложешем ватре на више места.

Вршен је напад на Житковац и Корман, но непријатељ — Немци и четници су се бранили из бункера и утврђења, а поред тога дохпла им је помоћ у тенковима, те је напад остао без успеха.

3. У свим горњим борбама наше јединице су имале 7 рањених и 1 мртвог.

4. III Српска бригада је у току ноћи 10—11 вршила акције на комуникацији Крушевац — Сталаћ — Корман. О овим акцијама још немамо података.²

5. Наш даљи рад и акције на овом сектору биће у духу ваших директива³ и то на сектору Сталаћ — Крушевац — Краљево и Сталаћ — Житковац, као и што јачи притисак на Крушевац у циљу овлађивања истим. Предузећемо и један напад на четничке банде које се налазе на левој обали Западне Мораве у циљу разбијања и демобилизације истих.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Милинко Ђуровић

Командант — п.пуковник,
С.⁴ Урошевић

² Види док. бр. 23

³ Види том I, кн>. 11, док. бр. 13С

⁴ Средоје

ГЛАВ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Вр. сл.
11 - IX - 1944
у 9,30 ч.

11
11

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ

1. Са 4 баталона IV Пролетерске бригаде вршили смо напад на Крушевац 10 ов. Див. непријатељ је непрестано из града давао прилично јак отпор, но, и поред тога наше јединице су успеле да продру у град заузимајући мањ. станицу и још неке објекте. Око 11 часова непријатељ је добио појачања од Краљева у јачини до 2000 војника. Благодарни овој помоћи а и моторизацији непријатељ је успео да наша јединица која су биле у граду избаци у Срба се изоставља око града у ову целу га дана. Непријатељ је покушавао неколико напада с тенковима, но, у сваком је био одбијен. Досада пољско имамо податка непријатељу је уништен један тенк, заробљен један немачки подофицир и командант само четничког.

У току прошле ноћи, т. ј. 10-11 наше јединице су поново вршиле притисак на Крушевац и акцију на комуникацију Крушевац - Краљево. О резултатима ове акције још нисмо добили извештаја.

2. III Српска Бригада на свом сектору је извршила следеће акције: у току ноћи 8-9 извршила је мањ. пругу Суковац - Битковац на гет места / пругу / догумен је мост на друму код Белог Брета и мањ. окретницу на станици Прејац.

У току ноћи 8-10 ов. месина на сектору Битковац - Д. Сел. батаљона је мањ. пруга доњом ватре на неке места. Успешно је напад на Битковац и Јордан, но, непријатељ, немци и четници су се branili из bunkera и утврђења, а поред тога добили су помоћ у тенковима, те је напад освај без успеха.

3. У свим горњим борбама наше јединице су имале 7 рањених и 1 мртвог.

4. III Српска Бригада је у току ноћи 10-11 извршила акције на комуникацији Крушевац - Сталац - Јордан, а још неке мањ. податка.

5. Наш главн рад и акција на овом сектору врши се у духу ваљих директива и то на сектору Сталац - Крушевац - Краљево и Сталац - Битковац, као и што још битиски на Крушевац у циљу смањивања нитим. Предузећемо и један напад на четничке bande које се налазе на путу од Крушеваца према Краљеву.

11
11

С. Умичевић

БР. 6

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА КРУШЕВАЦ¹

ШТАБ
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Оп. бр. службено
11 септембра 1944 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Наређењем тога Штаба оп. бр. 106 од 9 ов.м. било је предвиђено да наша бригада, без једног батаљона, изврши напад на Крушевац у смислу заузимања истог. По пријему наређења овај Штаб издао је заповијест батаљонима за напад и са просторије на којој су се батаљони налазили у 21 час извршен је покрет у 4 правца и то: наш 3. батаљон пошао је правцем Буковица — Мудраковац, одакле је са двије чете пошао у правцу Паруновца. Ове двије чете имале су задатак да десним обухватом нападну на Обилићево и да га заузму, вршећи и даље притисак са тог правца према граду, као и рушећи комуникацију Сталаћ — Крушевац. Једна чета 3. батаљона од Мудраковца пошла је у правцу Прњавора, са задатком да исти ликвидира и да врши притисак на том правцу према граду.

Наш 2. батаљон пошао је правцем: Липовац — Раса-
дник, са задатком да очисти Раса-
дник — Багдалу, као и да
затвара правац Липовац — Крушевац и; по ликвидирању не-
пријатељских упоришта да упадне у град.

4. батаљон пошао је правцем: Дерова — Вучак, са за-
датком напада на Равњак и Багдалу и даље да у заједници
са 2. батаљоном по ликвидацији Багдале продужи за град.

5. батаљон пошао је правцем Жабаре — Пепељевац, са
задатком затварања правца према Краљеву и рушења ко-
муникације Краљево — Крушевац, као и садејства 4. бата-
љону приликом чишћења Равњака и осталих упоришта
према граду.

Тешка оруђа била су постављена на просторији: Вучак
Гари — к. 274.

Батаљони су стигли на одређена мјеста тачно у 5 сати
10 ов.м., када је напад и отпочео¹.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под бр. 31/4, к. 732 А.

Непријатељ је држао положаје: Капиција — Паруновац — Прњавор — Расадник — Вагдала — Равњак, као и сам град. Састав непријатеља на овим положајима био је: Њемци, четници, добровољци у јачини од 2500—3000 војника.

10-ог ујутро успјели смо очистити све положаје до линије Обилићево — Прњавор — Расадник — Багдала и 3. батаљон ушао је у Обилићево, а 5. батаљон преко Равњака и жељезничке станице упао је у град, дочим остала два батаљона нису успјела очистити Расадник и Багдалу, зато што је непријатељ на овим положајима био јако утврђен. Већи број Њемаца на овим положајима са тенковима и тешким оруђем онемогућавао је овлађивање истим. Док су 3. [и] 5. батаљон водили борбу у Обилићеву, од Крајева су непријатељу стигла појачања од 2000 Њемаца, као и што је од [3.] Мораве према Читлуку једна колона четника ишла у правцу Пепељевца у намјери да заобиђе наше батаљоне и да са леђа дејствује на нас. Поред тога 10 тенкова у граду ставило се на пут нашим јединицама које су водиле борбу. Услијед овакве ситуације били смо приморани да 5. батаљон повучемо на линију Равњак — Јагодњак — Кључ. У току дана непријатељ је са тенковима неколико пута правио испаде у правцу с. Гари и успио је да одбаци наш 2. батаљон који је на том правцу дејствовао, дочим остала трм батаљона задржала су се на линији горе означеној. 5. батаљон у току дана успио је да одбаци четнике који су ишли у правцу Пепељевца и исте је натјерао на повлачење преко Западње Мораве.

У ноћи 10/11 ов.м. поново смо предузелЛ напад на град са истим распоредом. Са лијеве и десне стране успјели смо да поново уђемо у град, дочим Расадник и Багдалу ни овог пута нисмо могли ликвидирати. Поред тога непријатељу стизала појачања у људству и моториз.ацији и били смо приморани да повлачимо наше јединице до на лмнију Чукар — Лепо Брдо • Липовац — Зимовник — Мировац — Ждребчевица, гдје смо се задржали у току 11 ов.м., тј. гдје се и сада налазимо.

У овој борби, која је трајала непрекидно 24 часа, непријатељ је био упоран и залагао се по цијену свега да нас одбаци од града. Наше јединице брзим маневрима и вјештим сналажењем успјевале су изманеврмсати непријатеља, стварајући му при том велике губитке. Непријатељ је имао 98 мртвих, пребројаних на бојишту, већи број рањених и 24 четника заробљена и 1 зарвобљени Н>емац. Њемца и 2 четника послали смо томе Штабу, а остале заробљенике, који су били већином силом мобилшсани четници, или смо пуштали кућама или смо један мазњи број задржали у нашим јединицама. Заплијенили смо 20 пушака, 2 револвера и

два кон>a. Уништили смо један тенк. Сопствени губици: 4 мртв.а, 20 рањених, од којих 6 тежих, док су остали лакше рањени. Међу овим губицима већи је број нових другова. Оружје је исправно, сем што је на противколцу штит уништен дејством топа са. тенка. Утрошена је већа количина муниције.

Сада се налазимо на горе означеној линији, затварајући све правце према непријатељу. Од стране непријатеља до сада није се осјетио никакав покрет према нама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Помоћник политкомесара, капетан
Радован Радовић

Командант, мајор,
Блажо Јанковић

БР. 7

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О ОСЛОБОЂЕЊУ ИВАЊИЦЕ¹

К — I²
Број служб.
11 септембра 1944 г.
у 1 час

'О — I³

Положај

10 ов.мј. извршили смо покрет са двије бригаде са сектора Врмбаје — Мланча, са задатком напада на Ивањицу и Лисански рудник.

Напад на оба мјеста одредили смо у 21 час. Међутим посада Ивањице, која се састојала од једне чете недидеваца и околних четничких јединица, повукла се из града у 16 часова у правцу Каоне, тако да су наше јединице ушле у празан град. Вјероватно да су наше јединице ушле и у напуштеци Лисански рудник.

Сада су наше јединице распоређене на сектору Громов Биљег (на комуникацији према Сјеници) — с. Рокци — Ивањица — Лисански рудник.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 3/3, к. 782 А.

² Штаб Пете НОУ дивизије

³ Штаб Оперативне групе дивизија

Данас мислимо да прославимо двогодишњицу формирања јединице К-3.⁴ Прослава би почела у 14 часова, а увече би одржали културну приредбу за јединице и народ.

Молимо вас да нас извијестите да ли ову прославу можемо одржати, обзиром на даљи наш покрет. Такођер би жељели да неко од вас присуствује овој прослави.

Не знамо каква је ситуација на сектору Ариље. Такођер немамо неких података о сусједним секторима.

Становништво Ивањице у већини је присилно евакуисано, вјероватно да се већи број налази по околним селима. Успоставићемо одмах нашу власт у граду

Ми се налазимо у Ивањици.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, п.пуковник:
Илија Матерић

Командант, пуковник:
Милутин Морача

БР. 8

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ЗА РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ИВАЊИЦА—АРИЉЕ¹

К—I²
службено
П-IX-1944

К—2³

Положај

Јединице Б—I⁴ и С—I⁵ стигле су на просторију предвиђену ранијом заповијешћу.⁶ Вјероватно да ће у току данашњег дана ући у Гучу.

Података о сектору Ариље — Пожега немамо, те требате настојати да што прије прикупите податке како би могли предузети даље дејство.

⁴ Четврта крајишка ударна бригада

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 8/1, к. 782.

² Пета НОУ дивизија

³ Прва крајишка ударна бригада Пете НОУ дивизије

⁴ Седамнаеста НОУ дивизија

⁵ Двадесет прва НОУ дивизија

⁶ Види том I, кн>. 11, док. бр. 152 и 153

Пошто ће данас наше јединице ући у Гучу или избити у висину исте, извршите покрет и према ситуацији у току дана или вечерас,⁷ а према прикупљеним подацима, извршите напад на Ариље.⁷

Код Клисуре⁸ и Градине, уколико то досад нисте учинили, требате порушити комуникацију и онеспособити је за пролаз моторизације и тенкова.

Телефонску линију за одржавање везе са нама користите, с тим што ћете унапријед везу кидати а линију увести у посебан апарат за нас.

Потребно нам је хитно достављати податке о Пожеги и Ужицу. Наше даље дејство остаје по директивама које сте раније добили.

Јединица К—3⁹ данас ће вршити прославу двогодишњице формирања, гдје би добро било да дође ваш делегат, који ће поздравити јединицу К—3.

Доставите нам податке о нападу на четнике који су отступали из Ивањице, као и о Лисанском руднику.¹⁰

У вашем дејству требате имати пуну иницијативу.

Ми се налазимо у Ивањици.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, п.пуковник:

Командант, пуковник:

Милутин Морача

⁷ Види док. бр. 84

⁸ Ман. Клисура

⁸ Четврта крајишка ударна бригада Пете НОУ дивизије

¹⁰ Види док. бр. 9

БР. 9

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА ЛИСАНСКИ РУДНИК И О БОРБИ СА ЧЕТНИЦИМА КОД СЕЛА ПРИЛИКЕ¹

К — 2²
Број: службено
11.IX.1944
— Положај —

ШТАБУ К—I³

Извјештај о акцији.

Положај

Према добивеном задатку⁴ да наша јединица (К—2) нагхадне и заузме Лисанзски рудник, кренуле су наше јединице увече 10.IX на задатак.

Јединица 31⁵ имала је задатак да нападне сам рудник, јединица 33⁶ нападала је творницу, а јединица 34⁷ запосјела је комуникацију Ивањица — Ариље, са задатком да осујети сваки покушај непријатеља ако би исти настојао ометати наше јединице, као и да пресијече пут непријатељу који би се повлачио цестом од Ивањице према Ариљу.

Јединице 31 и 33 по свом доласку на одређено мјесто нису наишле на непријатеља, који се прије доласка наших јединица повукао.

Јединица 34 доласком у с. Прилике срела је једну четничку колону, јачине 90 војника која се кретала од Ивањице према Ариљу. Извршен је брз распоред дјелова јединице 34, с намјером да се ова група четника опколи и уништи. Запосједнут је мост преко р. Моравице једним дијелом наших снага, а другим дијелом потиенути су четници према Моравици. Потиснути нашом ватром четници су кренули према ријечи и како је иста била газна прегазили је.

Наши борци заробили су 4 четника (међу којима 1 наредник) и 9 Талијана. Заплијењено је: 1 холандски митраљез са 1.000 метака, 7 ранаца, 15 пушака, 1 војно-државни пиштољ, 4 сандука мина за велики бацач, 5 ћебади, 15 шињела,

¹ Оригинал, писан на малгини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 3/6, к. 787 А.

² Прва крајишка ударна бригада

³ Штаб Пете НОУ дивизије

⁴ Види том I, књ. 11, док. бр. 150

⁵ Први батаљон Прве крајишке ударне бригаде

⁶ Трећи батаљон Прве крајишке ударне бригаде

⁷ Четврти батаљон Прве крајишке ударне бригаде

2 кола разне муниције, 2 кола брашна, 3 коња, од којих су 2 рањена. У фабрици је такођер заробљена извјесна количина брашна и експлозива. Такођер је заплијењен 1 мотоцикл и 1 камион, оба оштећена.

Ми губитака нисмо имали.

Ова би акција била још боље успјела да ријека Моравица није била газна или да барем није била ноћ, коју су четници искористили за бијег, јер би били сви похватани или уништени.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, мајор:
(отсутан)

Командант п.пуковник:
Стево Рауш

Начелник, капетан:
Антун Бољар

БР. 10

ЗАПОВЕСТ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈАМА: МИЛАТОВИЋ — ГУБЕРЕВАЦ И ГЛОГОВАЧКИ В. — РАЈАЧКИ В. — УМКА¹

Б — I²
11 септембра 1944 год.
у 19,30 час.

ЗАПОВИЈЕСТ

• Секција: Чачак — Ужице 1:100.000

Јединице К—I³ ушле су прошле ноћи у Ивањицу,⁴ а јединице С—I⁵ имају задатак да данас узму Гучу.⁰

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Бојноисториског института под бр. 29/1, к. 981.

² Седамнаеста НОУ дивизија

³ Пета НОУ дивизија

⁴ Види док. бр. 7

⁵ Двадесет прва НОУ дивизија

* Види док. бр. 204

Јединице Б—1 сутра ће извршити дјелимично помјерање према сјеверу са задатком обезбјеђења од Чачка и од Краљева, сређивања и одмора јединица.⁷

Н А Р Е Љ У Ј Е М О :

1.) Б—4⁸ поставиће се на најповољнијим положајима према Краљеви, запосједајући са главнином снага линију: к. 508 (источна ивица села Каоне) — к. 831 — Мрка Ст. — к. 766 — Сарица (834),[®] иетурајући обезбјеђујуће дијелове и источно' од те линије. Јаче снаге и противтенковско оружје: на свом десном крилу.

2.) Б—2¹⁰ — запосјешће са главнином снага линију: Бјелан Вода — Глоговачки Врх — Златно Бр. (819) — к. 824 — Рајачки Врх — Црна Ст. — Умка (закључно), а обезбјеђујуће дијелове [истурати] источно—сјеверно од те линије, са задатком обезбјеђења од Чачка — долине Мораве.

3.) Б—3¹¹ → биће на простору с. Милатовић — Губеревац (без једног батаљона) као резерва Б—1, држећи прикупљене снаге.

Б—3 повезаће се са Б—2 и Б—4, тако да би на случај потребе мотао их потпомоћи.

Један свој батаљон упутиће на Клик (521) — западно од Милатовића, који ће добити задатак од Б—1 за обезбјеђење просторије на којој ће се сутра увече примити савезничка авионска пошилика.

4.) Б—1 сутра ујутру из Властељица премјестиће се у заселак Вис с. Вича, гдје слати извјештаје. Са Б—1 биће и 88.¹²

Напомене:

— Покрет свих јединица према овој заповијести сутра УЈУТРУ У 5 сати.

Настојте да се јединице на положајима добро хране и одмарају, због тога испред положаја патролама пажљиво извиђати и осматрати.

— Исхрана из села која обухватају положаје јединица., а да се не би десило да се из једног села снабдијева

⁷ Види док. бр. 203

⁸ Петнаеста мајевичка ударна бригада Седамнаесте НОУ дивизије

⁸ Сарица (к. 855)

¹⁰ Друга крајишка ударна бригада Седамнаесте НОУ дивизије
¹¹ Шеста источнобосанска ударна бригада Седамнаесте НОУ дивизије

¹² Хируршка екипа

*

по двије или више јединица, интенданти ће се међусобно повезати.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
потпуковник,
Б.¹³ Петричевић

Командант-пуковник,
Глигорије Мандић

Начелник-п.пуковник,
Букашин Суботић

БР. 11

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ЗАМЕНИКУ КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ О НАПАДУ НА ЗАЈЕЧАР¹

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
11 септ. 1944 год.

ЗАМЕНИКУ КОМАНДАНТА НОВ И ПО СРБИЈЕ ПУКОВНИКУ ЉУБИ ЂУРИЋУ

Достављамо вам следећи извештај о борбама које су вођене 6 и 7 ов.мј.:

После заузимања Књажевца 4 ов.м.² сутрадан смо у духу директиве продужили покрет ка Зајечару са задатком да се у току дана приближимо истоме и што боље прикупимо поддршке о врсти, јачини и распореду непријатеља, како бисмо истога напали и заузели варош. У томе циљу наше су бригаде добиле наређење да у току 5 ов.м. избију на линију: 9 бригада до Змијанца, 7 бригада до Заграђа, а 14 бригада до Горње Беле Реке, а 6 ов.м. да заузму просторије за напад на Зајечар и то: 9 бригада В. Извор—Грлиште, 7 бригада Грлиште — Шљивар — Звездан и 14 бригада Звездан —• Вражогрнац —• Николичево, те да по прикупљеним пода-

¹³ Бранко

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 9/3, к. 1067.

² Види Операциски дневник Гл. штаба Србије (за 4-1X-1944 год.) том I, књ. 11, док. бр. 175.

цима о непријатељу нападну истога, одржавајући везу међу собом.

У извршењу овога задатка за 6 ов.м. прва је наишла на непријатеља 14 бригада и то на дражиновске банде које су се биле сакупиле изнад села Лубнице. Борба је почела у 16 часова и после краће борбе ове су банде разбијене и побегле ка Звездану и Гамзиграду. Затим 14 бригада продужава покрет ка Николичеву са два батаљона, док два батаљона продужавају да гоне непријатеља кога су разбили код Лубнице. Јужно од Николичева дражиновци у јачини од око 1600 људи били су посели положаје на брду Којилову, али их јединице 14 бригаде нападају и после краће и оштре борбе заузимају косу, протерују непријатеља и заузимају село Николичево, док је један батаљон исте бригаде при надирању од Звездана заузео положај на Белом Брегу према Зајечару.

За то време 9 бригада нападала је на немачку посаду у бункерима у Грљану, коју је увече ликвидирала, и продужила даље напад ка Зајечару.

7 бригада при приближавању Зајечару са просторије Грљане — Шљивар наишла је на јак непријатељски отпор од Грљана и Краљевице са које су Немци тукли јаком пешадиском и митраљеском ватром, као и из минобацача, док су из вароши гађали и артиљеријом. Па ипак јединице 7 бригаде до мрака успеле су да подиђу до самог западног утврђења Краљевице.

7 ов.м. у 1 час све три бригаде су извршиле општи напад на непријатеља, којом приликом 7 бригада успева да заузме утврђење западне Краљевице, 9 бригада упада у Зајечар са источне стране, а 14 бригада са северне, где заузима неке куће на периферији вароши и потом продужава у вартот нападајући и блокирајући Немце у млину, пивари и у бункерима на мосту.

Док су се водиле ове борбе у граду наишли су немачки тенкови из Бора, а за њима су ишли у колони Немци, љотићевци, дражиновци и недићевци. Дражиновских банди било је око 2500—3000 и запоселе су својим левим крилом косе Белог Брега. Пошто су на тај начин јединице 14 бригаде биле угрожене с леђа, то су биле принуђене да се повуку из града и напале су на дражиновске банде. После краће борбе непријатељ је натеран у бекство, којом приликом их је много заробљено, а велики део их је остао мртав, међу којима и командант Јуришног корпуса Источне Србије п.пуковник Бора Станисављевић, код кога је нађено писмо које му је овај штаб био упутио за преговоре са њиме.³

³ Види том I, књ. 11, док. бр. 48.

Око 16 часова непријатељ се је почео извлачити из града ка Звездану у дугим колонама пешака, међу којима је било и десетак камиона са неколико борних кола. Јединице 7 и 14 бригаде пресекле су им пут и том приликом заробљен их је велики број, а доста их је и побијено.

У току целог дана све до 18 часова наше су јединице вршиле снажан притисак на непријатеља, тукући истога јаком ватром из пушака и аутоматског оруђа, као и из лаких и тешких минобацача, хаубицом и противколским топом. Присиљен овом снажном ватром и налетом наших бораца, непријатељ је био принуђен око 16 часова да се извлачи у правцу Звездана, односно Бора, као што је мало пре наведено, којом приликом је изгубио велики број које побијених које заробљених. После овога наше јединице су још снажније навалиле на град, где се је непријатељ био у појединим зградама још бранио, али је његов отпор савладан и око 16 часова наше су јединице потпуно овладале градом. При уласку у град наши су војници одушевљено дочекани од народа уз бурно клицање Народноослободилачкој војсци.

У овој борби око Зајечара 6 и 7 окт. непријатељ је имао око 200 мртвих и око 1000 смо заробили. Заплењено је око 20 тешких митраљеза, око 20 лаких митраљеза, 3 минобацача, око 500 пушака, велика количина пешадиске муниције и осталог ратног материјала.

Наши губитци су мртвих и рањених.⁴ Сви погинули другови свечано су сахрањени 8 септембра 1944 године на Зајечарском гробљу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П.комесар, п.пуковник,⁵

Командант, п.пуковник,⁷

Нач. штаба, п.пуковник,⁶

* У копији су изостављене цифре губитака.

³ Раја Неделковић

⁵ Светислав Татарац

⁷ Миладин Ивановић

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРО-
СТОРИЈИ: БУКОВЧЕ — ВИДРОВАЦ — ДУПЉАНЕ¹**

ШТАБ

23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

11 септ. 1944 године

**ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ**

Према најновијим прикупљеним подацима у Неготину нема никаквих непријатељских снага. 10 ов.м. у Неготин је долазила једна група Немаца јачине око 50 са једним тенком. Исти су долазили из Прахова и после су се опет вратили назад. Немци се налазе у Прахову, Кусјаку и Душановцу јачине око 4000, добро наоружани, и изгледа имају намеру да се предаду Русима. Спалили су око један милион пушчаних метака и око 200 бродова са разним ратним материјалом. У Бору се налази око 500 Немаца, и око 100—200 осталих немачких помагача. Они држе главне положаје на четвртом километру, где им се налази и артилерија непознате јачине. Имају троја борна кола и више камиона. Дражиновске снаге су свуда у распадању. У селу Сиколе предало нам се је 7 дражиноваца.

Наша дивизија извршиће покрет ка Дунаву у циљу чишћења терена од окупаторских и осталих непријатељских снага.² У ту сврху, —

НАРЕЂУЈЕМО:

Према усменом наређењу које је данас издато Штабу 14 бригаде једна чета је истурена на просторији између Салаша и Копривнице са задатком да са противтенковском путпком буде у заседи до даљег наређења. Ова чета 14 бригаде да се скине са заседе 12 ов.м. у 5 часова и Штаб бригаде да јој изда правац покрета ради уласка у састав свога батаљона. Такође 9 бригади наређено је да одреди један батаљон који ће срушити мост и комуникације северно од Салаша и

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/1, к. 1067.

² Види док. бр. 174

да руши пругу испод Брусника. Пошто овај батаљон буде извршио одређене задатке, да се врати у састав своје бригаде.

9 бригада одмах после вечере, са 2 батаљона пребациће се на просторију Агрономске (Пољопривредне) школе, на 3 км западно од Неготина, одакле упутити јаке патроле у Неготин са задатком да се испитају и прикупе подаци о непријатељу, како у вароши, ако истога има у вароши, тако и у околини а нарочито ка Дунаву.

Пошто сте добили сигурне податке о стању непријатеља у Неготину, са бригадом се сместити на северној и западној периферији града, са обезбеђењима која да затворе све комуникације које воде у Неготин. Предузети све мере да се потпуно сруше комуникације и жел. пруге у околини Неготина.

Командантима немачких окупационих јединица у Прахову, Кусјаку и Душановцу послати писма за предају у духу наше директиве, коју смо раније издали.

У Пољопривредној школи оставити стање како се нађе и не сме се ништа упропашћавати или узимати.

Из културне екипе Штаба дивизије упутиће се један друг уметник који ће исписати пароле на Пољопривредној школи, а за Неготин наћи лице из вароши које ће то урадити.

14 бригада изјутра у 5 сати пребациће се са просторије Сиколе — Поповица на просторију Видровац — Дупљане, са јаким обезбеђењем у правцу *Самариновца, Душановца и Мале Каменице.*

У правцима који су наведени за обезбеђење, енергично рушити комуникације и мостове, како би се онемогућио прилаз непријатељским тенковима и камионима.

Интендантура дивизије и обе бригаде, као и дивизијска болница биће у Јасеници са једним батаљоном 14 бригаде, чији је задатак обезбеђење ових установа и рушење комуникација Неготин — Штубик. Штаб дивизије биће у Пољопривредној школи од 5 сати ујутро 12 о.м.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
п. пуковник
Раја Недељковић

Начелник
п. пуковник
Св.³ Татарац

Командант,
п. пуковник
Мил.⁴ Ивановић

³ Светислав

⁴ Миладин

ВР. 13

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЉСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ДОЊЕГ МИЛАНОВЦА¹

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
ОП. бр. 44
11.IX.1944
у 1.00 час
Положај

ЗАПОВЕСТ

(секција Доњи Милановац, размер 1:100.000)

Према провереним подацима у Бору се налази до 2.000 непријатељских војника. Дуж Дунава, од Прахова до Сипа распоређене су немачке снаге у неколико група, просечне јачине око 150 — 200 војника*. са доста моторизованих возила и неколико тенкова. У Д. Милановцу налази се око 700—800 белогардејаца који су у току јучерашњег дана евакуисали материјал на ушће Поречке Реке у Дунав, где се чула и јуче и данас топовска и митралеска ватра — вероватно од румунских снага са друге стране обале.

Вероватно да ове непријатељске снаге имају задатак непосредног осматрања и одбране обале Дунава у ком циљу моторизација им служи [като] за бржу концентрацију на месту борбе тако и за што хитније извлачење пошто су им снаге малобројне. На Дунаву су Немци уништили по неким подацима око 150 бродовј, уништавајући и материјал и храну који су се у њима налазили. Из овога се може закључити да су немачке снаге на обали Дунава имале задатак за одбрану у времену, дакле више извјачкм карактер.

Мањи делови Црвене армије вршили су прелаз код Кладова и изгледа да се и сада тамо налазе. По неким вестима вршили су напад на Кладово уз помоћ артилериске ватре са друге стране обале и успели су да га заузму, после чега су се повукли из Кладова.

XXIII ударна дивизија, како смо извештени радиограмом, приликом заузимања СЗажечара уништила је око 300 а заробила 1.000 непријатељских војника и задобила огроман — вагонски плен. У току јучерашњег данабила је на линији

¹ Оригинал, писан на мапиони, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 44/1, к;. 1089.

Рготина — Николичево — Звездан. Једним радиограмом јавља да су Немци од Књажевца поново упали у Зајечар.

Наша дивизија у току данашњег дана и ноћи извршиће ликвидацију непријатеља на сектору Д. Милановца и чврсто посести планину Мироч и на тај начин остварити повољније могућности за даље дејство и уједно ухватити везу са трупама које се налазе с друге стране Дунава код Милановца,² вероватно румунским, а преко њих и са Црвеном армијом.² Ради извршења предњег задатка

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — XVI српска бригада извршиће сутра ликвидацију непријатељских снага на ушћу Поречке Реке у Дунав. У томе циљу извршити покрет правцем Клокочевац — Тополница — Караула — Руђина и до 18 час. данас 11 о.м. избити на Кулмеа Бауца (к. 409) — Цермор (к. 333). Мањи део снаге упутити од Тополнице правцем Мосна ради напада, и обезбеђења овог правца. Један батаљон упутити гребеном Мироча, тј. правцем Црни Врх — Циганско Гробље — Чока Лорц — Чока Чоју — Раеадник — Стрњак, са задатком да избије на просторију Стрњак — Косиште до 18 ч. Падам првог мрака да постави заседу на правцу од Кладова и то на линији к. 542, 1 км северо-источно од Стрњака — Косиште (к. 497) и даље косом све до Дунава. Само комуникацију до Дунава затворити противтенковским оруђем и са дрста аутоматских оруђа. Почетак напада у 22 часа. По извршеној ликвидацији поставити се на проторију Мосна — Корњет (к. 501) — Чока Чоју (к. 491) — Расадник — с. Мироч — Тилва³ (к. 520) — Свињски Рт — Дунав, са задатком чврстог затварања овог северног дела Мироч планине, тј. свих праваца који изводе на ову просторију од Јабуковца и Кључа, као и правца поред Дунава где се нарочито осигурати против борних кола. За овај задатак XVI српска бригада примиће тешки бацач 110 мм са целокупном муницијом од XVIII српске бригаде.

2. — XIX српска бригада са своја два батаљона извршиће ликвидацију Д. Милановца. У том циљу кренути правцем Тилва ку Фрасињи (к. 531) — Врђеж — Брдо Јастребиња — Три Горуна — Букова Глав. (к. 650) — Лиса Пољана (к. 580) и избити на Патула Аврама (к. 433) до 18 час. Напад извршити у 22 часа. По ликвидацији упоришта у Д. Милановцу поставити један батаљон за обезбеђење града на линији Патула Аврама (к. 433) — Баниште (к. 402) — Циганија (к. 287) — Ковилово (к. 358). Главнину снага држати ради

² Види док. бр. 28

³ Вероватно Филипова Ч. (к. 520).

затварања комуникације Мајданпек — Д. Милановац и приступити рушењу ове комуникације. Са слободним батаљоном садејствоватП нападу XVI српске бригаде уколико то буде лотребно. По свршетку борбе оба батаљона остају на просторији Д. Милановац, са остала два батаљона размести се на просторији Тилва ку Фрасињи (к. 531) — Рудна Глава — Кулмеа Туркули — Чока Јанкули (к. 445) — На Череш (к. 399) — к. 269 — Милошева Кула — Лазарова Коса — Корњет, са задатком затварања правца од Мајданпека као м правца од Горњана и уопште свих праваца који изводе на ову просторију између Малог Крша и Дели Јована, и осигурања аеродрома код Кулмеа Туркули (к. 375) где ће нам •савезнички авиони сутра бацати материјал, између осталог м топове. По прикупљању овог материјала оба ова батаљона разместиће се на просторији Врђеж — Тилва ку Фрасињи (к. 531) — Рудна Глава — Милошева Кула — Скоруш ради затварања истих праваца.

3. — XVIII српска бригада са једним батаљоном посешће линију Медвеђа Чука (к. 673) — Краћи — Коље Брдо (к. 507). Прететражу истурити на линију Плавна — Кампу Лунг (к. 397) — к. 289 — Чока Брлањ (к. 503) са задатком затварања комуникација од Неготина. Други батаљон размести на линији Црни Врх (к. 655) — Циганско Гробље (к. 533). Главнину држати на Црном Врху. Батаљонску прететражу на линији М. Црни Врх (к. 543) — • Стрњак (к. 472). Један батаљон размеетити у с. Клокочевац, као резерву. На озн. просторију стићи данас до 12 ч.

4. — Штаб дивизије остаће и даље у е. Клокочевац.

ч 5. — Напомињемо да имамо податке да је сектор на коме треба вршити напад утврђен па чак и миниран, што треба тачно проверити и по избијању на полазни положај за наш& прикупити податке, јер се показало да овдашње •становништво даје врло нетачне вести. У нападу бити брз и енергичан. Тежити да се положај освоји једним јуришем, јер ће нас то најмање коштати и жртава и могућности интервенције, као и исцрпљивања јединице. У наладу бити упоран, па у случају неуспеха првога налета продужити га и у току дана кад ће вероватно стићи и топови. Ради тога XVI и XIX бригада пре поласка упутиће своја артилериска одељења интендантури ове дивизије.

У случају да има минираних поља дати борцима упутство за чишћење минских поља.

6. — Напомињемо да и даље треба имати што организованију противоклопну одбрану на тим комуникацијма. У будуће неборачке делове не држати у непосредној близини комуникације.

7. — И даље остаје као један од најважнијих задатака свих јединица на овој просторији развијање извиђачке и обавештајне службе на свим правцима, јер ће од овога зависити у великој мери наше даље одлуке, њихова правилност.

8. —• Заробљенике саслушавати и упућивати овом штабу.

Сви штабови бригада по пријему овог наређења доставиће извештај са колико нагазних тенковских мина располажу. СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић⁴

Командант, потпуковник
Рад. Т. Јовановић¹

Пачелник штаба
мајор
Кукољ С. Урош

БР. 14

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПЕТЕ, СЕ-
ДАМНАЕСТЕ И ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА
НАПАД НА УЖИЦЕ И ПОЖЕГУ И ЗАТВАРАЊЕ ПРА-
ВАЦА ПРЕМА ЧАЧКУ, СЈЕНИЦИ И НОВОЈ ВАРОШИ¹**

О — 1² •
О.бр. 49
12.1X.1944
у 15.15 часова

ЗА П О В И Ј Е С Т

Секције: Ужице и Чачак
Размјер: 1:100.000

Њемачке окупаторске трупе у нашој земљи налазе се У тешкој ситуацији јер су им пресјечене све важне комуникације, а наше их јединице нападају снажније него икада. Њемци ужурбано извлаче своје јединице са Балкана према

* Радош Јовановић-Сеља

⁵ Радивоје Јовановић-Брадоња

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 33/1, к. 1040.

² Штаб оперативне групе дивизија

сјеверу. Морал код окупатора, као и код његових слугу, сваки даном је све нижи. Имамо податке да у неким гарнизонима њемачки војници продају са себе оружје и спрему.

Према прикупљеним подацима у Ужицу се налази од 600 до 1.000 недићеваца са нешто четника. У Пожези има око 1.000 четника са нешто недићеваца. У Чачку 300—400 недићеваца, до 100 Њемаца и нешто четника. Једна мото-механизована њемачка колона, чија нам јачина није позната, покушава да продре од Добруна преко Мокре Горе према Шаргану и Ужицу. Њена је намјера, свакако, да се комуникацијом пробије преко Ужица ка Београду. Са овом колоном води борбу наша XXXVII Дивизија дуж комуникације Прибој — Вардиште — Мокра Гора.

Јединице К—I³ заузеле су ноћу 10 на 11 о.м. Ивањицу, а прошле ноћи нападе су и заузеле Ариље. Мање недићевско-четничке снаге побјегле су испред наших јединица према Чачку и Краљеви.

Јединице I и VI Пролетерске дивизије потпуно су разбиле четничко-недићевску групу на просторију Јело[^]ва Гора — Варда — Маљен и нанијеле непријатељу технке губитке. Гоњење разбијеног непријатеља се наставља.

Задатак је наше групе да *ликвидирамо* неирижатељске гарнизоне у Ужицу и Пожези, по могућству спријечимо пролазак њемачке механизоване колоне комуникацијом преко Ужица, а затим продужимо са ослобођавањем градова и села доуцајући деморалисаног непријатеља — окупатора и његове слуге.

У циљу извршења горњег задатка

НАРЕЂУЈЕМО: *

Јединице К—1. — Извршиће покрет са садашње просторије још током данашњег дана, како је то већ наређено радио-путем, и током ноћи 13 на 14 о.м. напасти и ликвидирати непријатељски гарнизон у Ужицу. По заузећу Ужица размјестити се око града, повезујући се са нашим јединицама на правцу према Шаргану и према Косјерићима, као и са јединицама С—I⁴ на правцу Пожеге.

Јединице С—1. — Прикупиће се током данашњег дана на просторији око Гуче, а сјутра 13 о.м. извршити покрет и ноћу 13 на 14 о.м. извршити напад и ликвидирати непријатељски гарнизон у Пожези. По ликвидацији непријатеља размјестити се на просторији с. Отањ — Пожега — Тучково.⁵

³ Штаб Пете НОУ дивизије. Види док. бр. 7

⁴ Двадесет прва НОУ дивизија

⁵ Види док. бр. 27 и Операциски дневник Двадесет прве НОУ дивизије за 13 и 14 септембар 1944 год., док. бр. 204

*Јединице Б—2.*⁶ — Једну своју бригаду најхитније ће упутити на просторију Ивашица — Лисански рудник — Ариље, са задатком затварања праваца према Сјеници и комуникацији Ужице — Нова Варош. Једну своју бригаду размјестити на просторији Гуча — Горачићи — Тијање, са задатком затварања праваца од Чачка и комуникације Чачак — Краљево. Са трећом бригадом извршити сјутра покрет са просторије сјеверно од Гуче и падом мрака избити на комуникацију Чачак — Пожега на сектору Овчарско-Кабларске Клисуре, затварајући правац од Чачка. Мост на цести и жељезнички мост у Клисури темељито минирати и за случај да непријатељска моторизација покуша да продре исте порушити.

— Још једном напомињемо да еве јединице по ослобођењу већих насеља, варошица и градова одмах организују команде мјеста и предузму потребне мјере ради формирања градских и сеоских народно-ослободилачких одбора.

— Између свих ослобођених мјеста успоставити што прије телефонске везе.

— Штаб О—1 остаће у Гучи. О промјени мјеста јавићемо накнадно.

— Борбени знаци:

13 септембар	Врање — Ваљево
14 „	Кладово — Краљево
15 „	Пожега — Побједа
16 „	Авион — Ариље

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

В. д. начелника
потпуковник,
Саво Ћ. Дрљевић

Командант
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевић

(М.П.)

⁰ Седамнаеста НОУ дивизија

БР. 15

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О ДЕЈСТВИМА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ И ДВАДЕСЕТ
ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ¹**

ШТАБ
XIII КОРПУСА НОВЈ
Оп. бр. службено
12 септембар 1944 г.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

1. — Од када су наше јединице ослободиле Врање, непријатељ уопште није покушавао да пролази долином Мораве. Никаквог саобраћаја до Лесковца нема. Лесковац — Ниш и Лесковац — Власотинце комуникације су и даље у промету, мада стално ометане од наших јединица. У свим овим гарнизонима и даље је јача посада, а о чему ће вас детаљније извести шеф об. отсека.²

2. — XXIV дивизија стално врши притисак на Лесковац а ноћу 10/11 тек. месеца извршила је и јачи напад на Лесковац. Због недовољног притиска на Хисар као и због појачања које је стигло из Ниша, Лесковац није заузет. У моменту када се напад вршио имали смо податке да у Лесковцу има највише 150 Немаца, мада је недићеваца и: четника било доста. Наредено је Штабу XXIV дивизије да и даље будно прате све покрете на путу Лесковац — Ниш, и у самом Лесковцу и да у погодном моменту (када не буде много Немаца) изврше напад. Комуникације Лесковац — Ниш и даље се руше и минирају а непријатељ стално правља колски пут и њиме се једино и служи.

3. — Са XXII дивизијом имамо везу, али од њих нисмо добили никакав извештај после заузимања Сурдулице и Љуберађе. Послали смо им и наређење за даљи рад. Од њих углавном добијамо стално депеше да је прилив људства огроман и стално траже оружја. За време напада на Лесковац ми смо им наредили да и они садејствују преко Бабичког и врше јачи притисак на Власотинце.

4. — Престали смо са рушењем комуникација на делу пута Лесковац — Врање.

¹ Оригинал, писан на махнини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 27-5, к. 181.

² Редакција није пронашла овај докуменат.

5. — Немачке снаге које се извлаче са југа и даље иду стално преко Косова (Косовска Митровица). У том правцу су отитле и снаге које су се налазиле око Подујева и предале власт мештанима.

6. — Радио-веза до сада није функционисала како треба, наиме нити ми, а исто тако и ви, нисмо могли дешифровати примљене депеше. Грешка је била у томе што су ваши шифратори углавном све депеше упућене за нас шифрирали по шифри и лењиру послатом за XXIV дивизију, док смо ми и шифрирали и покушавали да дешифрујемо по табlici и кључу са којим сте ви радили са XXII дивизијом. Тек јуче смо успели да дешифрујемо неке ваше депеше и од данас ћемо вам шифрирати само по тој табlici и лењиру са којим и ви радите, а коју сте ви упутили за рад са XXIV дивизијом. Према томе надамо се да ће од сада и радио-веза бити у реду, тим пре што смо добили и радио-станицу од вас и не морамо се служити са дивизијским станицама.

7. — Предузели смо све да се у што краћем времену на овом терену формира јђш једна дивизија.³ Ради тога смо се и мало дуже овде задржали. Већ смо одредили неке другове за штабове бригада, само би по нашем мишљењу требало да ви одредите штаб дивизије. О свему овоме детаљније ће вас известити шеф персоналног отсека.

На десној обали Јужне Мораве такође се ствара нова дивизија,⁴ за коју је већ отишао потпун: штаб и политодјел.

Сутра или прекосутра ми ћемо отићи преко Мораве пошто ћемо до тога времена углавном посвршавати све најважније послове на овом терену.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб
командант-пуковник
ЈБубо Вучковић

³ Односи се на Четрдесет седму дивизију, која је формирана 1 октобра 1944 године.

* Односи се на Четрдесет шесту дивизију, која је формирана 20 септембра 1944 године.

БР. 16

**РАДИОГРАМСКО НАРЕЂЕЊЕ НГГАБА ПРВЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТА-
БОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА СЛОВАЦ¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Пов. бр. сл.
12 септембра 1944 године
у 13,30 ч. ,

Врло хитно!

ШТАБОВИМА: I БРИГАДЕ
III БРИГАДЕ
XIII БРИГАДЕ
VIII БРИГАДЕ

I

I бригада ноћас да ликвидира Словац и да на тој про-
сторији остане на затварању цраваца од Уба и Лајковца ка
Ваљеву. Преко р. Колубаре држати 2—3 батаљона. Пругу
порушити, а цесту минирати.²

II

III бригада до ноћи поставиће се на просторију е. Стру-
ганик, са једним батаљоном у с. Г. Топлица.

III

III бригада да од I бригаде у с. Струганик одмах при-
хвати дивизијеку болницу.

IV

Дубоко унапред шаљите извиђачка одељења.

V

Мионицу јуче заузели Личани.⁸ Они ће вечерас **ликви-**
дирати Дивце и тамо оставити своје делове.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под бр. 6/2, к. 712.

² Види док. бр. 30

³ Однеи се на јединице Шесте пролетерске дивизије.

VI

Врховни штаб радиограмом од данас наредио је:

„1) Положај Немаца у земљи врло тежак. Њихове снаге које се из Грчке и Албаније повлаче преко Македоније и Србије, делимично дезорганизоване. Због разорених пруга углавном се служе цестама. Очекује се даље повлачење ка северу.

2) Од свих јединица тражим максимално развијање иницијативе и офанзивног полета, све јаче уништавање комуникација, заузимање важних чворова, градова и других упоришта.

Од вас тражим да не дозволите Немцима да се организовано повуку и изнесу оружје из наше земље. — *Tuto.*”

У вези са овим

НАРЕЂУЈЕМО:

а. • — да се код свих штабова и јединица развије максимална иницијатива и офанзивни полет;

б. — да се непрекидно врши смело и дубоко извиђање непријатеља;

ц. — да се на најбржи могући начин достављају извештаји са подацима о непријатељу;

д. — да се не изгуби контакт са непријатељем;

е. — да штабови оспособе јединице за максималну покретљивост, продорност и ударност;

ф. — да се безусловно одржавају сталне, брзе везе.

(М.П.)

За штаб
начелник, п. пуковник
Мома Бурић

БР. 35

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИНАЕСТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ БАТАЉОНА¹

ШТАБ
XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
„РАДЕ КОНЧАР“
12.IX.1944 године

ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

1. — Са бригадом емо стигли на одређене положаје.
2. — Батаљони су распоређени сљедеће:
 - а) I батаљон: Мали Суворор — к. 864.
 - б) V батаљон: Данилов Врх (к. 839).
 - ц) II батаљон: с. Брајићи, који је поставио mine на комуникацији.
 - д) III батаљон: Парлози (к. 769).
 - е) IV батаљон сјеверно од коте Данилов Врх два км.
 - ф) Штаб бригаде и остале јединице налазе се сјеверо-источно од Парлога (к. 769) два км.
3. — Наша извиђачка одјељења која су јуче упућена испред бригаде заробила су, и то једно одјељење: 5 четника и два Талијана са пушкама, један луксузни ауто без кључева, двије анодне батерије за радиоапарат, и спалили спикове општинске с. Брајићи. Друга одјељења још се нису вратила.
4. — Од јучер ујутру заробљено је 10 четника, који су остали у нашим редовима.
5. — Везу имамо са VIII Црногорском бригадом која се налази у Равној Гори и положајима Вежинац — Суворор.
6. — Молимо вас јавите нам за даље ваше намјере и покрете, тако да можемо на вријеме организовати и спремити се. Исто тако како би могли давати правац извиђачким одјељењима и разне задатке.
7. — Јучер се непријатељ повлачио са овога сектора ка Словцу. Исти четници извјештавају да је општа деморализација код четника и да су потпунома разбијени и да се повлаче у разним неорганизованим групама. Исто тако извје-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/1, к. 1067.

² Види док. бр. 174

штавају да су чули да морају иредати оружје за пет дана нашим јединицама.

8. — Јавите нам тачно мјесто дивизијске болнице.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, мајор:
Жежељ М.²

БР. 18

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСKE УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ¹

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Бр. СЛ.
12-1X-1944 г.
Положај
у 23 часа

ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Положај

Данас у 17 часова стигли смо у с. Бријежђе.

Приликом доласка наших јединица на ову просторију ухватили су три четника, од којих вам два упућујемо, док смо једног задржали у бригади. За ову двојицу добићете податке од нашег об. официра.

Готово сви мушкарци са овога терена побјегли су испред наших јединица са четницима или се еклонили од страха изазваног четничком пропагандом. Настојимо разбити страх код становништва које је код кућа и дати им вјерну слику наше војске.

Распоред наше бригаде је Сљедећи: један батаљон у засеку Петровићи, други — Милићи, трећи — Рашевићи, четврти у Драгичевићима, болница и интендантура у Ма-

² Милан Жежељ

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 6/5, к. 872.

шићима, и Штаб бригаде у Стефановићима (сви на просторији с. Бријежђа). Ухватили смо лијево везу са јединицама VI Прол. дивизије.

Неких нарочитих података о непријатељу немамо, а настојаћемо да до истих што прије дођемо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политички комесар-мајор,
Јокаш Брајовић

Командант-п.пуковник,
Блажо Марковић

БР. 19

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О НАПАДУ НА КРУШЕВАЦ¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Бр. оп. 147
12-1X-1944
у 10 час.

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ

I

Према нашем наређењу 10 ов.м. у 5 часова наша IV Бригада са 4 батаљона извршила је напад на непријатељски гарнизон у Крушевцу² са циљем што јачег притиска на град, а по могућноети и заузимања истог. Јачина непријатеља од 2000—2500 војника, слабог морала. Састав: Немци, четници и добровољци. Наоружање: 10 тенкова, 2 тешка бацача и више аутоматских оруђа.

• У току борбе успјели смо очистити све положаје до на линији Обилићево — Прњавор ↔ Расадник — Багдала, с тим што је један батаљон ушао у Обилићево а један преко Равњака и жељ. станице упао у град. За вријеме борбе у граду

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 32/4, к. 732 А.

² О борбама код Крушевца види док. бр. 5 и док. бр. 6.

и околи непријатељу су стигла појачаша од 2000 Њемаца, као и нешто четника, те су јединице из града морале се повући.

У току дана борба се наставила и одбијено је неколико напада, које је непријатељ правио у правцу с. Гари са тенковима, док су четници који су надирали у правцу Пепељевца пребачени на лијеву обалу Западне Мораве.

У ноћи 10 — 11 ов.м. предузет је поново притисак на сам град, но, бап1 те ноћи непријатељу су пристигла појачаша у људству и моторизацији, те је овај напад био више демонстративан.

У овој борби, која је трајала непрекидно 24 часа, непријатељ је био упоран и залагао се по сваку цијену да нас одбаци од града. Наше јединице, иако бројчано слабије, успијевале су брзим маневрима изманеврисати непријатеља стварајући му при том велике губитке.

Непријатељ је имао у борбама 98 мртвих пребројаних на бојишту и већи број рашених, 24 четника заробљена и 1 њемачки подофицир.

Наши губици: 4 мртва, 20 рањених, од којих 6 теже а остали лакше рањени.

Заплијењено је 20 пушака, 2 револвера и два коња. Уништен један непријатељски тенк. Нама је непријатељ успио да из тенка погоди у штит од противколског топа и тиме га мало оштети.

II

11 ов.м. у 18 часова једна непријатељска колона преко Пепељевца и Вучака упутила се у правцу положаја IV Пролетерске бригаде. Око 22 часа отпочела је борба са непријатељем чија је јачина била 600 — 800 војника, већином четника, са извјесним бројем недићеваца и љотићеваца. Непријатељ је на овом правцу располагао са два тешка бацача и два тешка митраљеза поред осталог наоружаша. Њемачка артиљерија са Багдале потпомагала је рад ове непријатељске колоне. У току цијеле ноћи водила се борба са непријатељем и пред зору 12 ов.м. IV Бригада је успјела да непријатеља одбаци према Вучаку и Пепељевцу, но, и поред тога, борба се даље наставља, јер непријатељу на овом правцу стижу појачања од Читлука, а добили смо обавјештење да су све четничке снаге које су се налазиле на лијевој обали Западне Мораве прешле на десну обалу и упутиле у правцу IV Бригаде.

С обзиром да ће се овдје развити борба са корпусом Кесеровића појачаним са нешто недићеваца, а можда и Њемаца, ми смо два батаљона Треће српске бригаде рокирали

у лијево до на линију Голо Брдо — Чукар — Лепо Брдо, које би према потреби употребили за ликвидацију ове непријатељске групе. Два батаљона III Српске остала су и даље на линији Шиљегарник (к. 501) — с. Гаглово — с. Каноник. Код III Српске бригаде у току јучерашњег дана није било неких промјена, док су они вјероватно изводили акције на комуникацијама најближим, о чему ће нас обавијестити.

III

Приступили смо формирању VI Српске бригаде. Од људства које сте нам послали задржали смо код нас око 150 и поставили му руководство, које ће бити вјежбано и ући ће као батаљон у састав VI Бригаде. Остало људство додијелили смо IV Бригади и III око 200. Ово људство биће укључено у батаљоне наше двије бригаде да би се мало упознало са организацијом наше војске и нешто се дисциплиновало. Кроз 5 — 6 дана издвојићемо из свих батаљона ове двије бригаде и формирати још три батаљона за VI Бригаду. Руководства од десетара па на више даћемо.

Штаб бригаде још нијесмо предвидјели, али имамо могућности да га даднемо у потпуности и у току данас или сјутра даћемо вам предлог да га поставите.⁸

Највеће тешкоће за формирање бригаде имамо у погледу оружја, па је потребно да нас у томе Ви помогнете. То се може извести на тај начин што би одузели од људства команди мјеста и команди подручја нешто пушака и муниције за ову бригаду, јер, пошто је облачно вријеме, да чекамо на транспорте — може се отегнути.

Ми са своје стране нешто пушкомитраљеза одузећемо из ове двије бригаде и додијелити VI, да би је што прије оформили и њргли јој додјељивати бар мање задатке.

Проблем коња, а нарочито самара за VI Бригаду ствара нам особите тешкоће, па би и у томе преко команди подручја требали да нас помогнете. У овом крају нешто коња се може набавити али самара уопште нема.

Шеф за наоружање при овом Штабу пошао је код вас ради прикупљања пушака и друге спреме за VI Бригаду

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Милинко Буровић

Командант-п.пуковник,
Сред. Уронгевић

(М.П.)

³ Штаб бригаде су сачињавали: командант Видо Шошкић и политички комесар Миро Распоповић.

БР. 35

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ЧЕТНИЧКЕ СНАГЕ
ЈУЖНО ОД КРУШЕВЦА¹**

ШТАБ
и ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 148
12-1X-1944
у 14 час.

ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

У току дана настојте да испитате непријатељску јачину снага и распоред, а у току идуће ноћи са свим вашим снагама на овом сектору извршите напад, у циљу разбијања ових банди и преузимања у потпуности иницијативе, коју нам непријатељ покушава да одузме. Башу јединицу са сектора Лепо Брдо — Чукар употребите на најпогоднијем правцу без обзира да ли ће стићи батаљони III Српске бригаде. Бодите рачуна на обезбјеђење вашег лијевог крила, гдје непријатељ највјероватније тежи да вас бочно обухвати. При нападу је важно непријатеља разбити на једном мјесту, појавити му се тамо гдје се не нада, а потом брзим маневром и гоњењем опкољавати и уништавати непријатеља и онако деморалисаног. Ово је важно учинити док још увијек непријатељ није успио да се постави на чврсте ноге са десне стране Западне Мораве и не добије тачне податке о јачини и распореду наших снага на овом сектору.

Извјештавајте нас што чешће о ситуацији на вашем сектору.²

Разбијање ове групе четничке би извршило демобилизацију новомобилисаног људства у четничким редовима и створило нам повољне услове да пређемо Западну Мораву и без ликвидације Крушевца и на тај начин: на широј просторији онемогућили [бисмо] даљу мобилизацију четницима, што је један од главних задатака наших на овој просторији.

Нека ваши об. органи не забораве да се редовно обавјештавају о ситуацији са правца Брус и Александровац.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар-п.пуковник, Командант-п.пуковник,
Милинко Ђуровић **Сред. Урошевић**

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/1, к. 1067.

² Види док. бр. 174

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЧЕТВРТЕ
ПРОЛЕТЕРСКЕ И ТРЕЋЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
3а НАПАД НА НЕМАЧКЕ КОЛОНЕ НА КОМУНИКА-
ЦИЈАМА: КРУШЕВАЦ — КРАЉЕВО И КРУШЕВАЦ —
СТАЛАЋ¹**

ШТАВ
ц ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 150
12-1X-1944
у 22,30 час.

ЦИТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ И III СРПСКЕ БРИГАДЕ

Према подацима са којима располажемо Немци кон-
цеагришу јаче снаге у Крушевцу. Ове снаге према извешта-
ји;а непријатељ повлачи из Ужица, Чачка и Крањева. По
стизању у Крушевац извесне снаге је поставио на Багдалу
и царед леве обале Расине све до крајева града. Има знакова
да непријатељ ту неће дуже времена остати, но, није ни
иск^учено да непријатељ не изврши извесно чишћење овога
терена да би обезбедио пролаз осталим својим, трупима, које
би евентуално требале тим правцем да прођу. Као обезбе-
ђење Немцима четници се врло активно залажу и врше у
то» циљу нападе на наше јединице.

С обзиром на горњу ситуацију за сада отпада могућ-
ног ликвидације Крушевца. Наш главни задатак сада у
најфаће време јесте пазити будно сваки непријатељски по-
крет, и на појединим погодним местима и у погодно време
наиадати његове мање групе, с обзиром на могућност њего-
вог продора комуникацијама са моторизацијом наставити
појачано рушење истих и објеката на њима (мостова и др.).
На::адати Немце на што више тачака у покрету и тиме до-
пркнети опадању њихове борбене способности, како би се у
једном моменту могло довести до одлучног напада на њихове
веће снаге. Што се тиче четника треба их пустити у
таквУ ситуацију где се могу ударити са више страна и што
боле разбити. У ту сврху би могли вашу јединицу на коју
прво нападну четничке банде повући до извесног положаја,
а потом предузети општи противнапад са више страна у

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под бр. 14/1, к. 1067.

циљу њиховог потпуног разбијања. На горњој основи треба базирати борбу са четницима а никако се фронтално са њима боритиА

Да би могли вршити горње задатке ми ћемо извршити извесно померање наших јединица.

У циљу извршења померања

НАРЕЂУ ЈЕМО:

1. — IV Пролетерска бригада ће с обзиром на исход ноћашње акције у најпогоднијем моменту извршити померање својих батаљона до на линију Горњи Степош — Дољане — Доњи Ступањ — Ратаје са задатком чишћења терена од четничких банди у околини Александровца, као и прављења што чешћих акција са мањим групама на комуникацији Крушевац — Краљево, постављања мина како на цести тако и на прузи, нападања Немаца у покрету, а према могућности и пребацивања појединих батаљона на леву обалу Западне Мораве у циљу уношења забуне међу четнике и разбијања мобилизације четничке. Но, при предузимању оваквих акција извештавати овај Штаб.

2. — III Српска бригада ће и даље задржати један свој батаљон на сектору Лепо Брдо — Чукар са задатком одржавања везе лево са јединицама IV Пролетерске бригаде на сектору Горњи Степош, као и извиђања и обезбеђења од Крушевца, а евентуално са машиним одељењима предузимати демонстративне нападе на Крушевац, како непријатељу не би ни у једном моменту давали мира. Остала своја три батаљона распоредити на линији Гаглово — Каоник — Велики Шиљеговац, с тим што би једну своју чету држали на Шиљегарнику (к. 501). Задатак: што активније дејство са мањим групама на комуникацију Сталаћ — Житковац као и Сталаћ — Крушевац. У ту сврху постављати минска поља на цести и прузи уколико иста ради, као и рушити пропусте, нападати мање непријатељске групе, нападати непријатеља у покрету, правити му заседе итд.

3. — ОвOME Штабу слати што чешће тачније и детаљније податке о непријатељу и његовим покретима, као и о изведеним акцијама.

4. — Ми ћемо се и даље налазити у с. Буковица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар, п.пуков.
Милинко Ђуровић

К.[омандант] п.пук.
С. Урошевић

БР. 22

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА И
НЕДИЋЕВАЦА НА СЕКТОРУ ВУЧАК — ПЕПЕЉЕВАЦ —
МАЧКОВАЦ¹**

ШТАБ
IV ПРОЛ. БРИГАДЕ
Бр. сл.
12-1X-44 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У току читавог дана мањи² батаљони воде борбу са чет-
нидима на сектору Вучак — Пепељевац — Мачковац. Јачина
непријатељских снага на овом сектору износи до 2500. Са-
став: четници и недићевци. Прилично су добро наоружани,
уз то их потпомажу Немци са тешким оруђима и моториза-
цијом.

У току данашњег дана успели смо да одбацимо непри-
јатеља, делом за Крушевац, делом за Читлук и преко [Зап.]
Мораве. Непријатељ непрестано повраћа јединице према
нама.

Овог момента непријатељу стижу појачања од Кра-
љева. Број овог појачања није се могао утврдити, дочим мо-
торизација је велика. Такође Немци са тенковима су овог
часа направили испад према с. Гари.

У данашњој борби непријатељ је имао више од 100
мртвих, а рањених не зна се тачно; о овоме ћете добити ка-
сније детаљан извештај, као и о сопетвеним губицима које
смо имали.

У вези вашег наређења оп. бр. 148 од 12-1X-44 г.³ по-
ступили смо.

Батаљонима смо издали наређење у вези горе наведе-
ног вашег; и напад је предвиђен за 22^h да гочне.

О свим новостима у току борбе бићете редовно обаве-
штавани путем радиостанице, а и помоћу курира.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског
института под бр. 16/3, к. 738.

³ Треба: наши.

³ Види док. бр. 20

Ми ћемо доносити одлуке, на основу ситуације, у току саме борбе.

С. Ф. — с. н.

Положај
у 19,15 ч.

За Штаб
Командант, мајор
Блажо Јанковић

БР. 23

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕ- ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ И НАПА- ДУ НА ЖИТКОВАЦ И КОРМАН¹

ШТАБ
III СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр.
12.IX.1944 год.
у 4 часа

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Према добивеном наређењу тог штаба, од 9.IX т.г.,² наша бригада је извршила следеће померање, и то:

1 батаљон у с. Бојинци, са задатком затварања правца од комуникације Житковац — Корман и дејства на комуникацији Житковац — Корман.

3 батаљон је смештен у с. Каоник — Јошје, са задатком затварања правца комуникације Церово — Ђунис, као и дејства на исту.

2 батаљон је смештен на просторији Шиљегарник (501) и Дренова Глава (489), са задатком дејства на комуникацији Крушевац — Сталаћ и Сталаћ — Церово.

4 батаљон је смештен у с. М. Шиљеговац — Гаглово, са задатком затварања правца од Крушевца, као и садејства IV Пролетерској при нападу на Крушевац.

Штаб бригаде, и остали делови, смештен је у с. М. Шиљеговац.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 8/3, к. 737.

² Види том I, књ. 11, док. бр. 148

1- — У току ноћи 9—10 о.м., 2 батаљон је добио задатак да са две чете нападне на Житковац, где је била група Немаца и добровољаца, а са једном четом да нападне Корман, где се налазило нешто Немаца и око 20 четника. У Житковцу напад није успео, јер је непријатељ дошао са тенковима од Кормана. Док у самој борби, док нису тенкови дошли, непријатељ је био принуђен да се преда и већ су били почели преговори, у том моменту су наишли тенкови. Напад на Корман није успео јер се непријатељ упорно бранио, и дошли су им тенкови у помоћ од Церова. С наше стране жртава није било, дезертирала су три нова борца. Код непријатеља не знамо.

2. — 3 батаљон је у току ноћи 9—10 о.м. вршио напад на с. Ђунис и станицу Ђунис, где се налазила група Немаца и четника.

Напад није успео јер су се Немци утврдили у станици Ђунис, на коти 247, где су и све околне прилазе минирали, а имају бункере од тврдог материјала. Жртава нисмо имали, а код непријатеља не знамо. Из села Ђуниса четници су побегли, када је наш батаљон наишао још ван села, известили су их неки плотуном из пушака.

3. — 10 о.м. смо добили извештај од позадинских радника на овом терену да је непријатељ са јаким снагама напао на IV Пролетерску бригаду од с. Текије и да се IV повлачи. Ми смо упутили 4 батаљон одмах да врши напад на с. Текију, а једном четом према с. Капицији, да би тиме омогућила напад на Крушевац. Међутим, овај извештај није био никако тачан, јер батаљон, када је стигао на одређени задатак, није нашао никога сем делова IV Пролетерске бригаде.

Од 10—12 о.м. нису вршене никакве акције, али наши батаљони контролишу комуникације које су им одређене.

Комуникацију је тешко рушити, јер немамо експлозива и потребно би нам било да га што пре добијемо, тражили смо од Команде подручја али ни она га нема.

Податке о непријатељу на овом сектору, као и с оне стране Западне Мораве, шаље вам наш Об. центар.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар
мајор,
С. Радојчић³

Командант
мајор,
М. Гавриловић⁴

Сава Радојчић-Феђа
Михајло Гавриловић-Миша

БР. 28

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА УЖИЦЕ¹

К — I²
О. број 221/1944
12 септембра 1944 године
у 24 часа

ЗАПОВЕСТ

Секције: Ужице и Вардиште, 1:100.000

Немачке окупаторске трупе у нашој земљи налазе се у тешкој ситуацији. Ситуација у којој се сада Немачка налази захтева појачање западног к источног фронта, а брзим напредовањем Црвене армије кроз Румунију и избијањем на нашу границу, јачањем наше војске и рушењем свих комуникација, немачке снаге на Балкану су смртно утрожене. Наша војска напада свугде јаче него икада. Из ових разлога Немци ужурбано извлаче своје јединице према северу. Морал окупатора је сваким даном све нижи а шегових слугу још више. Имамо података да у неким гарнизонима немачки војници продају своје лично оружје и спрему.

Једна немачка моторизована колона покушава да се од Добруна пробије преко Ужица. Њен циљ је вероватно пролазак комуникацијом. Са овом немачком колоном код Мокре Горе воде борбу јединице XXXVII дивизије. На северу, на сектору Јелова Гора — Варда — Маљен, разбијена је четничко-недићева група од јединица I и VI прол. дивизије и нанети јој тешки губици. Наше јединице гоне разбијеног непријатеља даље. У Ужицу се налази, према досадашњим подацима, један батаљон недићеваца и две четничке бригаде.

Наша група добила је задатак да заузме гарнизон Ужице и Пожегу, а наша дивизија да заузме Ужице.³ На Пожегу ће нападати XXI срп. дивизија.⁴

1941 године Ужице је било центар народног устанка. Из њега је наш Врховни штаб руководио борбама у Србији.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 10/1, к. 782.

² Штаб Пете НОУ дивизије

³ Види док. бр. 84

⁴ Види док. бр. 49

Оно је било попрште и првих војничких и политичких борби са четничким бандама Драже Михаиловића. После нашег напуштања Ужица окупатор, увидевши значај тога града за нас, извршио је страховити терор над народом а са друге стране учинио све да својим бестидним лажима убије веру у повратак партизана и да убије сваку наду у могућност борбе против немачког окупатора.

Баш ради овога ми морамо схватити да је поновно заузимање Ужица од највеће политичке важности за нас, док у војничком погледу претставља важан стратегијски чвор Западне Србије, те укупно даје могућности за развој борбе и разбуктавање народног устанка, као и враћање вере у народну снагу и тиме широке мобилизације Западне Србије.

Да би испунили ове задатке и поетигли свој циљ, држање наших бораца по заузећу града, као и при заузимању истог, мора бити примерније него икада до сада.

За извршење постављеног задатка

Н А Р Е Ђ У Ј Е М О : .

Јединица К-2:⁶

— извршиће покрет 13 ов.м. у 4 сата ујутру правцем Врање — Рупељево — старом цестом преко Дрежника —< Збојштица — Дебело Брдо и нападаће на сектору: цеста за Мачкат и цеста за Вишеград, обоје закључно.

Обезбедити се од правца Вишеграда и порушити пругу и цесту.

Јединица К-3:⁶

— извршиће покрет 13 ов.м. у 8 часова ујутру правцем Рупељево — Тврдићи — Пониковица.

Напад ће вршити обухватно са северне стране, дејствујући између цеста Ужице — Тврдићи и Ужице — Вишеград. Са потребним снагама разбити четнике (штаб једног корпуса) који се налазе негде око с. Пониковица. За време напада на град обезбеђивати своја леђа потребним снагама.

Јединица К-4:⁷

— извршиће покрет 13 ов.м. око 6 часова ујутру правцем с. Сврачково -- Рупељево и нападаће на сектору између

⁶ Прва крајишка бригада Пете НОУ дивизије

⁶ Четврта крајишка бригада Пете НОУ дивизије

⁷ Десета крајишка бригада Пете НОУ дивизије

цеста Ужице — Тврдићи и Ужице — Ор-
ловац — Забучје. ч

Скреће се пажња да је кота на карти код слова „ж“ од Ужица доминантна над градом и заузећем исте ствара се добра могућност за даљи напад на град.

К-4 ће прихватити болницу К-3 и са потребним обезбеђешем и својом болницом сместити у с. Збојштици.

За време напада обезбеђивати се од правца Љубиша.

— Свака ће јединица одредити по један батаљон који требају вршити продор у град и заузеће истог свака на свом правцу, брзо и енергично разбијајући непријатељско командовање и везе. Ове батаљоне по потреби појачавати са јединицама које врше напад на спољну одбрану.

• Напад ће почети тачно у 22 часа на град и непосредне спољне одбране града. До овог времена разбити истурене-непр. положаје уколико их има.

— Од 21—22 часа град тући минобацачком ватром, тежећи да се ватра упери на војничке објекте.

— За време напада не вршити претресе кућа сем најнужнијих војничких, али уредно и дисциплиновано. По заузећу града одмах ће се поставити власт, која ће прегледати плен и, у споразуму са нама, вршити поделу и евакуацију. Јединице се могу снабдети муницијом и оружјем.

•— Јединице К-2 и К-3, поред редовне радио-везе, одржаваће и ванредну, и то: К-2 у 24 и 4 часа ујутру а К-3 у 22 и 5 часова ујутру.

— Заузимање појединих упоришта и означавање докле су наше јединице стигле означавање се са 2 беле ракете, избачене према непријатељу.

— По заузећу града у истом ће остати 2 батаљона К-4. Остале снаге К-4 биће на обезбеђењу према Љубишу и мање према Чајетини. К-3 цела ће се оријентисати према Косјерићима, а К-2 према Вишеграду.

Јединице XXI срп. дивизије биће на сектору Отањ — Пожега — Тучково.

•— Уколико немачка моторизација продре у Ужице пре нашег напада, нећемо вршити напад на град, већ ћемо предузети дејство против ове колоне у покрету, за што ћете добити наређење.

— Град треба у току ноћи заузети, а уколико поједина упоришта остану великвиђирана, блокирати их и предузети систематски напад на иста.

К-1 ће се кретати са К-4, а везу, као и курире за време борбе, слати на цесту Видино Брдо — Ужице (цеста од ЈБубиша).

— Борбени знаци:

13 септембар 1944 = **Врање—Ваљево,**
14 септембар 1944 = **Кладово—Краљево,**
15 септембар 1944 = **Пожега—Победа**
16 септембар 1944 = **Авион—Ариље.**

— Напомињемо да *уколико* добијемо детаљније податке, доставићемо их јединицама путем радио-везе или куририма.

— Напомињемо да ће вероватно на цестама у прилазу ка граду, као и по улицама града и раскршћима бити бункера, о чему треба водити рачука.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, п.пуковник:
Илија Матерић

Командант, пуковник:
Милутин Морача

Начелник, п.пуковник:
Ратко Мартиновић

ДОСТАВЉЕНО:

Јединици К-2, К-3, К-4.

K-4 ће прихватити болницу K-3 и са потребним обезбеђењем и својом болницом сместити у с. Збојатину.

За време напада обезбеђивати се од правца Лубина.

-Свака ће јединица одредити по један батаљон који требају вршити прозор у град и заузеће истог свака на свом правцу, брзо и енергично разбијајући непријатељско командовање и базе. Сви батаљони по потреби појачавати са јединицама које врше напад на спољну одбрану.

-Напад ће почети тајно у 22 часа, на град и непосредно спољну одбрану града. До овог времена развити и стурени непријатељске војводе у колико их има.

-Од 21-22 часа град тући митраљачком ватром, тежи да се ватра упери на војничке објекте.

-За време напада не вршити претраге кућа, сав најважнијих војничких, али уредно и дисциплиновано. По заузећу града одмах ће се поставити власт, која ће прегледати плен и, у споразуму са нама, вршити поделу и евакуацију. Јединице се могу слаботи муницијом и оружјем.

-Јединице K-2 и K-3, поред редовне радио везе, одржаваће и задрешку, и то: K-2 у 24 и 4 часа у јутру а K-3 у 22 и у 5 часова у јутру.

-Заузимање појединих упоришта и означавање докле су наше јединице стигле означавање се са 2 беле ракете, набацање према непријатељу.

-По заузећу града у истом ће остати 2 батаљона K-4. Остале снаге K-4 биће на обезбеђењу према Лубини и нама према Чајетинам. K-3 цела ће се оријентисати према Косјерићу, а K-2 према Винаграду.

Јединице XII срп. дивизије биће на септору Став-Пожга-Тучково.

-У колико немачка моторизација продре у Ужиче пре нашег напада, већемо вршити напад на град, наћемо предузети дејство против ове колоне у покрету, за што ћемо добити наређење.

-Град треба у току ноћи заузети, а у колико поједини упоришта остану неопходно, блокирати их и предузети систематски напад на исте.

K-1 ће се кретати са K-4, а везу, као и курире за време борбе, слати на цесту Бидико Брдо-Ужиче (паста од Лубина).

- Ворбени знаци: 13. септембар 1944 - Врање-Ваљезо,
- 14. септембар 1944 - Кладово-Краљево,
- 15. септембар 1944 - Пожга - Победа,
- 16. септембар 1944 - Лубин - Арнас.

-Напомињемо, да у колико добијемо детаљније податке, доставићемо их јединицама путем радио везе или курирама.

-Напомињемо да ће вјероватно на цестима у прилазу на град, као и по улицама града и раскрсцима бити бумбара, о чему треба водити рачуна.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, в. пуковник: Милошковић, в. пуковник: Командант, пуковник:

Милош Милошковић *Милош Милошковић*

Д О С Т А В Љ Е Н О:
Јединице K-2, K-3, K-4

БР. 22

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ШЕСТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА И КОМАНДАМА ЧЕТА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРОДORA НЕПРИЈАТЕЉА ИЗ ВАЉЕВА¹

ШТАБ II ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
VI ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ „Н.[ИКОЛА] Т.[ЕСЛА]"
12-IX-1944 год

ШТАБОВИМА БАТАЉОНА I—IV, КОМАНДИ ЧЕТЕ ЗА ВЕЗУ И ИЗВИЂАЧКОЈ ЧЕТИ ОВЕ БРИГАДЕ

1. Податци о непријатељу: Током 11 ов. мјес. непријатељске разбијене снаге са линије Команица и Мионице повукле су се у правцу Лајковца. Овом приликом су снаге III наше бригаде последије успјешног напада наставиле енергично гоњење и током 12 ов.мјес. предњим дијеловима стигле су на линију Клашњић — Табановић. На комуникацији Лајковац — Ваљево имају мање четничке посаде, док у гарнизону Лајковац и Ваљево налази се нешто и њемачких снага (200 ↔ 250 Њемаца). Ноћу између 11 и 12 ов.мјес. преко Лајковца за Ваљево стигло је око 18 возила, који су вјероватно довели неку попуу за Ваљевски гарнизон. Један дио снага из гарнизона Ваљево, према непровјереним податцима, 400 до 500 четника, међу којима има нешто Њемаца, извршили су испад у правцу Бачевачког Виса (к. 891), на положају који је имао данас наш I батаљон.

2. Наше снаге: I дивизија на правцу Лајковца. Једним дијелом снага у току ноћашње ноћи врши напад на Словац. Наша дивизија оријентисана према комуникацији Словац — Ваљево, појачана са једном црногорском бригадом,² и врши напад са једном бригадом на Дивце, код комуникације и жељезничке станице (бр. жељезничке станице 1468). II корпус³ на сјеверо-источној страни Ваљева оријентисан према Ваљеву.

3. Задатак наше дивизије. Разрушити комуникацију Мионица — Дивци, жељезничку пругу и комуникацију Словац — Дивци и пречистити непријатељске посаде на

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 1/8, к. 801.

² Осма црногорска бригада Прве пролетерске дивизије

³ У оригиналу је погрешно написано, а односи се на Дванаести корпус НОВЈ.

истима. Поставити потреба осигураша и прочистити села до Ваљева.

4. **Задатак наше бригаде.** Прочистити села Рајковић, Робаје, Зуберица, Жабари и не дозволити колони која је извршила испад из Ваљева према данашњем положају нашег I батаљона, да се шири.⁴

У циљу извршења горшег задатка,

НАРЕЂУЈЕМО :

а) II батаљон са садашег мјеста истураће своје гјешадиске чете лијево и десно од пута који води до мјеста гдје је сада смјештен батаљон, па у правцу Клинаца и Ваљева, са задатком да прочисти село Рајковић, Пејића Брдо — Робаје, по могућности разруши и презида пут, те својим активним дјеловањем и брзим покретом: спријечи непријатељско извиђаше или концентрације на његовом правцу. Овај батаљон десно према Кључу одржаваће везу са снагама I бригаде а лијево око Јездинца са снагама III батаљона.

б) III батаљон са мјеста гдје је сада смјештен извршиће чишћење села од непријатеља према Жабарима. Десно ће се везати око Јездинца са снагама II батаљона, а лијево негдје око Голубца са снагама I батаљона.

ц) I батаљон цјелокупан избациће се на косе према селу Крчмару и Бачевачком Вису, оријентисан према колони са којом је данас водио борбу. Задатак батаљона: осигурати бригаду са тога правца, испитати гдје је преноћио непријатељ који је кретао данас у правцу њих и по могућности прочистити село Буковац и остала оближња села.

д) Чета за везу поставиће телефонску везу између нас и Штаба дивизије преко I бригаде, која се налази на простору Кључ — Толић.

е) IV батаљон остаће на мјесту гдје је и сада и служиће као резерва Штаба бригаде.

ф) Извиђачка чета са об. официром бригаде оријентисана ће бити у правцу Ваљева.

Све јединице требају тежити да међусобно одржавају што бољу везу и да не дозволе велико расипање људства, тако исто требају одржавати што тјешњу везу са Штабом бригаде, који ће се налазити на истом мјесту (Баштићи).

С. Ф. — С. н.

Политкомесар-мајор
(с. о.)

Командант-мајор
Драган Ракић

⁴ Редакција није нашла извештаје Друге пролетерске бригаде и Штаба Шесте пролетерске дивизије о извршењу ових акција, али се из заповести Штаба Оперативне групе дивизија (док. бр. 38) види да је задатак извршен.

БР. 22

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ
ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О БОРБАМА ОД 1 ДО 10 СЕП-
ТЕМБРА¹**

С-1²

О. бр. 14

12-1X-1944 год.

П о л о ж а ј

Доставља операциски
извештај од 1-1X-944
до 10-1X-1944 год.

ШТАБУ 0-1³

Положај

Доставља се операциски извештај за последњих 10 дана и то од 1-1X до 10-1X-1944 год.

1-1X-1944 год.: Рад на преформирању јединице. У састав наше јединице ушла је II Пролетерска бригада, која је смештена на просторију: с. Жиљци — Брус.

Наређено је расформирање VI у циљу ојачавања IV и V бригаде.

2-1X-1944 год.: Све су јединице на истој просторији.

Јединицама: С-2,⁴ С-3⁵ и С-4⁶ наређено је да врше мобилизацију у оближњим селима.

Потпуно фермирање ове јединице још није изведено. Очекују се коњи одређени од 0-1.

3-1X-1944 год.: Продужен рад на реорганизацији: јединице.

Све јединице су приетупиле мобилизацији у селима, где су размештене, а и у оближним селима ослобођене територије.

Према телефонском наређењу 0-1 јединица се је разместила на просторији: с. Милентија — Брус и то

С-2 на просторији с. Жиљци •— Брус,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 59/5, к. 1040.

² Двадесет прва НОУ дивизија

³ Штаб Оперативне групе дивизија

⁴ Друга пролетерска бригада Двадесет прве НОУ дивизије

⁵ Четврта српска ударна бригада Двадесет прве НОУ дивизије

⁶ Пета српска ударна бригада Двадесет прве НОУ дивизије

С-3 на просторији с. В. Рибари — с. Богошевац и јужни део с. Милентије,

С-4 на просторији с. Грчак — с. Будиловина — с. Тоскићи.

Батаљон из С-4 ради мобилизације остао је у с. Доброљупци. Издато му наређење да уђе у састав своје јединице до 19 часа 4 о.м.

4-1X-1944 год.: У току данашњег дана продужен је рад на реорганизацији-оспособљавању јединице за нове задатке.

Све јединице остале су на просторији на којој су биле прошлог дана.

Батаљон из С-4 вратио се је у састав своје јединице.

5-1X-1944 год.: И овог дана, као претходних, продужен је рад на реорганизацији јединице.

У 17 часова стигло је наређење за покрет. Садржина наређења је да се пређе р. Ибар и концентришемо на просторији: с. Таково — с. Боровци.

Ради извршења тог задатка издато је наређење за покрет и достављено евим јединицама до 23 часа.

6-1X-1944 год.: Према наређењу 0-1, наша јединица је извршила покрет и достигла до: С-2 Оштреље (1144 м.), С-3 с. Бурмази и С-4 Савин Лаз.

Покрет јединица извршен је преко дана. Непријатељска авијација није дејствовала и на путу непријатеља није било, те је сам покрет извршен без сметње и у потпуном реду.

Штаб С-1 у покрету у с. Бурмази.

7-1X-1944 год.: Данашњим даном настављен је покрет дводневног маршовања по наређењу 0-1. Наша јединица стигла је предвече до комуникације: Рашка — Краљево са задатком да је у току ноћи пређе и пребаци се на одређену просторију: с. Таково — с. Боровци.

С-2 избила је на комуникацију р. Ибар код с. Зечевићи,

С-3 низводно од села Зечевићи и

С-4 код железничке станице Полумир.

На основу података обавештајних група: исказом и описом од стране мештана и једног железничког радника са станице Полумир добивени су подаци о свим непријатељским објектима-упориштима: на прузи, поред пута, испред тунела и код мостова. Са тако прикупљеним подацима састављен је план, прелаза од стране Штаба С-1 — у дискусији са командантима осталих јединица. Нарочито су, ради прелаза, узети у обзир за ликвидацију бункери.

Са тако предвиђеним околностима кренуло се је ка долини Ибра и комуникацијама. У међувремену док су наше

јединице наступале, појавила су се непријатељска возила на друму од Ушћа. Издата су наређења за напад на иста.

Напад на непријатеља разматран по јединицама је следећи:

С-2: лева колона. Почела је напад у 22 часа и прешла реку Ибар са свим својим деловима до 5 часова ујутро. На свом сектору прелаза као најтежи задатак био јој је савлађивање два двоспратна непријатељска бункера. После двочасовне напорне и жестоке борбе или боље паљбе на бункере исти су ликвидирани и запаљени. Ова јединица је прва прешла комуникације и р. Ибар. Један њен батаљон повукао се је пре времена са свог места где је био постављен да штити бок прелаза. Непријатељ је то искористио и приближивши се тукао је колону С-1: болницу и чету за везу. На срећу жртава није било, али је дошло до растројености и опасности да не буду поменуте јединице отсечене. Но брзо је интервенисао 1. батаљон из С-3.

С-3: средња колона. Почела је напад у 23 часа, а завршила прелаз око 15 часова 8-1X-1944 год. И она је ликвидирала два бункера и још један запалила. Прелаз преко Ибра извршила је на три места преко „бродова“. Борба је вођена и на комуникацији, где се је сутрадан видела многа крв од непријатељских рањеника или погинулих.

С-4: десна колона. Почела је напад у 22 часа, а прелаз преко реке завршен је сутрадан у 12 часова. На сектору ове јединице налазили су се и делови Немачке планинске дивизије, која је пролазила од Ушћа ка Краљеву. Оеим тога на жел. станици Полумир у вагонима било је око 800 непријатељских рањеника који су чекали на транспортовање. На непријатеља је обасута изненадна паљба, те је у паничном бекству појурио преко Ибра. Закључује се да је било много мртвих и рањених пошто је непријатељ био збивен на малом простору. То се видело сутрадан и по расутој крви по путу и обалама Ибра. Сутрадан по пролазу реке порушена су два моста.

Тако је текао прелаз наше јединице.

Штаб С-1 у покрету.

8-1X-1944 год.: Сви делови наше јединице у току дана дошли су на проеторију с. Ђаково — с. Боровци. Јединица је распоређена у кантонман поменутих села. Предузето је да се одмах спреми храна, а борци одморе.

По писменим подацима свих јединица и усменом описивању борбе команданата укупни губици непријатеља су:

Мртвих око 100 Немаца и белогардејаца.

Рањених око 150 Немаца и белогардејаца,

Коња мртвих 130.

Ликвидирано: 5 двоспратних бункера и 2 мала, 3 железничка моста и 2 камена моста- на путу. Железничка пруга на 9 места дигнута у ваздух.

Уништено: 2 камиона и 3 кола са материјалом, много муниције и оружја.

Плен: 1 минобацач, 1 митраљез, 2 пуш. митраљеза, 5 пушака, 50 мина, и 8.000 метака, 8 коња.

Заробљено: 8 белогардејаца и бољшевика.⁷

Наши губици: мртва 3, теже рањених 7 и лакше 17 другова. Штаб С-1 у с. Ђакову код школе.

9-1X-1944 год.: За овај дан добили смо наређење за покрет, али је исти одложен због Б-1, која није на време прешла р. Ибар.

Наша јединица је искористила тај дан пре свега да се борци одморе, а и на сређивању после усиљеног марша и борбе.

Штаб у школи.

10-1X-1944 год.: По наређењу 0-1 извршен је марш ка с. Дебели Јасен — с. Осоница. Покрет је извршен у 1 сат ноћу.

По доласку на поменуту просторију јединице су размештене у кантонману. Све јединице С-1 биле су до 12 часова на одређеној просторији. Од тог доба па сутрадан радило се на уређивању. Непријатеља нема нигде у близини. Непријатељска авијација није дејствовала као ни претходних дана.

Штаб у кући на обронку изнад школе у с. Осоници.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар, п.пуковник,
Млад.⁸ С. Мариновић

Командант, пуковник

⁷ Односи се на заробљене црвеноармејце, које су Немци слали на рад у Југославију. Неки од њих су током 1943 и 1944 год. бежали са радишта и ступали у јединице НОВ Србије, а неки су одлазили четницима, или ступали у јединице белогардејаца.

⁸ Младен

БР. 22

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА УЖИЧКУ ПОЖЕГУ¹

С-1
Оп. бр. 15
12 септембра 1944 г.
Положај

ЗАПОВЕСТ

Секција: Ужице, Чачак
Размера 1:100.000

Према прикупљеним подацима у Ужицу се налази од 600—1000 недићеваца са нешто четника. У Пожези има око 1000 четника са нешто недићеваца. У Чачку 300—400 недићеваца, до 100 Немаца и нешто четника. Према најновије добијеним подацима у Чачак су стигли 20 камиона са немачком војском. Како се сазнаје, ови камиони и војска били су на простору око Пожеге, па су вероватно због присуства наших трупа на тој просторији напустили исту и смеетили се на периферију Чачка. Једна мотомеханизована немачка колона, чија нам јачина није позната, покушава да продре од Добруна преко Мокре Горе према Шаргану и Ужицу. Њена је намера свакако да се комуникацијом пробије преко Ужица ка Београду. Са овом колоном води борбу наша XXVII дивизија дуж комуникације Прибој — Вардиште — Мокра Гора.

Јединице К-1² заузеле су ноћу 10/11 о.м. Ивањицу, а прошле ноћи нападе су и заузеле Ариље. Мање недићевско-четничке снаге побегле су испред наших јединица према Чачку и Краљеву.

Јединице I и VI пролетерске дивизије потпуно су разбиле четничко-недићевску групу на просторији Јелова Гора Варда — Маљен и нанеле непријатељу тешке губитке. Гоњење разбијеног непријатеља се наставља.

Наша јединица добила је задатак да ноћу 13 и 14 о.м. изврши напад и ликвидира непријатељски гарнизон у Пожези.³

¹ Оригинал, гисан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 33/1, к. 1040.

² Пета НОУ дивизија

³ Види док. бр. 49

Лево од нас налазиће се јединице К-1 које исте ноћи врше напад на Ужице.⁴ Десно од нас на простору Овчарско-Кабларска Клисура налазиће се једна јединица из Б-1⁵ која ће штитити нашу једгаицу за време напада од правца Чачак. На простору Гуча — Турица — Тијање ће се такође налазити једна јединица из Б-1. Трећа јединица из Б-1 налазиће се на просторији Ивањица — Ариље.⁶

На основу предњег, а у циљу извршења постављеног задатка

НАРЕЂУЈЕМО:

Јединице С-2 извршиће сутра 13 о.м. у 10 часова покрет правцем с. Лис — Црна Стена — Бјелошевац, извршиће прелаз комуникације Пожега — Чачак на простору око с. Гугаљ — Пријановићи, продужујући покрет ка Средњем Брду, и распоредиће се на просторији Средње Брдо — Зољевина — к. 446 до комуникације Пожега — Честобродица. оријентишући се према Пожези.

Јединице С-4 извршиће покрет са просторије Негришори — Лучани и извршиће прелаз комуникације Пожега — Чачак на простору око села Дријенови, око коте 298 и поставиће се на просторију од Средњег Брда искључно до Гугаљског Моста укључно.

Претпоставља се могућноет да непријатељ постави извесне евоје снаге на простору Гугаљ — Пријановићи ради чувања отвора за евентуално извлачење. Зато ће напред поменуте јединице поћи ка одређеној просторији наступним маршем са свим потребним предњим и бочним обезбеђењима и уколико непријатеља буде на тој просторији наступити енергично, непријатеља разбити и продужити ка извршењу постављеног задатка. Претпоставља се и оваква могућност: да непријатељ избаци главнину својих снага из Пожеге на висове северно од исте. У том случају ће обадве јединице ударити потребним снагама на непријатеља и разбити га, а по могућству извршити опкољавање и уништење. Јединице ће међусобно одржавати чврсту везу, штабови да им буду ближе један другоме, тако да могу координирати рад и хитно један другом притећи у помоћ.

Јединица С-3 извршиће покрет са просторије Ковачевићи — Милекићи — Бирово преко комуникације Пожега — Ариље и поставиће се према Пожези са југа на простору Вајзовина — Висибаба. Покрет ка овој просторији извршити у 14 часова сутра 13 о.м. Настојати да се још у току дана

⁴ Види док. бр. 84

⁵ Седамнаеста НОУ дивизија

⁶ Види док. бр. 203

затворе сви правци са југа, куда би се непријатељ могао извући из Пожеге.

Све јединице ће настојати да се на одређене полазне просторије за напад на град поставе у току дана како би са нижим руководством могле осмотрити и одредити правце надирања за сваку јединицу. Почетак напада на град тачно у 21 час.

Јединице С-2 и С-4 ће се чврсто везивати за време овог напада и упоредо ићи на град. Зоне ширења за С-2: десно река Скрапеж, лево комуникација Табановић — Ђетињиште

Пожега, а за С-4 десно комуникација Ђетињиште — Пожега, а лево река [Зап.] Морава — Скрапеж, затим комуникација Ариље — Пожега искључно. Зона ширења за С-3: десно комуникација Ариље — Пожега укључно, па лево комуникација Ужице — Пожега, везујући се на Скрапежу у току напада са јединицама С-2.

Напад извести са пуном жестином налета и ватре целе јединице. У случају наилаaska на извесним деловима просторије на утврђења која се моментално не могу ликвидирати, не задржавати се око њих, већ настојати да се између утврђења продре у град и непријатељ обезглави, а утврђења блокирати мањим снагама. Јединице ће за време надирања ка граду обележавати достигнуте тачке по једном зеленом ракетлом. Продор у град обележити белом и црвеном ракетлом. Завршетак битке обележити, тј. објавити са три ракетле ма које боје.

Штаб С-1 налазиће се на правцу С-3, док ће један члан штаба (заменик команданта С-1) поћи са јединицама С-2 и С-4.

Хируршка екипа кренуће ујутру рано, тј. у 7 часова у с. Томашевићи — Лис и прикључити се јединици С-2, са којом ће бити за све време операције.

Члан штаба С-1 одредиће јој место за време почетка главне операције на град.

Од 14 часова сутра 13 о.м. па до завршетка операције јединица С-2 одржаваће сваког сата радио-везу са штабом С-1, како би јсе знала у сваком времену ситуација на бојишту. С-3 ће своје извештаје слати преко исте станице.

Да би нападне јединице биле растерећене болницама, то ће исте поелати са целокупним припадајућим особљем одмах по пријему овог наређења у Гучу, које да се јаве управнику болнице С-1, који ће извршити размештај истих и старати се о лечењу и санитарским потребама истих.

Интендантура јединице С-1 оставиће једног свог члана, који да се стара о исхрани свих болница. Јединица С-2 упутиће једну чету за стражу код болница.

По завршетку свих операција размештај јединица биће: С-2 са једном јединицом у граду за одржавање реда, а са осталим на просторији северно од Пожеге до просторије с. Пријановићи — Гугаљ. С-3 на простору с. Глумач и Отањ, оријентисана према Ужицу. С-4 на простору с. Тучково.

Јединице ће на ове просторије поћи одмах по ликвидацији непријатеља, тако да би се у граду направио одмах ред. Забрањено је свако залажење у куће града од стране јединица, сем нарочито за то одређених органа. Посадна јединица поставиће страже пред свим надлештвима и магацинима. Команду места поставиће јединица С-2 на начин према разговору на састанку штабова.

С-1 ће се по завршетку операције сместити на периферији града изнад цркве.

Напомена: За јединицу С-4 у њеном задатку није стављено у колико сати полази. Ова ће јединица поћи ка прелазу комуникације око 12 часова. Иста ће поставити обезбеђење за време прелаза на правцу ка Клисури,⁷ а повући ће га када пређу обадве јединице.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар п.пуковник,
Млад. С. Мариновић

Командант пуковник,
Мил.⁸ С. Милојевић

Овчарско-Кабларска Клисура
Милоје

БР. 28

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ЗАМЕНИКУ КОМАНДАНТА
ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ О НАПАДУ НА
ПОН>И МИЛАНОВАЦ И СИТУАЦИЈИ НА СЕКТОРУ ДИ-
Л ВИЗИЈЕ¹

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. Бр. 45
12. IX-1944 г.
у 9.00 час.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ
(за пуковника Ђурића)

Обавештени смо да се штаб XXIII дивизије налази у с. Поповица, па претпостављамо да сте и ви тамо те вам лхаљемо извештај о садашњој ситуацији код нас.

Прошле ноћи извршили смо напад на Д. Милановац — ушће Поречке Реке. На овом сектору по обавештењима налазило се око 700 — 800 белогардејаца и Немаца. Главне снаге на ушћу Поречке Реке. Напад је извршен са XVI и XVIII српском бригадом.² Немамо још детаљан извештај али знамо да је ушће Поречке Реке ликвидирано и заробљена два топа без сопствених губитака. Вероватно је и [Д.] Милановац заузет. Начелник штаба ове дивизије³ отишао је код ових једцица и ускоро ћемо имати извештај.

Распоред наших снага по ликвидирању Милановца биће следећи:

1. — XVIII српска бригада затвара комуникацију Неготин — Клокочевац на линији Медвеђа Чука — Коље Брдо — Црни Врх — Циганеко Гробље са два батаљона. Један батаљон у Клокочевцу.

2. — XVI српска бригада затвара правац од Брзе Паланке ка ушћу Поречке Реке. На просторији око с. Мироча.

3. — XIX српска бригада са два батаљона око Доњег Милановца а са два батаљона на просторији Рудна Глава — Милошева Кула.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 7/3, к. 1089.

² Напад на Доњи Милановац вршиле су Шеснаеста и Деветнаеста српска бригада.

³ Урош Кукољ

Ухватили смо везу са румунском војском која се налази са друге стране Дунава, помоћу једног партизана који се од 1941 крије на овом терену. Румуни нам нуде помоћ у оружју и материјалу, па чак и у пребацивању њихових јединица на ову територију. Тражили смо да држе везу са нама и потпомажу артиљеријом наше акције на обали Дурава.

По обавештењима до којих смо дошли, јединице Црвене армије пребацивале су се до сада само на сектору Кладова. И то у јачини од 300—500 војника. Нападале су и заузеле Кладово, после чега су се опет повукле. Данас ћемо упутити једно одељење добро наоружаних војника да се пробије до Кладова, испита ситуацију и по могућству ухвати везу са јединицама Црвене армије с оне стране Дунава, пошто обала није чврсто поседнута и прелаз је могућ.

На сектору Д. Милановац — Радујевац налази се око 5.000 немачких војника а можда и мање. Карактеристично је да све вести о јачини непријатеља које добијамо! од народа 'обично су претеране. Ове снаге распоређене су у групама непосредно уз саму обалу тако да неког дубинског распореда немају. 3 км даље од обале скоро нигде непријатељ нема својих снага. Јачина појединих група просечно око 200 војника. Најјача група према Прахову. Раније број Немаца био је далеко мањи али овде је стигла немачка црноморска флота у јачини око 150 бродова. Немци су потопили све бродове осим 20, уништавајући и намирнице за исхрану.

Колико је познато, располажу са доста камиона, три тенка и 7 борних кола. Јуче смо добили обавештења да једна немачка колона напредује дуж Дунава, румунском обалом у правцу Кладова. Претпостављамо да има задатак стварања мостобрава на румунској обали за немачке трупе које се налазе на нашод страви, за њихову евакуацију у правцу Мађарске. Ово је могуће из разлога што имамо обавештења да су трупе Црвене армије око Турну Северина бројно слабе.

Као што смо вам јавили радиограмом, приликом марша на ову просторију наишли смо у е. Горњани на Књажевачки четнички корпус који је тек био стигао у село. После неколико рафала и бацачких мина непријатељ се у паници разбежао у правцу Дели Јована, где су у току ноћи официри распустили и преостатак војске, тако да се овај корпус потпуно распао.

Пилетићев Крајински корпус такође не постоји. Пилетић га је сам распустио после неуспеха у преговорима са Црвеном армијом. Пилетић је 6 септембра смењен са положаја команданта Крајинског корпуса. Велики део четника из овог корпуса пришао је на нашу страну а једна група од

око 60 образовала је, како су сами они прогласили, партизански одред и траже везу са нама. Та група прикупила је већи број аутоматских оруђа из овог корпуса. Много четничких магацина са доста материјала пало нам је у руке. Око 2.000 кг шећера и такође огроман број цигарета и другог материјала. Између осталог и две велике штампарије. Распадале четника узело је велике размере. Заробили смо у Пилетићеву архиву у којој има интересантних докумената и коју срећујемо.

Штаб наше дивизије налази се у с. Клокочевац.

Оријентисани смо према истоку и спремни за дејство и чекамо даље наређење из разлога што- сматрамо да даље акције на овој просторији треба да буду тесно повезане између обе дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад.⁴ Н. Јовановић

Командант, потпуковник
Рад.⁵ Т. Јовановић

Д.С. Редовно смо покушавали везу са вашом станицом али неколико пута није нам успело. Не знамо у чему је разлог. Можда сте били у покрету.

⁴ Радош

⁵ Радивоје

БР. 29

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 12 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ С НЕМЦИМА НА ПОЛОЖАЈУ ЧЕЛИЦЕ — БИСТРИЦА¹

ШТАБ
III САНЦ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 178
12. IX. 1944

РЕЛАЦИЈА

III санцачке НОУ бригаде за вођење борбе са Њемцима дана 20/21 августа т. г. на положајима Челице — *Бистрица* (секција Пљевља 1 : 100.000).

НЕПРИЈАТЕЉ

- а) Непријатељ је био јачине'150 Њемаца.
- б) Наоружање непријатеља износило је неколико „Шараца“.
- в) Морал непријатеља слабији, борбеност добра.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

а) 1 и 4 батаљон јачине 190 бораца са 12 пушкомитраљеза и два лака бацача.

б) Дана 20/21 августа вођена је борба са Њемцима на положају Челице — Бистрица. Вид борбе: одбрана и противнапад. Вријеме: повољно — сунчано.

в) Послије неометаног прелаза преко Лима, наша бригада је требала да се емјести на просторију Бања — Челице са задатком затварања правца *Бистрица* — Пријепоље и правца Бистрица — Нова Варош. Ради испуњења овога задатка, одвојили смо два наша батаљона да посједну положаје Челице — Коса, Челице — Бистрица где су се налазили Њемци.

— Њемци су примијетивши наше присуство на поменутиим положајима, одмах предузели напад на наше положаје. Са више брзих и обичних „Шараца“ покушавали су да избију на наше положаје. Пришавши на блиско одстојање непријатељ је намјеравао да борбом изблiza потисне наше десно крило а тиме угрози цио ваш положај.

¹ Оригинал, гласан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 10/6, к. 1253.

— Ми смо врло снажном ватром успјели да га одбацимо натраг ка Бистрици, т. ј. на његов полазни положај.

г) наших губитака није било.

д) непријатељ је имао 4 мртва војника и 1 официра.

ђ) Морал наших јединица био је на завидној висини. После напорног прелаза преко Лима и путовања скоро читаву ноћ, наши борци су одбацили непријатеља нанијевши му губитке.

е) Од ратног материјала у овој борби није ништа заплијењено.

ж) Утрошено је 200 метака за кал. 8 мм, 320 метака за калибар 7,9 мм, 180 метака за кал. 6,5 мм, 250 метака за кал. 7,5 мм и 10 граната за лаки бацач.

з) Борба је текла по предвиђеном плану. Непријатељ је одбачен натраг уз губитке.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
мајор,
Данило Кнеж[^]вић

За команданта,
поручник,
Бошко Шкрбовић

Начелник,
капетан,
Владимир Жугић

(МП)

БР. 30

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 13 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА НАПАД НА ВАЉЕВО¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. СГ.
13 септембра 1944
у 9,30 часова

Ш т а б о в и м а : I ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
VIII ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ

У току јучерашњег дана и синоћ наше јединице заузеле су Љиг и Словац.

Према више прикупљених података непријатељске снаге на овом сектору су мале.

Због дејства наших делова непосредно око Ваљева, две непријатељске групе из тог гарнизона извршиле су испад преко Диваца ка Мионици и од Ваљева јужно ка Буковима. С овим групама воде борбу делови VI Личке дивизије.

Изгледа да постоје врло повољне могућности за ликвидацију Ваљева те је решено да се главнине наше и VI Личке дивизије прикупе за напад на Ваљево.²

За извршење овога

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — I Пролетерска бригада поставиће један батаљон код Словца да сачека смену од XIII Пролетбригаде, а са свим осталим јединицама прикупиће се на левој обали Колубаре северно од линије Дивци — Словац. У међувремену са једним батаљоном са севера напасти Дивце у циљу еадејства III Личкој бригади која у истом правцу надире са југа. Са нове просторије I Бригада кренуће северно од Ваљева и поставити се око шабачког пута (на секцији означен крчаником) на простору Дивље Поље и заседама око Поношевца према Шапцу.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 7/2, к. 712.

² Види док. бр. 38, 99 и 154

2. — **III Пролетерска бригада** одмах ће кренути са садање просторије десном обалом потока Рибнице, прећи Колубару на сектору Веселиновац — Словац и продужити северно од Ваљева на простор Јасика-Шк. — Шеварица, постављајући заседе на цести око с. Близоње — Кичер.

Са ових просторија отпочеће напад на Ваљево у коме ће директно учествовати наша I и III Бригада и I и II Личка бригада. I и II Личка бригада нападаће са југа.

3. •— Време напада и остале детаље наредићемо штабовима бригада усмено или путем радио-везе.

4. — **XIII Пролетерска бригада** са сектора Љига одмах ће кренути ка Словцу и са обе етроне Колубаре поставити се за затварање праваца од Уба и Лајковца ка Ваљеву. Одмах по избијању код Словца сменити батаљон I Пролетбригаде који одмах да крене у састав своје Бригаде.

5. **VIII Црногорска бригада** остаће на садашњој просторији с. Бријежђе као резерва и са задатком заштите Дивизиске болнице коју ће одмах примити од III Пролетбригаде и поставити је на најповољнијем месту на свом сектору. Изгледа да су на простору Дивчибаре и Маљен заоетале извесне четничке банде по тројкама и петоркама, те у том правцу упућивати мање делове за њихово хватање и разбијање.

6. •— I, III и XIII Бригади упутиће се по једна хируршка екипа.

7. — Дивизион Корпусне артиљерије биће са I Пролетбригадом, а Артиљеријски дивизион ове Дивизије кретаће се са III Пролетбригадом.

Ми ћемо за време покрета бити са III Крајишком бригадом, а за време напада на њеном сектору.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар	Начелник	Командант
п. пуковник,	п. пуковник,	пуковник,
В.³ Шћекић	Мома Ђурић	Васо Јовановић

(МП)

Дивиз. болница је код III Бригаде на простору Арнаутовићи — Врбањ (засеоци села Струганик).

³ Владо

БР. 35

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 13 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА,
НЕМАЦА И НЕДИЋЕВАЦА НА ЛИНИЈИ Д. СТЕПОШ —
КАСАПИНАЦ — ЖДРЕПЧЕВИЦА¹**

ШТАБ
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Оп. бр. службено
13 септембра 1944 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У току 11 ов. м. четничке снаге, које су се налазиле на лијевој обали р. Мораве, пребациле су се на деену обалу исте и у три колоне упутиле су се у правцу наших положаја и то: једна правцем Читлук — Вучак — Гари; друга правцем Пепељевац — Луковац и трећа правцем Кошеви — Треботин. Јачина непријатеља износила је од 2000—3000 војника. Наши положаји у току 11 ов. м. били су слиједећи: Д. Степош — Касапинац — Ждрепчевица. У 20 часова 11 ов. м. непријатељ је напао на наше положаје. Борба је вођена читаве ноћи, и у току исте успјели смо да одбацимо непријатеља до на линију: Вучак—Пепељевац—Мачковац.

У току 12 ов. м. непријатељ је са ових положаја покушавао поново да нас одбаци и да узме иницијативу у своје руке. Четнике у току овог дана потпомагали су недићевци и Њемци од Крушевца преко Пакашнице и даље. Такође, њемачки топови, бацачи и тенкови потпомагали су рад ових банди. У току 12 ов. м. наша 3 батаљона пошла су у противнапад и успели су да одбаце непријатеља са његових положаја које је у току јутра истог дана држао и тиме смо успјели да одвојимо непријатеља који се налазио у Крушевцу од непријатеља који је нападао на нас од правца Западне Мораве.

У вези нашег првог наређења од 12 ов. м.² издали смо наређење свим нашим батаљонима на овом сектору да у току ноћи 12/13 ов. м. сваки на свом правцу изврши напад на четничке банде са задатком да их разбијемо, по могућности одвојимо од њемачког гарнизона у Крушевцу и натје-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/1, к. 1067.

² Види док. бр. 174

рамо на повлачење преко Мораве. Задатак смо потпуно извршили и непријатеља разбили и натјерали на повлачење.

У вези вашег другог наређења,³ поставили смо батаљоне на линију: Г. Степош — Дољане — Жабари — Врбница. Батаљон који се налази на нашем лијевом крилу добио је задатак да контролише Александровац и правац према Трстенику. Остали батаљони осигуравају се и затварају правац према непријатељу који се налази у Крушевцу и дуж комуникације према Читлуку, као и према Краљеву.

У току ових борби непријатељ је имао 70 мртвих нађених на бојном пољу, већи број рањених и 4 заробљена. Заплијенили смо неколико пушака. Сопствени губици: 1 мртав, 4 рањена, од којих један теже. Оружје све исправно, муниције утروшена већа количина.

Током данашњег дана није се осјетила никаква активност и помјерање непријатеља у правцу наших положаја. Са наших положаја чује се јача борба на правцу III Српске бригаде. Такође немамо ни подробнијих података о покретима Њемаца од Краљева према Крушевцу и обратно.

Уколико се буде десило што ново код нас, бићете на вријеме обавијештени.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб,
командант, мајор,
Блажа Јанковић

П. С.¹ У вези давања командног кадра за новоформирану VI Српску бригаду, као и политичког и војничког рада са новомобилисаним људством, рјешавања извјесних питања унутар бригаде, мишљења смо да би требали да наш 1. батаљон доведете што прије у састав бригаде. Ово је потребно у исто вријеме да бисмо и ми могли извршити на вријеме наређења која нам долазе од тог штаба, а која се односе на читаву бригаду, као на пр. предлози за унапређења, поетављења, списак цјелокупног командног кадра са карактеристикама итд.

Мишљења¹ смо да ћете се са овим предлогом сложити и у том смислу издати нам потребно наређење. Уколико ви ово не би одобрили, приморани смо да двојица од Штаба бригаде пођу за неко вријеме код њих, ради регулисања свих послова. Ово би било прилично незгодно с обзиром на то да смо у непосредној близини непријатеља и да свакодневно водимо борбу са њим, за што мислимо није довољан један члан Штаба бригаде.

³ Види док. бр. 21

⁴ Овај текст је дописан на оригиналу истом машином.

БР. 32

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
13 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАНАЕСТОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА ЈУЖНО ОД
ВАЉЕВА¹**

ШТАБ
XVI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Бр. сл.
13 септембра 1944

ШТАБУ XII УДАРНОГ КОРПУСА НОВЈ

Јуче се на простору села Стубо, и положајима Кик (к. 562) — Парач — Равно Брдо, налазило око 700 четника (две четничке бригаде). Ове банде почеле су препуцавати на јединице I бригаде која је била смештена на простору села- Тубравић.

По нашем наређењу I бригада јуче у 19.30 часова, са три батаљона, извршила је напад на четничке банде и успела да их после слабије получасовне борбе уз помоћ бацачке ватре потпуно разбије и натера у правцу Ваљева. Један батаљон II бригаде садејствовао је у овом нападу од правца Кунице —• Кик — Стубо.

По извршеном задатку два батаљона I бригаде задржали се на простору села Стубо, где се и сада налазе, док се батаљон II бригаде задржао на Кику.

У јучерашњој борби ми нисмо имали губитака.

Непријатељ је имао, према исказима сељака, приличан број мртвих и рањених, нарочито од бацачке ватре. I бригада је заробила 4 четника, 60 хлебова и извесну количину друге хране.

У селу Поћута, где се налази Штаб I бригаде, пронађен је четнички магацин у коме има 50—60 метара кукуруза.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије,
Начелник,
потпуковник Пер.² Грујић

П. с. Издали смо наређење да се од пронађеног кукуруза што боље хране коњи.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института лод бр. 19/3, к. 951.

² Периша

БР. 22

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
13 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ВАЉЕВО — ЛОЗНИЦА¹**

ШТАБ
XVI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. бр. 51
13 септембра 1944 г.

З А П О В Е С Т

(Секција Крупањ размер 1 : 100.000)

Ситуација: В. Ш. јавља: „Положај Немаца у земљи врло тежак. Њихове снаге које се из Грчке и Албаније повлаче преко Македоније и Србије, деломично дезорганизоване. Због разорених пруга углавном се служе цестама. Очекује се даље повлачење ка северу.

Од свих јединица тражим максимално развијање иницијативе и офанзивног полета, све јаче уништавање комуникација, заузимање важних чворова, градова и других упоришта. Од вас тражим да не дозволите Немцима да се организовано повуку и изнесу оружје из наше земље.

Тито."

Наши заузели Пирот и Цариброд² и надиру ка Нишу. Македонци западно од Вардара -заузели низ градова.

Гл. штаб НОВ и ПО Војводине јавља: „До сада нам је пришло око 1850 домобрана, са 90 официра, са спремом и оружјем. Формирали смо три нове ударне бригаде и једну пратећу бригаду састављену од пратећег батаљона, противколског батаљона, батаљона тешког оружја и поморске чете."³

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 32/1, к. 951.

² Димитровград.

³ Односи се на чету речне флотиле.

Задатак: Детаљно прорадити са руководиоцима и борцима наредбу Маршала Тита. Провести у дело наредбу развијајући пуну иницијативу и непрекидно уздижући борбени елан и размах наших бораца и руководилаца. Немилосрдно тући непријатеља где год се он појави. Благовремено уништити све комуникације на којима се налазимо, да би се спречило бегство Немаца из наше земље.

Наш конкретан оперативни задатак: пресећи комуникацију Ваљево — Лозница у току данашњег дана и ноћи 13/14 о. м.⁴

За извршење лостављених задатака, —

Н А Р Е Ћ У Ј Е М О :

- 1) Сваки руководилац и сваки борац мора детаљно познавати ситуацију. Наредба друга ТИТА мора постати борлозинка сваког лојединог борца. У данима последњег обрачуна са непријатељем, наша дивизија одн. наш корпус морају одиграти важну улогу и, у тој борби, заузети достојно место. Нека као одговор на наредбу друга ТИТА буде наша заклетва: Друже Маршале, ни један Шваба неће преко нашег сектора умаћи у Немачку!
Штабови бригада предузеће све одговарајуће мере да како ситуација, тако и наши задаци буду прорађени са сваким борцем оведивизије.
- 2) За извршење конкретног задатка јединице наше дивизије помериће се у току данашњег дана на нову просторину. Правац покрета, распоред и задаци јединица:
ча) I бригада кренуће тачно у 13 часова правцем: Кунице — Ситарице — Врагочаница — Драгијевица. На простору Драгијевице (Бојчица, Церова Гл. и Јовановићи) задржати се са бригадом, са задатком рушења цесте Ваљево — Лозница на сектору испод Драгијевице. I бригада ће у циљу затварања и рушења цесте Ваљево — Лозница држати извесне снаге на положајима Бјелино Ок. 490) и Журалино Бр.
- б) IV бригада извршиће покрет тачно у 13 часова правцем Совач — Суводање — Станина Река — Бадњине — с. Лопатањ. На простору с. Лопатањ задржати се са бригадом, ^аузимајући сектор: Гробље (к. 395) — Присоје — Трешк*ак (к. 540), обезбеђујући се и извиђајући у правцу ГГецке. Извесне делове оријентисати према с. Бирчани и Лавоју (к. 410) радиконтроле правца од Осечине.

⁴ Види док. бр. 41 и 57

Ч ЈЈ бригада извршиће покрет данас у 13 часова правцем: Кунице — Ситарнице —• Врагочаница. На простору Врагочанице задржати се са бригадом и то на сектору Бадњине (к. 602) — Досек (к. 527) — Дебели Цер — Савића Брдо. Нарочиту пажњу обратити на комуникацију према Ваљево и настојати да се комуникација Ваљево •— Лозница поруши на простору десно од I бригаде, т.ј. према Ваљево.

- а) Штаб дивизије налазиће се на простору између Присоја и Дебелог Цера (око к. 508). Тачније место Штаба дивизије јавићемо по доласку на нову просторију. Кретаћемо се са IV бригадом.
- 3) Напомињемо да ће се јединице XXXVI дивизије налазити и то: једна бригада на простору Ситарнице — Суводање, а једна бригада на сектору Марјановићи — Стојановићи — Драгодо.
- 4) Одмах по доласку на нове просторије штабови бригада ће упутити везу у Штаб дивизије са извештајем о распореду јединица и стању на својим секторима.
- 5) Према ситуацији штабови бригада могу доносити самосталне оперативне одлуке, не чекајући наређење Штаба дивизије, но, водећи рачуна о нашем главном задатку — сечењу комуникација Ваљево — Лозница (у вези са овим потребно је испитати место Пецку и Осечину, и, уколико то не захтева неке нарочите снаге и жртве, очистити та места од евентуалних непријатељских посада).
- 6) Јединицама обезбедити добру исхрану. Користити за исхрану шири сектор, не ограничавајући се искључиво на села у којима су смештене јединице.
- 7) Скрећемо пажњу свима јединицама на потребу максималне будности, нарочито од правца Крупња и Љубовије, где се налазе окореле зликовачке банде мајора Рачића.⁵ Уопште будност и бојну спремност одржавати у сваком моменту на потребној висини.
- 8) Покрете извршити тачно у одређени час.

Штаб I бригаде доставиће извештај о току јучерашње борбе са четницима и резултату те борбе, пошто Штаб дивизије до сада није добио никакав извештај.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
потпуковник
(отсутан)

Начелник,
иотпуковник
Пер. Грујић

Командант,
мајор
Камењар⁶

~ ⁵ Драгослав Рачић, командант Поцерског корпуса четника АРаже Михаиловића. Убијен је, као одметник, у јесен 1945 године. Марко Перичин

БР. 22

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 13 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА РАЗМЕШТАЈ ЈЕДИНИЦА И РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ЗАЈЕЧАР — НЕГОТИН¹

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
13 септембра 1944 г.

ШТАБОВИМА 7, 9 И 14 СРПСКЕ БРИГАДЕ 23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

По извесним обавештењима преко комуникација Ниш — Београд и Ниш — Зајечар — Пожаревац — Београд, одн. Зајечар — [Д.] Милановац треба да прођу из Грчке 8 дивизија немачких. Према томе постоји вероватноћа да ће комуникацијама на просторији где ми оперишемо проћи један део тих немачких трупа. По извесним подацима већ се налазе на том правцу кретања 2 немачке дивизије. Оне би могле искоришћавати следеће комуникације: Зајечар — Неготин — Плавна — Доњи Милановац; Зајечар — Салаш — Плавна — Доњи Милановац; Зајечар — Бор — Жагубица — Пожаревац; Зајечар — Рготина — [Д.] Бела Река — Клокочевац — Догви Милановац.

Уколико би заиста имале проћи јаче немачке снаге овим комуникацијама, не би нам повољно било ако би се затекли источно од комуникације Зајечар — Салаш — Плавна. Ради тога нужно је за сада, док се ситуација не рашчлени, да се нађемо западно од комуникације Зајечар — Салаш — Плавна, јер је терен такав, да можемо избећи свако стешњавање наших јединица од стране непријатеља.

Да би били за сваку евентуалност спремни за брзе и лаке покрете, то нам је неопходно концентрисати, прикупити и средити све наше јединице.

Зато одмах по пријему овог наређења предузмите најхитније мере да се све ваше јединице комплетирају, наиме да на одређеним просторијама буду целокупни батаљони, одн. бригаде. Уколико вам се налазе извесне чете више батаљона измешане, одмах предузмите мере да се чете нађу у својим батаљонима.²

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 17/1, к. 1067.

² Види док. бр. 174

Због тога ће се бригаде сместити и концентрисати на следећим просторијама и то:

1. — 7 бригада са два батаљона сместиће се на просторији растуреног села Дубочана (не у груписаном, него јужније од груписаног, ту око платоа, које се зове, чини ми се, Дубочанац,³ немам секцију, те не могу тачно да кажем). Са те просторије дати обезбеђење источно и западно од комуникације изнад [Д.] Беле Реке (ја сам то већ писао, па ћете знати из писма на која места мислим).

Потребно је добро затворити комуникацију која пролази кроз [Д.] Белу Реку за север, да нас не би том комуникацијом непријатељ отсекао ка истоку. Одатле се затвара правац према Бору.

Са те просторије 7 бригада најхитније ће ухватити везу са своја 2 батаљона у Николичеву, те са истима држати тесну везу и истима издати наређење да изврше притисак, како према Зајечару тако и према евент.[уалним] колонама, које би се кретале од Бора ка Рготини. У том случају потребно је садејство између вас са севера и њих са југа. Тежити да остану та два батаљона на просторији Николичева, јер је много ефикасније да се налази читава бригада на једној страни комуникације. Но у случају да та два батаљона не могу да се одрже у случају неке непријатељске тренутне офанзиве на ту просторију, то наредите истим батаљонима да дођу у састав бригаде, наравно само у моменту неке нарочите тешкоће, за коју мислимо да не постоји.

Исто тако Штаб 7 бригаде хитно ће успоставити везу са батаљоном 9 бригаде, који је био у вашем саставу, те истога послати у састав његове бригаде. Уколико није пристигла чета која је била изнад Вратарнице, најхитније јој упутити везу и довести је у састав бригаде. Ми смо вам већ о томе наредили, наиме да прикупите читав батаљон 9 бригаде, те према томе то сте морали досада учинити.

2. — 9 бригада сместиће се на просторију Мала Јасикова —ч Салаш (Мала Јасикова најмање са 2 батаљона) и обезбедити, тј. затворити правац према Зајечару. Што пре ће прикупити своје јединице и средити их, како би биле спремне за евентуалне покрете.

3. — Обе бригаде што пре ће потпуно онеспособити комуникације које се налазе на њиховој просторији, наиме 7 бригада порушиће комуникацију која води кроз [Д.] Белу Реку на север, и уништити све мостове, како непријатељ у

³ Дубочанац се не налази на карти. Вероватно се овде мисли на Дубочане.

даном моменту не би могао искористити ту комуникацију за моторизоване јединице. Рушити на што већој дужини и што дубље. То ће исто радити 9 бригада на свом правцу.

Мислимо да вам је јасно, од колике је важности за нас потпуно онеспособити све комуникације.

4. — Уколико се немачка колона, која се јучер кретала према Салашу, налази још на просторији око Рготине, то ће 7 и 9 бригада предузети, после краћег одмора од неколико сати, ликвидацију дотичне непријатељске групације. И једна и друга бригада направиће обухват, како би било што ефикасније дејство. 7 бригада ће у сваком случају један од два батаљона, који се налазе на об*езбеђењу око [Д.] Беле Реке, оставити цео на том обезбеђењу, а употребити само један од та два батаљона на ликвидацији групе у Рготини, но 7 бригада хитно нека упути наређење групи батаљона у Николичеву, те да се један од та три батаљона употреби тако на ликвидацији са јужне стране Рготине.

9 бригада ће учествовати у тој ликвидацији са два батаљона, најмање. Добро је да се сами договорите о часу почетка акције, но уколико немате времена за договор, то предузмите ликвидацију, тј. почетак ликвидације тачно у 23 часа, без обзира на ружно време. Ликвидацију предузети енергично, јер само на тај начин се може деморалисати непријатељ и натерати у панично бегство. По завршетку акције сместити се на одређеној просторији, коју сте већ предвидели.

5. — 14 бригада сместиће се на просторији села Сиколе, а са једним батаљоном у Поповици, који ће служити као обезбеђење дивизијске интендантуре и дивизијске болнице, које засада остају на тој просторији.

7 бригада ће се осигурати са правца према Дели Јовану, одн. према истоку, а исто тако и према Салашу. Уколико има повољно место за рушење комуникације према Салашу, то порушити.

6. — 7 бригада не треба да нам шаље 10 бораца за пратећу чету, јер смо исту попунили.

7. — 7 бригада ће одмах по пријему овог наређења извршити покрет са просторије Салаш на одређену просторију. Исто тако јавиће нам где да јој упутимо 200—300 новомобилисаних бораца, са којима треба да попуни своје јединице.

8. — <9 бригада нека се заинтересује за свој батаљон код Штаба 7 бригаде, те и за чету која је била остала код Вратарнице, а која није стигла, те исте довести у састав своје бригаде.

Код 9 бригаде налази се противколски топ, који треба исто употребити за што ефикасније дејство. Исто тако о њему водити што више рачуна.

Извештаје слати у село Сиколе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб
командант,
п. пуковник
Мил. Ивановић

П. С.⁴ Јучер између батаљона 14 бригаде, који се налази у Салашу, и 7 бригаде, која се налази на Глоговици, није било никаквог садејства против непријатељске колоне која се кретала ка Салашу, што је и омогућило да се колона пробије до Салаша и потисне наш 1 батаљон 14 бригаде. Другови, ако нема садејства између наших јединица, онда нема ни успеха. Садејство значи, када једна јединица води борбу са непријатељем, друга треба да јој скочи у помоћ, било са бока било с које друге стране, те тиме потпомогне акцију јединици која води борбу; тога се придржавајте сада најстрожије.

Сада добисмо обавештење од 1 батаљона 14 бригаде, да је непријатељ успео да дође до Салаша са доста јаком моторизацијом. Узмите то у обзир те најозбиљније прикупите своје јединице на одређене просторије, западно од комуникације Рготина — Салаш — Сиколе.

9 и 14 бригада обавезно ће затворити правац Салаш — Сиколе, јер нам је то нужно ради наших колона и болница, које се налазе у Поповици. 14 бригада нека се припреми за ближе затварање тог правца, наиме треба истурити бар један батаљон у правцу ка Салашу, а остало припремити све за евент.[уални] излазак ка Дели Јовану, одн. ка Глоговици.

* Овај текст је дописан на оригиналу истом машином.

БР. 35

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 13 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈА НЕГОТИН — МАЈДЛН-
ПЕК И КЛОКОЧЕВАЦ — ДОЊИ МИЛАНОВАЦ¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 46.
13. IX. 1944 г.
у 10.05 ч.
Положај

ШТАБУ XVI, XVIII и XIX СРПСКЕ НО БРИГАДЕ

Јаке немачке снаге правцем Ниш — Књажевац — Зајечар избиле су северно од Зајечара и спојиле се са немачким снагама у Бору.

Ове немачке снаге повлаче се из Грчке и вероватно им је циљ да се правцем преко Д. Милановца пребаце на румунску обалу.

У току јучерашњег дана прилично бројне немачке снаге побегле су пред јединицама XXIII дивизије са сектора Прахово — Душановац у правцу Брзе Паланке.

Наша XVI и два батаљона XIX бригаде вршили су напад на Д. Милановац, но о резултатима још не знамо. С обзиром на важност [Д.] Милановца у овој ситуацији неопходно је потребно да се исти што пре ликвидира, те према томе продужити напад и по дану и по ноћи до његове коначне ликвидације.

С обзиром на чињеницу да је сада главни задатак немачких трупа које се налазе у нашој земљи што хитније извлачење и како су им зато неопходно потребне комуникације, то се пред наше јединице поставља као основни задатак спречавање изласка непријатеља у вези са предузетом мером за координацију са акцијама Црвене армије на овом сектору. Да би се ово спречило, тј. извлачење непријатеља, поред заузимања важних стратемских простора потребно је у првом реду рушење комуникација и то што темељитије, јер ће оне онемогућити непријатељу брз покрет и дати на тај начин довољно времена за предузимање потребних операција. Према томе најсавесније рушење кому-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/1, к. 1067.

никација претставља најважнији део припреме у вези са олерацијама које треба да донесу капитулацију или уништење немачких снага које се налазе на територији Источне Србије и које већ крећу према Дунаву.

У вези с тим извршити масовно рушење комуникација уз масовну употребу становништва.² У првом реду рушити све мостове који се не могу обићи. Њихово рушење извести тако да се они не могу користити. Напомињемо да су досада наша наређења о рушењу комуникација врло рђаво спровођена и неконтролисана од стране штабова бригаа. Мостови су рушени тако да су се обично могли поправити за неколико минута. Обратити пажњу на то да непријатељ има возеће мостове, те према томе рушење на малој ширини неће много користити. После рушења главних предузети и рушење свих осталих па и најмањих мостова и пропусти јер ће и они у колико-толикој мери задржати непријатеља. Предвидети минирање а mine стављати пред наилазак непријатеља на одређеном правцу. У вези са овом ситуацијом XXIII дивизија преоријентисала се у току прошле ноћи са правца Неготин — Брза Паланка на проторију Велики Крш — Дели Јован — с. Салаш, према немачким снагама које наступају из Зајечара. Са задатком да заустави надирање непријатеља овим правцима.

Услед такве ситуације упутили смо два батаљона XVIII српске бригае у с. Црнајку ради затварања праваца који иду између Дели Јована и Великог Крша.

XVIII српска бригада предузеће одмах и најхитније рушење комуникације Неготин — Клокочевац и то на сектору Штубик — Клокочевац. Рушење почети од Штубика. XVIII српска бригада такође ће предузети рушење комуникације Црнајка — Танда — Луке — [Д.] Бела Река.

XVI српска бригада — рушење комуникације Клокочевац — Д. Милановац.

XIX српска бригада рушиће комуникацију Рудна Глава — Мајданпек.

Истовремећо на свим правцима предузети даљно извиђање користећи за то сва брза превозна средства, а у немогућности употребе или у недостатку ових [користити се] коњичким патролама, које формирати од добрих бораца а коће...³

Патроле да се крећу све дотле док тачно не утврде где је непријатељ, односно док не ухвате са њим контакт.

² Види Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србије (за 13 септембар 1944 године), док бр. 200.

³ На овом месту у оригиналу текст је нечитљив.

Утврдити по могућству на сваком правцу непријатељске намере и бројне снаге и шта моментално ради и шта је предузимао пре тога.

Извештаје најхитније упућивати и постарати се да систем везе функционише највећом брзином, у ком циљу моментално искористити јахаће коње свих руководилаца. Стога један од чланова штаба бригаде нека се специјално посвети питању што бољег одржавања и организовања везе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант потпуковник
Рад. Т. Јовановић

БР. 36

РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 13 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА НА СЕКТОРУ МОКРА ГОРА — ВАРДИШТЕ — ШТРПЦИ¹

— В. Ш. —

Од 8/9 до данас водимо борбу са непријатељем на сектору Кремна — Мокра Гора — Вардиште — Б.[ијело] Брдо — Штрпци. Поред „Принц Еугена“ која осигурава комуникацију Вишеград — Мокра Гора, надире једна мото-механизована дивизија, чија је намјера пробијање ка Ужицу. У тим борбама непријатељ је имао око 400 избачених из строја, уништено 8 моторних возила. Ми смо имали 28 избачених из строја. Борба се наставља.

13 септ., транз. преко Авале,² у 9.30^h.

Жарко³

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 4/10, к. 1253.

² Радио-станица Првог пролетерског корпуса НОВЈ

³ Жарко Видовић

БР. 37

**РАДИОГРАМСКИ ИЗБЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И
ПО СРБИЈЕ ОД 14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ
ШТАБУ НОВ И ПОЈ О ПОВЕЗИВАЊУ СА ЈЕДИНИЦАМА
ЦРВЕНЕ АРМИЈЕ И О СИТУАЦИЈИ НА ПОДРУЧЈУ
4 КРУШЕВЦА¹**

Бр. 61. Д-Д.Д. гр. 34 14-1X-44
Јуче, 13 о. м., на правцу Клокочевац — Оршава
ухваћена веза са Црвеном армијом. Ура!

Коча²

Бр. 62. гр. 57 14-1X-44
Од 11 о. м. Немци концентришу око Крушевца јаке
снаге од Ужица, Чачка и Краљева. На истом простору
прикупљање четника,³ који пребацују главнину на
јужну страну Мораве.³ Наводно Дража испод Гледића.

Бр. 63. гр. 71 14-1X-44
Мислимо да би требало бар једну дивизију да упу-
тите ако не ка Гледићу оно бар ка Руднику, како би
се благовремено спречио сваки покушај несметаног
консолидовања четника. Ми настојимо да ослободимо
24 див. за заједничко дејство са Другом пролет. преко
Зап. Мораве.

Коча

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског
института под бр. 21/1, к. 184.

² Коча Поповић

³ Западна Морава

*

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПЕТЕ, СЕ-
ДАМНАЕСТЕ И ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА
МАРШ У ПРАВЦУ АРАНЂЕЛОВЦА И РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТ-
НИЧКИХ ЈЕДИНИЦА¹**

0-1²
О. бр. 52
14. IX. 1944
у 15.45 часова

З А П О В И Ј Е С Т

Секције: Ужице, Чачак,
Ваљево и Аранђеловац
Размјер: 1 : 100.000

Према задњој директиви Врховног штаба наша група добила је задатак да што прије избије на линију Букуља — Рудник, ликвидирајући успут сва непријатељска упоришта. I и VI Дивизија већ су избиле на линију Ваљево — Словац — Боговађа.

У циљу извршења горњег задатка

НАРЕЂУЈЕМО:

I — *Јединице К-1*³ пребациће се ноћу 14 на 15 о.м. са двије бригаде преко комуникације и размјестити на просторији с. Отањ — Жежевица. Једну своју бригаду оставити на комуникацијама Ужице —> Пожега, са задатком да исте што темељитије поруши и затвара правац од Ужица. Ноћу 15 на 16 о. м. ову бригаду повући у састав главнине. На дан 16 о. м. у 5 часова ујутру извршити покрет правцем с. Дружетићи и избити на просторију с. Брајићи, Горњи и Доњи Бранетићи.

Са ове просторије извршити покрет и за два марша избити на линију Букуља — Венчац, а затим напасти и ликвидирати непријатељско упориште у Аранђеловцу.⁴

II — *Јединице С-1*⁵ пребациће се, са свим својим дјеловима ноћу 14 на 15 о. м. сјеверно од комуникације По-¹

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 36/1, к. 1040.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Пета НОУ дивизија

*⁴ Види док. бр. 84

⁵ Двдесет прва НОУ дивизија

^ ега .— Чачак и са двије бригаде размјестити се на просторији с. Доша Добриња — Гојна Гора, а трећу бригаду оставити на комуникацијама Пожега — Овчарско-Кабларска Клисура, рушећи их што темељитије. Ноћу 15 на 16 о. м. ову бригаду повући у састав главнине.

Са одређене просторије извршити покрет 16 о.м. у 5 часова ујутру правцем Дружетићи и размјестити се на просторији с. Брезна — Бершићи. Слиједећег дана извршити покрет према Руднику, и према ситуацији, ноћу 16 на 17 о.м., односно ноћу 17 на 18 о.м., ликвидирати непријатељско упориште у варошици Рудник.⁶

III — *Јединице Б-Р* прикупиће се на просторији Гуче 14 о.м. и 15 о.м. извршити покрет тако да падом мрака први дијелови избију на комуникацију Чачак — Овчарско-Кабларска Клисура. По преласку комуникације, ноћу 15 на 16 о.м., размјестити се на просторији с. Мијоковци — Милићевци, обезбјеђујући се од Чачка. Са ове просторије извршити покрет 16 о.м. у 5 часова ујутру најпогоднијим правцем и ноћу 16 на 17 о.м. напасти и ликвидирати непријатељско упориште у Горњем Милановцу. Током марша својом десном побочницом избити на комуникацију Чачак — Горњи Милановац и исту што темељитије порушити. По заузећу Горњег Милановца затварати правце према Чачку и Крагујевцу.⁸

На правцима кретања уништавати четничке банде, користећи до макеимума извиђачке чете и обавјештајну службу.

Обзиром да ће се сада наша група кретати и дејствовати на широкој просторији, то се штабовима оставља шира иницијатива командовања и дејства у оквиру опште постављеног задатка.

Са нама одржавати редовну радио-везу, најмање једанпут дневно, а чим то буде могуће и курирску.

0-1 кретаће се са Штабом Б-1.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

В. д. начелника
потпуковник,
Саво Дрљевић

(М.П.)

Командант
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевић

Достављено: К-1, Б-1 и С-1.

⁶ Види док. бр. 59

⁷ Седамнаеста НОУ дивизија

⁸ Види Операциски дневник Седамнаесте НОУ дивизије за 17 септембар, док. бр. 203.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА, НЕДИЋЕ- I
ВАЦА И ЧЕТНИКА НА ПРИЛАЗИМА КРУШЕВЦА¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 153
14-IX-1944
у 11 час.

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ

I

У току 12 о.м. IV Бригада је водила борбу на положајима око Крушевца и око комуникације Крушевац — Краљево са четницима, Немцима и недићевцима.²

У току ноћи 12/13 предузет је напад на четничке банде са задатком да се одвоје од немачког гарнизона у Крушевцу, а потом разбију. Напад је успео и четничке банде су биле протеране на леву обалу Мораве.

У току ноћи 11/12 III Српска бригада је растерала две четничке групе које су се налазиле код барутане и код моста на Расини код Крушевца. Исте ноћи срушена је пруга на два места и то Сталаћ — Крушевац и Сталаћ — Трубарево.

У току ових борби непријатељ је имао 70 мртвих, већи број рањених и 4 заробљена. Један белогардејац добровољно је дошао из Крушевца. Заплењено је нешто пушака.

Наши губици: 1 мртав и 4 рањена, од којих 1 теже.

II

Распоред наших јединица у овом моменту је следећи: Врбница — Степош — Модрица — Гаглово — Каоник — Велики Шиљеговац — Бојинци. Задатке смо им поставили у духу ваших директива.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Мил. Ђуровић

Командант-п.пуковник,
Сред. Урошевић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 34/4, к. 732.

² Види док. бр. 19

³ Милинко

**ИЗБЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
од 14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА УЖИЧКУ ПОЖЕГУ¹**

С-2²
14-1X-944
у 14 ћ.

ЗАМЕНИКУ КОМАНДАНТА С-1³

Ми смо вршили напад на град данас у 11 ћ. Успели смо да заузмемо, односно да дођемо до северне ивице града, укључујући и северну ивицу гробља.

Но С-4¹ није у то време вршио притисак и током јаче борбе, пошто је сва ватра сконцентрисана на нас, морали смо се повући из града.

Наше јединице се сада налазе непосредно пред градом на 50 мет.

С-4 такође се налази сасвим пред градом, а извесне делове имају у првим кућама у граду.

Немогуће је ни нама ни С-4 да крећемо даље напред, јер терен је врло чист. У вези са овим ми нећемо вршити напад у току дана, већ у договору са С-4 у први сумрак извршићемо притисак на град.

Секторе напада смо поделили.

У току дана приликом напада ми смо имали око 35 избачених из строја, а С-4 18 избачених из строја.

Радио-шифром известите С-3³ да и он у први сумрак изврши напад са своје стране.

Исход синоћне борбе знате и сами. Ми смо имали више губитака, а и непријатељ је имао велике губитке.

С. Ф. — С. н.

Пол. комесар
Миљивоје Радовановић

В. д. команданта
В. Перовић®

Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 5/6, к. 1040.

² Друга пролетерска бригада

³ Штаб Двадесет прве НОУ дивизије

⁴ Пета српска ударна бригада

Четврта српска ударна бригада

" Веселин Перовић-Труша

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ЧИШЋЕЊЕ МЕДВЕДНИКА ОД НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ЈЕ-
ДИНИЦА¹**

хбТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Број:
14 септембра 1944 год.

ШТАБУ I, II И IV БРИГАДЕ

1. Јутрос рано, јаче четничке, недићевске и љотићевске банде, на широком фронту, нападе су јединице наше и ХХХVI дивизије. У току дана водила се жилава борба на целом сектору.

Јединице I и II бригаде успеле су да потисну непријатеља са линије Досек — Медетић — Савића Брдо и да га најуре у правцу цесте Ставе—Мажиновићи—Кик.

V бригада водила је тешку борбу на сектору испред Медведника и то на линији Преседо — Крушик — Сеново Брдо. Према последњем извештају непријатељ је овладао положајима Власина — Сеново Брдо — Црквиште и на тој линији заоћуо.

Један батаљон IV бригаде и један батаљон III бригаде налазе се на линији Крушик — Дебело Брдо. Остали батаљони IV бригаде налазе се на линији и положајима Јавор (к. 776).

2. Наш је задатак поставити се на линију Јавор — Преседо — Крушик — Дебело Брдо, јачим снагама, и са те линије овладати Власином — Сеновим Брдом и Црквиштем, односно очистити падине Медведника и Медведник задржати у нашим рукама, да би нам та линија послужила као база за даље наше задатке.²

У том циљу, —

НАРЕЂУЈЕМО:

3. I бригада одмах ће кренути правцем Марјановићи — Стојановићи — Преседо — Крушик — Дебело Брдо и посести линију Преседо — Крушик — Дебело Брдо,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 21/1, к. 1067.

² Види док. бр. 77

смењујући на тај начин делове IV и III бригаде. Ову линију бригада мора задржати по сваку цену, и са исте предузети напад на непријатеља са тежњом да се овлада положајима Власина — Сеново Брдо — Црквиште.

4. *II бригада* одмах ће кренути правцем Марјановићи — Стојановићи — Дебело Брдо и задржати се на десном крилу I бригаде, одакле дејствовати према створеној ситуацији, садејствујући са I бригадом.
5. *IV бригада* прикупиће у току ноћи, наравно, по смењивању батаљона који је на Дебелом Брду од стране I бригаде, целу своју бригаду и поставити је лево од I бригаде на просторији Јавор — Колиште. Са те линије спречити сваки продор непријатеља од правца цесте и Станине Реке.
6. Штаб дивизије налазиће се у току ноћи у Стојановићима, а у зору на Дебелом Брду.
7. Штабови бригада приликом проласка кроз Марјановиће и Стојановиће узмеће у састав јединица све своје коморе и у будуће коморе увек држати у близини својих бригада, а никако их не упућивати на неодређено место. Штаб II бригаде узмеће обавезно са собом див. болницу.
8. Јединице XXXVI дивизије по доласку наше дивизије на одређене положаје поставиће се, по наређењу Штаба корпуса, на линију Локве — Равно Брдо — Драганица, ради обезбеђења од правца Пецке и контроле сектора према Драгодолу.
9. Штабови бригада схватиће најозбиљније своје задатке и не дозволити да непријатељ овлада положајима Медведником, Дебелим Брдом и Крушиком. Настојати на сваки начин да се што пре овлада Власином, Сеновим Брдом и Црквиштем, продирући мањим деловима у правцу Бобије и Кулиног Брда.
10. Уколико се вечерас буду чули савезнички авиони, и уколико буду бацали спрему, штабови бригада ће упутити своје коморе на место где буде спрема бачена, а то ће бити вероватно на простору села Плавшићи — Бабићи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар
п.пуковник,
Ромац³

Начелник
п.пуковник,
Пер. Грујић

Командант мајор,
Камењар⁴

Пашко Ромац
Марко Перичин

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ КРАЈИ-
ШКЕ БРИГАДЕ ДА ОВЛАДА ОВЧАРСКО-КАБЛАРСКОМ
КЛИСУРОМ РАДИ ОБЕЗБЕЂЕЊА ПРЕЛАЗА ПРЕКО
КОМУНИКАЦИЈЕ ЧАЧАК — УЖИЦЕ¹**

Б-1²

14 септембра 1944 г.
у 17 час.

Б-2³

У вези постављеног задатка пред нас од стране 0-1,⁴ и у вези развоја ситуације на Вашем сектору, Ви имате задатак:

Да у току претстојеће ноћи овладате Овчарско-Кабларском Клисуром и да се у току ноћи пребаците са читавом Вашом бригадом преко Западне Мораве на најповољнијим мјестима на простору поменуте Клисуре.

По пребацивању на лијеву обалу Западне Мораве Вашу јединицу поставите тако да она обезбјеђује и омогући пребацивање на том простору и правцу свих осталих снага Б-1, а које ће услиједити током сутрашњег дана, односно сутрашње ноћи.

Ми смо издали наређење Б-4⁵ да се најхитније прикупи на просторији села Пухова и Тијања, па како буде стизала још у току наступајуће ноћи наредићемо да се помјери на Ваше досадашње положаје.

Ми ћемо сутра у 10 часова кренути правцем: Пухово, а по паду мрака са осталим нашим снагама пребацити се преко Западне Мораве.⁶ Извјештај нам шаљите хитно правцем Пухово — Гуча.

Све машинерије и станице које сте заробили данас на Овчару демонтирајте (натоварите на кола, која мобилишите) па најхитније све пошаљите у Гучу за Команду мјеста. Ово треба да стигне у току ноћи.

¹ Оригинал, нисан на магини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 9/3, к. 9⁸⁷.

² Седмнаеста НОУ дивизија

³ Друга крајишка ударна бригада

⁴ Штаб Оперативне групе дивизија. Види док. бр. 38.

⁵ Петнаеста мајевичка ударна бригада. Види док. бр. 43.

⁶ Види Операциски дневник Седмнаесте НОУ дивизије, за 15-1X-1944 год., док. бр. 203.

Примили смо Ваш извјештај од 14,30 часова, као и извјештај који сте нам јутрос послали.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Б. Петричевић

Командант-пуковник,
Глиго

П. С.⁷

1.) Уколико нијесте, темељито порушите комуникацију.
2.) По пребацивању хитно нас извјестите и дајте правац и најпогодније мјесто за прелаз преко ријеке. Водите строго рачуна да прелаз буде добро осигуран, јер са нама ће се кретати 0-1.

По тим куририма послаћемо Вам заповјест за даљи рад. Сјутра у 7^h пошаљите извјештај и радио-путем (најбоље радиотелефонијом и то шифром коју је Немања дао Ђуру), али без обзира на то пошаљите курире. Курире шаљите са пратњом.

БР. 43

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
14 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ПОКРЕТ У ПРАВЦУ ГОРЊЕГ МИЛАНОВЦА¹**

Б-1
14 септембар 1944 г.
у 18.30 ч.

ЗАПОВИЈЕСТ

Секција: Чачак — Ужице — Ваљево — Аранђеловац,
размјер 1 : 100.000

Према директиви В. Ш.² група 0-1 добила је задатак Да што прије избије на линију Букуља — Рудник (тј. Аранђеловац — Горњи Милановац) ликвидирајући успут сва непријатељска упоришта.

Овај део је дописан мастилом на оригиналу.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под 5р. 31/1, к. 981.

² Види док. бр. 38

⁷ Зборник, том 1, књ. 12

Јединице I и VI дивизије већ су избиле на линију Ваљево — Словац — Боговађа.

У томе циљу јединице К-1³ пребациће се 14/15 ов. мј. преко комуникације на простору с. Отањ — Жежевица. Са те просторије 16 о.м. ујутру продужава и поставља се на просторију с. Брајићи, Горњи и Доњи Бранетићи, потом продужава ка Аранђеловцу.

Јединице С-1⁴ 14/15 ов.м. са главнином снага прелазе комуникације па се постављају на просторију с. Добриња — Гојна Гора. Са једним дијелом снага остаће на комуникацији: Овчарско-Кабларска Клисура — Пожега, рушећи што темељније комуникације на овом простору. 16 ов.м. ујутру продужава са свима снагама и поставља се на просторију Брезна — Бершићи, са које следећег дана предузима напад на варошицу- Рудник.

Јединице Б-1 15 и 15/16 ов.м. пребациће се преко комуникације Чачак — Овчарско-Кабларска Клисура и размјестити на просторији с. Мијоковци — с. Милићевци, одакле 16 ујутру продужавају ка Горњем Милановцу у циљу ликвидације истог.⁵

НАРЕЂУ ЈЕМО:

1.) Б-2 — добила је задатак да се у току ноћи 14/15 ов.м. пребаци на лијеву обалу Западне Мораве, на простору Овчарско-Кабларске Клисуре, пошто је у току данашњег поподнева заузела Овчар и овладала доминантним положајима са десне стране 3. Мораве на линији Овчар — Дебела Гора. По пребацивању поставиће се на лијевој обали 3. Мораве тако да обезбиједи и осигура прелаз осталих наших снага који ће услиједити у току сутрашњег дана и ноћи.

Пошто буде завршено пребацивање осталих наших снага преко 3. Мораве, Б-2 ће одмах, продужити и поставити се на просторији села Мијоковци, обезбјеђујући се у првом реду од Чачка а такође и са сјеверне стране, у ком правцу и хватати везу са дијеловима С-1.

2.) Б-3⁶ — са садање просторије ноћу 15/16 ов. м. пребациће се на најповољнијем мјесту преко комуникација између Чачка и Овчарско-Кабларске Клисуре и поставити се на простору Вранићи — с. Милићевци, обезбјеђујући се

³ Пета НОУ дивизија

⁴ Двадесет прва НОУ дивизија

⁵ Види Операциони дневник Седамнаесте НОУ дивизије за 17 септембар, док. бр. 203.

⁶ Шеста источнобосанска ударна бригада

Чачка, истока и сјевера. По прелазу пруге исту поручити па продужити без задржавања.

Ако би успјело пребацивање осталих снага на простору Овчарско-Кабларске Клисуре у току сутрашњег дана онда ће се и Б-3, ако то буде било могуће, пребацити преко комуникација користећи и дневно кретање.

3.) Б-4 — добила је задатак да се најхитније прикупи на просторији с. Тијање — с. Пухово. Чим избије на ту просторију, без задржавања, нека одмах продужи у правцу линије Овчар — Брајевац, запосједајући извјесне положаје са ове стране Мораве, којима ће обезбјеђивати своје пребацивање на ову страну Мораве.

Штаб Б-4 чим избије на ту просторију хватаће везу са Б-2 и обавијестити се о мјесту и могућности прелаза, па ће се према томе, ако то буде могуће, пребацити ва' лијеву обалу [3.] Мораве (у току дана 15. о.м.), последије чега ће без задржавања продужити најповољнијим правцем и смјестити се на просторији села Г. Горијевница, обезбјеђујући се од сјевера и југа, постављајући један свој батаљон на Шапоњско Бр. (567-). Обезбјеђење Б-4 према Чачку и сјеверу.

4.) Б-1 — кретаће се са Б-4. Са Б-1 кретаће се заједно 0-1. Са нама ће исто тако бити и 88.

Б-1 ће се смјестити у с. Баре.

Напомене:

а) На правцима кретања уништавати четничке банде, користећи до максимума извиђачке водове и обавјештајну службу. У томе смислу треба да дође до крајњег изражаја пуна иницијатива у командовању јединицама у оквиру постављеног задатка.

б) Чим се избије на одређене просторије одмах упутити извјештаје по куририма (којима дати потребна обезбјеђења) који ће примити нову заповијест.

в) Примјеђено је да се у заповијестима које се издају батаљонима понекад износи ситуација и податци о нашим Јединицама и -др., у потпуности и оном обиму како се то износи и саопштава у нашим заповијестима. Стога скрећемо пажњу штабовима да се у будуће то такс не чини, већ да се, према духу задатка и ситуацији, процијени и одреди обим увода који се износи у писменим заповијестима које достављају штабовима батаљона. Разумљиво је да у томе погледу треба бити еластичан: некада, али рјеђе може^{се} У бригадној заповијести изнијети о ситуацији све оно што стоји у нашој заповијести; редовно би то требало конкретизирати и свести на ужи обим, у оквиру Б-1.

г) Штабови ће нас у будуће извјештавати кад се десе случајеви дезертерства: да ли су дотични дезертирала са оружјем или не, као и одакле су.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник
Б. Петричевић

Командант-пуковник
Глигорије Мандић

Начелник-п.пуковник,
Букашин Суботић

БР. 44

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О ЧЕТНИЧКИМ СНАГАМА У ОКО-
ЛИНИ КРУШЕВЦА¹**

ШТАБ
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Бр. сл.
15 септембар 1944 год.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У току данашњег дана, на нашим положајима није било, нити се запазило ништа новије. Од стране непријатеља није се запазило никакво кретање у правцу наших положаја. На читавом нашем сектору влада потпуно замишљење.

Наши извиђачки дјелови иду дубоко према непријатељу, као и у свим правцима које контролишемо и затварамо. До сада се није осјетило никакво дејство четничких банди у правцу Александровца, нити у осталим мјестима у "нашој близини.

Такође смо вршили испитивања, као што и даље вршимо, комуникације Краљево — Крушевац и р. З. Мораве, нарочито њене лијеве обале. До сада на овој страни располажемо са сљедећим податцима: комуникација Краљево —

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 20/3, к. 738.

Крушевац је у исправном стању; у току јучерашњег, као и данашњег дана, није било неких већих транспорта истом од стране непријатеља, изузев што саобраћају неколико камиона и тенкова, који је контролишу. Дуж комуникације Трстеник — Читлук нема непријатељских снага. У Трстенику и Читлуку налазе се четници. На комуникацији Трстеник — Сталаћ такође се налазе четници. Четничких снага на међупростору Трстеник — Читлук, на десној обали 3. Мораве, не налази се, изузев што дању у мањим дјеловима врше патролисање исте.

На лијевој обали р. 3. Мораве налази се око 6.000 четника, од којих има око 3.000 ненаоружаних. Од овог броја двије бригаде налазе се на положајима око Крушевца, у заједници са Њемцима.

Распоред четничких снага на лијевој обали 3. Мораве јесте: Јасика — Кукљин — Бела Вода — Коњуси — Дренова — Медвеђа итд. На лијевој обали поменуте ријеке непријатељ се је утврдио у рововима, који су доста слабо прављени, бункера тврдых нема. Утврђење је доста примитивно.

3. Морава је на овом међупростору газна на више мјеста и то: код Ст. Трстеника, Стопање, Почековине, Читлука и још на неким мјестима. Мостова има у Трстенику и Јасици, које бране четници из врло примитивних ровова. Скела (керепа) има у Кукљину, Стопањи, Почековини и код Рибника.

Терен са десне и лијеве обале р. 3. Мораве је прилично откривен, но усто мјестимично и пружа добар заклон.

За сада ново код нас нема ништа, уколико се догоди, бићете на вријеме обавијештени. Уколико се ситуација код нас не промјени, намјеравамо предузети извјесне акције о којима ћете такође детаљно бити обавијештени.

У току данашњег дана предало нам се је 26 четника, који су донијели-један радиоапарат.

За транспорт тешких рањеника упутили смо једну нашу чету, која вјероватно неће успјети да се врати за неколико дана. •

Упутили смо за Италију 14 другова, 13 рањених и једног болесног.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб
командант, мајор
Блажо Јанковић

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ СА ЧЕТНИЦИМА КОД
С. ГАГЛОВА (КРУШЕВАЦ)¹**

ШТАБ
III СРП. НОУ БРИГ.
Бр. службено
15. IX. 1944 год.
12 часова

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У току јучерашњег дана вођена је борба са четницима на сектору Гаглово — Капиција. Борбу је водила 3. чета 3. бат. Наша чета је протерала четнике преко Расине у Крушевац. У тој борби непријатељ је имао 4 мртва и више рањених, које је успео да гребаци у Крушевац. Мртви су остали на положају. Ми смо у тој борби имали једног тешко рањеног који је подлегао ранама. Погинули друг је Војислав Манојловић, зам. командира 3. чете.

Наши делови ноћас су ишли да врше демонстративне нападе на непријатеља у Крушевцу, али нису до Расине наишли на непријатеља, изузев делова 4. батаљ. који су се сукобили на мостовима на Расини. Губитака нисмо имали а код непријатеља не знамо.

На нашем сектору нема никаквих промена, непријатељске снаге су исте, сем у станици Ђунис где су белогардејци заменили Немце. Јачина њихова је 150 људи. Како смо обавештени од народа, Немци одлазе, наша једна патрола је приметила да Немци мобилишу кола и стоку од ељака, на која товаре материјал.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар
мајор,
С. Р.

Командант,
мајор,
Мишо

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 21/1, к. 1067.

ЧАПОВЕСТ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА МАРШ У ПРАВЦУ АРАНЂЕЛОВЦА¹

К-1²

О. б-рој: 223/944
Положај, 15. IX. 1944 г.
у 16.30 час.

З А П О В Е С Т

Секције: Ужице, Чачак, Ваљево, Аранђеловац, 1 : 100.000

Групе јединица 0-1³ добиле су задатак да што пре избију на линију пл. Букуља — варошице Рудник.

Јединице I и VI дивизије сада се налазе на линији Ваљево — Словац — с. Боговађа .

У овом маршу задатак наших јединица је врло важан. Први пут до сада наше јединице улазе у срце Србије — Шумадију, где нас народ жељно очекује, да му помогнемо на дизању општег устанка против окупатора и домаћих издајица. Ради тога, ми морамо у нашем наступању показати сву нашу ратну вештину, ликвидирајући немилосрдно сва непријатељска упоришта, уништавајући железничке пруге, жељ. станице и мостове на свим комуникацијама. Исто тако, нашим примерним држањем према народу морамо стећи симпатије код целокупног становништва.

Напомињемо да су крајеви око Тополе и Аранђеловца били под нашим утицајем кроз све време НО покрета и наше мање јединице имале су своја упоришта у тим крајевима, нарочито на пл. Букуља и Венчац. Ово ће нам много олакшати за успешно извођење наших операција као и у раду на широкој мобилизацији у НО војску.

Општи подаци; Важније непр. комуникације на нашем правцу наступања су: жел. пруга и цеста Чачак — Г. Милановац — Јбиг — Лајковац, жел. пруга и цеста Лајковац — Лазаревац — Аранђеловац — Младеновац, цеста Г. Милановац — Топола — Аранђеловац и Аранђеловац — Крагујевац. Вероватно да се у поменутих местима, сем ли-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 11/1, к. 782.

² Пета НОУ дивизија

³ Штаб Оперативне групе дивизија

није Крагујевац — Младеновац, налазе мање недићевско-четничке снаге.

Подаци о нашим јединицама:

Б-1,⁴ као деснокрилна јединица, 16 ов.м. налазиће се на сектору Мијоковци — Милићевци. Ноћу 16-17 напада Г. Милановац.

С-1⁵ 15 ов.м. увече налазиће се на сектору с. Средња и Горња Добриња. 16 ов.м. увече налазиће се на сектору с. Брезна—Бершићи. Ноћу 17-18 напада варошицу Рудник.

Наш задатак: У маршевима 16, 17 и 18 ов.м. ликвидирати непријатељска упоришта на правцу с. Г. Бањани, с. Г. и Д. Бранетићи, комуникације и упоришта између жел. станице Штавица и жел. ст. Крива Река, непријатељска упоришта на сектору комуникација од варошице Белановица — Г. Трешњевица, и, најзад, заузети град Аранђеловац.⁶

У циљу извршења горњих задатака,

НАРЕЂУЈЕМО:

Јединица К-3:⁷ — извршиће покрет 16 ов.м. у 5 часова изјутра правцем с. Мађер — Стојковића Брдо, до — Маховско Брдо — с. Мршељи — с. Сретеновићи — с. Чардашини — к. 719 — Подови — к. 453 — Ридови — Крст — к. 619 — с. Теочин и сместити се у с. Горњи Бањани, са обезбеђењима од правца Љига.

У маршу уништавати четничке групе уколико се појаве. Бочно се обезбедити од правца Равне Горе.

Јединица К-4:⁸ — (извршиће покрет 16 ов.м. у 5 часова изјутра правцем Сред. Добриња — Матијевића Брдо — Борова Глава — комуникацијом до с. Каљевићи — Воденичко Брдо — Мађаревац — к. 436 — Брковића Глава — к. 635 — с. Јозањ и сместити се у с. Г. Бранетићи — Камал, обезбеђујући се од правца комуникације Крива Река — Бољковци.

У маршу уништавати четничке банде.

Напомињемо да ће јединице С-1 имати исто сутра марш за с. Брезну, те се горњи

⁴ Седмнаеста НОУ дивизија

⁵ Двадесет прва НОУ дивизија

⁶ Види док. бр. 92

⁷ Четврта крајишка ударна бригада

⁸ Десета крајишка ударна бригада

правац покрета мора строго држати. У случају да ми раније кренемо, онда К-4 може користити цесту до к. 387 (према Мађаревцу). И у том случају колона треба да иде левом страном цесте.

Јединица К-2:⁹ — извршиће покрет са сектора с. Збојштица ноћу 15-16 ов.м. и у току 16 ов.м. стићи ће у с. Средња и Горња Добриња, где ће зановити.

ПОКРЕТ ЈЕДИНИЦА 17 ОВ. М.

Јединица К-3: — извршиће покрет 17, ов.м. у 7 часова изјутра у две колоне правцима: жел. станица код с. Дићи — с. Козељ — Ковиљача — с. Белановица и правцем жел. станица код с. Штавица — к. 462 — с. Мацановићи — Трнова Коса — Перишино [Бр.]. Јединице разместити у с. Белановица, Дренина и Перишино, обезбеђујући се од правца Љига и Лазаревца.

Јединица К-4: — извршиће покрет 17 ов.м. у 8 часова у две колоне правцима: Бранетићи — к. 276 — с. Лисине — Вршак — к. 279 (овом колоном може ићи болница) и правцем с. Бољковци — с. Рањци — жел. ст. код с. Угриновци — Мотике — с. Црна Река — Крња Јела. Јединице разместити на сектору с. Драгољ, са обезбеђењем од правца варошице Рудник и с. Д. Шаторња.

— Обе јединице у пролазу ће порушити мостове на цести Љиг — Гор. Милановац, заузети поменуте жел. станице, на којима уништити скретнице и порушити што више жел. пруге и мостова. Жел. станицу не треба палити.

— Обе јединице у свом маршу ликвидираће све непријатељске групе на које буду наишле, као и уништити све телефонске и телеграфске везе.

Јединица К-2: — извршиће покрет 17 ов.м. у 6 часова ујутру најбољим правцем на просторију с. Г. Бранетићи, а по могућности и даље.

Иста јединица извршиће покрет 18 ов.м. најбољим правцем тако да у току дана стигне на просторију с. Јеловик.

⁹ Друга крајишка ударна бригада

Штаб К-2 у овом маршу, док се не спојимо, одржаваће редовно радио-везу у 13,00 и 21,00 час, преко које ће јављати о месту свога покрета и добијати од нас обавештења.

К-2 треба да има у виду наш напад на Аранђеловац, који ћемо, вероватно, извршити ноћу 18-19 ов.м.

— Све јединице, а нарочито К-3 и К-4, у маршу морају прикупити податке о непријатељу и према подацима одређивати задатке јединицама и јачину појединих колона. Прикупљати обавештења о градовима: Лазаревац, Лајковац, Аранђеловац, Топола и Младеновац. Све податке достављати нама, ради обавештавања 0-1.

•— Према прикупљеним подацима и ситуацији на сектору Аранђеловац, 18 ов.м. рано извршићемо даљи покрет са К-3 и К-4, у циљу напада на Аранђеловац. Подаци треба да буду што потпунији.

— К-1 кретаће се са К-4. По поласку на одређену просторију 17 ов.м. увече, К-3 ће нам послати курире.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, потпуковник:
Илија Матерић

Командант, пуковник
Милутин Морача

ДОСТАВЉЕНО:

К-2, К-3, К-4.

**МЧВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИ-
ГАДЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ОД 11 ДО 15 СЕПТЕМБРА¹**

К-2

Стр. пов. број: 35/1944
Положај, 15. IX. 44

Извештај о ратним операцијама
од И. IX до 15. IX. 1944 г.

ШТАБУ К-1

Положај

11. IX — навечер кренули из с. Лисе за Ариље, које смо заузели. У град смо ушли у 22 сата и то без отпора непријатеља који се повукао прије нашег доласка.

12. IX — одмарали се у Ариљу и затварали правац од Пожеге.

13. IX —• рано ујутро кренули преко Грабовика — с. Роге — с. Дрежник.—• преко Беле Земље (к. 750) — с. Дријетањ гдје смо извршили распоред за напад на град Ужице.

Напад на Ужице: у вези задатка наше дивизије да заузме град Ужице наша бригада добила је задатак да нападне између цесте за Мачкат и цесте за Вишеград као и да поруши комуникације за Вишеград.

У овој акцији судјеловали су сви наши батаљони осим једне чете IV батаљона, која је била у заштити неборачких дјелова.

Јединица 31² нападала је преко с. Забучје — к. 734, њој су била придодата тешка оруђа пратеће чете (бацачи и топ). Лијево од *ове* јединице наступала је јединица 32³ преко Сињевца, даље лијево све до цесте Бајина Башта — Ужице наступала је јединица 33,⁴ док је јединица 34⁵ рушила комуникације- (пругу и цесту) Бајина Башта — Ужице. Напад је отпочео у 21 сат.

Јединици 32 и 33 успјело је збацити непријатеље са положаја и продријети до у сам град, али су се морале по-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 4/6, к. 787 А.

² Први батаљон

³ Други батаљон

⁴ Трећи батаљон

⁵ Четврти батаљон

вући пошто остали положаји нису били ликвидирани. Јединици 31 није успјело збацити непријатеља са положаја, док је јединица 34 порушила одређене комуникације. Разлози за неуспјех били су углавном јачина непријатеља који је давао жесток отпор, а донекле и то што јединице нису једновремено удариле.

Непријатељски губитци, колико је пребројано, износили су 6 Артвих, а било их је и више, јер се чуо јаук и запомагање код непријатеља кад су бачене ручне бомбе код јединице 33, али овдје нису пребројавани. Број рањених непријатељских војника такођер није познат. Наши борци заплијенили су 6 теглећих коња и нешто мало спреме. (Јединица 32 била је заплијенила 4 кола ратне спреме, али је исту морала напустити приликом повлачења).

Наши губитци: један мртав и 16 рањених.

Акција је вођена за вријеме читаве ноћи (13-14 ов.м.) која је била слабо видна због облачности.

Да смо имали тачне податке о непријатељу, да су трупе биле одморне и да је ударено једновремено са свим јединицама, мислимо да би успјех био бољи, а можда и потпун.

14. IX — послјије извршене акције ујутро повукли смо се са јединицама у с. Трипкова и с. Бранешца због одмора и затварања правца од Вишеграда.

15. IX — одмарали се до навече и у 20 часова кренули на нове задатке, правцем Крвавци — с. Доња Добриња.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, мајор:
Петар Симурдмћ

Командант, п.пуковник:

Начелник, капетан:
Антун Бољар

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ
ТРИГАДЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА УЖИЦЕ¹**

К-3

Број: 152/44 15-1Х-44
Положај

К-1

Положај

Достављамо вам извјештај о акцији 13 и 14 овог мјесеца.

Према добивеном задатку 13. ов.мј. са три батаљона извршили смо покрет из Сврачкова и прешли комуникацију Ужице — Пожега на сектору Злакуса. Приликом прелаза један батаљон упутили смо према с. Горјани, а један батаљон према с. Здравчићи, док је III батаљон вршио покрет за село Трешњица. Непријатељ је у току дана 13 ов. мј. кренуо са једним блиндираним возом према Пожеги, а у истом је било нешто Нијемаца и љотићеваца који су пошли да превозе неки материјал који се налазио на жељ. станици Крвавци. Наша јединица покидала је пругу на неколико мјеста и отворила митраљеску ватру на непријатељски воз који се повлачио према Ужицу. У тој борби на возу заробљено је: један недићевац, 2 жељезничара и 5 четника који су били на осигурању пруге. Непријатељски губици у тој борби нису нам познати. Наши губици 2 лакше рањена.

Преласком комуникације Ужице — Пожега са два батаљона извршили смо брзи покрет на Трешњица — Локва — Чакарево Брдо •→ Гаревина —• Татинац, а са јединицом 43² кренули према с. Пониковица — Каран, гдје се налазила једна четничка група од јачине 60 војника коју су наши након краће борбе разбили. Док смо са два друга батаљона вршили напад на непријатељски гарнизон, иако смо били обавијештени да се у Ужицу налазе јаче њемачке снаге. Наш напад могао је успиједити раније, али смо очекивали Јединицу К-2 и К-4, које су закасниле. Напад смо отпочели У 24 часа, док смо између 23.30 до 24 часа тукли са минооацачима непријатељски гарнизон, за то вријеме са једним

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 5/3, к. 782 А.

² Трећи батаљон Четврте крајишке ударне бригаде

батаљоном вршили смо брз продор од села Татинач у сами град, док је јединица 42³ чистила спољна утврђења од с. Татинача закључно до цесте Ужице — Лазовина, гдје смо одржавали везу са јединицом К-4. За вријеме напада навд батаљон који је имао задатак да се пробије у град успио се пробити до самог центра града, тако да непријатељ није опалио на њега ни једног метка. У самом граду, доласком батаљона до центра града и камиона, непријатељ је почео интервенисати са два блиндирана аутомобила. Наши су их гађали противтенковском пушком, исти су побјегли. Непријатељски камиони до којих су дошле наше јединице били су натоварени непознатим материјалом и непријатељ је исте огорчено бранио.

Наша друга јединица која је чистила спољна утврђења ликвидирала је косу Татинач и очистила неколико бункера, док се један већи бункер није могао очистити иако су наши покушавали неколико пута бацати бомбе у исти.

За вријеме првог напада непријатељ се није могао снаћи нити употребити тешко оружје, све дотле док су наше јединице тукле непријатеља са минобацачком ватром, а уласком наших јединица у град, у одсуству тучења наших бацача, непријатељ је искористио своје тешко оруђе и почео тући наше положаје, и предузимати протунападаје, тако да се наша јединица морала повући из самог града.

У самом граду и околним положајима непријатељ је имао 1200—1500 Нијемаца „Принц Еугена“, нешто СС^аоваца и један батаљон недишеваца.

У овој борби, по причању цивила који су изашли из Ужица, непријатељ је имао око 20 мртвих и већи број рањених, међу којима је био један део официра.

Наша јединица која је вршила продор у град није имала никаквих губитака, а јединица која је чистила спољна утврђења имала је 1 мртвог и 5 рањених, од којих су 2 у болници а остали су у јединици.

Укупни непријатељски губитци за ова 2 дана износе 70 мртвих и непознат број рањених. Наши губитци: 1 мртав и 7 рањених, од којих су 2 теже рањена, али исти могу јахати на коњима.

Непријатељски губитци у материјалу: 6 камиона оштећених и 1 пушка заробљена са 1000 метака.

Наши губитци у материјалу: 1 пушкомитраљез „Брно“ остао код погинулог друга, док је један пушкомитраљез енглески и један лаки бацач оштећен. Утрошак муниције:

³ Други батаљон Четврте крајишке ударне бригаде

ословенске 4800 метака, енглеске 2500 метака, малих граната бацачких 15, тешких бацачких граната 60, 30 ручних граната.

Наше је мишљење, поред наших доста Јаких снага, да се није могло заузети Ужице с обзиром на важност Ужица за њих, баш зато што туда треба'проћи још једна до двије њемачке дивизије које се налазе у Босни. Али, свакако, да смо напали са читавом групом на одређено вријеме могли смо нанијети *велике* губитке.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, мајор:
Драго Ђукић

Командант, мајор:
Вид Бодирожа⁴

БР. 49

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О НАПАДУ НА ПОЖЕГУ¹

С-1²

15 септ. 1944 г.

у час.

О. бр. 15

ШТАБУ 0-1³

Дана 13 о.м. наше јединице су биле у покрету ка историји северно и јужно од Пожеге ради извођења напада истог дана увече.

У моменту доласка С-4⁴ на комуникацију Пожега — Чачак око с. Гугаљ, наишла су два аутомобила и два мотоцикла немачка и ту су се сукобили. После неколико минута борбе аутомобили и мотоцикли су попаљени, два Немца убијена, два шарца заплењена. Остали Немци су се разбегли и наишли на делове С-3⁵ који су заробили 5 Немаца.

⁴ Народни херој. Погинуо на Сремском фронту 1945 год. као командант Четврте крајишке ударне бригаде.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 7/6, к. 1040.

Штаб Двадесет прве НОУ дивизије

Штаб Оперативне групе дивизија

⁴ Пета српска ударна бригада

Четврта српска ударна бригада

Увече 13 о.м. све наше јединице биле су на полазним положајима за напад и напад је отпочео у 21 час. Борба је била оштра и трајала је све до јутра 14 о.м. Наша С-2⁶ и С-4 успеле су да непријатеља потисну из спољних утврђења и допру до периферије града. Непријатељ је био упоран и утврђен а план ватре је био такође добар тако да се је тешко могло напред. С-3 која је нападала са југа допрла је до железничке станице својим десним крилом.

У току дана 14 о.м. настављена бацачка и топовска ватра на непријатељске положаје. Непријатељ је расплаћао, *како се по ватри цени, са два бацача а и за њих није имао довољно муниције.*

У току дана еу испитани заробљеници, који изјављују да је њихов батаљон из 14 пука дивизије „Принц Еуген“. У Пожегу су стигли 12 о.м. увече од Ужица. Остала два батаљона крећу се за њима, оставили су их око Кремне. Штаб дивизије се налазио у Вишеграду и креће се за њима. Остале јединице из дивизије „Принц Еуген“ налазе се у Босни око Јајца, Травника и Зенице. Није им познато куда иду јер им саопштавају правац само до следећег места, овима из Пожеге саопштили су да иду до Чачка. Како су они (заробљеници) сазнали, њихов општи правац је Београд а после Београда иду на ужу одбрану Рајха.

Група Немаца која је разбијена и делом заробљена била је пошла да испита терен да би колона могла да продужи за Чачак јер им је нека жена саопштила да се ми тамо налазимо. Један заробљеник зна из које је куће жена и ми ћемо се поетарати да је пронађемо.

Увече 14 о.м. продужена је битка за град. Наше јединице су савладале непријатеља на периферији града и заузеле прве блокове кућа. Борба у граду (улична борба) се је добро развијала и град је био пред падом. Све ужи и ужи је био обруч експлодирајућих бомби по граду. Ми смо на оематрачници били убеђења да је завршетак битке близу.

У најјачој битци дошао је од Ужица још један батаљон Немаца и одмах ступио у борбу. Наши су се повукли из града под борбом у улицама.

Резултат битке немамо још. Јавићемо када га добијемо од бригада⁷ радиом или куриром.

Познато нам је до сада да имамо 2 мртва и око 30 рањених. Већина рањена је од тромблонских бомби. Само мањи део ће морати да остане у болници више од 5 дана.

Наш садањи распоред је Зољевина — Тетењште — Пријановићи: С-2 и 4, а С-3: с. Горобиље—Рупељево, са пред-

⁶ Друга пролетерска бригада. Види док. бр. 40.

⁷ Види док. бр. 67

им деловима на Висибаци. Не намеравамо даље вршити притисак на Пожегу. Ово се обзиром да се сада у граду налазе два немачка батаљона и пет чета недићеваца, а постоји могућност да се у току дана пребаци и трећи немачки батаљон до града.

Четничке снаге се не налазе у Пожеги, оне су отишле све ка Ваљеву.

Сматрамо да ће Немци кренути из Пожеге и Ужица за Чачак и даље ка Београду и да их треба у путу нападати и једним делом ићи за њима, чиме градови скоро без борбе падају. Када ово пишемо, мислимо на Чачак, јер би га Немци морали, ако би га ми и узели, напасти и себи створити могућност за даљи пут.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Операциски извештај
О. број 15/44

Полит. п. пуковник
Млад. С. Мариновић

Командант пуковник
Мил. С. Милојевић

БР. 50

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О ПОКРЕТУ И БОРБАМА БРИГАДЕ ОД 12 ДО 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

С-4
О. бр. 10
15 септембра 1944 год.
Положај

ШТАБУ С-1

Достављамо извјештај о раду и акцијама у времену од 12 ов. мјесеца до данас и то:

12 овога мјесеца у 19 часова јединице С-4 извршиле покрет са просторије Гуча наступним маршем и у 2 часа 45 овога мјесеца стигли смо на просторију с. Лучани гдје смо се размјестили и остали овога дана до 13 час. До овога

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 6/6, к. 1040.

времена извиђачка одјелења са об. официрима, која су била раније упућена, прикупила су податке о непријатељу и распореду као и мјесту прелаза р. [3.] Мораве. По прикупљеним подацима, са јединицама кренули смо наступним маршем преко р. Западне Мораве ка сектору за напад на варош Пожегу.

13 ов. мјесеца око 14 часова, при прелазу комуникација и ријеке Мораве на сектору Гугаљски Мост —< Јемничка Станица, наишла су два луксузна аутомобила са два моторцикла. После краће борбе наши борци су успјели да убију 7 Њемаца (2 официра) и уништили 2 аутомобила и 2 моторцикла са приколицама. Заплијешено: 2 шарца, 1 машинка, 2 пиштоља, нешто муниције и друге спреме. По завршеној овој акцији порушили смо на једном мјесту жељезничку пругу, на цести један мост срушили и жељезничку станицу Јелен До запалили.

Напад на варош Пожегу одпочео је у 21 час са полазних положаја за напад, до ког времена су се прикупљали подаци о непријатељу и његовом распореду. Напад је био брз и енергичан. Земљиште доста испресјецано и непрегледно, ради чега је оријентација руководиоца била врло слаба. Непријатељски положаји који су били на самом излазу вароши (гробље и жељез. станица) били су добро утврђени и брањени унакрсним ватрама. Аутоматска оруђа била су везана рововима и саобраћајницама у више линија, оплетени жицом. Јачина непријатеља била је: један батаљон Њемаца дивизије „Принц Еуген“, 2 батаљона љотићеваца са нешто четника.

Борба је трајала цијеле ноћи и ова је продужена и преко цијелога дана, вршећи јаче притиске на непријатеља, тукући га прецизно тешким оруђима. Непријатељ је у више махова вршио противнападе, завршавајући исте са неуспјехом. У току дана узимани су елементи за ноћно гађање тешким оруђима, у циљу поновног напада -који се извео 14 ов. мјесеца у 19 часова. После припреме извршено је концентрично тучење свих непријатељских утврђења и групација, а затим се прешло у напад. У моменту када су наша бомбашка одјелења, праћена аутоматским оруђима, ушла у гробље а једним дијелом дохватила се првих кућа града, непријатељу је од правца Ужица дошло појачање од једног батаљона Њемаца и једног батаљона четника који су одмах извршили јак притисак на наше снаге на правцу гробља и жељезничке станице. Услијед јаке ватре и притиска непријатељског наше јединице морале су се повлачити пред бројно јачим непријатељем а уз то утврђеним, после чега је услиједило наређење за извлачење наших снага и по-

«J

СТАВЉАЊЕ на полазне положаје за напад. По наређењу ми
СМО наше јединице повукли, под притиском јаке артиље-
иске и минобацачке ватре, на раније положаје одакле се
пошло у напад.

У овој борби — нападима на Пожегу нанијели смо не-
пријатељу осјетне губитке али број истих нам није познат.
Јури смо такођер имали приличне губитке и то: 7 мртвих,
7 теже и 6 лакше рањених другова. Међу рањеним налази
се и замјеник команданта С-22² и један замјеник коман-
дира чете.

И у овој борби људство је показало високу борбеност,
с обзиром да је ово релативно младо људство. Људству
недостаје још искуства у ноћним акцијама. Руководство
још није довољно дорасло да успјешно води своје јединице
у ноћним акцијама, али се из дана у дан осјећа све већа
способност, еластичност и борбеност, тако да ће ово људ-
ство у најкраћем времену моћи са успјехом да ријеша и
много теже задатке.

У задња три дана успјели смо да мобилишемо око
20 бораца, од којих је већ 9 дезертирало.

Услови за мобилизацију су сада врло добри и уколико
би се на овим теренима остало дуже, попуна би се извела
добро. Уколико се приближавамо Ужицу и Ваљеву утолико
би мобилизација била бтзља.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, мајор
Новак Р. Перућица

П. с.

Извјештаји о појединим фазама борбе достављани су
радиограмом или писмено замјенику команданта С-1.

Н. Перућица

² Други батаљон Пете ерпске ударне бригаде

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДЕСЕТЕ И
ДВАНАЕСТЕ НО БРИГАДЕ, БАБИЧКОМ ОДРЕДУ И КО-
МАНДИ БАТЕРИЈЕ ДИВИЗИЈЕ ЗА НАПАД НА ВЛАСО-
ТИНЦЕ¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВ ЈУГ.
Оп. бр. 18
15 септембра 1944
час.

КОМАНДИ БАТЕРИЈЕ 75 мм XXII ДИВИЗИЈЕ²

Немци у јачини од око 300 људи, са артилеријом, задржали су се код с. Равне Дубраве, где се укопавају и постављају топове на новим положајима. Ова је група у вези са распоредом немачких снага за одбрану Ниша. У Власотинцу се налази 350—400 недићеваца а у с. Конопници око 500 четника — који су развојем ситуације прилично деморалисани.

Ради извршења напада и ослобођења Власотинца,³ —

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — XII бригада, одмах по пријему наређења, упутиће један батаљон на положаје Остре Чуке, за затварање правца од Равне Дубраве, док ће свој други батаљон упутити на положаје Обешеник — Селиште, још у току ноћи 15/16 септембра, са задатком затварања правца од Мораве; остала своја два батаљона, у ноћи 15/16 септембра, пребациће на просторију с. Скрапеж — Велика Ломница.

X бригада, у ноћи 15/16 септембра и 16 септембра, прикупиће се на просторији с. Брезовица — с. Доња Лопушња.

Бабички одред све своје наоружано људство у току 16 септембра пребациће на Косовицу (к. 464) ради затварања правца од Грделице.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/1, к. 1051.

² Ово наређење достављено је свим јединицама Дивизије.

³ У току септембра Двадесет друга НО дивизија вршила је неколико напада у циљу ослобођења Власотинца. О овоме види док. бр. 173.

Батерија топова 75 мм у току ноћи 15/16 септембра и 16 септембра пребациће се на просторију с. Д. Лопушња. Цокрет извршити правцем преко Добропољске Махале и са положаја с. Јастрепца још по дану узети елементе за дејство на град ноћу.

2. — Напад на Власотинце и Конопницу извршиће се у ноћи 16/17 септембра, са циљем заузимања града и ликвидације непријатељских снага, по следећем:

XII бригада: са батаљоном који се налази у с. Скрапеж напашће четнике у с. Конопници и настојати да их разбије; са батаљоном који се налази на просторији с. Велика Ломница напашће на Власотинце са северне стране, спуштајући се и улазећи у град комуникацијом од с. Гуњетине. Батаљони на положајима Остра Уука и Обешеник — Селиште остају на истим местима и истим задатцима, задржавајући непријатеља по сваку цену, у случају да исти пође ка Власотинцу.

X бригада, са батаљоном који се буде налазио у с. Брезовици, напашће град са источне стране, комуникацијом од с. Свођа; другим својим батаљоном напашће град са правца с. Јастрепца, док ће један батаљон упутити, преко с. Орашја за с. Гложане, ради рушења моета на Морави и заштите напада на град од правца Лесковца.

Бабички одред, као и сви обезбеђујући делови, у случају непријатељског наласка за време извођења напада, пружаће најодлучнији отпор и онемогућити му ометање извршења постављеног задатка. Одред ће нарочиту пажњу обратити на правац Грделице.

Батерија топова, пошто се постави на положаје с. Јастрепца, са раније узетим елементима, отпочеће своје дејство на град и околне објекте у 21 час и дејествоваће све до 21.15 часова, при чему водити рачуна да се не утроши сувише велика количина муниције.

Неколико граната, за време припреме, избацити и на село Конопницу. Потребу за артиљериском ватром, у току самог напада, јављати члану Штаба дивизије, који ће се налазити у с. Јастрепцу.

Подилажење пешадије отпочеће у 21 час, т.ј. истовремено када отпочне и дејство артилерије. Напад на сами град извршити у моменту када артилерија престане да дејствује. Минобацачи ће дејствовати за време артиљериске припреме и све дотле док буде било могуће праћење пешадије.

Борбени знаци за 16/17 септембар: **Михајло—Милоје.**

Видни знаци за 17 и 18 септембар: махање пушком—• вертикално дигнутом увис са обадве руке, десно и лево.

Знаци светлећом муницијом: 5 еветлећих метака испалених увис — задатак извршен; 3 светлећа метка испалена увис — повлачење; 4 светлећа метка — непријатељу пристиже појачање.

Рањенике, по превијању, упућивати за с. Дејан.

Ни једног заробљеника не задржавати по јединицама, већ разоружати и упућивати у правцу с. Јастрепца, код Штаба дивизије.

За време борбе одржавати што тешњу међусобну везу а овоме Штабу слати што чешће извештаје.

3. — По ликвидацији града јединице ће поступити по следећем:

XII бригада разместиће један свој батаљон на положаје: с. Стајковац — ОбешениК — Бели Кам., други на положаје с. Орашца — Остре Главе и Поповог Гумна, трећи ће и даље задржати на Острој Чуки, док ће четврти батаљон разместити у с. Липовици, са улогом резерве, где ће се налазити и Штаб ове бригаде.

X бригада, са једним батаљоном затвараће правац од Лесковца на положајима с. Гложана — с. Прилепца и к. 298, други батаљон задржаће у Власотинцу за одржавање реда, док ће трећи батаљон користити за евакуацију оружја и хране.

Бабички одред задржаће се на положајима Косовице, чврсто затварајући правац од Грделице.

4. — У случају неуспеха:

XII бригада разместиће се на просторију: Гуњетина — Липовица —• Средор; X бригада на просторију: Крушевица — Рамни Дел — Дејан; Бабички одред на просторију Д. Лопушње а батерија ће се сместити у Добропољској Махали.

5. — Све евентуално заплењено оружје предати Бабичком ореду за наоружање људства.

6. — За затварање правца од Мечјег и Глоговог Врха, као и од Равке Дубраве, Штаб I пиротске бригаде, одмах по пријему наређења, упутиће један свој батаљон на просторију с. Дубраве и с. Остатовице. У Остатовици држати само слабије делове. Према Црном Врху и Рудини задржати батаљон који се и до сада тамо налазио.

Скреће се пажња свим јединицама да тачно поступају по предњем плану и*воде што више рачуна о садејству у борби.

п. С. Добили смо податак да се извесне немачке снаге налазе у Грделици. Јачина нам није позната. Изгледа да располажу са два тенка.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Полит. комесар,
п. пуковник,
Драгослав Ђорђевић⁴

Командант, п. пуковник
Ратко Софијанић

Начелник, мајор,
Јован Ђурић

БР. 52

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА ЗАТВАРАЊЕ ПРАВАЦА ОД Д. МИЛАНОВЦА, НЕГО-
ТИНА И БОРА¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 50
15. IX. 1944 г.
у 12.00 час. •
Положај

ШТАБУ XVI, XVIII и XIX СРПСКЕ НО БРИГАДЕ

Према извештају обавештајног официра XVIII срп. бригаде непријатељ је еа четири тенка и неколико камиона јутрос дошао од Неготина у Штубик. Борба се води у близини Јабуковца, не знамо између кога. Остали податци о непријатељу су непромењени.

У вези новонастале ситуације наша дивизија ослањајући се на Мајданпешке планине² затвараће правце од Д-

¹ Драгослав Ђорђевић-Гоша. Умро 1949 год. у Швајцарској, где се налазио на лечењу.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 48/1, к. 1089.

² Државна Мајданска Шума

Милановца, Штубика и правац Кривељ — Црнајка.³ У вези горњег

Н А Р Е Љ У Ј Е М О :

1. — XVI српска бригада и даље ће затварати правац од Д. Милановца ка Мајданпеку и ушћу Поречке Реке. Овај правац затварати са два батаљона. Свој батаљон из Мосне померити на положаје испред Тополнице (к. 271) и к. 420 ради затварања правца од Клокочевца. Батаљон према Мирочу и даље ће затварати тај правац, са којим одржавати чврсту везу и у случају борбе код Клокочевца истога повући у састав своје бригаде. Упутити везу код Румуна и преко телефона тражити да се друг Мирко Новић⁴ са осталим друговима најхитније поврати из Црвене армије.

2. — XVIII српска бригада сконцентрисаће своје снаге на правац Плавна — Клокочевац на линији положаја Медвеђа Чука (к. 673) — Коље Брдо (к. 507) са задатком затварања правца Штубик — Плавна — Клокочевац. Једну чету имати на Црном Врху (к. 655). Претстражарске положаје имати испред Плавне (к. 367).

3. — XIX српска бригада упутиће свој један батаљон на положаје западно од Клокочевца, на косе к. 371, са задатком затварања правца Плавна — Клокочевац. Друга два батаљона оријентисати на правац Стол — Црнајка на линији положаја На Череш (к. 399) — Чока Маила (к. 394). Четврти свој батаљон упутити у Мајданпек са задатком затварања правца Мајданпек — Кучево, као и мобилизације људства на томе терену. Добро порушити комуникацију Кучево — Мајданпек.

4. — Интендантура дивизије као и остали гломазни делови налазиће се у Рудној Глави.

5. — Штаб дивизије остаће и даље у Клокочевцу, те у случају брзог повлачења исти би се повукао на Брдо Истребиња (к. 585).

Предузети рушење свих комуникација (рушење мостова, постављање барикада, и копање). Водити рачуна о томе да препреке буду заиста препреке а не, као што се досад показало, да поред препрека могу да пролазе камиони као што је случај на путу Мајданпек — Рудна Глава.

Везе: штабови бригаде одржаваће међусобно тесне везе и сталне, као и са Штабом дивизије. До сада можемо

³ Види том I, кн>. 15 — Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србије за 29 новембар 1944 год. и извештај Штаба XIV корпуса НОВЈ од 15 новембра 1944 године.

⁴ Мирко Нововић, руководилац Политодола Двдесет пете НО дивизије

ећи да су везе биле врло слабе, које нису задовољавале у потпуности. Јединице држати чврсто под командом и не дозволити цепање јединица. Развити јаку извиђачку и обавештајну службу у свим правцима, о чему најхитније обавештавати овај штаб.

Штаб XVI бригаде послаће протуавионски митраљез са послугом и муницијом у Клокочевац на располагање Штабу дивизије.

Штаб XVI бригаде упутиће секцију Д. Милановац штабу ове дивизије одмах по пријему наређења .

Штабови бригада потврдиће пријем овога наређења.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Милојица Пантелић

В. д. команданта мајор
Кукољ Урош

Начелник штаба
мајор
Драгослав Петровић

БР. 53

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ С НЕМЦИМА КОД МОКРЕ ГОРЕ¹

ШТАБ
III САНЦ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 181
15-IX-1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Санџачке НОУ бригаде за вођење борбе са Немцима на положају Мокра Гора (секција Вардиште 1:100.000).

НЕПРИЈАТЕЉ

а) Јачина непријатеља била је 350 бораца из дивизије »Принц Еуген».

б) Наоружање непријатеља сачињавало је: 5 „шараца“, 1 брдски топ кал. 75 мм, 2 тешка баџача и 4 лака баџача.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 12/6, к. 1253.

в) Морал непријатеља слабији, борбеност добра; активност у борби добра.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

а) 1, 2, 3 и 4 батаљон јачине 450 бораца са 28 пушкомитраљеза, 3 тешка митраљеза, 1 тешки бацач.

б) Ноћу 8/9 септембра вођена је борба са Њемцима на положају Мокра Гора. Вид борбе напад; вријеме неповољно: мрачна ноћ са вјетром.

в) Њемачка дивизија „Принц Еуген“, која је по дјеловима пролазила комуникацијом Вишеград — Ужице, један дио својих јединица поставила је на положаје Камена Гора ради обезбјеђења пом.[енуте] комуникације. — Непријатељ се, ради боље одбране, одмах утврдио поставивши засједе на подесним прилазима. — Напад емо извршили на западни и јужни дио села Мокра Гора, гдје су се налазиле њемачке засједе. — Пошто нисмо имали никаквих претходних података о непријатељским снагама, као и о непријатељском положају, имали смо намјеру да са 2 батаљоном упанемо у средину села тдје се вјероватно налазио логор непријатеља, а са друга два батаљона извршимо напад на прве непријатељске положаје.

— Напад је извршен тек у 2 часа, пошто> исти није могао прије почети јер смо са јединицама путовали. Не познавајући терен ни снагу, као ни положаје непријатеља, наше јединице нијесу могле извршити напад са оном брзином и енергичношћу као у досадашњим борбама. Јединице су одмах дочекане од јачих непријатељских засједа, у чији састав су дошла и појачања осталих снага које су се налазиле у селу.

— У 3.30 часова, послије жилавог отпора непријатељског, уопјели смо да овладамо западним положајима непријатеља, нанијевши му осјетне губитке. На тај начин непријатељ је био приморан да се повуче на прихватне положаје које је посјео са свим расположивим дјеловима.

— Ми нијесмо предузели напад ка прихватним положајима непријатеља, из разлога што је дан већ био почео, а и уелијед неповољног терена за развој наших јединица у нападу. — Услијед велике заморености јединица, повукли смо ове на положаје Мали Виогор — Осојница — Хајдучки Бор, са задатком прикупљања што бољих података о непријатељу.

г) Наши губици: 4 мртва и 8 рањених.

Непријатељски губици: непознати. — Било је више мртвих и рањених, али број ових нијесмо могли сазнати.

д) Од ратног материјала у овој борби није ништа за-
плијењено.

ђ) Морал наших јединица је оио и даље на висини. Нагае јединице, које су, одмах послје борби код Нове Ва-
оши, усиљеним маршем прешле цијело отстојање до Мокре
Горе, показале су и овом приликом високу свијест и морал.

е) Утрошено је 2.000 енглеских метака. за кал. 8 мм,
950 метака за кал. 6,5 МА, 1800 метака за кал. 7,9 мм, 17 мина
за тешки бацач.

ж) Борба је текла по предвиђеном плану и јединице
су У току ноћи овладале предњим положајем непријатеља.
Чишћење самог села и комуникације која пролази кроз исто
није могло услиједити због предности непријатеља у добром
положају одбране као и у његовом јаком фортификацијском
ојачању.

—• Овај напад на непријатеља принудио је истога на
дефанзиван вид борбе, као м шетово везивање на овоме
мјесту. •

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комееар.
Данило Кнежевић

За команданта,
поручник
Бошко Шкрбовић

Начелник,
Владимир Жугић

(МП)

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЧАЧКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ С НЕМЦИМА НА ПОЛОЖАЈУ МОКРА ГОРА — М. ВИОГОР — БРЕЗОВИЦА¹

ШТАБ
III САНЦ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 182
15.IX-1944 г.

РЕЛ А Ц И Ј А

III Сандачке НОУ бригаде за вођење борбе са Њемцима на положају Мокра Гора — Мали Виогор — Брезовица (к. 1005) — Јатаре (ж.ст.)
(секција Вардиште 1:100.000)

НЕПРИЈАТЕЉ

а) — Јачина непријатеља била је око 2000 бораца дивизије „Принц Еуген“.

б) — Наоружање непријатеља сачињавало је 30 „шараца“, 1 хаубица 105 мм, 2 брдска топа кал. 75 мм, 2 тешка бацача и више лаких.

в) — Морал непријатеља добар, борбеност добра; активност у борби такође добра.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

а) • — 2, 3 и 4 батаљон јачине 340 бораца са 20 пушкомитраљеза, 2 тешка митраљеза, 1 тешким и 2 лака бацача.

б) — Дана 11 и ноћу 11-12 т.м. вођена је борба са Њемцима на положајима Мокра Гора — М. Виогор — Брезовица — Јатаре. Вид борбе: напад и спречавање пролаза комуникацијом Вишеград — Ужице. Вријеме повољно: ведар дан и ноћ са мјесечином.

в) — Непријатељ се после првога напада наших јединица ојачао на сектору Мокра Гора, са намјером да продре комуникацијом за Ужице и да појача тамошњи гарнизон за одбрану града. — Знајући за ову намјеру непријатеља, а у вези добијеног задатка, ријешили смо да под сваку цијену задржимо непријатеља на положају Јатаре — Брезовица — Шишатовач.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 21/1, к. 1067.

² Види док. бр. 77

Наш 4 батаљон са једном четом 2 батаљона поставио се на комуникацију као засједа. — Непријатељ је концентришући јаку ватру артиљерије и бацача, намјеравао да са пехиодијом овлада нашим положајима и да на тај начин прође. Навда засједа, распоређена дубински комуникацијом, пропустила је предње дјелове непријатеља до позадњих пјелова засједе. Сачекавши главнину непријатеља, наше јединице су једновремено и врло снажним ватреним дејством са блиског одстојања нанијеле јаке губитке како предњим дјеловима тако и главнини трупа. Остављајући читаве лее лешева, збуњени непријатељ је био приморан да прими борбу изблиза развијајући се према нашем лијевом крилу. Сачекан на сасвим блиско одстојање (10 до 15 метара), тучен ватром са леђа и са бока, непријатељ је остављајући мртве и рањене био принуђен на повлачење правцем Мокра Гора.

— Са 2 чете 2-ог батаљона и јединицама 3 батаљона, напали смо непријатеља правцем Мокра Гора (западни дио села) са намјером да се исти што више исцрпе у непрекидним борбама са нашим јединицама, да му се нанесу губитци и да се апсолутно веже за одбрану положаја код Мокре Горе, т.ј. да се његова активност локализује на том мјесту. — Припремивши јединице за што већу тајност и тишину приликом подилажења, успјели смо да непријатеља дјелимично изненадимо, да му нанесемо губитке и да га тако исцрпеног потпуно вежемо за овај сектор (за ово вријеме јединице I Ударног корпуса² нападале су на Ужице³).

г) — Наши губитци: 2 мртва и 5 рањених.

—• Непријатељски губитци: 120 мртвих и рањених.

д) — Морал наших јединица био је на великој висини. Бројна надмоћ непријатеља у људству и оружју није могла доћи до изражаја, јер смо борбама изблиза непријатеља разбили, изненадили и натјерали у бјегство.

ђ) — Од ратног материјала заплијењено је неколико хиљада метака, 15 товарних мазги, неколико пушака и друге ратне опреме.

е) — Утрошено је 1700 метака за кал. 7,5 мм, 2800 метака за кал. 7,9 мм, 1200 метака за кал. 6,5 мм, 1050 метака за кал. 8 мм, и 17 граната за тешки бацач.

ж) —• Борба је у свему текла по предвиђеном плану. Послије оштрих окршаја непријатељ је претрпјевши осјетне губитке био одбачен натраг.

— Овај напад на непријатеља и задржавање истога имало је важан војнички значај због тога што смо онемогу-

² Први пролетерски корпус НОВЈ

³ Види док. бр. 201

ћили непријатељу да појача посаду одбране града Ужида, а на тај начин олакшали нашим јединицама које су за ово вријеме нападале.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Данило Кнежевић

За команданта
поручник
Бошко Шкрбовић

Начелник,
Владимир Жугић

БР. 55

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
16 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ И
ТРИДЕСЕТ ШЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА САДЕЈСТВО ЈЕ-
ДИНИЦАМА ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ¹**

ШТАБ
XII КОРПУСА НОВЈ
Оп. бр.
16 септ. 1944 г.
у 945 ч.

ШТАБУ XVI И XXXVI, НОУ ДИВИЗИЈЕ

1. — В. Ш. јавља: — Јединице I корпуса воде уличне борбе у Ваљеву.² Гоните четнике и на тај начин олакшајте операције I корпуса. —

У својој другој депеши В. Ш. јавља да је наређено XI дивизији да се хитно пребацује. Такође јавља да су наши већ заузели Зворник.

2. — Ради садејства са јединицама I корпуса наш Корпус ће у 12 часова извршити покрет на нову просторију.³

Распоред и задаци јединица:

XVI дивизија извршиће покрет најкасније до 13 часова 16 ов.м., постављајући се на следећу просторију: са једном бригадом на линију Бобија — Округлић — Ситарице

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 36/1, к. 951.

² Ввидок. бр. 201

³ Види док. бр. 57

Ста ће бригада служити као општа резерва, осигуравајући истовремено прихват читавом Корпусу на планински масив Медведник — Јабланик и служећи Штабу корпуса за прикупљање спреме која ће доћи било у току данашњег дана, ноћи или у току сутрашњег дана), — једну бригаду поставити на сектор Бобова — Ровни — Балиновић и једну на сектор Причевић (ове две бригаде имају задатак да овладају комуникацијом Ваљево — Лозница на сектору Златарић — Причевић и да одатле покушају уопоставити везу са јединицама I корпуса на Ваљеву, са главним задатком спречавања евентуалне интервенције од правца Лознице према Ваљеву). XXXVI дивизија извршиће покрет одмах по пријему наређења општим правцем Дебело Брдо — Шеново Брдо — Бобија — Совач — Поћута и поставити се на сектор Тубравић — Маричићи — Брлог — Миловац — Петровићи (засеоци Брезовица), истурајући обезбеђења према Повлену и Стубици и дејствујући јаким извиђачким одељењима преко Сушице у правцу Лелића и Ваљева, којим правцем треба да се повеже са јединицама I корпуса и да, према потреби, садејствују са њима у операцијама на Ваљево.

Штаб корпуса налазиће се у Ситарима.

Одмах по доласку на нове просторије штабови дивизија послаће везу Штабу корпуса са извештајем о ситуацији на њиховим секторима.

Продирање на нове просторије извести што брже, савлађујући енергично евентуални отпор банди на својим правцима.

Одмах по успостави везе са јединицама I корпуса обавестити се где се налази Штаб I дивизије и хитно јавити Штабу корпуса.

3. — Штабови дивизија скренуће пажњу својим потчињеним штабовима на потребу правилног односа бораца према народу, без обзира на то што у овоме крају нисмо наишли на одушевљен пријем. Потребно је водити рачуна о томе да је овај крај био упориште првог устанка у Србији да је непријатељ по нашем повлачењу одавде провео страховити терор, тако да је становништво преплашено и не сме дати одушка својим осећајима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ! -

За Штаб корпуса

1

Командант
генерал-мајор Д.⁴ Лекић

* Данило

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДЕСЕТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 16 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА УЖИЦЕ¹

К-4²
Број 198/44
16 септембра 1944 г.
Положај

ШТАБУ К-1³

Положај

У ноћи 13-14 ов.мј. наша бригада добила је задатак да напада Ужице и то од правца Орловац, Крчагово и закључно до цесте Тврдићи — Ужице¹. У нападу учествовала су три батаљона. На одређено вријеме напада јединице нису стигле с обзиром да смо наишли на непријатеља који је намјеравао запосјести положаје испред Гајева. Са овим непријатељем вођена је краћа борба.

План напада био је сљедећи: Јединица 54⁴ са двије чете од јужне стране нападала је непријатељске бункере код слова Ж, а једна чета фронтално. Јединица 51⁵ вршила је продор у град између цркве и коте 465, једна чета јединице 53⁶ исто тако на лијевом крилу јединице 51 пробијала се је ка граду, с тим да напада бункере са леђа који су затварали улаз са Орловца, док остале двије чете нападале су сам Орловац. Распоред наших јединица као и општи план био је добар и град се је могао заузети да је напад извршен једновремено и да је било довољног залагаша од свих јединица.

Непријатељски губитци: 21 мртав, чији су љешеве избројани, 25—30 рањених, уништена 2 камиона, 2 тешка митраљеза, а заробљено: 1 лаки митраљез, блиндирани воз, 2 тенка и преко 30 камиона, али камионе и тенкове као и блиндирани воз јединице нису успјеле уништити, с обзиром да је јединица даље надирала у град а оставила заштиту мању код возила и ову заштиту изненадила је непр. колона

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 6/3, к. 782 А.

² Десета крајишка ударна бригада

³ Пета НОУ дивизија

⁴ Четврти батаљон Десете крајишке ударне бригаде

⁵ Први батаљон Десете крајишке ударне бригаде

⁶ Трећи батаљон Десете крајишке ударне бригаде

... и ни 250 војника, тако да је непријатељ успио повратити Јаплицењена возила.

Заплијењени материјал који смо успјели извући је следећи: 1 лаки митраљез, 12 карабина, 1 сигнални пиштољ, 60 ручних бомби, 4 шињела, 4 шаторска крила, 6.000 пушчаних метака, колико је од прилике и потрошено, као и осталих ситних ствари.

Наши губитци: 2 мртва, 8 рањених, од којих 1 теже, и 1 новак нестао, рачуна се да је исти погинуо. Изгубљен је 1 брзометни „Шарац“.

У борби добро се показала јединица 54 и ликвидирала најтеже упориште непријатеља; и јединица 51 добро се је показала у продору у град, а у самом граду није било одлучности пошто [до] тога времена није се чула борба код осталих јединица и ту су изгубили повјерење у остале јединице, тако да је било колебања, а нарочито к-адд их је непријатељ напао из два правца у граду, тако да су се повукли без да униште заробљене тенкове и вое; а јединица 53 слабо се је показала, тако да се је без потребе повукла са Орловца, а ово су учинили рачунајући да су се све наше јединице повукле, што не може оправдати овакав поступак.

У истој ноћи покидали смо пругу на 14 мјеста.

Пред покрет 14 ов.мј. са просторије Гајеви, када је тукла непријатељска артиљерија наше јединице, том приликом погинуо је командир јединице 53 и 1 борац лакше рањен, тако да у овим борбама имали смо избачена из строја 3 командира и 1 водника.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком-мајор:
Радоје Секулић

Командант-мајор:
Марко Срдих

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОЛ
16 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗД
РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ВАЉЕВО—ЛОЗНИЦА, Вд.
ЉЕВО—ПОЋУТА И САДЕЈСТВО ЈЕДИНИЦАМА ПРВОГ
ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ¹**

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
16 септембра 1944 г.
Број:

ЗА П О В Е С Т

(Секција Крупањ, размер 1:100.000)

С и т у а ц и ј а : В. Ш. јавља: Јединице I корпуса воде уличне борбе у Ваљеву. Гоните четнике и на тај начин олакшајте операције I корпуса.

У својој другој депеши В. Ш. јавља: да је наређено XI дивизији да се хитно пребаци у Србију. Такође јавља да су наши већ заузели Зворник.

З а д а т а к : У духу депеше Врховног штаба садејствовати са јединицама I корпуса, прогањајући четничке банде и рушећи комуникацију Лозница — Ваљево и Рогачица — Ваљево.²

У том циљу наша дивизија поставиће се на нову просторију, ради тога,—•

НА РЕ Ђ У Ј Е М О :

1. I *бригада* поставиће се на сектору с. Ситарце — Округлић — Бобија. Ова бригада служиће као **општа** резерва, осигуравајући истовремено прихват читавом Корпусу на планински масив Медведник — Јабланик и служећи Штабу корпуса за пркупљање спреме која ће доћи, било у току данашњег дана, ноћи или у току сутрашњег дана. (Штаб корпуса доћиће у с. Ситарце).
2. II *бригада* извршиће покрет одмах по пријему заповести правцем Суводање — Бобова — Мајиновићи Причевић. На просторији Причевића задржати се са бригадом, постављајући се на линији Врановац — к. 441

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 21/1, к. 1067.

² Види док. бр. 77

Главица — к. 368 — Бицвег — к. 322. Једну своју јединицу поставити на сектор Рудине — к. 407 — Кик (у углу састава цесте). Задатак је бригаде потпуно оштетити и онеспособити комуникацију Ваљево — Лозница за саобраћај, обезбеђујући се од правца Ваљево и Лознице, и дејствујући мањим одељењима према Ваљевоу у циљу успостављања везе са јединицама I корпуса.

„ IV бригада упутиће одмах два своја батаљона на Преседо (к. 931) код Крушика, који ће се ставити на расположење интендантури Штаба корпуса и који ће служити за прикупљање материјала, уколико овај буде бачен од стране Савезника. Друга два батаљона са осталим деловима бригаде кренути одмах правцем Станина Река — Ставе — Бобова •— Балиновић и поставити један батаљон у Балиновићу а један у Ровнима, са задатком рушења комуникације Ровни — Ваљево¹ и затварања тог правца, као и тежњом за успоставу везе са јединицама I корпуса. Батаљони који остају на Преседо по извршеном задатку, извршиће покрет истим правцем и поставити се на сектор села Бобова (Чалиновац — Радијевица), везујући се и према потреби садејствовати са друга два батаљона који ће се налазити у Балиновићу и Ровнима.

4. Штаб дивизије кретаће се са IV бригадом (батаљонима који одмах полазе), и налазиће се у с. Бобова.
5. Штабови бригада поставиће као главни задатак својим извиђачким и обавештајним органима успоставу везе са јединицама I корпуса, о чему одмах обавестити Штаб дивизије.
6. У току покрета, као и на новој просторији бити немилоордан према четничким бандама уколико их буде и исте енергично прогањати, не ограничавајући се на сектор одређен за смештај.
7. Јединице XXXVI дивизије налазиће се на сектору Тубравић, са којима I бригада треба да одржава везу.
8. Штабови бригада скренуће пажњу својим потчињеним штабовима, командама чета и свим борцима на потребу правилног односа према народу, без обзира на то што у овом крају нисмо наишли на одушевљен пријем. Потребно је водити рачуна о томе, да је овај крај био упориште првог устанка у Србији³ и да је непријатељ, по нашем повлачењу одавде, провео страховити терор, тако да је становништво преплашено и не сме дати одушке својим осећањима.

³ Историја се на оружани устанак у јесен 1941 год., који је у овом крају добио широке размере.

9. Штаб дивизије је јучерашњом заповешћу заказао радио-везу са штабовима бригада, међутим ниједан штаб бригаде није одржавао радио-везу. Најстрожије наређујемо да се радио-станице искориштавају у пуној мери јер ће убудуће штабови бригада добити задатке и правце покрета само путем радио-везе.

Штаб I бригаде одржаваће са Штабом дивизије радио-везу сваког непарног сата, почев данас од 15 часова.

Штаб II бригаде одржаваће радио-везу сваког парног сата, почев од 16 часова па надаље.

Штаб IV бригаде одржаваће редовну радио-везу.

Поред радио-везе штабови бригада ће детаљније извештаје достављати и путем курира.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
потпуковник **Ромац**

Командант,
мајор **Камењар**

Начелник,
потпуковник **Пер. Грујић**

П. с. Према извесним подацима, неке четничке банде су се задржале на простору Ситарце — Мајиновићи — Каменица, Штабови бригада упозориће своје јединице на будност приликом покрета и што пре ће проверити тачност ових података. Уколико непријатељ буде на том сектору одмах га напасти и протерати.

ДТТОВЕСТ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
* ГРПТБМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
16 НАПАД НА ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ¹

Б-1²

1« септембра 1944 год.

у 14,40 ч.

ЗАПОВИЈЕСТ

(Секција: Чачак — Ужице — Аранђеловац — Ваљево
* 1 : 100.000)

Податци о непријатељима —• према досадањим обавјештењима и посљедњој нашој запбвијести, с тим што у Горњем Милановцу према најновијим обавјештењима има свега 300 љотићеваца.

У току наступајуће ноћи јединице Б-1 имају задатак да концентричним нападом нападну и ликвидирају Горњи Милановац, а истодобно да једним дијелом снага овладају Брђанском Клисуром и темељно поруше комуникације у тој Клисури.³

НАРЕЂУЈЕМО:

1.) Десна колона — Б-3⁴ има задатак да заузме Брђанску Клисуру и да најтемељније поруши комуникације и све објекте на њима. Потом заузима положај фронтом према Чачку, са задатком чврстог затварања праваца од Чачка, постављајући се са главнином снага на простору Зршац (406) — према Великом Вујну (857). Велики Вујан само контролисати.

Брђанска Клисура сматра се од школе у Брђанима на Д° близу к. 299 (према Ржанику) и на том читавом простору треба порушити пругу и цесту јер је та Клисура од нарочите важности. Такође порушити и цесту која од Брђана води ка Вранићима.

2.) Средња колона — Б-4⁵ има задатак да нападне ЈРЊи^ Милановац са западне стране, од цесте Горњи Ми-

¹ Оригинаал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторитинститута под бр. 32/1, к. 982.

* Седамнаеста НОУ дивизија

⁴ Види док. бр. 203

⁵ Шеста источнубосанска ударна бригада
Петнаеста мајевичка ударна бригада

лановац — Чачак до цесте Г. Милановац — Ваљево, упућујући свој главни напад правцем Бранково Бр. — центар града (црква).

За извршење ове акције Б-4 упутиће све своје борачке дијелове (сем једног батаљона).

Б-4 кретаће се на задатак правцем: Мијоковци — Баре — с. Семедраж — Бранково Бр. — Г. Милановац.

3.) **Лијева колона** — **Б-2**⁶ има задатак да напада Горњи Милановац и то:

Са половином снага на отејеку од цесте Г. Мшгановац — Ваљево па до цесте Г. Милановац — Рудник (укључујући обадвије ове цесте). Овај дио снага за вријеме извођења напада — са сјеверне *стране* на Г. Милановац — оставиће засједу на раскрсници цеста (к. 332).

Са другом половином снаге напада Г. Милановац са источне стране, ликвидирајући брдо Парац (к. 602).

Б-2 кретаће се на задатак правцем: Г. Горијевница — с. Шарани — средишњи дио села Бруснице, одакле њена лијева подколona (тј. она која напада са сјеверне стране) креће у напад преко к. 387 (на цести), а њена десна подколona (која напада на Г. Милановац са источне стране) окреће десно поред Брусничке цркве, пребацује се преко цесте и пруге (без комора) код Ржаника и даље продужава напад са источне стране најповољнијим правцем ка центру града.

Ова подколona за вријеме извршења напада имаће у виду обезбјеђење од правца Крагујевца, што ће остварити мањим снагама држећи Парац.

4.) Б-1 кретаће се правцем: Баре — с. Шарани — Мало Косово. За вријеме извођења напада биће на путу између Брусничке цркве и Малог Косова, гдје слати извјештаје. Са Б-1 биће и 88.⁷

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

1.) Ликвидација Г. Милановца у данашњој ситуацији за нас је од огромног значаја и. важности. Стога се пред све *шше руководиоце* поставља да уложе максимум упорности, одлучности и иницијативе у извршењу овога задатка, како у току покрета тако и у току извршења напада,

2.) Час почетка напада за све јединице биће ноћас У 3 сата.

Обзиром на удаљеност штабови ће наредити да се *одмах по пријелу ове заповијести* изврши покрет, тако да се што више искористи дневног кретања. Б-2 ће тежити да се још за дана примакне с. Шарани, а Б-4 с. Семедраж.

⁶ Друга крајишка ударна бригада

⁷ Хируршка екипа

3) По ликвидацији Г. Милановца јединице ће се поставити овако:

Б-3 као што је у овој заповијести назначено: са главнином снага на јужној страни Брђанске Клисуре, истурани предња одјељења према Прељини.

Б-2 поставиће се тако да чврсто затвори правце од Ваљева (пругу), Аранђеловца (Рудника) и Крагујевца, рушећи темељито комуникације и све објекте на њима.

Б-4 са једним батаљоном у Г. Милановцу, који ће уједно и гарнизонирати у граду, а са једним батаљоном затвара цесту Г. Милановац — Ваљево на најповољнијем положају између Клатичева и самог града.

Обезбјеђења послје ликвидације да продуже са рушењима и на већем отстојању од града. Гдје је потребно, рушење комбиновати са барикадама.

По ликвидацији Б-1 биће у Г. Милановцу.

4.) По ликвидацији Б-4 успоставиће Команду мјеста у Г. Милановцу. За команданта мјеста одредити поручника Миклавчића или поручника Његована.

5.) Штабови бригада преконтролисаће сва рушења која ће се у току ове акције извести.

6.) Пошто су четници изгледа сазвали за законспирисане називе наших јединица (према извјештају Б-3) то у току ове акције за споразумијевање [користите] одређене борбене знаке или прави назив јединица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар-п.пуковник,
Б. Цетричевић

Командант-пуковник
Глигорије Мандић

Начелник-п.пуковник,
Вукашин Суботић

БР. 59

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 16 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА МАРШ У ПРАВЦУ РУДНИКА¹**

С-1²
у септембар 1944 г.
у 16.45 час.

ШТАБОВИМА С-2 и С-4³

(Секције: Ужице, Ваљево. Размер 1 : 100.000)

Положај

Наша дивизија добила јенаређење од 0-1 да изврши пофет правцем: Добриња — Гојна Гора — Дружетићи — Брезна — Бершићи и са просторије Брезна — Бершићи изврши напад на варошицу Рудник ноћу 16 на 17 или 17 на 18.⁴

Пошто је заповест од 0-1⁵ закаснила те из тог разлога јединице нису могле извршити покрет и сконцентрисати се наодређену просторију за напад, покрет ћемо извршити следећим распоредом:⁶

С-2 правцем: с. Гојна Гора — с. Леушићи где ће се сместити за преноћиште. Са њихове просторије извршиће покрт ујутру у 10 часова и разместити се на просторији с. Бершићи.

С-4 правцем: с. Горња Добриња — с. Гојна Гора — с. Прањани и разместити се на просторији северно и северо-западно од Великог Поља и Главице. Са ове просторије извршити покрет сутра у 10 часова и сместити се на просторији с. Брезна.

С-3⁷ је отсутна и под командом је штаба С-1, те она неулази у обзир за наређење.

Пошто се дивизиска болница налази са јединицама Б-1,⁸ а потребно је да се прихвати и уђе у састав С-1, то ће

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторичког института под бр. 35/1, к. 1040.

² Двадесет прва НОУ дивизија

³ Друга пролетерска и Пета српска ударна бригада

⁴ Види док. бр. 38

⁵ Штаб Оперативне групе дивизија

⁶ Види док. бр. 64 и 66

⁷ Четврта српска ударна бригада

⁸ Седамнаеста НОУ дивизија

С_2 одмах упутити једну своју јединицу у с. Мијоковце југоисточно од Великог Врха, где ће прихватити болницу и са истом поћи до с. Прањана, т.ј. до јединица С-4.

Дивизијска бсшница ће одмах извршити поделу рањеника тако, да ће све теже рањенике задржати у дивизијској болници, а остале лакше рањенике упутити са бригадним болницама у састав бригаде. После извршене поделе, дивизијска болница кретаће се са С-4 до с. Брезне, на којој прбсторији ће добити даља наређења.

На просторијама одређеним у овом наређењу, обезбедити се од правца Чачак — Пожега као и Рудника, у ком правцу ће С-2, одмах по избијању на просторију с. Леушићи, упутити обав. органа ради прикупљања података о непријатељу, које доставити овом штабу сутра до 15 часова.

Наша дивизија креће се у саставу групе дивизија, тако да се она налази у центру као средња колона а лево од ње К-1⁹ на правцу Брајићи — Горњи и Доњи Бранетићи и Б-1 на правцу Мијоковци — с. Милићевци, са које ће просторије вршити напад на Горњи Милановац.

На одређеној просторији јединице С-2 и С-4 задржаће се до даљег наређења.

Са садашње просторије С-2 и С-4 извршиће покрет одмах по добијању овог наређења.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб
зам. команданта-мајор,
Раде Петровић

⁹ Пета НОУ дивизија

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 16 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. НАЧЕЛНИКУ ОПЕРАТИВНОГ
ОДЕЉЕЊА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ
И КОМАНДАНТУ ЧЕТРНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ О
БОРБАМА ДИВИЗИЈЕ ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА
НА ПРОСТОРИЈИ ИЗМЕЂУ ЗАЈЕЧАРА, БОРА И НЕ-
ГОТИНА¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДОВИЗИЈЕ НОВЈ
16 септембра 1944 г.
14 часдаа

ДРУГОВИМА ПУКОВНИКУ РАДОВАНУ ПЕТРОВИЋУ
И ПОТПУКОВНИКУ РАДИВОЈУ ЈОВАНОВИЋУ

У вези акција задњих дана на просторији Неготин —
Салаш — Рготина, извештавамо вас о следећем:

13.1X.1944 г.

1. — Са просторије Сиколе — Метриш пребацили
смо се на проеторију око Неготина са раепоредом: 9 бригада
на просторији Неготин — Милошево, која је имала задатак
да испита стање непријатељског гарнизона у Прахову, те
у случају напада на Прахово да исти нападне са југоза-
падне и западне стране.

14 бригада на просторији Видровац — Дупљане, са
задатком чишћења Душановца и Кусјака и напада на Пра-
хово са северозападне стране.

До напада није дошло услед новостворене ситуације
доласком немачке моторизоване колоне од правца Зајечара
до Салаша.

14 бригада у своме извиђању на правцу Душановац
— Кусјак заробила је 14 Немаца и 8 сплавара — Мађара
из Војвбдине.

Један батаљон 14 бригаде, који се налазио у Салашу
са задатком обезбеђења према Зајечару, дочекао је непри-
јатељску колону моторизовану од 140 камиона и 6 тенкова
и 4 до 5 борних кола. Борба се водила читаво 3 часа, у којој
је непријатељ имао приличне жртве. Непријатељски губици
нису нам познати, но рачуна се на 10 до 15 мртвих и то-
лико рањених немачких војника. Наш батаљон је имао
једног рањеног.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под бр. 21/1, к. 1067.

7 бригада налазила се на просторији Дубочане — ХПљивар. У садејству са 9 бригадом, која се вратила са просторије Неготина на просторију Салаш, 2 батаљона 7 бригаде учествовали су у ликвидацији непријатељске колоне која се налазила око Мале Јасикове, коју је био сузбио батаљон 14 бригаде који се налазио у Салашу. Непријатељ је имао око 10 мртвих и повукао се натраг ка Рготини.

7 бригада је имала 2 рањена.

9 бригада. У току 13 о.м. није имала никаквих сукоба са непријатељем.

14.IX.1944 г.

Налазили смо се на просторији Сиколе — Мала Јасикова — Глоговица — Дубочане, са постављеним заседама на комуникацијама Салаш — Мала Јасикова — Копривница — Рготина — [Д.] Бела Река и са два батаљона јужно од комуникације Зајечар — Звездан — Бор.

9 бригада на просторији Глоговица — Мала Јасикова — Салаш (ујутро) рано, око 8 сати, отпочела је борбу са заседама против немачке колоне која је пролазила од правца Зајечар — Неготин одн. Бор — Неготин. Непријатељ је пролазио са 150 камиона, 5 до 6 тенкова, 5 до 6 борних кола и неколико топова. Непријатељ је успео да се пробије уз осетне губитке, који се рачунају на 20 мртвих и око 15 рањених. Непријатељ се пробио на тај начин, што је заобишао тенковима наше положаје. Ми смо имали 2 рањена друга. Борба је трајала од 10 часова пре подне па до 15 часова.

7 бригада налазила се на просторији Дубочане — Оснић. Најурила је четнике који су дошли били да прикупљају храну из Доње Беле Реке. Наши су заробили 26 четника, од којих је 11 пришло нама, а [остали] су пуштени кући. Одузели су им прикупљену храну. 7 је бригада била тучена од артиљерије из Бора, но није имала жртава.

2 батаљона који се налазе на просторији јужно од комуникације Зајечар — Бор неки дан пре 14 о.м. водили су борбу са четницима на тој просторији, где су заробили 13 четника, запленили један шарац, један митраљез „шварц-лозе" и једну противколску руску пушку.

14 о.м. ова два батаљона заробили су 46 Немаца и узели толико пушака од њих, затим једну машинску пушку, 5 пиштоља и 3 ракетна пиштоља. Од тих Шваба сазнали су да Немци минирају постројења у Бору и крећу за Неготин, концентришући се у Зајечару.

Ова два батаљона стално руше пругу Зајечар — Метовница, нарочито између Метовнице и Звездана, но Немци

је стално оправљају. Порушили су мост северно од Звездана, те је Немцима отежано комуникарање, услед чега заобилазе комуникацију.

Исто тако наши стално руше комуникацију Рготина — Салаш и Рготина — [Д.] Бела Река — Топла, од чега нема велике користи по нас, узевши у обзир да Немци носе са собом готове гвоздене полуге и даске, те брзо оправљају.

14 бригада била је у резерви.

15.IX.1944 г.

7 бригада налазила се на просторији Дубочане — [Д.] Бела Река са заседама на комуникацији према Рготини и према [Д.] Белој Реци и задатком рушења комуникације. Њихова заседа код Заграђа водила је услешно борбу против немачке колоне од 8 сати ујутро до 15 часова. Запалила један камион и још онеспособила 4. У камиону је било доста муниције, нису је могли извући, те је све изгорело. Такође су уништили један моторцикл. Непријатељ је имао око 10 мртвих, а толико и рањених. Ми смо ижали једног рањеног. Непријатељска колона бројила је око 25 камиона, 3—5 борних кола и 3 тенка, један блиндиран камион и један моторцикл. У камионима је била војска.

9 бригада. Сукобиле се њене заседе са моторизованом колоном која је одлазила од Зајечара. Борба је почела у 8 сати ујутро. На први мах Немци су побегли са камиона, тј. побегли у правцу Копривнице. Потом се средили услед потпомогнуте нове колоне и развили борбу са нама. Ми смо имали једног рањеног. Непријатељски губици нису нам познати. Непријатељска колона је са око 80 камиона ушла у Салаш, где се и задржала. Поред тога било је доста луксузних аутомобила, 7 до 8 борних кола и толико тенкова. У тој борби било је 10 до 15 мртвих Бемаца. Ми смо имали једног мртвог и 5 рањених, међу којима један командир чете.

16.IX.1944 г.

Наредили смо напад за 1 час ујутро на непријатељску моторизовану колону у Салашу, у којем је требало да учествују 2 батаљона 9 и један батаљон 7 бригаде. Услед рђавог времена, напад је касно почео, тек јутрос у 5 часова, што је много допринело неуспеху акције. Нису нам познате појединости акције. Знамо само толико, да су Немци били у блокади све до 11 сати, где су давали јак отпор из тенкова и борних кола, те су на крају ишли услед неповољних положаја морали се повући на положај изнад друма, повољније по нас. Изгледа да је непријатељ имао доста жртава, но још нам није познато. Ми смо имали из 9 бригаде 10 тешко рањених и 2 мртва.

2. — Од свију наших јединица и обавештајних органа добивамо следећа обавештења:

а) Да се Немци стално крећу од Бора ка Неготину и од Зајечара ка Неготину. Затим, од Књажевца ка Зајечару — Бору.

б) Да треба још једна моторизована дивизија из Ниша да крене овим правцем.

в) Да им је циљ да се извуку, а никако офанзивни.

г) Да су јако деморалисани, да по Зајечару све пљачкају, чак и жене силују.

д) Говоре Немци да им је циљ извлачење, и то једни преко Црног Врха, а други преко Бољевца, а трећи преко Неготина.

ђ) Четници да се налазе у Оштрељу и Слатини. Двојица одбегла четника кажу да су четници напустили Кривељ и отишли у правцу Црног Врха, да беже итд.

3. — Запленили смо велику количину четничких докумената, које сређујемо, те да вам исте упутимо. Јавите нам о томе.

4. — Претпрошле ноћи дошли су 6 Енглеза. Кажу да имају одобрење од маршала Тита. Двојица су намењена у мисију за нову дивизију, двојица за вађење мина из Дунава, а двојица за проналажење 50 авијатичара, који се налазе негде уз Дунав од Кладова према Београду, а који једино знају где су постављене мине у Дунаву.

Мислим да их треба упутити вама, а такође са њима капетана, Сенди, који има задатак да ухвати везу са Црвеном армијом, те мислимо да га је вама лакше упутити на тај задатак, пошто се налазите ближе Дунаву.

5. — Нама је прилично понестало муниције за „бренгале" и уопште аутоматско оружје, чак у неким једницама врло рђаво стојимо, а нарочито у гранатама за бацаче „Дон Буле", које уопште немамо, те би добро било, ако 25 дивизија има те муниције, да нам упуте што пре.

6. — Немци су запалили неколико кућа у Рготини и Малој Јасикови. Не знамо колико, проверићемо.

7. — Хитно нас обавестите шта је било са нашом моторизацијом. Ми имамо код себе један камион и два моторцикла, те ако нема више код вас него толико, онда нека остане то 25 дивизији. Луксузни аутомобил поклањамо Штабу корпуса.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар
п. пуковник

Недељковић

Начелник,
п. пуковник

Командант,
п. пуковник

Мил. Ивановић

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 16 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРО-
СТОРИЈИ ГОРЊАНИ — ГЛОГОВИЦА И РУШЕЊЕ КО-
МУНИКАЦИЈА САЛАШ — НЕГОТИН И ДОЊА БЕЛА
РЕКА — ЦРНАЈКА¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
16 септембра 1944 г.
21.15 часова

ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

ЗАПОВЕСТ

(Секције Доњи Милановац — Неготин — Зајечар, 1 : 100.000)

На сектору, који држи наша дивизија, непријатељ је прилично активан са доста јаким снагама, које извлачи из наше земље са намером да не би био уништен од наших снага и снага Црвене армије. Непријатељу је најсигурнији правац овај са којим се служи, пошто су све друге комуникације разрушене и затворене од наших јединица.

Снаге наше дивизије прилично су заморене у свакодневним борбама са непријатељем, а нарочито 9 бригада, којој је потребно поред одмора и да се среди.

Штаб дивизије нема намеру да упорно држи са јаким снагама досада поседнуте положаје.²

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — 9 бригада одмах ће прикупити све своје снаге, а један батаљон одмах ће упутити из Глоговице правцем Луке — Свињак — Драгичон у село Горњани, који ће прочистити Горњане, да би се могла смеетити цела ваша бригада и дивизијска болница.

Остали делови ваше бригаде извршиће покрет дне 17 о.м. пре зоре са положаја који досада држе. Покрет ће бити одређеним правцем вашег батаљона који иде у претход-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 21/1, к. 1067.

² Види док. бр. 77

ниДУ У Горњане. Штаб бригаде сместиће се у селу Горњанима, ^а јединице ће сместити код цркве, други заселак северно од цркве и у заселак Крушар. Бригада ће се обезбедити на вратима између Великог и Малог Крша и западно од Крушара на Стрелинику (к. 1.065). Са 9 бригадом иде болница наше дивизије, која се налази у Гиндуши, северно од глоговичких торова, где ћете исту примити у свој састав и сместити у Горњане код потока ЈБубова, источно од цркве у Горњанима. 9 бригада даваће обезбеђења дивизијској болници.

Штаб 9 бригаде оставиће свој противколски топ и исти предати Штабу 7 бригаде, која ће га користити на истом положају на којем се сада налази.

2. —• Штаб 7 бригаде одмах ће прикупити све своје јединице са којима располаже на овоме сектору и одмах извршити покрет у глоговичке торове и сместити се на просторију Чокице — Гиндуша — Гај. У њезин састав улази батаљон 14 бригаде, који се налази на овој просторији. Задатак 7 бригаде јесте да са једним батаљоном контролише и затвара правце, с тим што ће једну четуставити на просторију Ситњак између Глоговице и Салаша и правити заседе са мањим деловима и нападати непријатељску колону која саобраћа, једна чета да се постави југоисточно од села Дубочане изнад Краку Боњи и са мањим јединицама да се праве заседе и туку непријатељске јединице. Трећа чета нека се постави на Борунац (к. 462), која ће контролисати правце према [Д.] Белој Реци и Копривници.

7 бригада мора сменити 9 бригаду и запосести нове положаје до зоре. Уколико 7 бригада нема довољно муниције, нека се обрати и тражи од 14 бригаде.

3. — 14 бригада без једног батаљона остаје и даље на својим положајима са истим задатком, с тим да се повеже са 7 бригадом. Штаб 14 бригаде препоручујемо да се смести у Луке. Батаљон 14 бригаде, који се налази у глоговичким торовима, ставља се под команду Штаба 7 бригаде и привремено улази у њихов састав, 14 бригада порушиће комуникацију Доња Бела Река — Црнајка и исту онеспособити за саобраћај.

4. —• Дивизијска болница одмах ће се припремити за покрет и иста ће сачекати 9 бригаду, она ће се истој прикључити и извршити покрет са 9 бригадом до села Горњана, која ће се сместити код потока ЈБубова, источно од Горњанске цркве. Болницу ће обезбедити 9 бригада.

5. — Дивизијска гштендантура извршиће покрет из глоговичких торова правац Луке у село Танда, с тим да се сдести код главне комуникације у заселак југоисточно од

всоте Крчагу (467). Интендантура ће се сама обезбедити са својим снагама.

6. — Штаб дивизије, мисија, пратећа чета штаба, техника, културна екипа, минерско-пионирска чета, ауто-чета, дивизијска комора, чета за везу извршиће покрет из тлоговичких торова правац Луке — Танда, где ће се сместити. Командир пратеће чете у селу Танда извршиће распоред за смештај наведених јединица и пронаћи ће место за Штаб дивизије и мисију.

7. — Одељење хаубице одмах ће извршити покрет у Чокице и повезати се са Штабом 7 бригаде, које ће привремено ући у састав 7 бригаде, с тим да исто Штаб 7 бригаде може употребити на Салаш и Глоговицу, уколико се у истима непријатељ налази. Штаб 7 бригаде може потрошити сву муницију која се налази за хаубицу на непријатељске колоне.

8. — Исхрана: Све јединице ове дивизије храниће се са просторије свога сектора, на којему се налазе.

9. — Час поласка: Сем 7 и 9 бригаде, за које је хитан покрет, и хаубичко одељење, остале све јединице извршиће покрет у 5 часова ујутро 17 о.м. До поласка све јединице нека доручкују и нахране стоку.

Напомена: Све јединице ове дивизије нека настоје да буду што покретљивије, с тим да се растерете кола, која много отежавају покрет, а нарочито по теренима где нема путева или су врло слаби. Све бригаде на својим правцима рушиће мостове и комуникације, тако да се истима не би могао непријатељ служити ни у којем случају. Бригаде држаће чврсто своје јединице у рукама и строго ће водити рачуна да не би биле изненађене од стране непријатеља. Заседе постављати са мањим деловима, пушкомитраљезима и малим бацачима, а јаче јединице држати позади заседа, тако да би у случају потребе могле брзо дати помоћ. Заседе морају бити у што већој конспирацији, тако да их не би одмах непријатељ открио и тукао са својим оружјем. Штабови бригада одмах ће нас известити где су се сместили и какав имају распоред својих јединица.

Штаб 7 бригаде по сваку цену нека ухвати везу са батаљонима који се налазе јужно од Зајечара и исте да хитно повуче у састав своје бригаде.

Коњички ескадрон и један део курира остаће привремено са командантом дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб

Начелник,
п. пуковник
Св. Татарџ

БР. 62

**„ДРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИ-
ТРА ОД 16 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИ-
ГАДА ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ НЕГБИНА —
ТРУБИШ — ГОСТИЉЕ — РОЖАНСТВО — МАЧКАТ И
ЧА ДЕЈСТВА У ПРАВЦУ ИВАЊИЦЕ, АРИЉА, ПОЖЕГЕ,
УЖИЦА И НОВЕ ВАРОШИ¹**

ШТАБ
**ХУП НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 108
16-IX-1944 г.
18,30 часова

**ШТАБУ Ш, IV И V БРИГАДЕ И ДРУГУ КОМНЕНУ
ЦЕРОВИЋУ**

Непријатељске снаге у Санџаку су малобројне. Дивизија „Принц Еуген“ по дијеловима се пробија правцем Вишеград — Мокра Гора — Ужице. Да ли ће се задржати за извјесно вријеме у гарнизонима Западне Србије не знамо.

Јединице I корпуса су све прешле комуникацију Чачак — Пожега — Ужице са задатком вршења операција ка сјеверу.²

Задатак наше дивизије је да се смјести на просторију Моравица — Златибор, успостављајући власт на томе простору, извиђајући и дејствујући [према] Ивањици, Ариљу, Пожеги, Ужицу и Санџаку.

НАРЕЂУЈЕМО:

1. III санџачка бригада ће се у току 17 о.м. до 6 часова смјестити на просторију Рожанство — Врхпоље (раскрсница путева који воде од Ужица и Пожеге, јужно од села Збојштица) — Мачкат — Шљивовица, са задатком извиђања и затварања правца од комуникације Пожега — Ужице — л-ремна. Што солидније ће рушити те комуникације које ка Ужицу, односно пут Ужице — Чајетина, Ужице — Убиш и Пожега — Расна — Врхпоље. Развиће што бољу^{ав} јеттајну службу на сектору Пожега — Ужице.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 55/3, к. 1253.

Види док. бр. 99

¹⁰ 36^о рник, том 1, књ. 12

2. V санџачка бригада ће са два батаљона 16 о.м. до мрака избити на просторију Семегњево — Јабланица, извц. Ђајући и затварајући правац од комуникације Мокра Горa — Добрун — Увац. Са та два батаљона ће бити један члан Штаба V бригаде. У десно ће одржавати везу са батаљоноц III бригаде у Шљивовици. Како ће дивизиска болница бити у Рибници, са свим рањеницима које смо добили из осталих дивизија, то је задатак та два батаљона да штите ту болницу. Батаљон V бригаде који се сада налази негђе у Стр. мечици, нека *остане и даље* на томе положају са истим задатком.

Два батаљона V бригаде ће се у току 17 о.м. пребацити до мрака на просторију Негбина — Радојиња. Даљи задатак тих двају батаљона је контролисање просторије Прибој - Нова Варош — Штитково — Трудово — Мучањ, не држећи један положај, него крстарећи по тој просторији. Одржаваће везу са нашим јединицама у Санџаку (дивизиском извиђачком четом, коју ће узети под своју команду, *Златарским одредом* и Милешевским одредом) и вршиће мобилизацију у Срезу нововарошком. Прикупљаће податке о непријатељу у Санџаку.

3. IV санџачка бригада (са свим својим дијеловима) пребациће се у току 17 о.м. до 12 часова на просторију Алин Поток — Гостиље — ЈБубиш. Батаљону који се сада налази под командом V бригаде издаће наређење Штаб V бригаде, да се по доласку јединица III бригаде, одмах пребаци у Алин Поток. На тој просторији ће се IV бригада задржати до даљег наређења, с тим што ће она убрзо кренути ка Ариљу и Ивањици.

4. Штаб дивизије ће се у току 17 о.м. до 12 часова пребацити на Палисад. Са нашим јединицама код Мачката ће успоставити телефонску везу.

5. Друг Комнен Церовић ће извршити слиједећи распоред: 1 команду мјеста ће поставити у Радојињи, која ће се повезати са јединицама V бригаде. Команду мјеста ³ Доброселице ће у току 17 о.м. до мрака премјестити у Гостиље и она ће функционисати на томе простору. Команду подручја и ЗАВНОС³ ће пребацити у току 17 послје подне на Краљеве Воде.⁴ Све команде мјеста ће одржавати везу са нашим најближим јединицама и обратно.

6. Дивизиска болница и хируршка екипа ће бити у селу Рибници.

³ Земаљско антифашистичко веће народног ослобођења Санџака

⁴ Партизанске Воде

7. Штабови бригада ће развити што бољу обавјештајну
жбу на правцу њиховог дејства и обавезно нас свако-
^евно извјештавати о ситуацији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб

Политички комесар-п.пуковник
Мило Јовићевић

Командант-п.пуковник
Жарко С. Видовић

(М П)

БР. 63

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ УДАРНЕ БРИ- ГАДЕ ОД 16 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА НА ШАРГАНУ¹

ШТАБ
III САНЦ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 183
16-IX-1944 год.

РЕЛАЦИЈА

III Санџачке НОУ бригаде за вођење борбе са Нем-
цима дана 14 септембра т.г. на положајима Брезовица (к.
1005) — Јатаре (к. 705) — Локва (к. 1104) — Шишатовач
(к. 1231).

(секција Вардиште 1 : 100.000).

НЕПРИЈАТЕЉ

а) — Јачина непријатеља била је 3000 бораца дивизи-
³је „Принц Еуген“.

б) — Наоружање непријатеља сачлљвало је 30 „ша-
Р^аЧ^а“, 1 хаубица, 2 брдска топа кал. 75 мм, 2 тешка баџача
и више лаких.

в) — Морал непријатеља добар, борбеност добра, ак-
тивност у борби добра.

ри¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
1-ког института под бр. 14/6, к. 1253.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

а) — 1, 2, 3 и 4 батаљон јачине 510 бораца, са 38 пушкоми!)аљеза, 2 тешка митраљеза, 2 тешка и 3 лака бацача.

б) — Дана 14 септембра т.г. вођена је борба са Њемцима на положајима Брезовица (к. 1005) — Јатаре (к. 705) — Лова (к. 1104). Вид борбе: одбрана и спречавање пролаза,

в) — Непријатељ је после претрпјелог пораза на дан 11 .м. и његовог неуспјеха да се пробије комуникацијом заУжице, прикупио још снага од правца Вардиште и кренуоу правцу наших положаја: Врезовица — Јатаре — Локва — Шишатовац гдје су наше јединице биле распоређене узасједе по дубини саме комуникације. После артиљерис® припреме непријатељ је извршио подилажење са више праваца ка нашим положајима, тежећи при томе да прво овлада доминирајућим тачкама у склопу наше одбране, а тек готом да изврши притисак на наше снаге које су се налазле уз саму комуникацију.

— У акцијама које су наше јединице водиле почев од половине августа, у којима је утрошена сва резерва ручних гранатЈ, као и граната за бацаче, наши борци су имали незнаш број истих, тако да смо борбу морали примити са лакимпјешадиским оруђима. — Доследно овоме, морали смо борбама изблиза рјешавати питање сваког судара са непријатељем. — Сачекавши непријатеља на сасвим блиско одстојање наше јединице су са јачом пјешадиском ватром зауставиле непријатеља. Непријатељ је трпио и бочну ватру, захваљујући распореду наших јединица које су групно биле распоређене на положајима одбране. На тај начин непријатељу је редовно отежавано кретање кроз добролучене просторе одбране, те је исти морао да се дуже времена задржава у своме надирању.

- Непријатељ је преко цијелог дана задржан на поменутих положајима. У први сумрак исти је успио Д^а овлад положајем Брезовица (к. 1005) — Јатаре (705) ^и Локва (к. 1104). Овладавши овим положајима, нападач ^Ј> користећи мрак и обезбиједивши јаким побочницама комуникацију, успио да прође цестом ка Стапарима и даље ка УжИЦ^и.

: — Наши губици: 1 мртав и 3 рањена.

д) — Непријатељски губици непознати, због тога што је неирјатељ мртве и рањене успијевао да однесе са б&'' јишта (осмотрено је више носила у правцу позадњих н^е приј.голожаја).

дј_____ Морал јединица био је на висини. Примјера
ог истицања, као и слабог држања није било. Једи-
лице као цјелина су се добро показале.

н_____ Од ратног материјала у овој борби није ништа за-
плијењено.

е) — Утрошено је 850 метака за кал. 8 мм, 2300 ме-
така за кал. 7,9 мм, 1470 метака за кал. 7,5 мм, 900 метака
за кал. 6,5 мм, 2 тешке гранате за бацач кал. 81 мм.

ж) — Борба је у почетку текла по предвиђеном
плану, али када је непријатељ убацио у борбу веће снаге
које су надирале у више праваца ка нашим положајима,
наше јединице, услијед огромне надмоћности непријатеља
у људству и оружју, морале су се повући на сљедеће по-
ложаје одбране и на тај начин препустити комуникацију
непријатељу.

— Ова борба са непријатељем имала је за посљедицу
и даље везивање јачих непријатељских снага за положаје
Мокра Гора — Кремна.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За команданта,
поручник
Бошко Шкрбовић

Политкомесар,
Данило Кнежевић

Начелник,
Владимир Жугић

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 17 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА НАПАД НА РУДНИК¹

0-1²
О. бр. 53
17.IX.1944
у 22.45 часова

ЈЕДИНИЦИ С-1³

Примили смо ваш извјештај О. бр. 21 од 17 о.м.⁴

Ваш задатак, у вези нашег наређења О. бр. 52,⁵ иијеша се утолико што ћете преузети и сектор јединица Б-1,⁶ т.ј. поставићете се на просторији: Рудник — Горњи Милановац — Враћевшница. Са ове просторије затвараћете иравце и активно дејствовати према Чачку и Крагујевцу, као и према комуникацији Крагујевац — Топола. Уједно извиђаћете што дубље и обезбјеђивати се са праваца од Пожеге и Маљена. Без нашег наређења немојте се штати у неке нове операције.

Јединице К-1⁷ дејствоваће са просторије Букуља — Венчац дубље на исток и сјевер. Јединице 1-1 (Б-1) извршиће покрет 19 о.м. према ЈБигу.

Уколико према прикупљеним податцима није потребно да све јединице ангажујете око ликвидације непријатељског упоришта на Руднику, то одмах са садашње просторије упутите једну бригаду да смијени једну бригаду 1-1 у Горњем Милановцу. За случај да са свим снагама треба да продужите према Руднику, то по ликвидацији Рудника најхитније пошаљите једну бригаду у Горњи Милановац.

Ми ћемо са двије бригаде 1-1 извршити покрет 19 о.м. из Горњег Милановца према ЈБигу. Једна бригада 1-1 остаће у Горњем Милановцу док је не смијене ваше јединице.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 36/1, к. 1040.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Двадесет прва НОУ дивизија

⁴ Види док. бр. 67

⁵ Види док. бр. 38

⁶ Седамнаеста НОУ дивизија

⁷ Пета НОУ дивизија

Одмах по пријему овога наређеша упутите потпуковника г. Јешурина у Горњи Милановац код јединице 1-1 са којом ће се даље кретати.

У ослобођеним варошима и варошицама поставите команде мјеста и друговима политичким радницима помогните у успостављању народне власти. Ми смо поставили команданта мјеста у Горњем Милановцу, а ви ћете поставити комесара и друго потребно особље.

Не журите са мобилизацијом, већ исту неколико дана припремите преко мањих конференција и зборова и по том питању будите еластични. Тежити истина да попуните ваше јединице и да наоружате то људство пушкама које ћете узимати са терена јер се код сељака налазе велике количине пушака.

Упућујемо вам једног радио-телеграфисту, преко јединице 1-1 која се налази у Горњем Милановцу. Поред редовне радио-везе, слаћете нам и редовне писмене извјештаје преко курира, обавјештавајући нас о ситуацији код вас, покретима непријатеља и јачини непријатељских гарнизона око вас. Одржавајте редовно курирску везу са јединицама К-1 на правцу Аранђеловац.

Тачно мјесто гдје ћемо се ми налазити јавићемо вам радио-везом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевић

(М.П.)

БР. 65

**ЈСВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ
БРИГАДЕ ОД 17 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ
ЕОУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА БЕЛАНОВИЦУ И ЖЕ-
ЛЈЕЗНИЧКУ ПРУГУ ЉИГ — ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ¹**

К-3²

11 септембра 1944 год.
Положај

К-1³

Положај

Достављамо вам укратко извјештај о акцији на прузи
гБелановици.

Са јединицом извршили смо покрет 17 ов.мј. у два
гравца и то: једна колона од Гор. Бањана — Репино Брдо
- Доњи Бањани — жељ. станица Дићи и даље на село
Г'зановци — Шутце — Калањевци, а десна колона правцем
Тор. Бањани — жељ. станица Штавица — Рајићи — Ла-
ч)вац — Белановица.

На нашем правцу до доласка на пругу није било ни-
какве борбе, а по доласку на исту пругу порушили смо
скретнице, тј. срца и један жељ. мост који је био дуг од
10—15 метара. Пругу смо прекинули на више мјеста. По
завршеном дизању са читавом јединицом извршили смо
©крет за Белановицу и наишли смо на непријатеља — на
Руднички корпус који је запосјео коту Котрља (412) —
Лисина — кота 343 и читави гребен на десном и лијевом
(ектору од ових кота. Јачина овог корпуса броји од 500—
ИО војника, наоружаних са једним противтенковским то-
гом 37 мм, једним авионским митраљезом 20 мм и непо-
знатим бројем пушкомитраљеза.

Непријатељ је раније осјетио наше намјере и покрет
« запосјео доминантне коте и по истим покопао ровове, а
такођер при појави наших јединица тукао је са топом и
авионским митрал>езом, док ми још на њих нисмо отво-
рили ватре, већ смо бацили једну јединицу десно од Обле
Главе (кота 422) са задатком брзог продора и обухвата не-
пријатеља, а јединицу 43⁴ од станице Дићи упутили смо
на наше лијево крило са задатком избијања у село Шутце

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
рског института под бр. 7/3, к. 782 А.

³ Четврта крајишка ударна бригада

³ Штаб Пете НОУ дивизије

* Трећи батаљон Четврте крајишке ударне бригаде

и бочног дејства на непријатеља који се ловлачио према Белановици.

Непријатељ је давао доста жилав отпор и добро се борио све дотле док није осјетио обухвате наших снага, а после тога напуштао је положаје и отступао је на село Шутце. У тој борби заробили смо 15 четника младића новомобилисаних, које смо задржали у нашим редовима, док је погинуло 48, који су нађени на положајима, а вјероватно да их је било и више. Међу њима десетак брадоња. Заплијењен је један авионски митраљез 20 мм, са 200 метака, који смо одмах употребили противу четника, 70 граната од противтенковског топа 27 мм, 37 пушака са 2000 метака, једна колона еа два коња, 70 кг духана у листу.

Наших губитака није било. Утрошак муниције: југословенске 3000, 500 енглеске, граната тешког бадача 15, ручних граната 10. Од заробљеног материјала шаљемо вам 30 кг духана и гранате противколског топа, док смо пушке и муницију задржали код себе за потребу. У овој борби истакла се 2. чета јединице 41.⁵

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, мајор:
Драго Ђукић

Командант, мајор:
Вид. Бодирожа

БР. 66

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 17 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА РУДНИК¹

С-1²

17 септембра 1944 г.

О. бр. 19

Положај

ЈЕДИНИЦАМА С-1

Према директрЈви Врховног штаба наша група дивизија добила је задатак да што пре избије на линију Букуља — Рудник, ликвидирајући уснут сва непријатељска

⁶ Први батаљон Четврте крајишке ударне бригаде.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 36/1, к. 1040.

² Двадесет прва НОУ дивизија

упоришта. I и VI дивизија већ су избиле на линију Ваљево — Словац — Боговађа, а по последњим подацима заузето је Ваљево.

Јединице К-1³ избиће 18 о.м. до просторије Венчац — Букуља и исте ноћи ликвидирати упориште Аранђеловац.⁴

Јединице Б-1⁵ су требале у току ноћи 16/17 ликвидирати Горњи Милановац на нашем десном крилу и обезбедити нас од Чачка и Крагујевца.⁶

Напха јединица добила је задатак да ноћу 17/18 ликвидира непријатељско упориште Рудник.⁷ Према до сада прикупљеним подацима непријатеља нема у Руднику. Сви његови делови крећу се ка Крагујевцу.

На основу предњег наређења и постављеног задатка:

НАРЕЂУЈЕМ:

I — Јединица С-2⁸ извршиће покрет данас тако да до мрака стигне на просторију села Шилопај — Давидовица — Церово. Са ове просторије прикупити податке о непријатељу у варошици Рудник, као и о планини Рудник. Уколико непријатеља буде у самом Руднику, напад извршити са запада, пресецајући једним делом комуникацију Рудник — Шаторња и Рудник — Белановица. Уколико пак непријатеља не буде, ући у Рудник одмах по доласку са извесним снагама, барем са једним батаљоном. Марш следећег дана за ову јединицу биће комуникацијом ка Доњој Шаторњи, обезбеђујући се побочницама, које да иду висовима, као и потребном претходницом. Кретање од Рудника до Шаторње извршити у наступном маршу, из кога се постепено развијати у борбени распоред према стварној потреби. У Шаторњу ући до мрака 18 о.м. у садејству и вези јединица С-1, које ће исто вече ући у Страгаре.

II — Јединице С-4⁹ извршиће покрет са садашње просторије тако да до 10 часова увече, данас 17 о.м. избију својим снагама до просторије с. Мајдан. Уколико непријатеља буде у Руднику, у садејству са С-2 извршити напад са југа и истока. Уколико пак не буде непријатеља, сместити се на просторију с. Мајдан. Следећи марш за ову јединицу је да у више упоредних колона крене преко пла-

³ Пета НОУ дивизија

¹ Види док. бр. 92

⁵ Седамнаеста НОУ дивизија

["] Види док. бр. 203

⁷ Види док. бр. 204

⁸ Друга пролетерска бригада

["] Пета српска ударна бригада

нине Рудник, исту прочисти и увече 18 о.м. ликвидира непријатељско упориште Страгари.

Обе напред поменуте јединице, ако непријатеља буде у Руднику, извршиће на исти напад по могућству до 12 часова. Уколико јединице ликвидацију упоришта не заврше до јутра 18 о.м., покрет за тај дан обуставити, а извршити га почем се јединице одморе и нахране. Ако се покрет не изврши овог дана до крајње просторије Шаторња

Страгари, онда се барем извесним снагама приближити ближе, тако да се следећег дана стигне и ликвидирају упоришта.

III — Јединице С-3¹⁰ биће у дивизиској резерви и данас до мрака достићи просторију с. Јбутовница — Каменито — Грчко Гробље.

IV — Све јединице упутиће своје рањенике на носилима за с. Бершићи где ће их примити дивизиска болница. Остале рањенике водити са собом. Водити рачуна о томе да се у дивизиској болници не нагомилавају многи рањеници, већ само они којима је неопходно лечење у дивизиској болници и они који треба да се носе на носилима. Дивизиска болница извршиће пријем ових рањеника и организовати даљи транспорт истих. Покрет ове болнице биће на правцу дивизиске резерве јединице С-3. Први смештај код школе у Јбутовници. За преношење рањеника организовати довољан број кола. Јединица С-3 обезбеђиваће болницу у покрету.

Хируршка екипа кретаће се са дивизиском болницом, где слати оне којима је потребна хируршка помоћ.

С-1 кретаће се правцем Бершићи — Јбутовница и смештиће се код Грчког Гробља.

Интендантура ће се кретати на правцу С-1.

Јединице ће за све време кретања и дејства одржавати узајамну везу, као и везу са овим Штабом. У дејству на Рудник С-2 и С-4 повезаће се претходно.

Борбени знаци:

11	септембра:	Србија — Слобода
18	„	Рудник — Победа
19	„	Бомба — Београд
20	„	Сава — Дунав

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар п.пуковник,
Млад. С. Мариновић

Командант пуковник,
Мил. С. Милојевић

¹⁰ Четврта српска ударна бригада

БР. 65

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 17 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ
ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О НАПАДУ НА ПОЖЕГУ¹**

С-1

О. бр. 21

17 септембра 1944 г.

Положај

Доставља војнички
извештај о операци-
јама на Пожегу³

0-1²

С обзиром на добијени задатак ликвидације Пожеге, дана 13 о.м. наше су јединице извршиле покрет са просторије Северозападно од Гуче и то:

С-2 правцем Црна Стена — Бјелошевац — Гугаљски Мост — Пријановићи и поставила се ноћу, тј. увече на полазним положајима за напад у рејону између Средњег Брда и комуникације Пожега — Честобродица. При прелазу комуникације зачеље колоне сукобило се са Немцима који су полазили од Пожеге у помоћ њиховим предњим деловима ко-ји су се пре тога сукобили са јединицама С-4. У овом сукобу непријатељска колона је разбијена и отступила за Пожегу. Непријатељ је имао 17 мртвих, већи број рањених, једног заробљеног. Заплењеног материјала нема. Наши губици 1 мртав и 3 рањена.

С-4 извршила је покрет правцем с. Негришори — Лучани — Дријенови — Гугаљ и разместила се на просторији Горње Брдо⁴ искључно до комуникације Пожега — Чачак. При прелазу ове комуникације сусрела се са једном колоном од 2 аутомобила и 2 моторцикла, коју је уништила. Заплењено и упаљено: 2 аутомобила и 2 моторцикла, убијено 7 непријатељских војника и изврстан број рањено. Међу убијенима има 2 официра. Остатак војника се разбегао и делови С-3 су их дочекали у Ташти Пољу, заробили 7 Немаца и 2 убили. У овој борби заплењено је 2 „шарца“, 1 машинка, 2 револвера, нешто муниције и спреме.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 9/6, к. 1040.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Види док. бр. 49

⁴ Није нађено на карти Ужице, 1 :100.000.

С-3 извршила је покрет правцем с. Вирово — Милићево С.[ело] и поставила се на просторију Висибаба — Горобиле.

Увече у 9 часова 13 о.м. извршен је напад на град Пожегу коју су бранила 2 љотићевска батаљна и 1 батаљон Немаца. Напад је био оштар, али се и непријатељ упорно бранио. Северна страна С-2 и С-4 допрле су ујутру 14 о.м. до периферије града. Даље је продужена борба у којој се непријатељ углавном бранио. У току дана јединице С-2 самоиницијативно извршиле су јуриш на непријатеља и успеле да овладају гробљем и кућама на периферији града. С-3 је била битку око прелаза Скрапежа од правца Висибабе, а њено десно крило прешло је Скрапеж код Ташти Поља и допрло до железничке станице. С обзиром да напад у току ноћи није успео и да се пред њом налазило чисто поље, ова се јединица повукла на полазне положаје. Увече 14 о.м. С-2 и С-4 су продужиле уличне борбе у Пожеги и успеле да са више батаљона заузму већи део града и да се забарикадирају у граду припремајући последњи јуриш за ликвидацију непријатеља. Непријатељ се очајнички бранио, али је постепено уступао поједине улице. Наши топови и бацачи налазили су се у стрелачком строју и из непосредне близине тукли зграде из којих је непријатељ давао отпор. С-3 је успела да ликвидира бункере на мостовима за прелаз Скрапежа, прешла их и допрла такође са југа у град.

Рачунајући да се према Ужицу налази К-1, а на Овчарско-[Кабларској] Клисури јединице Б-1, ми смо ангажовали све наше јединице за ликвидацију града. Постављена су само слабија обезбеђења на тим правцима. Око 12 часова ноћу дошла је од правца Ужица једна непријатељска колона у јачини једног батаљона, потиснула наша обезбеђујућа одељења и допрла до града у коме су биле наше јединице. Наша С-2 нашла се одједном између две ватре и почела је извлачење из града под врло тешким условима, у којој борби је имала око 60 избачених из строја, од којих 10 мртвих. С-4 је запињала свим снагама да помогне јединици С-2 да се извуче из оваквог положаја, тако да је и сама имала губитке, али се успело да се јединица С-2 извуче, после чега је сва непријатељска ватра концентрисана на С-4. Ујутру 15 о.м. све наше јединице су биле повучене иза полазних положаја.

У овој битци јединице С-2 уложиле су надчовечанске напоре да се задатак изврши, који би се, да није непријатељ дошао са стране, свакако извршио. Јединице С-3 и С-4 нису заостајале у храбрости за јединицама С-2. Млади

борци су показали чуда од јунаштва, нарочито у моменту када је С-2 била у тешкој ситуацији.

Морал наших јединица после ове битке на великој је висини. Борбеност такође.

Укупни наши губици јесу 25 мртвих и око 75 рањених. Непријатељ је имао у овој битци 70 мртвих, а можда и много више, што се није могло утврдити, као¹ и 24 мртвих при прелазу комуникације. Број рањених не можемо утврдити, али свакако да је доста велики. Заробљено је 12 непријатељских војника, од чега 8 Немаца.

Према исказу заробљеника, један батаљон XIV пука дивизије „Принц Еуген“ дошао је у Пожегу 12 о.м. Друга два батаљона оставили су у Каони. За њима такође иде штаб дивизије. Правац им је био последњи Чачак. Правце су им давали од места до места. Заробљеници веле да им је, како они знају, општи правац Београд и даље за ужу одбрану Немачке. Остали делови дивизије, тј. XIII пук, артиљериски пук и моторизација налазе се на просторији Травник — Зеница.

Заповест од тога штаба за покрет ка просторији Рудника добили смо 15 о.м. око 12 часова. Покрет је вршен усиљеним маршем и вечерас 17 о.м. достићи ћемо одређену просторију, са које ћемо ако то војничка ситуација дозволи, продирати у две колоне до линије Страгари — Шаторња и даље ка Тополи — Наталинци.

Од ранијих рањеника и рањеника из борбе за Пожегу имамо око 40 војника који би требали да се транспортују авионима. Авиони би могли да се приме на аеродрому Прањани или Рудник. Добро би било да неко од чланова енглеске мисије прегледа ове аеродроме и тражи да авиони дођу.

Нашој јединици је потребна муниција сваке врете, а нарочито бацачких мина-енглеских.

За болницу која је била у Гучи послали смо са просторије око Пожеге курире и једну чету да је спроведе до нас, пошто нисмо знали да ли је пошла. На просторији Добриња добили смо обавештење да се болница налази у с. Мијоковци. Послали смо један батаљон да је прими, али је није нашао. Дobili смо ново обавештење да се сада налази у с. Срезојевци и упутили смо једну чету да је прими.

Радио-везу са вама тражимо, али је не добијамо. Не знамо разлог, вероватно да сте били у покрету.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар п.пуковник, - Командант пуковник,
Млад. С. Мариновић **Мил. С. Милојевић**

S-1
 8.11.44
 4.11.44
 S 9104
 Doba uvek je
 mala, mala uvek

ako ja, tako da je i sama imala gubitke, ali se uspešno da se jedinica C-1
 izvuce, osim toga je sva neprijateljska vatra koncentrisana na C-1. Ujutru
 15 o.m. ove dve jedinice su bile prvučene na položajima.

U ovoj bitci jedinice C-2 uložile su nadčovечanske napore da se
 izvuče izvorat, koji bi se, da nije neprijatelja došla sa strane svakako izvucila.
 Jedinice C-3 i C-4 nisu zaobitajale u hrabrosti sa jedinicama C-2. Mala
 delo su pokazali ljudi od јунаштва, нарочито у моменту када је C-2 bila
 у тој ситуацији.

Морал њених јединица после ове битке на велико је висини. Барбентост
 такође.

Укупни наци губитци јесу 25 мртвих и око 75 рањених. Непријатељ је
 имао у овој битци 70 мртвих, а можда и много више, што се није могло утврди-
 ти, као и 24 мртвих при предаји комуникације. Број рањених не можемо утврди-
 ти, али свакако да је доста велики. Заробљено је 12 непријатељских војника, од
 чега 8 Немца.

Према напову заробљеника, један батаљон XIV див. пука дивизије "Принц
 Јулиј" дошао је у Пожегу 12 с.м. Друга два батаљона оставили су у Немци. За
 нама такође иде штаб дивизије. Према њим је ово последњи лачак. Прати су
 им давали од места до места. Заробљеници веде да им је, како они имају штаб
 правца Београд и даље се упу обрату Немцима. Остала делова дивизије тј.
 XIII пук, артиљеријски пук и моторизована пешада се на простору Грешки-
 Зенца.

Заповест од тога штаба за покрет на простору Грешки добили смо
 15 с.м. око 12 часова. Покрет је врло успешно извршен и вечама 17 с.м.
 доставили смо одређену простору, са које смо такође те војничка ситуација
 дозвољава подрати у две колоне до линије Стратарж-Ваторча и даље ка Топчла-
 Паталици.

Од ранијих рањеника и рањеника на борбе на Пожегу имамо око 40 вој-
 ника који би требало да се транспортују авионима. Авионик би могле да се при-
 ме на аеродрому Црвени или Рудник. Тако би било да неко од чланова инже-
 нерије прегледа ово аеродром и тражи на авиони добу.

Мало јединица је потренич јединица сваке врсте, а нарочито балчички
 мина-енџинери.

За болницу која је била у Гучи послали смо за простору је око Поже-
 ге курира и једну чету да је спроведе да смо, да што нисмо знали да ли је
 пошла. На простору Грешки добили смо обавештење да се болница налази
 у с. Мокосца. Послали смо један батаљон да је изведе, али је наје изаше, је-
 била смо рано обавештење да се вода налази у с. Сревојева и упутили смо
 једну чету да је црпи.

Видно-визу са нама тражили, али је не добијемо. Не знамо разлог, веро-
 ватно да сте били у покрету.

Сав. Штаб - Сремски Карловци
 Политкомсар П. П. Ковачић
 Командант пуковника
 Миле Р. Шимић

БР. 68

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 17 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ОД САДЕЈСТВО ПРВОЈ ПИРОТСКОЈ БРИГАДИ НА
ПРАВЦУ СВОЂЕ — ГОЛЕМА ЊИВА — ЗАГОРСКИ РИД¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВ
СРБИЈЕ
17 септ. 1944
у 8.30

ШТАБУ XII и X БРИГАДЕ .

Непријатељ који је својим слабијим снагама јуче до подне успео да избије на линију с. Свође — с. Боњинце и да са те линије напада на положаје 4. батаљона XII бригаде: Језеро (к. 699) — Модра Стена одбачен је уз губитке од више мртвих и рањених по непријатеља. Непријатељ се повукао из с. Свође у правцу Власотинца и с. Боњинца.

I пиротска бригада данас у 5 часова предузела је напад на непријатеља, општим правцем: с. Боњинце — с. Завидинце — с. Равна Дубрава — Душник — с. Гаџин Хан. Овај напад I пиротска бригада врши у 3. посебна правца: с. Богдановац — с. Брестов Дол — Остатовица — Модра Стева — Боњинце — Дубрава — Завидинце.

У циљу садејства нападу I пиротске бригаде XII бригада напашће непријатеља северно од комуникације Власотинце — с. Боњинце општим правцем: с. Свође — Голема Њива — Висока Чука (к. 808) — Билин Рид (к. 670) — Загорски Рид (к. 618) и према развоју ситуације даље према Душнику и Гаџин Хану.²

X бригада вршиће обезбеђење XII бригаде према Власотинцу и одржавати чврсто везу са њом.

XII бригада одржаваће везу са I пиротском бригадом.

Евакуацију рањеника, уколико се укаже могућност, вршити за Пирот.

Штаб дивизије налазиће се и даље у Јездиној Мали.

Почетак напада одмах по пријему наређења.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 16/1, к. 1051.

² Види Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србије (за 18 и 30 септембар 1944 год.), док. бр. 200.

Напад изводити у току целог дана и у случају да се не може непријатељ разбити главно је не остављати га на миру.

Извештај о почетку напада послати одмах а даље слал што чешће извештаје. На сваки извештај ставити дави час, што то до сада није чињено.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

политички комесар
л. пуковник,
Драгослав Ђорђевић

Начелник-мајор,
Јован Ђурић

(МП)

БР. 69

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА НАПАД НА ЧЕТНИЧКЕ СНАГЕ НА ПРОСТОРИЈИ
ТРСТЕНИК — КРУШЕВАЦ¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 160
18-IX 1944 год.
у 13 ч

ШТДБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ, III СРПСКЕ И VI СРПСКЕ
БРИГАДЕ

Према досадашњим подацима са којима располажемо, чечичке снаге *око 3000* оружаних, толико исто ненаоружаних су посели леву обалу [3.] Мораве од Трстеника па до Сталаћа, као и сам Трстеник и Крушевац. Комуникација Краљево — Крушевац — Сталаћ у исправном стању и Немци је повремено користе.

Четници посели леву обалу Мораве са заседама у јачини једне десетине, а нарочито на газовима и бродовима. Пре извесног времена су копали ровове дуж целе обале, којк су врло слаби и углавном за лежећи став. Мостова преко Мораве има у Трстенику и код с. Јасике. Исте чувају

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 13/3, к. 1078.

четници, код којих су ископани примктивни ровови. Скеле: имају код с. Кукљина, код с. Стопање и две скеле од Рибника за Медвеђу. Газови: Морава је газна на више места од Трстеника до Сталаћа и то: код Старог Трстеника, Стопање, код с. Почековине, код Читлука, код с. Макршане. Углавном газова има свуда код воденица на Морави. На газовима Морава дубока до 1 метра, али тиха и није тешка за прелаз. Од тешког оруђа четници на левој обали имају два тешка бацача, неколико шараца и тешких митраљеза. Муниције од пушака и тешких оруђа немају у довољној количини. Морал ове четничке војске је врло низак и расположење за борбу с нама је врло слабо, изузев неколицине четничких бандита, на челу са Кесеровићем.

Ненаоружани и мобилисани налазе се у селима: Коњуси, Шанац, Крвавица, Дренова, Сугубина, Медвеђа.

У свом међусобном разговору четници се нарочито боје тешких бацача и уопште тешког оруђа, као и напада са леђа. У оба ова случаја хвата их страховита паника и бежи сваки на своју страну.

Штаб Кесеровића се налази у с. Бела Вода, а главни штаб четнички за Србију налази се у с. Риљцу.

У циљу разбијања ове деморалисане четничке банде и омогућавања поштеним, насилно мобилисаним сељацима да се ослободе мобилизације — демобилишу, IV Пролетерска бригада, без једног батаљона, и један батаљон III Српске бригаде ће форсирати Мораву.² У том циљу

НАРЕЂУЈЕМО:

1. IV Пролетерска бригада са своја три батаљона извршиће прелаз Мораве на сектору Трстеник — с. Медвеђа са задатком левог обухвата и забацивања непријатељу са леђа, уносећи тиме дезорганизацију и панику код непријатеља. Ова колона ће са једном четом демонстрирати напад на Трстеник а оетало људство, без обзира на борбу, што пре ће се пребацити преко Мораве са горњим задатком. По овлађивању к. 537 (Збеговиште) ова колона имаће задатак да непосредно удари у леђа непријатељу који је посео Мораву. Још одмах при преласку Мораве једна колона се може упутити да чисти саму обалу Мораве, док Друга ће преко Збеговишта вршити шири обухват из села У којима се налази четничко ненаоружано људство, тежећи да се што пре састане са својим батаљоном и батаљоном III Српске бригаде.

² Види док. бр. 83

Један батаљон ће форсирати Мораву на сектору с. Стопања — Читлук са задатком да привуче пажњу на себе и потпомогне рад левој колони у разбијању четничких брнди.

Батаљони који врше прелаз код Трстеника ће још у току *[дана]* да се примакну што ближе месту прелаза а у 21 часе 18 ов.м. брзо форсирати Мораву и што пре ићи на свој задатак.

Батаљон који се пребацује на сектору Стопања — Читлук ће почети са пребацавањем, а до тог времена се примаћи месту прелаза када отпочне борба леве колоне која се пребацује код Трстеника, а то ће бити највероватније око 23 часа најкасније. При овоме је важно да непријатељ не осети нашу намеру бар на његовом централном сектору пре него што лева колона код Трстеника изврши прелаз.

2. Батаљон III Српске бригаде ће 18 ов.м. у 23 часа извршити прелаз преко Мораве на сектору Сталаћ — Крушевац на најгодцијем месту а потом обухватиће непријатеља са десне стране брзим покретом правцем Бара (к. 313) — с. Падеж — Салековац (к. 310) — Стара Њива (к. 360), са задатком да непријатеља с леђа напада и потпомогне акцију IV Пролетерске бригаде у разбијању и не дозволи непријатељу да се организовано повуче према Барварину и према Јухор планини, и повезиваће се са деловима IV Бригаде на сектору Грчка Црква — Мали Благотин — Стеванов Гроб (к. 410) — Камењак (к. 365) — Сватовско Гробље (к. 384).

Остала три батаљона распоредити на сектору Кобиље — Модрица — Горњи Степош — Мешево, с тим што ће једна чета најближег батаљона довече у 21 час демонстрирати напад на Крушевац. Ове батаљоне у току идуће ноћи поставити на горњу линију.

3. VI Српска бригада у току идуће ноћи поставиће се на линију Жабаре — Парлог — Голубовац са задатком обезбеђења и извиђања комуникације Крушевац — Краљево и контролисања Александровца, и у случају покушаја бегства непријатеља на ову страну Мораве, т.ј. десну, по разбијању од стране IV [Бригаде] и батаљона III Бригаде, имала би задатак да ове разбијене банде хвата и не дозволи да се концентришу на десној страни Мораве.

4. Болницу и сувишак интендантуре, т.ј. коморе, IV Бригада нека пребаци у с. Шаврани, где ће III Српска бригада дати обезбеђење.

Напомена: добили смо податке баш овог момента од неких позадинских радника са овога терена да су четници

скоро све своје наоружане снаге пребацили на десну обалу Мораве а Гордићева бригада да је отишла у с. Ратаје. Но, и поред свега овога, т.ј. иако је ово тачно, ми ћемо предузети горњи задатак у циљу разбијања, односно демобилизације ненаоружаних, који се налазе на левој страни Мораве а којих је већи број. III Српска и VI Српска да имају горње податке позадинаца у виду и да развију што бољу обавештајну службу, како би на време могли предузети [мере] прем^а овим снагама које су пребачене на десну страну Мораве.

5. Штаб IV Бригаде ће при овој акцији са собом носити радио-станицу и обавештавати нас стално о^а ситуацији.

При прелазу комуникације обезбедити се да не би изненада наишла нека немачка моторизована колона, иако овом комуникацијом није чест саобраћај.

Још једнпут напомињемо Штабу IV Бригаде на важност везе и што чешће обавештавања и преко курира и преко радиостанице о ситуацији по прелазу Мораве, како бисмо могли издавати директиве за даљи рад у вези са ситуацијом која буде владала и на овој и на оној страни Мораве.

6. Штаб дивизије ће се и даље налазити у с. Буковици.

7. Борбени знаци: за 18/19 **Милинко — Блажо,**
за 19/20 **Средоје — Црни,**
за 20/21 **Пеко — Коча.**

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Милинко Ђуровић

Командант-п.пуковник,
Сред. Урошевић

Начелник-мајор,
Милош Манојловић

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА БУКУЉУ И АРАНЂЕЛОВАЦ¹

К-1²

О. број 227 1944
Положај, 18.1X.1944 г.

ЗАПОВЕСТ

1. — Према прикупљеним подацима, у Аранђеловцу се налази око 150 недићеваца. Четници, који су се налазили у граду, данас су се попели на Букуљу, њих има 1.100, од којих 400 без оружја. Четници су говорили да ће овде прихватити борбу са нама. У Тополи, према доста несигурним подацима, налазе се неке четничке снаге. Пруга Младеновац — Аранђеловац — Лазаревац не ради, порушена је од стране шумадијских партизана. Шире податке видећете из извештаја кога прилажемо.

Наш је задатак да разбијемо четничко-недићевске банде на сектору Аранђеловац — Топола, да заузмемо Аранђеловац и евентуално Тополу и да затим један део снага усмеримо на рушење железничке пруге Младеновац — Паланка.³

Према томе,

НАРЕЂУЈЕМО:

Јединица К-3:⁴ — извршиће покрет 19 ов.м. у 4 часа изјутра правцем Белановица — Даросава⁵ — Орашац. Распоред бригаде за напад на недићевско-четничку групу извршити тако да два батаљона дејствују на линији В. Ливада — Пресека (к. 455), док би друга два батаљона вршила обезбеђење од Младеновца рушењем комуникација (мостова) и постављањем заседа североисточно од с. Марковац. Јединице на заседи треба да поставе нагазне мине и да по-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/1, к. 782.

² Пета НОУ дивизија

³ Види док. бр. 84 и 92

* Четврта крајишка ударна бригада

⁵ Сада: Партизани.

руше телефонске везе. Оне треба што пре да избију код с. Марковац, бар у време кад отпочне борба на сектору Аранђеловац.

Јединица са сектора Пресека вршиће притисак на град у том циљу да онемогући повлачење четничких банди, а по могућности да упадне и у град. Исто тако јединица од правца В. Ливада треба са своје стране да онемогући бежање четника са Букуље преко с. Гараше. Ова јединица треба да има везу с левокрилном јединицом К-2.⁶

Болницу сместити са мањим обезбеђењем у с. Даросава, где се раније повезати са тамошњим партизанским одредом, којег позвати у борбу.

Јединица К-2:

— извршиће покрет 19 ов.м. око 9 часова са циљем напада на Букуљу и, по чишћењу Букуље, на Аранђеловац.

За напад на Букуљу извршити такав распоред јединица да се четницима онемогући бегство ни на једну страну, тј. према западу, југу и истоку, а нарочито не дозволити им повлачење у Аранђеловац.

По ликвидирању четника на Букуљи, одмах почети са нападом на Аранђеловац.

Јединица К-4:⁷

— извршиће покрет 19 ов.м. у 5 часова правцем к. Венчац (658) — с. Бања са задатком дејства према Тополи и Аранђеловцу.

Ако буде јачих четничких банди на к. Венчац, са нападом отпочети око 11 часова и то онемогућити бандама извлачење. По ликвидирању к. Венчац један батаљон поставити на линију к. 213 (цеста) — коса Баљковица, који треба да спречи повлачење четника и недићеваца ка Тополи, а два батаљона треба да дејствују са леве и десне стране цесте према Тополи, са задатком да спрече слање појачања у Аранђеловац и да евентуално заузму Тополу.

⁶ Прва крајишка ударна бригада

⁷ Десета крајишка ударна бригада

Са овим батаљонима треба да буду противколска оруђа. Покидати телефонску линију Топола — Аранђеловац и поставити нагазне мине.

Један батаљон поставити на к. Венчац за обезбеђење болнице и тежих делова.

— Напад свих јединица треба да почне у 12 часова (подне). У то време све јединице треба да буду на својим местима.

— Ако четничке банде осете наше намере и почну да се повлаче са Букуље пре напада, К-2 треба да их одмах нападне, тежећи да се код њих створи паника и да ово користи за упад у Аранђеловац. Ово исто треба да имају у виду и суседне јединице К-3 и К-4. Уопште за сутрашњу операцију потребна је широка иницијатива, свих штабова.

— Уговорени знаци: где се наше јединице налазе — бела ракета, избачена у правцу непријатеља.

— Уговорени знаци по дану 19. IX. 1944 — Марко—Рауш, ноћу 19-20. IX. 1944 — Милош—Бјели.

— К-1 налазиће се са К-2. Нас тражити на правцу с. Јеловик — Травно Поље.

— Хируршка екипа налазиће се уз К-1.

— Све заробљене непр. офицере слати ОЦ К-1.⁸

— Интензивно наставити са прикупљањем података о покретима Немаца, о недићевцима и четницима. Интересовати се за Дражу и његов штаб.

— К-3 треба да користи све радио-везе а нове да заказује према потреби.

— По заузимању Аранђеловца К-3 цела ће се оријентисати према главној прузи и одмах може предузети акцију на исту. К-4 оријентисаће се према Тополи, К-2 на сектор Аранђеловац — Букуља.

Напомена: Јединице С-1⁹ заузеле су Рудник. У с. Д. Шаторња данас се налазила II шумадијска бригада НОВ, на Космају се налази један наш јачи одред.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, потпуковник:
Илија Матерић

Командант, пуковник:
Милутин Морача

ДОСТАВЉЕНО:
К-2, К-3, К-4.

⁸ Обавештајни центар Пете НОУ дивизије
⁸ Двадесет прва НОУ дивизија

БР. 71

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА БРИГАДЕ ОД 16 ДО 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

К-2

Ст. пов. број: 36/44

Положај
18. IX. 1944 г.

Извештај о операцијама
јединице К-2 од 16. IX
до 18. IX. 1944 г.

ШТАБУ К-1

Положај

16. IX стигли око 12 сати у село Добриње. Слободно време употребљено за одмор.

17. IX рано ујутро у 5 сати кренули за село Г. Бранетић, где смо стигли око 20 сати.

18. IX у 5 сати кренули за с. Јеловик, где смо стигли око 14 сати. За време путовања на Козељу опазили смо колону четника која је била у покрету. Одмах су послане две чете. јединице 34² да их заобиђу и изврше напад. Овим маневром наших јединица четници су били изненађени и ухваћени у клопку. Након кратког окршаја, наши борци разбили су ову четничку групу и заробили 104 четника. Запленили су 3 митраљеза (холандска), 30 пушака, нешто муниције и 6 коња. Известан број четника успео је утећи. Нађена су 3 мртва четника, а 1 је наш друг рањен.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком-мајор,
Петар Симурић

Команд ант-п. пуковник,
Стево Рауш

Начелник-капетан,
Антун Бољар

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 5/6, к. 787 А.

² Четврти батаљон Прве крајишке ударне бригаде

БР. 77

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАНАЕСТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ
БРИГАДЕ ЈЕДАНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 СЕП-
ТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ЗА НА-
ПАД НА ЧЕТНИКЕ И БЕЛОГАРДЕЈЦЕ НА СЕКТОРУ
МАЛОГ ЗВОРНИКА¹**

ШТАБ
XII КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. пов. број: службено
18 септембра 1944 године
Положај

ШТАБОВИМА БАТАЉОНА ОВЕ БРИГАДЕ

Положај

Јуче ујутру Лички батаљон кренуо је према Малом Зворнику, гдје смо обавијештени да се налази око 300 бјелогардејаца, нешто мало усташа и четника који се налазе у мањим групицама у Малом Зворнику и околици. — Лички батаљон добио је задатак да ово упориште ликвидира и растјера те банде у току јучерашњег дана. Пошто је непријатељ на овоме мјесту бројчано јачи него се претпостављало, Личани су се обратили Штабу дивизије за један наш батаљон који би им помогао у ликвидацији овог непријатеља.

За овај задатак одређујемо I батаљон, који ће одмах кренути на Влашке Њиве, одакле ће ухватити везу са снагама Личког батаљона и са Штабом ударне групе, где ће добити задатак и обавјештења о непријатељу. По ликвидацији тога упоришта, задржати се при Ударној групи до даљњег наређења, а претходно извијестити Штаб бригаде о резултату као и гдје се налазите.

IV батаљон кренуће одмах на Липово Брдо, где се налази једна група од 60 четника коју треба ликвидирати а по могућности похватати их. Најбољи начин биће блокирати их и позвати на предају без борбе. Уколико то не успије, присилити их на предају или уништити.

По извршеном задатку извијестити Штаб бригаде и задржати се на том сектору до даљег наређења. IV бата-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 10/3, к. 1067.

он посудиће свој бацач I батаљону са посадом и муницијом само за вријеме ове акције.²

II и III батаљон, Штаб бригаде и остало остаће на истом мјесту.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар мајор,³

Командант мајор,
Миле⁴

(М.П.)

БР. 73

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ КРУПАЊ — ПЕЦКА
У ЦИЉУ САДЕЈСТВА ЈЕДИНИЦАМА ЈЕДАНАЕСТЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ¹**

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ Н-ОВЈ
Број: О. 92/44
18 септембра 1944
у 22 ч.

ШТАБУ I, II и IV БРИГАДЕ

Ситуација: В.Ш. јавља: XI дивизија заузела је Крупањ и надире према Белој Цркви. Хитно се повежите са њом и наставите извршење постављеног задатка.²

У вези предњег, —

НАРЕЂУЈЕМО:

1) IV бригада кренуће 19 о. м. у 7 часова ујутру са просторије Ставе — Ситарнице, правцем Станина Река — Лопатањ — Бобија — Ставе — Врбић. На просторији

² Види док. бр. 94

³ Милутин Вујовић

* Миле Вученовић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 42/1, к. 951.

² Види док. бр. 95

села Врбић задржати се са бригадом, обезбеђујући се од правца Крупша и Соколске Планине. У састав бригаде узети дивизијску болницу XXXVI дивизије и батаљон III бригаде.

- 2) II бригада кренуће у 7.30 часова са два батаљона и дивизијском болницом правцем: Ставе — Станина Река и даље за IV бригадом. Друга два батаљона упутити у исто време као побочницу дивизије правцем: Маџари — Савића Брдо — Драгијевица — Давој — Остружањ — с. Бастав. На простору села Бастав, југоисточно од Беле Цркве, задржати се са бригадом, постављајући обезбеђења према цести Ваљево — Лозница.
- 3) I бригада одмах ће прикупити своје јединице на просторији Ситарнице — Суводање и ујутру 19 о.м. у 8 часова и 30 минута извршити покрет за IV бригадом. I бригада ће приликом проласка испитати Пецку, па према оцени исту заузети а затим одмах продужити преко с. Гуњаци за с. Ставе. Напомињемо да заузимање Пецке није неопходно, али уколико у месту нема јачих снага, она треба проћи кроз њу. Са просторије Става бригада ће се обезбедити од правца Пецке и Лопатња.
- 4) Штаб дивизије кретаће се позади челног батаљона II бригаде на правцу Станина Река — Лопатањ. На новој просторији биће у с. Ставе.
- 5) По доласку на нову просторију одмах успоставити везу са јединицама XI дивизије, које ће бити на сектору Крупањ — Бела Црква, и по успостављању везе хитно обавестити Штаб дивизије.
- 6) Уколико вечерас дође савезничка пошиљка, покрет ће се извршити одмах по расподели спреме. Али и поред тога штабови бригада ће благовремено прикупити своје јединице, тако да се може одмах после поделе кренути. Уколико не дође вечерас пошиљка, покрет извршити тачно у назначени час.

! СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије,

Начелник,
потпуковник **Пер. Грујић**

**ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ШТАБА ДРУГЕ
КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ СЕДАМНАЕСТЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ ОД 1 ДО 15 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹**

Б-2²

18 септембар 1944 године

Б-1³

Достављамо извод из операцијског дневника од 1 до 15. IX. 1944 године.

Од 1 до 5. IX. 1944 закључно, бригада заузима следећу просторију и то: Риђевпггица — Лесковица — Александровац — Лупоглава, са задатком извиђања, обезбеђења и затварања правца од Трстеника и Брњачке Бање.

По јединицама бригаде у овом периоду времена изводила се обука војника на новодобивеним оруђима енглеског модела, вршила се поправка неисправног оружја, сређивало се заплењено оружје и материјад, вршила се обука новопримљеног људства у руковању оружјем и спроводио се културни рад међу борцима.

Један батаљон ноћу 3—4. IX са две чете и одељењем бацача вршио насилно извиђање у правцу Врњачке Бање. — Установљено је да непријатељ са јачим снагама држи Врњачку Бању.

Ових дана бригада добила је попуну у људству (200 добровољаца из српских јединица).

6. IX. Бригада у 12 часова прикупља се на просторији Папратна и креће у једној колони правцем Мали Врх — Кошутиште⁴ — Брезјак (к. 964), где стиже у 18 часова и смешта се за преноћиште са обезбеђењем од Краљева.

7. IX. Бригада добија задатак да се пребаци на леву обалу Ибра правцем: Брезјак — Гвоздац — Лисица — Вишњица — Шошаница и десним путем избити код Столског Потока — Столским Потоком до долине Ибра и пребаци се преко комуникације и Ибра у долину Колског Потока⁵ и долином истога избити у село Бресник, где је предвиђен смештај бригаде. На извршење задатка бригада

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 2/6, к. 987.

² Друга крајишка ударна бригада

³ Штаб Седамнаесте НОУ дивизије

⁴ Вероватно Катунште

⁵ Столски Поток

је кренула у 12 часова, са намером да што ближе приђе месту прелаза још за време дана. Предњи делови почели су прелаз на одређеној тачци у 20 часова и 30 минута, 3 батаљон са бригадном амбулантом прелаз су - изврши без икаквих сметњи. Један батаљон са бојном комором, која је бројала 30 коња, заостао је услед мрака и тешког непролазног терена. Услед слабог пута и помрчине 8 коња са товаром сурвало се низ страну у поток дубок око 80 метара, а пошто се је журило еа прелазом, материјал и коњи нису се могли извадити из провалије потока. Овај батаљон и комора пребацили су се преко комуникација око 2 часа на дан 8.1X. За осигурање прелаза преко Ибра и комуникација био је постављен 1 батаљон према Краљеву у подножју Орљујка и један батаљон према Рашкој. На батаљон, односно заседу од Краљева око 22 часа наишла су два камиона са Немцима. Камioni су уништени, уништен је један мотоцикл са митраљезом, убијено 6 Немаца и један официр (п. пуковник). Скоро у исто време наишла је на заседу према Рашкој једна аутомобилска колона са неколико тенкова, од те колоне уништено је 4 камиона са разним материјалом. Тенкови су повраћени и заустављени. Убијено је 10 Немаца, заплењено: 1 пушкомитраљез, 5 карабина и 1 прпнтољ. Заробљен је један бивши црвеноармејац (односно осјгобођен из немачког ропства).

Наши губици у људству: 1 погинули, 2 теже рањена и 4 нестала.

8.1X. По пребацивању преко Ибра бригада се сместила на просторији села Бресник са осигурањем на Орљујку, према цести и Краљеву. Јединице се одмарале и сређивале су се.

9.1X. Бригада на истој просторији са истим задатком.

10.1X. Бригада по добивеном задатку у 4 часа кренула је правцем село Бресник (Луг — Присојница) — Самар — Црни Врх — село Пропљеница, где је стигла око 12 часова и сместила се за одмор са осигурањем према Краљеву и Чачку.

11.1X. У 4 часа по добивеном задатку бригада са просторије села Пропљеница преместила се правцем Чукара (кота 823) — село Каона — венац Сарице (кота 855), где на венцу Сарице и Мркој Стени батаљони су давали осигурање према истоку и североистоку, затварајући правце од Краљева и Чачка.

12.1X. Према добивеној заповести бригада се померила у 5 часова са просторије претходног дана и посела са 3 батаљона Црну Стену (кота 929) — Умку (кота 903) са задат-

ком контролисања комуникација Краљево — Чачак. У 20 часова по добивеном задатку бригада је кренула на просторију села Тијање.

13.IX. Бригада у 6 часова стигла је на просторију села Тијање, где се сместила за одмор са обезбеђењем од долине Мораве. У 14 часова бригада је добила задатак да поседне Овчарско-Кабларску Клисуру, поруши у истој комуникације и да спречи пролаз непријатељу истом. За извршење овога задатка наређено је једном батаљону да се постави на просторију села Паковраће са задатком: затварање и рушење цесте код села Паковраће и постављање заседе. Један батаљон добио је задатак да поруши комуникације на отсеку Дебеле Горе. Један батаљон, без једне чете, у резерви бригаде у селу Дучаловићи а један батаљон у селу Марковица оа неборачким деловима и бригадном амбулантом за осигурање истих. Б-2 у манастиру Св. Тројице. Покрет извршен у 16 часова и до 22 часа јединице су биле на одређеним местима. Наш 63⁶ батаљон, по прикупљеним подацима, за време кретања на постављени му задатак напао је непријатељско упориште, т.ј. немачку радио-станицу на Овчару; у првом налету није могао исту ликвидирати.

14.IX. 63 батаљон, појачан са одељењем тешког бацача, око 11 часова успео је да ликвидира посаду код радио-станице на Овчару. Убијено је 8 Немаца и више рањено.

Наш 62⁷ батаљон око 14 часова дочекао је непријатељску колону која се кретала од Чачка према Овчарско-Кабларској Клисури, на отсеку северно од села Паковраће; од 10 аутомобила, колико је била јака колона, уништено је 8 и то 2 камиона са спремом и материјалом и 6 специјалних аутомобила са једном радио-станицом. Овога дана убијено свега 30 Немаца и више рањено, заплењено је 4 митраљеца („шарца“) 1 шмајсер, 25 пушака, око 8.000 пушчане муниције, 50 ручних бомби, 1 лаки бацач, 30 мина за исти бацач, 1 ракетни пиштољ са муницијом и више Друге обмундировне⁸ логорске и постелне спреме.

Наши губици: 3 мртва и 7 рањених.

15.IX. Бригада добила је задатак да осигура пролаз свима јединицама 0-1⁹ преко Овчарско-Кабларске Кли-Уре. Бригада, по прикупљању свих јединица, у 23 часа кренула на извршење задатка са намером да заузме Овчарбању. Из Овчарбање Немци су се повукли.

⁶ Трећи батаљон

⁷ Други батаљон

⁸ Односи се на одећу и обућу.

⁹ Оперативна група дивизија

ЗАКЉУЧАК

У овом периоду времена непријатељски губици следећи су: убијено 50 Немаца, исто толико рањено. Уништено 8 камиона са спремом и материјалом и 7 аутомобила специјалних, 1 радио-станица. Заплењено је 5 митраљеза, 9.000 пушчаних метака, 1 шмајсер, 3 пиштоља, 30 пушака, 1 лаки бацач, 50 ручних бомби, 1 ракетни пиштољ и више друге војничке спреме.

Наши губици у људству: 4 мртва, 9 рањених и 4 нестала. Губици у материјалу: 10 коња товарних, 5.000 пушчаних метака, 10 нагазних мина за тенкове, 50 мина за лаки енглески бацач и 50 метака за противтенковску пушку.

1. У овом периоду времена дезертирало 17 другова и то другови који су родом са терена на којем је бригада боравила у овом периоду. Сви дезертери новопримљени.

2. Са командним кадром у овом периоду времена одржана 2 састанка — конференције.

3. Са новодошлим људством врши се обука у руковању оружјем.

4. Културно просветни рад услед сталних маршева мало је заостао.

5. Стање морала код старих бораца добро је а код нових бораца слабије; настоји се да се ово стање поправи.

6. Стање борбеног духа код старијих бораца добро је, док код нових задовољавајуће.

7. Однос бораца међусобно добар је.

8. Однос командног кадра међусобно и према борцима добар је.

9. Однос народа и расположење истог према нашој војсци добро је, однос бораца према народу исто тако добар је.

10. Стање наоружања добро је и задовољава потребе. Осећа се недостатак само у тешком наоружању, т.ј. у тешким и лаким бацачима.

11. Стање исхране у овом периоду времена било је задовољавајуће.

12. Стање одеће и обуће слабо је а нарочито код новодошлих другова, има извесни број босих другова.

13. Здравствено стање задовољавајуће иако има мали број обољења услед прехладе и болести на стомаку.

14. Дисциплина ватре код бораца по јединицама још доста је слаба, разлог: велики број новодошлих другова; настоји се да се исто отклони.

15. Бригада је са расположивим наоружањем и бројним стањем људства способна за извршење постављених задатака.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, мајор:¹⁰

Командант, п.пуковник:¹²

Начелник, капетан:¹¹

БР. 75

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА ЗАТВАРАЊЕ ПРАВАЦА ПРЕМА ЧАЧКУ, КРАГУЈЕВ- ЦУ И АРАНЂЕЛОВЦУ¹

С-1²

Бр

18 септембра 1944 г.

Положај

ЈЕДИНИЦАМА С-1

Наша јединица добила је нови задатак, наређењем 0-1³ бр. о. 53,⁴ да се поставимо на просторији Рудник — Горњи Милановац — Враћевшница и затворимо правце, а по потреби и активно дејствујемо према Чачку, Крагујевцу и Тополи.⁵ На основу предњег наређења распоред и задатак наших јединица биће следећи:

Јединице С-2⁶ поставиће свој распоред према Чачку, тј. један батаљон у Горњи Милановац као посаду града, један батаљон код дивизиске болнице у селу Клатичеву, а три батаљона према Чачку. Основни задатак ове јединице

¹⁰ Идриз Ћејван

¹¹ Иван Крилов
Драган Станић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 36/1, к. 1040.

² Штаб Двадесет прве НОУ дивизије

³ Штаб Оперативне групе дивизија

⁴ Види док. бр. 64

⁵ Види док. бр. 204

⁶ Друга пролетерска бригада

јесте да затвара правац од Чачка и активно дејствује према истом (по потреби). Предње делове истурати што дубље према Чачку. Комуникацију онеспособити, а у случају непријатељског надираша са тог правца битку примити на брдима северно од Брђана. Уколико се покаже могућност ликвидације Чачка у скоријем времену са вашом јединицом, шаљите предлоге, Настојати да се са немачким јединицама у Чачку успостави контакт и затражи предаја града и њихово активно учествовање у борби против Немаца у граду, чиме би се они донекле опрали за свој досадашњи издајнички рад.

Јединице С-3⁷ поставиће се на просторији око с. Враћевшница затварајући правац од Крагујевца преко Рогојевца, као и правац од Кнића. Мањи делови да се поставе у самом Рогојевцу, али главнину јединице не удаљавати много са просторије Враћевшница. Везу десно¹ одржавати са јединицама С-2, а лево са јединицама С-4.⁸

Јединице С-4 поставиће се на просторији Рудник са истуреним деловима Страгари — Шаторња — Трешњевица. Задатак ове јединице је затварати правац од Тополе, као и од Аранђеловца уколико до сада није заузет. Активно дејство на комуникацију Крагујевац — Топола — Младеновац, као и потпуно онемогућење комуникације Крагујевац — Страгари — Аранђеловац. Везу одржавати десно са јединицама С-3, а лево са јединицама К-1⁹ на правцу Аранђеловца.

С-1 налазиће се у северозападном делу Горњег Милановца.

¹ Болница и хируршка екипа налазиће се у с. Клатичево.

Све јединице ће на новоодређеној просторији извиђати својим извиђачким трупима што дубље на својим правцима и подносити овоме штабу како извештаје, тако и предлоге за своје операције.

Одмах отпочети са одржавањем зборова у селима и градовима, постављати одборе и команде места. После више мањих конференција и одржаних зборова извршити мобилизацију људства. Претпоставља се да ћемо на овој просторији остати 5—6 дана.

Исправка: Уместо јединице С-2 код болнице ће остати један батаљон из С-3, како би јединица С-2 могла што си-

⁷ Четврта српска ударна бригада

⁸ Пета српска ударна бригада

* Пета НОУ дивизија

гурније да затвори најосетљивији правац. Овај батаљон
^е бити под директном командом С-1.

Предњи распоред јединица отпочети одмах.
Б-1¹⁰ иде ка Љигу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Цолиткомесар, п.пуковник,
Млад. С. Мариновић

Командант, пуковник,
Мил. С. Милојевић

БР. 76

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИ-
ЈЕ ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИ-
ГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА РАЗМЕШТАЈ НА
ПРОСТОРИЈИ ГОРЊАНИ — ВЛАОЛЕ — ЈАСИКОВО —
ЛЕСКОВО И РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ БОР — ЖА-
ГУБИЦА¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ¹
18 септембра 1944 г.
12 часова

ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Наша дивизија добила је наређење да се пребаци са
еектора који смо досада држали и затвори комуникацију
Бор — Жагубица, коју ће истовремено рушити и спречити
еаобраћај непријатељским јединицама Бор — Жагубица.²
Зато ће све јединице ове дивизије прикупити и припремити
своје јединице и спремити за покрет.

Покрет ће се извршити следећим редом:

9 бригада са дивизијском болницом и дивизијском
интендантуром извршиће покрет правац Горњани — Врата
Влаоле и сместити се у село Јасиково и околину. У Ја-
сиково ће се сместити дивизијска болница и дивизијска
интендантура. Један део својих снага 9 бригада оставиће у

¹⁰ Седмнаеста НОУ дивизија

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Риског института под бр. 22/1, к. 1067.

^a Види док бр. 97

селу Влаоле, које ће се сместити у јужном делу, тј. код цркве и гробља села Влаоле, а северни део села Влаоле оставиће за Штаб дивизије и остало око Штаба. Штаб бригаде по доласку у село Јасиково, одмах ће одредити један део својих снага у правцу Жагубице и села Лазница — Селиште, који ће испитати наведена места, ко се у истим налази и колика је непријатељска снага у селу Жагубици. По испитаном одмах известити Штаб дивизије. Један део својих снага поставиће на комуникацију Жагубица — Бор код коте Сосрекета, који има задатак да руши комуникацију и да поставља више дубинских заседа на комуникацијама.

14 бригада извршиће покрет са свим својим јединицама са Топле и Луке у село Горњани, која ће се сместити у селу Горњанима код цркве и у засеоку источно од цркве, са потребним обезбеђењем.

7 бригада са свим својим деловима и противколским топом извршиће покрет из глоговичких торова правац Луке — Крушар преко Великог Крша јужно од Стрелиника (кота 1.065) и сместити се у *кривељске* торове, околина Збега — Дреново (кота 770) и Краку Бугарецку. Штаб бригаде водиће рачуна да јединице не смешта у рупе. Са једним делом својих снага испитаће и претрести село Кривељ и пронаћи оружје које су сакрили сељаци из села Кривеља. Испитати тачно непријатељске снаге које се налазе у Бору и по испитаном одмах известити Штаб дивизије. Један део својих снага поставиће на комуникацију Бор — Жагубица, са задатком рушења комуникација и постављања више дубинских заседа, које би у случају непријатељског пролаза дочекале непријатељске колоне и спречиле пролазак истих.

Штаб 7 бригаде забункерисаће хаубицу, која је привремено истом додељена, а хаубичко одељење нека се прикључи 7 бригади и са истом нека остане до поновног наређења. Хаубица нека се добро и сигурно законспирише, тако да исту не би ни у ком случају непријатељ могао пронаћи.

Штаб дивизије, дивизијска комора, пратећа чета, техника, мисија,³ културна екипа, коњички ескадрон и остали извршиће покрет из Танде правац Горњани — Врата у село Влаоле и сместити се у горњи део села Влаоле, тј. северно од цркве. Све јединице наћи ће за себе смештај, а командир пратеће чете наћи ће стан за Штаб дивизије и остале штабове, као и за мисију, тј. 15 кућа.

* Енглеска војна мисија

Ш

Везе: Штабови бригада повезаће се међусобно, а сви штабови бригада морају бити повезани са Штабом дивизије и редовно слати извештаје у Влаоле.

Исхраи: Штаб 9 бригаде и његове јединице за време бораЕка у селу Јасиково снабдеваће се исхраном из села Јасиково — Лесково и околине. Ово важи и за дивизијску болницу и интендантуру. 14 боигада снабдеваће се храном у селу Горњани. 7 бригада снаодеваће се храном у Кривељу и околини, и на територији Бора.

Час поласка: 7 бригада извршиће покрет из Глоговице 19 о.м. ујутро у 4 часа, а све остале јединице извршиће покрет тачно у 6 часова 19 о.м. ујутро.

Обезбеђење: Све јединице вршиће обезбеђење на својим правцима, а део 9 бригаде, тј. један батаљон у селу Влаоле обезбедиће Штаб дивизије и остале штабове који се налазе у селу Влаоле.

Напомена: Потребно је да се све јединице учине што покретљивијим, да се нађе што већи број коња — товарних, у којем случају би отпала сва кола сељачка, која вуку све јединице са собом, а терен на који одлази дивизија непроходан је, са врло слабирм путевима, зашто нисмо у стању да вршимо брзо покрет и дођемо на одређено место за предвиђено време. Све јединице ће уредити своје људство, нахранити и припремити за покрет, тако да би се могао извршити у одређено време. На новој територији сви штабови и интендантура постараће се да се војска нахрани и да исту добије на време. Јединице чврсто држати у рукама и што је више могуће да буду на окупу, тако да следећи покрет може се извршити на време. Коморе да се припреме, коњи нахране и поткују, тако да су способни за марш.

Управа болнице постараће се да прикупи довољан број људства и довољан број носила за тешке рањенике, тако да би болница била спремна за покрет, а по доласку на одређено место постараће се за исхрану и млеко рањеницима. Одређено људство за ношење рањеника не сме се отпуштати, док се не нађе ново људство за њихову смену, а ово треба имати у виду. Управа болнице постараће се за исхрану људства које носи рањенике.

По доласку на одређену територију све јединице поднеће писмени извештај о смештају и распореду својих јединица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
П-пуковник
Раја

Начелник,
п.пуковник
Св. Татарца

Командант,
п.пуковник
Мил. Ивановић

П.С. 1. — У заповести стоји да 9 бригада „одреди један део својих снага у правцу Жагубице". Мисли се тиме да се пошаље једна извиђачка чета која ће испитати стање око Жагубице и да се у току истог дана врати натраг. Ако мислите да није довољна чета, ви пошаљите по вашем нахођењу.

2. — 7 бригади одређен је правац преко Крушара — Стрелиник, но ако вам буде овај пут тежак, ви можете кренути на Горњане — Врата — Шишулејка — Краку — Бугарецку и на просторију кривељ. колибе.

3. — Пошто вечерас очекујемо транспорт од Енглеза, а можда и од Руса, то ће све бригаде следеће урадити:

а) 14 бригада још вечерас упутиће један батаљон код нас у Горњој Топлој. Задатак тог батаљона јесте да се повеже са дивизијском интендантуром, да у току ноћи организира примање транспорта и прикупи исти, те да ујутро рано сав транспорт спроведе до Горњана, до засеока где је црква.

б) 7 и 9 бригада оставиће по једну чету у Горњанима, у засеоку где је црква. Те чете имаће за задатак да транспорт, који је одређен за 7 одн. 9 бригаду, транспортују до своје бригаде, правцем: за 9 бригаду Горњани —• Врата — Влаоле. Те исте чете допратиће и транспорт који ће бити одређен за Штаб дивизије и околину. Чета 7 бригаде спровешће транспорт за своју бригаду правцем Горњани —• Врата — Шишулејка — Краку Бугарецку, где се налази њена бригада.

в) Дивизијска интендантура извршиће расподелу, било на месту транспорта, било у Горњанима и побринуће се за средства којима ће транспортовати материјал за све бригаде.

Расподелу извршити што пре како би били спремни за даљи покрет.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
п. пуковник
Раја Недељковић

Начелник,
п. пуковник
Св. Татарцац

Командант,
п. пуковник
Мил. Ивановић

БР. 77

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРНАЕСТОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА СЕДМЕ И ДЕВЕТЕ НОУ
БРИГАДЕ 16 И 17 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹**

ШТАВ

33 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
18 септембра 1944 г.
20.10 часова

ШТАБУ 14 КОРПУСА НОВ И ПО СРБИЈЕ

У вези акција, које су вођене задњих дана са непријатељем на комуникацији [Д.] Бела Река — Рготина — Салаш, извештавамо вас следеће:

16 септембар 1944 г.

9 бригада са 2 батаљона Напала је непријатељску посаду у Салашу у 5 сати ујутро. Непријатељ је био у јачини од 500 до 700, од 3 до 4 тенка, од 5 борних кола и једне батерије топова. Због закашњења наших батаљона, акција није успела. Непријатељ је имао око 25 мртвих и више рањених.

Напад се претворио у борбу која се водила скоро читавог дана. У тој борби у току дана, која се водила на положајима изнад Салаша — Мале Јасикове и јужно од Глотовице, Немци су имали још жртава, но број њихових жртава није нам познат. Ми смо имали 11 тешко рањених и једног мртвог. Рањени су већином од артиљерије и митраљеске ватре из тенкова.

7 бригада у заседи на Заграђу водила је борбу са непријатељском колоном, која је пролазила од Бора за Рготину. Непријатељ је имао жртава, чији број нам није познат. Ми нисмо имали ни једног рањеног. Јединице *7 бригаде* запалиле су светлећим метком један камион пун мика.

17 септембар 1944 г.

У току 17 о.м. до 13 часова било је пушкарање између наших заседа и непријатељске колоне. Резултати нису нам

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 10/3, к. 1067.

познати, наимае број непријатељских жртава није нам познат. Ми нисмо имали жртава.

2. •— Наша чета 9 бригаде која је остала иза своје главнине на просторији Вратарница — Зајечар водила је борбу са непријатељским колонама које су пролазиле ка Зајечару. Борбе су вођене од 10 до 12 о.м. У тим борбама непријатељ је имао 11 мртвих и више рањених.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб

Командант,
п.пуковник
Мил. Ивановић

БР. 78

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О БОРБАМА ДИВИЗИЈЕ ОД 4 ДО 17 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ
XXIV ДИВИЗИЈЕ Н.О.В.Ј.
Оп. бр./30/32
18 септембра 1944
Положај
у 18 часова

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Положај

У допуну бројног стања и наоружања ове дивизије, које је достављено по комесару п. пуковнику другу Србу, шаљемо вам следећи извештај у времену од 4 септембра до данас:

4. IX. Наше јединице имају следећи распоред:
XI бригада на положајима Ценино Лојзе — Миланово — Стопањски Бр. (к. 299), Лојзиште (к. 348) косом иза Прибоја и Залужја све до Печењевца.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 13/3, к. 1078.

XV бригада: Лебане — Лебански Крш² — Нова Топола.

XIII бригада: Стројковце — Вунуша Тогочевци — Власе.

XVII бригада формира се у Мијајлици.

Поменутог дана XI бригада напала је бугарски пук у Печењевцу. Борба је вођена од 23 часа 3. IX до 6 часова 4. IX. За то време непријатељ је отступио једном колонбм у правцу Дољевца, а другом преко Мораве. Заробљено је 45 бугарских војника и 3 официра, заплењено је: 5 тешких митраљеза, 3 пушкомитраљеза, 20 пушака, 45 коња, 17 сандука топовске муниције, 6.000 метака и другог ратног материјала. Исте ноћи дигнут је железнички мост у ваздух на реци Јабланица у Печењевцу и уништен је један камион са немачком војском.

* *XIII бригада* је исте ноћи искидала пругу на линији Лесковац — Грделица на 6 места и срушила железнички мост на Зољевачкој реци.³ Код осталих бригада није било никаквих нарочитих промена.

5. IX. Јединице су на истим положајима. *XI бригада* у току ноћи срушила је железнички мост на Пустој Реци код Пуковца. У Брестовцу запалила 20 вагона и железничку станицу. У Печењевцу такође запалила 2 вагона са намирницама. Тога дана се бригади предао један бугарски официр и 2 војника. *XIII бригада* срушила је железнички мост на Копашничкој реци⁴ између Лесковца и Грделице. Мост су бранили Немци. После кратке борбе непријатељ је отеран оставивши 3 мртва војника. Исте ноћи запаљена је железничка станица у Ђорђеву. *XV бригада* премештена је на просторију Црнатово — Дубово — Прокупље, ради смене III ерпеке бригаде. Осталих промена није било.

6. IX. Јединице су на истим положајима, с том разликом, што је XI бригада посела и положаје XV бригаде закључно све до Лебана. У бригаду се јавило 150 нових бораца из села око пруге. *XIII бригада* напала је гарнизон у Грделици, Немце и Италијане, убивши 6 Немаца. Морала се повући због моторизоване немачке колоне која је из Врања дошла у

² На карти Лебане (1 :100.000) не постоји Лебански Крш.

³ Вероватно Мала Р.

⁴ Вероватно Слатинска Р.

Грделицу, 70 камиона и 20 тенкова. *XV бригада* на сектору Црнатово — Прокупље врши мобилизацију.

Данас је бомбардован Лесковац у три таласа. Бомбардовање је било врло јако. Жртва има доста, материјална штета велика. Према прикупљеним подацима погинуло је преко 500 Немаца и преко 200 четника и 300 добровољаца. Грађана погинулих има преко хиљаду.

7. IX. Јединице су на истим положајима. Непријатељска моторизована колона из Лесковца кренула је за Ниш јачине преко 300 моторних возила. *XI бригада* убила је 2 немачка официра. Данас се предало бригади око 70 дражићеваца. У току ноћи бригада је потпуно онеспособила железнички мост у Печењевцу, који су Немци у току дана успели да подигну. Срушен је канални мост јужно од Печењевца, код села Дупљана. Од Печењевца до Лесковца искидана је пруга на 10 места. На станици у Винарцу спаљена су 2 вагона. У овој ноћној акцији присуствовао је и савезнички генерал Маклен.⁵ На сектору осталих бригада нема промена.
8. IX. Све јединице на истим положајима. Данас се је предала Гњиланска четничка бригада са командантом поручником Лазићем. На путу код Печењевца наишао је један тенк на мину и оштећен је. *XIII бригада* на сектору код Грделице нападнута је од Немаца. Непријатељ је одбијен и заробљено 10 Немаца и један официр, 2 митраљеза, 15.000 метака, 12 пушака и друге спреме. Пруга Грделица — Дољевац више не ради, потпуно је онеспособљена. Данас се *XIII* бригади предало око 40 четника и Арнаута. Јабланички корпус четнички је у распадању по исказу предатих четника. Стотине четника су напустили корпус. *XV бригада* нарасла је на хиљаду бораца и код ње се предало у току 2—3 дана око 40 четника и недићеваца.
9. IX. Јединице су на истим положајима. Данас нема никаквих промена. *XIII бригада* срушила је један мост на Морави јужно од Грделице.
10. IX. Јединице су на истим положајима. *XIII бригада* прошле ноћи вршила је напад на непријатеља који

⁵ Шеф британске војне мисије при Врховном штабу НОВ и ПОЈ, који се тада привремено налазио при Главном штабу НОВ и ПО Србије.

брани град — на линији [Д.] Јајина — Хисар — Д. Синковце. Успела је да непријатеља избаци само из првих ровова наневше му око 20 мртвих и рањених. Ми смо имали једног мртваг и 6 лакше рањених.

11. IX. Јединице су на истим положајима. Синоћ је наша дивизија вршила напад на Лесковац. Лебковац брани: 1.200 Немаца, 30 тенкова, 2 добровољачка пука јачине око 1.800, белогардејаца 400 и Арнаута 350 и Зотовић — Стикић око 500. Напад је почео у 20 часова. Тежиште напада било је Хисар — Д. Синковце. *XIII бригада* нападала је на просторије од Рударске чуке⁶ закључно до Синковца.⁷ *XI бригада* од села Синковца до Винарца и комуникације Лесковац — Печењевце. Непријатељ је дао врло јак отпор. Наша пољска батерија, која се налазила западно од Хисара,⁸ код села Кукуловца, била је изложена концентричној ватри из противтенковских топова непријатеља, тако да није могла много потпомагати наше јединице у нападу. Непријатељ је био потиснут код Хисара — Синковца из првих ровова, али из других положаја није могао бити избачен. *XI бригада* на свом сектору успела је свуда да дође до првих кућа града, као до Чујковића фабрике па на левом крилу до пољопривредне школе и аеродрома. На тој линији бригаду је нападо 10 непријатељских тенкова и у зору бригада се морала повратити на полазне положаје. Према подацима које смо добили непријатељ је у том нападу имао око 150 мртвих и рањених, оштећена 2 тенка и уништена 2 камиона, који су наишли на mine. Те ноћи *XI бригада* срушила је железнички мост на Ветерници, јужно од железничке станице Лесковац.⁹ Ми смо имали 3 мртва и 18 рањених другова. Данас се предало нашим бригадама око 100 четника, добровољаца, Арнаута и Зотовићевих војника.
12. IX. Јединице су на истим положајима. *XI бригада* водила је један час борбу са Немцима који су пошли из Лесковца за Печењевце. Непријатељ је имао 4 мртва војника. Ми нисмо имали губитака. Запле-

⁶ Северно од с. Рударе

⁷ Д. Синковце

⁸ Уствари, југозападно од Хисара.

* Треба да стоји: северно од железничке станице.

њен је један тешки митраљез и 4 пушке. *XV бригада* на путу код Пуковца уништила је један камион са војском и спалила један мотоцикл. Бригади се предало 17 дражићеваца. Код осталих бригада нема промене.

13. IX. Јединице су на истим положајима. *XV бригада* код Пуковца убила је три Немаца и 5 ранила, запленила 18000 метака, 70 ручних бомби и доста бацачке муниције без упаљача. Данас је бригада формирана и четврти батаљон. *XIII бригада* вратила је непријатељску колону од 40 камиона који су пошли за Грделицу. Код осталих јединица није било промене.
14. IX. Све јединице на истим положајима. *XI бригада* око 14 часова нападнута је од Немаца, четника и 3 тенка са правца Винарца и Залужја. После кратке и оштре борбе од једног часа непријатељ је одбачен у град. Заробљено је 5 Немаца и 1 тешки митраљез, 15 сандука пушчане муниције, 6 пушака и запалила 2 камиона. Ми немамо губитака. *XIII бригада* на сектору Грделица убила је 10 Немаца. *XV бригада* на цести код Пуковца убила је 8 Немаца и 6 ранила, запалила 2 камиона. *XVII бригада* је формирана и наоружана. Број је 1.100 бораца. У 17 часова је свечано положила заклетву на аеродрому у Бојнику, одакле је кренула да преузме положаје XI бригаде.
15. IX. Положаје XI бригаде преузела је XVII бригада, распоредивши се на просторије: Бошњак — Нова Топола — Церница — Залужје — Прибој. *XI бригада* налази се у Коњувцу, где се сређује. *XIII бригада* — омладински батаљон — на сектору Грделице имао је озбиљну борбу са Немцима који се повлаче из Мачкатице (Црна Трава) ка Лесковцу. Борба је вођена од 8 часова изјутра све до 18.30. Непријатељ је јак: 600 Немаца, 500 Арнаута, 20 камиона, 15 луксузних аутомобила и 10 тенкова. После извршеног јуриша у 18 часова од стране омладинаца непријатељ је отступио за Лесковац. Убијено: 90 Немаца, заплењено: 60 пушака, 6 пушкомитраљеза, 1 тешки митраљез, 18 буради бензина, 4 радио-станице, 50 пари војничког одела, 35 ћебади, 3 радио-апарата. Заробљен 1 Немац и 4 Талијана. Ми смо имали 1 мртвог и 3 рањена. На сектору осталих бригада није било промена.

16. IX. Бригаде су на истим положајима. Нема никаквих промена.
17. IX. Бригаде на истим положајима. На сектору *XIII бригаде* омладински батаљон је опет имао борбу са Немцима који су пошли из Лесковца да би сакупили лешеве својих војника остављене дан пре тога. Борба је трајала читав дан. Непријатељ је претрпео пораз и одбачен натраг. Резултат борбе још не знамо. Код осталих бригада није било промена. *XI бригада* положила је заклетву у Коњувцу.
18. IX. Све јединице на истом положају. Нема никаквих промена.

Ситуација: На рејону наше дивизије непријатељ се налази са ове стране Мораве само у Лесковцу, а на десној обали Мораве у Власотинцу, на бабичком терену све до Ниша. Непријатељ у Лесковцу задњих дана добио је појачање и појачао одбрану града. Немаца има око 2.500, недићеваца и љотићеваца око 1000 и 30 тенкова, ове снаге за сада бране град. Немци стално одлазе ка Нишу и Власотинцу и враћају се натраг. Добија се утисак да не знају где иду, јер исте колоне по неколико пута за дан одлазе и враћају се. За Ниш иду већином преко Богојевца, затим преко Мораве за Чечину (где се концентришу јаче немачке снаге) и Ниш и натраг. Комуникације Лесковац, Дољевац, Ниш врло слабо користе, јер им у пролазу увек страдају од нагазних мина камиони и тенкови. За последњих 8 дана на нашем рејону уништили смо 12 камиона и оштетили 6 тенкова.

На бабичком терену око села Биљенице, Манојловца, Богојевца, Братмиловца налазе се еконцентрисане све четничке групе из овог округа броје до 2000 људи. Код њих је морал врло слаб, свакодневно на десетине и десетине њихових војника беже код нас и предају се. Официри их силом држе, стрељају свакога дана по 5—10 само да би их на тај начин задржали код себе.

У времену од 4. IX до данас нашој дивизији предало се око 1000 непријатељских војника, четника, недићеваца и С.Д.С. Највећи део је четник. Према провереним подацима са којима располажемо, добровољачки пукови који су пре 15 дана бројали нешто мање од 2.000 људи данас броје

једва 200—300 а највише 500 војника. Знамо тачно да је одред Зотовић — Стикић на дан 15 ов.м. бројао свега 40 војника, а Други гвоздени пук 10 задњих бораца, који су били 15. IX на лицу, 16. IX предали су се нама. Њихови војници причају да сваке ноћи беже 50—100 војника, са њима беже и официри. Највећи део бежи и крије се код куће.

Остатак четничко-недићевских снага, који је у распадању, задржало је присуство јачих немачких снага и моторизације да се потпуно не распадне. Немци их уверавају да ће бранити Лесковца до задњег војника. Чим се буду Немци повукли из Лесковца верујемо да ће се сва ова багра распскати куд год зна.

Ситуација код нас: Наша дивизија нарасла је бројно на 5.000 бораца. У ово бројно стање не рачунамо две новоформиране бригаде, које броје до сада око 2.400 бораца. Изван овога бројног стања стоји Врањски одред, Лесковачки, Горњојабланички и Пусторечки, које смо данас формирали. На нашем рејону се стално врши мобилизација и просечно сваког дана нам дође 4—500 нових бораца. Нови борци долазе највећим делом слабо обучени и потпуно боси, тако да је поред оружја и питање обуће, одеће постало наш озбиљан проблем.

Све примљене директиве преко комесара наше дивизије спровешћемо најхитније у дело. Ми вас нисмо до сада обавештавали о ситуацији и стању код наше јединице само из разлога тога, што смо редовно извештавали о свим променама код нас Штаб XIII корпуса.

Мишљења смо да новоформиране бригаде, пошто их будемо наоружали и обули, могу да држе овај терен и да успешно бране слободну територију, а наша дивизија би била способна за евентуалне нове задатке, које би добила од тог Штаба.

Шаљемо два друга на шифрантски курс са приложеним писмом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полкт. комесар, П. пуковник Србољуб Јосиповић	Начелник-мајор, Вој. ¹⁰ Ј. Ристић	Командант-мајор, Миле Ћаловић
---	---	----------------------------------

¹⁰ Војислав

XI.C. Износимо сумаран преглед акција наше дивизије постигнутих у борбама за 14 дана.

Укупно се предало, заробљено и убијено 1.340 војника.

Заплењено тешких митраљеза 12 комада.

Пушкомитраљеза 14.

Пушака око 500.

Коња 70.

Муниције за пушке 85.000.

Граната за топове и бацаче 150.

Запаљено 28 вагона.

Запаљено 24 камиона.

Оштећено 6 тенкова.

Срушено 8 железничких мостова.

Искидана пруга на 46 места.

БР. 79

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 18 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА НЕМАЧКЕ КОЛОНЕ НА КОМУНИКАЦИ- ЈАМА НЕГОТИН — ДОЊИ МИЛАНОВАЦ И КЛОКОЧЕ- ВАЦ — МАЈДАНПЕК¹

ШТАБ

XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Оп. бр. 52

18. IX. 1944 г.

у 20.00 чаб.

Положај

ЗАПОВЕСТ

(секција Д. Милановац, размер 1 : 100.000)

Данас по подне у 16 сати 18 о.м. једна непријатељска моторизована колона стигла је од Штубика и зауставила се^{се} код моста источно од Плавна на 2 км. Јачина непријатељске колоне нам није позната али вероватно је Јака око 100 возила. Непријатељ има намеру вероватно, да се^{се} пробије комуникацијом преко с. Клокочевца и споји се са^{са} гарнизонем у Д. Милановцу. Снаге XVIII српске бригаде

¹ Оригинал, писан на машини; налази се у архиви Војноисториског института под бр. 49/1., к. 1089.

данас су водиле машу борбу са непријатељем и својом ватром као и порушеним мостом приморале непријатеља да заноћи у с. Главичорке. Вероватно ће непријатељ сутра ујутро да продужи са нападом.

Наш задатак: на комуникацији Плавна — Клокочевац — Доњи Милановац уништавати непријатељску колону и онемогућити му спајање са снагама у Д. Милановцу². Ради извршења горњег задатка

НАРЕЂУЈЕМО:

XVIII српска бригада

Задатак: са своја два батаљона поставити се на комуникацију Плавна. — Клокочевац и са најподеснијих места сачекати непријатељску колону и уништавати исту. У случају повлачења, под борбом се повлачити правцем Медвеђа Чука — Добромир и спустити се на комуникацију Милошева Кула — Клокочевац, на линију положаја Палеовци (к. 357) — Кулмеа Флори, затварајући правац од Клокочевца. Трећи свој батаљон код села Црнајке и даље оставити на том положају, те уколико непријатељ пробије се за Клокочевац, задатак овог батаљона био би посетити положаје Милошева Кула — Лазарова Коса (к. 408) затварајући правац од Клокочевца према Рудној Глави.

XVI српска бригада

Задатак: са своја три батаљона остати на просторији Мироча планине — Велики Гребен и нападати непријатеља на комуникацији Брза Паланка — Уровица — Јабуковац — Штубик. У случају непријатељског напада на горе наведени терен, са бригадом се пребацити преко комуникације Плавна — Клокочевац — Д. Милановац у Мајданпечке планине где ухватити везу за Штабом дивизије. Трећи батаљон XVI српске бригаде са положаја код Д. Милановца још у току ноћи пребациће се у с. Клокочевац и запосести положаје западно од с. Клокочевца — Кулмеа Куратур (к. 371). Штаб III батаљона XVI бригаде добио је телефонско наређење да се сутра, најкасније до 6 часова прескаци у Клокочевац.

XIX српска бригада

Задатак: уколико није упутила батаљон на положај код Д. Милановца, то учинити одмах. Задатак овог батаљона јесте затворити правац Д. Милановац — Мајданпек. Са друга своја три батаљона растерати четничке банде са те-

² Види Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србије (Сз 29 септембар 1944 год.), док. бр. 200 и том I, књ. 15: Извештај Четрнаестог корпуса НОВЈ од 15 новембра 1944 године.

рена Мајданпечких планина према Кучеву. Развити јаку обавештајну службу и прикупити податке са терена Кучево — В. Градиште и према Хомољским Планинама.

Место Штаба дивизије

До 6 сати 19 о.м. налазиће се у Клокочевцу а у 6 сати извршиће покрет за Рудну Главу.

Везе

Везу са Штабом дивизије одржавати куририма а између бригада патролама.

Исхрана

Исхрана јединица вршиће се на терену.

Развити смелост и самоиницијативност наших јединица, непријатељу наносити што жешће ударце и што веће губитке, јер нам је познато свима да непријатељ све потезе и вападе врши у циљу свог извлачења а да наше снаге одбаци од комуникација како би извршио организовано извлачење из наше земље. У вези наредбе Врховног команданта Народно-ослободилачке војске Југославије, маршала Тита, непријатељу морамо по сваку цену онемогућити организовано извлачење из наше земље. Комуникације где је год то могуће што боље зарушавати рушећи мостове, пропусте, дрвеће итд.

Јединице држати чврсто под командом и не дозволити да непријатељ поцепа јединице. Везу како са Штабом дивизије тако и са потчињеним јединицама што боље организовати и веза мора бити стална.

Штаб XVI српске бригаде савезничке офицере, који се моментално налазе код истог, узеће у заштиту, који ће се налазити код исте бригаде.

Потврдити пријем заповести.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар

В. д. команданта мајор

Кукoљ Урош

Начелник штаба
мајор

БР. 80

ОБАВЕШТЕЊЕ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О ОСЛОБОЂЕЊУ ГОРЊЕГ МИЛАНОВЦА¹

Седамнаестог о.м. ослободили смо Г. Милановац. Убијено 78 и заробљено 480 четника и недићеваца. Заплијењено 7 аутоматских оруђа, 450 пушака, 2 камиона, један мотоцикл и друге спреме. Мостови и пруге у Брђанској Клисурси потпуно порушени. Наши губици 4 мртва.

19-1X-44

Пеко

БР. 81

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О БОРВАМА ДИВИЗИЈЕ ОД 1 ДО 15 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Број: 163
19 септембра 1944 год.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

I

У вези радиограма тога Штаба од јуче, подносимо извештај о резултатима борби које су водиле јединице ове дивизије у времену од 1 до 15 септембра тек. године:²

У борбама убијено: Немаца 12, четника 202, свега: 214; рањено: Немаца 30, четника 358, свега: 388; заробљено: Немаца 1, четника 31, свега: 35; предало се: четника 27, недићеваца 13, белогардејаца 1, свега: 41.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 3/10, к. 1253.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 46/4, к. 732 А.

² У овом извештају обухваћени су догађаји до 18 септембра³.

Порушено: 1 већи железнички мост, 6 пропуста на железничкој прузи, 1 железничка скретница, 1 већи мост на друму, 1 железничка станица онеспособљена, на 5 места растурена и онеспособљена железничка пруга.

2 тенка уништена, 1 авион погођен у ваздуху-изгорео.

Заплењено: 450 пушака, 2500 метака пушчаних, 50 кола артилериске и бацачке муниције, 1 вагон шећера, 20 писаћих машина, 1 штампарија (већина овог у Прокупљу).

II

Радиограмом поставили смо Вам питање да ли са нашом јединицом да пређемо на леву обалу Западне Мораве пошто за то постоје услови. На овај радиограм нисмо од Вас добили никакав одговор.

Све покушаје четничких банди да нас одбаце од Крушевца и обезбеде сигуран пролаз Немцима комуникацијом Крушевац — Краљево смо осујетили.

Поред ових борби, о којима смо Вас већ известили у току 18 тек. м-ца, делови IV Пролетерске бригаде су разбили 1 четничку групу у јачини 500 људи на сектору Александровац — Трстеник. Подробнији извештај о овој борби још немамо, сем то, да је погинуо командант II Трстеничке бригаде Срета Стефановић.

У току прошле ноћи 4 батаљона IV Пролетерске бригаде и 1 батаљон III Српске бригаде добили су задатак да изврше прелаз Западне Мораве, са задатком разбијања четничких банди на левој обали Зап. Мораве, а уз то и демобилизације насилно мобилисаних сељака из ове околине који су ненаоружани, а којих има до 8000 људи. По извршењу овог задатка, односно од успеха извршења овог задатка зависи хоћемо ли наше јединице задржати тамо или не. До овог момента још нисмо добили извештај о резултату горње акције. По добијању извештаја обавестићемо Вас и радиограмом и писмено.

III

На дан 17 ов.м-ца формирали смо VI Српску бригаду У јачини са командним особљем 750 војника. Командно особље, од команди чета па навише, поставили смо од кадра IV Пролетерске бригаде. Наоружање ове бригаде је сада 250 пушака, 30 пушкомитраљеза, 50 машингевера.

Ову бригаду за сада држимо на спореднијим положајима у циљу контроле слободне територије и војничке обуке и сређивања.

Према Вашим директивама данас ћемо формирати допунски батаљон при Штабу дивизије.

Јачина наше III Српске бригаде је сада око 1000 бораца.

Јачина IV Пролетерске бригаде око 1600 бораца.

Горша цифра се свакодневно повећава с обзиром да нам пристижу нове популе од команди подручја и Вас.

Батаљон IV Пролетерске бригаде који се налази у Блацу намеравамо да повучемо, с обзиром да тамо за сада није неопходан, пошто је терен околo прилично чист а и формирана је команда места која при себи има нешто наоружаних људи који су у стању да држе власт у месту и околини.

IV

Четници у јачини 3—4000 наоружаних људи и 7—8000 ненаоружаних се налазе дуж леве обале Зап. Мораве од Трстеника па до Сталаћа, као у самом Трстенику и Крушевцу. Немаца сталних у Крушевцу има 1 батаљон коме су придодати 8 тенкова. У самом граду има нешто и недићеваца. Укупна јачина непријатељских снага у Крушевцу је око 2000 војника, која се свакодневно повећава тиме што Немци при пролазу ту застају и одмарају се.

Комуникацијом Краљево — Крушевац — Сталаћ пролазе повремено моторизоване немачке јединице. Детаљније податке о горњем имаћете у приложеној пошти од нашег обавештајног официра.

Распоред наших јединица сад у овом моменту је следећи: Гаглово — Пасјак — Модрица — Степош — Мешево — Жабаре — Врбница — Голубовац и IV Пролетерска бригада са 1 батаљоном III Српске у пролазу преко Мораве у вези са акцијом о којој смо Вам већ горе напоменули.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
потпуковник
Милинко Ђуровић

Командант
потпуковник.
Сред. Урошевић

ОБАВЕШТЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА У ОКОЛИНИ КРУШЕВЦА¹

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Бр. СЛ.
19-1X-1944

О Б А В Ј Е Ш Т Е Њ Е

ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ, III И VI СРПСКЕ БРИГАДЕ

1. У борбама које је водила IV Пролетерска бригада 18 ов.м. са четничким бандама на положајима с. Голубовац, с десне стране Западне Мораве, разбијене су и натјеране у панично бјегство двије најбоље четничке бригаде, I и II Трстеничка, које су биле под командом *злогласног кољача* Гордића. У овим борбама банде су имале осјетне губитке, о чему ћемо вас накнадно обавијестити.²

У ранијим борбама које је водила IV Пролетерска бригада са четницима и Њемцима око Крушевца и у самом Крушевцу међу погинулим налази се и командант II Трстеничке бригаде.

2. 17-тог ов.м. јединице III Српске бригаде обориле су један авион типа „Рода“ и на путу Крушевац — Сталаћ једна засједа III Српске бригаде ухватила је и убила два Њемца, који су се возили на сеоеким колима.

О свим акцијама и резултатима тих акција од 1 ов.м. до данас које је водила наша дивизија обавијестићемо вас накнадно.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Милинко Буровић

Командант-п.пуковник
С. Урошевић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 2/5, к. 732 А.

³ Опширнији извештај о борбама код Крушевца види у док. бр. 113.

БР. 83

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРО-
ЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА¹

ШТАБ
III СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр.
19. IX. 1944 год.
у 13 часова

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

По наређењу тог штаба, Оп. бр. 160 од 18 о.м.,² извршили смо следеће померање:

2 батаљон је кренуо од с. Текије правцем с. Макршане да пређе на потодном месту [3.] Мораву и комуникацију Крушевац — Сталаћ, даљи правац [Полом] Бара (к. 313) — с. Падеж — Салековац (к. 310) — Стара Њива (к. 360), са задатком да непријатеља нападне с леђа и потпомогне акцију IV Пролетерске бригаде у разбијању непријатеља, а повезати се са деловима IV бригаде на сектору Грчка Црква — М. Благотин — Стеванов Гроб (к. 410) — Камењак (к. 365) — Сватовско Гробље (к. 384).

4 батаљон је размештен на просторији Бован — Кобиље — Модрица, са задатком обезбеђења од Крушевца и од Каоника.

3 батаљон је размештен у с. Трмчаре, са задатком обезбеђења од Крушевца, а једну чету је упутао у с. Шаврани за обезбеђење неборачких делова IV Пролет. бригаде.

1 батаљон је размештен у с. Д. Степош, а са једном четом у с. Мешево, са задатком обезбеђења од Крушевца, на комуникацији Крушевац — Степош, а одржаваће везу са IV Срп. бригадом у с. Жабарима.

Штаб бригаде и остали делови су размештени у с. Трмчаре.

Ноћас је једна чета 4 батаљона и једна чета 3 батаљона вршила демонстративни напад на непријатеља у Крушевцу. Наша ватра је била јака. Дејствовао је противтен-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 737,

² Види док. бр. 69.

ковски топ и тешки бацач. Такође је и непријатељска ватра била јака. Ми губитака нисмо имали, а код непријатеља не знамо.

Примили смо 134 пушке талијанске, а имали смо око 60 талијанских, без муниције, те је број примљене муниције недовољан, јер свега има на пушку 15 ком. метака.

На нашем сектору других новости за сада нема.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар
мајор,
С. Радојчић

Командант
мајор,
Михајло Гавриловић

БР. 84

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О БОРБАМА ОД 9 ДО 18 СЕПТЕМБРА¹

К-1²
19. IX. 1944 год.
Број 226

Доставља извештај о
покретима и борбама од
9 до 19. IX. 1944 г.

0-1⁸

9. IX. 1944 г. — 1 бригада извршила је покрет са сектора Рудно на просторију с. Врмбаје, IV бригада на сектору с. Мланча, а X је остала на сектору села Долац. Овакав распоред јединица извршен је из разлога што се Б-1⁴ није пребацио одређене ноћи преко пруге у долини р. Ибар. Борби са непријатељем није било.

10. IX. — Све јединице извршиле су покрет ка Ивањици и Лисанском руднику са слиједећим задацима: I бригада, обилазећи Ивањицу са јужне стране, да изврши напад увече на Лисански рудник са запада. IV бригада да

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 8/3, к. 782 А.

² Штаб Пете НОУ дивизије

³ Штаб Оперативне групе дивизија

⁴ Седамнаеста НОУ дивизија

нападне Ивањицу пошто је претходно опкољен непријатељски гарнизон. X бригада јужно од Ивањице у резерви, истурајући један батаљон на цесту која води за Сјеницу, ради обезбјеђења.

Све јединице извршиле су одређене покрете по плану, међутим непријатељ је из града Ивањице и Лисанског рудника већ раније побјегао, тако да су у исте наше јединице ушле без борби.

Један батаљон I бригаде, који је пошао на засједу према Ариљу, код с. Прилике, сусрео се с једном четничком колоном, коју је одмах разбио*.

Овдје је заробљено 4 четника и 9 Италијана. Заплијењено је: један холандски митраљез, један пиштољ, 15 пушака, 4 сандука мина за тешки бацач, један мотоцикл и један камион. У граду и руднику нађена је мања количина хране и друге спреме.

Ми нисмо имали губитака.

11. IX. — I бригада у 22 часа ушла је у Ариље. Непријатељ је побјегао у правцу Пожеге. Овога дана IV наша бригада прославила је двогодишњицу свога оснивања на свечан начин. Ова прослава оставила је дубок и лијеп утисак на све борце и руководиоце. X бригада вршила је обезбеђење града као и обезбеђење од Сјенице.

12. IV. — Према добивеном наређењу јединице су извршиле концентрацију и покрете ради напада на Ужице и то на просторији: I бригада — Ариље, IV бригада — с. Сврачково, X бригада — с. Латвица.

13. IX. — Извршен је покрет у циљу приближавања и напада на Ужице,⁵ истог дана увече, и то: I бригада преко с. Дрежник — с. Прљевићи нападајући град преко сектора између комуникација Ужице — Вишеград, Ужице — Мачкат; IV бригада преко с. Тврдићи — к. Трешњица нападајући Ужице са сјеверне стране на сектору између комуникација Ужице — Вишеград, Ужице — Трешњица — Пожега; X бригада преко с. Сврачково — с. Дрежник нападајући преко сектора између комуникација Ужице — Трешњица, Ужице — Мачкат, закључно кота Орловац.

У нападу су учествовале све јединице сем једног батаљона IV бригаде, који је задоцнио ради удаљености. Уз болнице је остала врло мала заштита.

Напад је требао отпочети у 22 часа. [Део] I бригаде отпочео је с нападом у 21 час, пошто ее је срео с непријатељем код с. Забучје, а остале јединице I бригаде у 22 часа.

⁵ Опширније извештаје о нападу на Ужице види у документима бр. 48 и 56.

Забучје нисмо успјели ликвидирати, док су два батаљона ликвидирала упоришта спољне одбране, а један од њих упао у град, гдје је наишао на шемачки логор, од 1,5 хиљаду војника, на које су побацали ручне бомбе и отворили ватру из митраљеза, али се непријатељ снашао и одбацио их протунападом из града, даље од полазних положаја за напад. Један батаљон рушио је пругу и цесту према Вишеграду, гдје је вршио и обезбјеђење. Није водио ни с ким борбу.

Заробљен је један Нијемац, док их је 6 убијено. Заплијењено 6 коња. I бригада имала је једног мртвог и 16 рањених. Овај дио акције треба рачунати за 13. IX.

14. IX. — IV бригада задоцнила је с нападом и исти отпочела нешто послје пола ноћи. У нападу је успјела да ликвидира већи дио спољне одбране, а један батаљон ушао је у центар града без борбе, гдје је дошао у сукоб са Нијемцима, који су га осјетили и извршили протунапад те успјели одбацити га из града.

Убијено је 20 непријатељских војника. Оштећено 6 камиона. Заплијењена је једна пушка.

IV бригада имала је једног мртвог и 7 рањених. Од материјала изгубљен је један пушкомитраљез, док је од непријатељске ватре оштећен један пушкомитраљез и један лаки бацач.

X бригада извршила је напад у један час послје пола ноћи и успјела је да ликвидира сва упоришта спољне одбране, а један батаљон продро је у град, заузео жељезничку станицу, један блиндирани воз, 2 тенка и 30 камиона. Међутим, непријатељ се снашао и брзим и снажним протунападом одбацио овај батаљон, тако да није имао времена уништити тенкове, камионе и блиндирани воз.

Убијен је 21 непријатељски војник. Заплијењен један лаки митраљез, 12 пушака, 60 ручних бомби, један пиштољ. Уништена два митраљеза и два камиона.

Ми смо имали два мртва и 8 рањених. Изгубљен је један брзи „Шарац“, који је остао са борцем који је погинуо у граду, тако да остали борци нису то приметили пошто је био одвојен.

Укупно за оба дана, тј. у току ноћи 13/14, непријатељ је имао једног заробљеног и 47 мртвих пребројаних. Вјероватно да су непријатељски губици били већи.

Ми смо имали свега 4 мртва и 31 рањеног.

Напад на град није успио услјед немања тачних података о непријатељу и ради неједновременог напада, услјед чега је непријатељ имао могућности да маневрише одбија појединачне нападе. Једновремено напад није из-

веден што су јединице долазиле са велике удаљености, тако да је било закашшавања. Јачина непријатеља била је посада: један батаљон „Принц Еуген“, један батаљон недићеваца, око 200 четника и најмање 1500 Нијемаца из „Принц Еуген“ дивизије, који су били у пролазу. Али су исти учествовали послје напада I бригаде активно у одбрани града.

У зору све су се јединице повукле на полазне положаје.

Ноћу 14/15 и у току 15. IX јединице су извршиле покрет и то: I бригада на сектор с. Збојштица, IV и X на сектор с. Добриња.

16. IX. — Ноћу 15/16 I бригада извршила је покрет од с. Збојштица до с. Добриња, гдје је стигла 16-ог у 10 часова. Покрет је вршен под цајтежим временским условима, тј. цијелу ноћ је падала киша те је помрчина била јака, што је утицало на брзину кретања и на замор јединице. 16. IX IV и X бригада извршиле су покрет на просторију око с. Г. Бранетићи. У току овог дана није било борбе.

17. IX. — I бригада извршила је покрет на просторију с. Г. Бранетићи, а IV и X на просторију варошица Белановица — с. Драгољ. X бригада у покрету разрушила је пругу Г. Милановац — Дајковац и порушила два мања моста. Заплијенила једну локомотиву са три вагона. Заробила је 10 четника. IV бригада код коте Лисина сусрела се са Рудничким четничким корпусом (у јачини 500 четника). Имали су и један протуколски топ 37 мм и један авионски митраљез 20 мм. Непријатељ је давао жилав отпор, али је изнад Белановице био потпуно разбијен.

Убијено је 48, а заробљено 15 четника. Заплијењено: 1 авионски митраљез 20 мм, 25 пушака, 72 гранате и нешто муниције.

Укупни губици непријатеља овог дана: 48 мртвих и 25 заробљених.

Ми нисмо имали губитака.

18. IX. — За овај дан још нисмо добили тачне податке, те ћемо вам извјештај доставити накнадно. Напомињемо да је IV бригада продужила са хватањем разбијених четника, те да је убила преко 30, док је I бригада наишла на једну групу разбијених четника и заробила преко 100. Тачан исход чишћења терена, тј. број убијених и заробљених непријатељских војника у току 18-ог доставићемо вам накнадно. Ми нисмо имали губитака.

18 ов.мј. наше јединице налазе се: IV бригада на сектору Белановице, I бригада на сектору с. Јеловик и X с.

Драгољ. Јединице се одмарају и врше припреме за напад на Аранђеловац и даље прогоњење четника.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник, п.пуковник
Ратко Мартиновић

П. С. Овим се замјењују сви досадашши извјештаји, који нису били потпуни.⁶

БР. 85

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ШЕСТЕ ПРОЛЕТЕРСКОЈ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ОД 5 ДО 18 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ III БРИГАДЕ
VI ПРОЛЕТ. ДИВИЗИЈЕ „Н. Т.“
19-IX-1944 г.

Оперативни извјештај
од 5-IX-1944 до
19-IX-1944 г.

ШТАБУ VI ПРОЛЕТ. ДИВИЗИЈЕ „Н.Т.“

5 ов.мј. према наређењу Штаба дивизије кренули смо са два батаљона из села Рупељева за Средњу Добрињу, док је један батаљон остао у селу Расине² на положају док га смијене снаге II бригаде, и послије смјењивања упутио се према Добрињи. Око 14 час. стигли смо у Добрињу и већ у путу на уласку у саму Добрињу непријатељ нас је напао (четници). Ми смо батаљоне одмах развили за борбу, која је трајала од 14 час. до 20 час. Непријатељске снаге биле су јаке око 3000' четника (два четничка корпуса). Непријатељ је много надмоћнији био у људству, а још му је успјело да одбаци снаге I бригаде на нашем десном крилу, потискујући ка Пожеги, тако да су наша два батаљона била са свих страна опкољена од непријатеља. Ми смо водили борбу упорно да извучемо снаге из непријатељског обруча,

У оригиналу је ова напомена дописана руком.

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 38/7, к. 802.

² Вероватно Расна

повлачећи се у правцу Пожеге. Око 18 час. приспио је I багаљон у непосредну близину Добриње и прихватио борбу са непријатељем фронтално, што нам је олакшало лакше извлачење снага из непријатељског обруча. Послије пробоја непријатељског обруча повукли смо се у село Рупељево.

Губитци непријатеља били су 40 мртвих, више рањених и 10 заробљених четника. Заплијењено је 10 пушака.

Наши губици: 7 рањених, 1 мртав. Прилажемо листу губитака.

Утрошак муниције: маузер 7000, тал. 6,5 мм 1000, метака 9 мм 700 ком., метака 7,62 мм 1200 ком., метака 7 мм 800 ком., за протуколску пушку 12 мм 250 ком., мина за т. бацаче 81 мм 50 ком. Изгубљена су 2. п. митраљеза З.Б.

6 ов.мј. према наређењу дивизије смјестили смо бригаду у село Рупељево, са задатком затварања правца према Пожеги. Непријатељ нас је напао изјутра око 6 сати и борба је трајала читав дан до 20 час. Непријатељске снаге биле су око 800 четника (незнамо који корпус). Борба је била жестока и непријатељ је преко цијелег дана вршио јурише на наше снаге.

Увече око 20 час. добијено је наређење од тога Штаба, и наше су се снаге повукле у село Зориће код Чајетине.

Непријатељски губици били су око 100 мртвих и 30 рањених. Заробили непријатеља нисмо ништа. Наши губитци: 1 мртав.

Утрошак муниције: 2800 маузер 7,9 мм, тал. 6,5 350 мет., муниције 7 мм 900 метака, муниције за стројнице 9 мм 400 ком., за стројнице 7,62 мм 580 метака, за протуколску пуш. 12 мм 60 ком., мина за тешке бацаче 81 мм 105 ком,—

8 ов.мј. према наређењу дивизије заузели смо положај Околишта јужно испод Јелове Горе, у циљу спречавања непријатеља који је надирао кроз Јелову Гору на снаге I дивизије. Непријатељ нас је напао око 10 час. и борба је трајала преко цијелог дана до 20 час. Непријатељске снаге на нашем сектору: нападао је око 1000 четника Ваљевског корпуса. Непријатељ је водио упорну борбу да би овладао јужним ивицама Јелове Горе. Око 18 час. наша бригада у склопу јединица I дивизије извршила је протунапад на непријатеља и потиснула га из Јелове Горе на сјеверо-источне ивице шуме. Ми смо заноћили у Јеловој Гори.

Губици непријатеља били су 40 мртвих и 20 рањених. Заробљено је 16 четника. Заплијењено 15 пушака, 1 п.митраљез, 2 коња, 30 мина за т. бацач, 1000 маузер метака.

Наши губици: 1 рањен, 1 нестало.

Утрошак муниције: 6.500 мет. 7,9 мм, муниције 6,5 мм 800 ком., муниције 7 мм 800 ком., муниције за строј. 9 мм 250 ком., за строј. 7,62 мм 520 ком., мина за т. бацач 81 мм 30 ком.

9 ов.мј. према наређењу I дивизије у склопу њихових јединица продужили смо гоњење непријатеља у правцу Косјерића. Непријатељ скоро није давао никаквог отпора, већ се повлачио на нашем сектору у паничном бијегу пут Добриње. Ми смо заноћили код Косјерића.

Губици непријатеља су нам непознати. Заробљено 5 четника и 2 пушке.

Ми губитака нисмо имали.

Утрошено 200 метака 7,9 мм, 80 метака 7 мм, 4 ком. мина за т. бацач.

10 ов.мј. по наређењу дивизије кренули смо из Косјерића за Дивчибаре. Око 12 час. стигли смо у Ражану, извршили са бригадом одмор до 15 час. Непријатељ —• четници —• запосио је сјеверо-источне косе од Ражане, јачине око 1000 четника (Ваљевског корпуса) и око 14 час. већ почео да напада наш II батаљон који је био на предстражи испред Ражане. Ми смо, према наређењу, са једним батаљоном напали непријатеља у заједници са дјеловима I дивизије јужно од Ражане у правцу Дивчибара и након борбе од 1 сата одбацили непријатеља са посједнутих положаја, који се повукао у правцу Ваљева. Ми смо извршили покрет око 18 час. за Дивчибаре. Губици непријатеља непознати. Заробили нисмо ништа.

Наши губици: 1 рањен.

Утрошак муниције: 400 мет. 7,9 мм, 180 мет. 6,5 мм, 320 мет. 7 мм, за протуколску пуш. 12 мм 80 мет., 5 мина за т. бацач 81 мм.

11. IX. 1944 бригада је извршила покрет из Дивчибара за Мионицу. Уз пут није нигдје имала борби. Заробили смо четничку архиву (Дражину), као и комору Дражиног штаба са око 30 кола. У колима је било разне војничке спреме.

12 ов.мј. бригада се налазила у Мионици. IV батаљон затварао је правац према Дивцима испред Мионице на 1 км, ^a I батаљон затварао је правац према Лајковцу источно од Мионице. Непријатељ јачине од 260 Њемаца и 20 добровољаца напао је од правца Дивца наше снаге (IV батаљон) у Мионици око 16 час. Борба је трајала до 21 час. Наш IV батаљон уз помоћ I батаљона успио је да одбаци непријатеља пут Дивца до колубарског моста. Ми смо и даље остали на положају.

Губици непријатеља: 4 мртва и непознат број, рањених. Заробљена 2 добровољаца.

Наши губици: 6 рањених и 2 мртва.
Утрошак муниције: 720 мет. 7,9 мм, 350 мет. 7 мм, за
строј. 9 мм 120 к., за стррј. 7,62 мм 180 ком.

13 ов.мј. држали смо положај према Радобићу. Око 19
час. напали смо непријатеља са два батаљона у селу Радоб-
ићу и кроз један сат борбе одбацили га преко моста на
Колубари за Дивце. Наше снаге заноћиле су у Радобићу.
Снаге непријатеља биле су исте.

Губици непријатеља непознати.

Наши губици: 1 рањен.

Утрошак муниције: 810 ком. маузер мет. 7,9 мм, тал.
6,5 380 ком., енгл. 7 мм 330 ком., за строј. 9 мм 320 ком., за
строј. 7.62 мм 120 ком., мина за бацач 50 мм 10 ком. и мина
за т. бацач 81 мм 5 ком.

15. IX. ов.г. наше снаге налазиле су се на положају
Дивци — Радобић. Непријатељ јачине од 300 војника
(Швабе и добровољци) продро је кроз положаје XIII бри-
гаде „Раде Кончар“ око 14 час. и напао наше снаге у Див-
цима; користећи слабу одбрану наших снага успио је брзо
да се пробије и прође пут Ваљева. Ове снаге непријатеља
имале су и неколико мотор. возила (камиони). Наше снаге
биле су се повукле јужно од Дивца, док је непријатељ
прошао за Ваљево; ми смо опет запосјели положај у Див-
цима, оријентишући затварање правца према Ваљеву и
Словцу.

Губици непријатеља: 1 мртав Швабо остао на бојишту,
остали губици непознати.

Наши губици: 3 рањена.

Утрошак муниције: 1200 мет. 79 мм, 210 мет. 6.5 мм,
450 мет. 7 мм, 120 мет. за строј. 7.62 мм.

* 16 ов.мј. бригада се налазила на пошожајима Дивци —
Радобић. Два батаљона била су на положају сјеверно од
Дивца, затварајући правац према Ваљеву и Словцу. Један
батаљон налазио се [на] колубарском мосту. Непријатељска
моторизација, јачине око 20 тенкова, 80 камиона и непо-
знат број пјешадије, напала је на положаје наших бата-
љона у Дивцима од правца Словца око 11 час. Борба је
трајала око 1 и по сат. Непријатељ кад су га среле нагазне
мине и „Дон Бул“ на цести скренуо је са 8 тенкова са цесте
на бојиште и тако одбацио нашу пјешадију од цесте. Ми
смо се са снагама рокирали јужно од Дивца према Радоб-
ићу, тукући и даље непријатеља бочно који је пролазио
за Ваљево.

Губици непријатеља непознати. Оштећен један тенк
од нагазне мине.

Наши губици: 1 мртав.

Утрошак муниције: 380 мет. 7,9 мм, 220 мет. 6.5 мм, 310 мет. 7 мм, мина за „Цон Бул“ 10 ком., за протукол. пушку 12 мм 15 ком.

18 ов.мј. бригада је била на положају Дивци — Радобић. Један батаљон налазио се јужно од Диваца, са задатком контролисања Диваца и праваца — Ваљево — Словац. Два батаљона налазила су се у селу Шушеоки, затварајући правац према Ваљеву.

Непријатељска моторизација, која је отступала од Ваљева, наишла је око 10 час. кроз Дивце према Лајковцу. Ми смо имали постављене мине с обје стране Диваца, према Ваљево и према Словцу. Наша два батаљона тукла су непријатеља бочно јужно од Диваца преко цијелог дана увече до 18 час. Послије 18 час. били смо смијењени од дјелова I дивизије и кренули смо за Клинце.

Губитци непријатеља: око 100 мртвих и рањених непријатељских војника. Уништено је два тенка са нагазним минама, 4 камиона из протуколских пушака и митраљеза, као и једна троколица, који су спаљени на мјесту. Тенкове су одвукли.

Наши губици: 7 рањених и 1 мртав.

Утрошак муниције: 3000 мет. 7,9 мм, 800 мет. 6,5 мм, 1200 мет. 7 мм, 320 мет. за строј. 7,62 мм, 50 ком. мет. 12 мм и 10 мина за бацач „Цон Бул“.

Критички осврт:

Наведене борбе протекле су у реду и без примједба, изузев борбе у Дивцима 15 ов.мј., гдје су штабови батаљона I, II и IV прецијенили непријатеља и у таквој ситуацији нису се снашли да према добивеном наређењу од Штаба бригаде координирају заједничку одбрану и напад на непријатеља, тако да је непријатељ са малим снагама и неколика моторна возила скоро без икаквог отпора успио да прође кроз наш положај у Дивцима према Ваљево. У овој борби се чак догађало да поједина команда чете, као напр. команда II чета II батаљона, није хтела отворити ватру на непријатеља иако је било наређено два пута од њезиног штаба батаљона.

Прилажемо листу губитака.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,⁴

Командант-мајор,⁵

³ Редакција не располаже овим документом.

⁴ Гојко Милекић

⁵ Милан Шијан

БР. 65

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 19 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА ПОЖЕГУ¹

С-2²

19 септембар 1944 год.
у 13 час.

С-1³

Достављамо вам извјештај о акцијама — борбама које смо водили приликом подилажеша Пожези и приликом напада на сам гарнизон у Пожези.

I

ИЗВРШЕЊЕ ПРЕЛАЗА КОМУНИКАЦИЈА У ДОЛИНИ ПОЖЕГЕ.

1. — Наша јединица извршила је наступни марш са просторије с. Лис 13 ов.м. у циљу прелажења комуникација у долини реке [3.] Мораве и избијања на полазне положаје за напад на непријатељски гарнизон у Пожези. Приликом извођења предњег кретали смо се у три колоне.

а) *Претходница*, састава од два батаљона, два одељења тешких бачача, кретала се правцем Црна Стена — Бјелошевац — комуникације у долини реке Мораве — е. Пријановићи са задатком: разбијање четничких банди, уколико их буде било у Пријановићи — Гугаљ, и по завршеном [разбијању] избијање на полазне положаје Зољевина — Средње Брдо.

За време кретања претходница није имала сукоба са непријатељем.

б) *Лева побочница*, састава од једног батаљона и једног бачачког одељења, два одељења противколских бачача, кретала се правцем Црна Стена — Бјелошевац — Бјели Камен — Гугаљски Мост — железничка станица Јемничка Стена. Задатак: ликвидирање станице и постављање на комуникацију, са границом десно: Голоуша, у циљу затварања правца од Пожеге и омогућавања прелаза реке и комуникација главнини.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 11/6, к. 1040.

² Друга пролетерска бригада

³ Двадесет прва НОУ дивизија

Ова колона сукобила се са непријатељем на железничкој станици и ликвидирала исту. По ликвидацији железничке станице поставила се на линију положаја ради извршења задатка који је напред изнесен. Мало касније непријатељ у јачини од око 100 војника кренуо је из Пожеге према истој колони. Повела се јача борба и током борбе наша побочница успела је да одбије непријатеља натраг у Пожегу.

Приликом борбе непријатељ је имао око 15 мртвих и више рањених војника. Наши губици: 1 мртав.

в) *Главнина* се кретала правцем за претходницом све до Ђетињишта где је сачекала време за напад на Пожегу.

II

НАПАД НА НЕПРИЈАТЕЉСКИ ГАРНИЗОН У ПОЖЕЗИ.

1. —• Непријатељски гарнизон у Пожези напали смо са три батаљона и то са северне и северозападне стране:

а) један батаљон нападао је град са северозападне стране, са границом десно: Скрапеж, лево: комуникација Пожега — Отањ;

б) други батаљон нападао је правцем к. 446 — с. Глувач — северна страна града;

в) трећи батаљон -нападао је правцем Средње Брдо — комуникацијом Пожега — Лорет, са границом лево: комуникација, десно: лево' крило батаљона под словом б).

Наши батаљони вршили су ово вече јак притисак са својих праваца на град тако да су водили оштре борбе на утврђењима, односно рововима око града. Један батаљон је успио да продре у град, а током јаче борбе, обзиром да ДРУге јединице нису упале, морао се повући на ивицу града.

Пошто нисмо успели ' да заузмемо у току ове ноћи град, задржали смо батаљоне на положајима непосредно испред града и у току дана 14 Ов.м. вршили притисак на исти.

Око 10 часова у договору са штабом С-4 решили смо да извршимо концентричан напад на град и то ми са наше стране а њине јединице њиховим правцем. Тачно у 11 часова са два батаљона извршили смо јуриш и успели да један батаљон упадне у једну улицу а други батаљон да заузме ровове у гробљу на северној страни. Приликом овог нашег упада, с обзиром да јединице С-4 нису вршиле притисак са свог правца, непријатељ је сконцентрисао сву ватру на наше батаљоне а нарочито је дејствовао на наш •Деви бок, тј. са правца С-4, и током јаке борбе која се во-

дила приликом упада око 2 сата, принуђени смо били да се повучемо из града до на положаје око 100 метара пред градом.

Ноћу 14/15 ов.м. такође смо извршили напад али еа нешто мало промењеним планом, а то је батаљон који је ишао, односно нападао између Скрапежа и комуникације Пожега — Отањ. Пошто смо се налазили непосредно пред градом и нисмо имали да заузимамо никакве положаје ван, а и услед чистине са северозападне стране, одлучили смо да град нападнемо само са северне стране. Тачно у 20 часова извршили смо притисак и успели да са сва три батаљона продремо у сам град, с тим што је један од ова три продро мало више до на средину града и заузео Радничку школу и још две-три тврде куће, забарикадирао се у исте и сдатле дејствовао. Овим заузимањем тврдох кућа пресекли смо Пожегу на две половине. Све до 1 час по поноћи водиле су се жестоке уличне борбе. У то време непријатељу стиже помоћ од једног батаљона са правца Ужица. Непријатељ добивши помоћ организовао се и извршио јак противнапад тако да су наше јединице, после борбе вођене од 1 сат, биле принуђене да се повуку ван града до положаја са којих су кренуле у напад.

Изјутра 15 ов.м. проценивши ситуацију одлучили смо да јединице повучемо до линије положаја Средње Брдо — Зољевина — Глумач — к. 446.

2. — Укупни непријатељски губици за све време вођења борбе око Пожеге су следећи: 55 мртвих, од тога 35 нађених; око 100 рањених и 5 заробљених непријатељских војника. Заплењено: 1 пушкомитраљез „Брно" и 1 пиштољ „парабелум" и нешто пушчане муниције. Такође смо у граду запленили један противколски топ 47 мм, али пошто је борба била без прекида и врло оштра, нисмо успели да га извучемо. Такође оружје од мртвих непријатељских војника нисмо успели извући из истих разлога.

Наши губици: 15 мртвих, теже рањених 13 и лакше 47. Дакле, укупно избачено из строја непријатељских војника 160. Наших укупно избачених из строја 75.

3. — Наше је мишљење, као и штабова батаљона: да су све јединице вршиле притисак јачи на град и на време, да бисмо град успели заузети (нарочито последње вече), и да непријатељу није дошла помоћ, да бисмо непријатељски гарнизон у Пожези 100% ликвидирали.

4. — Напомињемо да за време извођења ових акција имали смо стално један батаљон на Баловића Брду (к. 737) у циљу обезбеђења од правца Добриња — Честобродице.

пошто смо сазнали да се на тим просторијама налазе извесне четничке формације. "

5. — 15 ов.м. око 9 часова два батаљона смо оставили на линији положаја Средње Брдо — Зољевина — Глувача са свим осталим деловима сместили се у с. Лорет, на којој смо просторији добили наређење за покрет ка овој просторији на којој се сада налазимо.

6. — Утрошак муниције и мина је следећи: 294 комада мина за технички бацач, 37 комада граната за противколски топ 47 мм, мина од противколског бацача 10 комада, метака од противколске пушке 45, ручних бомби 77.

Муниције: југословенске 6010, енглеске 5335, талијанске 440, бугарске 430 и машингеверске 280 метака.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пом. политичког комесара,
капетан
Војин Бурашиновић Костја

В. д. команданта-поручник,
Веселин Пер-вић

БР. 87

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И НОЈ О СИТУАЦИЈИ У СРБИЈИ¹

За В. Ш.

Оперативни извештај

Око 3.000 четника надире од Трстеника ка Александровцу. II пролетерска дивизија извршиће противнапад?

20 ов.м. 20 бригада заузела Ражањ. На друму Бољевац — Књажевац уништен 1 тенк и 3 камиона.

Немци утврђују положаје на линији: Бела Паланка — Сува Планина — Свође.

По наређењу совјетске команде Бугари врше груписање снага на сектору: Пирот — Бела Паланка — Бабушница са намером да предузму офанзиву у правцу Лесковца и Ниша. Исто тако групишу се на правцу Царево Село.

Бугарска армија је под совјетском командом која ће наредити почетак офанзиве. XIV корпус стално је у вези са Русима и Бугарима.

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви ЧК с к с под бр. 6830, IX, к. 68.

² Види док. бр. 202

БР. 101

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ
НО ДИВИЗИЈЕ ЗА РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈА И ПО-
ЈАЧАНЕ НАПАДЕ НА НЕМАЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Оп. бр. службено
20 септембра 1944 г.
Положај

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ

1. — Дслазак Црвене армије на наше границе иза-
звао је јаче груписање немачких снага на појединим секто-
рима. Према расположивим подацима Немци су груписали
јаче снаге у захвату р. Власине, Нишаве и Тимока и то на
просторијама: Власотинце — Бела Паланка — Ниш и
Кшажевац — Зајечар — Неготин — Брза Паланка.

Јачина ових груписаних немачких снага износи 7—8
дивизија, од којих — према извесним подацима — половина
На сектору Ниш као централном и најважнијем у односу
на остале.

Из изложеног груписања може се претпоставити да
Немци намеравају пружити Црвеној армији извештан отпор
приликом њеног продирања у Србију. Јачина овог отпора
свакако ће зависити од опште ситуације у којој се Немци
у том времену буду налазили, али свакако да ће они у току
свога отпора и повлачења захватити шире просторије Ср-
бије, чиме ће поједини сектори постати привремено ак-
тивни.

Према извесним знацима четници и недићевци настоје
да искористе ситуацију насталу груписањем јачих немачких
снага у Србији. Према последњим подацима четници гру-
пишу своје снаге на левој обали Западне Мораве, око Ле-
сковца, а према неким подацима намеравају да се концен-
тришу и у долини Ибра, наравно с ослоном на окупатора.

Узевши све горе наведено у обзир може се очекивати
у најскорије време привремена активизација појединих
сектора у Србији, како од стране Немаца тако и од стране
четника.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Рискогинститута под бр. 35/4, к. 732 А.

Све горе наведено треба имати у виду приликом процене локалне ситуације и одређивања задатака јединицама, па у том циљу:

— распоређивати јединице на широј просторији, како би им се обезбедила могућност и способност маневровања;

— наставити појачано рушење комуникација и објеката, урачунавајући ту и комуникације које воде у унутрашњост ослобођене територије;

•— нападати на што више тачака Немце у покрету будно пратећи опадање њихове борбене способности, како би се благовремено искористила могућност одлучног напада и на њихове веће снаге;

— новим јединицама одмах одређивати лакше локалне задатке, како би се с једне стране избегло њихово нагомилавање — што је нарочито за њих врло опасно — а с друге како би се у мањим борбама при решавању локалних задатака колико толико прекалиле.

2. — Обзиром на горе наведену ситуацију и на истакнуту потребу деконцентрације наших јединица, ми намеравамо да вашу дивизију, одмах по формирању нове дивизије која би предузела ваш досадањи сектор, пребацимо на сектор: Дољевац — Сталаћ — Крушевац.

Због тога је потребно да што пре завршите формирање нове дивизије. Штаб нове дивизије већ смо вам упутили, па заједно са њим завршите формирање јединица ХГЛГП дивизије.²

По завршеном формирању одмах нас известите, како би вас могли упутити на горе наведени задатак, за што ћете добити накнадно наређење.

4. Пролетерска бригада³ II дивизије већ се пребацила на леву обалу Западне Мораве. По вашем доласку на просторију Дољевац — Сталаћ — Крушевац јединице II дивизије помериће се више' у лево,⁴ с тим што ће свакако једна бригада ваше дивизије остати око Прокупља као резерва на целом овом сектору.

3. — II дивизија нас извештава да су се четници опустили у Куршумлијску Бању и Рачу. О овоме вас је си-

² Четрдесет седма НО дивизија формирана је 1 октобра 1944 године, у њен састав је ушла Петнаеста српска бригада, која се ДОпад налазила у Двадесет четвртој НО дивизији, Двадесет оема и Двадесет девета српска Бригада. Штаб дивизије су сачињавали: командант Саво Кесер, политички комесар Јеврем Поповић и начелник штаба Новак Кнежевић.

³ Четврта пролетерска бригада

⁴ Види док. бр. 101 и 122

гурно известила XI бригада коју сте упутили у Косаницу. Известите нас о раду ове бригаде, и о стању на тој прогорији.⁰

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

в. д. политичког комесара,
Мил.⁶ Милосављевић

Командант
генерал-лајтнант,
Коча А. Поповић

(М.П.)

БР. 89

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ ШУ-
МАДИСКЕ БРИГАДЕ, КОСМАЈСКОГ И ШУМАДИСКОГ
НОП ОДРЕДА ДА СЕ ПОВЕЖУ И ОДРЖАВАЈУ ВЕЗУ
СА ШТАБОМ ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Оп. Бр.-служ.
20-1X-1944. г.

II ШУМАДИСКОЈ БРЦГАДМ,² КОСМАЈСКОМ И ШУМАДИСКОМ ОДРЕДУ

1. — Примили смо ваше извештаје упућене овоме Штабу.

2. — Општа ситуација у Србији:

Под притиском наших јединица окупатор са његовим домаћим слугама био је присиљен да се повуче у веће гарлизоне и групише јаче снаге за одбрану истих.

У последње време наше јединице задале су четницима ц недићевцима тешке губитке на свима секторима. Последњи догађаји у свету, укидање Врховне команде југословенске војске, долазак Црвене армије на наше границе појачали су већ раније насталу деморализацију у четнич-

⁵ О дејствима Двадесет четврте НО дивизије види док. бр. 205
⁰ Милосав

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 6/3, к. 181.

² Види том I, књ. 9, док. бр. 17.

ким редовима, па се они у задње време у великом броју предају нашим јединицама. Уопште узев, четници сада не претстављају никакву организовану снагу, већ су присиљени да остатак својих разбијених, деморалисаних и слабо командованих снага наслоне на окупатора.

С друге стране, долазак Црвене армије на наше границе изазвао је јаче груписање немачких снага на појединим секторима. Према расположивим подацима Немци су груписали јаче снаге у захвату реке Власине, Нишаве и Тимока и то на просторијама: Власотинце, Бела Паланка — Ниш и Књажевац — Зајечар — Неготин.

Јачина ових груписаних немачких снага износи око 7 до 8 дивизија, од којих је половина концентрисана на сектору Ниш као централном у односу на остале.

Из изложеног груписања може се претпоставити да Немци намеравају да пруже Црвеној армији изванотпор при њеном продирању у Србију, Јачина овог отпора свакако ће зависити од опште ситуације у којој се Немци у том времену буду налазили, али свакако да ће Немци у току свога отпора и повлачења захватити шире просторије Србије, чиме ће поједини сектори постати врло активни.

Према извесним знацима четници и недићевци настоје да искористе ситуацију насталу груписањем јачих немачких снага у Србији. Према последњим подацима четници групишу своје снаге на левој обали Западне Мораве, око Лесковца а према неким подацима и у долини Ибра, наравно са наслонем на окупатора. Узевши све горе наведено у обзир може се очекивати у најскорије време јача активизација појединих сектора у Србији, како од стране Немаца тако и од стране четника.

Наше јединице сада су у офанзиви на свима секторима. До сада смо заузели следећа места: Бујановац, Врање, Владичин Хан, Сурдулицу, ЈБуберађу, Бабушницу, Пирот, Лебане, Куршумлију, Прокупље, Блаце, Брус, Александровац, Сокобању, Бољевац, Мајданпек и др. У Западној Србији: Ваљево, Осечина, Бајина Башта, Ариље, Равна Гора, и др.

До сада смо формирали два корпуса и трећи је у формирању. XIII Корпус оперише на просторији: река Пчиња бугарска граница — Нишава — Западна Морава — Ибар т.зв. „арнаутска граница“; XIV Корпус на просторији: Р- Нишава — бугарска граница — Дунав — Велика Морава; II Пролетерска дивизија — Крушевац — Сталаћ — Ниш.

Поред ових јединица постоји велики број одреда на секторима дејства свих наших јединица.

Код Пирота и на Дунаву код Доњег Милановца наше јединице ухватиле су везу са деловима Црвене армије.

3. — У вези опште ситуације пред ваше јединице постављају се следећи задаци:

— Непосредно дејство на комуникације које користи окупатор.

— Разбијање четника и њихове власти, која је до сада постојала на том терену.

— Успостављање наше народне власти.

— Садејство нашим јединицама које оперишу на суседним секторима.

На сектору Сувобор — Рудник оперишу јединице под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчевића. На сектор Посавине ускоро ће стићи наше јединице. Са овим јединицама требате што пре ухватити везу.

Јединице I Корпуса, као што вам је већ сигурно познато, оперишу на просторији Ваљево — ЈБиг. Уколико нисте ухватили везу са њима, одмах је успоставите и редовно одржавајте.

4. — Одржавајте редовну везу са овим Штабом, и о свему нас извештавајте.

Да бисмо били боље упбзнати са ситуацијом и стањем наших јединица, одмах нам доставите извештаје:

а) о формацији, руководиоцима, бројном стању и наоружању ваших јединица; б) о општим приликама на вашем сектору (расположење народа, могућности мобилизације, четничким и другим домаћим непријатељским снагама); в) о распореду и покретима немачких снага; г) о вашим потребама у руководиоцима, оружју и другој спреми; д) о вашим досадањим акцијама и даљим плановима за рад и ђ) о мерама које сте предузели за појачање ваших јединица и вашег утицаја на томе сектору.

5. — Врло је важно да што пре појачате ваше јединице. Верујемо да постоје најбољи услови за то. Само напомињемо, да је потребно да се ново људство што пре прекали у борби и у том циљу треба појединим вашим батаљонима додељивати самосталније мање задатке. Иначе, због горе наведене ситуације треба избегавати нагомилавање јединица на ужем простору.

6. — По питању наоружања ваших јединица предузели смо потребне мере код савезника. Ми смо са њима већ уредили да Космајски одред на свом терену прима материјал, како за себе тако и за II Шумадиску бригаду и Шумадишки одред. Савезничке мисије код вас неће долазити пошто ћемо питање вашег снабдевања [решити] непо-

средно са шефовима савезничких мисија код нас, што ће и убрзати рад на овоме.

7. — Достављамо вам Уредбу о војним судовима, с тим да је проучите и у духу ових одредаба организујете у оквиру ваших јединица и према њиховим потребама ову службу. Пошто сте за сада самостални и не улазите у састав већих јединица треба да формирате засебно Судско веће.

8. — Приложено упутство за пријем материјала од савезника строго чувати. За сада, како смо горе навели, овај материјал примаће Космајски одред, који ће га равномерно и с обзиром на потребе делити II Шумадиској бригади и Шумадиском одреду. Када се организује примање материјала засебно, овај пут ће вам послужити за организовање пријема.

9. — Прилажемо вам препис Наредбе Врховног команданта о поступку са четницима који се после 15 септембра добровољно предају нашим јединицама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(МП)

За штаб
командант
генерал-лајтнант,
Коча А. Поповић

БР. 106

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВМЗИЈЕ
ОД 20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЧЕТВРТЕ
ПРОЛЕТЕРСКЕ, ТРЕЋЕ И ШЕСТЕ СРПСКЕ БРИГАДЕ
ЗА РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИКА НА ЛИНИЈИ ПАРЦАНЕ —
ЉУБАВА — СРЊЕ¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 163
20-1X-44
у 14.30 ч.

ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ, III и VI СРПСКЕ БРИГАДЕ

IV Пролетерска бригада, без једног свог батаљона, а са једним батаљоном III Српске бригаде, успешно је прешла Западну Мораву у току ноћи 18/19. У борбама које је до данас водила заробила је 600 непријатељских војника и доста спреме. Четничке банде су се сада поставиле на линију Парцане — Љубава — Срње. Како нам јавља IV Бригада, они ће их на овој линији напасти.

Ради што успешнијег разбијања и уништења ове четничке банде² један батаљон III Српске бригаде потпо[^]моћи ће ову акцију. У том циљу

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — Штаб III Српске бригаде упутиће један свој батаљон правцем Гаглово — Текија — Макршане и довече 20 ов.м: у први сумрак да се пребаци преко комуникације и реке Мораве правцем Бучина — Падеж — Глобаре & одатле нападне непријатеља с леђа који је постављен на линији Парцане — Љубава — Срње.³ Водити рачуна да се овај батаљон не сукоби с нашим јединицама уколико би оне до стизања батаљона већ ликвидирале непријатеља на овим положајима.

Исто тако са једним батаљоном у току идуће ноћи вршити што јачи притисак на Крушевац, како бисмо непријатељске снаге у Крушевцу везали за нас. Батаљон на линији Мешево — Степош иека остане и даље на свом месту.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 9/3, к. 732 А.

² Види док. бр. 101

³ Види док. бр. 122

2. IV Пролетерска бригада нека према ситуацији обухвата непријатеља са задатком заробљавања и разбијања не дозволивши му да умакне било ка Јухор планини или Крушевцу. Нека се повеже са ова два батаљона III Српске и стави их под своју команду, а са њима ће вероватно бити неко од чланова Штаба III Српске бригаде. Такође да нас извештава што чешће и опширније и курирском и радиовезом, како- бисмо имали ситуацију у сваком моменту у својим рукама.

3. — VI Српска бригада нека својим даљим јачим патролама контролише терен према Александровцу — Трстенику и комуникацији Крушевац — Трстеник и хвата све оне који су као разбијени са леве обале пребегли на десну обалу Мораве желећи да утекну кућама. Наоружане разоружавати, а све скупа четнике задржавати у нашој војсци. Развити што јачу об. службу у правцу Копаоника, јер смо добили обавештење да се тамо налазе неке четничке групе. Проверити да ли је ово тачно.

4. — До даљег ми ћемо се налазити на истом месту.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п. пуковник
Милинко Ђуровић

Командант-п. пуковник
Сред. Урошевић

(М.П.)

БР. 101

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСТЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРО-
ЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О ЗАРОБЉАВАЊУ ЧЕТНИКА
ИЗМЕЂУ КРУШЕВЦА И ТРСТЕНИКА¹**

ШТАБ
VI СРПСКЕ БРИГАДЕ
20-IX-1944 год.
Положај
у 18.40 ч.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

По разбијању четничких банди на лијевој обали р. [3.] Мораве, приоилно мобилисани прсли су и бјеже у свим правцима. По причању ових четници су на овом сектору страховито разбијени и претрпјели огромне губитке.

Наше јединице у току данашњег дана од 14 часова ухватиле су 70 присилно мобилисаних ненаоружаних четника, који су се пребацили с десне стране Мораве; по њиховој изјави има их још који бјеже у овом правцу. Ми смо појачали број засједа и патрола на правцу њиховог отступања. Све способне за војску задржаћемо у јединицама а старије упутићемо командама мјеста на даљи поступак. Међу овима изразитих четника нема.

Приликом хватања патроле су и засједе су врло активне и просто се такмиче која ће више ухватити, а што се нарочито одликује њихов поступак према ухваћеним као и држање приликом спровођења.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб бригаде
командант, капетан
Видо Шошкић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 35/4, к. 732 А.

БР.110

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА АРАНЂЕЛОВАЦ¹

К-2²

Стр. пов. број: 87/44
20. IX. 1944
Положај

*Извјештај о операцијама
19 и 20 септембра 1944*

ШТАБУ К-1³

Положај

У вези задатка јединице К-1 да заузме Аранђеловац, наша јединица добила је задатак да заузме Букуљу,⁴ а по заузећу Букуље да продре у сам град.

У акцији су учествовале све јединице К-2, осим једне чете која је била у заштити болнице.

19. IX око 10 сати кренуле су наше јединице из с. Јеловик према Аранђеловцу у двије колоне: једна је ишла преко Букуље, а друга источно од Букуље преко с. Врбице. Колона која се кретала преко Букуље није наишла на непријатеља на Букуљи, па пошто је овладала Букуљом спустила се према граду. Пред еаомом жељ. станицом и код Киселих Вода наишла је колона на отпор четника. Њихови су положаји убрзо ликвидирани, а четници натјерани у двије зграде из којих су продужили да се боре све до другог дана. Друга колона наишла је на немачке моторизоване снаге на комуникацијама које воде из Аранђеловца преко Балабанца и ту се с њима сукобила. Њемачке снаге имале су намјеру да продру из Тополе за Лајковац. Наша тешка оруђа, топ 47 мм и тешки бацачи отворили су паљбу на ову колону, испресијецали је и унијели забуну. Након тога слиједио је напад наших пјешачких дјелова, при чему је моторизована колона дјеломице уништена, а дјеломице на-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 6/6, к. 787 А.

² Прва крајишка ударна бригада

³ Пета НОУ дивизија

* Види док. бр. 70

тјерана у бјегство. Затим су наше јединице продужиле са нападом у сам град и натјерале непријатеља да се повуче у једну кућу.

20. IX настављена је борба са четницима у самом граду. Прије подне нападнуто је непријатељско упориште испред јединице 31® и 33® тешким бацачима и након краће паљбе ликвидирано. Непријатељско упориште испред јединице 32^Т давало је жесток отпор и цијело прије подне вршене су припреме за ликвидацију овог упоришта. По подне извршен је напад на ово упориште (двје куће) најприје тешким оруђима: топом и бацачима, затим је кућа минирана и извршен јуриш. Вођена је жестока борба, непријатељ је давао очајан отпор, али су упоришта након заузета од наших јединица.

У овим акцијама непријатељ је претрпио тешке губитке у људству и материјалу: убијено је 70 Немаца (број рањених је непознат), заплијењена су 3 камиона, 4 мотоцикла; уништена 3 борна кола, 1 пољски топ 80 мм, један топ („Жишкар“), 3 камиона, 2 луксузна аутомобила, 1 санитетски аутомобил. Четници су имали 347 мртвих (овдје су урачунати свеукупни губици четника у граду које су нанијеле уз нашу јединицу и јединице К-3⁸). Заробљено је 295 четника. Наши борци заплијенили су 300 пушака, 2 брза „шарца“, 1 „шарац“, 2 стројнице, 13 разних пиштоља, 17 коња, нешто муниције, санитетског материјала и друге ратне спреме.

Наши губици: 14 мртвих и 35 рањених.

Борба је започела 19. IX, вођена читав дан и ноћ и завршена 20. IX око 17 сати. Вило је углавном ведро вријеме.

Акција је успјела, непријатељ је потпуно разбијен и највећим дијелом уништен.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, мајор:
Петар Симурдић

Командант, п.пуковник:
Стево Рауш

Начелник, капетан:
Антун Бољар

Први батаљон
Трећи батаљон
Друти батаљон
Четврта кра-јишка ударна бригада

БР. 93

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДЕСЕТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА НА СЕКТОРУ ВЕНЧАЦ — ТОПОЛА¹

К-4²
20-IX-1944 г.
у час
Положај

ШТАБУ К-1

Положај

Достављамо Вам извештај о акцији изведеној 19-IX-1944 год. на просторији Бања — Топола:

1) — Задатак наше јединице био је следећи: — Овладати косом Венчац, ликвидирати с. Башу, затворити комуникацију Аранђеловац — Топола и са извесним снагама дејствовати према Тополи и по могућности и њу заузети.

2) — У овој акцији учествовала је наша јединица изузев две чете, које су биле у заштити неборачких делова.

3) — Начин нападаја био је следећи:

а) Јединица 53³ имала је задатак да ликвидира Венчац (к. 658) и затим брзином да избије на комуникацију Бања — Аранђеловац (к. 213 — 248) затварајући одступницу непријатеља из Аранђеловца.

б) — Јединица 51⁴ и јединица 52[®] имале су задатак дејства ка Тополи и заузећа исте.

— Јединица 54[°] била је у заштити неборачких делова, док је са једном четом запосела коту 658 (Венчац).

Пред сам почетак напада, план напада је измењен пошто је непријатељ (Немци) вршио притисак ка јединици С-1 у правцу Доње Шаторње. Такође је непријатељ запосео раскрсницу цеста Топола — Д. Шаторња и Аранђеловац — Д. Шаторња — Топола (к. 399) дејствујући одатле комуникацијом ка с. Бањи.

³адатак је био измењен у томе, пошто смо једну јединицу оријентисали на раскрсницу к. 399, док другу на косу

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 3/6, к. 789 А.

² Десета крајишка ударна бригада

³ Трећи батаљон

* Први батаљон

⁵ Други батаљон

⁶ Четврти батаљон

Караула (к. 378) са задатком запоседања комуникација Топола — Аранђеловац.

4) — Задатак је скоро у потпуности извршен и постигнут је приличан успех.

5) — Непријатељски губици су следећи: 47 Немаца мртвих међу њима 3 официра. Број рањених је непознат. 29 четника мртвих. Међу њима 3 брадоње. Број рањених је непознат. Уништено је 12 камиона, 7 троколица, 2 танкете, док су две блиндиране каре оштећене. Заробљено је 28 четника, 30 карабина, једна стројница, један парабелум и једна неисправна базука, као и двоја кола материјала, већином ранаца. Осим тога заробљен је извештај број ручних бомби, тромблонских граната и четири немачке торбице.

6) — Наши губици били су: 5 мртвих, 4 теже рањена и 7 лакше. Међу тежим рањеницима налази се и командант јединице 53. Од броја мртвих и рањених, три мртва и три рањена отпадају на несретни случај, који се десио¹ пошто су експлодирале две гранате у енглеским малим бацачима.

7) — Наше мишљење о акцији је, да је акција прилично успела, а успела би и боље да нам снаге нису биле прилично растурене и да смо могли убацити још јединицу у борбу на раскрсници цеста код к. 399.

Топове нисмо извукли грешком јединице 52, која је имала намеру да их извуче, пошто је претходно одбила три немачка контранапада и мислећи да је имала времена да исте извуче. Међутим Немци су стигли са моторизацијом од Тополе и од правца Д. Шаторње и успели да поврате топове.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, мајор
Рад. Секулић

Командант, мајор,
Марко Срдић

Начелник, поручник
Куна Бранко

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЈЕДАНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАНАЕСТОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА И НЕДИ-
ЋЕВАЦА КОД КРУПЊА И МАЛОГ ЗВОРНИКА¹**

ШТАБ
XI ДИВИЗИЈЕ
V КОРПУСА НОВЈ²
Бр. сл.
20-IX-1944 г.

ШТАБУ XII КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

16 и 17 о.м. пребацили смо наше јединице преко Дрине на простору Костијерово — Ћевање — Будишић и избацили се на село Планину. 17 о.м. са двије бригаде смо се оријентисали према Крупњу а са два батаљона Ударне групе и једним батаљоном XII крајишке бригаде кренули у правцу Малог Зворника. 17 о.м. V бригада је заузела Крупња а Ударна група Мали Зворник.

18 о.м. Ударна група је продужила са чишћењем терена у правцу Гучева и Бање Ковиљаче, и још од ње немамо извјештаја.

18 о.м. Рачићев четнички корпус уз помоћ неких дјелова батаљона Недићеве страже напао нас је у Крупњу. V бригада се је одржала до 19 у Крупњу али у току 19 била је потиснута до Столица. У овој борби против V бригаде учествовало је према исказу заробљеника и цивила око 2000 четника и Недићевих војника.

19 у 23 часа кренули смо са просторије Столице — Мртолош — Мачков Камен — преко Равне Горе и спустили се у Шљивову.

Наша Ударна група добила је задатак да крене исткм правцем у састав.

У овим борбама имали смо 6 мртвих и 15 рањених.

Непријатељски губици: 20 заробљених; мртвих и рањених непознат број.

У посљедњим борбама у Источној Босни као и у овој борби наше су јединице истрошиле муницију — пушчану и минобацачку.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 57/3, к. 866.

² До преласка у Србију, Једанаеста НОУ дивизија била је у саставу Петог корпуса НОВЈ, који је дејствовао у Источној Босни.

Од покрета из Цент.[ралне] Босне нисмо имали дужега одмора, а војска је остала 50% гола и боса. Ако је могуће, било би добро да се на овом сектору одморимо 5 дана и да за то вријеме добијемо 1500 пари одијела, 1000 пари ципела, 100.000 пушчаних метака и 500 минобацачких граната.

Наши војници још увијек носе одијела заробљена од непријатељских војника.

Рачићев четнички корпус се налази на простору Крупањ — Бијелина — Столице.

Ухватили смо везу са једним батаљоном Сремске бригаде³ у Врбићу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар-п.пуковник:
Б. Ђуричић*

Командант-пуковник:
М. Шиљеговић⁶

(М.П.)

³ Вероватно се мисли на једну бригаду Шеснаесте НОУ дивизије која се налазила на просторији источно од Крупша.

* Блажо Ђуришић

⁵ Милош Шиљеговић. Умро 1952 године.

MINISTARSTVO
UNIVERZITET
20-15

STARBU XII KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

54

16 i 17 o.m. prebacili smo naše jedinice preko Drine na prostoru Kostijerovo-Džovanje-Budišići, i isbacili se na selo Plazina. 18 o.m. sa dve brigade smo se orijentisali prema Krupnju a sa dva bataljona Udarne Grupe i jednim bataljonom XII krajiške brigade krenuli u pravcu Malog Zvornika. 19 o.m. V.Brigada je zauzela Krupnju a Udarna Grupa Mali Zvornik. 18 o.m. Udarna Grupa je produžila sa kišćenjem terena u pravcu Gučeva i Banje Koviljače, i još od nje nemamo izveštaja.

18 o.m. Rašićev Četnički Korpus uz pomoć nekih selova-bataljona Nediceve straže napao nas je u Krupnju. V. Brigada se je održala do 20 a Krupnju ali u toku 20 bila je potisnuta do Stolica. U ovoj borbi protiv V. brigade učestvovalo je prema iskazu zarobljenika i civila oko 2000 četnika i Nedicevih vojnika.

20 u 23 časa krenuli smo sa prostora Stolica-Mrtolac-Maškova Kamen-preko Ravne gore i spustili se u Slijivo!

Naša Udarna Grupa dobila je zahtev da krene istim pravcem u Sarajev.

U ovim borbama imali smo 6 mrtvih i 15 ranjenih.

Neprijateljski gubici 20 zarobljenih, mrtvih i ranjenih nepoznati.

U poslednjim borbama u istočnoj Bosni kao i u ovoj borbi naše su se istrošile municija-puščana i minobacačka.

Od pokreta iz Cent. Bosne nismo imali dužega odmora, a vojaka je ostalo malo i loše. Ako je moguće, bilo bi dobro da se na ovom sektoru u 5 dana i sa sa to vreme dobijemo 1500 para i pušela, 2000 pari olovčanih metaka i 500 minobacačkih granata.

Naši vojnici još uvijek nemaju odijela zarobljena od neprijateljskih.

Rašićev Četnički Korpus se nalazi na prostoru Krupanj-Bjeluga-Stolica.

Ohvatili smo vezu sa jednim bataljonom Sremske brigade u Vrbiću.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Polit. komesar-pukovnik:

Branica

Komandant-pukovnik:

Muravski

БР. 95

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
НАПАД НА КРУПАЊ¹

ЦИТАБ

XVI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Оп. бр. 93

20 септембра 1944 г.

ЗАПОВЕСТ

(Секције Крупањ и Зворник, размер 1 : 100.000)

Ситуација: Офанзива у целој земљи се развија врло успешно. Заузети су градови Тузла, Никшић, Дарувар, Плетерница, Г. Милановац, и више других упоришта. Јединице I корпуса налазе се у Ваљево и на сектору Ваљево — Ужице.

До овог часа још нисмо ухватили везу са XI дивизијом, али изгледа да се она налази на сектору с. Дворска — Столице, северно од Крупања. Према добивеним подацима, по одласку XI дивизије из Крупања на нрви сектор, четничке банде у јачини до 1300 поставиле су се на сектору око Крупања, а у Крупању их има око 300. Сви ови четници су углавном под командом зликовца Рачића. Већи број је насилно мобилисан, слабо наоружан и слабе борбености.

Наш задатак: Разбити и уништити четничке банде на сектору Крупања,² везати се са јединицама XI дивизије и даље активно дејствовати према Дрини и према северу.

У циљу разбијања четничких банди и ликвидације Крупања, —

НАРЕЂУЈЕМО:

1) I бригада кренуће у 7 часова ујутру правцем: Ставе — Рајковићи — Богоштица — Томањ — Кржава. На своме

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 43/1, к. 951.

² Види док. бр. 126.

прарНУ разбити четничке банде, уколико их буде, а са сектор^а Кржава — Томањ напасти Крупањ са два батаљона У Циљу ликвидације посаде у граду. Друга два батаљона поставити према Соколској Планини и цести која води од Љубовије за Крупањ, ради обезбеђења са тих праваца.

- 2) II бригада кренуће такође ујутру у 7 часова правцем: Баст^а — Толисавац (Калдрмићи) — Доловско Бр. (к. 501) — Плавања (к. 490), т.ј. избити на сектор с. Липинов^{ић}, одакле, разбијајући претходно четничке банде на свом правцу, напасти Крупањ са два батаљона од Плав^а (к. 490) и Виса (к. 497), у циљу ликвидације посаде у гр^аДУ. Друга два батаљона поставити на сектор Доловско Бр. (к. 501), са задатком затварања праваца који избоде од цесте Ваљево — Лозница према Крупању. Такође обратити пажњу и на цесту Крупањ — Столице.
- 3) IV бригада кренуће са сектора Врбић у 8 часова ујутру правцем: Врбић — Мраморје — Бањевац, разбијајући четничке банде на свом правцу. На сектору Бањеваца задржати се са бригадом са истуреним деловима на Мраморју (триг. 548) и на к. 497 према Ђуричићима, ради обезбеђења од правца Беле Цркве и Пецке. Једну мању јединицу упутити на цесту Крупањ — Рудник — Мојков^{ић} и то на месту испод Ђуричића, ради пресецања ове комуникације и држања заседе на тој цести.

Са једним батаљоном потпомоћи напад на Крупањ правцем Бањевац (к. 459) — Крупањ.

- 4) ТТГЗб дивизије кретаће се са IV бригадом.
- 5) Посл^е ликвидације Крупања јединице ће заузети следећи распоред:
 - I бригада — с. Кржава — с. Томањ, са обезбеђењима према Соколској Пл. и Љубовији.
 - II бригада — с. Липинов^{ић}, са истуреним деловима на Вису (к. 497) — Брезју (к. 522) и Доловском Бр. (к. 501). Један свој батаљон II бригада ће задржати као посаду у Крупању.
 - IV бригада — на просторију с. Бањевац, са истуреним обезбеђењима на линији Мраморје — Глигорићи — Ђуричићи.
 - Штаб дивизије биће у Бањевцу изнад топионице антимона.
- 6) Чрбови бригада у току сутрашњег покрета и акције развиће максималну упорност код јединица. Нарочито је важно међусобно садејство бригада. Уколико на сектору једне бригаде, односно једног батаљона не буде борбе, онда треба обавезно да те јединице дејствују према оним

јединицама које воде борбу. У прогањању четничких банди бити немилосрдни и врло енергични.

- 7) Уколико вечерас дође савезничка пошиљка, штабови бригада ће предузети потребне мере да се подељена спрема што пре раздели јединицама. У случају пријема савезничке пошиљке бригаде ће покрет извршити 21 о.м. и то: I и II бригада тачно у 11 часова пре подне, а IV бригада у 12 часова.

Уколико пошиљка вечерас не дође, покрет извршити у одређени час ујутру.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
потпуковник
Ромац

Начелник,
потпуковник
Пер. Грујић

Командант,
мајор **Камењар**

БР. 96

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДЕСЕТЕ И
ДВАНАЕСТЕ СРПСКЕ БРИГАДЕ И БАБИЧКОГ НОП
ОДРЕДА ЗА НАПАД НА ВЛАСОТИНЦЕ¹**

ШТАБ XXII ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Оп. бр.
20-1X-1944 год.
у 21 час.

ШТАБУ X, XII БРИГАДЕ И БАБИЧКОГ ОДРЕДА

Положај

Ситуација: У Власотинцу се налази 360 недићеваца са 12 пушкомитраљеза, 2 минобацача. Дражиноваца око **300**. Недићевци станују у зградама среза и Народном дому. У кафани на крају, на путу за Пирот, налази се магацин са храном, оделом и муницијом са 70 војника. Војници су распоређени по бункерима и то 6—7 војника. Остало људство распоређено по већим кућама. У основној школи су мање снаге. Око школе се налазе бункери који се слабо

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 12/3, к. 782 А.

поседају- Дражићевци се дању налазе по селима и то Орашју, Шишави, Конопници, ноћу у Власотинцу.

Лесковац и околина: немачке и четничке снаге. Четници У јачини око 800, немачке су променљиве јер су пролаз^е - Немци располажу са артиљеријом и нешто тенкова. у Грделици немачке колоне у пролазу. На сектору Равна Дубрава — Завидинце — Висока Чука (к. 808) — Билин Рид (к. 670) налази се немачки батаљон I алпске дивизије у јачини 400 војника са артиљеријом и минобацачима без тенкова.

Према најновијем наређењу Штаба XIII корпуса, новоформирана дивизија,² у чији састав улазе I и II пиротска бригада и I врањска бригада, пребациће се на просторију Врање. Наша дивизија добила је наређење да смени I пиротску бригаду која се налази на просторији Грнчар — Сува Планина. УШ-ој бригади наредили смо да хитно дође у састав ове дивизије.

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — X бригада у току сутрашњег дана прикупиће се на просторији Јастребац — Брезовица. Један свој батаљон пребацити северно од Власотинца. Бригада ће у току ноћи 21—22 извршити напад на Власотинце у циљу заузимања истог.⁸ По заузимању, уколико буде јаче непријатељске интервенције ма с које стране, бригада ће извршити евакуацију заплењеног материјала у правцу Д. Лопушње, а иста се разместити на просторијама на којима се сада налази. Штаб бригаде издаће наређење батаљону који одлази северно од Власотинца да напада на град најпогоднијим правцем, а почетак напада мора бити тачно у 21 час. Бригада ће још конкретније задатке добити од начелника штаба ове дивизије који ће сутра доћи.

2. — Бабички одред затвориће комуникацију Грделица — Власотинце. Комуникацију разрушити што детаљније. Послати једну своју чету да сруши мост преко Мораве Ца комуникацији Власотинце — Лесковац. Нагазне ми^{не} узети од X бригаде за минирање исте комуникације. Почетак напада на Власотинце биће тачно у 21 час. Напомињемо да напад буде брз и енергичан и да се сав посао мора извршити у току ноћи.

3. — I артиљериска батерија поставиће се на положаје Јастребац, одакле ће својим дејством потпомагати зау-

² Четрдесет шеста НО дивизија

³ Види док. бр. 149

зимање града. Штаб бригаде са артиљеријом ће уговорити знаке те да се не би десило да артиљерија туче наше јединице.

4. —• XII бригада у току сутрашњег дана извршиће померање својих јединица падом првог мрака. Своја два батаљона пребацити на просторију Модра Стена — Грнчар — Линово — Црни Врх (к. 1163) у циљу смењивања I пиротске бригаде. Уколико бригада буде извршила покрет и ове положаје напустила, запосести их и ухватити са деловима ХУ-ог бугарског пука који се налази на просторији Ресник — Братиште. Остала два батаљона разместити на прбсторији Златићева М. •— Орах — Алексина Мала — Језеро (к. 699). У току 21—22 вршити демонстративни напад на Високу Чуку (к. 808).

Будући да постоји могућност прикривеног покрета дању правцем: с. Орах — Јеремиште — Алексина, Мала — јужно од Цртова (к. 868) — с. Врело — с. Грнчар и даље за положај I пиротске бригаде, то ће Штаб XII бригаде наредити покрет своја два батаљона још 21 о.м. до подне. Ово се односи на батаљоне предвиђене горњим ставом.

Бабички одред за време извођења акције ноћу 21—22 све извештаје слаће начелнику штаба ове дивизије, који ће се налазити у Јастрепцу код артиљерије.

Штаб XII бригаде ставиће на расположење Штабу X бригаде једно своје минобацачко одељење (бугарски минобацач) са послугом и са најмање 100 мина. Ово одељење да буде у Штабу X бригаде 21 о.м. најдаље до 12 час. Борбени знаци за 21—22: Столе — Јован. Дневни видни знаци за 22-ги: шајкача на цеви, пушка дигнута у вис. Одговор: махање пушке у страну из десне руке. Знаци распознавања за 21—22: **Бацач—Боњинце.**

22—23: **Опасач—Алексинац.**

23—24: **Ћебе—Лесковац.**

24—25: **'Шипка—Власина.**

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, п.пуковник,
Драг. Ђорђевић

Командант, п.пуковник,
Ратко Софијанић

Начелник, мајор,
Јован Ђурић

(М.П.)

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈА И СПРЕЧАВАЊЕ
ПОВЛАЧЕЊА НЕМАЧКИМ ЈЕДИНИЦАМА У ПРАВЦУ
ПОЖАРЕВЦА И МАЈДАНПЕКА¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
20 септембра 1944 г.
49.15 часова

ШТАБУ 7, 9 и 14 СРПСКЕ БРИГАДЕ 23 УДАРНЕ
ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

У току данашњег дана делови 9 бригаде водили су борбу са четничком групом од 250 до 300 људи, која је стигла у правцу Жагубице према Јасикову. Борба се водила на сектору Здравча (898). Делови 9 бригаде разбили су ту групу четника. После извесног времена са правца Жагубице — Лазнице поново је стигла доста велика колона, изгледа четника, а вероватно и недићеваца. Непријатељ располаже са неколико бацача.

На основу горе изложеног констатујемо, и на основу прикупљених података, које нам је послала 9 бригада, изгледа да се на сектору Жагубица — Хомољске Планине, са упориштем Хомољске Планине, налази цео или можда делови Синишиног корпуса.² Та група можда је и прилично јака, што треба имати у виду.

Неопходно је да се та група што пре разбије, као што смо разбили и досадање групе.

Како би се њихово разбијање одвијало у стопу наших већ предвиђених операција, то је неопходно предузети најхитније мере у циљу разбијања те четничке групе, те у циљу ометања и спречавања повлачења Немаца правцем Зајечар — Бор, Жагубица — Пожаревац.³

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — 14 бригада са свим својим јединицама извршиће покрет са просторије Горњани правцем Горњани — Вла-

¹ Оригинал, писан на машици, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 24/1, к. 1067.

² Млавски четнички корпус

³ Види док. бр. 118

011e —. Јасиково и преузети положај који држи 9 бригада, те кренути даље у разбијању четника на просторији' према Милатовац — Лазница — Жагубица, те Хомољске Планине, не удаљавајући се дубоко ка северу, него најдаље око Лунга Чука — Купинова Глава, па према Жагубици, смехитајући се на просторији Милатовац — Селиште — Лунга Чука. Главни задатак њен јесте разбијање четника на тој просторији. Уз то потпуно онеспособљавање комуникације на сектору Жагубица — Рибаре и Жагубица — Потој Чука (920). На истим тим пресецима, одн. на погодним местима, напр. на косама јужно од Милатовца, одн. Вуковца, постављати заседе, као и на сектору према Потој Чуки, које ће дочекивати и тући немачке колоне које би се евент.[уално] хтеле пробијати тим правцем. Напомињемо, да заседе не смеју бити стално на једном месту, него је неопходно да стално мењају свој положај, како би тиме избегле непријатељско ефикасно дејство против заседа. Заседе треба да буду мања одељења наоружана аутоматским оружјем, противколским пушкама, лаким бацачима и сл. Те заседе не треба да буду веће на читавој тој просторији од једног батаљона. Остала 3 батаљона као главнину држати да буду увек спремни за евент.[уално] поновно груписање четника, те да исте ефикасно могу тући и разбијати.

14 бригада при пролазу кроз Влаоле прихватиће свој батаљон који се налази у селу Влаоле.

2. — 7 бригада остаје на истој просторији, наиме на просторији Кривеља са истим задатком. 7 бригада ће упутити једну чету са једним одговорним другом, одн. чланом штаба батаљона, у правцу Кривељ — Оштрељ — Слатина — [Д.] Бела Река у циљу испитивања те просторије и у циљу прикупљања што тачнијих података о стању непријатеља на сектору Бора, одн. Зајечара. У ту сврху добро је, одн. препоручљиво да по могућству чета на свом путу и на сектору где буде испитивала просторију, одн. стање непријатеља, покуша и употреби све могућности да зароби негде неког Швабу од којег ћемо моћи прикупити тачније податке о стању непријатеља на дотичним секторима. Исто то урадиће по могућству и заробити неког четника, који ће нам пружити што тачније податке о стању и ситуацији око Вора и Зајечара.

По прикупљеним подацима чета ће се вратити што пре у састав своје бригаде, а нама хитно' упутити прикупљене податке и ухваћеног четника, одн. Немца.

3. — 5 бригада по пријему положаја од стране 14 бригаде одмах ће сконцентрисати своје јединице у селу Јасикову, с тим што ће батаљон који се налази у резерви

у селу Јасикову, одмах по пристизању прве јединице 14 бригаде, тј. при њеном пролазу кроз Јасиково, упутити и ставити на расположење Штабу дивизије у селу Влаоле. Задатак је 9 бригаде да обезбеди правцем према Горњанима према Лесково — Дебели Луг, осигурање дивизијске болнице и интендантуре у Јасикову и служиће као резерва за евнт.[уално] потпомагање 14 бригаде.

4. — Поново наглашавамо, да 7 и 14 бригада имају као један од главних задатака потпуно уништавање комуникације, на секторима који су им дати. Потребно је тако уништити комуникацију и поништити све мостове на предвиђеним секторима, да је немогуће лако и брзо њихово оправљање. Потребно је срушити на погодним местима цесту тако, да на сваких 50—100 м има велики пресек ширине, одн. дужине 4 до 6 мет. и дубине 2 ДО 3 мет. Такав начин сечења комуникације је најпрактичнији јер непријатељ нема довољно готових средстава, толико, колико би могао да одједаред покрије 7 до 10 блиских пресека. У том случају немогуће му се кретати са свом моторизацијом коју је тренутно употребио. Такав сектор пресека од 6 до 10 потребно је имати на свим погодним местима, погодним за рушење комуникације.

5. — Понављамо за заседе, да треба да буду што чешће и што покретљивије. На свим погодним местима потребно је поставити заседе од неколико пушкомитраљеских група, снабдевене са осталим потребним оружјем за спречавање и уништавање непријатељских моторизованих колона.

6. — Напомињемо, да се делови 25 дивизије сада налазе на сектору Мајданпека и да ће добити задатак једна бригада да се крене на сектор Нересница — Кучево, одакле ће потпомоћи акцију 14 бригаде на сектору Жагубица — Хомоље.⁴

7. — Сви штабови бригада треба да нам увек јављају где се налази место штаба бригаде, а уколико је бригада смештена у селу разбијеног типа, потребно је да нам ближе означи место где се штаб налази.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник,
п. пуковник
Св. Татарцац

Командант,
п. пуковник
Мил. Ивановић

ТТ
Хомољске Планине

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ САНЦАЧКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 20 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ ГЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ПРИЈЕПОЉА¹

ШТАБ
V САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ

Оп. бр. 8
20-IX-1944 год.
Положај

РЕЛАЦИЈА

V санџачке НОУ бригаде за вођење борбе са четницима и милицијом² дана 20 септембра т.г. на положајима Градина, Опанак, Пријепоље (Секција Пљевља 1 : 100.000).

НЕПРИЈАТЕЉ

а) Непријатељ је био јачине 700—800 четника. и милиције.

б) Наоружање непријатеља сачињавало је 5 тешких митраљеза (три „Бреде“ и 2 „Холанђанина“), 2 тешка баџача и 2 лака баџача.

в) Морал непријатеља врло слаб, али га је одржавала бројна надмоћност у људству и оружју.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

а) 2 и 4 батаљон јачине 240 војника са 7 п.митраљеза и 1 тешким митраљезом „Бреда“.

б) Ноћу између 20 и 21 септембра³ вођена је борба са четницима који су хтјели забранити улаз нашим батаљонима у Пријепоље. Вид борбе: напад. Вријеме повољно, ноћ ведра без мјесеца. Борба са непријатељем вођена је на утврђеним положајима Соколица — Кутин — Опанак, Сријетежи⁴ и у самом граду Пријепољу улична борба.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 1/15, к. 1255.

Муслиманска милиција, која се налазила у служби окупатора, у оригиналу је датум погрешно написан, јер је борба вођена у ноћи између 19 и 20 септембра 1944 год. Омашка је учињена због тога што је овај извештај писан неколико дана после борбе. Редакција је ову напомену дала на основу изјаве Бошка Шкрбовића који тада примио дужност команданта Пете санџачке бригаде.

² На карти Пљевља (1:100.000) нису нађени Кутин, Опанак и Сријетежи. Ово су вероватно локални називи.

в) Са просторије Радојиња, сходно наређењу Штаба дивизије, кренули смо са два батаљона, 2-им и 4-им, правцем Пријепоље ради пропраћаја позадинских радника за Срез пљеваљски и бјелопољски. У овом маршу пришли смо до самих положаја непријатељских, сукобили смо се са непријатељем, који се налазио у бункерима Градина — Соколица — Опанак и Сријетежи. У првом налету истјерали смо непријатеља из бункера на Опанку, и Прва чета 2 батаљона, по заузећу овог положаја, продужила је у варош гдје је са непријатељем наставила уличне борбе.

Непријатељ је бројно био јачи у људству и оружју те се је прикупио и одбио нас са положаја које смо били заузели.

г) Наши губици 1 мртав и 2 рањена, од којих је један командант бригаде капетан друг Данило Јауковић, и политички комесар 2 батаљона капетан Добрашиновић Иван.

Непријатељски губитци су били 15 мртвих (нађених на лоложају) и виши број рањених.

д) Морал наших јединица био је на висини; иако је непријатељ имао јаче снаге распоређене на положају одбране који је био врло добро утврђен, наши борци без икаквог колебања и састајања успјели су да непријатеља разбију и да му нанесу осјетне губитке, све док непријатељ није употребио сву своју снагу за одбрану улаза у град Пријепоље.

ђ) Од ратног материјала заплијењено је 10 пушака и мањи број муниције.

е) Утрошено је 750 метака за кал. 7,9 мм, 800 метака за кал. 8, 640 метака за 8,5 мм.

ж) Борба није почела по предвиђеном плану, али доцније током борбе уведена је у план борбе.

Наше јединице које су потиснуте од стране непријатеља вратиле су се опет на своје старе положаје у с. Радојиња. Овај наш неуспјех није имао рђавих последица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Помоћник комесара-капетан,
Јосиф Струњаш

Командант-капетан,
Бошко Шкрбовић

БР. 99

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДВАНАЕСТОГ КОРПУСА, ПРВЕ И ШЕСТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ПЕТЕ, СЕДАМНАЕСТЕ, ДВАДЕСЕТ ПРВЕ И ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ДА ЧИСТЕ ТЕРЕН ОД НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ЈЕДИНИЦА НА ПРАВЦИМА СВОГА НАСТУПАЊА¹

ШТАБ
ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ
КОРПУСА НО ВОЈСКЕ

О. бр. 12

21 септембра 1944 г.
у 05.00 сати

ШТАБУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У великим борбама против удружених снага Њемаца, недићеваца, љотићеваца и четника Драже Михаиловића на територији Србије, наше дивизије су направиле велике успехе, тукле редом или скупа све непријатељске снаге, нанијевши им тешке губитке у људству и материјалу. Данас јединице Првог пролетерског и Дванаестог корпуса држе у својим рукама градове: Крупањ, Ваљево, Лајковац, Лазаревац, Рудник, Горњи Милановац и Аранђеловац, те територију и комуникације од Брђанске Клисуре, Враћевшнице, Шаторње, Аранђеловца, Лазаревца, Лајковца, Јасике, Осјеченице, Крупња, Соколске Планине, Медведника, Маљена, Прањана.^{^л}

У овом периоду тешких и успјешних борби, као и периоду ранијих напорних маршева, наше јединице су показале сву готовост и упорност и оправдале високо повјерене пролетерских и ударних јединица.

У времену од уласка у Србију наше јединице су попуњене хиљадама нових бораца, тако да су извјесне јединице порасле за -60 до 80 процената. Заплијењена је велика количина оружја и материјала, тиме повећана ударност наших јединица и осигурано у потпуности извршење крупног задатка који је пред нашу групу корпуса, у заједници корпусима Главног штаба за Србију, постављен од Врховног команданта: — ослобођење Србије од мрског окупатора и свих његових слугу.

Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 5/2, к. 712 А.

У вези посљедње директиве Врховно-г штаба и новостворене ситуације, а у циљу координације операција свих *наших* јединица

НАРКЋУЈЕМО:

1.) XII корпус, који је ослободио Крупањ, са двије дивизије очистиће ЈХозницу и Ковиљачу, обезбјеђујући се од Цера, а затим једним брзим маневром очистити Цер, остављајући главнину тих дивизија на сектору: Цер планина, шаљући чете и батаљоне у правцу Шапца и Посавине, те ако у Шапцу нема јачих њемачких снага ликвидирати Шабац и уништити мост преко Саве. Оставити мање дјелове у Шапцу а са главнином дивизија ловући се на Цер и у циљу мобилизације и прихвата људства из Војводине маневрисати батаљонима на сектору: Табац — Црна Бара —• Цер, обезбјеђујући се од правца Бијељина — Јања и од правца Коцељева.

Једну дивизију оставити на просторији Соколска Планина — Крупањ —• Лозница — Ковиљача, са задатком корпусне резерве, евентуалног прихвата двију дивизија са правца Цера и обезбјеђења од правца који воде из Босне према Крупњу, Ковиљачи и Лозници, те од Рогачице према Крупњу. Ова дивизија ће на правцу Сребреница —• Власеница одржавати везе са III ударним корпусом а на правцу Коњски Гроб — Јаутина са јединицама Шесте пролетерске дивизије.²

2.) Шеста пролетерска дивизија ће се поставити на просторији Коњски Гроб — Јаутина —• Ваљево, са једном бригадом у резерви на сектору Медведник — Бобова — Причевић. Задатак ове дивизије је продирање мањим дјеловима према Коцељеви, евентуално чишћење Коцељеве, продирање лаким четама и батаљонима од Коцељева даље на сјевер у циљу разбијања четничко-недићевске власти, изненађења мањих њемачких колона и мобилизације људства за своје јединице. У случају потребе и на захтјев XII корпуса, са бригадом са сектора Коњски Гроб — Јаутина уско садејствовати јединицама XII корпуса на правцу Цер, или према ситуацији. У случају потребе и главнина ове дивизије ће бити употребљена у циљу садејства XII корпусу, с тим што ће мањи дјелови остати као посада у граду Ваљеву.

На правцу Крупња, а касније према Церу, одржавати чврсто везу са јединицама XII корпуса, а на правцу Дивци са јединицама Прве пролетерске дивизије, а преко бригаде

² Види док. бр. 100

са сектора Медведник са јединицама XVII дивизије на правцу Варда.

3.) Јединице Прве пролетерске дивизије размјестиће се са двије бригаде на просторији: Дивци — Караула — Словац — Лајковац и са мањим дјеловима у Лазаревцу, а двије бригаде оставити у резерви на просторији: Мионица — ЈБиг — долина ЈБига. Са дјеловима бригада са просторије Караула — Лајковац — Лазаревац продирати према Убу, а мањим дјеловима и дубље, са задатком разбијања недићевско-четничке власти и њемачких колона. На правцу Ваљева одржавати везу са јединицама Шесте пролетерске дивизије, а на правцу Аранђеловца са јединицама Пете ударне дивизије.³

4.) Пета ударна дивизија поставиће се са главнином својих снага на просторији: Белановица — Трешњевица — Венчац — Букуља, с мањим дјеловима (један до два батаљона) Аранђеловац, а са батаљонима продирати ка Космају и дејствовати на комуникацију Београд — Крагујевац. П шумадиску бригаду⁴ одморити, поунити, дати јој нешто кадрова а затим је, заједно са нашим батаљонима који ће вршити продор ка Космају, употребљавати на том правцу. Одржавати везу са јединицама Прве пролетерске дивизије на правцу Лазаревац и ЈБиг и са јединицама XXI ударне дивизије на правцу Шаторња — Рудник.⁵

5.) XXI ударна дивизија ће се поставити на просторији: Шаторња — Рудник — Горњи Милановац — Враћевница, са задатком дејства према Чачку, Крагујевцу и Тополи и комуникацији Чачак — Бечањ — Краљево. На правцу Белановица — Венчац одржавати везу са Петом ударном дивизијом а на правцу Прањани са XVII ударном дивизијом.⁶

6.) XVII ударна дивизија, као групна резерва, поставиће се на просторији: Прањани — Косјерићи (чистећи претходно Косјериће), постављајући један батаљон на просторију Варда — Руда Буква. Мањим дјеловима стално РУ" шити комуникације Чачак — Ужице и извиђати гарнизоне Ухице и Бајину Башту, и контролисати комуникацију Ужице — Рогачица. На правцу Горњи Милановац одржа-

³ Види док. бр. 112

⁴ Наредбом Главног штаба НОВ и ПО Србије од 19 септембра 1944 год. Друга шумадиска бригада преименована је у Двадесет прву Рпску бригаду, која се до 17 децембра 1944 год. налазила у саставу 1ете НОУ дивизије, а онда је, по наређењу Штаба Првог пролетерског корпуса НОВЈ, ушла у састав Двадесет прве НОУ дивизије.

⁵ Види док. бр. 114

Види док. бр. 204

вати везу са XXI ударном дивизијом а на правцу Медведник са Шестом пролетерском дивизијом.⁷

7.) XXXVII ударна дивизија ће маневрисати на просторији Кремна — Чајетина — Ивањица, држећи мање посаде у Чајетини и Ивањици, контролисати Нову Варош и извиђати према Пожези и Ужицу. Задатак је дивизије да не допусти оживљавање четничких банди, а нарочито упад четничких банди са правца Вишеграда, те њихово евентуално оформљење на просторији Тара Пл. или на сектору Прибој — Кремна — Тара.⁸

8.) Штаб I пролетерског корпуса налазиће се у Љигу.

9.) Борбени знаци:

за 22 септембар	Србија — Слобода
за 23	Пролетер — Пут
за 24	Снага — Слога
за 25	Дисциплина — Јачина
за 26	Козара — Космај
за 27	Београд — Побједа.

10.) Напомињемо свим јединицама да је потребно да испоље што више иницијативе у циљу продирања у непријатељску позадину, но с тим да се јединице шаљу плански, добро припремљене и без комора и да се по извршењу задатка враћају у састав своје главнине а затим слати друге јединице истим или другим погодним правцима. Као један од важних задатака тих јединица, поред извиђачких чета и водова који имају овај задатак, јесте прикупљање што детаљнијих података о непријатељу, а штабови дивизија да те податке најхитније доставе овом штабу у вези са нашим даљим плановима.

Посветити највећу пажњу припреми и мобилизацији новог људства за све наше јединице, организацији, учвршћењу и попуни Ваљевског, Посавског, Ужичког, Чачанског одреда, II шумадијске бригаде и партизанских стража при свим командама мјеста.

У свим ослобођеним мјестима, варошицама и градовима постављати команде мјеста, руководити њиховим радом да би исте могле бити ускоро повезане у команде подручја и тиме извршити потпуну организацију војне области.

У циљу правилног поступка према недићевско-четничким позадинским властима и четничким групама и јединицама, које ће у будуће приступити нашим јединицама

⁷ Види док. бр. 108

* Види док. бр. 201

или се предавати, шаљемо вам у препису директиве Врховног штаба.

Потврдите радио-путем пријем овог наређења.

У будуће на сваком радиограмском извјештају поред потписа ставити мјесто гдје се налази штаб.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Комесар
пуковник,
М. Тодоровић⁹

(М.П.)

Командант
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевић

БР. 100

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДИВИЗИЈА ЗА ЧИШЋЕЊЕ ДЕСНЕ ОБАЛЕ ДРИНЕ И ПРОДИРАЊЕ У ПРАВЦУ МАЧВЕ¹

ШТАБ
ХП КОРПУСА НОВЈ
Оп. бр. 43/44
21 септ. 44 г.

ШТАБУ ХI НОУ ДИВИЗИЈЕ
ШТАБУ ХVI НОУ ДИВИЗИЈЕ
ШТАБУ ХХХVI НОУ ДИВИЗИЈЕ

Ситуација: У историској битци за Србију, јединице наше НОВ задале су низ тешких удараца окупатору и, нарочито, његовим слугама. Четници су претрпјели тешке поразе, услјед чега не претстављају више неку организовану војну снагу. Постоје само изоловане групе, слабо наоружане и обухваћене паником. На нашем сектору четници се налазе на линији Крупањ — Столице — Гучево. То су дјелови Рачићевог корпуса, ојачани снагама

⁹ Мијалко Тодоровић-Плави

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 40/1, к. 866.

капетана Леке, које су прешле у Србију у току посљедњих дана. Јачина те групе износи до 2.000 војника.

На сектору Лозница — Шабац налазе се мање снаге бјелогардејаца, добровољаца, љотићеваца, док су дјелови њемачких јединица углавном напустили тај сектор, или су спремни за напуштање.

У току данашњег дана јединице XVI дивизије ушле су у Крупањ.

У састав нашег корпуса ушла је славна XI дивизија.

Задатак: Створити чврсто упориште на сектору Крупања, очистити долину Дрине од ЈБубовије до ушћа везујући се на тој линији са јединицама III корпуса, продријети у Мачву и Посавину везујући се са Сремом, уопште — овладати војнички и политички Западном Србијом, почев од линије Ваљево — ЈБубовија до Саве.²

За извршење постављених задатака

Н А Р Е Ћ У Ј Е М О :

1. XI НОУ дивизија поставиће се 22 ов.м., до 9 часова, на сектор Крупања. По доласку на тај сектор дивизија ће цијенити јединице XVI дивизије, преузимајући гарнизонску службу у Крупању. Задатак дивизије: у току 22 или, најкасније, 23 ов.м. порушити мост на Јадру код Завлаке, заузети Љубовију, извиђати правац Соколска Планина — Медведник, провести организацију народно-ослободилачке власти¹ провести добровољну мобилизацију, формирати партизански партизански одред, ставити у погон радионице за војне потребе, средити и одморити људство, бити спреман да као општа корпусна резерва благовремено интервенише.

Сектор Крупањ — Столице служи као ослона тачка на нашем корпусу, ради чега је потребно посветити пуну пажњу у том сектору да би се у потпуности војнички очистило и политички средио.

2. XVI дивизија ће, одмах по доласку XI дивизије у Крупањ кренути у борбеном поретку према линији Ковила — Лозница. При покрету из Крупања дивизија ће

¹ Види док. бр. 117, 120 и 125.

формирати двије колоне крећући се главнином (двије бригаде) општим правцем: Крупањ — Дивљаковићи — Дуга Њива — Црни Врх — Турски Гроб, другим дијелом (једна бригада) кренути правцем: Крупањ — Црквине — Пантића Вис — Крња Јела. Подесити покрет тако да обје колоне избију истовремено на линију Турски Гроб — Крња Јела, гдје ће, вјероватно, четничке банде дати одлучујући отпор. По овлађивању том линијом дивизија ће формирати три колоне (по бригадама), крећући се правцима: Турски Гроб — Раскршће — Горња Борина — Церје, Турски Гроб — Орлујак — М. Цип — Белег и правцем Крња Јела — Г. Костајник — Главица — Лисина. По избијању на линију Мамутовац — Церје — Белег —• Главица — Лисина, дивизија ће приступити ликвидацији рудника. Зајача. По ликвидацији Зајаче дивизија ће се поставити главнином на линију Кулиште (за -контролу Гучева) — Пушкаревац — к. 258 — В. Бобија (за кртролу Лознице), остављајући потребне д-јелове на линији Белег — Главица — Лисина. Са те просторије дивизија ће испитати Лозницу, чијој ће се ликвидацији приступити следећег дана.

Вјероватно је да ће се на правцу покрета дивизије налазити главнина четничких снага, ради чега треба благовремено предузети све потребне мјере како би се банде у налету разбиле, настављајући њихово гоњење и уништавање.

По ликвидацији Зајаче провести мобилизацију радника и организацију одговарајућих радионица.

3. XXXVI дивизија ће приступити што је могуће хитније прикупљању авионске поштиљке у току ноћи и јутра (22 ов.м.). Одговарајући дио XI и XVI дивизије, XXXVI дивизија ће, у пратњи једног батаљона, упутити хитно у Крупањ. Тај ће батаљон служити и као обезбјеђење корпусне артиљерије. Пошто заврши са прикупљањем спреме и њеном расподјелом, дивизија ће хитно кренути општим правцем: Липиновић —• Церова — Г. Мала (Дворска) — Бајир — Столице, уништавајући на правцу покрета и на Столицама евентуалне непријатељске дјелове. По избијању на Столице дивизија ће поставити једну бригаду на сектор Столице — Бајир — Г. Мала — Мијаковац (триг. 610), а са другом бригадом наставити продирање правцем Бајир — Висока Глава — Липова Глава — Коренита (упоредо са ДРумом), постављајући се на сектор Липова Глава — Коренита (Г. Мала —• Ср. Мала), са потребним обезбјеђењем према друму Лозница — Ваљево. Са тог сектора дивизија ће испитати општи правац Коренита — Крст — Руњани — Козјак, гдје ће се поставити главнина дивизије за вријеме

операција на Лозницу, као обезбјеђеше од Шапца. Такође испитати сектор Лозница — Драгинац, Иверак и Цер.

4. Артиљерија ће се кретати општим правцем Крупањ — Столице и, касније, према развоју ситуације на појединим секторима.

Штабови XVI и XXXVI дивизије одржаваће радио-телефонску везу са Штабом корпуса како ради руковођења операцијама, тако и ради употребе артиљерије. Веза ће се одржавати према ранијој наредби: са XVI дивизијом сваког парног а са XXXVI сваког непарног сата.

5. Штаб корпуса кретаће се правцем Крупањ — Столице, гдје ће се задржати.

6. Штабови XVI и XXXVI дивизије ће послати хитно извјештај Штабу корпуса по извршењу првог дијела постављеног задатка (овлађивање Зајачом и сектором Столице —• Коренита), ради добијања даљег наређења.

7. Штаб XI дивизије упутиће у току 22 ов.м. на Столице Мачвански партизански одред у састав XXXVI дивизије. Штаб XXXVI дивизије добиће накнадно директиве за употребу Мачванског одреда (напомињемо: одред ће, попуном у Мачви, прерасти у бригаду, која ће ући у састав XI дивизије).

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
пуковник **С. Митровић**³

Командант,
генерал-мајор **Д. Лекић**⁴

(М.П.)

³ Стефан Митровић

⁴ Данило Лекић

БР. 101

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О НАПАДУ НА ЧЕТНИКЕ НА ПРОСТОРИЈИ
ТРСТЕНИК — КРУШЕВАЦ¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 164
21-IX-1944 г.
у 10 ч.

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ

На левој обали Мораве, на сектору Трстеник — Крушевац — Сталаћ и у селима позади, 4 четничка корпуса су концентрисали своје наоружане и ненаоружане снаге у јачини до 10.000 војника.

Ноћу 18/19 ов.м. четири батаљона IV Бригаде и један батаљон III Српске бригаде извршили су прелаз успешан [3.] Мораве на три места и то: најјачим снагама код Трстеника а слабијим између Крушевца и Сталаћа и Крушевца и Трстеника са задатком обухватног напада на ове четничке снаге у циљу демобилизације новомобилисаних, заробљавања и разбијања ове четничке групације. У току жешћих борби 19 и 20 ов.м. непријатељу су нанесени већи губици. Том цриликом, које наоружаних и ненаоружаних, по досадашњим подацима-извештајима које смо добили, заробљено је око 1000 војника и доста спреме. Детаљније извештаје још нисмо добили. Према последњим извештајима још се води борба са преосталим непријатељским људством.

Да бисмо довршили разбијање и уништење ове четничке концентрације ноћу 20/21 пребацили смо још један батаљон III Српске бригаде на сектору Крушевац — Сталаћ. Да садејствује јединицама које су већ прешле раније Мораву и не дозволи повлачење четника према Лухор планини. Непријатеља помажу Немци авијацијом.

Што се тиче заузећа самог Крушевца, према доеадашњем стању Немци су прилично заинтересовани за комуникацију Краљево — Сталаћ и држе стално у Крушевцу посаду са око 10 тенкова, нешто недићеваца и четника и исти још увек упорно бране. О стању у Крушевцу добијамо свакодневне податке и према њима ћемо се и опходити.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 35/4, к. 732 А.

Према последњим извештајима које смо добили Кесеровић са главним снагама је требао да крене за Шумадију. Ова наша акција га је у томе омела, али највероватније, да ће извесне своје снаге успети да повуче према Јухор планини и Гледићу,² а касније ће кренути у Шумадију да би потпомогао своју субраћу која отступа од Рудника и Г. Милановца.

С обзиром на горње предлажемо да са нашом дивизијом кренемо у правцу комуникације Краљево — Крагујевац чистећи успут терен између Западне и Велике Мораве, а поеле према потреби садејствујемо нашим јединицама које наступају од Рудника и Г. Милановца. Ако се слажете са овим нашим предлогом известите нас радиограмом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Милинко Ђуровић

Командант-п.пуковник
Сред. Урошевић

БР. 102

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ДЕСНУ ОБАЛУ ЗАПАДНЕ МО- РАВЕ И НАПАД НА КОМУНИКАЦИЈУ ТРСТЕНИК — СТАЛАЊ — ЖИТКОВАЦ¹

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр, 165
21-IX-1944 г.
у 17 час.

ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ, Ш и VI СРПСКЕ БРИГАДЕ

Четири батаљона IV Пролетерске бригаде са два батаљона III Српске бригаде су уопели да на левој обали Мораве унесу дезорганизацију у четничке редове и тиме

² Гледићке Пл.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 12/3, к. 782 А.

изврше демобилизацију новомобилисаних увелико и у борбама које су водили да заробе око 1.000 непријатељских војника са доста спреме.

Горњим они су као посебна група извршили свој задатак на левој обали Западне Мораве, па ћемо их стога поново пребацити на десну обалу.²

Ради заузимања сектора извршићемо извесно померање јединица.

У вези с горњим

НАРЕЂУЈЕМО :

1. IV Пролетерска бригада разместиће се по пребацивању на просторији Врбница — Мешево — Степош са задатком што веће активности са диверзантским групама на комуникацији Крушевац — Трстеник.³

2. III Српска бригада по стицању својих батаљона који су били на левој обали Западне Мораве разместиће се на просторији Трмчаре — Модрица — Пасјак — Гаглово — Каоник — Велики Шиљеговац са задатком спуштања што више диверзионих трупа на комуникацију Крушевац — Сталаћ и Сталаћ — Житковац у циљу онеспособљавања исте за употребу непријатељу.

3. VI Српска бригада ће по стицању IV Пролетерске бригаде померити се на просторију Голубовац — Пасјак — Риђевштица држећи обезбеђење на Погледу (к. 736) као и на Чикеру (к. 759) са задатком извиђања и обезбеђења у правцу Трстеника и Врњачке Бање као и спуштања својих диверзионих група на комуникацију Трстеник — Стопања у циљу рушења исте. Једну своју чету би могли држати у Александровцу, као посаду. У Александровац треба да стигне 1 батаљон IV Пролетерске бригаде из Блаца и када стигне, уместо да иде за Пасјак, како смо му наредили, повезати га — односно упутити га у састав своје бригаде у с. Мешево на расположење бригади.

4. IV Бригада ће се највероватније у току идуће ноћи пребацити на десну обалу Мораве, но, ово не мора да буде тачно, те ће свака на своме месту остати све до доласка IV Бригаде.

5. Одмах по одласку на нови сектор поднећете писмени извештај о распореду као и где се налази штаб бригаде.

⁷ Види док. бр. 108

* Види док. бр. 201

6. Поднети што' пре опширан писмени извештај о акцијама које су вођене ових дана, ово нарочито важи за IV и III Бригаду.

СНРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Начелник-мајор
Милош Манојловић

Командант-п. пуковник
Сред. Урошевић

БР. 103

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ АРАНЂЕЛОВЦА¹

К-1²
бр. 228/44
дне 21.IX.1944 г.

0-1³

Положај

Достављамо вам извјештај о борбама од 18-ог — 20-ог ов.м.

18 IX. — Наше јединице наставиле су са разбијањем четника на сектору Белановица — Драгољ. У току дана убијено је 47, а заробљено 130 четника. Предала се тројица. Заплењено: 3 холандска митраљеза, 1 п.митраљез, 58 пушака, 4 пиштоља, око 3.000 метака и 6 коња.

Ми смо имали 3 лакше рањена.

Истог дана срушено је 5 мостова на цести Г. Трешњевица — Белановица, а зарушена је цеста Белановица — Рудник на 3 места. У 16 часова стигла је I бригада и сместила се у с. Јеловик.

19. IX. — Према прикупљеним подацима од теренских радника и наше об. службе у Аранђеловцу се 18. IX налазило око 1.200 недићеваца и четника. У Тополи мањи број четника и недићеваца и променљива јачина окупатор-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 11/3, к. 782 А.

² Пета НОУ дивизија

³ Односи се на Штаб Првог пролетерског корпуса НОВЈ

ске војске која свакодневно пролази интернационалним друмом према Младеновцу. 18. IX увече имали смо последње податке да четници држе Букуљу и Венчац.

На основу горњих података и обзиром да непријатељ може брзо интервенисати од Тополе и Младеновца, наш план за напад на Букуљу, Венчац и Аранђеловац био је следећи:

Једну бригаду поставити на сектор североисточно од Аранђеловца (коса Пресека — с. Марковац) која једним деловима напада на Аранђеловац, а јачим снагама држи обезбеђење на сектору Марковац од правца Младеновца;

— једном бригадом заузети Венчац и с. Бању, а затим јачим снагама дејствовати према Тополи, а мањим према Аранђеловцу, којим истовремено спречити повлачење непријатеља из града;

— једном бригадом заузети Букуљу и истовремено јединице убацивати у град.

Почетак напада одредили смо 19. IX у подне.

Према овом плану јединице су пошле на задатак. На Венчацу и¹ у с. Бања разбијена је једна четничка јединица, док се на Букуљи није налазио нико. Око 11 часова једна немачка моторизована колона, јачине око 80 разних возила, стигла је из Аранђеловца до Капетанових Станова, а друга једна моторизована колона кренула је из Тополе за Д. Шаторњу. Намера Немаца била је да продру за Лајковац, а вероватно и да нас одбаце са сектора Белановице.

Брзим продором наших јединица на Букуљу и на косе код с. Балабанац пресечена је отступница првој немачкој колони. Јаком ватром наших тешких оруђа и аутоматских оруђа Немци су били приморани да се у великом нeredу и скоро бежећи повуку преко споредних друмова, не улазећи у Аранђеловац, према Тополи и интернационалном друму, остављајући моторна возила. Исто тако је одбијена и друга немачка колона и очишћен читав простор између с. Шаторња и с. Бања. И овде су Немци оставили један број својих моторних возила, мада су вршили неколико противнапада на наше јединице. Наше јединице на сектору Марковац такођер су дочекале две непријатељске моторизоване колоне, једну од правца Тополе, а другу од² Равца Аранђеловца, одакле су бежали недићевци и Немци³ а камионима.

³а време ових борби са немачким јединицама наше Јединице већ су биле ушле у град. Тако је створена велика паника код непријатеља, а дејством са севера и североисточка на град онемогућено је организовано повлачење четница и недићевцима из града. Већ 19 до 19 часова наше

јединице држале су читав град, без две зграде, где су били сабијени недићевци и четници.

У току ноћи 19—20 ликвидирани су поједине групе непријатељске око града, а 20 у 9 часова заузета је жанд. станица у граду. Недићевци су из ове станице успели да се делом пробију и побегну. У 16 часова на једном месту минирана је зграда хотела „Шумадија“, где се налазило око 230 четника, а потом су наше јединице извршиле јуриш на зграду и освојиле је. Том приликом већина брадоња изгинула је. Четници нису уопште хтели да се предају, него су чак нашим претили и позивали их на предају. Борба за ликвидирање ове зграде била је врло жестока.

Резултат борби 19. IX од 12 часова па до 20. IX до 16 часова је следећи:

Немачки губици:

Мртвих нађено 138 са 4 официра.

Уништено:

3 борна кола са тоновима, 3 танкете, 1 моторизовани пољски топ 80 мм, 1 топ 20 мм, 23 камиона, 4 лукеузна аутомобила, 7 троколица, 1 мотоцикл.

Оштећена двоја моторизована мунициона кола.

Заплењено: 6 камиона, 4 мотоцикла, 2 радионичка кола, 1 санитарски аутомобил.

Четнички губици:

Мртвих нађено 396, већином брадоња, а заробљено 420.

Међу убијеним има мањи број недићеваца.

Заплењено: 4 „шарца“, 355 пушака, 5 стројница, 19 пиштоља, око 45.000 метака, 350 ручних бомби, 200 кг. експлозива, 1 противколски бацач, 3 кола ђебади, ранаца и других ситних ствари.

Срушена је ћуприја од 20 метара код школе у Марковцу.

У свим овим борбама ми смо имали 24 мртва и 63 рањена, од којих 19 теже.

У борби 19 ов.м. на сектору Венчац — Капетанови Станови учествовала је и XXI срп. ударна бригада (II шумадиска). За ову бригаду нисмо знали до почетка борбе, наиме пошто су успоставили везу са нашом деснокрилном јединицом. Они су у борби убили 2 Немца и 7 четника. Имали су 2 мртва и 3 рањена.

У борби смо изгубили 3 друга и 3 рањена од 2 мала енглеска бацача, чије су цеви експлодирале (прсле). Ови губици су горе урачунати.

У ноћи 20—21 ов.м. један наш батаљон извршио је рушење гвозденог моста на интернационалном друму на р-Милатовица. Мост је дуг 30 м и срушен је са 200 кг експло-

жива у моменту када је пролазила немачка моторизована колона за Младеновац. Експлозијом су уништена 2 камиона и 1 тенк, а митраљеском ватром 4 камиона. Убијено је и рањено око 50 Немаца. Пошто је била јача немачка колона, наш се батаљон морао брзо повући. У овој акцији имали смо 1 мртвог и 9 лакше рањених. Саобраћај на интернационалном друму не може да се врши док се овај мост не поправи. Немци су се, после борбе, вратили за Тополу.

Исте ноћи делови XXI бригаде срушили су 2 моста код с. Бања и прекопали цесту на 3 места између Аранђеловца и Младеновца.

У граду није нађен ни један војни магацин, сем нешто брашна и шећера.

Становништво Аранђеловца и околине дочекало је са одушевљењем наше борце. За време борбе грађани и сељаци доносили су нашим борцима и рањеницима храну и разне милоште. Нарочито је имало одјека разбијање немачке моторизоване колоне и четничких банди, као и ослобођење 50 талаца из хотела „Шумадија“, које су четници тукли и мрцварили, тако да су неки однесени на носилима. Међу таоцима било је десетак жена.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, п.пуковник,

Командант, пуковник
Милутин Морача

БР. 104

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА ДЕЈСТВО НА ПРАВЦИМА ЊИХОВОГ НАСТУПАЊА¹

К-1

Пов. број: 229/1944
Положај, 21. IX. 1944 г.

ЈЕДИНИЦИ К-2, К-3 И К-4² И
ШТАБУ XXI СРПСКЕ БРИГАДЕ

Положај

Јединице НОУ у последњим борбама у Западној Србији и Шумадији постигле су велике успехе против удружених снага Немаца, недићеваца, љотићеваца и четника Драже Михаиловића. Данас јединице I пролетерског и XII корпуса држе у својим рукама градове Крупањ, Ваљево, Лајковац, Лазаревац, Рудник, Гор. Милановац и Аранђеловац. Наше јединице такођер контролишу сектор северно од Ужица и Пожеге и сектор између Чајетине и Ивањице, укључивши и ове градове.

За време последњих операција наше војске у наше јединице приступило је на хиљаде нових бораца. Заплењена је велика количина оружја и другог ратног материјала и тиме је повећана ударна способност наших јединица.

Овим великрш успесима наших јединица, као и јединица под командом Главног штаба за Србију, те масовним прилажењем нових бораца створена је могућност за скоро и потпуно ослобођење Србије од мрског окупатора и његових слугу.

Пред нама су још велики задаци. Ми морамо и даље уништавати окупаторске трупе које се извлаче из Србије, а заједно са њима и њихове слуге. Да бисмо са успехом вршили ове задатке, потребно је да наше јединице до максимума развију об. службу и извиђачку делатност у циљу прикупљања података о кретању негфијатеља. Услови за прикупљање података су добри, јер нам је народ наклоњен а постоје и теренске јединице преко којих се могу бити подаци са шире територије коју непријатељ контро-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр, 17/1, к. 782.

² Прва, Четврта и Десета крајишка ударна бригада

лише — све прикупљене податке треба да нам на време достављате.

Врло важан задатак свих наших јединица је да врше мобилизацију новог људства за наше јединице, пгго ће да раде путем зборова и конференција, у сарадњи и сагласности са постојећим командама места, а директно тамо где оне не допиру. Исто тако морамо помоћи на учвршћивању напгих позадинских власти као и успостављању партизанских стража при командама места. Командама места и НОО-има сви наши штабови морају помоћи у учвршћивању њихове, односно народне власти. У вези с тим, морамо разбијати и уништавати издајничке власти по селима где год наше јединице допру. У вези с тим, шаљемо вам најновију директиву Врховног штаба, која се односи и на заробљене недићевце и четнике.

Поред горе изложеног, наше акције треба да имају карактер јачих партизанских упада на територију коју непријатељ контролише, вршења заседа на непр. саобраћајним везама, рушења мостова, телефонских линија и т. д. У овим акцијама наше јединице не треба да воде упорне и теже борбе са јачим немачким снагама. Исто тако у случају јаче интервенције немачких снага на Аранђеловац, град не треба отсудно бранити, да не би имали непотребне губитке.

Да би ове наше акције имале добре резултате, суседне бригаде образоваће од својих батаљона ударне групе које ће изводити акције у непријатељској позадини, а потом се враћати у састав главнине. Приликом извођења оваквих акција јединице не треба да воде своје коморе. Према овоме, заједничке ударне групе треба да формира К-4 и К-2, затим К-3 и ХХI срп. бригада. Те ударне групе, односно батаљоне, треба мењати са другима и слати их на друге погодне правце у акцију, према прикупљеним подацима.

У вези са горе изложеним, распоред и задаци наших јединица су следећи:

1.) Јединица К-4: — биће распоређена на сектору Брезовац — Бања, са болницом у с. Вуко-савцима. Десно треба да одржава чврсту везу са јединицом С-4³, са којом се међусобно обавештавати о ситуацији, а лево са јединицама К-2. Заједно са К-2 изводити акције северно и јужно од Тополе и на пругу Младеновац — Паланка.

2.) Јединица К-2: — имаће своја три батаљона на
----- сектору Балабанац — Врбица и у граду.

Пета српска ударна бригада

За одржавање реда у граду довољне су две чете. Болница у с. Гараше са обезбеђењем. Са Пресеке одржавати везу са јединицама XXI срп. бригаде. У случају јачег непр. напада на Аранђеловац, повући јединице на сектор Букуља — Марков Таван.

- 3.) XXI срп. бригада: — налазиће се у с. Даросави и с. Буковик. У овим селима бригада треба да се среди, да организује своје коморе. Са овога сектора, као и са сектора с. Орашац и околине треба да врши мобилизацију за поуну својих јединица, преко надлежних команди места. Бригада треба да се појача на преко 1.000 бораца.

Са К-3 вршити акције на комуникацију према Младеновцу и северно од Младеновца и уништавати издајничке групе на сектору Космаја и околине.

Одржавати везу са К-2 код Пресеке. Исто тако редовно одржавати везу са Космајским одредом. Космајски одред примаће директиве за рад и од нашег штаба, као и одред у Даросави, а Штаб бригаде одржаваће такођер своје раније везе са њима.

- 4.) Јединица К-3: — разместиће се на просторији с. Мисача — Зарожје, са истуреним извиђачким одељењима према Марковцу и Младеновцу. Болница са обезбеђењем у с. Даросава. Један батаљон одмах послати у Белановицу, који има задатак да разбија четничке групе у околним селима и да им не дозволи организовање и мобилизацију. Овај батаљон има задатак да преко команде места врши мобилизацију у околним селима. Са њим треба да буде један члан штаба.

У вршењу акција на сектору Космај и на комуникацијама, помоћи Космајски и даросавски⁴ одред у оружју и муницији.

Преко Даросаве одржавати патролску везу са јединицом I прол. дивизије, која се налази на сектору Лазаревца.

* Под овим именом у току НОБ није постојао ниједан одред на територији Шумадије.

— Јединице, односно штабови К-2, К-4 и XXI бригаде, успоставиће телефонску везу између себе и одржавати је са нама. Ако постоји телефонска линија између Даросаве и Белановице, К-3 ову ће везу успоставити.

— Све јединице треба да обратe највећу пажњу на непр. дејства из ваздуха и јединице држати прикривене. кад је лепо време — изван насеља.⁵

•— За формирање партизанских стража у јачини једне чете, помоћи ће наше јединице у оружју и муницији, и то: К-2 команди места у Аранђеловцу, К-3 команди места у Белановици, а XXI бригада команди места у Даросави. О овоме поднети нам извештај. За партизанске страже, ако се укаже потреба, у договору са командама места, треба наше јединице да даду по којег руководиоца.

— Штабови бригада, поред тога што ће се обраћати за своје потребе на команде места, треба да им помажу у њиховом учвршћивању, јер ускоро треба да се формира и команда подручја.

— Пријем потврдите!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, потпуковник:

Командант, пуковник:

Илија Матерић

БР. 105

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ О ФОРМИРАЊУ КОМАНДЕ МЕСТА У АРАНЂЕЛОВЦУ И УСПОСТАВЉАЊУ ВЕЗЕ СА КОСМАЈСКИМ НОП ОДРЕДОМ¹

2

К-1

Положај, 21. IX. 1944 г.

ЈЕДИНИЦИ 0-1

Положај

Примили смо ваше наређење О. бр. 12 од 21 ов. м.² По истом ћемо поступити. Одржаваћемо везу са XXI и I дивизијом.

⁵ О извршењу ових акција види док. бр. 201

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 10/3, к. 782 А.

² Види док. бр. 99

Јучер смо формирали команду места у Аранђеловцу а данас ћемо у Даросави и Белановици. Рад око овога, као и питање мобилизације вршимо заједно са теренским радницима у овом крају.

Повезали смо се са Космајским партизанским одредом. По првом куриру који је упућен од њих јављају да је одред јак око 350 наоружаних бораца, а имају 1.300 без оружја. Писали смо им да ове борце упуте до нас, да их распоредимо у наше јединице и XXI срп. бригаду.

Данас вршимо саслушања заробљених четника. Истакнуте зликовце ћемо стрељати, а који се добровољно јаве — уврстићемо их у наше јединице. Јавите нам да ли ћемо формирати заробљеничке логоре од оних који неће да ступају у наше редове и да ли ћемо старије а присилно мобилисане пуштати кућама, као што смо то до сада чинили.

Нашим јединицама недостаје баљачких мина, експлозива, муниције и одеће. Данас смо прижили једну мању пошиљку савезничког материјала од С-1.³ Ми ћемо послати нашег начелника интендантуре да изложи наше потребе.

19 ов. м. послали смо преко С-1 28 другога коњаника за I коњичку бригаду. Са њима смо послали и ветеринара. Нисмо имали сву опрему за коње, као бисаге, а што ћемо накнадно прикупљати од наших јединица и слати коњичкој бригади.

Молимо вас, јавите да ли су коњаници стигли.

У нашим болницама има око 15 носила и толико других тежих рањеника. Ово вам јављамо, ако се има у виду њихова евакуација.

Наш штаб се налази у с. Балабанац.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник:
Милутин Морача

" Двадесет прва НОУ дивизија

БР. 106

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ
БРИГАДЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ 19 И 20 СЕП-
ТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹**

К-3

Број: 157/944 год.
21 септембра
Положај

К-1

Положај

ИЗВЕШТАЈ О АКЦИЈИ ОД 19 ДО 21 ОВ. МЈЕСЕЦА

Према добивеном наређењу под бр. 227² наша јединица добила је задатак да са два батаљона затвара комуникацију Младеновац — Топола, а са друга два батаљона да нападне упоришта испред града и да нападне град Аранђеловац — тј. да испомогне јединици К-2. Према томе наши батаљони одређени су -на следеће задатке:

19. IX. 44 г. јединице 41[®] и 42⁴ добиле су задатак да затварају комуникацију, тј. правце од [Г.] Милановца и стигле су на одређено мјесто у 13 часова. У Марковцу није никога било, и одмах се је приступило зарушавању главног друма гдје је порушена једна ћуприја и постављене нагазне мине.

За цијело вријеме непријатељ није интервенисао из Младеновца, сем што је од Тополе наилазило камиона и тенкова у правцу Младеновца.

Јединица 41 успјела је заробити 4 исправна камиона и 1 ауто и спалити један ауто. Заробљено је: 1 п.митраљез „Шарац“, 1 бацач „Базука“, 1 стројница, 15 пушака и Друге спреме.

Јединица- 42 истог дана на својој засједи успјела је да спали 8 камиона и 1 блиндирани аутомобил.

Убијено је 20 Нијемаца и 1 недићевац. Заробљено је 10 пушака, 1 пиштољ, 60 бомби, 5.000 пушчаних метака и Друге спреме.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 13/3, к. 783 А.

² Види док, бр. 70

³ Први батаљон

* Други батаљон

Јединица 43[®] имала је задатак да ликвидира упориште на к. Пресека и да са сјеверне стране упадне у град Аранђеловац, док јединица 44[®] имала је задатак да иде правцем са западне стране ка граду.

Јединица 43 успјела је да пређе к. Пресека без борбе и да очисти све ровове до града, а такођер ослободила је већи дио града. У тој борби убијено је 85 непријатељских војника и заробљено 20.

Јединица 44 успјела је да упадне у град и води јаку борбу са непријатељем који се жилаво бранио и успјела је да убије 73 непријатељска војника и зароби 42.

Од убијених зна се да су погинула 4 официра, од којих је 1 капетан и 3 поручника.

Пошто се је непријатељ утврдио у неколике куће, те се истог дана није могло ликвидирати — борба се наставила цијелу ноћ и идући дан. Завршетак ликвидације града био је на 20 ов. мј. у 17 часова. Такођер обје ове јединице биле су у борби за то цијело вријеме.

20. IX. 44 г. увече јединица 41 ишла је на комуникацију Аранђеловац — Младеновац и успјела је да сруши жјељ. мост дуг 30 м, гдје је у исто вријеме наишла велика колона моторизације, гдје су успјели заједно са њупријом дигнути у ваздух 2 камиона натоварена са војском и 2 оштетити. Пошто је непријатељ одмах дао јак отпор и био је брисан простор, то су се морали повући.

21. IX. 44 г. наишао је чет. корпус Раковића⁷ у јачини од 600 људи, који је био разбијен на Јеловој Гори, и имао је намјеру да се пробије према Чачку.

Јединица 42 сачекала је исти корпус и успјела је да разбије, тј. убије 30 непријатељских војника, од којих је 10 брадоња. Заробила је и заплијенила 4 п. митраљеза, 1 лаки тал. бацач, 2 пиштоља, 35 пушака, 500 метака и 5 коња.

РЕЗУЛТАТ БОРВЕ ОД 19 ДО 21 ОВ.МЈ.

Непријатељски губитци:

Мртвих	—	—	—	—<	215, од тога 30 Нијемаца,
Заробљених	—	—	—	—<	132

[®] Трећи батаљон

⁰ Четврти батаљон

⁷ Предраг Раковић, командант Другог равногорског четничког корпуса. Погинуо децембра 1944 год. у селу Мијоковцима (код Чачка) приликом разбијања његовог корпуса од стране јединица Друге пр[®] летерске дивизије.

Заплијењено:

П. митраљеза	—	—	—	7	
Пиштоља	—	—	—	5	
Пушача	—	—	—	93	
Бацача	—	—	—	2	
Стројница	—	—	—	2	
Граната за бацач	—	—	—	200	комада
Ручних бомби	—	—	—	250	комада
Пушчаних метака	—	—	—	40.000	
Тромблонских граната	—	—	—	40	
Камиона	—	—	—	5	
Аута	—	—	—	1	
Коња	—	—	—	15	

Уништено:

Камиона	—	—	—	—	
Блиндираних аутомобила	—	—	—	—	
Аута	—	—	—	—	
Мотор-бицикла	—	—	—	—	
Ћуприја	—	—	—	—	

Напаг губитци:

Мртвих	—	—	—	—	7 (2 стара)
Рањених	—	—	—	—	30 (4 теже)

Утрошак муниције:

Граната за тешки бацач	—	—	—	60	комада,
Граната за лаки бацач	—	—	—	100	„
Ручних бомби	—	—	—	182	„
Пушчане муниције	—	—	—	26.000	метака
Експлозива	—	—	—	200	кг
Нагазних мина	—	—	—	5	комада

НАШЕ МИШЉЕЊЕ:

Према непријатељским снагама које су биле у великом броју, како се је непријатељ упорно бранио, акција је успјешно изведена. Веза између наших јединица и осталих, као и садејство, била је добра.

Све наше јединице извршиле су задатак, и у борби се показале врло добро.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За команданта, капетан:
Мил.⁸ М. Тања

⁸ Милан

П. С.

Овог часа дошла су три цивила који су били мобилисани да товаре рањенике и мртве који су побијени 20 ов.мј. увече, а ми их нисмо ставили у извјештај, и они изјављују да има преко 100 Нијемаца мртвих и да је још оштећено 6 камиона и 1 тенк.

БР. 107

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ СРПСКЕ БРИГАДЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА БРИГАДЕ 19 И 20 СЕПТЕМБРА¹

ШТАВ
21. С.У.Б. Н.О.В.Ј.
Бр. службено
21. IX. 1944 у 10 ч.

К-1

Ова бригада распоређена је на просторији: Врбица — Забрежје са истуреним деловима у селу Копљару и Орашцу. Везе са јединицама К-4 десно и К-3 лево успостављене су.

На друму Аранђеловац — Топола извршили смо рушење два моста код села Бање. На друму Аранђеловац — Младеновац прекопан је друм на 3 места. Прекопавање је извршено на погодним местима, ровови су довољно широки и дубоки, да спречавају сваки могући саобраћај.

Ова бригада водила је 19 овог месеца борбу са Немцима у садејству са јединицама које су вршиле напад на Аранђеловац.

На нашем сектору нађено је 6 мртвих четника, 1 љотићевац и 2 Немца. Укупно 9 мртвих.

Наши губици у борбама 19 и 20 овог месеца износе: 2 мртва и 3 рањена друга.

Плен који је узет у Аранђеловцу и на терену предан је Команди места у Аранђеловцу ради упућивања на одређено место.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 12/3, к. 782 А.

Овај штаб налази се у кући Данила Швабића у селу
Врбици.

Примили смо борбене знаке од вашег штаба за 3 дана.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком,
Јово Роган

Командант²
(отишао на терен у оби-
лазак јединица)

Нач. штаба
Илија Ј. Јовановић
„Лала”

НЗ —¹ Упућујемо вам неке ствари које су заплењене на ре-
јону ове бригаде а које су вама потребне.⁸

БР. 108

ЗАПОВЕСТ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА КОСЈЕРИЋЕ И РУШЕЊЕ КОМУНИКА- ЦИЈЕ УЖИЦЕ — ЧАЧАК¹

ШТАБ
ХVII УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. бр. 34/44
21. IX. 1944 г. у 17,45 час.

ЗАПОВИЈЕСТ

(Секције Ваљево—Ужице—Вардиште—Крупањ 1 : 100.000)

Према наређењу Штаба I пролетерског корпуса НОВЈ
0. бр. 12 од данас,² саопштава се :

„У великим борбама против удружених снага Њема-
Ца, недићеваца, љотићеваца и четника Драже Михаиловића,
на територији Србије, наше дивизије направиле су велике
успјехе, тукле редом или скупа све непријатељске снаге,

² Живомир Белошевац-Бора

³ У оригиналу је напомена дописана руком.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Рског института под бр. 34/1, к. 982.

² Види док. бр. 99

нанијевши им тешке губитке у људству и материјалу. Данас јединице I пролетерског и XII корпуса држе у својим рукама градове: Крупањ, Ваљево, Лајковац, Лазаревац, Рудник, Аранђеловац и велику просторију Србије у захвату тих градова".

Према најновијем извјештају, који смо примили овога часа, јуче и данас једна непријатељска група Њемаца и четника у јачини до 3000 извршила је испад од Чачка. Јединице С-1³ вршиле су контранапад. Јутрос су Њемци и поред тога ушли у Г. Милановац са неколико тенкова. Борбе су у току.

Према горњем наређењу наша дивизија, као групна резерва, поставиће се на просторији: Прањани—Косјерићи, извиђајући, обезбјеђујући се и активизирајући се према комуникацији Чачак — Ужице — Бајина Башта.⁴

Са те просторије наша дивизија одржаваће везу са диједовима VI дивизије у правцу Повлена — Медведника и у правцу Г. Милановца са 21 српском дивизијом.

Јединице XII корпуса НОВЈ код Крупања офанзивно дејствују у правцу Ковиљаче, Лознице, Цера и Шапца.

Јединице VI дивизије са просторије Вајева офанзивно дјелују у правцу Коцељева. Јединице I дивизије са просторије Лајковца, Лазареваца и Мионице офанзивно дјелују према сјеверу.

Јединице V дивизије офанзивно дјелују са просторије Букуље — Венчаца и Аранђеловца према Космају.

Н АРЕЂУ ЈЕМО:

1.) VI НОУ бригада. — Са свим својим снагама, са просторије Брајића, сутра ујутру у 5 часова креће правцем: преко Тометино Поље — Косјерићи, са задатком да ликвидира мјесто Косјерићи у току ноћи 22—23 о.м.

По ликвидацији Косјерића поставља се на простору: Косјерићи — Варда (Руда Буква) — с. Губин До. Са те просторије има задатак да затвара правце од Ужица, контролише цесту Рогачица — Дуб — Ужице и извиђа гарнизоне Ужице и Бајину Башту. На простору Руда Буква — Варда држаће обавезно један батаљон. У Косјерићима држаће мању снагу и у истом мјесту успоставити одмах Команду мјеста.

2.) II НОУ бригада. — Са досадашње просторије крећуће сутра ујутру у 5 часова најповољнијим правцем и поставити се на просторији: с. Душковци — с. Мушићи — с. Субјел — с. Тометино Поље, са свима својим снагама (без

³ Двадесет прва НОУ дивизија

* Види док. бр. 203

једног батаљона). Са те просторије обезбјеђиваће се и извиђати у правцу Ужице — Овчарско-Кабларска Клисура, а са мањим дијеловима стално рушити комуникације које од Ужица преко Пожеге воде ка Чачку.

Један свој батаљон оставиће на просторији с. Брајићи, са задатком да контролише ту просторију, као и Равну Гору и одржава везу са XV бригадом на просторији Прањана и упућује своје патроле у правцу Љига и у правцу Г. Милановца. Штаб овог батаљона одредиће једног друга за политичког комесара Команде мјеста Брајићи (командант мјеста постоји) и потребан број другова за партизанску стражу у с. Брајићима. Ово све за вријеме док се батаљон буде налазио на просторији с. Брајића.

3.) **XV НОУ бригада.** — Остаје на просторији Прањана — Дружетића, са досадањим задатком, с тим што ће један свој батаљон држати у с. Леушићи који ће контролисати раскреницу путева код Чукаре.

XV бригада обезбјеђиваће се од правца југа и истока и одржавати везу са јединицама 21 дивизије у правцу Г. Милановца. XV бриг. са мањим дијеловима стално ће рушити комуникације од Овч.-Кабларске Клисуре према Чачку.

4.) Ми ћемо се до сутра у подне налазити у с. Брајићима, када крећемо правцем: преко с. Богданице у с. Љутице, гдје ћемо се налазити и гдје слати извјештаје. Са нама ће бити и 88 (хируршка екипа).

5.) Борбни знаци:	за 22 септембар	Србија—Слобода
	за 23	Пролетер—Пут
	за 24	Снага—Слога
	за 25	Дисциплина—
		Јачина
	за 26	Козара—Космај
	за 27	Београд—Побједа

6.) Напомиње се да је према директиви Штаба I пролетерског корпуса наређено да је потребно да сви руководиоци испоље што више иницијативе у циљу продирања У непријатељску позадину и на комуникације које непријатељ још користи. Јединице у ове акције слати плански, Добро припремљене и без комора и да се по извршењу задатка враћају у састав своје главнине, а затим слати друге Јединице истим или другим погодним правцима. Један од нарочито важних задатака у овој акцији јеете извиђање и прикупљање података о непријатељу, које податке хитно нам достављати.

Посветити највећу пажњу припреми и мобилизацији новог људства за све наше јединице, као и организацији,

учвршћивању и попуњавању Ужичког и Чачанског одреда (уколико се са њима дође у додир), као и партизанских стража при командама мјеста које ће се формирати у ослобођеним мјестима, тј. варошицама и градовима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар-п.пуковник,
Б. Петричевић

Командант-пуковник
Глигорије Мандић

Начелник-п.пуковник,
Вукашин Суботић

П. С.⁶

У с. Брајићима налази се дио спреме за Вашу бригаду (коју су бацили савезнички авиони синоћ). Количина спреме може се натоварити на 2 кола или 6 коња. Према томе Ви регулишите *тако* да сутра ујутру рано примите ову спрем.

По батаљону којег ћете одредити у с. Брајиће (који овамо треба да стигне што раније) потврдите нам пријем ове заповијести.

Услијед нешто измијењене ситуације (Г. Милановац) постоји могућност да наша дивизија добије нови задатак. Стога ћете Ви са Вашом бригадом извршити покрет тако да прођете поред с. Брајићи. Кад са бригадом избијете до с. Брајићи, дајте краћи одмор, па нека Штаб бригаде сврати до нас. Уколико буде измјене у Вашем задатку, ми ћемо Вам то саопштити, а уколико не, Ви ћете продужити даље на задатак према овој заповијести.

⁵ Овај текст је дописан у оригиналу на истој машини.

БР. 109

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВОГ ПРОЛЕ-
ТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ОКО ГОРЊЕГ
МИЛАНОВЦА¹**

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
О. бр.

21 септембра 1944 г.
П о л о ж а ј

ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА

Јуче 20 о. м. немачке снаге са моторизацијом од око 80 камиона и нешто тенкова напале су наше положаје у с. Брђани. Једновремено четничке снаге напале су наше положаје на простору Јабланице. Четници су дошли од правца Кнића. Укупна јачина непријатеља била је око 3000 војника са 80 кам.

На целом овом сектору налазиле су се јединице II Пролетерске бригаде. Борба је била оштра. Непријатељ с обзиром да није могао проћи комуникацијом бацио је све своје снаге ка узвишењима лево и десно од пута.

Синоћ 20 о. м. до 6, т.ј. 18 часова непријатељ је био успео да дође до пред сам град заузевши Рудно Брдо² и Парац, док му је главнина одмах надирала преко Записа ка граду.

У оваквој ситуацији штаб Друге бригаде упутио је две чете да у контранападу поврате Парац. После борбе од 15 минута Парац је на јуриш заузет. Јединица која је заузела Парац наставила је напредовање ка Луњевици где се била збила комора и главнина снага непријатеља и отворила јаку ватру на њих. Непријатељ је био ускомешан али се брзо средио и зауставио надирање ове јединице, која се потом повратила на Парац.

С обзиром да се је непријатељ налазио у рупи наредили смо 4 Српској бригади да одмах са правца Враћевшница крене косама и нападне непријатеља у бок и леђа на простору Јабланица — Грабовица — Луњевица. Бригада је могла, т.ј. примила наређење око 24 часа и кренула датим правцем.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 22/6, к. 1040.

² Вероватно Руда Глав. (к. 601).

У току ноћи II Пролетерска бригада потисла је непријатеља од града за око 3 километра.

Јутрос око 7 часова непријатељ је навалио свим снагама и Друга бригада није могла да га задржи, док се испољи дејство 4 бригаде. Око 5 часова јутрос 21 о. м. непријатељ је ушао у град са војском и моторизацијом.

После пада града наш распоред је:

II Пролетерска бригада: Осоје — Камаљ — Црни [Врх] — к. 450 — Запис.

V Српска бригада на простору Рудник.

IV Српска која је пошла у напад налази се још увек са источне стране комуникације Милановац — Рудник.

О губитцима нашим и непријатељским немам још извештаја, сем што је заробљен један митраљез „Бреда“ са посадом.

Сада сам примио извештај да још увек пристижу снаге непријатеља у Горњи Милановац и крећу правцем Таково. Наредио сам Другој бригади да се повеже са јединицама 17 Дивизије и обавести их о ситуацији, као и да тражи садејство њихових јединица.

Ми смо сада у с. Врчани.

V случају повлачења наших јединица крећемо се правцем Дебело Брдо — Липовача (секција Ваљево).

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант пуковник,
Мил. С. Милојевић

БР. 110

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ОД
21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА И СИТУАЦИЈИ
ОКО ГОРЊЕГ МИЛАНОВЦА¹

Ко пише С-2² « Одакле п о л о ж а ј
Коде С-1³ Где — „ —
О. бр. датум 21-1X-44 год., 21 час, 50 мин.
Карта размере 1 :⁴

Непријатељска лева побочница пружа се: село Бру-
сница — к. 450 — к. 385 — Срчаник — Врлетна Страна. —
Један наш батаљон избио је на Мало Косово и креће ка
Бранковом Брду са задатком овлађивања доминантним по-
ложајима око Гор. Милановца и вршења притиска ка њему.

Према подацима добивеним од овога батаљона зачеље
непријатељске побочнице већ је прешло комуникацију
Г. Милановац — Клатичево.

Осматрањем такође се установило да на Илијаку нема
никога. У вези са овим један батаљон упућујемо да овлада
Семедрашким гробљем и Рудом Главом и потом дејствује
према комуникацији Гор. Милановац — Чачак тежећи да
поседне Илијак (к. 509) — Стражевицу (к. 511).

Једну чету упућујемо правцем Црни Врх са задатком
претресања положаја око комуникације и избијања изнад
коте 387 у циљу обезбеђења левог бока овим батаљонима.

Рано ујутру крећу још две чете источном страном ко-
муникације Гор. Милановац — Клатичево. — Два батаљона
остају на линији Тетребуша — ЈБутовничка школа — к. 552
— који ће се оријентисати и пратити и даље непријатељску
леву побочницу.

Велике непријатељске снаге, односно његова главнина
кретала је данас и вечерас ка Руднику и ка Крагујевцу а
моторизација већином ка Руднику.

С-3⁵ се чула на правцу Враћевшница — Јабланица.
С-4⁶ такође је дејствовала на просторији Рудник.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског
института под бр. 20/6, к. 1040.

² Друга пролетерска бригада

³ Двадесет прва НОУ дивизија

* Размера карте није назначена.

° Четврта српска ударна бригада Двадесет прве НОУ дивизије

⁸ Пета српска ударна бригада Двадесет прве НОУ дивизије

Данае целог дана водили смо јаку борбу са великим непријатељским снагама. Само непријатељска лева побочница бројала је преко хиљаду војника.

Нанели смо непријатељу знатне губитке, како побочници тако и главној колони.

До 10 часова пре подне у Г. Милановац је -стигло 150 камиона са неколико тенкова.

Ми нисмо имали велике губитке.

Детаљнији извештај послаћемо по завршетку операција.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар мајор
Миливоје Радовановић

В. д. команданта-поручник
Веселин Перовић

БР. 111

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ И ТРИНАЕСТОМ КОРПУСУ НОВЈ О РАСПОРЕДУ, ЈАЧИНИ И НУМЕРАЦИЈИ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА И О НАПАДУ ДИВИЗИЈЕ НА ЛЕСКОВАЦ¹

ШТАБ
XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр./37/35
21. IX. 1944
Положај
у 22 часа

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ
Оперативно одељење
и
ШТАБУ XIII КОРПУСА НОВЈ

СИТУЦИЈА:

Непријатељске снаге: Немци, недићевци, љотићевци и четници Драже Михаиловића на сектору ове дивизије налазе се у следећим местима:

1. — У Лесковцу: Немци у јачини 4—500 са 8 тенкова (4 средња и 4 мала) распоређени су на периферији града са

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 15/3, к. 1078.

јужне стране, од старог Дуванског монопола, поред гробља Шадрована до државног расадника. Утврђени су у ископанним рововима, у којима имају доста митраљеских гнезда, као и са митраљеским гнездима на крововима кућа. Ојачани су са 3 топа.

Недићевци и Љотићевци у јачини једног пука са 1300 војника на периферији града северозападно, од нишког пута до фабрике гумаре. Један батаљон љотићеваца од гумаре — парк — Хисар, са 50 Немаца који служе као контрола и инструктори. Наоружања доброг, ојачани немачким тенковима (2 код гумаре, 2 код Св. Илије). Утврђени у ровове и бункере.

Током ноћи овим снагама додељује се извесна резерва Дражених четника који се изјутра враћају у села код Мораве.

2. — У Богојевцу, Братмиловцу и Бобишту налазе се групе четника Драже Михаиловића у јачини око 500, прилично наоружани. Оружје су добили од Немаца. Јабланичко-косовски четнички корпус отишао је у правцу Ниша, а како се сазнаје — са намером да продужи за Шумадију.

3. — У Печењевце дошло је 21 ов.м. изјутра око 2—300 Немаца, који се утврђују и покушавају оправку порушених мостова на прузи. Ови Немци имају у своју заштиту 7 тенкова.

4. — У Кочану се од пре два дана налазе 2 батаљона недићеваца.

5. — У Предејане је стигла једна немачка колона са југа, непознате јачине, и ту се зауставила, јер су тунели порушени и немогуће јој је проћи за Лесковац.

6. — У Косанице се налази група Дражених четника јачине 5—600, добро наоружаних оружјем које су савезници погрешно четницима бацили. Ови четници прикупили су се од разбијених четничких група при ослобођењу градова, и од мештана из Косанице и Горње Јабланице.

7. — На просторији између Беле Паланке и планине Селичевце налази се немачка Прва алписка дивизија у јачини око 15.000 војника. Делови ове дивизије налазе се закамуфлирани и у селима око Ниша. У самом Нишу се налази једна немачка тенковска бригада од 50 тенкова и око 400 војника. Тенкови ове бригаде служе као заштитница за одбрану Ниша, Лесковца и обезбеђење немачких група при њиховом извлачењу долином Мораве.

8. — Према Добром Пољу савезнички авиони су 20 и 21 ов. м. преко дана често бомбардовали, те на основу тога **Може се** констатовати да су тамо непријатељске снаге.

Непријатељ свих група је јако деморалисан. Четници и недићевци нагло се рападају, а њихови команданти -им говоре да одлазе за Шумадију, да формирају српску армију.

АКЦИЈЕ НАШЕ ДИВИЗИЈЕ:

19. IX. Наше јединице имају следећи распоред:

XIII бригада на положајима Жељковац (к. 371) —• Шишинце — Власе. Оријентисана према Лесковцу (са три батаљона), један батаљон на сектору Грделица —• Копашница, оријентисан у правцу Предејана.

XVII бригада на положају Турековац •— Г. Стопања — Д. Стопања — Винарачко лојзе² (к. 348) —• Каштавар — Чекмин, оријентисана према Лесковцу и Печењевцу.

XV бригада на положају изнад Кутлеша — Драшковца и Пуковца — к. 203 са једним батаљоном, остала три батаљона на просторији Доњевац — Бадњевац — Орљане — Коњарник —• Прокупље (једна чета у Куршумлији).

XI бригада имала је покрет у правцу Косанице ради чишћења терена од четничких банди. У току 19 и 20 ов. м. XIII и XVII бригада вршиле су напад на Лесковац. Напад је трајао све до 21 о. м.

Наше јединице успеле су да ликвидирају непријатељску спољну одбрану града, и да овладају свим положајима од Рудара, Рударске чуке, Доње Јајине, Шишинца, Горњег и Доњег Синковца, Д. Стопање и закључно са освајањем Винарачке мире.³ 20 ов. м. око 17 часова 4 батаљон XIII бригаде успео је на јуриш да заузме Хисар (к. 341).

Немци су 21 ов. м. око 9 часова довели појачања и жестоком ватром тукли наше јединице на Хисару, Д. Синковцу и у гробљу код Св. Илије. У току ове борбе нашим јединицама недостајало је муниције како за аутоматска оруђа, тако и за минобацаче. Непријатељ је искористио слабост наше ватре и не само што није дозволио упад наших јединица у град, већ их је и потиснуо скоро на полазне положаје.

Непријатељски губици у борби око Лесковца прилично су велики (број непознат).

Наши губици 3 мртва и 28 рањених (из XVII бригаде 5 лакше рањених, из XIII 23 рањена).

² Лојзиште

³ Мира Чифлак (код Винарца)

XV бригада 19 и 20 ов. м. водила је борбу са недићевцима који су се извлачили према Нишу код Пуковца и Кочана. Борба је почела 20 ов. м. у 9.30 и трајала до 16 часова. Непријатељ је имао 6 мртвих и 14 рањених. Наши губици 3 рањена и 1 мртав.

Распоред наших јединица:

21. IX. XIII бригада на положају Рударска чука — Д. Јајина — Шишинце — Д. Синковце.

XVII бригада на положају Турековац — Д. Стопања — Миланово — Винарачко лојзе — Залужје — Каштавар —¹ Чекмин.

XV бригада на истим положајима.

XI бригада у Косаници.

С обзиром да Немци имају намере: поправку порушене пруге и мостова и обезбеђење комуникације Грделица — Лесковац — Ниш, са циљем да омогуће извлачење својих трупа са југа, издали смо наређење бригаама да најенергичније настоје да се не дозволи непријатељу да оправља мостове и пут, већ да се исти напада, а мостови да се поруше и пут минира. Омладинском батаљону XIII бригаде стављено је у задатак да што боље минира тунеле у правцу Предејана, као и да поруши мостове на Морави код Грделице.

Напад на непријатеља бригаде ће наставити како у граду тако и на његове колоне уколико буду покушале да се пробију са југа ка Нишу. До поуне муниције, које ни у магацинима немамо, наше јединице вршиће на Лесковац само демонстративне нападе у циљу узнемирења непријатеља и држања иницијативе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар-п.пуковник,
Србољуб Јосиповић

Командант-мајор,
Миле Ћаловић

БР. 112

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА ПРОДИРАЊЕ У ПРАВЦУ УБА И УСПОСТАВЉАЊЕ
ОРГАНА НАРОДНЕ ВЛАСТИ У ОСЛОБОЂЕНИМ МЕ-
СТИМА¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 481
22 септембра 1944
у 14.30 часова

Штабовима: I ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
VIII ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ
КОМАНДИ АРТИЉЕРИСКОГ
ДИВИЗИОНА

Јединице I Пролетерског корпуса и XII Ударног корпуса у заједници са корпусима Главног штаба за Србију до сада су постигле добре резултате и створиле повољне услове за даље извршење постављеног задатка — ослобођење Србије од окупатора и темељито истребљење свих његових слугу.

Садањи распоред и везе омогућавају директно координирано дејство свих јединица I Пролетерског корпуса и XII Ударног корпуса.²

У вези добивених задатака од Штаба I Пролетерског корпуса

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — Јединице ваше Дивизије поставиће се:
— са две бригаде на просторији Дивци — Караула — Словац — Лајковац и са мањим деловима у Лазаревцу. Са деловима ових бригада продирати према Убу, а са мањим специјално опремљеним деловима упадати дубље у непријатељски распоред са задатком разбијања недићевско-четничке власти и немачких колона;
— као резерва две бригаде остаће на простору Мионица — р. Љиг — Љиг.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 58/1, к. 712.

² Види док. бр. 201

У вези са овим даје се следећи распоред:

XIII Пролетерска бригада поставиће се на простору Лајковац — Жупањац — Петка и једним батаљоном у околини Лазаревца са мањим деловима у граду. Са просторије Лајковац — Петка дејствовати ка северу ка Убу и низ долину Колубаре. Мањим деловима, без коморе, са резервном храном, дејствовати на комуникацију Лајковац — Уб — Обреновац и Лазаревац — Степојевац у циљу разбијања недићевско-четничке власти, немачких колона и борбеног извиђања непријатеља.

I Пролетерска бригада поставиће се северно од Колубаре на простору Словац — Степање — Вровине — Караула — Лозница — Дивци, а два батаљона на простору Маркова Црква — Оштриковац. Задатак бригаде је дејство према Убу и Тамнави, а мањим деловима без коморе продирати и северно од Тамнаве са задатком разбијања недићевско-четничке власти, уништавања немачких колона и борбеног извиђања непријатеља.

III Пролетерска бригада поставиће се по дубини непосредно у долини Љига на простору Љиг — Јајчић — Г. Латковић — Боговађа — Врачевић — Стрмово. Бригада је у резерви.

VIII Црногорска бригада поставиће се у резерви на сектору Мионице у следећем распореду, по један батаљон: Команице — Вртиглав — Табановић — Мионица, а једну чету оставити на простору Г. Лајковац. У Мионици држати као посаду само једну чету, а главнину батаљона поставити у околини.

Дивизијска болница и даље ће остати на сектору и под заштитом VIII Црногорске бригаде. Њу сместити у најпогодније село око с. Команице или у с. Команице.

Артиљериски дивизион упутиће једну своју батерију са једним чланом Штаба дивизиона у с. Маркова Црква где ће је прихватити Штаб I Пролетерске бригаде и употребити је на своме сектору и задатку. Дивизион са другом батеријом остаће и даље на сектору III Пролетерске бригаде.

2. — Сви штабови плански ће организовати слање лаких јединица са задатком продирања дубоко у непријатељску позадину. У овом смислу сви штабови морају испољити што више иницијативе. Овакве делове слати прикривено, Углавном ноћу, путевима који не воде кроз насељена места, добрим — а по могућству и сигурним путовођом, снабде-^{са} не пешадиским наоружањем без комора, резервном храном, двогледима и осталим потребама. Њихово дејство на недићевско-четничке организације и немачке посаде и ко-^доне мора бити изненадно, брзо и решено у првом налету.

Њихово извиђање и борбено извиђање приликом упућивања припремити и што је могуће конкретније задатке поставити. Но, иницијатива старешина и органа који се упућују мора бити кориона и потпуна. По завршеном задатку ове се јединице враћају са детаљним извештајем свога рада и извиђања, о чему одмах радиограмом доставити овом Штабу све важне моменте а потом писменим извештајем обухватити све остало што је важно. На ове задатке наизменично слати јединице.

3. — Суседне јединице:

Десно од нас дејствоваће V Ударна дивизија, која је постављена са главнином на просторији Белановица — Трешњевица — Венчац — Букуља — Аранђеловац, а са батаљонима продире ка Космају и дејствује на комуникацију Београд — Крагујевац. Са овом Дивизијом одржаваће везу XIII Пролетерска бригада.

Лево од нас дејствује VI Пролетерска дивизија, која је постављена са две бригаде на простору Коњски Гроб — Јаутина — Ваљево, а са једном бригадом у резерви на сектору Медведник — Бобова — Причевић. Својим деловима ова Дивизија продире ка Коцељеви и северно. Са јединицама ове Дивизије одржаваће везу I Пролетерска бригада правцем Дивци — Ваљево и Караула — Бабина Лука — Близоње — Јошева.

4. — Посветити највећу пажњу мобилизацији новог људства, њиховом прихвату и обуци.

5. — У свим ослобођеним местима, варошицама и градовима организовати народно-ослободилачку власт и постављати команде места; руководити њиховим радом да би се исте могле ускоро повезати у команде подручја те да се тиме припреми потпуна организација војне области и народно-ослободилачке власти.

6. — Командна места:

— Штаб Дивизије у с. Врачевић. Ту ће бити Штаб III Пролетерске бригаде, а Штаб Артиљеријског дивизиона у близини.

— Штаб I Пролетерске бригаде на простору Словац—Врховине.

— Штаб XIII Пролетерске бригаде у с. Жупањац.

— Штаб VIII Црногорске бригаде у с. Вртиглав.

7. — Цесте према непријатељу порушити и добро минирати. Штаб I Пролетерске бригаде нарочито ће предузети мере и организовати — поред минирања и рушења — још и темељито дејство на комуникацији Уб — Словац —

Дивци, постављајући на погодним местима противколска оруђа и друга средства.

8. — Везе радио-станицама, куририма и телефоном. Остаје као главна телефонска линија Ваљево — Мионица — Врачевић—Прњавор—Љиг. На ту главну линију повезаће се сви штабови према новом распореду кидајући своје досадање непотребне линије које не сачињавају горе наведену главну линију. Штаб XIII Пролетерске бригаде продужиће од Прњавора линију до свога новог места, а Штаб I Пролетерске бригаде поставиће своју линију правцем Врачевић — Стрмово — Словац и даље до места свога Штаба, у с. Врачевић биће телефонска централа овог Штаба или Штаба III Пролетерске бригаде.

9. — • Покрете на задатке по <овом наређењу отпочети сутра 23 септембра о. г.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар
п.пуковник,
В. Шћекић

Начелник
п.пуковник,
Момо Ђурић

Командант
пуковник,
Васо Јовановић

(М.П.)

Достављамо вам борбене знаке:

22 септембра **Србија — слобода**
23 **пролетер — пут**
24 **снага — слога**
25 **дисциплина — јачина**
26 Козара — Космај
27 **Београд — победа**

БР. 136

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ
ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА
НЕДИЋЕВАЦА И НЕМАЦА НА СЕКТОРУ КРУШЕВЦА¹**

ШТАБ
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Бр. службено
22 септембра 1944 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Сва наређења тог штаба од 17 до 22 ов. м. закључно извршили смо. У току 18 ов. м. разбили смо двије четничке бригаде на сектору: Пасјак — Бучје и у току истог дана протјерали их на лијеву обалу Мораве. Непријатељ је овог дана имао око 30 мртвих и рањених. Сопствених губитака нијесмо имали.

У току ноћи 18/19 ов.м. успјели смо да пријеђемо са три батаљона лијеву обалу ријеке Мораве, док је наш четврти батаљон прелаз извршио 19 ов.м. Прелаз смо извршили на сектору Трстеник — Читлук. Непријатељ је био најјачи у В. Дренови — Белој Води и Медвеђи. На том сектору био је већи број четничких бригада. Само на сектору једног нашег батаљона било је 7 четничких „елитних“ бригада, под личном командом Кесеровића.

По прелазу Мораве успјели смо непријатеља одмах да одбацимо и борбу смо наставили све до 21 ов. м. када смо се морали пребацити на десну обалу Мораве.

У току 19 и 20 ов. м. имали смо непрестано иницијативу у својим рукама и стално смо бшш у офанзиви. Непријатеља смо били протјерали до на линију М. Благотин — Мала Крушевица — Парцане — Падеж. Послије подне 20 ов. м. Њемци су са шест тенкова направили испад на наше положаје и унијели су приличну деморализацију код наших бораца, и обрнуто дали четницима потстрека да им се поврати дотле изгубљени морал. Но, ипак смо успјели и поред многих њихових контрајургапа да их задржимо на горе поменутих положајима у току читавог дана. У 20^{оК}У ноћи 20/21 ов. м. непријатељу су стигла појачања од Тр¹⁻¹ батаљона недићеваца са неколико топова и око 4 сата изјУ~

¹ Оригинал, писан на машини. налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

тра 21 ов. м. са свим расположивим снагама непријатељ је напао на наше положаје. До подне 21 ов. м. успијевали смо да успјешно одбијемо све непријатељске нападе, али под њаким дејством артиљерије морали смо се повлачити. Према свему цијенећи, јачина непријатељских снага износила је до 8000 војника.

Током ноћи 21/22 ов. м. према наређењу тога штаба, а и према процјени ситуације, пребацили смо се преко Мораве и продужили правац до на просторију: Врбница — Жабаре — Мешево — Церова — Д. Степош. Предузели смо сва потребна осигурања на нашим правцима.

У току ових борби убијено је најмање 100 непријатељских војника, пребројаних на бојном пољу, међу којима и командант једне четничке „летеће“ бригаде, командант једног батаљона и командир једне чете. Заробили смо око 1000, непријатељских војника, већином ненаоружаних — новомобилисаних — од којих смо један већи број пустили кућама, док смо једну стотину задржали у нашим јединицама, међу којима и 20—30 црвеноармејаца. Непријатељ, је имао и велики број рањених. Заробили смо око 50 пушака са одговарајућим бројем муниције, неколико коња, 30 пољских телефона, једну телефонску централу, једну радиостаницу, 2 радио-апарата, већу количину кабла и другог прибора за телефоне, неколико ручних бомби, 2600 кг шећера и других животних намирница, које смо дијелом користили а дијелом подијелили народу. Заплијенили смо болницу и апотеку, које смо дјелимично искористили. Рањенике које смо у болници нашли пустили смо. Заплијенили смо отприлике пола милиона четничког новца и уништили једну лимузину. Сопствени губици: око 10 мртвих и 20 рањених. На положају нам се био оштетио брдски топ, који је послат на оправку, и непријатељ је приликом испада тенковима успио да зароби цијев од топа и тиме је читав топ уништен. Утрошена је велика количина муниције.

На нашим положајима засад нема ништа ново. Детаљан извјештај послаћемо накнадно.

с. Ф. — с. н.

За Штаб,
командант, мајор
Блажо Јанковић

П. С.² Иако смо одавно жељели, тек сада смо успјели
^ Другу политичком комесару набавимо лијепог „зеленка“,
^^ ћемо у току сутрашњег дана упутити.

² У оригиналу је следећи текст дописан руком.

Дивизијског ђенерала, среског начелника, љекара, неколико старијих учитеља и два студента — сви симпатизери наше борбе, који су добровољно приступили нашим редовима — упутићемо чим се мало одморе.

За Штаб, к-дант
Блажо Јанковић

БР. 114

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРОДОРА НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА ИЗ РУДНИКА У ПРАВЦУ ЛАЗАРЕВЦА И АРАНЂЕЛОВЦА¹

К-1²
Положај 22. IX. 1944
у 16 часова

ЈЕДИНИЦИ К-2,³ К-3,⁴ К-4⁵ И ШТАБУ XXI СРП.
БРИГАДЕ

Положај

Јаче немачке снаге заузеле су данас Рудник и даље напредују према Гор. Трешњевици. Вероватно њихова намера је да нас бочним маневром приморају да напустимо сектор око Аранђеловца.

Да би спречили Немцима надирање преко Белановице ка ЈБигу и Лазаревцу и да би им задали губитке, рокираћемо наше снаге према њима.⁶ У томе циљу:

К-2 најхитније ће прикупити све своје јединице и кренути на сектор Јеловик. Поједини батаљони, без чекања главнрше, треба одмах да крену. Према ситуацији поставити један део снага и на Драгољ.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 18/1, к. 782.

² Штаб Пете НОУ дивизије

³ Прва крајишка ударна бригада

⁴ Четврта крајишка ударна бригада

⁵ Десета крајишка ударна бригада

⁶ Види док. бр. 201

К-4 прикупиће јединице одмах на сектор Венчац— Вукосавци, те дејствовати према Гор. Трешњевици и чврсто се везати са К-2.

К-3 прикупиће све своје јединице у с. Живковци, око косе Церовита [Гл.] —• Тишево [Брдо] и одатле ће, према ситуацији, добити задатак. Батаљон у Белановици да успостави везу са XXI срп. дивизијом и да извештава о ситуацији.

XXI срп. бригада са мањим деловима контролисаће Аранђеловац и Пресеку, а са главнином снага биће на сектору Буковик — Букуља.

Штаб К-2 и К-4, према ситуацији која буде у току ноћи, поставиће своје јединице за успешно дејство. Настојаћемо да Немце одбацимо и локализујемо њихов продор!

Припремите болнице да буду покретне, т.ј. мобилишите довољан број цивила за ношење рањеника, као и кола.

Ми ћемо бити са штабом К-2 у Јеловику. Шаљите нам извештаје и развијте што бољу об. службу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, потпуковник:
Илија Матерић

Командант, пуковник:
Милутин Морача

П. С. Сва моторна возила пребаците у с. Даросава.⁷

⁷ Сада: с. Партизани.

БР. 136

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИ
ГАДЕ ОД 22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ¹**

К-3

Број: сл./ 944 год.
22. IX. 44
Положај

К-1

Положај

Потврђујемо пријем наредбе пов. бр. 229.²

За време ових операција од 19 до 22 ов. м. све заробљене четнике сакупили смо код нас где смо одржали један мањи говор, после завршеног говора питали смо који ће се добровољно јавити у наше редове.

Од заробљених четника јавило се је добровољно у наше редове 67, а 54 нису се јавила јер се исти жале да су неспособни и да не могу издржати наше маршеве. Међу њима налази се и начелник среза којег вам упућујемо.

Новомобилисане четнике који остају у нашим редовима јучер, тј. 21 ов. м, заклели смо и распоредили по батаљонима. Међу заробљеним четницима било је 5 зликоваца и једна женка који су вршили терор над овим становништвом. После дужег испита ови зликовци признали су неке појединости — да су батинали али по наредби виших официра. Ове смо стрељали јер смо осетили жеље наших цивила на овом сектору који се изјашњавају: ако ови не буду стрељани а случајно некад наиђу четници овуда — „ми смо сви пропали“.

Распоред наше бригаде за сада је оваки:

Један бат. налази се у с. Зарожје, један у с. Мисача штаб бригаде и пратећа чета са истим, један бат. у с. Гавраница који одржава везу са јединицама К-2. Болница и бојна комора са једном четом налазе се у с. Даросава, а један бат. упутили смо на сектор Белановица са задатком успостављања народне власти и обезбеђења наших снага од тог правца, а такођер да не дозвољава непријатељу Д^а врши мобилизацију на том сектору.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

² Види док. бр. 104

После подне послаћемо вам тражене коње за артиљерију као и војнике.

На нашем сектору засад нема никаквих промена, уколико буде, ми ћемо вас на време извести.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, мајор:
Драго Ђукић

Командант, мајор:
Вид Бодирожа

П.С. Друг Тањага³ иде са бат. у Белановицу —• који ће се навратити код вас кад пође тамо.

БР. 116

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДЕСЕТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА НА КОМУНИКАЦИЈИ ТОПОЛА — МЛАДЕНОВАЦ

К-4

Број 199/44 г.
22. IX. 1944 године
Положај

ШТАБУ К-1

Положај

Достављамо Вам извјештај о борби коју смо водили У ноћи 20-21 и 21-22 ов. мј. на комуникацији Топола — Младеновац. Ноћу 20-21 са два батаљона направили смо засједу на цести Топола —• Младеновац код Бацакове Ћуприје (к. 174 и 188), док смо с једним батаљоном вршили притисак на -Тополу. На засједу наишло је 7 камиона, од којих смо 3 запалили, док су остала 4 успјела побјећи грешком јединице 53,² која није на вријеме отворила ватру. У камионима налазила се је нафта и бензин и исто смо запалили. Број мртвих непријатељских војника не знамо, јер

³ Милан Тањага, заменик команданта Четврте крајишке ударне бригаде

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 15/3, к. 782 А.

² Трећи батаљон

су исти изгорјели у камионима који су се упалили од митраљеске ватре. Нешто пјешадије из она 4 камиона који су нам побјегли искочило је и расијало се по кукурузима, одакле су отворили ватру. Након краће борбе ми смо исте растјерали. У тој борби имали смо 1 мало теже рањеног и 4 лакше. Исти су рањени од једне непријатељске бомбе.

Јединица која је вршила притисак на Тополу успјела је да потисне непријатеља из Тополе, који се је повукао на Оплепац, гдје имају ровове. У исто вријеме стигла им је већа колона моторизације, око 80 возила, на што се је јединица повукла на полазне положаје. У колони која је стигла настао је прави хаос, неки су се враћали назад, неки свраћали у кукурузе и нису смјели кренути све до подне, док нису тенковима пречистили терен око саме цесте.

Ноћу 21-22 ов. м. направили смо поново засједу на истој комуникацији, само нешто сјеверније уз цесту. У засједи су учествовале двије јединице. На засједу су наишла 4 непријатељска камиона са нешто војника и исти су уништени, тј. запаљени. Нађено је 8 непријатељских љешева, док је 1 заробљен војник. Материјала није било на камионима никаквог, изузев 2-3 ранца. Заробљено је 5 пушака и 1 пиштољ (са колом).

У тој борби имали смо 2 теже рањена друга и 5 лакше рањених. Исти су рањени од непријатељских бомби.

Пошто смо запалили ова 4 камиона, направили смо понова засједу на истој комуникацији, само још сјеверније између Црквине — Сековиште. На ту засједу наишло је 6 камиона пуних са војском, док је позади њих ишао један тенк који је стигао у току борбе. У овој борби непријатељ је имао најмање 60—70 мртвих војника. Камионе нисмо успели запалити, али су уништени митраљеском ватром и противтенковским пушкама на блиском отстојању од 15—20 метара и такођер су уништавани ручним бомбама. У овој борби нисмо успели извући ништа од материјала и оружја којег је довољно било, пошто им је у току саме борбе стигао прво тенк, а мало послје и већа моторизована колона.

У току борбе која је трајала 1.30 часова имали смо 1 мртвог и 3 рањена друга, од којих 1 теже. Борбу смо водили да би извукли оружје и остали материјал који се је налазио у камионима. Друг који је погинуо био је командир III чете јединице 51,³ који је покушао да спали тенк.

Успјех би био добар да смо им могли спријечити долазак појачања. У првој борби пропуст је био код јединице 52,⁴ чије бочно осигурање није било правилно постављено,

³ Први батаљон

* Други батаљон

него је било спуштено до саме цесте, а с друге стране чета, иако је била бочно осигурање, извршила је невојнички јуриш на камионе, т.ј. груписано.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Цолитком-мајор: - Командант-мајор:
р.⁵ Секулић Марко Срдих
Начелник-поручник:
Куна Бранко

п. с .

У борби 21-22 ов. мј. ми смо изгубили 1 п.митраљез „Брно“ пошто је п. митраљезац био рањен у непосредној близини тенка и тако да се је тешко и сам рањеник извукао.

БР. 117

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА РУДНИК ЗАЈАЧУ И НАСТУПАЊЕ У ПРАВ- ЦУ КОВИЉАЧЕ И ЛОЗНИЦЕ¹

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 94
22 септембра 1944 г.

ЗАПОВЕСТ

(Секција Зворник и Крупањ, размер 1 : 100.000)

Ситуација:

Четничке банде, према прикупљеним подацима, налазе се углавном на сектору Зајача — Гучево. Постоји вероватноћа да се један део четничких банди пребацио и преко Дрине за Босну.

У Лозници се налазе добровољци, љотићевци и белогардејци. Немци су пре неки дан напустили Лозницу.

⁶ Радоје

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 45/1, к. 951.

¹⁹ Зборник, том 1, књ. 12

У Бањи Ковиљачи, како изгледа, нема непријатељских снага.

На осталим секторима Западне Србије нема значајнијих промена.

Наш задатак:

Ликвидирати Зајачу, уколико у њој буде непријатељских снага, извршити мобилизацију радништва из рудника, а затим продужити даљи победоносни марш према Ковиљачи и Лозници и даље према северу.²

За извршење постављеног задатка, —

Н А Р Е Ћ У Ј Е М О :

- 1) Све јединице кренуће са садањих просторија тачно данас у 11 часова.
- 2) I бригада правцем Турски Гроб — Раскршће — Кошевина — Г. Борина — Мамутовац. Са линије Мамутовац — Церје приступити са два батаљона ликвидацији Зајаче уколико у њој буде непријатеља, а потом одмах продужити са бригадом правцем Мамутовац — к. 443 — к. 522 и избити са бригадом на линију Кулиште (триг. 700) — Пушкаревац, обезбеђујући се од Дрине (Гучева, Ковиљаче и Лознице).
- 3) IV бригада правцем Столице — Г. Костајник — Главица (к. 703) — Лисина (к. 657). Са линије Главица — Лисина, са два батаљона приступити ликвидацији Зајаче уколико буде непријатеља у њој, садејствујући са батаљонима I бригаде. По ликвидацији Зајаче са бригадом се поставити на просторији Зајача — Б. Бобија (к. 548), обезбеђујући се од правца Лознице. Напомињемо да на В. Бобију треба избацити два батаљона.
- 4) II бригада правцем Столице — Г. Костајник —* Главица — Лисина — Зајача. На линији Белег — к. 692 — Главица — к. 703 — Лисина — к. 627 оставити извесне делове ради осигурања и обезбеђења од правца и линије Крупањ — Лозница. Главнину бригаде задржати у југоисточном делу Зајаче (Дреник).

Штаб II бригаде задржаће један батаљон у Крупњу, који ће примити, када наиђе XXXVI дивизија, топове и спрему за нашу дивизију. По пријему спреме батаљону издати задатак да хитно крене за Зајачу.

- 5) Штаб дивизије кретаће се са IV бригадом, а по извршеном покрету налазиће се у Зајачи.

⁸ Види док. бр. 69 и 202

- 6) Штабови бригада, по избијању са јединицама у близину Зајаче, уколико у Зајачи не буде непријатеља продужиће са јединицама без задржавања до крајње тачке, т.ј. до линије Кулиште — Пушкаревац — В. Бобија.
- 7) Одмах по доласку на нови сектор приступити најхитнијем прикупљању података о јачини непријатељских гарнизона у Ковиљачи, Лозници и Лешници, као и другим околним мањим упориштима. Прикупљене податке најхитније доставити да би се могла издати благовремена заповест за даљи рад.
- 8) Јединице XXXVI дивизије стићи ће до мрака на линију Столице — Бајир, док ће се XI дивизија налазити на сектору Крупња.
- 9) Штабови бригада настојаће да се што мање кола употребује за превоз коморе, с обзиром на испресецање терен и задржавање колоне. Искористити товарне коње, а остатак гонити на колима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
потпуковник **Ромац**

Командант,
потпуковник
Камењар

Начелник,
потпуковник **Пер. Грујић**

БР. 136

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРНАЕСТОГ
КОРПУСА НОВЈ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ ПРОТИВ
ЧЕТНИКА И НЕМАЦА НА ПРОСТОРИЈИ БОР — ЖАГУ-
БИЦА¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
22 септембра 1944 г.
12.10 час.

ШТАБУ 14 КОРПУСА НОВЈ

Распоред снага наше дивизије је исти као и у последњем извештају, тј. 7 бригада налази се на просторији Кривеља и на комуникацији Бор — Жагубица, 9 бригада налази се око Лазнице са деловима око Жагубице на комуникацији Бор—Жагубица и северно од Лазнице према Селиштима и Милатовцу, 14 бригада налази се на просторији Влаоле и Јасиково и према Горњанима. У току дана 21 о.м. резултати наше дивизије су следећи:

1. — 7 бригада наше дивизије на комуникацији Бор — Жагубица уништила је 2 непријатељска камиона, срушила један транспортни авион и оштетила један непријатељски авион, двомоторац, који се у ваздуху запушио и замакао према Жагубици, пушећи се, правећи кроз ваздух кругове. Истога дана батаљон 7 бригаде открио је четничко оружје, тј. пушке у селу Вел. Кривељу, које су били четници конспирисали у кубету кривељске цркве, где је било 175 пушака, које су наше јединице узеле. У селу Малом Кривељу исти батаљон је пронашао 45 пушака, које су били конспирисали четници Драже Михаиловића, у кући команданта, тј. среског начелника четничког; на тавану општинске управе пронашли су сандук маузероге муниције и 60 немачких мина за мали бацач.

а) код уништених камиона и борних кола од 20 о. м. 7 бригада запленила је, поред пушкомитраљеа и 10 пушака, за које смо Вам јучер јавили, 600 метака, 20 бомби, око 4.000 југ. пушчаних метака, 25 ћебади, 23 војничка ранца, 15 торбица, 5 шаторских крила, 40 гаћа, 40 кошуља, 14 панталона, 8 блуза, 6 пари ципела, 2 пара чизама, 40 пари чарапа,

¹ Оригинал, писан на машини. налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

санитетског материјала, конзерви, 40 пешкира, 12 шињела, један пиштољ и других ситних ствари.

б) Непријатељске моторизоване колоне и даље саобраћају комуникацијом Бор—Жагубица. Јединице 7 бригаде на неколико места рушиле су комуникацију, али непријатељ, приликом покрета, носи са собом шине, специјалне за прокопе, које поставља док прођу његове колоне, а поред шина води извештај број пионирских одељења, која затрпавају прокопе, док се друге његове колоне боре са нашим јединицама. Јединице 7 бригаде у току ноћи између 20 и 21 о. м. на комуникацији Бор — Жагубица код Крижа поставиле су 4 нагазне мине, које су приликом наилазак непријатељске моторизације експлодирале. Њихов резултат још нам није познат. Бригада је имала у току борбе 4 лакше и једног теже рањеног.

2. — 9 бригада истерала је непријатеља из Лазнице и иста се налази око Лазнице. Њезин 4 батаљон је ишао у претходницу и приликом протеривања непријатеља из Лазнице исти је ушао у само место Лазницу са мањим обезбеђењем према Селишту и Жагубици. Немачке и четничке снаге налазиле су се у непосредној близини села Лазнице, који су отворили ватру на наш батаљон, тј, 4 батаљон 9 бригаде, који се налазио у селу Лазници, из топова и бацача, где се развила борба. У тој борби 4 батаљон 9 бригаде имао је 14 мртвих и 15 рањених. По доласку снага 9 бригаде, непријатељ је повраћен према Жагубици.

У току јучерашњег дана у Жагубици је било од 80 до 100 непријатељских моторних возила. Хомољска бригада Драже Михаиловића, која је водила борбу са 9 бригадом, повукла се и отишла према Белој Реци. Сви мобилисани сељаци од стране четника Драже Михаиловића, из Јасикова, предали су се са оружјем 9 бригади, тј. њих 16, а сељаци из Лазнице и Селишта предају се 9 бригади у Лазници и Селишту, а неки ће се данас предати. Број предатих и који ће се предати није јавила 9 бригада.

Везу имамо са 25 дивизијом и њезиним јединицама.

На сектору наше дивизије других новости нема.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За пол. комесара
В. Дрљачић

Командант,
п. пуковник
Мил. Ивановић

БР. 119

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРНАЕСТОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА НА КОМУ-
НИКАЦИЈИ ШТУБИК — ПЛАВНА — КЛОКОЧЕВАЦ —
ДОЊИ МИЛАНОВАЦ¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
22. IX. 1944 г.
Положај

ШТАБУ XIV КОРПУСА НОВЈ

Драги другови,
Примили смо ваше писмо ноћас 21/22 о. м. у 2 часа по поноћи.²

Непријатељ — Немци у јачини око 200 возила прошли су јуче 21 о. м. до 12 часова кроз село Клокочевац на север ка Мосни и Д. Милановцу. У Д. Милановцу су се и ноћас задржали. У с. Тополници и с. Караули 1 км северозападно од предњег запалили су приличан број кућа и поплачкали већи број. У Клокочевцу нису се задржали. За време проласка овом комуникацијом заузеле су доминантне положаје непосредно — западно од комуникације, тукући наше положаје артиљеријом и малим топовима из борних кола и тенкова. Сада се налазе веће групе Немаца са приличним бројем возила у с. Плавни и Штубику. Све сељаке које ухвате мобилишу и терају са колима на оправку пута Неготин — Штубик—Клокочевац—Д. Милановац. У с. Плавни, поред веће групе у самом селу, налазе се мања обезбеђења на мосту, у самом селу као и на оном другом 2 км источно од села. Наша XVIII бригада, која се налази на положају Кулмеа Урсуне (3 км југозападно од с. Клокочевца) — село Црнајка — Медвеђа Чука (к. 673) — Добромир — к. 612 и к. 377, са једним батаљоном нападала је ноћас њихове снаге у Плавни. Не знамо још о резултату. XVI српска бригада, која се налази са једним батаљоном на положајима око [Д.] Милановца а с осталим батаљонима западно од Поречке Реке на Чока Наљти (к. 439) — Чока Кулејаши (к. 466) — Карпинис — Чока Збег (к. 478) — Кулмеа Каменици, нападала је јуче заштитницу немачке моторизоване колоне. Немци су имали

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 9/3, к. 1089.

² Редакција није пронашла овај докуменат.

прилично жртава али тачан број не знамо јер су исте одвезли за Д. Милановац. Наша бригада имала је два рањена друга.

XVIII српска бригада имала је за ова четири дана борбе 3 мртва и четири рањена друга.

XIX српска бригада упала је јуче у Кучево са два батаљона и заробила два четничка капетана и разног другог материјала (углавном за исхрану). Сада се налази са једним батаљоном у Мајданпеку (са два члана штаба бригаде) а са три батаљона у Кучеву и доминантним положајима око самог места (Вољуја, Крст-граница секције Петровац, Велико Градиште) и продужава гоњење четника.³

Ноћас им је неко покидао телефон између Мајданпека и Кучева.

Јавите нам шта је са руским транспортима и када их можемо примити. Јавите нам на време да би могли да припремимо пријем истих, јер ми се сада налазимо у Рудној Глави а транспорт намеравамо да примимо у Дебелом Лугу.

Депеше које смо јуче примили шаљемо вам у оригиналу и од ових 6 ниједну нисмо могли да дешифрујемо. Интересантно да неке од депеша без грешке разумемо а ове не могу уопште да се дешифрују. Изгледа да вам шифрант површно ради те некипут ради са другим а некипут са трећим бројем, тако да једну исту депешу поновљену ујутро у 7.30 час. и у подне у 12.10 час. не можемо дешифрирати јер се баш број који служи за кључ ни у једној цифри не слаже. Шаљемо вам све депеше које јуче нисмо могли да дешифрујемо.

Шаљемо вам препис знакова за авионе. Шаљемо вам руководиоце за 45 дивизију; предлоге за унапређење у чин официра послаћемо вам чим нам још једна бригада пошаље која то није учинила до сада.

Поступили смо по евему по телеграмима које сте нам ви послали од Главног штаба и осталим наређењима које смо добили у наређењу од вашег штаба.

По подне ћемо вам поелати и своје курире који ће вам [донети] пошту са детаљнијим податцима о непријатељу и петнаестодневним извештајем.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар-потпуковник В. д. команданта, мајор

Начелник штаба
мајор

³ Види док. бр. 127 и 133

БР. 136

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ТРИДЕСЕТ ШЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 22 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ДА РАЗБИЈАЈУ НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ЈЕДИНИЦЕ НА
ПРАВЦУ СВОГА НАСТУПАЊА¹**

ШТАБ
XXXVI НОУ ДИВИЗИЈЕ
О. бр.: 122
22 септембра 1944
у 03.00 сати

ШТАБУ XII КОРПУСА НОВЈ — ради знања
ШТАБУ III И V БРИГАДЕ

ЗА П О В Е С Т

(Секције Крупањ, Зворник, раз. 1 : 100.000)

Ситуација:

У историској битци за Србију, јединице наше НОВ задале су низ тешких удараца окупатору и, нарочито, његовим слугама. Четници су претрпели тешке поразе, услед чега не представљају више неку организовану војну снагу. Постоје само изоловане групе, слабо наоружане и обухваћене паником. На нашем сектору четници се налазе на линији Крупањ — Столице — Гучево. То су делови Рачићевог корпуса, ојачани снагама капетана Леке, које су прешле у Србију у току последњих дана. Јачина те групе износи до 2.000 војника. На сектору Лозница — Шабац налазе се мање снаге белогардејаца, добровољаца, љотићеваца, док су делови немачких јединица углавном напустили тај сектор, или су спремни за напуштање.

У току данашњег дана јединице XVI дивизије ушле су у Крупањ.

У састав нашег Корпуса ушла је славна XI дивизија.

Задатак:

Створити чврсто упориште на сектору Крупањ, очистити долину Дрине од Љуббвије до ушћа

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

везујући се на тој линији са јединицама III корпуса, продрети у Мачву и Посавину везујући се са Сремом, уопште — овладати војнички и политички Западном Србијом, почев од линије Ваљево — ЈБубовија до Саве.²

За извршење постављених задатака, —

НАРЕЂУ ЈЕМО:

1. — **V бригада:** Данас, 22 о. м., бригада има бити спремна за покрет између 08,00 и 09,00 сати. То значи да све припреме за покрет морају бити завршене до 08,00 сати. Час поласка наредиће Штаб дивизије.

Покрет извршити правцем: Солдатовићи — Максимовићи — долина Врбичке р. —• Калдрмићи — крчаник Завлака —• Крупањ — источна група кућа с. Липиновић — с. Плавања — Брезје (к. 522) — Мијаковац (триг. 610) — Столице (к. 490).

Задатак: Уништити на правцу покрета евентуалне непријатељске делове и овладати Столицама.

По овлађивању Столицама, наставити покрет правцем: Бајир (к. 589) — Висока Гл. (к. 534) — Липова Гл. — зас. Г. Мала (с. Коренита) — зас. Ср. Мала (с. Коренита), постављајући се са бригадом на просторији: Липова Гл. — зас. Г. Мала — зас. Ср. Мала.

Задатак: Обезбедити се према друму Лозница — Ваљево. Испитати и извиђати општи правац Коренита — Руњани — Козјак (будућа просторија за смештај главнине дивизије).

Благовремено пре покрета Штаб V бригаде ступиће у везу са Штабом III бригаде ради договора где да упутити Штабу III бригаде своју колску комору, која ће се кретати са деловима III бригаде, како је то наређено под тачком 2. —• ове заповести.

2. — **III бригада:** Данас, 22 о. м., бригада има бити спремна за покрет између 08,00 и 09,00 сати. То значи да све припреме за покрет морају бити завршене до 08,00 сати. Час поласка наредиће Штаб дивизије.

Покрет са главнином бригаде извршити правцем за V бригадом до Мијаковца.

На зачељу бригаде одредити два батаљона, као пратњу^и обезбеђење за: дивизиску болницу, корпусну артиљерију⁵¹ колску комору III и V бригаде. Ова два батаљона са на^веденим деловима и коморама извршиће покрет на зачељу Дивизиске колоне, а пошто дивизиска колона крене на се-

² Види док. бр. 127 и 133

вер преко с. Липиновић, ова два батаљона продужиће покрет крчаником за Крупањ.

Пошто у Крупњу оставе одговарајући део авионске пошилике за XI и XVI дивизију, ова два батаљона, са свим осталим деловима које спроводе, продужиће покрет друмом Крупањ — Лозница до Столица.

Са ова два батаљона Штаб III бригаде одредиће једног војног и једног политичког члана штаба бригаде.

По обављеном послу у Крупњу, покрет ка Столицама извршити што пре, настојећи да на Столице избије једновремено са челом V бригаде, али водећи рачуна да на Столице не избије пре V бригаде.

Цела III бригада, са див. болницом, сместиће се на просторији: Столице — Бајир — Г. Мала — Мијаковац.

Задатак: Обезбедити се према друму Лозница — Валево, као и према путу Завлака — Крупањ. Мањим одељењима обезбедити се и према линији зас. Радичевићи — Крња Јела.

По смештају бригаде, колску комору V бригаде упутити друмом Столице — Лозница у састав њене бригаде, одређујући потребно обезбеђење.

3. — Штаб дивизије кретаће се са V бригадом, а сместиће се поред друма Лозница — Крупањ, на просторији између Столица и Мијаковца. Штаб V бригаде курирску везу за Штаб дивизије упућиваће друмом.

НАПОМЕНЕ:

1. — Об. органи штабова бригада испитиваће секторе: Лозница — Драгинац, Иверак и Цер, поред задатака добивених од II отсека овог штаба.

2. — Штаб III бригаде ступиће благовремено у везу са Штабом XII корпуса, ради спровођења корпусне артиљерије. Исто тако благовремено ће прикупити дивизијску болницу, да општи покрет бригаде може отпочети без непотребних закашњења.

3. — Јединице XI дивизије налазиће се на сектору Крупња и као гарнизонска посада у Крупњу.

Јединице XVI дивизије извршиће данас покрет правцима: Крупањ — Дивљаковићи — Дуга Њива — Црни Врх — Турски Гроб и: Крупањ — Црквине — Пантића Вис — Крња Јела. Пошто избију на линију Турски Гроб — Крупањ^a Јела, продужиће покрет на север и ликвидираће рудник Зајачу и поставити се на линију: Кутиште — Пушкаревац — к. 250³ — В. Бобија.

* Вероватно к. 258.

4. — Радио-везу са овим штабом, штабови бригада одржаваће обавезно овако: Штаб V бригаде сваког парног сата а Штаб III бригаде свако пола сата између парног и непарног сата (напр. 08,30, 10,30, 12,30 итд.)

Штаб V бригаде чим овлада сектором с. Коренита и протера евен.[туалне] четничке банде, одмах ће известити радиограмом укратко, а опширан извештај послаће куриром.

Оба штаба бригада у Штаб дивизије упутиће по два своја курира с потребном пратњом (пошто се смеете на нову просторију).

5. — Не заборавити на будност и опрезност.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар-потпуковник,

Љ. Момчиловић¹

Начелник-мајор,

А. Колунцић⁶

Командант-мајор,

Р. Јовић[®]

(М.П.)

БР. 121

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА И
НЕМАЦА ОКО КРУШЕВЦА У ВРЕМЕНУ ОД 17 ДО 22
СЕПТЕМБРА¹**

ШТАБ
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Оп. бр. 178
23 септембра 1944 године

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Наређењем тога штаба од 17 ов. м.² било је предви-
ђено да са дјеловима наше бригаде вршимо помјерање до
¹¹⁵ просторију: Голубовац — Пасјак — Бучје. Помјерање

* Љуба Момчиловић

⁵ Антон Колунцић

¹ Радослав Јовић-Мишко

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
РИског института под бр. 23/3, к.738.

^а Докуменат није пронађен.

смо извршили у току ноћи 17/18 ов. м. и поставили смо се на линији: Бучје — Пасјак — Голубовац — Жабаре — Д. Степош. Међутим, непријатељ је био извршио покрет у три правца од Западне Мораве према нашим положајима. Јачина непријатеља била је отприлике око 1000 војника, који су сачињавали три бригаде и то: Прва и Друга трстеничка и Жупска бригада. Непријатељ је пошао од правца Стопање према Голубовцу, једном колоном; једном од Медвеђе преко Рибника за Бучје, а једну бригаду је оставио као прихват на линији Стопања — Третеник. Намјера непријатеља била је да овлада Александровцем и околним селима у смислу извршења тоталне мобилизације. Наше претходнице сукобиле су се са непријатељем на линији: Бучје — Велуће — Омашница и поелије петочасовне борбе 18 ов. м. успјели смо да ове банде протјерамо поново на лијеву обалу [3.] Мораве. У овој борби непријатељ је имао 15 мртвих, нађених на бојишту, и 27 рањених. Заплијенили смо 8 пушака и одговарајући број муниције. Сопствених губитака нијесмо имали. Морал непријатеља у овим борбама био је врло слаб, што се видјело из њиховог слабог отпора.

Наређењем тога штаба од 18 ов. м. било је предвиђено да у току ноћи 18/19 ов. м. извршимо прелаз на лијеву обалу р. Западне Мораве на просторији: Трстеник — Читлук.³

Непријатељ је био лосјео лијеву обалу р. 3. Мораве и на обали се био утврдио у рововима. Распоред непријатеља био је: Богдање — Велика Дренова — Бела Вода и Кукљин. Јачина непријатеља на овом простору износила је око 3000 наоружаних четника, затим и већи број ненаоружаних — новомобилисаних. Непријатељ је био наоружан са прилично аутоматског оруђа, као и неколико тешких бацача. Намјера непријатеља била је да онемогући наш прелаз преко Мораве.

Наша бригада извршила је покрет са просторије на којој се налазила 18 ов. м. до на линију: Мачковац — Тоболац —¹ Лопаш, одакле смо развили бригаду у еволуциони поредак у смислу прелаза ријеке. Један батаљон пошао је у правцу: Мачковац — Бела Вода, један батаљон правцем: Рибник — Медвеђа; један батаљон правцем: Рибник — М. Ратај — Рујишник — М. Дренова а један правцем: Рибник — Богдање — Збеговиште — Риљац. Прелаз са три батаљона која су се налазила на лијевом крилу извршили смо у 4 сата 19 ов. м. и лијевим обухватом напали на неприј³¹

⁸ Види док. бр. 69 и 202

теља, којег смо у току дана одбацили на линији Бела Вода (Коњуси—Лазаревац—М. Крушевица—М. и В. Благодин, дочим батаљон који се налазио на нашем десном крилу у току ноћи 18/19 није могао извршити прелаз и у току 19 ов. м. задржао се на положајима око Мачковца. Наша намјера у току ове борбе била је прећи ријеку Мораву и разбити четничке снаге које су се налазиле на овом сектору, као и онемогућити истог у његовим намјерама, тј. у спровођењу тоталне мобилизације. У ноћи 19/20 ов.м. извршили смо напад на непријатељске положаје и успјели смо очистити Белу Воду и Кукљин, Коњусе, Лазаревац и М. Крушевицу и тиме смо омогућили прелаз нашем батаљону из Мачковца на Белу Воду, и у исто вријеме повезати се са батаљоном III Српске бригаде, који је у току 19 ов. м. водио самосталну борбу са непријатељем који је био у великој надмоћности. 20 ов. м. непријатељ је добио појачања од правца Бачина — Крчин — Опарић, тако да је тог дана учествовало у борби око 6000 наоружаних четника. Његова намјера била је да нас лијевим и десним обухватима набаци на Мораву и да нас тиме натјера на отступницу, и у току читаве борбе овога дана његова тежња је била да избјегне фронталну борбу. Ми смо на вријеме осјетили намјере непријатеља и брзо смо осујетили исте. Међутим, такав његов план нама је стварао прилично тешкоћа, али и поред свега успјели смо да одбацимо непријатеља до на линију: Крвавица — Мареново — Карановчић. Непријатељ је био прилично деморалисан и послје дуге борбе у нeredу је отступао остављајући све мртве и рањене као и велику количину хране и другог материјала на бојном пољу. 20-тог ов. м. око 16 часова, Њемци из Крушевца направили су испад са 6 тенкова у правцу Беле Воде и Велике Дренове. Непријатељ је са тенковима успио да нас донекле изненади и да наше десно крило одбаци у правцу Брајковца и са тенковима је продро до у В. Дренову, али су се исти у току дана морали вратити. 21 ов. м. непријатељ је добио нова појачања од три батаљона недићеваца и једног батаљона Пољске страже, који су у свом саставу имали и неколико брдеких топова, поред већег броја тешких бацача. Јачина непријатеља у току овог дана износила је више од 8000 војника. Тачно у три сата послје пола ноћи из више правца непријатељ је напао на наше положаје. И овог дана, Непријатељу је био главни циљ да нас обухватима набаци Мораву, Међутим, ми смо успијевали на вријеме да све Непријатељеве намјере осујетимо и да сваки његов јуриш одбијемо. Непријатељ је био дрзак и непрестано је вршио јуриш за јуришем убацујући у борбу све нове и нове снаге.

m

Наши батаљони са великом упорношћу успјели су да на читавом фронту непријатеља задрже у надирању до 12 часова. У ово вријеме непријатељ је извршио помјерање извјесних снага у правцу Опарића — источно од В. Благодина према М. Сугубини и јаком артиљеријском ватром и јуришем на наше положаје хтио је да нас потпуно уобручи и тиме разбије. Услијед такве ситуације ми смо извјесне наше снаге морали повући и поставити на линији Бело Брдо — Топоница — Чалма — Црквиште: да бисмо непријатеља одбацили са нашег лијевог крила и у исто вријеме да не бисмо трпјели артиљеријску ватру и тиме се излагали великим губицима. У току овог дана непријатељ се је помјерио на линију В. Дренова —< Страгаре — Милутовац — Пољна — Ршвац. Поред тога, непријатељ је имао и извјесни дио снага у с. Богдање, који је био оријентисан према нама.

С обзиром на велике снаге непријатеља, као и на мали простор који смо ми држали, бесциљно је било задржати се са овим нашим снагама на овим положајима. Опстанак је био могућ еамо на тај начин што смо у току ноћи морали мијењати просторију, али према процјени ситуације, с обзиром на намјере непријатеља и његову јачину, најбоље је било да се поново вратимо на положаје на којима се и сада налазимо. Ову нашу одлуку поткријепило је и ваше наређење радиотелеграмом 21 ов.м. У ноћи 21/22 ов.м. прешли смо 3. Мораву и извршили покрет до на линију Врбница — Жабаре — Мешево — Церова — Д. Степош, гдје се и сада налазимо. Одмах послје нашег прелаза 22 ов.м. гнепријатељ је такође са извјесним снагама прешао Мораву, сигурно у намјери да нас нападне. О даљим покретима непријатеља за сада немамо никаквих нових података.

За све вријеме борбе, непријатељ је био дрзак и упоран, али наши борци, који су навикли на овакве поступке, сву његову упорност издржали су.

У свим овим борбама, непријатељ је имао 168 мртвих, од којих је нађено преко 100 на бојишту. Према прикупљеним подацима као и према извјештајима од батаљона, непријатељ је имао више од 300 рањених, као и 1000 заробљених и толико разбијених. Од овог броја заробљених задржали смо у нашим јединицама око 100, који су се добровољно јавили. Међу њима и око 30 црвеноармејаца. Остатак смо пустили кући из разлога што су били већином старији и изнемоглији, неспособни за војску. Заплијенили смо 60 пушака, 2 машингевере и нешто муниције, као и један сандук ручних бомби. Даље, заплијенили смо 30 полских телефона, једну телефонску централу, једну радиостаницу, два радиоапарата, већу количину кабла и другог

прибора за пољске телефоне, једну апотеку и болницу, које смо дјелимично искористили, три магацина животних намирница у којима се налазило и око 3000 кг шећера, око 470.000 динара. Заробили смо око 15 товарних коња и неколико јахаћих. Уништили смо и један радио-апарат и једну лимузину — њемачког поријекла. Међу мртвим непријатељским војницима нађен је један командант четничке „летеће“ бригаде, један начелник бригаде, један командант батаљона и један командир чете.

Сопствени губици: мртвих 16, рањених 15, који се налазе у болници, међу којима има 8 тежих. Од оружја заплијењен нам је брдски топ, наиме цијев од истог без затварача и осталих дјелова. Исти је био растворен и налазио се на оправци у с. В. Дренова. Изненадним и брзим(упадом непријатељских тенкова, послуга није могла да однесе цијев и тако је пала у руке непријатељу. Уништен нам је један пушкомитраљез. Утрошили смо велику количину муниције, скоро све резерве. Остало оружје је исправно.

Истовремено вас извјештавамо да су на нашу страну, током нашег бављења с ону страну Мораве, пришли: дивизијски генерал Миленковић, срески начелник Јањић, срески лекар, три учитеља, један новинар Словенац, један чиновник и један студент ветерине. Исте ћемо вам данас упутити.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Помоћник политкомесара, капетан
Радован Радовић

Командант, мајор,
Блажо Јанковић

БР. 136

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА
ОКО КРУШЕВЦА ОД 18 ДО 22 СЕПТЕМБРА¹**

ШТАБ
III СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр.
23-IX-1944 год.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Достављамо вам извештај о акцији коју су водили наша два батаљона, 2 и 4 батаљон, на левој страни Западне Мораве, на сектору: Бошњане — Падеж — Глобаре — Каменаре — Коњуси — В. Дренова.

По наређењу тога штаба оп. бр. 160 од 18-IX-1944 г.² 2 батаљон је у току те ноћи, 18-19, извршио прелаз 3. Мораве на сектору Крушевац — Сталаћ, код с. Мрзеница. При прелазу наишао је на непријатеља који је држао заседу на левој обали испод с. Бошњана. Непријатеља је ту брзо ликвидирао и ту је заробио једног белогардејца и један пушкомитраљез. Батаљон је даље продужио покрет правцем Бошњане — Вратаре, у с. Вратаре наишао је на новомобилисане четнике који су били без оружја, а било их је око 900. У истом селу нашао је четничке магацине у којима је било муниције, платна и хране. Било је још штофа за војничка одела и ђонова за ципеле. Храну и платно батаљон је поделио народу а муницију, штоф и ђонове је потерао.[^] Укупно је било 12 пуних кола, потерао је и заробљене новомобилисане четнике. Батаљон је продужио даље покрет правцем Падеж — Глобаре — Старе Њиве (к. 360). Батаљон је ту на коти 360 застао да се одмори и да хвата везу са IV Пролетерском бригадом, која је требало да се налази на просторији В. Дренова — Милутовац. На овом сектору је заробљена још једна група новомобилисаних четника од 200, који су исто тако били без оружја. Везу са IV Пролетерском није могао да ухвати јер се непријатељ налазио У том правцу на положају: Лиса Пољана (335) — Камењак (365). Око 13 часова истога дана, непријатељ је напао на

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

² Видидок. бр. 104[^]

батаљон од правца Залоговац — Глобаре — Шашиловац — Јубава. Јачина непријатеља била је група корпуса са којом је командовао Кесеровић. Борба је вођена сат и 30 минута, а потом се батаљон морао повући пред бројчано много надмоћнијим непријатељем. Батаљон се повлачио у правцу Чајевац — Коњуси — Церјак, јер овај је једино правца био могућ за повлачење и то под борбом. Батаљон је пред повлачење морао да распусти оне заробљенике јер је била велика група и није могао да овлада са њом, а који су се иначе дотле већ половина разбежала. Поставили су им питање: ко хоће добровољно у нашу војску, али се нико није одазвао, исто тако и муницију и материјал, које су терали на 12 кола, нешто што су могли на брзину они су разбацали а иначе друго је пало опет непријатељу у руке. Батаљон је наишао на положају између Мораве и Церјака на један батаљон четника, који су били постављени према В. Дренови, тј. према IV Пролетерској бригади. На овом месту непријатељ је растеран и заробљено је ту 5 четника.

Овде је батаљон сазнао да се IV Пролетерска налази у В. Дренови и продужио је покрет у В. Дренову, где се повезао са IV Пролетерском.

20-IX-44 г. по наређењу штаба IV Пролетерске бригаде, батаљон је добио задатак да очисти терен од непријатеља правцем В. Дренова — Коњуси — Јубава. Међутим непријатељ је нагло отступио и пошто батаљон није могао да ухвати везу са левим крилом, тј. деловима IV Пролетерске, он се поставио на положају Јовишњак (287) — Јубава — к. 298; тек увече батаљон је ухватио везу са два батаљона IV Пролетерске и са начелником штаба исте бригаде. Исте вечери батаљон по наређењу врши напад на Пиарево Брдо, на том су положају били недићевци. Напад је отпочео у 20 часова и непријатељ је потиснут са тог положаја. Даље је непријатељ цргоњен све до коте 360 (Старе Њиве). Ту је непријатељ био добро ушанчен, јачина му је била око 700 и батаљон га није могао даље потиснути. Непријатељ по дану са тог иоложаја врши на наше контрајуриш и потискује наш батаљон, који мора да се повлачи правцем Каменаре — Комаране — Јубава — Чајевац и овде се поставио на положају. На овом положају имао је само малих чарки са непријатељем.

22-IX-44 г. по наређењу штаба IV Пролетерске бригаде батаљон се пребацио преко Мораве на ову страну између Крушевца и Трстеника и дошао је у састав ове бригаде. У току ових борбк наши губици су следећи: мртвих 4, рањених 12, изгубљених 11. Од рањених један је теже Рањен.

Непријатељски губици:

Мртвих и рањених преко 200, од којих је више од половине мртвих. Заробљених око 1.200, али су се сви разбежали у борби, а неки су и пуштени.

Заплењено је, без онога што је раздељено народу и што је непријатељ повратио:

15 пушака, 1 пушкомитраљез, 1 машингевер, 4 сандука југослов. муниције, 1 сандук италијанске муниције, 500 ком. машингеверских метака, један пиштољ 7,65 и 9 коња.

По наређењу тог штаба оп. бр. 163 од 20-1У-44 г.³ 4 батаљон ове бригаде извршио је покрет следећим правцем: Модрица — Кобиље — Пајсак — Гаглово — Текија — Макршане, комуникацијом до с. Мрзенице, где ее и пребацио преко Мораве. Овде је сачекала непријатељска заседа на газу, која је била брзо ликвидирана, и даље продужен пут с. Бошњане — Вратаре — Падеж, одакле је једна чета упућена у с. Срње, и поставила се на положају: кота 288 — Латин Бара (403). А са две чете је батаљон продужио за с. Глобаре, тј. Салековац (310), на овај крајњи циљ батаљон је стигао до 7 часова 21 о. м. За кратко време ухваћен је контакт са непријатељем, који се налазио више с. Глобаре на положајима: кота 320, јужно кота 280 и кота 329. На непријатеља је извршен напад на све три ове коте и непријатељ је био потиснут, а у току борбе је непријатељ извршио контрајуриш и наше снаге се повукле на полазне положаје. На овом сектору је даље непријатељ покушавао извесним обухватима са мањим снагама, али није успео. На сектору с. Срње, на поменутих kotaма је непријатељ, Немци, са 7 тенкова, белогардејци и нешто недијеваца, извршио напад и наше снаге под жестоком борбом су се повлачиле правцем: кота 427, преко с. Шашиловац — к. 295 — кота 329, и дошле у састав осталим двама четама које су се налазиле у Салековцу. Непријатељ — Немци, белогардејци и недијевци у јачини око 400 људи су се поставили са тенковима у с. Падеж — Глобаре, а четници су и даље били на коти 320 и више с. Залоговац (271) — I Космаја (269), као и четници Кесеровића који су се налазили у Бачини, а постављени на коти Копчежина (267) и источно на коти 292,⁴ а у 2 сата по подне је стигао један немачки батаљон од 200 људи из с. Бивоља, са 3 тенка, у с. Вратаре. Према овако постојећем непријатељу батаљон се морао по-

³ Види док бр. 90

⁴ Вероватно к. 252 (источно од Копчежине).

вући са Салековца, под борбом, преко комуникације Падеж — Залоговац, који је избио на Паљевину — Копчежина, четнике који се ту налазили ликвидирао, где је сачекао ноћ и у току ноћи извршио покрет правцем између с. Маскара и Бошњана на Мораву, на газ код с. Мрзенице, а исти је био поседнут са обе стране од по 50 људи непријатељске Пољске страже и белогардејаца. Батаљон је извршио јуриш и пребацио се на десну обалу Мораве и продужио правцем Митровац — Текија — Гаглово — М. Шиљеговац, где се и разместио.

Наши губици су:

4 мртва, од којих је један командир а један помоћник комесара чете^ 4 рањена, од којих један теже; 18 несталих, од којих су двојица заробљена и одмах су их четници стрељали- Од ових 18, два стара борца, од којих један заменик командира, још пре преласка на леву обалу Мораве, дезертирала су.

Губици непријатеља су:

23 мртва, и много више рањених и 38 заробљених, који су приликом преласка Мораве на ову страну побегли.

Заплењено је 10 пушака и нешто италијанске и белгиске муниције.

У току ове борбе нестало нам је 3 пушкомитраљеза, од којих је један пао у руке непријатеља, а два су са групом која се изгубила, од оних 18, међу којима су два стара борца. Од овог наведеног броја убијено је 8 Немаца.

II

У овим борбама број мртвих код непријатеља је много већи него што је наведено, јер ово горе наведено је остало на бојном пољу.

За време ових борби је борбеност бораца била на високом нивоу у погледу на ненаоружаност истих. Има од нових бораца који су се истакли за цохвалу. Од ових несталих већина их је отсечена, а не да су дезертирала. Сматрамо да се руководство добро држало и да се снашло, сем штаба 2 батаљона, који није добро проценио ситуацију и задржао се дуже времена на положају Старе Њиве, где је после морао оставити плен и распустити заробљенике.

У току ових дана, док су ова два батаљона били на левој обали Мораве, на овом сектору предало се 12 четника> од којих 9 наоружани.

Борац 1 батаљона, Рус који се скоро предао, узео је "Ушкомитраљез, попео се на дрво близу аеродрома и оште-

тио митраљеском ватром авион типа „Шкода“, који су после вукли камионом у Крушевац на оправку.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар
мајор,
Жив. Јерemiћ⁵

Командант
мајор,
Михајло Гавриловић

БР. 123

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА НА ПРОСТОРИЈИ АРАНЂЕЛОВАЦ — ТОПОЛА — РУДНИК¹

К-1²
Положај, 23. IX. 1944 год.
Бр. 230/44

Копија

**ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВ
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

Положај

Достављамо вам извештај о борбама наших јединица, које су вођене 21 и 22. IX. 1944 године.

Ноћу 20-21 наша три батаљона вршила су заседу на цести Топола — Младеновац, код с. Бацакова Ћуприја и вршили притисак на Тополу.³ Заседа је дочекала 7 камиона, од којих су 3 спаљена а 4 успела побећи. У ова три камиона валазио се бензин, нафта, што је спаљено. Посада у камионима изгорела је. Један батаљон који је вршио притисак на Тополу растерао је непријатеља и ушао у град. Непријатељ из града побегао је на Опленац. После је наишла већа моторизована колона (80 возила), наши су на колону припуцали и повукли се.

У овој борби имали смо 5 рањених, од којих 1 мало теже.

⁵ Живорад Јерemiћ

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 16/3, к. 782 А.

² Пета НОУ дивизија

³ Види док. бр. 116

Ова акција може се рачунати за 21 ов. м.

21 ов. м. око 14 часова Раковићев четнички корпус, јачине до 500 људи, покушао је да се пробије преко с. Буковик ка Белановици. Цивили су обавестили наше јединице о доласку четника и наш један батаљон у краткој борби разбио је овај корпус, чији су делови касније панично побегли ка Младеновцу.

Убијено је 30 четника, од којих 10 брадоња, заробљено је 60 четника. Заплењена 4 пушкомитраљеза, 1 лаки талијански бацач, 35 пушака, 1.000 метака, 2 револвера и 5 коња.

Ми смо имали 1 лакше рањеног.

Ноћу 21-22 ов. м. наша 2 батаљона поставила су заседу на цести Топола — Младеновац, северно од Бацакове Ћуприје. На заседу су наишла 4 немачка камиона. Камioni су спаљени. Убијено је 9 Немаца. Заплењено 5 пушака и 1 револвер.

У овој борби ми смо имали 7 рањених, од којих 2 теже. (Ову борбу рачунати за 21 ов. м.).

Пошто су ликвидирали овог непријатеља, оба батаљона су исте ноћи се померила код Барица и ту сачекали другу немачку колону од 6 камиона. Камioni су били пуни војске, позади њих био је један тенк. Заседа је отворила јаку митраљеску ватру, од које је убијено и рањено најмање 50 Немаца. Камioni су оштећени митраљеском ватром и противколским пушкама. Наши борци нису успели ништа запленили пошто је непријатељски тенк бранио прилаз камионима.

У овој борби смо имали 1 мртвог и 3 рањена (1 теже). Погинуо је командир чете који је покушао да уништи тенк.

22 ов. м. наша 2 батаљона водила су мању борбу са непријатељем, јачине око 300 војника, који је вршио притисак на Аранђеловац од правца Орашца. Борба није била оштра.

Пошто смо добили обавештење од једне бригаде 21 Дивизије (С-4)⁴ да је јача немачка колона заузела Рудник и да се креће према Аранђеловцу и Тополи, то смо у току ноћи 22-23 ов. м. пребацили главнину снага на сектор Живковци — Јеловик — Венчац са циљем да спречимо немачко надирање преко Белановице и према Букуљи. Међутим, изгледа да су Немци с^ главним снагама прошли за Тополу 22 ов. м. увече. Још немамо извештаја о ситуацији на сектору Рудник —• Трешњевица — Шаторња.

Јутрос је непријатељ од правца Тополе бацио неколико топовских граната на Аранђеловац и околину.

* Пета српека ударна бригада

Наше јединице контролишу Аранђеловац а са главним смо на сектору Гараше — Јеловик — Вукосавци_ Венчац.

Достављамо вам извод из операциског дневника о борбама од 1—10 ов. м.

Ми се налазимо у с. Гараше.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник:
Милутин Морача

БР. 124

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ
БРИГАДЕ ОД 23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА КОД
АРАНЂЕЛОВЦА¹**

К-3²
23 септембра 1944
. Положај

К-1

Положај

Са јединицом К-3 стигли смо 23 ов. мј. у 3 сата на просторију села Живковци и размјестили се у засеоке Пландиште — раскрсница Церовита Глава — Тишово Брдо.

По доласку на овај сектор одмах смо упутили курире за село Јеловик, у којему вас нису могли наћи, а исти су били са јединицом К-2 и капетаном Милом.

Јучер 22 ов. м. једна чета јединице 43³ са дјеловима јединице 32⁴ водила је борбу са Нијемцима сјевероисточно од Пресеке који су надирали од села Белосавци према Пресеки и Аранђеловцу. Јачина ове колоне 100 Нијемаца. Након дуже борбе успјели су протјерати непријатеља, који је отступио према Младеновцу. У тој борби непријатељски

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 19/3, к. 782 А.

² Четврта крајишка ударна бригада

³ Трећи батаљон Четврте крајишке ударне бригаде

⁴ Други батаљон Прве крајишке ударне бригаде

губиди нису нам познати. Наши губитди: један мртав и 6 рањених, од којих 3 теже.

Наша болница попела се до 60 рањеника и болесника, међу којима 6 носила, те уколико постоји нека могућност за пребацивање ових рањеника у Италију, било би корисно.

Самаре вам нисмо могли послати, ради тога што смо већим дијелом самаре издали, а у овим селима нигдје их наћи не можемо. Уколико јединица К-2⁵ нема муниције и минобацачких граната, ми би јој могли дати један дио.

Сва моторна возила из Даросаве пребацили смо у село Живковци.

Јединица 42[®] налази се у граду Белановица.

Јучер смо у три села око Мисаче одржали краће зборове у циљу мобилизације људства, и успјели смо мобилисати 35 добровољаца, а такођер још 40 који су рекли данас доћи, али ради овог покрета исти су остали. Да смо остали даље на оном сектору могли смо мобилисати од 500 до 600 бораца који су већином добровољци. Јучер смо 22 ов. мј. пребацили пошту за II Космајску бригаду која се налази сјевероисточно од Младеновца у селу Влашка. Према изјави њихових курира, на оним секторима постоји могућност за мобилизацију људства у већем броју.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, мајор:
(отсутан)

Командант, мајор:
Вид Бодирожа

⁵ Прва крајишка ударна бригада

" Други батаљон Четврте крајишке ударне бригаде

БР. 128

**НАРЕБЕЊЕ ШТАБА ЈЕДАНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
НАПАД НА ЧЕТНИКЕ НА ПРОСТОРИЈИ ЗАВЛАКА —
ЦЕР¹**

ШТАБ
ХИ НОУ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Број: стр. пов.
23 септембра 1944

ШТАБОВИМА V И XII БРИГАДЕ

Положај

Ноћу 23—24 овог мес. XVI дивизија нападаће Лозницу и Лешницу.² У вези с том акцијом наша дивизија добила је задатак да са једном бригадом обезбеди бочно извођење ове акције. Одмах по пријему овога наређења V бригада кренуће са три батаљона на просторију Цикота —< Кривајци. Успут наестојати да се дође до експлозива кога има у XVI дивизији и у селу Завлаки срушити мост на Јадру. Батаљон V [бригаде] који остаје овде кренуће у састав бригаде док XII бригада преузме на себе обезбеђење Крупња.

На просторији Цера и Завлаке према неким непотврђеним извештајима има четника, које треба преко села Драгинаца и Завлаке нападати. Овај задатак треба најозбиљније схватити и не дозволити да непријатељ никако продре у правцу Лознице и Лешнице.

XII бригада уколико није кренула на свој задатак у правцу Љубовије неће кретати на тај задатак данас, него ће спустити два батаљона и то један поставити у село Бањевац као осигурање див. болнице а један упутити у Крупањ као посадни батаљон. Уколико су батаљони кренули на задатак, спустити тај батаљон који је остао уз амбуланту до наше дивиз. болнице у селу Бањевац и примиће на себе осигурање и дивизијске болнице.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар-п.пуковник:

Командант-пуковник:
М. Шиљеговић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 42/1, к. 866.

² Види док. бр. 127 и 133

³ Види док. бр. 139

БР. 136

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАНАЕСТОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О РАЗБИЈАЊУ ЧЕТНИЧКИХ БРИГАДА
КОД ЗАЈАЧЕ¹**

ШТАБ
XVI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. бр. сл.
23 септембра 1944 г.

ШТАБУ XII КОРПУСА НОВЈ

1) На дан 21 о. м. кренули смо са дивизијом са просторије Бастав — Ставе — Врбић за Крупањ. У току покрета нисмо наишли на отпор непријатеља и ушли смо у Крупањ. Одмах смо издали наређење јединицама за избијање на линију Турски Гроб — Крња Јела — Столице — Бајир. На овој линији јединице су биле истога дана до 22 часа. И на овој линији непријатељ се није задржао нити је дао отпор.

У току покрета 21 о. м. Другој бригади се јавило 9 наших другова заробљених у Шестој офанзиви, и 13 Талијана, док је Прва бригада пронашла 5 црвеноармејаца који су побегли из неког логора па су их ухватили четници и распоредили по селима на рад. Такође је I бригада заробила и 4 четника.

2) Са линије Турски Гроб — Крња Јела — Столице — Бајир кренули смо са јединицама 22 о. м. у 11 часова и то у три колоне према Зајачи. Непријатељ, углавном четници, и то две до три четничке бригаде биле су поселе линију Церје — Белег — Главица — Лисина и Костајник. Извршили смо напад на непријатеља и после два часа борбе потпуно га разбили на целој линији. Непријатељ је једним делом бежао у правцу Гучева, где га је I бригада гонила према Црном Врху, док је други део углавном побегао према - Лозници и Коренитој, вероватно у правцу Цера.

У току јучерашње борбе ми смо имали 3 лакше рањена, док је непријатељ имао 20—30 мртвих и рањених.

3) Наше јединице су сада распоређене:

— I бригада — Јеминова Вода — Кулиште (триг. 700) — Пушкаревац,

¹ Оригинал, писан на машини. налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

— IV бригада — В. Бобија (к. 548) — к. 597 — Зајача и

—(II бригада — Г. Борина — Белег (к. 692) — Главида (к. 703),

— Штаб дивизије налази се у Зајачи (кантина).

- 4) У самој Зајачи Немци су пре неколико дана дигли у ваздух поједине зграде и побегли. Извесна постројења још се налазе у фабрици. Нашли смо само у једном магацину око 50 метара жита и брашна. Других ствари није било, с обзиром да је то раније евакуисано.

До сада нам је пришло око 30 радника из Зајаче. Надамо се да ће их бити и још више ако их је у Зајачи било око 100, према причању радника које смо затекли у Зајачи. Један део радника избегао је у околна села и ми смо предузели мере да се прикупе данас на збор у Зајачу.

- 5) Према до сада прикупљеним подацима у Ковиљачи нема непријатељских снага, а уколико има, може бити највише до 100 четника. У Лозници 6—700 разне банде и купљевине, са врло slabим моралом и склони да побегну. Према извесним подацима евакуацију Лознице отпочели су још пре пар дана и важнији материјал гоне за Шабац.

Наше је мишљење да са два батаљона заузмемо Ковиљачу а са осталим снагама Лозницу. У том циљу потребно би било да XXXVI дивизија што пре избије на комуникацију Лозница — Шабац и да поруши мостове на реци Јадру. Такође је потребно, по нашем мишљењу, задржати извесна обезбеђења према Церу, јер, како изгледа, главнина четничких снага одступила је у том правцу.

- 6) У току јучерашњег дана као и целе ноћи ми смо хватали сваког парног сата везу са вама, међутим, нисмо могли уопште да се вежемо. Не знамо у чему је грешка. Ради тога смо и закаснили са извештајем, надајући се у радиостаницу.
- 7) Издали смо наређење бригаама да се припреме за вечерашњу акцију и ми сада само очекујемо вашу општу заповест да бисмо из ње могли видети када креће XXXVI дивизија, где се поставља и друге појединости.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
потпуковник
Ромац

Начелник,
потпуковник
Пер, Грујић

Командант,
потпуковник
Камењар

БР. 127

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
НАПАД НА ЛОЗНИЦУ¹

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр.
23 септембра 1944 г.

ЗАПОВЕСТ

(Секције Зворник и Бијељина, размер 1 : 100.000)

Ситуација:

У Западној Србији четничке снаге су углавном разбијене. Један део тих банди повукао се у правцу Цера. У њиховим редовима дошло је до делимичног расула.

Немачке снаге напустиле су цео терен Западне Србије и побегле према Шаицу и Београду. -

У гарнизонима где се још непријатељ налази, углавном су недићевци, љотићевци и белогардејци, код којих такође у приличној мери влада паника и страх.

К о в и љ а ч а : нема непријатељских снага, а уколико има, могу бити само четничке банде у јачини од 100.

Л о з н и ц а : један батаљон недићеваца, - мањи број љотићеваца и белогардејаца и једна компанија Немаца (непроверено). Укупно бројно стање у Лозници 6—700 војника, са slabим моралом и недовољним наоружањем. Према прследњим подацима располажу са два брдска топа.

Л е ш н и ц а : мањи број недићеваца, њих 50—80 војника.

Ш а б а ц : Према непотпуним подацима у Шапцу се налази 1500—2000 недићеваца (2 батаљона), љотићеваца, белоруса² и Немаца.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 46/1, к. 951.

² Белогардејци

Пруга Лозница — Шабац ради, али нередовно. Дуж пруге налазе се мање страже јачине 5—6 војника који служе као обезбеђење.

Наш задатак:

Ликвидирати непријатељско упориште Лозницу, заузети Ковиљачу и потом продужити марш преко Мачве до Саве, ради прихвата нових хиљада бораца из Срема.³ Војнички и политички значај заузећа Лознице, Ковиљаче и Лешнице је врло велики. Падом ових места у наше руке, ослобађа се скоро цела Западна Србија, ствара се директна веза преко Дрине са јединицама III корпуса и омогућава се извршење главног дела нашег задатка, а то је прихват нових бораца. Са друге стране, долазимо на тло Мачве где је народ и поред двогодишњег терора ипак остао уз нас, пружа нам се могућност шире мобилизације, стварање нашег аеродрома итд.

Распоред наших снага:

Јединице наше дивизије ликвидираће Лозницу, а потом заузети Ковиљачу.

Јединице XXXVI дивизије избиће на линију Руњани — Липница — Козјак — Јадар, североисточно од Лознице, порушити комуникацију и мостове на железничкој прузи преко Јадра и обезбедити наше операције од правца Шапца.

За извршење нашег задатка, —

НАРЕЂУЈЕМО:

- 1) 1 бригада кренуће данас у 15 часова са просторије Кулиште (триг. 700) — Јеминова Вода правцем: с. Трбушница — к. 352, и са линије Гај (к. 322) — Трбушница — к. 352 — к. 301 са три батаљона напасти Лозницу општим правцем к. 352 — к. 250 — сеоски пут и група кућа десно од Крајишника — према среском начелству у центру Лознице. Зона ширења лево: друм Ковиљача — Лозница, са мањим деловима преко друма поред Јеремића колибе — циглане и станице, а зона ширења десно: с. Воћњак — к. 301 (закључно) — безимени поток који иде од с. Воћњака према Лозници — к. 210 (искључно).

³ Види док. бр. 133

чно). Један батаљон држати у резерви са оријентацијом према Ковиљачи.

- 2) IV бригада кренуће данас у 15 часова са просторије В. Бобија, правцем Пољане — Рибарско Бр. — Воћњак, и са просторије Воћњак — Плоча извршити напад на Лозницу са два батаљона, општим правцем: друм који води између Воћњака и Плоче долином речице Штире за Лозницу.

Зона ширења лево: Воћњак — к. 301 (искључно) — безимени поток — к. 210 (закључно) — центар Лознице, а десно: Тршићско Бр. (искључно) — к. 191 — Лозница, т.ј. до друма који води преко Тршићског Бр. за Лозницу.

Друга два батаљона задржати на простору с. Воћњак (к. 260), као дивизиску резерву. Ови батаљони биће употребљени било на Лозницу било на неком другом сектору.

- 3) I1 бригада кренуће данас у 15 часова правцем: Лисина — В. Бобија — М. Бобија — Тршићско Бр. — Клупци. Са просторије Тршићско Бр. — Клупци извршити напад на Лозницу са два батаљона, општим правцем: Клупци — Лозница. Деснокрилни батаљон обухватиће десно од цесте Грнчарско Гробље — Лозница простор према ж. станици и расаднику. Зона ширења лево: Тршићско Бр. — к. 191 (све закључно).

Један свој батаљон упутити одмах иза Тршићског Брда на Грнчарско Гробље (триг. 236), где ће се поставити ради обезбеђења од Цера и хватања везе са јединицама XXXVI дивизије, које ће се налазити, својим деловима, на просторији Руњани — Липница.

Један свој батаљон поставити на Тршићско Брдо, где ће се налазити артиљерија и где ће Штаб бригаде примити артиљерију под своју команду.

- 4) Дивизиску болницу предаће II бригада Штабу IV бригаде у току покрета.

За време акције дивизиска болница налазиће се у с. Воћњак (к. 260), заједно са хируршком екипом, где упућивати све рањенике.

- 5) Штаб дивизије кретаће се са IV бригадом, а за време акције налазиће се код с. Воћњак (к. 301).
- 6) Почетак напада на саму Лозницу тачно у 20 часова.
- 7) У току напада одржавати радио-везу са Штабом дивизије и то:
- I бригада сваког непарног сата а
 - II бригада сваког парног сата.
 - IV бригада одржаваће свака два сата курирску везу.

8) По ликвидацији Лознице јединице ће заузети следеће распореде:

— I бригада — преузеће гарнизонску службу у Лозници и организоваће евакуацију ратног плена и материјала према директивама начелника интендантуре Корпуса, који ће се повезаги у Лозници са Штабом бригаде.

— II бригада — поставиће се на просторију Г. и Д. Грнчара ради обезбеђења од правца Цера и везе са XXXVI дивизијом која ће се налазити лево од Грнчара.

— IV бригада — поставиће се на просторију Клупци — Тршићско Бр. — Плоча, са истуреним деловима код Нукановца на Бубњу и према Бобији.

9) Најстрожије се забрањује свако самовласно снабдевање било из војних или приватних-цивилних магацина. Такође се забрањује свако претурање и залажење по кућама, као и задржавање по граду оних јединица које нису заповешћу одређене. Снабдевање из приватних радњи може се вршити на признаницу и то само по претходном одобрењу и у присуству начелника интендантуре Корпуса. За прекршај овог наређења биће одговорни штабови бригада, батаљона и економски органи по бригадама.

Одмах по заузећу Лознице интендантска бригада јавиће се својим члановима комисије и са по 20 кола начелнику интендантуре Дивизије и Корпуса код Пореске управе. Заменици интенданата бригада остаће у јединици ради организације исхране људства.

10) Све заробљенике спровести за Штаб дивизије, ради са слушања и даљег поступка.

11) Борбени знаци: **Србин — Сремац.**

Знаци распознавања:

за 23.1X.1944: митраљез—Митровица—Мишко

за 24.1X.1944: пушка—победа—Периша.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
потпуковник
Ромац

Начелник,
потпуковник
Пер. Грујић

Командант,
потпуковник
Камењар

БР. 128

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА КОД ВРАЋЕВШНИЦЕ И ЛИПОВЦА НА ДРУМУ КРАГУ-ЈЕВАЦ — ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ¹

С-3² *

Бр. елужбено
23-1X-1944 год. -

С-1³

Према извјештају једне наше десетине која је јуче била упућена за одбијеним четницима, сазнали смо да су заноћили у с. Липовцу и у Враћевшници. На основу тога донијели смо одлуку да их још у току ноћи нападнемо без обзира на јачину њихових снага.

Према издатој заповијести један наш батаљон пошао је преко Горње Црнуће и Ман. Враћевшнице са задатком да избије на линију Каменица — Кнежевачко гробље — Баранска коса,⁴ потпуно заобилазећи четнике с те стране и затварајући им отступницу. Други батаљон преко Белог Поља, испод Љуљачке косе,⁵ истурајући обезбеђење ка Барама а са једним дијелом снага нападајући Липовац директно са леђа. Трећи батаљон са двије чете преко Прњавора напада Враћевшницу демонстративно (вјеровали смо да је у Враћевшници само мања група) а са четом избија на Таламбас у циљу ликвидације Враћевшнице. По ликвидацији Враћевшнице цио батаљон напада Липовац и набацује непр. на она два батаљона.

Стигли смо око 445 часова јутрос и борба је отпочела. Борба је била оштра и прилично дуга, око 8 часова четници су осјетили ватру с леђа и разбјегли се. На бојном пољу код Липовца остало је 17 лешева бандита, међу њима 1 поручник и један адвокат — рез. официр. Заробљено је до сада, по еписку који смо еаставили, 108 (сто осам). Заплијењено је: 2 холандска митраљеза (сулундара), 1 „шарац“ (Зорка), око 100 пушака и 1 сандук муниције италијанске.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 27/6, к. 1040.

² Четврта српска ударна брвдада

³ Двадесет прва НОУ дивизија

⁴ Баранска Глав.

⁵ Љуљачка Глав.

По шуми има још четника али их је доста тешко пронаћи. Вјерујемо да ће их бити још ухваћених.

По завршетку овога посла поставићемо се према вашој заповијести.

За сутра ћемо сазвати збор цијеле општине Враћевшница.

Ми смо имали једног лакше рањеног (заменик к-нта нашег 1 батаљона).

У борби је један наш пушкомитраљез остао без ножица. Метак погодио у ножице.

Молимо, постарајте се да нас снабдијете са муницијом што прије.

Пошаљите нам радио-вијести, јер ништа не знамо што се десило посљедњих дана.

Молимо вас да, ако је то могуће, оспособите наш радио који смо јутрос са рањеницима упутили тамо ради оспособљавања.

Према неким подацима четници, љотићевци и недићевци окупљају неке „нове“ снаге за напад на нас. Већ је отпочело препуцавање према Љуљацима.

За слободну, демократску, федеративну Србију у слободној демократској, федеративној Југославији напријед!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар-мајор
Неђо Богићевић

Командант-мајор
Гавр. Војводић

Овога момента надлијећу 4 авиона извиђача изнад наших положаја и око Враћевшнице на висини од око 100 метара. Извиђају нас и цесту. Г.

БР. 129

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 23 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРНАЕСТОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТ-
НИКА НА КОМУНИКАЦИЈИ БОР — ЖАГУБИЦА¹**

ШТАБ

23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
23 септембра 1944 г.
13,45 часова

ШТАБУ 14 КОРПУСА НОВЈ

Јединице наше дивизије налазе се на истим положајима, тј. 7 бригада на просторији Вел. и Мали Кривељ и затвара комуникацију Бор — Жагубица.

Наша 9 бригада налази се на просторији Лазница — Селиште — Милатовац.

14 бригада наше дивизије налази се у Влаоле — Јасиково и премв Горњанима, као дивизијска резерва.

Резултати наше дивизије од последњег извештаја су следећи. За постављене мине код Крижа, за које смо Вам јавили да су експлодирале приликом пролаза непријатељске моторизације и од наше заседе, а нисмо знали за резултат: У тој борби непријатељ је имао 10 мртвих Немаца и више рањених, које су одвели на 3 камиона у Бор. Уништен је један тенк, један камион, који су остали поред пута изгорени, а штаб бригаде тврди да су још 2 возила оштећена, који су склоњени поред пута.

У току јучерашњег дана 7 бригада сачекала је колону из заседе, која је била у јачини од 20 камиона са приколицом, топовима и неколико тенкова. Колона је задржана читаво пре подне. У тој борби оштећена су 2 камиона и погинуло је око 10 Немаца, а заробљена су 3 Румуна. Наши губици: 3 лакше и 1 теже рањен.

Наша 9 и 14 бригада нису водиле веће борбе, сем што је 9 бригада припуцавала и повратила неколико немачких камиона, који су били пошли у село Лазницу. Непријатељске моторизоване колоне и даље саобраћају Бор — Жагубица, Жагубица — Петровац. Исте извлаче људство и материјал од Жагубице према Петровцу и Пожаревцу.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 16/3, к. 1067.

Хомољска бригада, којој је командант Блажа Радовановић, налази се у Деспотовцу код Суводола и иста одржава редовну везу са Немцима у Жагубици. Хомољска бригада је распрштена и у истој се налази сада око 100 бораца.

Наша 9 бригада пронашла је четнички магазин у Милатовцу, у којем је било пшенице и нафте, као и других ствари, које нам још нису познате. Код магазина пронађени су 5 камиона, које су четници Драже Михаиловића сакрили. Наредили смо да се камиони извуку и доведу у састав наше ауто-чете, која се налази при Штабу дивизије.

Четници који су били силом мобилисани свакодневно предају се нашим јединицама по један или у тројкама.

Редовну везу одржавамо са 25 дивизијом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За пол. комесара,
В. Дрљачић

Командант,
п. пуковник
Мил. Ивановић

БР.ДЗО

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 23 СЕПТЕМБРА 1944 ШД. ШТАБОВИМА ВРАЊСКОГ, ЛЕСКОВАЧКОГ, ГОРЊОЈАБЛАНИЧКОГ, ПУСТОРЕЧКОГ, ЈАСТРЕБАЧКОГ И РАСИНСКОГ НОП ОДРЕДА ДА ДЕЈСТВУЈУ ПРОТИВ НЕПРИЈАТЕЉА НА СВОЈИМ СЕКТОРИМА'

ШТАБ
XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Бр. службено
23 септембра 1944
у 10.30 часова

ШТАБОБИМА: ВРАЊСКОГ, ЛЕСКОВАЧКОГ, ГОРЊОЈАБЛАНИЧКОГ, ПУСТОРЕЧКОГ, ЈАСТРЕБАЧКОГ И РАСИНСКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

Наређењем Главног штаба НОВ и ПО за Србију² сви горе поменути одреди стављају се под команду штаба ове дивизије.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 46/1, к. 1078.

² Редакција није пронашла овај докуменат.

Ситуација:

Црвена армија у свом победоносном маршу према западу последњих дана наставила је велику офанзиву у балтичким земљама и према источној Пруској. Свакодневно на хиљаде руских топова туку немачка села и градове. Немачке армије на северном делу Источног фронта налазе се под ударцима Црвене армије пред својом катастрофом. Кроз Чехословачку совјетска војска гони Немце у правцу Беча. у офанзиви кроз Мађарску Црвена армија прекјуче је заузела Темишвар. У Румунији и Бугарској нагомилане су велике резерве совјетских трупа које чекају заповест за напад на Немачку преко Балкана. Доласком Црвене армије у Румунију, Бугарску и на границу Југоелавије све балканске сателитске државе изашле су из фашистичког строја. Читави балкански народи дижу се на свеопшти устанак и заједно са Црвеном армијом гоне заједничког непријатеља, немачке фашисте, према Бечу и Берлину.

Савезничке војске Америке и Енглеске заједно са партизанима Француске и Италије ослободиле су скоро целу Француску и Италију и сада у моменту кад су спојиле своје снаге са западног и јужног фронта чине снажне продоре кроз Сигфридову линију преко Холандије и Белгије са циљем вођења коначне битке за освајање Немачке.

Народно-ослободилачка војска Југославије на своме офанзивном путу у борби противу окупатора и домаћих издајника ослободила је преко 120 градова, велика пространства која чине нову слободну територију и уништила многе непријатељске гарнизоне, четничке бригаде и корпуре и потпуно завела контролу на свим саобраћајним комуникацијама у Југославији. Снажни размах Народно-ослободилачке војске Југоелавије дао је инспирацију како балканским тако и свим европским народима, да се дижу на општи устанак против фашизма.

Присуство Црвене армије на нашим границама изазвало је велику пометњу код свих фашиста на Балкану. Глас који је прострујао широм земље о спајању Црвене армије са нашом Народно-ослободилачком војском код Кладова упутио је у редове Народно-ослободилачке војске последњих дана нове хиљаде бораца. У Србији се диже општи Устанак. Шумадија се диже на оружје, а наше снаге од Западне Мораве и оне које долазе са правца Западне Србије прекјуче су се спојиле. Спајањем ових снага спојиле су се две новоослобођене територије у Србији. Наши корпуси и наше дивизије на путу чишћења Србије од фашистичких банди и немачких разбојника надиру у свом офанзивном ходу ка Београду и северу.

Немачке снаге у Србији налазе се скоро у безизлазној положају. Друге њихове снаге које су у Грчкој налазе се у још горем положају. Узалудни су њихови покушаји-концентрације ради пробијања на север. Читава територија Балкана за сада је за Немце минирана.

Четничко-недићевске снаге налазе се скоро у потпуном расулу и највећем распадању. Свакодневно беже из својих јединица, а многи се од њих предају нашим јединицама. С обзиром на оваку ситуацију.

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — *Врањски партизански одред* дејствоваће на просторији Предејане —• Владичин Хан — Врање — Пољаница — шиптарска граница³ — Големо Село •— планина Кукавица, непрекидно одржавајући везу са Лесковачким одредом, бригадама ове дивизије које буду дејствовале у долини Мораве код Грделичког теенаца и са јединицама Народно-ослободилачке војске које дејствују на врањском терену.

2. — *Лесковачки одред* дејствоваће на просторији Поречје — Оруглица — Бувски крај до Сјарине Бање и реке Јабланице, одржавајући непрекидно везу са Врањским и Горњојабланичким одредом и јединицама Народно-ослободилачке војске које буду дејствовале у Поречју и Средњој Јабланици.

3. — *Пусторечки одред* дејствоваће на територији Пусте Реке и поред комуникације Лесковац — Ниш обухватајући Пасјачу и северни део Косанице до реке Топлице, одржавајући непрекидно везу са Лесковачким, Горњојабланичким одредом и јединицама Народно-ослободилачке војске које буду дејствовале на тој територији.

4. —• *Горњојабланички одред* дејствоваће на просторији Горње Јабланице и Косанице од Бањске Реке до саставака у Косаници, одржавајући непрекидно везу са Пусторечким и Лесковачким одредом и јединицама Народно-ослободилачке војске које буду дејствовале на тој просторији.

5. — *Јастребачки одред* дејствоваће на рејону Топлице и према Добричу, одржавајући непрекидно везе са Пусторечким и Расинским одредом, као и јединицама Народно-ослободилачке војске које буду дејствовале на тој просторији.

6. — *Расински одред* дејствоваће на просторији Бру^с — Крушевац — планина Копаоник, непрекидно одржава-

³ Граница између Србије и Космета коју је поставио окупатор.

јући везе са Ибарским одредом, Јастребачким и јединицама Народно-ослободилачке војске које се буду налазиле на тој просторији.

Свим одредима у вези постојеће еитуације ставља се у задатак следеће:

1. — Контрола над комуникацијама које служе окупатору и домаћим издајницима. Минирање путева, рушење мостова, рушење возова, уништавање непријатељских моторних возила, постављање заседе непријатељским колонама и групама, уништавање телефона и телеграфа и рушење железничких станица, које служе окупатору.

2. — Чишћење терена од четничких банди и мобилизација људства. У вези са тим што је истекао^{О'} рок 15 септембар за добровољно прелажење недићевских, љотићевских и четничких јединица, које су биле у непријатељским редовима, предузети следеће мере:

а) Све оне јединице или појединце који се налазе на страни непријатеља после 15 ов. м. а нису могли из било којих разлога да пређу на *време* на страну Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда у будуће, уколико добровољно пређу на нашу страну, уврштавати у наше јединице.

б) Све оне који ће се од сада добровољно у масама или појединачно предавати— треба свакога испитати и уколико ее нађе међу њима непријатеља Народно-ослободилачке борбе, или организатора-подстрекача против преласка на страну НОВ, њих спровести под стражом Војној области XXIV дивизије. Оне који хоће добровољно да приступе у НОВ распоредити по јединицама, оне који не желе ступити добровољно у НОВ послати као ратне заробљенике у заробљеничке логоре преко Штаба дивизијске области.

в) Све оне који се ухвате да се на страни непријатеља са оружјем у руци боре против НОВ и ПОЈ ставити под строгу стражу и предати војном суду дивизијске области, где ће им се по хитном поступку судити. Сви официри и подофицири који су пришли добровољно задржавају своје чинове.

Сви ће одреди настојати да у корену униште четничку организацију и потпуно онемогуће четничким разбојницима^{х^а} јдучију на својим рејонима. Четничким вођама и организаторима конфисковати сву имовину. Водити при томе рачуна да се ове мере примењују само [према]. изразитим Разбојницима.

3. — Одржавати сталне зборове и конференције на Којима правилно народу тумачити линију Народно-ослобо-

дилачке борбе, позивати народ у борбу и упознавати га са догађајима у свету и код нас. Излагати народу перспективе будућности народно-ослободилачке борбе.

4. — Свугде тамо где не постоје народно-ослободилачке власти настојати да се исте одмах формирају, при чему имати у виду да у народно-ослободилачку власт треба да уђу људи који су некомпромитовани, од ауторитета, који воле Народно-ослободилачку борбу и који су одани борби. Одреди ће настојати да народно-ослободилачке одборе помогну у њиховом раду и подизању њиховог ауторитета.

5. — Бројно стање по одредима да не прелази 300, сваки вишак слати овоме штабу за распоред по бригадама.

6. — У одредима завести плански војно-политички рад и настојати да се исти правилно спроводи са циљем оспособљења бораца и руководилаца у војничком и политичком погледу. Васпитавати борце на будност и конспирацију.

7. — Суседни одреди могу координирати на изесном сектору, ако је потребно, у борби против непријатеља.

8. — На случај наласка јачих непријатељских снага одреди ће се служити у борби против непријатеља пуном герилском тактиком, ради чега је неопходно брзо маневрисање и забацивање непријатељу иза леђа. Сваки одред тежиће до крајњих могућности да не напусти свој терен. Обавештајну извиђачку службу сви одреди морају имати добро организовану.

9. — Штабови одреда одмах ће послати овоме штабу бројно стање људства и наоружања свих одреда.

10. — Извештаје о акцији и ситуацији одреди ће достављати овоме штабу двапут недељно, а по потреби и чешће.

11. — Уколико јединице НОВ буду изводиле операције на секторима одреда, одреди ће са њима координирати у акцијама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар-п.пуковник,
Србољуб Јосиповић

Командант-мајор:
Миле Ђаловић

БР. 131

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 24 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА НАПАД НА ЖЕЛЕЗНИЧКУ ПРУГУ ТРСТЕНИК —
СТАЛАЋ'**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 167
24-1X-1944
у 12,45 ч.

З А П О В Е С Т

**ЗА ОПШТИ НАПАД НА КОМУНИКАЦИЈЕ ТРСТЕНИК
— КРУШЕВАЦ — СТАЛАЋ**

(Секције: Крушевац, Параћин, размера 1 : 100.000)

Према подацима са којима располажемо комуникација Сталаћ — Крушевац — Трстеник — Краљево, како железничка тако и сувоземна је у исправном стању и непријатељ је још увек користи, како железничку тако и сувоземну.

Да бисмо могли предузети акције чишћења гарнизона Крушевац — Трстеник — Врњачка Бања, као и терена северно од Западне Мораве, морамо петходно онемогућити непријатељу сваку употребу горњих комуникација.²

У том циљу

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — У току идуће ноћи 24/25 III Српска бригада са своја три батаљона спустиће се на комуникацију Крушевац — Сталаћ у циљу рушења исте. Секторе батаљонима доделиће штаб бригаде, а са једном четом вршити демонстрацију на Крушевац. Обезбеђење и лево и десно вршити.

2. — I У току ноћи 24/25 ов. м. IV Пролетерска бригада са четири батаљона спустиће се на комуникацију Крушевац — Трстеник, и то на сектор: Крушевац — жел. станица Стопања закључно, са задатком да се у току целе ноћи руши ова комуникација. Обезбеђивати се и десно и лево.

3. — Ноћу 24/25 о. м. VI Српска бригада са три своја батаљона спустиће се на комуникацију Крушевац — Трсте-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 12/3, к. 732 А.

² Види док. бр. 165

ник на сектору Трстеник искључно — жел. станица Стопања искључно са задатком рушења обеју комуникација.

4. — С обзиром да све бригаде немају довољно експлозива, а неке уопште немају то ће се рушење вршити крампама, пијуковима, дизањем пруге, а као главно средство потурати под шине доста сувих шлипера — прагова и потпалити их те на тај начин онеспособљавати шине загревањем. Ових ватри треба ложити на стотине метара у размаку 50—100 м па и 200 м једну од друге. Просто свакој десетини или воду дати у задатак да наложи по неколико оваквих ватри. Разумљиво да ће претходно требати мало подићи пругу, те зато набавити што више алата за одвијање шrafoва, а уколико се има експлозива, помало поделити свакој јединици само за кидање шина. У срху овога рушења све јединице да мобилишу што више сељака.

5. — Ради што успешнијег рушења све јединице које учествују у овој акцији треба да се по могућству још у току самог дана приближе комуникацији а по паду првог мрака отпочети са рушењем.

6. —! Све јединице ће се обезбеђивати, свака за себе, и лево и десно и према [3.] Морави.

7. — С обзиром на велике административне послове које требате да свршите у најкраћем року, то ћете одредити по једног члана штаба бригаде који ће свршавати ове послове без обзира што се акције врше, јер ми морамо свршавати и акције и административне послове.

8. — Штаб VI Бригаде ће испитати тачно о непријатељским снагама у Трстенику и Врњачкој Бањи и то нам доставити што пре.

9. — По извршењу горњих акција све јединице ће се поново вратити свака на свој сектор, а потом одмах овом штабу поднети извештај о резултату акције у коме навести на колико се меета прекинула пруга, наложила ватра, дигла пруга, порушило пропуста итд. итд. Напомињемо да жел. станице и околне грађевине не треба палити, јер тиме не штетимо непријатељу много, а с обзиром на перспективе нама то штети.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Милинко Ђуровић

Командант-п.пуковник,
Сред. Урошевић

Начелник мајор,
М. Манојловић

(М.П.)

БР. 132

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 24 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРО-
ЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА ЂУНИС¹**

ШТАБ
III СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ

Бр. службено
24-1X-1944 год.
у 22,30 часова

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У току ноћи 23-24 о. м., наш I батаљон са две чете вршио је напад на станицу Ђунис, где су се налазили Немци и белогардејци, као и рушење комуникације. Непријатеља у Ђунису није могао да потисне, зато што је имао у одбрани тенкове, али је непријатељ имао доста жртава. Тачан број нисмо могли утврдити, код нас је био један лакше рањен. Пруга се није могла много срушити, јер нисмо имали експлозива а и заштићују је тенкови који иду по шинама.

Непријатељске снаге на овом сектору су исте. Пруга Сталаћ — Житковац-ради.

Ваше наређење Оп. бр. 167 од 24-1X-44 г. у 12,45 часова² примили смо у 20 часова 24 о. м. Пошто је наређење стигло доцкан нисмо могли да пошаљемо у акцију три батаљона, већ смо само два, која су била ту најближа. Курир који је донео то наређење, каже да је пошао од вас у 14 часова а да су људи које ете упутили у нашу бригаду ишли споро и да није могао да стигне на време.

Шаљемо вам преглед бројног стања по обрасцу бр. 1, 2 и 3 на дан 24 о. м. Оно што сте нам у данашњем вашем наређењу доставили: да у прегледу бројног стања људства доставимо колико од тога имамо старих бораца, а колико нових које смо добили месец дана уназад, доставићемо вам накнадно.

По осталом ћемо поступити.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб-коодант
мајор,
Михајло Гавриловић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 22/3, к. 737.

² Види док. бр. 131

БР. 131

**НАРЕЂЕЊБ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
24 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМЛ БРИГАДА ЗА
РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИЧКИХ СНАГА НА ПРОСТОРУ
С. ДОБРИЋ — ИВЕРАК ПЛ.¹**

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. бр. 96
24 септембра 1944 г.

ШТАБУ I, II и IV БРИГАДЕ

1. У току ноћи 23/24 о. м. јединице наше дивизије ликвидирале су непријатељска упоришта Лозницу и Ковиљачу. За време ликвидације ових места ХХХVI дивизија се налазила на сектору Руњани — Липница — Обреж — Козјак, т. ј. на десној обали реке Јадра. Јединице ХХХVI дивизије порушиле су железнички мост на Јадру, савладале мањи отпор непријатеља у Шору и Козјаку.

Непријатељ који је бежао у правцу Козјака и Шапца железничком пругом наишао је на јединице III бригаде где је потпуно разбијен и где је III бригада заробила 1 тешки, 1 лаки бацач и једну тешку „Бреду“.

Непријатељ и камиони који су бежали цестом према Шапцу наишли су на заседу V бригаде на простору Липница — Јадар, где се водила упорна борба. Услед надмоћности непријатеља V бригада се поставила код Липничке Механе лево од Козјака. Непријатељ држи моет код Липнице и на Јадру на цести Лозница — Лешница.

Четничке банде такође су напале јединице III бригаде од правца Иверак Пл. и с. Добрића.

III бригада се сада налази на сектору Грнчара — Липница — Обреж — Козјак, оријентисана према четницима који се налазе на десној обали Јадра, на положајима Добрић — Иверак [Пл.].

2. Јединице ХХХVI дивизије добиле су задатак од Штаба корпуса да у први мрак ликвидирају непријатеља који се налази на цести и мосту на реци Јадру.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 12/3, к. 732 А.

Наша дивизија добила је задатак да одмах смени јединице II и I бригаде са линије Грнчара — Липница — Обреж, да би ове могле учествовати у акцији, и да ми са нашим снагама разбијемо четничке банде на простору Добрић — I Иверак [Пл.]²

За извршење овога задатка, —

НАРЕЂУ ЈЕМО:

3. И бригада поставиће се одмах по пријему овога наређења на линију Г. Грнчара — Приљевска Црква — Липница — Обреж, смењујући јединице III бригаде и оријентишући се према четницима. У први сумрак јединице II бригаде извршиће напад на непријатеља који се налази на линији Добрић — Ћетениште — Кичер — Голо Брдо, и протерати непријатеља са тих положаја. По овлађивању наведеном линијам II бригада ће се поставити са три батаљона на линију Добрић — Ћетениште — Кичер — Голо Брдо, обезбеђујући се десно од Барице и од долине Лешнице, односно од планине Цера. Један свој батаљон задржати на простору Приљевска Црква ради контроле долине реке Јадра и везе са јединицама XXXVI дивизије и IV бригаде.
4. IV бригада поставиће одмах своја два батаљона на линији Грнчарско Гробље (триг. 236) ↔ Д. Грнчара, са задатком контроле правца од Ваљева и затварања правца од Крупња.
Друга два батаљона поставити и то: један на простору Тршићско Брдо, а један у близини цесте Лозница — Грнчарско Гробље, на простору између с. Клупци и с. Руњани, ради уређења и обезбеђења аеродрома.
5. I бригада задржаће један батаљон у Бањи Ковиљачи, са кбјим успоставити телефонску везу. Један батаљон поставити јужно од Лознице у с. Воћњак, на положају к. 301. Друга два батаљона задржати на простору Лознице, ради евакуације плена и гарнизонске службе.
6. Штабови бригада поступиће по овом наређењу одмах.
7. Штаб II бригаде одржаваће са Штабом дивизије радиовезу сваког парног сата, почев од 16 часова данас па на даље. Ово сматрати као обавезно.
I и IV бригада одржаваће редовну курирску везу.
8. Штаб дивизије налазиће се у Лозници у кући Борисављевића Љубе, на углу улице краља Петра и Караџићеве.

² Види док. бр. 127 и 133

9. Јединицама нагласити да буду врло будне, јер је могућа интервенција непријатеља.
10. Један батаљон I бригаде и један батаљон IV бригаде, како је то наређено, доћи ће на одређено место ради параде приликом данашњег митинга у Лозници. По завршеном митингу батаљони ће ићи на одређени задатак.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије,
командант,
потпуковник **Камењар**

БР. 134

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 24 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ЗА РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИКА НА ПРО- СТОРУ БЕЛО ПОЉЕ — КОЊУША — ВРАЋЕВШНИЦА

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВ
бр. СЛ.
24-1X-1944

ШТАБУ V УДАРНЕ БРИГАДЕ

Јуче је II пролетерска бригада уз садејство артиљерије вратила Немце назад ка Чачку. Према најновијим обавештењима данас у 11 часова Немци су наново кренули ка [Г.] Милановцу. IV бригада је јуче разбила четнике на простору Враћевшница и заробила око 150.

С обзиром да Немци надиру ка Милановцу, цела II и IV бригада постављене код Равне Стене до Кременца, како би се дао ефикаснији отпор.

Ваш задатак је поставити се са три батаљона на простору Бело Поље — Коњуша — Враћевшница ^{затварајући} правац од Крагујевца и разбијати четничке банде на том простору, чиме ћете аутоматски штитити леви бок IV бригаде.² Један батаљон пошаљите у с. Калиманићи у заштиту болнице. Са њиме може да пође и ваша болница.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 40/1, к. 1040.

² Види лок. бр. 148

У случају да непријатељ ипак успе да продре у Милановац, обезбеђујте са извесним снагама ка истом, а задатак вам остаје исти, разбијање четника.

IV бригада има задатак по завршеној битци са Немцима, са или без успеха, да ликвидира четничко упориште Борач.

Ако не дође до озбиљнијег немачког напада настојте да се пре почетка акције на четнике повежете са Гајом,³ како би дејство било ефикасније.

Ми смо за сада у Милановцу, а у случају повлачења: Калиманићи — Мрамор — Врчани.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, п.пуковник,
(отсутан)

Командант, пуковник,
Мил. С. Милојевић

БР. 135

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 24 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА НАПАД НА НЕМАЧКЕ КОЛОНЕ НА КОМУНИКАЦИЈИ БОР — ЖАГУБИЦА — ПЕТРОВАЦ¹

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
24 септембра 1944 г.
17.45 часова

ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА 23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Трупe Црвене армије налазе се на граници наше земље, где се прикупљају и спремају за скору офанзиву на непријатеља који се налази у нашој земљи, на име на непријатеља који се налази на линији Ниш — Књажевац — Зајечар — НегоТин — Кладово. У вези тих претстојећих акција које припрема Црвена армија и наши задаци и акције равнају се и подешавају према плановима и акцијама Црвене армије, односно наших савезника — Енглеске и Америке.

Наш задатак је, налазећи се на овом сектору, тј. на сектору Бор — Жагубица — Петровац, што више ометати

³ Гајо Војводић, командант Четврте српске ударне бригаде

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 40/1, к. 1040.

непријатеља да слободно комуницира по комуникацији Бор — Жагубица — Петровац и да се слободно извлачи из наше земље. Поред тога наш је задатак да што више и што јаче садејствујемо са претстојећим акцијама Црвене армије како би што више уништили како непријатељских војника и официра, тако и њихове моторизације и ратног оружја.

Према том задатку подешаваћемо и распоред наших јединица, како би што ефикасније могли дејствовати на непријатеља који се извлачи из наше земље и како би што више потпомогли Црвену армију на уништавању непријатељских трупа.

За сада је распоред наших јединица био такав, да нису све наше јединице могле учествовати у акцијама на непријатеља који комуницира друмом Бор — Жагубица — Петровац. Наиме, наша 14 бригада није била ангажована. Зато смо донели одлуку да све наше јединице, а и 14 бригаду, што више ангажујемо у садањим и претстојећим акцијама.²

У том циљу

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — 14 бригада ће извршити 25 о. м. покрет пре подне правцем Јасиково — Лазница — Вуковац и разместити се на просторији северно од Вуковца, где причекати пад мрака, а потом кренути са свим својим деловима правцем Рибаре — Милановац, где се разместити на просторији: Близнак — Крупаја — Милановац —< Сиге, обезбеђујући се према Жагубици, Деспотовцу, Петровцу, односно линији Петровац — Деспотовец и комуникацији Жагубица — Крепољин — Петровац.

а) При пролазу на просторији Лазница — Вуковац не кретати јединице кроз дотична села, него северно од помених села, како не би били изложени евентуално дејству непријатељске ватре са комуникације Жагубица — Петровац. При том ухватити везу са јединицама одн. Штабом 9 бригаде и распитати се за ситуацију, кака на одређеној просторији јужно од комуникације Жагубица — Петровац, тако и на просторији северно од Вуковца и Јошанице и на правцу вашег кретања даље преко Рибара за Милановац.

б) Ваш задатак на просторији Милановац — Близнак — Сиге јесте потпуно уништење комуникације Рибаре — Петровац, нарочито на просторији Горњачке Клисуре, где је сасвим повољно уништити дотичну комуникацију и тиме потпуно затворити пролаз непријатељских моторизованих колона. Поред тога порушити све мостове на комуникацији-

² Види док. бр. 127 и 133

Једном речју, комуникацију потпуно онеспособити за пролаз моторизованих јединица, како би тиме што више потпомогли уништавању непријатељских јединица, које би имале намеру извлачити се овим правцем.

в) Да би што ефикасније било уништавање непријатељских јединица, потребно је поставити заседе на погодним местима, које би ефикасно уништавале непријатељске колоне које ће се зауставити на местима где је цеста уништена.

г) Пошто очекујемо вечерас 24 на 25 о. м. руске и енглеске транспорте са материјалом, то је потребно да 14 бригада изда наређење једном свом батаљону у селу Влаоле, да сачека и прикупи материјал, те исти спроведе са нашом интендантуром до Штаба дивизије, који ће у току сутрашњег дана такође извршити покрет.

Уколико пак не будемо примили транспорте, ми ћемо издати вашем батаљону наређење за покрет.

14 бригада ће нас обавестити у који ће час сутра пре подне извршити покрет са својом главнином.

2. — 7 и 9 бригада остаће на иетој просторији и са истим задацима где се и сада налази.

3. — Штаб дивизије са свим приштабним јединицама такође ће извршити покрет 25 о. м. пре подне и сместити се на просторији северно од Лазнице, у близини Штаба 9 бригаде. Зато ће Штаб 9 бригаде се побринути за смештај Штаба дивизије и приштабних јединица.

Са Штабом дивизије кренуће се и дивизијска хируршка екипа и дивизијски санитарски референт са својим персоналом. Исти ће сачекати Штаб дивизије у селу Јасиково, где се сада налази.

4. — Дивизијска интендантура, без организатора превоза транспорта, кренуће са 14 бригадом и сместити се на просторији у близини Штаба 9 бригаде. При том се јавити Штабу 9 бригаде, који ће им одредити место.

5. — Команда пратеће чете Штаба дивизије припремиће све приштабске јединице за покрет сутра у 9 часова пре подне и са њима руководити до назначеног места.

6. — Сви штабови бригада ће успоставити најтешњу везу са Штабом дивизије, те нас свакодневно најмање два пута обавештавати о ситуацији на свом сектору.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За пол. комесара.
В. Дрљачић

Командант,
п. пуковник,
Мил. Ивановић

БР. 13

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДЕВЕТЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 24 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА БРИГАДЕ ОД 1 ДО 15 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ
9 СРПСКЕ БРИГАДЕ
24. IX. 1944
Положај

ОПШТИ ИЗВЕШТАЈ

1. Снаге и јачина непријатеља на територији бављења 9 бригаде:

Од 1. IX. 1944 до 15. IX. 1944 9 бригада је дејствовала на терену Ниш — Књажевац — Зајечар — Неготин — Лесково — Хомољске Планине — Жагубица — Бор. Бригада се налазила у покрету од југа према северу, а после заузимања Неготина, 13. IX, од истока (Салаш) према западу (Хомољске Планине — Жагубица). На том терену налазиле су се немачке снаге, бугарске до капитулације, недићевске, љотићевске и дражиновске. Немаца је било у Нишу око 5000 који су били у покрету. Једне снаге су наилазиле из Бугарске, друге су одлазиле правцем Ниш — Сталаћ — Београд. Ради обезбеђења имали су истурене снаге у селима Г. и Д. Комрен и санаторијуму код Матејевца. На нишком аеродрому било је 35—40 авиона, међу њима „штуке“, „месершмити“ и транспортни. Немци су такође имали топове и тенкове.

3. IX. 1944 немачке моторизоване колоне кренуле су друмом Ниш — Књажевац — Зајечар.

Гарнизон у Зајечару имао је око 2000 немачких војника. Од тога је било 800—900 банатских Немаца. Били су смештени у пешадиским касарнама, Крајскомандантури, гимназији, и нешто у артиљериским касарнама. Од наоружања имали су тешке и лаке минобацаче, тешке митраљезе (максим), пушкомитраљезе (шарце), талијанске „Бреде“, пушкомитраљезе и противтенковски митраљез. У вароши су имали камионе и магацине. Немачке рањенике из Румуније и официре пребацивали су авионима вероватно за Немачку.

¹ Оригинал, писан на машини. налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

Гарнизон у Бору је у то време бројао око 600 Немаца. Од тога велики број банатских Немаца. Имали су око 36 противавионских толова размештених око Бора, које су доцније сакупили на једном месту —• код 4-ог км према Метовници. Од наоружања имали су топове, минобацаче, митраљезе и 4 тенка старог типа (француска). Око Бора су изградиле бункере и ровове. Поред Немаца има и 600 белогардејаца. За време узбуне немачки војници беже у склониште код осн. школе „Краљ Александар" у страни потока. Директор и чиновници имају склоништа у згради Дирекције.

Гарнизон у Прахову имао је око 2000 Немаца који су углавном седели у Прахову а патролирали су према Неготину. Наоружање: топови, минобацачи итд.

Од 3. IX. 1944 немачке моторизоване колоне крећу на север, поново успостављају уништени гарнизон у Зајечару и Неготину; појачавају гарнизон Бор, Прахово, Д. Милановац и обезбеђују друм Ниш — Неготин. Јачина колоне је већа. Бугари су имали гарнизоне у Нишу, Књажевцу, Зајечару, Бору и Неготину, које су повукли у времену од 1—5 септембра.

Недићевци су имали снаге у Нишу, Књажевцу, Зајечару, Бору, Салашу и Неготину. У Књажевцу је било 100 недићеваца, који су делом отишли са дражиновцима а делом се повукли у Зајечар.

У Зајечару је било око 1000—1500 недићеваца и љотићеваца. Наоружани су били са неколико минобацача, митраљеза и пушкомитраљеза. У Зајечар су се повукли и недићевци из Неготина и Салаша. После заузимања Зајечара од стране НОВ остаци недићеваца су побегли према Бору и Параћину.

Дражишковици. Имали су: Књажевачки корпус који је био на територији Заглавског, Сврљишког и Тимочког среза, чији је командант Божа Миладиновић.

— Тимочки корпус који је био на територији Зајечарског, Бољевачког, Борског, Крајинског и Неготинског среза, чији је командант био мајор Љуба Јовановић.

— Хомољски корпус на територији западно од Дели Јована, чији је командант био мајор Пилетић.

— Млавски корпус на територији Млаве, Петровца Д^о Деспотовца, чији је командант мајор Сениша Пазарац (Сениша Оцоколић).

Књажевачки корпус, деморалисан ранијим борбама, повлачио се испред наше дивизије и распао се.

Тимочки корпус распао се делом после борбе код Зајечара, делом после нашег продирања према Неготину. Ве-

лики део мобилисаних сељака прешао је из ова два корпуса на нашу страну.

Командант Хомољског корпуса мајор Пилетић прешао је са мањим снагама у Румунију где је интерниран од стране Румуна.

Хомољска бригада, чији је командант поручник Блажа Радовановић, била је на терену: Влаоле, Јасиково, Лесково, Лазница, Жагубица и околна села. После нашег преласка почело је бежање сељака из њихових редова. Данас Хомољска бригада броји око 200 људи и налази се око Беле Реке (Деспотовац). Од Немаца је добила 2 минобацача (82 мине).

2) **Морал непријатеља.** Немци после слома Бугарске лично деморалисани, али се ипак прилично упорно бране. Наводе да се неће предати партизанима, јер ће их све побити (наводе пример Зајечара), али Црвеној армији вероватно би се лако предали.

Недићевци и дражиновци деморалисани су.

Недићевско-љотићевски одреди се боре упорније највише због страха од стрељања и одмазде.

Дражиновци се налазе у стању потпуног расула и о неком моралу не може бити ни говора. Једино се још донекле држе стари злочинци, целати и они који се плаше одмазде народа.

3) **Намере непријатеља.** Немци се крећу према северу и појачавају гарнизоне према Бугарској и Румунији. Вероватно намера им је да се обезбеђују тиме према Црвеној армији да би штитили кретање њихових дивизија из Грчке на север.

Дражиновци локушавају да бране неке територије где су до сада царовали (напр. око Жагубице и Петровца). Покушавају да мобилишу народ, али то им не успева.

4) **Однос према народу.** За период од 1—15 септембра немачке трупе где год пролазе врше терор и пљачку какву никада нису вршили у овоме крају. Упадају у села и градове и узимају где шта стигну а нарочито храну — слично 1941-ој години, само у још већој мери. Убијања су без разлога и честа, нарочито око места где воде борбе са НОВ-ош и где настрадају.

Дражиновци покушавају да терором и застрашивањем сачувају своје бригаде и онемогуће развој Народно-ослободилачке борбе. Говоре да ће партизани отићи и они ће поклати све итд. Али у томе имају врло мало успеха. Уколико се народ уверава да ми нећемо допустити да се врши^с терор и насиља, дражиновске претње губе сваки смисао^н они се сами деморалисани растурају.

II СТАЊЕ НАШИХ ЈЕДИНИЦА

1) Снага и јачина наших јединица

а) Бројно стање људства: 1.224.

Две чете Првог батаљона са командантом и зам. политичког комесара налазе се с ону страну Дунава са јединицама Црвене армије.

б) У Штаб бригаде дошао је нови заменик команданта бригаде капетан Перо Јовановић, обавештајни официр капетан Милан Шева, санитетски референт заставник Милка Суботић, интендант Миленко Благојевић.

Штаб бригаде моментално нема начелника штаба, јер се досадањи налази у пратњи заменика команданта Главног штаба, пуковника Љубе Ђурића.

Штаб првог батаљона без измене. Два члана штаба налазе се са оним двома четама преко Дунава; два члана су са четама у саставу бригаде;

У Штабу другог батаљона нови је командант, поручник Душан Мугоша.

У Штабу трећег батаљона врши дужност политичког комесара батаљона Блашко Ђорђевић. Досадашњи политички комесар налази се у Румунији.

Штаб четвртог батаљона стављен је под истрагу. Нови командант Четвртог батаљона је поручник Пејовић Љубомир.*

в) Наоружање

Број пушака	699	Митраљеза	1
Број пушкомитраљеза	51	Минобацача	1 кал 81
Бомби	162	„Цон-Була“	2 мм:
Противкол. пушака	3	Лаких минобацача	5
Шараца	19		

Просечан број муниције на стрелца	100
Просечан број муниције на пушкомитраљез	750'
Просечан број муниције на митраљез	1.500
Просечан број мина на минобацач	70
Просечан број мина на Цон-Бул	60
Просечан број муниције на п. к. п	100
Просечан број муниције на лаки минобацач	50

г) Дисциплина и морал су добри. За период од 1—15 септембра 1944 пришло нам је преко 500 нових бораца. Међу њима има ранијих четника Д. М., мали број недићеваца и Љотићеваца. Ово је учинило да борбена готовост јединица није на оној висини на којој је била раније, мада је из дана

у дан боља. Узрок је највише у војничкој неспремности и неискуству највећег броја нових бораца.

д) **Исхрана и одећа** — Начин исхране је колективно кување по батаљонима. Поставили смо да се образују кухиње и по четама.

Набављена храна за ових петнаест дана: већином искоришћавање плена, а нешто и реквизиција оваца, нешто хлеба, итд.

Одећом и обућом смо се снабдевали највећим делом од транспорта. Нешто смо запленили у Зајечару. Још увек са обућом и одећом стојимо слабо јер већина нових долази слабо одевена, а народ слабо може ту да нам помогне. Врло слабо одевених имамо 123. Без обуће и са сасвим слабом обућом 268.

ђ) **Здравствено стање** — Људство је доброг здравља. Обољења су најчешће инфлуенца (због наглог мењања климе). Такође су чести набоји од цокула. Бригада има болницу, управника и политичког комесара болнице, у којој су лакши рањеници и болесници. Теже рањенике којима је потребна хируршка интервенција шаљемо у дивизијску болницу. Бригада има санитетског референта а такође и батаљони. Чете и водови имају болничарке. Стручна спрема болничарки и једног санитетског референта батаљона не задовољава,

Од најпотребнијег санитетског материјала недостаје нам 1. ицструменти, 2. први завоји, 3. обични завоји (колико повеске); 4 удлаге.

III

АКЦИЈЕ И ПОКРЕТИ

1 септембра 1944 били смо око Ниша. 1 и 2. IX. 1944 рушио је I и II батаљон пругу и пропусти на прузи између Д. Матејевца и Кнез Села, а Трећи батаљон је напао Немце у санаторијуму код Д. Матејевца. Трећи батаљон је извршио напад у 22^ч, истерао непријатеља из санаторијума и у 1ч се повукао због покрета који је наређен.

2. IX. 44 били смо код села Мерцелат и код Сврљига. 3. IX били смо у селима Миљковац и Драјинац. Наш: 4 батаљон био је у Сврљигу. Приликом његовог изласка из Сврљига, наишла је једна већа моторизована немачка колона с којом је 4. батаљон водио краћу борбу. Непријатељски губици су непознати. Наши су: погинули од артиљеријске ватре 1. Милета Стамболић, из Чубре, 2. Светислав Стојановић, из Хума — сахрањени су код Драјинца. Рањена су 2 друга а нестао 1.

4. IX били смо на просторији Крента — Мучибаба.
5. IX били смо у Књажевду. 6. IX напао је II батаљон посаду у Грљану (Зајечар). Непријатељске снаге биле су око 100 војника, који су били јако утврђени у бункерима. II батаљон напао је у 11ч. Непријатељ се упорно бранио из бункера. Долази му појачање љотићеваца и Немаца из Зајечара и напада нашу чету која је била према Зајечару. I батаљон иде као појачање II-ом и успевају да истерају непријатеља из Грљана. Непријатељ је имао 5 мртвих и више рањених. Наши губици су: погинули Радојица Митровић, који је умро од ране, сахр. у Поповици; и 4 рањена борца.

7. IX I батаљон, једна чета II батаљона и једна чета III батаљона напали су Зајечар са стране Великог Извора и Вражогрнца, док је 7 бригада нападала од стране села Лубнице и Шљивара. У Зајечару и непосредној околини било је око 2000 Немаца и исто толико недићевско-љотићевско-дражиновских снага. I батаљон је напао у 6^ч. Ликвидирао је са немачким претстражама и ушао у варош, продро до Крајскомандантуре где су се забарикадирали Немци. III чета II батаљона продрла је истим путем, заузела остатак зграда до главне улице и са два пушкомитраљеска одељења пресеца главну улицу, која је везивала Крајскомандантуру и пешадиске касарне у којима је било око 800 немачких војника. I чета III батаљона напала је касарне. Најпре је запаљена зграда Крајскомандантуре око 11^ч и ликвидирани отпор у том делу града. У исто време I чета III батаљона напада немачке положаје на брду Краљевици и иетерује Немце одатле. Затим се ликвидира касарна, у којој су се Немци, већином Банаћани, предали. Борба се завршила око 16^ч. Погинуло је у самом граду око 80 Немаца а заробљено око 150. Заплењено је много оружја које је одмах предато Штабу дивизије. Наши губици: погинули Обрен Илић, водник, Милун Илић, Ђорђе Ђорђевић, Велимир Пешић и Милан Кројић. Сви су сахрањени у зајечарском гробљу. Рањено је 8 другова. 8. IX. 44 били смо на просторији Вражогрнац — Рготина. 10. IX. 44 били смо на просторији села Метриша. 12. IX. 44 били смо на просторији Буково — Неготин. Рушена је пруга Неготин — Прахово и друм Салаш—Неготин. 13. IX. 44 напали смо немачку моторизовану колону која је пошла из Зајечара за Неготин. Четврти батаљон је напао Немце у Салашу са положаја између друмова Салаш — Неготин и Салаш — Сиколе. Други батаљон је напао лево од друма Салаш — Сиколе са источне стране. Борба је почела у 6ч. Немци су употребили топове, бацаче и 2 тенка. Наши батаљони држали су положаје све до 12ч када су Немци продрли за Неготин.

Немцима су нанети губици, према причању грађанства: 10 мртвих и више рањених. Наши губици су: мртав Светислав Милановић, а њена су три борца. Међу њима командир 3. чете 3. батаљона Ђуро Поповић је теже рањен. 14. IX били смо на просторији Глоговица — Дубочане. Четврти батаљон дочекао је немачку колону камиона на друму Рготина; — Неготин код Дубочана, напао је, нанео губитке и вратио назад. Доцније се она вратила и уз помоћ тенкова и топова продрла за Неготин. Први батаљон је напао на Немце у Салашу, али су се. Немци уз помоћ артиљерије одржали и повратили положаје око Салаша. Непријатељу су нанесени губици. У тим борбама имали смо 6 рањених.

15. IX. 44 су II батаљон и једна чета III батаљона напали Салаш и положаје око Салаша. Убијено је око 20 Немаца. Наша су 3 друга рањена.

IV

ВОЈНО-ПОЛИТИЧКИ РАД

1) Са новим и старим борцима одржани су: 5 састанака на којима су упознати са руковођењем пушком и пушкомитраљезом, 3 часа о стражарској служби, 4 часа — јединична обука, окретање на лево и десно, на левокруг и ставови са пушком и пушкомитраљезом. Нови борци, који су ступили пре месец и по дана, радо уче руковање оружјем, али још увек довољно не познају оружје и не умеју целесходно да га употребе.

2) Политички рад — Увек када поједини батаљони или чета немају покрет, одржавају се политички часови.

1. Читани су чланци из „Нове Југославије“. Скоро у свима четама читан је чланак „Совјетски човек и наша борба“ а остали чланци читани су различито у разним четама.

2. Одржани су часови у свима четама на којима су објашњене одлуке АВНОЈ-а и дискутовало се по њима.

3. С обзиром на нове другове морало се одржати више часова о партизанској дисциплини, о понашању, о другарству итд.

4. Све вести и „Ратне новости“ прочитане су четама и продискутоване. Дискутовало се о споразуму Шубашић — Тито.

5. Одржане конференције поводом случајева крађе и пијанчења.

6. Држани су часови о улози Комунистичке партије у борби против фашизма.

7. Улога омладине у данашњој борби.

Мада има велики број нових бораца, чак и оних који су дошли из непријатељских редова (дражиновци и љотићевци) — борци се мењају и желе да науче ствари о којима се говори. Али рад због сталних покрета није био довољан. Још се догађају по неки четнички иступи. Нијеу борци још довољно упознати са одлукама АВНОЈ-а. На то утиче и то што је нижи политички кадар од нових бораца (који су дошли пре највише 4 месеца), а стари борци су отишли као помоћ другим јединицама или позадини.

V

ПРЕДДОЗИ

У Штабу бригаде немамо начелника, јер је досадањи начелник у пратњи пуковника Ђурића. С обзиром на послове Штаба бригаде неопходан нам је начелник.

Према садашњем стању војничког и политичког кадра, потребни би нам били 2 пол. комесара батаљона, 6 политичких комесара чета, 3 зам. политичког комесара чете, 6 командира чете и један зам. политичког комесара батаљона.

Политички комесари батаљона потребни су нам за III батаљон, чији комесар није ту, и за V батаљон, који нема политичког комесара. Заменик политичког комесара батаљона потребан нам је за V батаљон. Командири, политички комесари и зам. политичког комесара чете потребни су за V батаљон, болницу и замену у најслабијим командама чета.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,²

Командант капетан,
Јован Кеџман

² Душан Глигоријевић

БР. 153

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 24 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРОДORA НЕМАЧКИХЈ ЈЕДИНИЦА
ПРЕМА МАЈДАНПЕКУ И РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИКА НА
ПРОСТОРУ КУЧЕВА¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 54
24. IX. 1944 г.
Положај

ШТАБУ XVI, XVIII и XIX СРПСКЕ НО БРИГАДЕ

Примили смо извештај XIX српске бригаде да је једна непријатељска моторизована колона с леве стране Дунава дошла од правца Тисовице у Свињицу и да се јутрос са шлеповима пребацила у Д. Милановац. У извештају се не говори о јачини непријатеља. Према извештају Штаба XVIII српске бригаде у Неготину као и у околним гарнизонима налазе се јаче непријатељске снаге. У вези непријатељске колоне која је данас стигла из Свињице у Д. Милановац може се очекивати непријатељски покрет из Д. Милановца у правцу Клокочевца, док би у исто време једне непријатељске снаге кретале се од Штубика према Клокочевцу у циљу ослобођења комуникације Штубик — Д. Милановац. У другом случају, како постоје јаче непријатељске снаге у Неготину и у околици, непријатељу су потребне више комуникација на раполагању ради извлачења са Тимочке територије. Непријатељ свакодневно пролази моторизованим колонама јачине 40—80 возила комуникацијом из Бора за Жагубицу и даље. Како на овој комуникацији непријатељ трпи сталне нападе од снага XXIII дивизије, постоји могућност да непријатељ покуша овладати комуникацијом Штубик — Клокочевац — Рудна Глава — Мајданпек — Кучево — Петровац. У овом случају непријатељске снаге из Д. Милановца би кренуле у правцу Мајданпека, док би главнина непријатељских снага продирала правцем Штубик — Клокочевац — Рудца Глава — Мајданпек. Пошто непријатељ који је дошао у Д. Милановац има у свом саставу и моторизацију, то ће вероватно извршити покрет комуникацијом Д. Милановац — Клокочевац. Да не би претрпели и у једном и у другом случају изненађење од непријатеља

¹ Оригинал, писан на машини. налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

НАРЕЂУЈЕМО:

Батаљон XVI српске бригаде на положају код Д. Милановца чврсто ће затварати правац од Д. Милановца за Мајданпек. У случају да непријатељ крене из Д. Милановца за Мајданпек овај батаљон повлачио би се према Мајданпеку остављајући непријатељу што гушће заседе у циљу слабљења и уништавања непријатељских снага. Два батаљона XVI српске бригаде са Брда Истребиња служе као резерва, те у случају потребе било према Д. Милановцу или према Клокочевцу или Рудној Глави исте употребити и убацити у борбу.

XVIII српска бригада са своја два батаљона чврсто ће затварати правац од Штубика, постављајући непријатељу заседе и ударајући непријатеља у бокове. Остале своје снаге ангажовати за затварање правца према Рудној Глави.

Штаб XVI српске бригаде будно ће током сутрашњег дана пратити ситуацију, те уколико непријатељ крене комуникацијом од Д. Милановца са своја два батаљона са Брда Истребиња, бацити се на комуникацију Дунав — Клокочевац у циљу уништења непријатељских снага. Уколико буде потребно, ангажовати и батаљон еа Циганеког Гробља који ће дејствовати на наведену комуникацију еа источне стране.

Штабови бригада развиће самоиницијативноет и одлучност тежећи да ее непријатељу наносе што тежи губитци.

XIX српска бригада и даље добија задатак разбијања четничких банди на територији Кучева. Испитати ситуацију према Пожаревцу — Голупцу и Великом Градишту. Утврдити шта је било са бугарском дивизијом чије је седиште било у Пожаревцу. О горе наведеном најхитније поднети извештај овоме штабу.²

У току јучерашњег дана јединицама XIX српске бригаде предало се 9 четника са једном исправном радио-станцијом, док се друга група од 3 четника предала са једним пушкомитраљезом. И батаљон исте бригаде у селу Нересници заробио је 6 четника. У Кучеву су се предали 2 политичка агента, и један четник, 1 резервни капетан и 1 шеф кривичне полиције.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије
в. д. команданта-мајор
Кукољ Урош

³ Види Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србије (за 29 септембар 1944 год.), док. бр. 200 и том I, књ. 15: Извештај Штаба Четрнаестог корпуса НОВЈ од 15-IX-1944 године.

БР. 147

ИЗВЕШТАЈ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ ОД 25 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О СИТУАЦИЈИ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

25-1X-944

Пол.[ожај]

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. ЗА СРБИЈУ

Пол.[ожај]

Драги другови,

Ми смо формирал¹ бригаду² која данас броји преко 450 људи, а свакога дана придлази ново људство. 150 од овога је ненаоружано. Осим тога у Лабском и Вучитрнском срезу можемо да мобилишемо преко 300 шиптара, али је велика сметња што немамо оружја. Баш сада сам добио писмо од Максима³ из Шаље (Бајгора код [Кос.] Митровице). Он има шиптар. одред од 50 др-ва — слободно се креће и одржава зборове. Хитно тражи оружје — нарочито аутоматско, муницију и одело и обућу. Без оружја не може се извршити мобилизација.

Људство у ново форм. бригади је од избеглица, интернираца и логораша, потпуно голо и босо.⁴

Ја сам исто одржао састанак са шип. официрима и првацима на граници⁵ код Врапца — према Гњил. срезу. Они увиђају да се не могу борити са нама и траже да се нађе начин и излаз да не дође до борбе са њима. Рекао сам да не чувају границу према нама, да се окрену против Нема^а, јер ми не признајемо ту границу. Да нас пусте на Косово и да не пуцају на Н.О. војску. — Боје се освете и не верују нам још — али су тражили да се после неког времена поново састанемо.

У Лаб. срезу ситуација је добра. Чекају на нас. На основу свега овога потребно нам је:

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 40-5, к. 181.

² Друга косовско-метохиска бригада формирана је 9 септембра 1944 године.

³ Милија Ковачевић

⁴ Мисли се на оне људе које су Италијани отерали у логоре па су отуда побегли и ступили у НОВ, као и на оне које су Диптари-фашисти протерали са Космета.

⁵ Види док. бр. 130 индекс 3

1) Оружје: 400 пушака, 40—50 пуш. митраљеза, 50 машингевера, 300 бомби, муниције, одела и обуће.

2) Потребан нам је политички и вој.Јни] кадар, да [би] тироко развили политички рад. Шип.[тара] немамо, зато нам ослобађајте што пре др[уго]ве из 24 и 22 див. и то у првом реду др[уго]ве: Мата,⁶ Душка Лазића, Нова Вукосављевића, Петра Поповића, Михајла Станишића и редом остале према достављеном списку.

Потребан нам је одмах један лекар или санитарски референт за бригаду.

Немаца, осим поред пруге Качаник — Митровица — нема нигде на Косову.

Молцм вас издајте наређење да се — у границама могућности — у првом реду изда оружје и друга спрема за потребе Космета.

Ако вам нису неопходни др[уго]ви при Гл. штабу — могли би нам послати некога јер немамо командире и комесаре и комесаре чета, а они би могли бити то.

С. Ф. — с. н.

С друг. поз.
Срђа⁷

29-1X-44

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Оп. бр. 58 2-Х 1944 г.

одговорено по приложеном концепту.
(Види Стр. Пов. бр. 48)⁸

у акта

Начелник
Оперативног одељења,
п.пуковник
Рад.⁹ Ђ. Ђурић

⁰ Лазар Суботић
⁷ Живојин Ђурчић
⁸ Види док. бр. 144
⁸ Радослав

БР. 139

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОЛ
25 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДИВИЗИЈА ЗА
УНИШТЕЊЕ ЧЕТНИКА НА ПРОСТОРИЈИ ЛЕШНИЦА—
ЦЕР — ИВЕРАК¹**

ШТАБ
XII КОРПУСА НОВЈ
Оп. бр. 45
25 септ. 1944 год.
у 18.05 ч.

ШТАБУ XI НОУ ДИВИЗИЈЕ

Ситуација:

Јединице XVI дивизије заузеле су Ковиљачу и Лозницу. Јединице XXXVI дивизије разбиле су непријатеља на сектору Козјак — Липница и успоставиле фронт према непријатељу на левој обали Јадра на свом сектору. Јединице XI дивизије поставиле су се на сектор Цикота — Драгинац.

Јединице I пролетерског корпуса налазе се на сектору Медведник — Причевић — Јаутина (северо-источно од Буковице) — Коњски Гроб (северо-источно од Осечине). Јединице III корпуса налазе се у Зворнику и са њима је успостављена веза.

Непријатељ (један белогардејски пук и један добровољачки батаљон)² налази се на сектору Лешница — Стража — Д. Добрић. Четници (три Рачићева корпусеа и Мајевички корпус) налазе се главнином на Церу а деловима на Иверку.

Наш задатак:

Разбити и уништити непријатељску концентрацију на сектору Лешница — Цер — Иверак. Очистити Цер као главно упориште за продирање према Сави. Овладати Мачвом и Поцерином, као базом за мобилизацију нових бораца. Продирати у Посавину ликвидирају-

I

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 13/2, к. 866.

² Односи се на батаљон из састава Српског добровољачког корпуса.

ћи упоредо непријатељске гарнизоне на том сектору. Овладати линијом Саве на сектору Мачва — Посавина. Војнички и политички организовати и учврстити сектор Крупањ — Лозница — Цер — Мачва — Шабац — Поцерна — Посавина као базу нашега Корпуса.³

За извршење постављених задатака, —

НАРЕЂУ ЈЕМО:

1. — Све јединице нашег Курпуса по пријему наређења поћи ће у напад одређеним правцима, не чекајући образовање неког нападног ланца, већ дејствујући самостално на извршавању властитих задатака.

2. — XI дивизија кренуће општим правцем: Драгинац Рибарице и овладати планином Иверак на сектору Дебели Рит — Велика Главица. Са тог сектора повезати се у лево са јединицама XVI дивизије, садејствујући са њима, по потреби, при чишћењу осталог дела планине Иверак. По овлађивању тим сектором XI дивизија ће наставити продирање општим правцем: Велика Главица — Мирковача (источно од Милине) — Косанин Град — Цер (триг. 687) — Раскршће — Широка Раван — Кумовац — Грабовац. Задржати се на линији: Грабовац — Кумовац — Раскршће — Косанин Град, дејствујући према Текеришу, Десићу, Радозашници, Белој Реци и Петковици. Везати се у лево правцем: В. Церје — Мршића Гроб са јединицама XVI дивизије и, по потреби, садејствовати са њима.

По протеривању непријатеља на сектору Лешница — Д. Добрић — Чокешина — Петковица — Прњавор (од стране XVI и XXXVI дивизије) XI дивизија поставиће се на сектор: Радовашница — Грушић — Двориште, са наслоном на Цер. Са тог сектора XI дивизија ће извиђати правац: Румска — Мровска — Драгиња (секција Шабац) — Коцељева (секција Крупањ). Активно дејствовати правцима Волујац — Слатина — Шабац, Метковић — Шабац, Цуљковић — Добрић — Шабац. Уопште оперативну делатност вршити према истоку (линија Шабац — Владимирци — Коцељева) према Шапцу. Одржавати тесну везу са XVI дивизијом.

3. — XVI дивизија одмах ће овладати пл. Иверак на сектору Петениште — Голо Брдо — Широка Липа — Чот[®]Ујући се у десно са јединицама XI дивизије, а у лево са Ј⁶Диницама XXXVI дивизије. Са те линије XVI дивизија наступаће у две упоредне колоне правцима: Јадранска Леџница — Јовино Брдо — Попов Гроб и Јошово — Мршића

¹ Види док. бр. 164.

Гроб са задатком овлађиваша Цером на сектору Мршића Гроб — Браковица — Вратачки Венац — Видојевица. Са тога сектора дивизија ће дејствовати деловима према Чокешини и Петковици, а главнином према Новом Селу (преко Карапанџина Гроба) и према Лешници ради садејства са XXXVI дивизијом у ликвидацију Лешнице. По потреби садејствовати са јединицама XI дивизије правцем Мршића [Гроб] — Кумовац.

По овлађивању сектором: Лешница — Ново Село XVI дивизија поставиће се на сектор: Чокешина — Петковица —• Липолист (са мањим контролним одељењима у Белој Реци која ће се везати са деловима XI дивизије). Са тог сектора дивизија ће дејствовати према Шапцу и према линији Шабаци — Богатић.

4. —• XXXVI дивизија наступаће правцем: Козјак — Д. Добрић — Видојевица (где ће се везати са XVI дивизијом) — Шанац — Лешница. Деловима наступати у правцу Лешнице управно са свог садањег сектора.

По овлађивању Лешницом дивизија ће наступати правцем: Лешница —• Ново Село — Прњавор чистећи та упоришта (као и саму Лешницу) у пуном садејству са XVI дивизијом.

По разбијању непријатеља са тог сектора дивизија ће [се] поставити (једном бригадом) на сектор: Лешница (један батаљон) —• Ново Село (један батаљон) — Прњавор (три батаљона, један батаљон узети из своје друге бригаде). Своју другу бригаду поставити на сектор Лозница — Ковиљача (два батаљона) — Шор (један батаљон). На тај начин дивизија ће преузети контролу Дрине од Ковиљаче до Бадовинаца, контролу сектора Лозница — Крупањ, Лозница —• Драгинац. Офанзивно дејствовати правцима: Прњавор — Бадовинци, Прњавор — Клење, Прњавор —• Шабаци, одржавајући тесну везу у десно са јединицама XVI дивизије, а преко Дрине (на сектору Зворника) са јединицама III корпуса. Уколико на сектор Крупања дођу делови I пролет. корпуса успоставити тесну везу са њима.

5. — Штаб корпуса кретаће се правцем: Грнчара — Брадић —• Јадранска Лешница — Чокешина где ће се и задржати.

6. — Услед рђавог времена и слабе видљивости операције отпочети у зору, 26 ов. м., с тиме што ће јединице XVI и XI дивизије у току ове ноћи овладати пл. Иверак међу" собно се повезујући раније одређеним правцем. Операције изводити брзо и одлучно, искоришћавајући пуну маневарску способност наших јединица да би се спречило непријатељу да умакне. Водити рачуна о томе да се на овом сек-

хору концентрисала главнина преосталих четничких банди (према непотпуним извештајима са самим Дражом на челу), ради чега је потребно користити све снаге, све искуство и сву упорност да би се ове банде на последњем њиховом улоришту потпуно уништиле. Ради тога штабови дивизија развиће пуну самоиницијативу дејствујући према развојку ситуације са основним задатком физичке ликвидације четничких и других банди на сектору Лешница —¹ Цер.

7. — Дивизије ће одржавати радио-везу по следећем распореду:

XI дивизија сваког парног сата (02.00, 04.00, 06.00, 08.00 итд.).

XVI дивизија одржаваће везу свако пола сата после парног броја (02.30, 06.30, 12.30, 16.30 итд.).

XXXVI дивизија одржаваће везу сваког непарног сата.

Уколико се употребљава радио-телефонија, тим путем преносити у завијеној форми само неконспиративне ствари, искључујући под најстрожијом одговорношћу из употребе имена јединица, називе положаја, имена познатих команданата итд, Конспиративне ствари се смеју саопштавати само телеграфским путем.

По доласку на нове просторије штабови дивизија упутиће курирску везу Штабу корпуса са извештајем о ситуацији на својем сектору. Редовно саопштавати место свога штаба.

8. — При руковођењу операцијама штабови дивизија ће предвидети потребне снаге за прихватнице и бочна обезбеђења, постављајући их на одговарајуће положаје на правцима свога кретања.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Пуковник **С. Митровић**

Командант
генерал-мајор **Д. Лекић**

(М.П.)

ДОСТАВЉЕНО:

ИГтабу XI НОУ дивизије,
Штабу XVI НОУ дивизије и
Штабу XXXVI НОУ дивизије

БР. 140

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИКА ОКО АЛЕКСАНДРОВЦА¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 168
25-IX-1944
у 6 сати

ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ, III И VI СРПСКЕ БРИГАДЕ

Четничке снаге у јачини од 2.000—3.000 људи, вероватно сазнавши да нам се на том сектору налази новоформирана јединица, која није ни довољно наоружана, [напале су] на положаје VI Српске бригаде. Напад је отпочео у 12 ч. Непријатељ је имао у свом наоружашу 4 тешка бацача. VI Бригада се борила док су имали муниције а потом била приморана на повлачење.

Према извештају VI Бригаде непријатељ држи положаје изнад Александровца као и сам Александровац — Прокоп — Пузари.² VI Бригада се налази на положајима: Варина — к. 344 — к. 274 — к. 261 и к. 332, оријентишући се према непријатељу. Но, из извештаја VI Бригаде се види да њихова бригада не би могла да прими неку озбиљнију борбу са непријатељем, јер прво нема муниције а затим људство је ново и не навикнуто на борбу.

Непријатељска намера је изгледа хватање Копаоника као базе за герилско ратовање које четницима једино преостаје, а потом упадање на нашу слободну територију и узнемиравање.

У циљу разбијања ове непријатељске банде

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — VI Српска бригада ће укрљико непријатељ на^{бу} изврхпн напад одупирати се до граница могућности а У случају повлачења повлачити се правцем Гаревива — Себечевац.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 55/2, к. 732.

² Вероватно Пузаљка.

2. — IV Пролетерска бригада ће одмах упутити свој батаљон кога је имала у резерви ка сектору који држи сада VI Српска бригада ради прихвата ове бригаде у случају непријатељског напада на њу. У току дана, т.ј. одмах по прикупљању батаљона извршити покрет и то са два батаљона: Врбница — Голубовац — Тулеж са задатком десног обухвата и дејства обухватног напада са бока и позадине непријатеља. Са свим осталим деловима кренути правцем Себечевац — Гаревина — Ристино Гумно — Ћелије — Парчин — Ботуња — Виљак са задатком левог обухвата непријатеља и не дозволивши му да се повуче у правцу Копаоника већ све његове разбијене делове, уколико их буде било, најурити према [3.] Морави. По доласку у додир са VI Бригадом обавестити се о ситуацији и према ситуацији се равнати, но водити рачуна при нападу да ако је икако могуће не дозволити им повлачење према Копаонику. Напад на непријатеља извршити још у току дана, а најкасније по паду првог мрака.

3. — III Српска бригада ће с обзиром на горњу ситуацију поставити и своја два батаљона на линију Мешево — Степош — Трмчаре а остале делове: Модрица — М. Шиљеговац — Каоник. Овај распоред заузети одмах по повлачењу јединица из акција. Напомињемо да требате бити будни с обзиром на могућност непријатељског напада и у овом правцу.

4. — VI Српска бригада по стицању целе IV Бригаде своја два батаљона поставити на линију: Мешево — Дољане а са остала два батаљона ставити се на расположење Штабу IV Бригаде која ће их употребити према способности и потреби.

5. — IV Бригада ће нас о ситуацији стално обавештавати преко радиостанице и то опширним извештајима, а и преко курира.³

6. —• Тешке рањенике упутити према наређењу.

7. —• Хируршка екипа налази се у с. Наупара.

8. — Борбени знаци за 25—26: *Марко — Црни*, за 26—27: *Коча — Пеко*.

Шеста српска бригада уколико има тешких рањеника за евакуацију за Италију, а то су носила и тежи коњаници,⁴ нека их најхитније упутити за с. Витановац и нека гледа на сваки начин да тамо стигну данас најкасније у 12 ч. како

³ О дејству јединица Друге пролетерске дивизије види док. оР. 202.

⁴ Односи се на теже рањенике, који нису могли да пешаче, а су јахали на коњима.

би могли са тешким рањеницима IV и III Бригаде бити транспортовани до аеродрома.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. [комесар]
М. Ђуровић

к. п.пук.
С. Урошевић

Нач. штаба мајор
Милош Манојловић

(М.П.)

БР. 141

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 25 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА КОМУНИКАЦИЈУ КРУШЕВАЦ — СТАЛАЋ¹

ШТАБ
III СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
Бр. СЛ
25-IX-1944 год.
у 12 часова

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Према вашем наређењу Оп. бр. 167, од 24-IX-1944 г.,² требали смо да извршимо напад на комуникацију Крушевац — Сталаћ, тј. рушење исте. Али, пошто нам је наређење стигло доцкан, у 20 часова, нисмо могли да употребимо три батаљона, јер 3 батаљон не би стигао до зоре. Акцију су извршили два батаљона који су доцкан стигли на комуникацију, у 2 часа 25 о.м. Пошто нису могли брзо да организују алат за рушење, стога се није могло ни много срушити. Срушен је један мост железнички дужине 8 метара, који је сасвим уништен, као и пруга у његовој околини. Ово се не може поправити за неколико дана, исто тако од с. Макршана према Сталаћу срушено је једно 30 метара пруг^е

¹ Оригинал, писан на магцини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 23/3, к. 737.

² Види док. бр. 131

шлипери су повађени и уништени. Мост је срушен на потоку који протиче кроз с. Макршане код к. 130.

Друм који пролази од Крушевца за Сталаћ је још пре неколико дана срушен од наших јединица али га Немци јаш нису поправили, јер, пошто је равница, они обилазе места која су порушена.

Једна чета 4 батаљона 'вршила је у току исте ноћи демонстративни напад на Крушевац, непријатеља је протерала, само је остао на Расини, све до у сам град, али после су дошли Немци са тенковима и чета се је у зору повукла на свој првобитни положај. Код нас губитака нема, а код непријатеља не знамо.

Других новости на овом сектору нема.

Спискове за предлоге као и све остало радимо, и чим буде готово одмах ћемо послати.

По вашем наређењу Оп. бр. 168 од 25 о.м.³ смо поступили тј. поставили смо наше јединице на линији: Мешево — Д. и Г. Степош — Трмчаре — Модрица — Пајсак — М. Шиљеговац — Каоник. Штаб бригаде и остали делови налазе се у с. Станци.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб-кбманда
мајор,
Михајло Гавриловић

БР. 142

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА ПОСТАВЉАЊЕ ЗАСЕДА НА КОМУНИКАЦИЈАМА РУДНИК — ТОПОЛА И ТОПОЛА — МЛАДЕНОВАЦ — БЕОГРАД¹

К-1²

Положај, 25 сепу. 1944 г.

ШТАБУ К-2, К-3, К-4³ и XXI СРП. БРИГАДЕ**Положај**

1.) Извршићемо нови распоред наших јединица да би наше бригаде имале шире правце дејства према непријатељским главним саобраћајним везама, а исто тако да би наше јединице обухватиле шире секторе за рад на терену, за учвршћивање и помоћ нашим позадинским властима и да бисмо обухватили што више села у раду на мобилизацији људства у наше и друге јединице.

Обзиром да Немци у последње време настоје да користе за пролаз својих јединица и комуникацију Гор. Милановац — Рудник — Топола, ми ћемо појачати контролу ове комуникације како би на време могли да садејствујемо XXI срп. дивизији а истовремено да би наш десни бок био обезбеђен са тога правца.⁴

У овоме циљу, распоред наших јединица биће следећи:

К-4 по пријему овог наређења извршиће покрет на просторију Белановица — Драгољ — Гор. Трешњевица. Задатак је бригаде да контролише комуникацију Рудник — Шаторња — Топола. Бригада мора да одржава редовну везу са суседном јединицом XXI дивизије на сектору Рудника. У Белановици треба да буде један батаљон, који ће да гаг маже команди места. Са њим, у близини града, може бити и болница.

К-2 узеће сектор Букосавци — Брезовац — Забрежје — Балабанац. Контролисати правац од Тополе а заједно са једним батаљоном XXI бригаде терен од интернационалног друма, за обезбеђење Аранђеловца. Бригада има задатак

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 21/1, к. 782.

² Пета НОУ дивизија

³ Прва, Четврта и Десета крајишка ударна бригада

⁴ Види док. бр. 183 и 201

да изводи заседе на цести Топола — Младеновац, а ако има услова — и јужно од Тополе. Може слати лаке јединице на рупгење пруге Младеновац — Паланка, Болница може и даље остати у с. Гараше са мањим обезбеђењем (са 1—2 вода).

Батерија брдских топова остаће при К-2. Друг Рагиб и остали другови држаће војно-политички курс за оспособљавање наших артиљераца.

К-3 поставиће се на просторију североисточни засеоци Даросаве⁵ — Мисача. Бригада има задатак да врши заседе на комуникацијама по већ раније датом задатку (од с. Марковац па даље, северно од Младеновца). Ове заседе и акције комбиноваће батаљонима К-3 и XXI срп. бригаде.

Штаб бригаде треба да буде у телефонској вези са нама.

Један свој батаљон бригада ће послати на Космај, који ће заједно са Космајским одредом сачињавати једну групу и заједнички ће изводити акције на комуникацији према Београду. Штаб батаљона добиће усмена упутства за свој рад од команданта дивизије. Штаб К-3 припремиће овај батаљон одмах за покрет.

XXI срп. бригада остаће и даље на сектору Буковик — Даросава са својим деловима на Пресеки. Заједно са К-3 слаће по један свој батаљон у акције, како би се другови оспособљавали у борби а и ради што јачег учвршћивања међу нашим јединицама.

Заједно са К-2 патролски контролисати Аранђеловац и помагати команди места у њеном раду.

Штаб бригаде треба да успостави телефонску везу са нама.

У извођењу операција штабови бригада треба да имају широку самоиницијативу, но обратити велику пажњу да у вршењу заседа наше јединице имају што мање губитака. Наиме, у последњим борбама на заседама наше јединице имале су непотребних губитака, што долази услед слабог војничког држања наших руководилаца и бораца.

2.) Под нашу команду доћи ће и Космајска бригада, коју треба претходно мало средити и помоћи је у наору-Жању.

3.) Сви наши теже рањени другови данас треба да се концентришу у с. Живковци, код болнице К-3, одакле ће се транспортовати даље — на аеродром. Референт дивизијског санитета дао је упутства референтима бригадних болница, но и штабови треба да се побрину да рањеници ају довољан број људства за ношење носила итд.

⁵ Сада: Партизани.

4.) Наш штаб ће се налазити у с. Живковцима, у близини Церовите Главе, тако да ћемо имати добру телефонску а и саобраћајну везу. Пошто одржимо састанак са штабовима бригада, који заказујемо за 26 ов.м. од подне, онда ћемо се преселити са штабом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник:
Милутин Морача

БР. 143

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
25 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИКА НА СЕКТОРУ ЦЕРА¹**

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 98
25 септембра 1944 г.

ЗАПОВЕСТ

(Секције Шабач и Бијељина, размер 1 : 100.000)

Ситуација:

Наша П бригада у току ноћи са своја три батаљона разбила је четнички Мајевички корпус на линији Г. Добрић — Тетениште — Голо Брдо. Из заробљене заповести, непријатељске снаге су следеће: Мајевички четнички корпус и два јуришна корпуса, један батаљон добровољаца и непотпун батаљон белоруса.²

Намере непријатеља: пре напада јединица П бригаде, непријатељ је намеравао извршити продор у правцу Лознице у циљу овлађивања Лозницом, међутим, разбијањем Мајевичког корпуса на линији Тетениште — Голо Брдо

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 51/1, к. 951.

² Белогардејци

— Г. Добрић непријатељске намјере осујећене су и највероватније је да се непријатељ повукао и за одбрану организовао линију Видојевица — Вратачки Венац — Браковица — Мршића Гроб — Кумовац — Широка Раван, у циљу спречавања нашег продора у правцу Шапца и Саве.

Наш задатак:

Разбити четнике на сектору Цера и овладати истим масивом.

За извршење овог задатка наше јединице (XXXVI Дивизија, XVI и XI дивизија) предузеће 26 о.м. рано у зору, у 4 часа ујутру, општи напад на непријатеља сконцентрисаног на Церу у циљу његовог разбијања и уништења.³

У вези предњег, —

НАРЕЂУЈЕМО:

- 1) *IV бригада* кренуће 26 о.м. у 2 часа ујутру оа просторије Барица, правцем: к. 201 — к. 147 — путем дуж безименог потока кроз село Јошево, и са просторије Ра<Јадник предузети напад на Мршића Гроб, тежећи да се што пре овлада истим, а по овлађивању Мршића Гробом, извеснрш снагама енергично дејствовати у правцу Великог Церја и Кумовца у циљу набацивања непријатељских јединица на јединице XI дивизије, које ће нападати у правцу Кумовца и Широке Равни. Уједно задатак јединица које ће дејствовати у правцу В. Церја је повезивање IV бригаде са јединицама XI дивизије. Такође, по избијању на Мршића Гроб са мањим деловима, дејствовати преко Браковице у правцу II бригаде, тежећи да се непријатељ набаци на нападајуће колоне II бригаде. По извршеном набацивању непријатељских снага у лево и десно, са главнином бригаде енергично продирати преко Стојанове Косе — Чокешине у правцу Прњавора, тежећи да се разбијеним непријатељским снагама не дозволи бежање у правцу Шапца, већ да се исте набаци на Дрину. На Мршића Гробу оставити један батаљон све до доласка јединица I бригаде, које ће преузети исте положаје. По избијању на пругу и друм Лозница — Шабац у висини Прњавора предузети одмах рушење и уништавање пруге и моста.

³ Види док. бр. 157 и 158

- 2) *II бригада* кренуће 26 о.м. у 3 часа ујутру са просторије Голо Брдо, правцем: Пецко — Јадранска Лешница — Јовино Брдо, са које просторије предузети напад на Вратачки Венац. По овлађивању Вратачким Венцом брзо и енергично продирати ка Новом Селу, тежећи на тај начин да се овиц бандама онемогући бегство у правцу Шапца. У десно одржавати везу и садејствовати са јединицама IV бригаде а у лево са јединицама XXXVI дивизије, које ће нападати преко Д. Добрића и Парлога на Видојевцу. На Вратачком Венцу оставити извесне делове све до доласка јединица I бригаде, које ће преузети ове положаје.
- 3) *I бригада* служиће као дивизиска резерва, а извршиће покрет са садање просторије у 6 часова ујутру и поставиће се на линију Ћетениште — Голо Брдо — Широка Липа. По овлађивању II и IV бригаде Вратачким Венцом — Мршића Гробом — Кумовцем, ова бригада одмах ће извршити покрет преко реке Лешнице и поставити се на линију Вратачки Венац — В. Церје, смењујући делове II и IV бригаде, које ће до доласка I бригаде држати ту линију. У десно хвататц везу са јединицама V козарачке бригаде на просторији Кумовац — Широка Раван. Собом повести и джизиску болницу. Батаљон који се налази у Лозници упознатц са правцем покрета и новом смештајном просторијом бригаде, а исти ће у састав бригаде доћи по смењивању од стране јединица XXXVI дивизије.
- 4) Штаб дивизије кретаће се позади I бригаде и то линијом Гбло Брдо — Пецко — Јадранска Лешница — Вратачки Венац.
- 5) Јединице XXXVI дивизије, које ће нападати лево од наше дивизије, добиле су задатак да изврше напад преко Алајбегова — Д. Добрића на Парлог — Видојевица и на Лешницу.
- 6) Јединице XI крајишке дивизије нападаће на линију Кумовац — Широка Раван — Раекршће.
- 7) Борбени знаци: *Марко — Мишко*.
- 8) По разбијању и уништењу непријатеља наше јединице поставиће се и то:
 - IV бригада на просторију села Бела Река,
 - II бригада на просторију села Петковица,
 - I бригада задржаће се на линији Вратачки Венац — Мршића Гроб — В. Церје.
 - Штаб дивизије налазиће се у селу ПетковиД^а.

- 9) I бригада одржаваће радио-везу сваког непарног сата, IV бригада сваког парног, а поред тога одржавати редовну курирску везу. Ово важи нарочито за IV бригаду.
- 10) Сви штабови бригада морају схватити озбиљно овај задатак, јер на овим положајима непријатељ може да пружи последњи отпор нашим јединицама. Сви наши руководиоци, па и борци треба да теже ка потпуном уништењу свих четничких корпуса и јуришних бригада, те на тај начин да рашчистимо пут ка остварењу нашег главног задатка. Нарочито бити енергични у спречавању бегства непријатеља у правцу Шапца и извлачењу топова. Ако заиста, а што морамо употребити све могућности да што пре овладамо масивом Цера, непријатељ ће се наћи пред потпуним уништењем.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ! -

Политкомесар,
потпуковник
Ромац

Начелник,
Ребула⁴

Командант,
потпуковник **Камењар**

БР. 144

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ОПЕРАТИВНОМ ШТАБУ ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ ДА ПОЈАЧА ПОЛИТИЧКУ И ВОЈНУ АКТИВНОСТ У ОВОЈ ОБЛАСТИ¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
Стр. пов. бр. 48
26 септембра 1944 г.
Положај

ОПЕРАТИВНОМ ШТАБУ ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ

1. — Примили смо извештај друга Срђе од 25 ов.м.²
2. — Ми сматрамо да се требате јаче активирати у Космету. Не би требало губити много времена у прегово-

⁴ Едуард Ребула

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14—3, к. 181.

² Види док. бр. 138

рима око границе, коју не признајемо, већ упадати на шиптарску територију са тежњом ширења, тј. стварања ма и мањих одреда на целој територији. Тиме ће се једино створити услови за политички рад, извођење шире мобилизације и стварање нових јединица.

Шиптари треба да се упознају са циљевима наше борбе и да стекну уверење да је крајње време да се активно ангажују у борби против окупатора и свих оних који га помажу.

Упоредо са војничком активношћу развити што јачи политички рад. Немамо много времена на расположењу, догађаји се развијају брзо, па треба радити брзо и енергично.

3. — Развите обавештајну службу у свим гарнизонима које држи непријатељ. Према извесним добивеним подацима на Косову се налазе јаче немачке снаге, што се не слаже са вашим извештајем да Немаца, сем поред пруге Качаник — Митровица, нема нигде на Косову.

Ово тачно проверите, настојте да сазнате јачину немачких јединица, њихов распоред, називе и др. па нас о томе известите.

4. — Ми смо вам последњи пут преко друга Срђе упутили већи број пушака, пушкомитраљеза и стројница са одговарајућом муницијом. Ми ћемо настојати убудуће да вам помогнемо у оружју и спреми, али ви сами треба да се постарате да до оружја дођете како приликом акција на непријатеља, тако и одузимањем оружја од народа.

Сада вам можемо ставити на расположење извесну количину оружја и муниције, па у том циљу упутите у овај штаб (Одељење за наоружање) људство и око 10 коња, за пријем овог материјала.

5. — Ускоро ћемо бити у могућности да вам упутимо једног лекара, за сада још немамо погодног за рад у оперативним јединицама.

6. — По питању кадрова одговориће вам Персонално одељење овога штаба.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

В. д. полит. комесара,
Мил. Милосављевић

Командант,
генерал-лајтнант,
Коча А. Поповић

(МП)

БР. 145

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА
НОВЈ ОД 26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДВА-
НАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ, ПРВЕ И ШЕСТЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ЗА ПРОДОР У МАЧВУ¹**

ШТАБ
X ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
О. бр. 60
26. IX. 1944

ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Задњих неколико дана јаке њемачке моторизоване и пјешачке колоне пролазе комуникацијом од Вишеграда преко Ужица и Чачка до Прељине, одакле главнина продужује даље на сјевер преко Крагујевца а јаче побочнице, са којим водимо борбу, преко [Г.] Милановца и Тополе према Београду. Са праваца: од комуникације Ужице — Чачак, комуникације Крагујевац — Младеновац, као и од Обреновца и Уба непријатељ до сада није испољио никакво озбиљније дејство.

XII Корпус послѣ ослобођења Крупња заузео је и Лозницу, Бању Ковиљачу, Лешнидлу и овладао Иверком [Пл.]. Сада води борбу са њемачко-четничким снагама које покушавају са праваца од Цера и Шапца да поново продру у Лозницу. Није нам познато колика је јачина ових непријатељских снага.

У циљу разбијања ове непријатељеке групе на правцу Цер — Шабац, овлађивања Цером и даљег дејства, ослобођења Мачве и Посавине са XII Корпусом,

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — I Пролетерска дивизија смијениће током сјутрашњег дана, т.ј. 27 о.м. јединице VI Пролетерске дивизије на просторији Ваљево — Коцељева са својом VIII Црногорском бригадом. Са овом бригадом затварати правце који изводе од Шапца. Са осталим својим јединицама и Даље чврсто затварати правце од Уба и Обреновца.²

¹ Оригинал, писан на машли, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 9—2, к. 712 А.

² Види док. бр. 147

2. — VI Пролетерска дивизија прикупиће све своје јединице током сјутрашњег дана, т.ј. 27 о.м. на просторији: Коцељева — Миличиница — Голочело¹. Са ове просторије извршити даље што брже покрет општим правцем: с. Ђуковине³ — Манастир Криваја — р. Тројан (605) — Веселинов Врх (587)⁴ — пл. Цер (630), повезујући се према Иверку и Лешници са јединицама XII Корпуса. У току покрета према Церу нарочито се обезбјеђивати са јаком деснокрилном побочицом са правца од Шапца. По овлађивању пл. Цером, т.ј. по избијању на линију р. Тројан — Цер (630), разбијању непријатељских снага на тој просторији и повезивању са јединицама XII Корпуса, оријентисати се према р. Сави, затварати чврсто све правце који изводе од Шапца и тиме омогућити XII Корпусу даље продирање у Мачву.

Одржавати чврсту везу са јединицама XII Корпуса на лијевој и са јединицама I Пролетерске дивизије на правцу Коцељеве на десном крилу.⁰

3. — XII Корпус, по разбијању непријатељских снага на просторији: Цер — Лешница — Прњавор, извршиће, према конкретної ситуацији, даљи продор са својим јединицама дубље у Мачву, чистећи терен у циљу избијања на Саву и чврстог повезивања са Сремом.

Једну своју бригаду, а према потреби и више, оставити као резерву и заштитницу на просторији Крупањ — Лозница.

Послије разбијања и протјеривања непријатељских снага према Шапцу предузећемо даље операције и покрете сходно конкретної ситуацији.⁶

Са нама одржавати сталну радио-везу и слати редовно извјештаје.

Потребно је да штабови дејствују што више иницијативно у складу опште датог задатка.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар	Начелник	Командант
пуковник	потпуковник	Генерал-лајтнант
М. Тодоровић	Саво Дрљевић	Пеко Дапчевић

(МП)

Достављено: I и VI Прол. дивизији и XII Корпусу.

³ Вероватно с. Вукочине.

⁴ На карти Шабац (1 : 100.000) није нађен.

⁵ Види док. бр. 201

⁶ Види док. бр. 153

БР. 146

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О РАСПОРЕДУ И ДЕЈСТВУ СВОЈИХ ДИ-
ВИЗИЈА¹**

ШТАБ
ХШ КОРПУСА НОВ
ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр. 5
26 септ. 1944 г.
у 10 часова

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

1. —• Још сигурно непроверени извештаји говоре да се у Белој Паланци налази штаб једне немачке планинске дивизије. Тачно је да од Беле Паланке према Пироту и Бабушници имају следеће снаге: на сектору Кална. —• Иново — Јаловик² имају три пешадиска батаљона, једну противавионску батерију и 4 батерије брдских и пољских топова. Поред овога имају и 4 тенка. Мирановац — Корија — Витановац има један батаљон и једна батерија, који припадају 98 пешадиском пуку и на Тумби (к. 994) се утврђују. На сектору Пајеж — Пајешки Камен — Бабин Кал — Клење —• Клисуре — Остри Врх — Шљивов Врх³ и Сливовик налази се непотпун 99 пешадиски пук. Према овим немачким снагама од Пирота и Бабушнице налазе се бугарске снаге.

На сектору Модра Стена — Мезграја — Предел — Дубрава налази се један немачки батаљон са две батерије. Према овом непријатељу су снаге наше XXII дивизије.

Јужно од Беле Паланке, на Нишави, имају три топа, а западно од с. Дивљана, на к. 627, два топа. Пругом Ниш —• Лесковац непријатељ саобраћа. У В. Конопници постоји штаб једног четничког корпуса са 4—500 четника, који су врло слабог морала и почели су се да разилазе.

У Власотинцу има око 250 Немаца са око 500 квислинговаца. Немачке снаге овде нису увек исте, већ одлазе³ а Лесковац и враћају се. У Лесковцу има око 350 немачких војника са преко 1.000 квислинговаца.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 50—5, к. 181.

² Јаловик Извор

³ Сливовачки Врх

Код Ниша и Бора имају 10 авиона и 28 тенкова од 24 тоне, те са њима интервенишу на подручним им секторима.

После ослобођења Мачкатице од наших снага, Немаца има још само у Белом Пољу на путу Лесковац — Врање. Овде их има око 400 са 200 Шиптара. Имају и преко 30 противавионских топова. Од Криве Паланке према Врању има један појачани немачки батаљон. Према Бујановцу, којег држе наше снаге, налазе се Шиптари. У Г. Јабланици — Тулари — с. Добишевци има нешто четника који су побегли из Лесковца и тамо се повезали са Шиптарима.

Преко Косова Немци се извлаче уништавајући за собом магацине и слагалишта, а за своје осигурање при извлачењу користе Шиптаре и четнике.

2. — Распоред наших снага је следећи: 24 и 47 (новоформирана) дивизија се налазе на сектору Лесковац — Ниш. Распоред њихових снага је исти као и раније. 22 дивизија се налази према Власотинцу — Свођу и Богдановцу. Њезина VIII бригада долази са сектора Врање на правац Ниш. У вези претстојећих офанзивних операција бугарске II армије, по налогу начелника Штаба маршала Толбухина, 22 дивизији дали смо наређење да садејствује и да се њезине снаге нађу тамо где ће бити најпотребније и најкорисније.

46 новоформирана дивизија упућена је на сектор Врање — Сурдулица и дати су јој конкретни задаци за деловање, као и за везу са македонским јединицама у погледу сарадње и садејства. Ова дивизија ће по могућности ликвидирати непријатеља у Белом Пољу.

3. — Формиране су две нове дивизије и то: 46 дивизија од 1. и 2. пиротске бригаде и 1. врањске бригаде, и 47 од 15. и две нове бригаде. Још док смо били на сектору 24 дивизије формирали смо ову дивизију. На сектору Пирота формирана је још једна бригада, која се привремено налази под командом 22 дивизије, на сектору Цариброд⁴ формирамо једну бригаду, а на сектору Врање формирана је још једна бригада, која се налази под командом 46 дивизије. Можемо одмах ф^ор^мир^ати^и од^ов^е три бригаде нову дивизију. За формирање ове нове дивизије неопходни су нам кадрови војнички а нарочито политички.

47 дивизија је врло слабо наоружана; углавном наоружана је само једна бригада. 46 дивизија наоружана је нешто боље — за сада би могло задовољити, пошто су већим делом све бригаде наоружане.

Од нових бригада прилично је наоружана Царибродска, док Пиротска и Врањска нису уопште наоружане.

¹ Димитровград

Имамо још само на сектору Пирот — Цариброд око 6.000 ненаоружаних, док на сектору Врање, када би се мобилисало, било би сигурно исто тако велики број.

4. — Штаб корпуса је углавном за сада попуњен и може да функционише. Највећи недостатак је што имамо врло слабу везу како са вама тако и са дивизијама. За сада ми, 24, 22 и 46 дивизија, имамо по једну американску радиостаницу које су врло слабе. Неопходно је да се бар за нас нађе нека боља радио-станица, исто тако повећа број и ових мањих-американских за остале јединице. Са 24 дивизијом већ неколико дана немамо радио-везу, па претпостављамо да им се станица покварила. Неопходно би било да у овим данима имамо што бољу везу и са вама и са 24 дивизијом. Претпостављамо да вас је о томе Штаб 24 дивизије известио непосредно.

5. — Војна област Корпуса формирана је и већ функционише по свим секторима. Свуда су формиране, управо постављене команде подручја, команде места и НО одбори. Наравно да се и овде осећа оскудица у искусним руководиоцима.

6. — У сталној смо вези са Штабом маршала Толбухина. Њихов начелник Штаба је долазио код нас да би прикупио податке о непријатељу а истовремено је разговарао и са Штабом II бугарске армије која се овде налази. Бугарска војска сада се налази под командом маршала Толбухина. Већ неколико дана II бугарска армија концентрише се на сектору Пирот — Бабушница — Бела Паланка са задатком да ових дана предузме офанзиву у правцу Лесковца и Ниша. У састав ове армије улази партизанска дивизија генерала Славча, која ће ових дана стићи на сектор Власотинце. Остале дивизије, којих има три, налазе се према Бабушници и Белој Паланци.

У вези са овом групацијом ми смо издали наређење 22 дивизији да одмах пребаци једну бригаду на сектор Бабичко, са задатком прикупљања оружја од потпуно разбијених четника Чегарског корпуса, да прикупља податке о немачким снагама и-у моменту офанзиве да дејствује на комуникацију Љуберађа — Ниш и Лесковац — Ниш. Углавном оријентација ове бригаде је према Нишу. Две бригаде 22 Дивизије сада се концентришу на сектору Власотинце са задатком да га ликвидирају.

Издали смо наређење да када отпочне офанзива наше Јединице буду те које ће прве улазити у градове, постављати одмах страже код свих надлештава и магацхша свих ^{врста}. Све што се буде нашло у градовима, као магацини, моторна возила итд. има да буде наше. У погледу ратног

плена на положајима ми ћемо то решавати за сваки конкретан случај у заједници са бугарским Штабом армије. Поред тога у градовима ће наше јединице одмах успостављати власт, заводити ред и постављати команде места. Бугарским јединицама је забрањено да се уопште мешају у успостављање реда и постављање власти.

Ми ћемо Вас стално обавештавати радио-везом од почетка операција, како би увек знали ситуацију на овоме сектору и према томе могли давати наређења јединицама које се налазе на левој обали Мораве.

Од Штаба маршала Толбухина тражили смо оружје, које нам је обећано али досада још нема ништа. Добро би било да и ви са своје стране интервенишете не само за оружје, већ и за одело⁶ и обућу. Ово тим пре, што има услова да се возом или камионима све то дотера до Пирота. Исто тако нашим једдницама је неопходна енглеска муниција за п.митраљезе. 22 дивизија нам јавља да су скоро остали без енглеске муниције а углавном су наоружани њиховим п. митраљезима. Молимо Вас да и по овоме интервенишете што хитније.

7. — О акцијама које је извршила 24 дивизија Ви сте непосредно обавештени од Штаба дивизије. Ми смо од њих добили извештај за акције у времену од 12 до 18 о.м. Углавном борбе су се водиле око Лесковца и на путу Лесковац — Ниш и Лесковац — Грделица. Резултат борбе је следећи:

убијено 118 Немаца, заробљено 10, заплењено и уништено 5 камиона и 1 мотоцикл, заплењено 2 т.митраљеза, 6 п.митраљеза, 60 пушака, 4 радио-станице, 3 радиоапарата, 18 буради бензина, 10 сандука муниције и доста друге спреме. Наши губици: 1 мртав и 3 рањена.

22 дивизија је водила борбу углавном са Немцима на сектору Свође — Црвена Стена⁵ са две бригаде, а са једном бригадом на сектору Врање — Бујановац. За ово време на сектору Свође — Црвена Стена Немци су имали око 100 мртвих, уништена су 4 камиона, заплењено нешто пушака, муниције и др. материјала. На сектору Врање њихова VIII бригада водила је прилично жестоке борбе са Арнаутима око Бујановца. Бујановац је три пута ослобађан и сада с^с налази у нашим рукама. На овом сектору непријатељ имао око 200 мртвих, заплењено је нешто оружја и муниције и око 8 вагона хране.

Наши су ослободили рудник Мачкатицу, док су Немци успели да извесна постројења униште. Заплењено је нешто бензина и 4 моторна возила.

⁶ Веровагно Модра Стена.

Једна бригада 22 дивизије 22 о.м. упала је у Власотинце где се налазило свега око 400 недићеваца и четника. Непријатељ се повукао у 3 зграде у граду. Због неодлучности Штаба бригаде да продуже борбу и у току дана, непријатељ није ликвидиран. Ми смо имали неколико лакше рањена, док о непријатељским губицима још немамо података.

8. — На овом сектору постоје довољно јаки следећи одреди: Пиротски, Царибродски, Бабички, Масурички, Босиљградски, Врањски, Пчињски, Оруглички, док нам Штаб 24 дивизије јавља да су формирали и Г. Јабланички и Пусторечки одред. И у овим одредима има људства без оружја.

9. — На сектору Пирот израђен је врло добар аеродром на који би се могли спуштати и тежи бомбардери. Ту се већ налази један совјетски авијатички официр, који га прегледа. Аеродром је у с. Сукову.

Извештаје по другим секторима опширније добићете непосредно од шефова отсека.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар-пуковник,
Васо Смајовић

Командант-пуковник,
Љубо Вучковић

БР. 147

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА ЗАТВАРАЊЕ ПРАВЦА ПРЕМА ШАПЦУ И НАСТУ
ПАЊЕ У ПРАВЦУ ОБРЕНОВЦА¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 484
26 септембра 1944
у 14 часова

ШТАБОВИМА : I ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
VIII ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ
АРТИЉЕРИСКОГ ДИВИЗИОНА

Последњих дана јаке немачке моторизоване и пешачке колоне пролазе комуникацијом Вишеград — Ужице — Чачак — до Прељине, одакле главнина продужује даље на север преко Крагујевца. Јаке побочнице, са којима делови I Пролетерског корпуса воде борбу, крећу од Прељине преко Г. Милановца и Тополе према Београду.

Непријатељ до сада није испољио никакво озбиљније дејство са поменутих комуникација нити од правца Обреновац — Уб.

XII Корпус после ослобођења Крупња заузео је и: Лозницу, Бању Ковиљачу, Лешницу и Иверак. Сада води борбу са немачко-четничким снагама које са правца од Цера и Шапца покушавају да поврате Лозницу. Није нам позната јачина ових непријатељских снага.

У циљу разбијања ове непријатељске групе на правцу Цер — Шабац, у циљу овлађивања Цером и даљег дејства на ослобођењу Мачве и Посавине, — Штаб I Пролетерског корпуса наредио је да овај задатак преузме и изврши XII Корпус у садејству са VI Пролетерском дивизијом.² Ради овога наређено нам је да са VIII Црногорском бригадом сменимо јединице VI Пролетерске дивизије на сектору Ваљево — Коцељева (према Шапцу).³

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 1/3, к. 712.

² Види док. бр. 145

® Види док. бр. 201

У вези са овим а у циљу сигурног затварања и обезбеђења просторије Ваљево — Словац — Лајковац, као и за стварање услова за даље офанзивно дејство

НАРЕЂУЈЕМО:

I. — VIII Црногорска бригада данас до ноћи смениће VI Пролетерску дивизију и поставиће се на простору: један батаљон као посадни у Ваљеву (његова главнина код пољопривредне школе добила је специјални задатак); а остала три батаљона северно од Ваљева на простору Слатина — Гола Глава — Коцељева.

Задатак ове бригаде је сигурно затварање праваца од Шапца ка Ваљеву, као и могућег правца од Уба преко Кршне Главе ка сектору Ваљева. Свакодневно одржавати везу са I Бригадом ка Караули.

Са нове просторије повезати се за централу Ваљево, но при томе добро изоловати постављену линију.

I Пролетерска бригада дејствоваће према северу ка Убу са просторије Словац — Остреш — Степање — Врвине — Караула — Лозница, постављајући се на тој просторији и организујући положаје и заседе за сигурно затварање праваца од Обреновца и Уба ка Словцу и Ваљеву.

Ако су услови повољни ликвидирати непријатеља на сектору Уб, па у том случају деловима продирати даље ка Обреновцу.

Два батаљона ове бригаде која су до сада била на простору Маркова Црква — Оштриковац биће смењена до зоре 28 о.м., када ће их Штаб бригаде поставити на своме сектору северно од р. Колубаре.

Свакодневно одржавати везу са VIII Бригадом ка Слатини.

XIII Пролетерска бригада остаће на сектору Лајковац — Лазаревац постављајући се тако да аеродром у Лазаревцу буде потпуно сигурно обезбеђен за евакуацију наших рањеника.

III Пролетерска бригада остаће и даље као дивизиска резерва на простору Боговађа — Врачевић — Маркова Црква — Оштриковац — Команице. Батаљон из Команице биће заштита Дивизиске болнице која је тамо, а једну чету Даће за посаду у Мионици.⁴

Батаљон на просторију Маркова Црква — Оштриковац упутити тако да у току ове ноћи смени тамошње батаљоне I Пролетерске бригаде. Ова два батаљона из III Про-

¹ Види док. бр. 164.

летбригаде на простору Маркова Црква — Оштриковац биће непосредна резерва на затварању правца Уб____с^овац — Дивци.

2. — Одржавати и даље чврсте везе куририма, телефоном и радиовезом.

Нове везе: јачим одељењима VIII Црногорска бригада одржаваће везу са јединицама VI Пролетерске дивизије правцем Гола Глава — Коњски Гроб — Буковик — Теке-риш — Цер планина. Од Цер планине истим правцем ка VIII Црногорској бригади тражиће везу VI Пролетерска дивизија.

3. —• Да штабови и даље што више иницијативно дејствују у смислу ранијег и овог наређења — у духу нашег општег задатка. Диверзантско дејство у непријатељској позадини што више развити, а тако исто и извиђачко-обавештајну службу.

О свим новим моментима и прикупљеним подацима о непријатељу најхитније извештавати овај Штаб.

4 — *Командна места*: остају иста, сем за Штаб VIII Црногорске бригаде који ће бити у с. Слатина (15 км северно од Ваљева).

5, — *Дивизијска артиљерија* остаје у досадањем распореду.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар
- п.пуковник,
В. Шћекић

Начелник
п.пуковник,
Мома Ђурић

Командант
пуковник,
Васо Јовановић

(МП)

БР. 153

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ОД
26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА
* КОД С. ВРАЋЕВШНИЦЕ¹**

ШТАБ
V СРПСКЕ УД. БРИГАДЕ
Број: 26
26 септембра 1944 г.
у 12 ч.

ШТАБУ XXI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

25-ог о.м. око 18 часова немачко-четничке банде напале су наше јединице на линији Прњавор — Враћевшница и после краће борбе успеле да потисну наш један батаљон и да овладају Враћевшницом. Прије нашег доласка на ову просторију немачке снаге налазиле су се у Каменици и Добрачи, а како извештавају било је још ових снага дуж комуникације ка Крагујевцу. Немачки напад био је потпомогнут са једним батаљоном Недићеве страже и 2 четничке бригаде. Наше јединице водиле су борбу и у току прошле ноћи са непријатељским истуреним деловима. Непријатеља смо ипак успели унеколико задржати. У току ноћи добили смо од вас нову заповест за пребацивање наших јединица на просторију Свраћковци — Врлетна Страна. До овог времена покушавали смо да ухватимо везу са јединицама IV Бригаде али у овоме нисмо успели, јер њихових јединица није било у области Борча. Поново смо упутили ваше курире, са заповешћу коју су носили од вас, у правцу где смо сматрали да се налази IV Бригада. Такођер смо синоћ упућивали наше курире за ваш штаб, који су носили извештај У коме смо вас извештавали о нападу непријатеља на наше јединице, и са другом званичном поштом. Ове курире вратио је комесар ове бригаде са мотивацијом да сте ви напустили [Г.] Милановац и да сте отишли у правцу Калиманића " Бољковца.

Чим смо пошли на нову просторију, батаљон који је ДРжао положај испред Враћевшнице примио је борбу коју је непријатељ наметнуо, тако да овај батаљон још није Дошао на просторију Врлетна Страна, али га свакога часа

¹ Оригинал, писан на машини. налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

очекујемо. Прелаз којим ће наићи овај батаљон код Ковиљаче осигуран је, и непријатељ истим не комуницира и по свему изгледа да непријатељ из Милановца није ишао даље од раскрснице путева код Неваде. Ми се сада налазимо са два батаљона и пратећом четом на просторији Врлетна Страна — Турско Брдо, контролишући правце према комуникацији која води за Рудник и комуникацију која води за Калиманиће. Наш један батаљон налази се код дивизијске и наше болнице као заштита, док се један налази у покрету од Враћевшнице преко Свраћковаца за Врлетну Страну.

Сматрамо да не би рђаво било да смо остали на просторији Црнућа — Бело Поље — Коњуша, где би могли успешно разбијати четничке формације. Непријатељ који је ишао од Крагујевца и са ким смо водили борбу, изгледа да је имао намеру да веже наше снаге за себе како би њихова главнина што лакше продужила покрет ка Руднику или Ваљеву. Друга вероватноћа постоји да би непријатељ могао своје снаге да извлачи из Крагујевца комуникацијом преко Страгара и Шаторње ка Тополи и даље.

25-ог о.м. добровољно се пријавио нашим јединицама и ставио се нама на расположење бивши народни посланик и сенатор адвокат Каменко Божић из Крагујевца, којег вам упућујемо. По његовој изјави он је побегао из четничког затвора.

Наше људство је прилично заморено услед сталних покрета, а прошле ноћи је добро и покисло, те је потребно најхитније тражити доделу зимског одела а нарочито шињела или неких кабаница за кишу, јер нам претстоје јесењи и зимски дани који су обично плодни са кишом и невременом. Такођер је и обућа неопходно потребна.

"Услед сталних покрета било је немогуће задржавати се дуже на извесним просторијама, те тако са мобилизацијом новог људства иде врло тешко, али смо ипак успели да мобилишемо у последња неколико дана око 35 бораца.

Очекујемо од вас нову директиву и задатке.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, мајор
Новак Р Перућин

БР. 149

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
И БАБИЧКОГ НОП ОДРЕДА ЗА НАПАД НА ВЛАСО-
ТИНЦЕ¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 27
26-IX-1944 год.
у час.

ШТАБУ VIII, X, XII БРИГАДЕ И БАБИЧКОГ ОДРЕДА

Положај

Ситуација: Немачки батаљон I алписке дивизије у јачини од 1.200 налази се на просторији Равна Дубрава — Завидинце — коса северозападно од с. Свође — к. 668 — Висока Чука (к. 808) — Билин Рид (к. 670).

Намера овога батаљона је да затвори правац према Нишу од евентуалног продора бугарских трупа које се спремају за офанзиву. У Лесковцу налази се до 2.000 Немаца. На левој обали Мораве и с десне стране пруге Грабовница — Дољевац налазе се четници у јачини око 1.500. Главне четничке снаге налазе се у Манојловце — Богојевац.

У Власотинцу налазе се 4—500 недићеваца и око 200 четника. Град је утврђен са спољним утврђењима која се налазе само на улазима града, на комуникацији. У граду се налази неколико утврђених зграда, док су школа, срез и Дом најјаче утврђени.

У с. Конопници налазе се четници, у јачини око 1—150 четника, већином мобилисани а нису сви и наоружани.

За напад и ликвидацију непријатељског упоришта Власотинце,²

НАРЕЂУ ЈЕМО:

VIII бригада са једним батаљоном вршиће напад правцем Јастребац — Власотинце. Са једним батаљоном поред реке Власине и вршити упад у град са истока.

Са једним батаљоном затворити правац од Лесковца, постављајући се на линији Прилепац — к. 298 — Бадинце.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 19/1, к. 1051.

² Види Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србије (за 30 септембар 1944 год.), док. бр. 200.

Овом батаљону дати у задатак да минира комуникацију Лесковац — Власотинце и да сруши мост преко Мораве.

Са једним батаљоном затворити комуникацију Грделица — Власотинце, с тим што ће претходно очистити с. Кукавицу и Орашје.

XII бригада још у току 27 о.м. по дану пребацити један свој батаљон у с. [М.] Ломницу одакле ће падом првога мрака пребацити за В. Ломницу, тако да до 20 час. буде у В. Ломници.

Задатак је овога батаљона да нападне и ликвидира с. Конопницу а потом поред реке Власине изврши упад у град.

Један свој батаљон поставити на положаје Крушевица са задатком затварања правца од с. Свође и Високе Чуке.

Два батаљона и то оне који су били данас на просторији Грнчар —• Линово — Црни Врх, с обзиром да су они најуморнији, оставити на просторији с. Брезовица, који ће бити у резерви.

Бабички одред са свим својим наоружаним људством поставиће се на положаје Корбулица — Сивац (к. 632) са задатком затварања правца од Равне Дубраве.

X бригада са своја два батаљона која се налазе у Рамном Делу пребаћиће се на просторију Орашје —• Градиште са задатком затварања правца од Лесковца у правцу Орашја.

I артиљериска батерија поставиће се на положаје Јастребац одакле ће својим дејством потпомагати ликвидацију града.

XII бригада упутиће 4 тешка бацача са муницијом и послугом (оне које је примила од III пиротске бригаде) на Јастребац где ће се јавити Штабу дивизије од кога ће добити наређења.

Свој бугарски тешки бацач послаће са батаљоном који ће нападати на Конопницу.

VIII бригада своје бацаче поставиће према нахођењу Штаба бригаде.

Хируршка екипа налазиће се у с. Д. Лопушња, где слати све теже рањенике.

Штаб дивизије такође биће у Д. Лопушњи а с једним чланом на Јастрепцу, где слати све извештаје.

У случају да се град не заузме у току ноћи продужити борбу и у току дана.

Заузимање Власотинца од велике је важности баш због тога што се у њему налазе главни наши непријатељи. И друго, заузимањем Власотинца добијамо већу маневарску просторију и непосредно угрожавамо Лесковац.

У борби треба бити енергичан, продоран и по упаду у град не дозволити непријатељу да врши прегрупације, већ настојати да се што пре ликвидирају утврђене зграде, за што употребити „Дон Буле“ и противтенковске пушке.

Уколико се са овим не би могло ликвидирати, створити могућност топовима и довући их у град за ликвидацију утврђених зграда.

По ликвидацији града VIII бригада оставиће један свој батаљон у граду, док са осталима се поставити на линији Бели Кам — Обешеник — Стајковац — Прилепац — Ладовица — Орашје — Козарје са задатком затварања правца од Лесковца и Грделице.

X бригада са два батаљона на просторији Доње Драгоље — Доњи Душник — Дуга Пољана. Са два батаљона: Орашац — Горша Купиновица.

XII бригада на просторији Липовица — Ломница — Крушевица — Рамни Дел са задатком затварања правца од Равне Дубраве и од с. Свође.

Бабички одред остаће на истим положајима са задатком затварања правца од Равне Дубраве.

Сав плен који се буде налазио у Власотинцу евакуисаће VIII бригада у правцу Јастрепца и Д. Лопушње. Евакуацију ће вршити интендант ове дивизије.

Заробљенике све слати Штабу дивизије.

Власт у граду успоставиће VIII бригада уз помоћ Среске команде Власотинце која ће доћи тамо.

Почетак дејства биће за артиљерију и минобацаче у 20 и 30 час.

До тог времена све јединице морају бити на евојим полазним положајима и за време дејства артиљерије и бацача* јединице ће вршити подилажење саме граду.

У 21 час отпочеће напад пешадије на град. Артиљерија и минобацачи престаће да дејствују.

Садејство између јединица мора бити до максимума. Такође и једновременим нападом.

Везу јединице ће одржавати међусобно патролама а еа нама куририма.

% читаво време борбе свака 2 сата штабови бригаде достављаће нам извештаје како би благовремено могли предузети потребно.

Уколико буде непријатељ интервенисао ма с кога правца у току 28 о.м. енергично га одбацивати назад, забацијући се с бока и из *позадине*.

Борбени знаци за 27—28: „Продири — дубоко“. Видни борбени знаци: пушка у десној руци избачена у страну 3 пута. Одговор: шајкача на пушци издигнута у вис.

Означавање линије докле су доспеле наше јединице обележавати паљењем ватри (малих шупица, кудеља сламе итд.).

Знак да је град заузет: избацити три ракетле беле право у вис.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, п.пуковник,
Драг. Ђорђевић

Командант, п.пуковник,
Ратко Софијанић

Начелник, мајор,
Валентин Хорватић

БР. 150

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТРНАЕСТЕ СРПСКЕ УДАРНЕ
БРИГАДЕ ОД 26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕ-
СЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТ-
НИКА У С. СИГАМА КОД ЖАГУБИЦЕ¹**

ШТАБ
14 СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
26-1X-44 г.
Пол.

ШТАБУ 23 СРПСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ Н.О.В.Ј.

Положај

Достављамо Вам извештај о борби која је вођена 26-1X-1944 г. у селу Сиге.

По добивеном наређењу наша бригада требала је једним делом да се смести и у село Сиге. Трећи наш батаљон, који се кретао као предходница бригаде, доласком у село Сиге приметио је код сеоеке школе и механе као и у околним зградама неко сумњиво кретање. Одмах је увидео да се то креће непријатељ, који још није обавештен да му ее наше јединице приближавају. Непријатеља је било концентрисано у сеоској школи, механи и околним зградама око две бригаде, и то: Млавска бригада под командом Павла

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 51/1, к. 951.

Вујисића и Хомољска под командом Блажа Радовановића, у јачини од 600 бандита.

Још пре покрета наш Трећи батаљон добио је заповест: крећући се у предходници да буде обазрив и да чисти све банде на које наиђе. Доласком његовим пред сеоску општину око 3 и 30 часова, брзо напада непријатеља потпомогнут на десном крилу са две чете Четвртог батаљона, изненађујући их, разбијајући их и заробљавајући их. Непријатеља је мртвих остало око 15. Ми смо имали једног мртвог, Вукадина Милошевића, земљорадника из Хума, командира И чете III батаљона, који се сам убио услед брзе употребе свога руског машингевера, и три рањена, од којих једна другарица теже.

Пошто је борба кратко трајала то је муниције потрошено врло мало.

Непријатеља је заробљено око 170, међу којима се налази ађутант команданта Млавске бригаде и један лекар, по имену Ерих Новак, који је раније радио у Орг. Тот.

Заплењено је око 120 пушака, 1 минобацач-лаки, 2 лака митраљеза, 1 шарац, 3 пушкомитраљеза, 1 противколска пушка, 3 машингевера, 2 пиштоља, 150 ручних бомби, 1 радио, 1 писаћа машина, троја кола експлозива и много других ствари.

26 по подне наредили смо Другом батаљону да крене у правцу села Милановац, Када су стигли у село, тамо им се предало око 20 четника са 5 пушкомитраљеза и око 29 пушака. Сазнали смо да се још неке четничке групе налазе у Белој Реци.

25 стигли смо у село Вуковац у 17,30 часова и задржали смо се до 21 час, одакле смо кренули правац Сиге. За све време је падала киша тако да је био доста отежан пут. Када смо дошли до Рибара, ту смо оставили једну чету из IV батаљона као и минерски вод са задатком да оду у Горњак и да сруше [Горњачку] Клисуру. Та чета стигла је 26 око подне у Клисуру и почела минирати Клисуру, али пошто су љотићевци у јачини око 500 са два тенка и два топа, имајући и минобацаче, посели Клисуру, то је се нашим онамогућио рад, због чега је минерски вод био принуђен да се повуче од цесте. У том истом моменту наишла је једна непријатељска колона из Петровца у јачини од 120 камиона и 16 тенкова. Наша чета је на њих отворила ватру, онда љотићевци су се развили у стрелце, & са топовима, минобацачима и митраљезима тукли од цесте. Ту је наша чета уништила 3 непријатељска камиона и неколико непријатељских војника којих број није нам познат. Наши су имали једног мртвог и два рањена. Непри-

јатељске колоне све и даље комуницирају, то јест пролазе у правцу Жагубице.

Наше намере за 27 о.м. су да са јачим снагама направимо заседе на цести где ћемо тући непријатеља и по могућству, уколико будемо могли, срушићемо Клисуру и у исто време гонићемо четничке банде из свих суседних места.

Ми ћемо се налазити на простору Сиге — Милановац — Близнак.

Чету која се налази са материјалом код Штаба дивизије упутите у састав своје бригаде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пом. политкома
Душан Витас

Командант
Јован Митић

Начелник
Миливоје Дрљевић

ШТАБ²
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
бр. 13
27. IX. 1944 год.
Положај

По предњем извештају предузето:

I

К-ту 14 корпуса достављен предлог да се 14 бригада похвали за успешан рад.

II

Свима једршицама ове к-де: похваљује се 14 бригада за успешно извршену акцију

III

У акта.

В.Д. начелника, мајор
Недељко³

У оригиналу је следећи текст написан руком.
Недељко Манојловић

БР. 153

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ И ШТАБУ ТРИНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ О РАСПОРЕДУ И БРОЈНОМ СТАЊУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ЈЕДИНИЦА У ЛЕСКОВЦУ И ОКОЛИНИ И О БОРБАМА ДИВИЗИЈЕ ОД 22 ДО 25 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ
XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. служб.
26 септембра 1944 г.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ
Оперативно одељење
и
ШТАБУ XIII КОРПУСА

СИТУАЦИЈА:

Непријатељске снаге: Немци, недићевци, љотићевци, добровољци и четници Драже Михаиловића налазе се на сектору ове дивизије на следећим местима:

1. — Лесковац. Немаца око 500 добро наоружаних са аутоматским оружјем, 6 тешких и 18 лаких минобацача, распоређених на периферији града од Ветерничког железничког моста до Текстилне школе — у десно према Монополу поред Шедрвана и цркве Св. Илије. Ови Немци су део алписке дивизије чија главнина се налази у Нишу. Ојачани су са 60 Шиптара на левом крилу до моста. Утврђени су у рововима који су ископани на растојању од по 20 метара, ровови су ископани за по 5 бораца. Задатак ових Немаца је одбрана града. Данас је у Лесковац стигло од Ниша појачање од 15 камиона Немаца, 2 тенка и 1 борна кола.

Недићевци: У граду има два батаљона (1 из IV и 1 из V пука). Њихова јачина је око 480 људи добро наоружаних аутоматским оружјем, са 4 тешка и 10 лаких минобацача у оба батаљона. Њихов распоред: од цркве Св. Илије поред Хисара до чесме на Стрелишту — поред гумаре до Нишког пута. Појачани су са 500 четника Косовско-јабланичког корпуса, који се налазе на положају од

¹ Оригинал, писан на машини. налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782 А.

чесме у Стрелишту до Нишког пута. Ове снаге располажу са три топа од којих се два налазе на Хисару, а један у близини гумаре код куће Ђорђа Лудајка.

Непријатељска одбрана града ојачана је са 10—13 тенкова, који се често крећу, и са два аутоматска топа рафала од 6 метака који се налазе у ггарку Девет Југовића. На свим положајима непријатељ има [на] крововима кућа митраљеска гнезда. Намере непријатеља су одбрана града, али по последњим извештајима много је ускомешан и има изгледа да се спрема за евакуацију.

2. — У Печењевцу има око 1200 Немаца добро наоружаних, 300 коњаника, 53 камиона, 52 топа, 10 тенкова и 3 камиона са муницијом.

3. — У Дољевцу с времена на време долази група Немаца из Ниша са 2—3 тенка и враћа се натраг.

4. — У Ншцу се налази I алписка и I баварска дивизија. Ове су дивизије распоређене у селима око Ниша, према планини Селичевици, према Зајечару, Сврљигу и Белој Паланци. Намера ових Немаца је обезбеђење извлачења са југа и затварање правца према бугарској граници.

5. — У Косаници налазе се четничке групе јачине око 400—500 четника слабо наоружаних са нешто оружја аутоматског. Ове четнике последњих дана разјурила је XI бригада, но исти се по проласку наших јединица поново враћају и концентришу.

6. — Од Врања је 40 камиона Немаца данас дошло у Лесковац.

Према најновијем извештају у Лесковац је стигла још једна колона Немаца јутрос 26 ов.м.

АКЦИЈЕ НАШИХ ЈЕДИНИЦА

22. IX. XI бригада на сектору Косанице најурила је групе Дражиних четника преко шиптарске границе. Наши губици: 4 мртва, 6 теже рањених и 3- лакше. Непријатељ је имао губитака, њихов је број непознат. Истог дана бригада је прешла на терен Горње Јабланице, Брвеник — Спонци.

XIII бригада на линији Грделица ↔ Рударе — Доња Јајина — Шишинце — Синковце. Имала је мање чарке са непријатељем код Лесковца.

XVII бригада на линији Турековац — Белановце — Винарачко лојзе — Каштавар. И она је имала припуцавања код Синковца и Печењевца.

XV бригада на положају Дреновац — Студенац и на просторији између Дољевца и Прокупља.

Лесковачки одред после јаке и упорне одбране од стране Арнаута заузео је варошицу Бујановац. Губици наши: 6 мртвих и 12 рањених. Губици непријатељски: 50 мртвих и више рањених. Плен: 1 вагон брашва, веколико пушака, 3 аутоматска оружја, нешто муниције и много друге спреме.

Ибарски одред запалио је железничку станицу Лешак на прузи Рашка — Кос. Митровица и уништили 90 вагона, запалили две цистерне бензина, убили неколико непријатељских војника и заробили 5 белогардејаца.

Горњојабланички и Пусторечки одред са XI бригадом на терену Косанице и Горње Јабланице.

Јастребачки и Раски одред још се нису јавили овом штабу.

- 23. IX. XI бригада** извршила покрет из Брвеника и Спонаца за Туларе. Један батаљов водио борбу са дражиновцима на Марковом Вису. Непријатељ је имао 9 мртвих. Наших губитака није било.

XIII бригада водила је борбу са непријатељем на периферији Лесковца и непријатељ је успео да потисне 4 батаљон са положаја код Д. Синковца, на положаје изнад Власа. Истог дана оштетила је пругу Лесковац — Грделица у дужини од 30—40 м. Минирала је путеве Лесковац — Грделица, Лесковац — Јајина, Лесковац — Рударе, Лесковац — Власотинце и срушила два пропуста на путу Лесковац — Грделица. Пут Грделица — Предејане минирала је и све тунеле и мостове на овоме путу срушила.

XV бригада минирала пут Кочане — Пуковац у дужини 4 км. На минско поље наишла је једна немачка колона и оштећен је један камион. Убијен је један Немац, а колона се вратила за Ниш.

XVII бригада на истим положајима.

- 24. IX. XI бригада** у селу Туларе. Није имала борби.

XIII бригада на истим положајима, код [ње] је стање непромењено, имала је мање чарке око Лесковца.

XV бригада водила је борбу са непријатељском колоном која се кретала од Ниша за Лесковац у јачини око 200 Немаца са 3 тенка и камионима. Борба је вођена од 10—13 часова. Непријатељ је потискао наше редове и прошао ка Лесковцу, али је имао 15 мртвих и рањених војника. Ми нисмо имали губитака.

XVII бригада са мавим деловима водила је борбу са Немцима који су били пошли у пљачку у селу Винарце. Немци су У паници побегли ка Лесковцу. Наши су имали 2 мртва. Непријатељски губици непознати. Истог дана на путу Лесковац — Ниш ова бригада помоћу нагазних мина уништила је један камион и оштетила два тенка. Убијен је један Немац.

25. IX. XI бригада налази се у покрету: Реткоцер — Секирача — Добри До.

XIII бригада на истим положајима.

XV бригада на истим положајима.

XVII бригада [на истим положајима]. Извештаји јучерашњих акција, уколико их је било, нису још стигли.

У вези формирања XVII дивизије² издали смо наређење да се намеето XIII бригаде на сектору Лесковац — Грделица од 27 ов.м. распореди јединице XV бригаде, а остале бригаде ове дивизије рокираће се у лево. За сада распоред наших снага је исти.

Издали смо наређење једЈШицама да услед најновије ситуације буду врло будне, да заведу најјачу контролу на комуникацијама, да изврше минирање путева и рушење мостова, да непријатељу постављају заседе и настоје да му задају тежи ударац при покрету његових колона са југа.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар-п.пуковник,
Србољуб Јосиповић

Командант-мајор,
Миле Ћаловић

² Односи се на Четрдесет седму НО дивизију, која је формирана 1 октобра 1944 године.

БР. 152

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ШЕСТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 26 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА И МАСУРИЧКОГ НОП ОДРЕДА ЗА НАПАД НА БЕЛО ПО- ЉЕ КОД СУРДУЛИЦЕ¹

ЗА П О В Е С Т

Штаба новоформиране дивизије 13 корпуса НОВЈ за 26 септембар 1944 године, секција Врање и Босиљград
1 : 100.000.

Опште стање и подаци о непријатељу:

Простор на коме делује наша дивизија је већим делом ослобођен. Јаче окупаторске снаге још се налазе једино у гарнизону Бело Поље (фабрика код Сурдулице). У овоме гарнизону према исказу јучерашњих заробљених Немаца има око 1000 немачких војника (Немаца, Чеха, Пољака и т.д.), 100 Арнаута и око 1400 Талијана без оружја. Располажу са 4 батерије, око 16 топова, већином противавионски. На свакој батерији као посада налазе се 50 Немаца и 90 Италијана. Поред топова свака батерија располаже и са по два противавионска митраљеза. Свака батерија је утврђена и ограђена са бодљикавом жицом. Остали део непријатељске посаде налази се у самој фабрици. Морал код немачких војника је у опадању с обзиром на општу ситуацију и што су отсечени са свих страна, али увек гаје наду да ће их њихове снаге које се повлаче из Грчке ослободити, док код Италијана и Арнаута морал је слаб, што се закључује по томе што сваког дана у групама беже и пријављују се нашим властима. Стање на сектору Врањско услед скорашњег нашег доласка на овај сектор није нам јасно, једино је [јасно] да се на сектору Бујановац јучер водила борба, резултат још непознат.

Наше снаге: 4 бригаде новоформиране дивизије, Масурички одред и полу-батерија топова бугарске војске.

Намере непријатеља: одржати гарнизон у Белом Пољу У својим рукама, вршити испаде на наш ослобођени териториј у циљу узнемиравања наших снага, пљачке и т.д.

Наше намере: напасти непријатељски гарнизон Бело Поље у циљу уништења и проширења ослобођене територије, на -осталим секторима бранити слободни териториј.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 3/1, к. 1340.

нападати непријатељске саобраћајне везе и маша упо-
ришта.²

У циљу извршења предњих задатака,

НАРЕЂУЈЕМО:

1) Бригада,³ ојачана са једним бугарским топом, један свој батаљон упутиће на сектор Бујановац — Врање са задатком како је већ раније добио наређење. Са два батаљона извршити напад на немачке батерије у Загужану, Алакинцу и Житорађи, а један батаљон оставити у бригадној резерви.

2) Бригада,⁴ ојачана са једним бугарским топом, са своја два батаљона напашће непријатељске батерије код санаторијума и на падинама к. 680 северно од Сурдулице. Остатак снага ставити у резерву и осигурање извршеног задатка.

3) Прва врањска остаје на простору свог деловања, с тим што ће одлучно бранити сваки покушај непријатеља да упадне на ослобођену територију. На сектору бити што активнији, у заједници са батаљоном I бригаде који је упућен на тај сектор изводити операције те на тај начин осигурати лакше извођење акције на Бело Поље. Штаб бригаде одмах ће поднети детаљан извештај о стању на сектору деловања и у јединици.

4) Друга врањска и Масурички одред за сада остају на простору свога деловања, с тим да буду активнији. Овом штабу најхитније доставити стање у јединици и на сектору где делује.

Веза: Све јединице настојаће да веза између овог штаба и нижих јединица буде што тешња и редовитија. Пошто нашим скорашњим доласком на овај сектор веза до сада није постојала, то овој грани посветити што већу пажњу, јер од солидне и брзе везе зависи и успех акције. Све док се не успоставе зрачне линије и док не будемо имали довољно техничких средстава за организацију службе везе, служити се курирском везом и писмено или усмено. У току акције слати најмање сваког сата по¹ I извештај. У предвиђеној акцији учествоваће и бугарска арти-

² Види док. бр. 190.

³ У почетку се звала Прва пиротска бригада, а касније, када се спојила са Првом врањском бригадом и ушла у састав Четрдесет шесте НО дивизије, преименована је у Двдесет пету српску бригаду.

⁴ Друга пиротска бригада. Спојила се са Другом врањском бригадом и ушла у састав Четрдесет шесте НО дивизије као Д^{8а} десет шеста српска бригада.

љерија, која ће пре почетка напада на пола сата вршити гађање на батерију код санаторијума и Житорађа — Алакинца; везу између артиљерије и пешадије означити паљењем ватре, тако да не дође до тога да би сопствене снаге трпеле ватру.

Санитет: Дивизијски санитет за време ове акције налазиће се у селу Ђурковици;⁵ бригада ће своје бригадне амбуланте поставити на правцу свога напада. Рањенике слати и то: Прва бригада за болницу у Врањској Бањи, а Друга за Власину.

Интендантура: Пошто интендантура дивизије још није организована, то ће штабови бригада, преко својих интенданата, организовати што бољу исхрану својих јединица, како за време борбе тако и после борбе. Ово вршити преко команде места и народно-ослободилачких одбора.

Почетак акције: 26 овог месеца у 21 час, без закашњења; до тога времена тући батерију са тешким бацачима, а коју ће такође тући и топови бугарски. Јединице за то време нека врше привлачење ка положајима, те по престанку изврше напад.

Знаци распознавања: за ноћ 26/27 септембра: бомба — Босилград — Урош, а за 27/28 септембра: пиштољ — Пирот — Миле.

Место штабова: Штаб дивизије биће на коти 543 североисточно од Сувојнице, као и бригаде сместиће своје штабове на правцу свога деловања, а о томе известити овај штаб.

Начин извршења акције: Пошто је ова акција која се изводи прва за нашу дивизију и бригаде, с обзиром на неискусне и младе борце, то ће се све старешине за време извршења исте заложити да би се иста са успехом извела. Зато је потребно да се људство добро припреми ради извршења, објаснити им значај ове операције, како војнички тако и политички. Ради лакшег извршења задатка нарочито је важно искористити дејство тешког оружја, те распоредом свог аутоматског оружја и формирањем ударних група (јуришних одељења) моћи ће се постићи жељени Циљ. У случају да се овлада непријатељском батеријом, Даљни поступак био би продор на непријатеља у самом Његовом центру, а у овом случају напад на фабрику. Пошто се на непријатељским батеријама претежним делом налазе Италијани, то приликом напада позивати италијанске војнике са повиком: „Не гините лудо, бежите ка нама партизанима“.

⁵ Вероватно Ђурковица.

Заробљеника уколико буде слати одмах у овај штаб,
а о заробљеном плену поднети писмени извештај.

Поступак по завршеној или неуспелој акцији: Уколико акција успе издаће се накнадно наређење за даљи рад, ако не успе, Прва бригада сконцентрисаће се у својој ранијој бази, т.ј. у селу Јелашници, где ће добити наређење за будући рад, а Друга бригада остаће на блокади Белог Поља, са распоредом: Сурдулица — Масурица — Сувојница,

На извршење.

Пријем заповести потврдите.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, п.пуковник,
Милија Станишић с. р.

Командант, п.пуковник,
Том. Ј. Поповић,⁶ с. р.

Достављено 1, 2, 3, 4 бригади
ове дивизије и Масуричком
одреду.

Да је овај препис веран своме оригиналу тврди и
оверава

Командант, п.пуковник,
Том. Ј. Поповић

(МП)

⁶ Томица Поповић

БР. 153

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДИВИЗИЈА ЗА
ОСЛОБОЂЕЊЕ МАЧВЕ И ПОЦЕРИНЕ¹

ШТАБ
XII КОРПУСА НОВЈ
О. бр. 46
27 септембар 1944

ШТАБУ XI НОУ ДИВИЗИЈЕ

Ситуација: После вишечасовне упорне борбе, јединице нашег Корпуса разбиле су непријатељску концентрацију на сектору Лешница — Цер, заузеле Лешницу, овладале Цером и продрле у Мачву и Поцерину до линије Бадовинци — Змињак — Добрић — Слатина. У току ових бојева непријатељ је претрпео тешке губитке.

Непријатељ је главнином побегао према Богатићу и Шапцу, деловима преко Дрине у Босну (четници) и деловима преко Поцерине.

Према наређењу Врховног штаба, VI — пролетерска — дивизија непосредно ће садејствовати са нашим Корпусом. Једна бригада одмах ће се поставити на сектор Влашић [Пл.] — Текериш, као обезбеђење нашег десног бока. Са другом бригадом поставиће се на сектор Крупањ — Столице, као обезбеђење наших леђа и као наша евентуална прихватница. Јединице нашег Корпуса повезале су се са јединицама III корпуса у Зворнику.

Задатак: Ослободити Мачву и Поцерину. Сатерати непријатеља у Шабац. Успоставити територијалну везу са Сремом. Војнички и политички сређивати ослобођену територију. Провести добровољну мобилизацију нових бораца, тако да се дивизије попуне на бројно стање 6—8000 бораца.

¹ Оригинал, писан на машини. налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 782А.

За изврљење предњег

НАРЕЂУЈЕМО:

1. XI НОУ дивизија поставиће се једном бригадом на сектор Радовашница — Двориште, са задатком сређивања тог сектора, контролисања Цера као наслоне тачке, одржавања везе са бригадом VI пролетерске дивизије на сектору Текериш — Влашић и држања прихватнице бригади која ће продирати према Шапцу. Са другом (јачом) бригадом продирати упоредним правцима: Грушић — Маове — Јевремовац — Шабац и Грушић — Метковић — Варна — В. Врањска — Мишар — Сава, са задатком блокирања Шапца са јужне и југоисточне стране, сечења комуникације Шабац — Орид и успоставе везе на Сави са Сремом.²

2. XVI НОУ дивизија поставиће се једном бригадом на сектору Прњавор (један батаљон) — Чокешина — Петковица (главнина) са задатком сређивања тог сектора, контролисања Цера као наслоне тачке, одржавања везе са јединицама XI дивизије преко Веле Реке, контролисања Вадовинаца и држања прихватничког положаја бригадама које ће продирати према Шапцу и кроз Мачву. Другу бригаду поставити на сектор Липолиста, са задатком продирања према Шапцу упоредним правцима: Лицолист — Дуваниште — Слепчевић — Сокина Механа — Мајур — Шабац и Липолист — Богосавац — Шабац, обухватајући тако Шабац са југозападне и западне стране. Ова бригада би, у садејству са бригадом XI дивизије, провела блокаду Шапца. Своју трећу бригаду поставити на сектор Петловача — Змињак са задатком овлађивања Мачвом северно од комуникације Шабац — Прњавор и избијања на Саву на целој њеној дужини на сектору Мачве. Ова бригада би држала чврсто упориште на сектору Петловача — Змињак, одакле би по батаљонима или целокупна (што ће зависити од конкретне ситуације) чистила постепено непријатељска упоришта у Мачви и продирала према Сави.³

3. XXXVI НОУ дивизија поставиће два батаљона на сектор Лешница — Ново Село, са задатком обезбеђења бока XVI дивизији од Дрине, са сектора Јања — Бијељина, и чврстог држања, у случају потребе, чворних тачака Шанац — Видојевица, које претстављају кључ читавих позиција на Церу. Са осталим јединицама поставити се на сектор Ковиљача (један батаљон) — Лозница — Клупци — Руњани. Контролна одељења држати у Шору (Липничка Механа). Задатак дивизије је контрола Дрине, разбијање

² Види док. бр. 168 и 169

³ Види док. бр. 158

четничких група према Зворнику, одржаваће везе са јединицама III корпуса, одржаваће везе са јединицама VI пролетерске дивизије на сектору Крупањ — Столице, сређиваће Јадарског среза и, нарочито, изградња и обезбеђење аеродрома. По питању аеродрома Штаб дивизије ће бити у непрекидном контакту са инг. Стевом Утјешановићем, стављајући му на расположење потребно људство и материјал. Скренути пажњу јединицама на сектору Лешница — Ново Село да буду у сталном контакту са јединицама XVI дивизије, обавештавајући их благовремено о свакој промени на свом сектору.⁴

4. Брдска батерија налазиће се под командом Штаба XVI НОУ дивизије.

5. Јединице одређене за продирање према Шапцу тељеито ће уништити све излазне комуникације из града. Јединице XXXVI дивизије уништиће све мостове на комуникацији Лозница — Драгинац — Завлака.

6. Штаб корпуса налазиће се у с. Чокешина.

7. Скрећемо пажњу штабовима дивизија да одрже иницијативу у својим рукама, не дозвољавајући непријатељу да се среди и да предузме противнапад. Одржаваће иницијативе не сме да значи такво растурање јединица које би, у случају потребе, онемогућило брзу концентрацију наших снага. Потребно је благовремено прикупити податке о непријатељу и брзим покретом ударити, не дозвољавајући му да да јачи отпор. Имати у виду сваког момента о месту где се налази непријатељ, о распореду и покрету својих јединица. Испољити, у сваком моменту, пуно садејство са сваком оном јединицом која води борбу.

8. Хитно прикупити што детаљније податке о непријатељу у Шапцу, његовом распореду, утврђењима и наоружању.

9. По добијању већ најављеног материјала од В.Ш., наш Корпус ће предузети нове операције у садејству са нашом авијацијом.

10. Дивизије ће узети нови распоред у току сутрашњег дана, приступајући одмах са нових просторија извршењу постављених задатака. Обавезно јавити места штабова. Одржавати редовну радио-везу, употребљавајући курире са одговарајућом пратњом за важније извештаје.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М . П .)

Политички комесар,
пуковник **С. Митровић**

Командант,
генерал-мајор **Д. Лекић**

⁴ Види док бр. 162

БР. 154

**ОПЕРАТИВНИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИНАЕСТЕ ПРО
ЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ОД 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД ГПД
БУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ОД
1 ДО 26 СЕПТЕМБРА¹**

ШТАБ
XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ *
„РАДЕ КОНЧАР“
Бр. 1/44
Дана 27. IX. 1944 године

Предмет: оперативни извештај.

ШТАБУ I ПРОЛЕТ. ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Достављамо Вам оперативни извјештај за мјесец септембар 1944.

1. IX. 1944. — I и V багалањон помјерили се са положаја Палисад — Краљеве Воде² на сектор Кнежевићи — Мачкат са задатком затварања правца Ужице, док остали дјелови Бригаде налазили су се: Палисад — Краљеве Воде — Градина.

2. IX. 1944. — Бригада са свим дјеловима помјерила се у правцу Ужица, на положај Кнежевићи — Мачкат — Бела Земља — Јабучје. Распоред Бригаде био је слиједећи: I батаљон: Забучје, II батаљон: Жигале, III батаљон: Бела Земља — Дријетањ, IV батаљон: Мачкат, V батаљон: Кнежевићи са осталим дјеловима Бригаде. Опћи задатак Бригаде на овом сектору био је затварање правца од Ужица.

3. IX. — Бригада на истим положајима, без промјена, једино што је V батаљон упутио једну чету Команди мјеста Чајетина, као посаду истог мјеста, а II батаљон један вод као посаду на станици (жељез.) Врутци. Истог дана није долазило до борбе.

4. IX. — Бригада остаје на истим положајима без промјена. I батаљон вршио мање припуцавање на Ужице. По осталим батаљонима радило се војнички и политички.

5. IX. — Бригада се налазила на истим положајима. I батаљон вршио мање припуцавање на Ужице. Са осталим батаљонима радило се војнички, као и политички.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 28/2, к. 727.

² Сада: Партизанске Воде.

6. IX. — Без промјене. I батаљон врши припудавање на непријатеља, тукао са тешким бацачем по непријатељским рововима. Том приликом непријатељ је одговарао са ватром из тешких бацача од које је погинуо један друг и 3 лакше рањена. Остали батаљони радили су вој. и полит.

7. IX. — Преко дана Бригада остаје на истим положајима. У 24 часа, према наређењу Штаба дивизије, Бригада извршила покрет за Јелову Гору, правцем: Жигале — Бетиња — преко пруге и цесте на сектор Јелова Гора — Расадник — Јефтовићи, дочим IV батаљон остаје и даље на сектору Мачкат са задатком затварања правца од Ужица.

8. IX. — Бригада стиже на сектор Јелова Гора — Расадник — Јефтовићи у 7 часова. I батаљон и III заузели су положај Расадник — Јованчевићи у исто вријеме, када су батаљони заузимали положаје, непријатељ је надирао у више правца према положају батаљона. Батаљони у 8 часова прихватили су борбу са непријатељем и исту водили до 3 часа послје подне. У исто вријеме непријатељ је успио одбацити батаљоне са њихових положаја на положај Ђаков Камен — гдје су заузели поновно положаје. Непријатељ био је бројчано јак и упоран у борби; правио на свим правцима јурише. У 16 часова долази IV батаљон, који је био на сектору Мачкат, заузима положај Ђаков Камен, између III и I батаљона. Са батаљонима III крајишке бригаде тачно у 17 часова извршен је протунапад на непријатеља, који је упорно надирао на наше положаје, уз помоћ наших тешких бацача, који је у потпуности успио и непријатељ је био до краја разбијен и потиснут у правцу Косјерића, батаљони су заузели положаје које су ујутро држали. У тим борбама имали смо 10 рањених и 3 погинула друга, док непријатељ је имао 252 мртва и много рањених, 3 заробљена. Заплијењено 38 пушака, 1 „шарац“ и остале спреме. Преко ноћи батаљони остају на истим положајима.

9. IX. — Са I, III и IV батаљоном наставља се са гоњењем непријатеља у правцу Кикови — Прљуша — Косјерићи — Граница — Бобија. Непријатељ није нигдје сачекао наше јединице, већ је отступао у правцу Пожеге и Добриње. Исти батаљони преко ноћи задржали су се на сектору Градина — Граница и Бобија са задатком затварања цесте од Пожеге и осигурања од Добриње. Остали дјелови Бригаде у 22 часа стигли су на сектор Градина, гдје су се задржали.

10. IX. — Бригада врши покрет у 12 часова у правцу Бобија — Субјел на сектор Љутице, са задатком осигурања од Богданице.

11. IX. — У 10 часова прије подне извршен је покрет на сектор Брајићи — Сувобор. У 21 сат Бригада је стигла на одређену просторију и заузела положај за осигурање Бригаде — за краће вријеме, односно — за преко ноћи.

12. IX. — У 12 часова извршен је покрет за Љиг — правцем: Сувобор — Кадина Лука. У самом граду Љигу није се налазио непријатељ. Бригада је заузела слиједећи положај: један батаљон Ливадица, један Бранчићи, а У-ти жељезничку станицу Кадина Лука, док Други батаљон и остали дјелови Бригаде смјестили се у с. Велишеви. Доласком на исти сектор уништено је 2500 метара жељезничке пруге и срушен један жељезнички мост дуг 30—40 м. Бригада давала осигурање од правца Лајкавца — Горњег Милановца и Чачка.

13. IX. — Бригада остаје на истим положајима са истим задатком. До борбе није долазило. У граду Лајковцу одржан је збор. У 21 час, по наређењу Штаба дивизије,³ Бригада извршила је покрет на сектор Наномир — Вировци — Маркова Црква — Словац.

14. IX. — У 4 сата ујутро Бригада стигла на одређени положај. I батаљон заузео је положај Словац, IV батаљон Оштриг,⁴ III батаљон Маркову Цркву, V батаљон Наномир, II батаљон као резерва, са Штабом бригаде и осталим ситним јединицама, у с. Вировци. Тога дана непријатељ у јачини од 100 војника наишао је пругом од Лајковца ка Словцу. Истога је дочекала једна чета I батаљона и прихватила борбу и присилила га да се повуче натраг за Лајковац. Том приликом нанесено је непријатељу 5 мртвих. Такођер непријатељ из правца Ваљева крстарио је до Лознице, гдје је имао посаду. Исте камионе тукао је IV батаљон са положаја Оштриковац са бацачем и нанио му око 10 мртвих и рањених војника. У току ноћи I и IV батаљон добио је задатак да нападне непријатеља који се налазио у Лозници. Пошто батаљони нису стигли на вријеме, нису напали непријатеља у ноћи, већ сутрадан. Положај Словац преузео је III батаљон.

15. IX. 1944. — У 11 часова непријатељ у Словцу, који је био јак 200 војника, састав Њемци, напао је I и IV батаљон. У исто вријеме напада, непријатељ био је већ у покрету у правцу Ваљева, јер је сам био напустио Лозницу, наше снаге пристигле су њихову заштитницу, која је била у јачини од 40 војника, коју су растјерале и иста је побјегла у правцу Ваљева. Том приликом непријатељ је имао 5 мртвих и два заробљена војника. Истог дана непријатељ је

³ Види док. бр. 30

⁴ Оштриковац

продро из правца Лајковца за Словац са 3 тенка и 20 камиона, гдје га је III батаљон задржао. У току ноћи сви батаљони повратили су се на своје старе положаје и то: I батаљон — на сектор Словац, тј. на прве коте изнад Словца, IV — Оштриковац, а III батаљон — Маркова Црква.

16. IX. — Ујутро рано, око 6 часова, пребачен је IV батаљон са сектора Оштриковац на Јеринин Град, као и III батаљон са двије чете да нападну непријатеља који се задржао на сектору Словац. Батаљони уз краћу борбу успјели су непријатеља протјерати у правцу Уба; када је непријатељ протјеран из Словца, батаљони су наставили тјерање непријатеља. У исто вријеме примјећена је из правца Уба јака моторизација, која је надирала ка Словцу. Пошто су се сва три батаљона налазила преко цесте и пруге и били одсјечени, одмах је постављен II батаљон, који је био у резерви, на сектор Маркова Црква, тако да спријечи непријатељу надирање преко Колубаре. Пошто непријатељу је био главни циљ спасти посаду, која је била нападнута у Ваљево, није се задржао, већ је продужио право за Ваљево. У ноћи батаљони, који су били преко Колубаре, односно пруге и цесте, пребацили су се на сектор Шушеока.

17. IX. — У 15 часова IV батаљон стигао је поново на положај Оштриковац, III — Вировци, дочим I —< Топлице, као резерва Бригаде. У 19.30 часова поновно кренули смо са IV, III и II батаљоном преко Колубаре да нападнемо непријатеља, који се налазио на сектору Јеринин Град — Штепање и чукама изнад самог Словца, тако да би осигурали прелаз јединицама наше Дивизије, које се требале исто вече пребацили преко Колубаре. Прије на 1 сат него смо ми стигли непријатељ се повукао у правцу Уба. Батаљони су се повратили на своје старе положаје, дочим једна чета II батаљона остала је у самом Словцу за прихват наших јединица, које су се требале пребацили преко Колубаре.

18. IX. — Бригада до 12 сати налазила се на истим положајима. У 12 часова извршен је покрет на сектору Пепељевац — Прњавор. Навече у 11 сати кренуо је I и IV батаљон за Лазаревац са намјером да разоружа посаду која се налазила у истом граду. Непријатељ је прије нашег уласка у град напустио исти и тако није долазило до борбе. Том приликом заробљено је 25 Талијана, без оружја. V батаљон заузео је Лајковац. Непријатељ који је био у истом мјесту уз краћу борбу побјегао је. Заробљена су 4 непријатељска војника и то поднаредници Пољске страже. На нашој страни није било губитака.

19. IX. — II батаљон извршио је покрет од Пепељевца на сектор Ћелије са задатком осигурања од Вреоца, док IV батаљон, као и I, налазио се на сектору Лазаревац са осигурањем од Вреоца и Аранђеловца.

20. IX. — Бригада на истим положајима. У 20 часова кренуо је III батаљон за село Чибутковицу, гдје су се налазили четници. Исти батаљон стигао је у Чибутковицу у 23 часа, али четници који су били у истом селу побјегли су прије него су наши стигли. Том приликом заробљено је 8 камиона (7 исправних и један неисправан).

21. IX. — III батаљон у 12 часова вратио се у Прњавор на одмор, II батаљон извршио је покрет за Лајковац, смијенио V батаљон, који је кренуо у састав своје Бригаде. Непријатељ са два тенка и 50 војника у 16 часова кретао је у правцу Лазаревца, који је био дочекан и повраћен натраг у правцу Вреоца.

22. IX. — Бригада на истим положајима, тј. I бат. Шопић — Бурово, IV — Лукавица, остали дјелови Бригаде, који су били на сектору Прњавор, извршили су покрет за с. Петка. I батаљон кренуо је у 19 сати за с. Жеоке, гдје је наишао на четнике, којих је било 300—400, које је уз врло кратку борбу разјурио. Том приликом заробио је 14 четника са 13 пушака. Батаљон се ујутро вратио на своје пшожаје и то: Бурово — Шопић.

23. IX. — Бригада на истим положајима, без промјена.

24. IX. — Бригада на истим положајима, без промјена. Радило се војнички.

25. IX. — Бригада на истим положајима, без промјена. Радило се је војнички.

26. IX. — Бригада на истим положајима, без промјена.

27. IX. —: Без промјене.

Распоред Бригаде је сада слиједећи: I батаљон налази се у Шопићу са задатком затварања правца од Вреоца, II батаљон — Лајковац, затварање правца од Уба, III батаљон — Петка, као резерва Бригаде, IV батаљон: Бурово — Дрен. Штаб бригаде са осталим дјеловима: с. Петка.

Критички осврт:

Припреме за покрет и излажење на положај показали су у задње вријеме корак напријед, али још није постигло врхунац. Опрезност наших јединица није на највећој висини, а то долази из тога, што непријатељ нигдје у задње вријеме не сачека наше јединице, већ правовремено побегне. Војнички рад по јединицама није задовољавајући из тих разлога више што има много нових другова, те *би*

томе требало више посветити пажњу; у погледу тога подузета је мјера.

Код бораца и руководиоца осјећа се жеља за борбом и покретима. Бригада као цјелина способна је за извршење свих задатака, с тим више што су чете, односно батаљони у задње вријеме бројчано јачи.

Обавјештајна служба је врло добра.

Санитетска служба у посљедње вријеме бројчано јача.

Интендантура задовољава, једино осјећа се велика босота бораца, како старих, тако још више нових.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар:
мајор:
Денац Иван

(МП)

Командант:
мајор:
Жежељ Милан

БР. 155

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ СРП-
СКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ, ПРВОГ И ПЕТОГ БАТАЉОНА
ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ЧЕТ-
НИКЕ¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 169
27-IX-1944
У 15 ч.

ШТАБУ III СРПСКЕ БРИГАДЕ, I и 5 БАТАЉОНА
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Обавештени смо од Главног штаба да ће на сектор Разбојна — Брус као појачање нашој дивизији стићи једна бригада најкасније сутра 28 о.м. навече, а остале две бригаде прекосутра 29 о.м.

До доласка 24 дивизије² неопходно је потребно да не дозволимо непријатељу да даље продре на десну обалу

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 732 А.

² Види док. бр. 161

Расине и према Јастрепцу. У том циљу у току идуће ноћ предузећемо један противнапад на непријатеља.³

У циљу извршења противнапада

Н А Р Е Ђ У Ј Ћ М О :

1. — Два батаљона III српске бригаде извршиће напад на непријатеља 27 о.м. у 20 ч. на сектору Горњи Доњи Степош и Шаврани и прогонити га правцем Мешев — Дољане — Себечевац — Г. Ступањ, а једна колона правцу Жабаре — Парлог.

2. — 5 батаљон извршиће напад на непријатеља 2 о.м. у 20 ч. правцем Витановац — с. Купци — Штитари Копиљарац — Гаревина — Новаци.

3. — 1 батаљон IV пролетерске бригаде ће такођ напасти непријатеља 27 о.м. у 20 час. правцем Јабланица Гркљане — Мајдево — Ристино Гувно — Злегиња — Трнавци.

4. — 1 батаљон ће упутити један вод правцем Гркљане — с. Суваја и ту да ухвати везу са Штабом бригаде

5. — У случају успешног прогоњења гонити га енергично и што даље, но, уколико би дошло до повлачења, св батаљони би заузели своја полазна места за напад оа исти задатком.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п. пуковник,
М. Ђуровић

Командант-п. пуковник
Сред. Урошевић

П.С. — Уколико 1 или 5 батаљон имају везу са V српском бригадом нека их обавесте где се ми налазимо Ј да нам пошаљу опширан извештај где се они налазе и уопште о ситуацији у бригади.

³ Види док. бр. 202

БР. 156

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ О РАСПОРЕДУ И ДЕЈСТВУ СВОЈИХ ЈЕДИНИЦА ОД 22 ДО 26 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ
V НО УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
I КОРПУСА
Пов. бр. 234/44
Дне 27 септ. 1944 год.

**ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВ
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

Положај

Достављамо вам извештај о борбама и раду дивизије: Ноћу 22—23 ов.м. променили смо распоред дивизије тако да нам је Прва бригада била на сектору с. Јеловик, Десета бригада на сектору Венчац —• Вукосавци, Четврта бригада на сектору Живковци, XXI српска бригада на сектору Даросава —• Букуља. Овакав распоред јединица извршили смо да би спречили непријатељско продирање од Рудника ка Аранђеловцу, као и да би могли извршити напад на непријатеља у случају да крене за Љиг.

23 ов.м. у току дана непријатељ је, јачим снагама, запосео све висове поред цесте која води од Рудника за Тополу, вршећи бочно обезбеђење моторизацији и коморама које су ноћу 23/24 ов.м., као и у току 24, кретале ка Тополи и преко исте ка Младеновцу и даље.

24 ов.м. између 16 и 17 часова непријатељ је заузео с. Бања, одакле је јаким минобацачком и арт. ватром дејствовао на Венчац, тако да је између 17 и 18 часова непр. пешадија, јачине око једне компаније Немаца, успела да заузме Венчац,

25 ов.м. на свим секторима без промене. Непријатељ није активан, сем извиђања мањим одељењима.

26 ов.м. извршили смо поновну промену нашег распореда и то: I бригада на сектору с. Вукосавци са задатком да протера непријатеља са Венчаца и Бање ради постављања заседа на интернационалном друму. Десету бригаду смо повукли на сектор с. Драгољ —• Белановица, у резерву и

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 20/3, к. 782-А.

ради војничког рада по јединицама. Четврта бришда налази се на сектору с. Мисача са задатком дејства на комуникације Младеновац — Београд, а један батаљон смо упутили са Космајским одредом са задатком дејства на терену Космаја, разбијаша четника и недићеваца, као и прихваћања добровољаца који излазе из градова и мобилизације на овом терену.

26 ов.м. смо одржали конференцију са штабовима бригада, на којој смо расправљали о садашњој ситуацији у Србији, задатку наших јединица, а посебно наше дивизије као и о унутрашњим проблемима у нашој дивизији.

27. о.м. на свим секторима без промена. Немамо¹ извештаја од I бригаде да ли је протерала непријатеља са Венчаца.

Оа батаљоном на Космај упутили смо радио-станицу, тако да ћемо моћи добијати извештаје о ситуацији на Космају и околини.

Издали смо наређење Космајској бригади да дође на сектор с. Живковци ради потребне организације. XXI срп. бригада (штаб) била је на састанку и ми смо упутили нашег помоћника шефа об. центра за организацију об. службе, а упутићемо' и референта санитета за организацију санитета у истој бригади.

Добили смо од вас допис за формирање курса за артиљерце, у вези чега вас извештавамо да ми старих артиљераца немамо, а исто тако резервних и активних официра, сем друга Рагиба који је био начелник штаба бригаде а који сада, заједно са поручником Бошковићем, врши обуку са људством које смо ми издвојили за дивизион (4 топа), који треба да добијемо. Ми смо издвојили довољан број људства и исто ће моћи код нас завршити курс и оспособити се за топове које треба да добијемо.

Другове које сте тражили за лаки батаљон, упутићемо на време.

Примили смо знаке распознавања и наређење за постављање на нове дужности.

Ми се налазимо у Белановици.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник, потпуковник:
Ратко Мартиновић

БР. 157

**ЦЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАНАЕСТОГ КОРПУ-
СА НОВЈ О РАЗБИЈАЊУ ЧЕТНИКА НА СЕКТОРУ НОВО
СЕЛО — ЛЕШНИЦА — ВИДОЈЕВИЦА — ЦЕР¹**

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Број: служб.
27 септембра 1944

ШТАБУ ХИИ КОРПУСА НОВЈ

- 1) По заповести Штаба корпуса од 25 о.м.² кренули смо у напад на непријатељске снаге, које су биле концентрисане на сектору Ново Село — Лешница — Видојевица - Цер.

Услед ситуације која је била истога дана и чврсте неповезаности Штаба бригаде са Штабом дивизије, као и лошега времена те ноћи, II бригада која је била на левом крилу наше дивизије и која је требала да одигра главну улогу у садејству са нашом ХХХВИ дивизијом, она је много закаснила, тако да је у контакту са непријатељем дошла тек у 12 сати. По доласку на Видојевицу приступили су енергичном прогањашу непријатеља где су и успели. Поеле краће али оштре борбе непријатељ је збачен са Видојевице, тада се повезала чвршће са, III бригадом и приступила ликвидацији Лешнице, коју је непријатељ покушао да брани. После сат и 45 мин. кркланца, непријатељ је натеран у панично бегство, где су га сачекали два батаљона II бригаде и потпуно разбили и искомали. Непријатељ је оставио на бојном пољу ва сектору наше II бригаде око 40 мртвих, осим онога што је товарио у камионе и кола и извукао за Шабац. Том приликом заробљено је: тешки бацач са 60 мина, 2 „Збројовке“, 2 енглеска „Брена“, 12.000 маузер муниције, 100 граната за противколски топ, 4 пољска телефона и 5 запрежних коња као и известан број пушака и друге спреме.

Наши губици II бригаде 5 мртвих и 4 рашена, од којих је подлегао ранама пом. политкомесара II батаљона, друг Ераковић.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 21/3, к. 951.

² Види док. бр. 139

Наша IV бригада кретала се правцем Јошево Вел. Церје :— Стојанова Коса — Чокешина. У Чокешину стигла је у 14 часова. По доласку на ову просторију оријентисала је своја два батаљона на цесту у правцу Прњавора. У исто време четници у јачини 150—200, који су бежали испред V козарске бригаде, напали су нашу пратећу чету, тако да је IV бригада морала вратити своје батаљоне и разбила ове четничке банде. Непријатељ осетивши борбу на сектору Чокешине пребацио је са неколико камиона извештав број белогардејаца из Лешнице, који су требали избити од Прњавора на Чокешину да би напали бочно батаљоне II бригаде, али су наишли на делове IV бригаде, која их је развитлала. По ликвидацији Видојевице, Лешнице, Чокешине, два батаљона II бригаде, три батаљона IV бригаде и два батаљона I бригаде гонили су непријатеља Ново Село — Прњавор — Рибари ка Петловачи. По избијању у Прњавор батаљони I бригаде наишли су на разбијене делове који су пружили мали отпор из железничке станице и побегли према Шапцу. По завршеном гоњењу разместили смо бригаде на овом сектору.

I бригада на сектору Липолист — Петловача,
II бригада на сектору Петковица,

IV бригада и батерија у селу Чокешина.

Неки делови непријатеља у току ноћи задржали су се у Дуваништу и северном делу Липолиста, тако да је I бригада по доласку у Липолист ступила у контакт са непријатељем. Око 1 сат после подне двоја борна кола дошла су из Шапца у правцу Липолиста, избила до саме цркве, али по притиску јединица I бригаде борна су кола приморана на бегство. У тој борби, по нетачним подацима, I бригада заробила је 2 тешка бацача, са извесним бројем мина. Према добивеним подацима, у селу Добрићу и Богосавцу налази се бандит Рачић са извесним бројем својих четника. Број четника није нам познат. Пошто I бригада води борбу на сектору Липолиста и Дуваништа, упутили смо два батаљона II бригаде који ће напасти на Добрић и развитлати ове банде, уколико се тамо налазе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије,

Командант,
потпуковник **Камењар**

БР. 170

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД, ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
ЧИШЋЕЊЕ МАЧВЕ И УСПОСТАВЉАЊЕ ВЕЗЕ СА
СРЕМОМ¹**

ШТАБ
XVI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О.бр. 99
27 септембра 1944 г.

ШТАБУ I, II И IV БРИГАДЕ

Ситуација:

После вишечасовне упорне борбе, јединице нашег Корпуса разбиле су непријатељску концентрацију на сектору Лешница — Цер, заузеле Лешницу, овладале Цером и продрле у Мачву и Поцерину до линије Бадовинци — Змињак — Добрић — Слатина. У току ових бојева непријатељ је претрпео тешке губитке.

Непријатељ је главнином побегао према Богатићу и Шапцу, деловима преко Дрине у Босну (четници) и деловима преко Поцерине.

Према наређењу БШ, VI — пролетерска — дивизија непосредно ће садејствовати са кашим Корпусом. Једна њена бригада одмах ће се поставити на сектор Блашић — Текериш, као обезбеђење нашег десног бока, са другом бригадом поставиће се на сектор Крупањ — Столице, као обезбеђење наших леђа и као наша евентуална прихватница.

Јединице нашег Корпуса повезале су се са јединицама III корпуса у Зворнику.

Задатак:

Ослободити Мачву и Поцерину. Сатерати непријатеља у Шабац. Успоставити територијалну везу са Сремом. Војнички и политички сређивати ослобођену територију. Провести добровољну мобилизацију нових бораца, тако да се дивизије попуне на бројно стање 6—8000 бораца.²

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 23/3, к. 951.
² Види док. бр. 184

За извршење предњег,

Н А Р Е Љ У Ј Е М О :

- 1) *IV бригада* поставиће се 28 о.м. до 8 часова на сектор Прњавор (један батаљон — Чокешина — Петковица (главнина), са задатком сређивања тог сектора, контролисања Цера као наслоне тачке наших јединица, одржавања везе са јединицама XI дивизије преко Беле Реке, контролисања Бадовинаца (јачим одељењима у јачини од једног батаљона) и држања прихватничког положаја бригаама које ће продирати према Шапцу и кроз Мачву.

У свој састав ова бригада узеће дивизиску болницу коју сместити у село Чокешину.

Темељито уништити друм и железничку пругу на сектору Прњавор —• Петловача.

Противколска оруђа (противколске пушке и „Дон Буле“) упутити одмах II бригади у село Петковицу.

- 2) *II бригада* одмах по пријему наређења извршиће покрет на сектор Липолиста, одакле предузети чишћење Добрића, Богоеавца, садејствујући са јединицама I бригаде, која ће такође на сектору Липолист —• Дуваниште вршити чишћење тога сектора од непријатељских снага. По извршеном чишћењу и протеривању непријатеља са сектора, Липолист — Добрић — Богоеавац — Дуваниште, јединице II бригаде продужиће са продирањем према ТПЗпту у две колоне: једном колоном правцем: Липолист — Дуваниште — Слеччевић — Сокина Механа — Мајур — Шабац и другом колоном правцем: Добрић — Богоеавац — Шабац, обухватајући тако Шабац са југозападне и западне стране. Ова би бригада у садејству са бригадом XI дивизије провела блокаду Шапца, затварајући све излазе из Шапца, не дозвољавајући непријатељу испад у правцу запада и југозапада. Одмах по избијању на линију блокаде предузети темељито¹ уништавање свих излазних комуникација из града, минирањем железничке пруге и друма и постављањем нагазних мина на свим друмовима и правцима који изводе из Шапца, поставити на најпогоднијим местима заседе са противколским оруђима (противколским пушкама и „Дон Булима“) те на тај начин онемогућити продор непријатељу из града уз помоћ оклопних кола? у томе циљу порушити на што више места и сам ДРУ[®] и у пуној мери користити нагазне мине против тенкова> уколико бригада са истим располаже. Линију одр[^]ђенУ

за посудање јединицама одмах укопати и фортификациски утврдити, избегавајући на тај начин сувишне и непотребне жртве од непријатељске артиљерије која ће свакако за време наше блокаде града бити врло активна.

Одржавати везу и чврсто се везати са јединицама XI дивизије које ће блокирати град са јужне стране (источно од друма Јевремовац — Шабац — Сава).

I бригада одмах по пријему заповести, у садејству са јединицама II бригаде, предузеће чишћење и протеривање непријатеља на сектору Липолист — Дуваниште и по протеривању непријатеља у правцу Шапца са своја два батаљона продирати правцем Дуваниште — Штитар, потпомажући на тај начин продирање леве колоне Друге бригаде ка Шапцу, служећи уједно нападним колонама II бригаде као непосредна резерва. По доласку ова два батаљона на сектор Штитара на истом се задржати, као резерва II бригаде.

Са осталим јединицама по овлађивању сектора Липолист — Дуваниште поставити се на линију Змињак — Петловача. По извршеној блокади Шапца од стране II бригаде и јединица XI дивизије, ова бригада има задатак овлађивања Мачвом северно од комуникације Шабац — Прњавор и избијања на Саву на целој њеној дужини на сектору Мачве. Ова бригада би држала чврсто упориште на сектору Петловача — Змињак, одакле би по батаљонима или целокупна бригада (што ће зависити од конкретне ситуације) чистила постепено непријатељска упоришта у Мачви и продирала према Сави. У том циљу одмах приступити преко об. органа испитивању стања непријатељских снага на сектору Мачве (Богатић, Клење, Метковић, Белотић итд.). За ово бригада ће накнадно добијати конкретне задатке. Штаб дивизије од 10 часова 28 о. м. налазиће се у с. Липолисту (јужни део села).

Корпусна артиљерија кренуће са Штабом дивизије до села Липолист, где ће бити на лицу места придодата оној бригади којој буде најпотребнија.

Штабови бригада све теже и непокретне рањенике који се сада налазе у њиховим бригадним санитетима упутиће одмах у дивизиску болницу (која се сада налази у селу Петковица, кућа Којића Милоша).

Штаб II бригаде преко својих об. органа приступиће најхитније прикупљању података о непријатељу у Шапцу, његовом распореду, утврђењима и наоружању. Скрећемо пажњу штабовима бригада да одрже иницијативу у својим рукама, не дозвољавајући непријатељу

да се средц и да предузме противнапад. Одржавање иницијативе не сме да значи растурање јединица, које би у случају потребе онемогућило брзу концентрацију наших снага. Потребно је благовремено прикупити податке о непријатељу и брзим покретом ударити, не дозвољавајући му да даје јачи отпор. Имати увид сваког момента о месту где се налази непријатељ, о распореду и покрету својих јединица. Испољити у сваком моменту пуно садејство са сваком оном јединицом која води борбу.

- 9) Штаб II бригаде одржаваће радио-везу путем телефоније сваког парног часа, а Штаб I бригаде сваког непарног сата. Поред тога одржавати редовну курирску везу извештавајући исцрпно о ситуацији на својим секторима. Одржаваће везе путем радио-станице, користећи телефонију у пуној мери, јер познавање ситуације на појединим секторима у прави моменат омогућује вишем руководству правилно руковођење својим јединицама и благовремено парирање непријатељских евентуалних намера.

Напомена: Јединице XI дивизије продираће једном бригадом у два упоредна правца према Шапцу и то: правцем Грушић — Маове — Јевремовац — Шабац и правцем Грушић — Метковић — Варна — Велика Врањска — Мишар — Сава, са задатком блокирања Шапца са јужне и југоисточне стране, сечења комуникације Шабац — Орид и успоставе везе на Сави са Сремом. Са другом бригадом ова дивизија поставиће се на сектор Радовашница — Двориште, са задатком контроле Цера као наслоне тачке, одржавања везе са VI пролет. дивизијом која ће се налазити на сектору Текериш — Влашић.

XXXVI дивизија поставиће се на линију Лешница — Ново Село (два батаљона), са задатком обезбеђења бока XVI дивизије од Дрине. Са осталим јединицама поставиће се на сектор Ковиљача — Лозница — Клупци — Руњани, контролна одељења ова дивизија држаће У Шору (Липничка Механа). Задатак дивизије је контрола Дрине и разбијање четничких група према Зворнику.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
потпуковник
Ромац

Начелник
капетан
Ребула

Командант,
потпуковник
Камењар

БР. 159

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА НАПАД НА НЕМАЧКЕ КОЛОНЕ КОД ГОРЊЕГ МИ-
ЛАНОВЦА¹**

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
О. бр. службено
27 септембра 1944 г.
Положај

ШТАБОВИМА БРИГАДА

Према добијеним обавештењима непријатељске снаге које су 25 о.м. ушле у Милановац изашле су и продужиле ка Крагујевцу. Сада смо добили обавештење да се једна колона креће од Чачка и предњи делови су већ избили на Руду Главу.

Друга пролетерска бригада пропустиће овог непријатеља да прође са главнином и извршиће напад на зачеље колоне отсецајући део колоне и уништити га.

Пета ударна бригада ће у моменту напада Друге пролетерске извршити напад свом силином на непријатеља на свом сектору и помоћи јој да се ликвидира отсечени део. Напад извести на простору Ковиљача ако непријатељ крене ка Руднику, а ако пође ка Крагујевцу онда на сектору Неваде.

Уколико непријатељ није прошом колоном прошао кроз Рудник то ће вероватно и са овом проћи истим путем, зато извршити у овом случају пребацивање снага већим делом на простору села Неваде.

Друга бригада ће напад извршити на простору Милановац до раскрснице путева код Невада или ако то буде згодније према створеној ситуацији на другом месту, онда напасти где је згодније и где ће се непријатељ лакше уништити.

Оставља се пуна иницијатива штабовима у овом погледу.

Пета бригада ће се по могућству повезати са Четвртом и пренети и на њу наређење да и она по могућству изврши препад на комуникацију, т.ј. на крлону која пролази.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 44/1, к. 1040.

Уколико Другој бригади буде погодније да напад изврши јужно од Милановца, то ће о томе обавестити Пету бригаду како би она обухватила и њен сектор северно од Милановца. Пета ће у сваком случају груписати снаге тако да их може одмах по потреби кренути тамо где треба.²

Ми се налазимо на истом месту.

Петој бригади ћемо послати вечерас око 130 до 150 нових бораца у с. Љутовница где их сачекати и примити.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант пуковник
Мил. С. Милојевић

БР. 160

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ БОР — ЖАГУБИЦА —
ПЕТРОВАЦ У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА ПОВЛАЧЕЊА НЕ-
МАЧКИХ ЈЕДИНИЦА ЗА БЕОГРАД¹**

ШТАБ

23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
27 септембра 1944 г.

ШТАБУ 7, 9 и 14 СРПСКЕ БРИГАДЕ 23 УДАРНЕ
ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Јединице Црвене армије прешле су из Румуније на нашу територију и обезбедиле себи мостобран на Дунаву. Још 24 о.м. делови Црвене армије налазили су се у селу Мирочу, Цветановцу, Брзој Паланки, Брезову итд. Њихов фронт постављен је на линији према Нишу, Сврљигу, Књажевцу, Зајечару, Неготину и Доњем Милановцу, наиме према немачкој линији Ниш — Сврљиг — Књажевац — Зајечар — Неготин — Доњи Милановац.

Јучер се чула артиљеријска ватра на правцу Неготин — Зајечар, што значи да је отпочела акција Црвене армије за ликвидацију непријатељских делова у источној Србији, односно Крајини.

² Види док. бр. 204

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 26/1, к. 1067.

Наш задатак, као и досада, јесте спречавање непријатеља да се извлачи ка Београду и даље.² У том циљу

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — 7 бригада са просторије Краку Бугарецку:

а) Добро затворити правац ка Вел. Кривељу, постављајући се и са једне и са друге стране комуникације Мали Кривељ и Велики Кривељ, те спречити свако пробијање непријатеља том комуникацијом.

Такође добро затворити комуникацију Бор — Крст на најпогоднијем месту испод Црног Врха, постављајући се и са једне и са друге стране комуникације Бор — Жагубица.

Добро се обезбедити са правилним распоредом и чувати се сваког заобиласка од стране непријатеља, особито чувати јединице између комуникација, да не буду у даном моменту отсечене.

б) Порушити све комуникације и на једном и на другом правцу и тиме онемогућити непријатељу кретање моторизованим јединицама дотичним комуникацијама.

2. — 9 бригада са просторије Лазница — Лунга Чука:

а) Затворити правац Жагубица — Бор постављајући се и са једне и са друге стране цесте негде око коте 661 — Главица, те спречити непријатељу комуницирање цестом Бор — Жагубица и даље.

Поставити се заседама на просторији јужно од Лазнице — Вуковац, тако при том чувати леђа од Жагубице, да ни једна моторизована јединица не прође, а да од наших заседа не буде примећена и уништена.

б) Потпуно онеспособити комуникацију на просторији Жагубица — Потој Чука, било рушењем цесте и обарашем стабала на друм.

в) Онеспособити комуникације: Жагубица — Лазница, Тршка Црква — Милатовац и Изварица — Вуковац.

3) 14 бригада са просторије Крупаја — Милановац поставиће се са једним батаљоном:

а) Између Крепољина и Рибара, с обе стране цесте, на местима Кремен — 424, постављајући фронт према Жагубици. При томе чувати леђа према Крепољину, те потпуно спречити кретање непријатеља од Жагубице ка Петровцу.

Са једним батаљоном поставити се на просторији Крепољин — Горњачка Клисура, постављајући се са једне и друге стране цесте око горњачког манастира,³ на местима

² Види док. бр. 195

³ Ман. Горњак

кота 263 — Главица (476), спречавајући сваки продор непријатеља од Петровца ка Жагубици. При том осигурати леђа ка Крепољину.

Ови батаљони треба да одржавају везу цестом међусобно.

б) Потпуно уништити цесту на просторији Крепољин — Рибаре, нарочито пред заседом и на просторији Крепољин — Горњачка Клисура, како непријатељ уопште не би могао комуницирати том комуникацијом.

Испитати на којој се просторији налазе четничке групе, које су пре биле око Жагубице и Суводола, те предузети ликвидацију истих. У ту сврху потражити! садејство 9 бригаде, уколико је потребно.

4. — Напомињемо да се наших наређења не треба круто држати, приликом постављања заседа, приликом смештаја на извесну просторију. Наша су наређења у том правцу сугестивна и од њих се може у извесном проценту отступати. Правило је: држати се у општим цртама наших наређења по питањима која смо навели. У том погледу препуштамо штабовима бригада извесну самоиницијативу.

Такође препоручујемо пуну самоиницијативу штабовима бригада у погледу ликвидације извесних гарнизона, одн. посада, као напр. уколико таквих има на правцу Бор — Жагубица — Петровац, као напр. у Жагубици, Крепољину и сл. Ова самоиницијатива увек важи, што значи и на осталим просторијама где будемо. Нас треба обавестити о вашим намерама, које ми можемо одобрити или не, уколико имамо повољне или неповољне податке о дотичном. Уколико пак имате ви повољне податке, где није потребно наше мишљење, јасно — треба имати пуну самоиницијативу. Не треба се никада, како у питању акција, тако у питању смештаја и заседа, круто држати наших наређења.

5. — Наш задатак на овој просторији јесте онемогућавање непријатељу извлачења оа правца Зајечар — Бор — Београд, те тиме потпомоћи Црвену армију у ликвидацији непријатељских гарнизона на просторији источне Србије. У исто време што више уништавати непријатељске колоне, како моторизоване, тако и пешачке, и тиме олакшати Црвеној армији уништење непријатеља. Због тога неопходно је што јаче учврстити и поставити наше заседе на предвиђеним местима, како би имале што ефикасније дејство у спречавању непријатеља на правцу Бор — Жагубица — Петровац.

Што ефикаснијим рушењем комуникација могуће је спречити кретање моторизованих колона поменутих правцем.

6. — Све ће бригаде одржавати тесну везу, како са Штабом дивизије, који се налази на просторији 9 бригаде, тако и међусобно са осталим бригадама, наиме 9 са 7, и обратно, 9 са 14 и обратно.

Хитно нас, а најмање 2 пута дневно, обавештавајте о свему.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб

Командант,
п.пуковник

БР. 161

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА СЕКТОР РАЗБОЈНА — БРУС У ЦИЉУ САДЕЈСТВА ЈЕДИНИЦАМА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ¹

ШТАБ
24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. служб.
27-1X-1944
Положај

ШТАБУ БРИГАДЕ

Положај

У току 26 ов.м. јединице II пролетерске дивизије водиле су жестоке борбе са много надмоћнијим непријатељским снагама: четницима, недићевцима и Немцима на сектору Александровац — с. Жабаре — Крушевац.

Услед јаког притиска овог непријатеља јединице II пролетер. дивизије повукле су се на десну обалу реке Расине.

У вези са овом новоствореном ситуацијом наша дивизија добила је задатак да се пребаци на сектор Разбојна — Брус са задатком дејства у десни бок непријатеља и садејства јединицама II пролетерске дивизије.²

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 50/1, к. 1078.

² Види док. бр. 175

У циљу извршења предњег

НАРЕЂУЈЕМО:

I.

17 бригада извршиће покрет до Прокупља сутра 28 ов.м., а из Прокупља преко ноћи 28/29 ов.м. пребациће се возом до Белољина, где ће у току 29 ов.м. остати на преданку. 30 ов.м. из Белољина извршиће покрет до Блаца.

II.

13 бригада у току сутрашњег дана извршиће покрет са новопоседнутих положаја до села Дубова где ће остати на преноћишту. Из Дубова извршиће покрет за Прокупље у току 29 ов.м. одакле ће се ноћу 29/30 ов.м. транспортовати возом до Белољина. У Белољину остати на преданку 30 ов.м., 1 октобра т.г. рано извршити покрет за Блаце.

III.

11 бригада добила је у току данашњег дана наређење да се најхитније пребаци на линију Јаворац — Лепенац са задатком да обезбеди избијање наше дивизије на сектору Разбојна — Брус.

IV.

13 и 17 бригада своје болнице прикључиће болници ове дивизије у Слишану. Ово учинити пре покрета. Људству које буде транспортовало болницу дати везу са Прокупфем.

V.

Интендантуре свих бригада стараће се о правилној исхрани људства за време покрета и не дозволити да људство гладује поред напорног путовања. Ради овога интенданкти ће унапред за један дан поручивати храну преко позадинских власти у успутним местима.

VI.

Штабови бригада дужни су да се старају о дисциплини у строју при покрету, као и о правилном и војничком обезбеђењу у покрету и при одмору. Настојати најенергичније да се у основи сузбије свака појава дезертерства и симуланства. Не дозволити војницима удаљавање од јединице. У ову сврху ангажовати све руководиоце, које пре поласка упознати са задатком, али са напоменом да не преносе на војнике.

VII.

Штаб дивизије налазиће се: 28 ов.м. до подне у Прекопчелици, а после подне биће у покрету за Прокупље; 29 ов. м. биће у Прокупљу, а 30 у Белољину.

VIII.

Штабови бригада по доласку у Блаце добиће задатке за даљи поступак.

По пријему овога наређења одмах и кајхитније приступити извршењу истога.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба-мајор,
Р. Поповић

.. Командант-мајор,
М. Ђаловић

БР. 162

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ ШЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА КОНТРОЛИСАЊЕ Р. ДРИНЕ ОД КОВИЉАЧЕ ДО БАДОВИНАЦА И РУШЕЊЕ ПРУГЕ И ДРУМА ЛОЗНИЦА — ШАБАЦ¹

ШТАБ
XXXVI НОУ ДИВИЗИЈЕ
О. бр. 125
27 септембра 1944
у 8 сати

ШТАБУ XII КОРПУСА — ради знања
ШТАБУ III И V БРИГАДЕ

ЗАПОВЕСТ

(Секција Бијељина, Шабац, раз. 1 : 100.000)

Ситуација: У жестоким борбама у току 26 о.м., наше јединице разбиле су непријатеља (400 белогардејаца, око 500—600 добровољаца са 2 п. о. топа, два брдска топа, више бацача, три тенка и пет камиона Немаца) на сектору до-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института под бр. 31/1, к. 1240.

њег тока Јадра и гребена Цера и заузеле непријатељско упориште Лешницу. Непријатељ је претрпео осетне губитке и у нереду се главнином повукао према Шапцу, а мањим делом се пребацио на леву обалу Дрине. Наше јединице овладале су потпуно пл. Цер и спустиле се у мачванску равницу.

Наш задатак: Предузети контролу Дрине од Ковшваче до Бадовинаца, посудањем сектора: Прњавор — Ново Село — Лешница — Шор — Лозница — Ковиљача. Осим тога контролисати сектор Лозница — Крупањ и Лозница — Драгинац.²

НАРЕЂУЈЕМО:

- 1) — *III бригада*, ојачана једним батаљоном V бригаде, поставиће се на просторију: Прњавор — Ново Село — Лешница, постављајући у Прњавору три батаљона, а у Новом Селу и Лешници по један батаљон.

Задатак: Контролисати реку Дрину од Бадовинаца до ушћа Јадра у Дрину. Активно дејствовати и извиђати правце: Прњавор — Бадовинци, Прњавор — Клење, Прњавор — Петловача. Обавезно онеспособити за саобраћај железничку пругу и друм Прњавор — Шабац у висини Петловаче. Контролисати Видојевицу, као и правац Ново Село — Карапанцин Гроб — Вратачки Венац.

Одржавати тесну везу са јединицама V бригаде, као и јединицама XVI дивизије на просторији Чокешина I — Петковица — Липолист.

- 2) — *V бригада* (без једног батаљона) поставиће се са ЈД^н батаљоном у с. Шор, а са два батаљона на просторију Лозница — Ковиљача.

Задатак: Контролисати реку Дрину од ушћа Јадра до Горње Ковиљаче.

Контролисати пл. Иверак и правце: Лозница — Драгинац, Лозница — Костајник и Ковиљача — Зворник. Ради обезбеђења од Гучева и Зајаче повезати се са Подринским батаљоном (бивши Мачвански одред) и у заједници са њим извршити ефикасну контролу тога сектора.

² Види док. бр. 153

Одржавати тесну везу са јединицама III бригаде, а преко Зворника, преко Команде места у Ковиљачи, повезати се са јединицама III корпуса. Уколико на сектор Крупња дођу делови I пролет. корпуса, успоставити тесну везу са њима.

Штабу III бригаде одмах ставити на расположење један свој батаљон.

Дивизиска болница ставља се на бригу Штабу V бригаде.

- 3 — Штаб дивизије налазиће се у с. Шор. Веза са Штабом дивизије телефонским путем преко ж. станице Липница. Предузете су мере да се оправи телефонска линија на деоници Прњавор — Липница. Осим тога везу одржавати курирским путем и радиотелеграфијом (радиотелефонија се забрањује) три пута дневно у старо прописано време.
У Штаб дивизије поелати по два курира.

Напомене:

1. — Предузето је потребно за оправку друмског моста на Јадру.
 2. — Приступити одмах чишћењу оружја. Наредити да јединице дотерају своју личну опрему, а борци да се окупају, ошишају, обрију и пресвуку чисто рубље. Одмах приступити парењу одела. Због појаве трбушног тифуса, водити рачуна да борци пију чисту воду, да воће пре јела оперу и уопште да се храна чисто зготовљава.
Наредити копање пољских нужника.
 3. — Одмах доставити оперативне извештаје О¹ последњим борбама. Исто тако послати извештај о броју добровољаца који су ступили у наше редове, као и мобилисаних. Сачинити списак у којему навести име и презиме, занимање и место одакле је — свих који су ушли у наше редове. Овај извештај као и оперативне извештаје доставити данас неизоставно до 24,00 сата.
- Развити по јединицама што шири и свестранији војнички рад.
Искористити ово време релативног мира за војничку обуку људства, организационо сређивање и учвршћење јединица, обуку специјалиста (на бацачу, „Цон Булу“, противтенковским пушкама и др.).
- Треба имати на уму да пред нама стоје нови задаци чије решавање захтева војничку извезбаност људства —• нарочито специјалиста.

Бојне коморе батаљона снабдети довољн
колинама муниције, која је у задњим борбама к
роватно утрошена. ^{Ве}

Исхрани људства посветити највећу пажњу как
би се кондиција бораца за што краће време повећал
и тиме оспособиле јединице за даље покрете и борбе

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

4

Политкомесар-потпуковник,

Љ. Момчиловић

Начелник-мајор,

А. Колунцић

(МП)

Командант-п.пуковник

Р. Јовић

БР. 163

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДИВИЗИЈА ЗА
ЛИКВИДИРАЊЕ ОКУПАТОРСКЕ ВЛАСТИ НА ОСЛОБО-
ЂЕНОЈ ТЕРИТОРИЈИ И УСПОСТАВЉАЊЕ НАРОДНЕ
ВЛАСТИ¹**

ШТАБ
XII КОРПУСА НОВЈ
Бр. 25
28 септ. 1944

ШТАБУ XVI НОУ ДИВИЗИЈЕ

Јединице нашег Корпуса, извршавајући задатак који
је пред нас поставио Врховни штаб НОВ и ПОЈ, постигле
су читав- низ значајних војних и политичких успеха на
свом оперативном правцу. Овладавање масивима Јабланика,
Медведника и Соколске Планине, разбијање главнине снага
Драже Михаиловића на северним падинама ^{Медведника,}
ослобођење Осечине, Пецке, Крупња, Љубовије, Бање Ко-
виљаче, Лознице и Лешнице, разбијање окорелих четничких
банди у долини Јадра, на Иверку [Пл.] и Церу и, најзад,
продирање у Мачву, — све ове војничке победе значајни
су моменти у испуњавању општег задатка ослобођења Ср-
бије испод окупаторског, четничко-недићевског јарма, зна-
чајни су догађаји победоносне офанзиве ^{Народно-осло-}

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института под бр. 14/3, к. 732 А.

бодилачке војске за ослобођење Србије, која треба да се крунише ослобођењем Београда. Упоредо са војничком активношћу наших јединица, развијала се, у границама могућности, и политичка делатност. Наше јединице успеле су да углавном, разбију код народних маса лажи и клевете које су четничке и друге окупаторске слуге сејале о Народно-ослободилачкој војсци, да створе поверење народа у снагу нашег оружја; да мобилизирају изванредан број нових бораца; да створе неколико упоришта војне организације на територији коју смо ослободили итд. Извршавајући постављене задатке, јединице нашег Корпуса показале су не само високу борбеност, већ и дубоку свест о историјском значају ослобођења Србије, што се, поред осталог, показало и у питању односа према народу.

Али, упркос свих тих резултата, код наших јединица су се испојиле извесне слабости, недостатци и неразумевања неких питања, на што хоћемо, овом приликом, да укажемо.

I

У нашој заповести бр. 33 од 9 августа о.г. постављен је пред наше јединице задатак, да што хитније војнички овладају тереном Западне Србије, да разбију основне четничко-недићевске банде и четничко-недићевску власт, организовану по срезovima, општинама и селима. Овај задатак је постављен на основу директиве Врховног команданта НОВ и ПОЈ, маршала Југославије друга Тита, која гласи:

„1. Основно је разбити окупаторску недићевско-четничку власт организовану по срезovima, општинама и селима. После разбијања окупаторске власти, отпочети са организовањем војних формација, војних и народних власти. Ово ће се постићи када наше покретне ударне јединице разбију основне недићевско-четничке банде на најважнијим секторима, тако да оне више не претстављају организовану снагу и опасност за наш живаљ у Србији. Дакле, треба народ да осети моћ наших јединица и слабост плаћеничких банди.

2. Пошто наше ударне групе створе услове за развој војне организације у Србији, читав терен треба војнички обухватити и организовати. То значи, да се од наших главних упоришта мора постепено ширити, док се најзад не обухвати читав терен. За развој јединица и војну организацију терена предвиђати и благовремено постављати војне и политичке кадрове.”

У испуњавању овог задатка руководства наших јединица нису показала потпуно разумевање.

Пре свега, иако су задојене офанзивним духом, наше јединице нису искористиле, у довољној мери, своје војничке успехе за гоњење непријатеља и уништење његове живе снаге. Услед тога, могло се десити да се разбијени непријатељски делови поново прикупљају и поново постављају пред нас. Тај недостатак нарочито је дошао до изражаја у борби на Лозници и на Лешници, када су постојали сви услови да се непријатељу задају тежи ударци него што су се задали. Корен овог недостатка налази се у недовољној свесности о потреби и значају разбијања војне организације непријатеља и уништења руководећег, издајничког и зликовачког језгра те организације.

Да би се овај недостатак савладао треба акције постављати и њима руководити тако, како би се непријатељу задали што тежи ударци и, друго, одмах по разбијању непријатеља упућивати извесне јединице за његово гоњење и уништење. Плаћеничке банде у Србији деморалисане су нашим победама, а четници Драже Михаиловића налазе се у стању распадања. Према томе, постоје врло погодни услови за брзо и потпуно разбијање плаћеничких окупаторских банди на нашем оперативном подручју. Да ли ће се то постићи, зависи, у првом реду, од организације наших акција.

Дакле, руководити се у свакој акцији тиме, да треба до темеља разбити непријатељску војну организацију и уништити њено зликовачко језгро.

У разбијању окупаторске, четничко-недићевске власти испољиле су се још веће слабости. — Као што је то речено у директиви друга Тита, тешко је, приликом првих наших офанзивних налета, стварати народну власт, али треба, у тим налетима, уништавати непријатељску власт. То јест, не могу више да постоје команде места, среска начелства, градска поглаварства, судови, финансијске и пореске власти, кнезови и четнички одбори по селима итд., на оној просторији на којој се налазе наше јединице, макар, и најкраће време. Међутим, чињеница је, да су после пролаза наших јединица у многим селима остали и даље кметови и четнички одбори. Чињеница је и то, да нисмо постигли готово никаквих успеха у откривању и ликвидирању оних издајничких елемената по селима, који претстављају срж четничко-недићевске, окупаторске власти.

Да би се испунио задатак, који је пред нас поставио друг Тито: „*основно је разбити окупаторск-у недићевско-четничку власт*“, — треба:

1. — Да штабови дивизија и бригада, на просторији на којој се налазе њихове јединице, укину својим нареД-

бама све досадашње.) окупаторске, четничко-недићевске власти. И уколико се на тој просторији одрже ма какви јавни скупови, треба народу објаснити потребу и правилност укидања тих власти, јер су оне служиле окупатору.

2. —• Максимално активизирати обавештајну службу и ОЗНУ за проналажење народних непријатеља, које треба хапсити и предавати са оптужним материјалом војном суду нашег Корпуса.

3. — Популаризирати народно-ослободилачке одборе, АВНОЈ И Национални комитет, као истинску народну владу, али, док се не створе услови, односно до даље директиве не стварати народно-ослободилачке одборе.

4. — Команде места ће се организовати под директном контролом Штаба корпуса. То је потребно због тога, јер Штаб корпуса има везе са политичким радницима у позадини и располаже са домаћим кадровима. Команде места, привремено, до избора и образовања народно-ослободилачких одбора, вршиће сву војну и цивилну власт. Командама места руководиће штаб оне оперативне јединице (дивизије или бригаде) који се налази на подручју дотичне команде, напр. Штаб XXXVI дивизије руководи командама места у Лозници, Ковиљачи и Лешници и одговоран је за целокупан њихов рад.

5. — Најхитније упутити извештај нашем Персоналном отсеку о руководиоцима који долазе у обзир за војно-позадинске власти.

6. —• Нарочиту пажњу скрећемо свим штабовима, да је неопходно потребно да стално учвршћујемо органе наше власти и да подижемо њихов ауторитет, како би народ осетио да је наша власт, чврста, темељита и праведна. Наступ органа наше власти у решавању свих питања је од огромног политичког значаја. Сви самовољни поступци, који крње углед и ауторитет наших власти, биће најстрожије кажњени. Таквих поступака има, као што је напр. самовласно и неодговорно реквирирање коња, о чему ће начелник наше интендантуре дати наређење.

Рушећи окупаторску, четничко-недићевску власт у Србији и, с друге стране, стварајући нашу власт морамо се Руководити да тиме постављамо темеље државне организације Србије, као федеративне јединице у демократској федеративној Југославији.

II

Штабови дивизија су упознати са наређењем Врховног команданта НОВ и ПОЈ, маршала Југославије друга Тита, о поступку према онима који су и после 15 септембра о.г.

остали у домобранским, четничким и другим окупаторским војним јединицама. Међутим, по том наређењу још увек се не поступа. Наиме, заробљеници, који изјаве да *желе ступити* у нашу војску, уврштавају се готово без икаквог претходног саслушања. То је врло погрешно, како због тога што се на тај начин омогућава шверцовање непријатеља у наше јединице, тако и због тога што се стварају могућности за разорни непријатељски рад међу нашим борцима. Затим, има случајева пуштања на слободу оних који треба, по наређењу друга Тита, да буду сврстани у заробљенички логор.

Да би се унела што већа јасност у то питање, преносити до наређење друга Тита у целини:

„У вези са тиме што је 15 ов.м. истекао рок за добровољно прелажење свих домобранских, четничких и других јединица које су биле у табору непријатеља, наређуем да се предузму следеће мере:

1. — све оне јединице или појединце који се налазе на страни непријатеља после 15 ов.м., а нису могли из било којих разлога да пређу на време на страну НОВ прихваћати и V будуће уколмо добровољно пређу на нашу страну и уврштавати их у наше једрице;

2. — све оне који ће се добровољно у масама или као појединци предавати треба најпре испитати, сваког појединца, и уколико се нађе међу њима непријатеља НО борбе или организатора или потстрекача против преласка на страну НОВ има се ставити под војни суд. Оне који хоће да добровољно приступе у НОВ поделити по јединицама. Оне који не желе добровољно ступити у НОВ ставити у заробљеничке логоре;

3. — све оне који ће се ухватити да се на страни непријатеља са ружјем у руци боре против НОВ и ПОЈ ставити пред војни суд, по хитном им поступку судци и најстрожије казнити. Сви официри и подофицири који су прешли добровољно на страну НОВ задржавају своје чинове;

4. — ова наредба важи до опозива, односно до издавања нове наредбе. —• Тито."

Спроводећи у живот наређење друга Тита, треба:

1. — да штабови дивизија организују саслушање свих оних који су пришли нашим јединицама после 15 ов.м. и д^а та саслушања доставе нашем штабу;

2. — уколико се пронађе међу тим борцима, који су у наше јединице дошли из четничких, љотићевских, недићев-

ских или других окупаторских војних организација, неки који је починио било какви злочин према народно-ослободилачкој борби или народу, упутити га војном суду нашег Корпуса;

3. — Штаб корпуса организоваће заробљенички логор, у који треба слати све оне заробљенике који неће да добровољно пређу нашој војсци, а који не долазе у обзир за стављање под војни суд;

4. — најхитније растурити по разним јединицама оне који су се као групе предали било у току борбе, било без борбе;

5. — бити максимално будан према сваком оном који из било' које непријатељске организације прелази на нашу страну. Та будност мора бити конспиративна и не сме да ствара несигурност код новомобилисаних бораца. Штабови ће бити одговорни за сваку појаву разорног непријатељског рада унутар наших јединица.

III

Као што смо већ рекли, наше су јединице имале извесних успеха у добровољној мобилизацији нових бораца, али ти су успеси испод огаота што се могло' урадити, за што снос одговорност, у првом реду, политички руководиоци дивизија и бригада.

Сада се налазимо на терену где постоје врло повољни услови доброволне мобилизације. Зато је потребно, без одлагања, развити најшири рад за добровољну мобилизацију. Штабови (Корпуса, дивизија, бригада и батаљона) треба да буду центри тога рада. Да би се постигли што бољи резултати, потребно је спровести следеће мере:

1. — Целокупну агитацију и пропагандну прожети популаризирањем Народно-ослободилачке војске, њених циљева, њених надчовечанских напора и њених славних победа, позивајући све оне који могу носити оружје да ступе у редове Народно-ослободилачке војске. Паролу „ступајте у редове славне Народно-ослободилачке војске“ треба што више популаризирати у писменој и усменој пропаганди,

2. — Нове борце организовати у посебне чете и укључивати их у батаљоне. Нови борци, без обзира да ли су свршили војну обуку у бившој југословенској ВЈОЈ или не, пре ступања у борбене јединице морају проћи 10-дневну обуку, како би савладали основне војне и политичке ствари. Штабовима батаљона треба доделити оне војне и политичке руководиоце који могу да буду од користи за васпитање нових бораца, а који, моментално, нису на дужности. Пове-

реници персоналних отсека упутиће Персоналном
нашег штаба имена тих инструктора према добивеном ^{отсеку} формулару.

Напомињемо, да новим борцима, пре проверавања,
треба додељивати конспиративне дужности (стража итд)

3. — Све нове борце одмах уносити у јединичне спискове. Штабу корпуса најхитније поднети извештај о досадашњим резултатима мобилизације, и у будуће редовито извештавати. Извештај треба подносити сваких десет дана. Извештај треба да обухвати:

а.) број новомобилисаних,

б.) из којих су села мобилисани и колико из појединих села,

ц.) да ли има оних који су раније припадали некој војној организацији (партизанима, бив. југословенској војсци четницима, домобранима итд.),

д.) да ли има специјалиста (тенкиста, авијатичара, артиљераца, механичара, телефониста, железничара, радиотелеграфиста, коњаника, итд.) и доставити њихова имена.

4. — Нарочиту пажњу посветити политичком раду са новим борцима, не остављајући тај рад искључиво батаљонским политичким руководиоцима, већ је потребно да у политичкој изградњи нових бораца учествују и чланови политодјела и бригадри политички руководиоци. Програм политичког рада са новим борцима биће касније достављен.

5. — Мобилишући нове борце, не треба водити само рачуна о попуни старих једница нашег Корпуса, већ треба посветити пуну пажњу и стварању нових једница. Конкретно, наш Корпус стоји пред задатком формирања Мачванске бригаде, која ће ући у састав XI дивизије. Језгро те бригаде већ постоји, — Мачвански партизански одред. Затим, наш је задатак да формирамо Подрински партизански одред, страже при командама места, сеоске страже итд. Испуњење тих задатака захтева, прво, руководећи кадар који треба предрицети и припремити и, друго, оружје за које ћемо осетити велику несташницу екорих дана. Због тога не треба уништавати ни једно оружје било какве врсте.

IV

Постоје сви услови да се наша *политичка* делатност ва терену развије у пуној мери. Поред неопходног популаризирања свих тековина Народно-ослободилачке борбе (АВНОЈ-³? Националног комитета, НОВ, федеративне демократске Југославије итд.) које треба да постану својина српског народа. потребно је, у нашој агитацији и пропаганди, обрађивати и

специфичне србијаске моменте, на које овом приликом хоћемо да вам скренемо пажњу.

Не смемо се према српском народу поставити као раници који су дошли „са стране“ да га ослободе, већ као гинови српског народа, који су дошли у Србију да помогну ећ отпочету народно-ослободилачку борбу српског народа, ако би се што брже уништила окупаторска, четничко-нелићевска власт и Србија ослободила. Не феба питања народно-ослободилачке борбе постављати некако „одозго“, као непознате ствари српском народу, већ као питања његовог властитог опстанка, живота и будућности, као питања која израстају из његове историје и његове садашњице.

Нарочиту пажњу треба посветити улози Србије у Народно-ослободилачком рату. Сваком приликом и на сваком месту треба подизати понос српског народа на то што је он био први који се дигао на оружје против окупатора, који је показао пут ослобођења осталим народима Југославије, који је развио заставу оружаног братства народа Југославије, који је први створио народно-ослободилачке одборе и тиме положио темеље његове, демократске федеративне Југославије итд.

Објашњавати да се улога и величина српског народа не умањује, већ увећава у федеративној демократској Југославији, указујући на то да је великосрпска реакција, као владајућа сила у великој Југославији, кочила и онемогућавала не само развитак несрпских народа, већ и самог српског народа.

Не треба изгубити из вида да српски народ има богату слободарску прошлост. Треба нашу данашњу борбу повезивати са слободарским традицијама. Свако је место у Србији везано за неку битку у прошлости, напр. Јадар, Лешница, Цер итд. Наше данашње битке против окупаторских, четничко-нелићевских банди треба повезивати, у агитацији и пропаганди, са тим биткама, али не круто, већ у живој историјској вези.

Такођер, треба посебну пажњу посветити, у нашој агитацији и пропаганди, Мачви, њеном доприносу народно-ослободилачкој борби, њеним патњама и борбама.

У нашу политичку делатност на терену треба унети више планског радд. и остварити руководство. Врло је погрешно што неки наши другови „самостално“, без директиве сазивају зборове и конференције, исписују пароле по зидовима итд. Добро је охто се развија самоиницијатива у политичком раду, њу треба неговати, али самоиницијатива не да онемогућава спровођење једног општег плана поли-

тичког рада. Да би се то питање средило треба завести следеће мере:

1. — Политички комесар Корпуса издаваће директиве у сагласности са политичким радницима у позадини, у погледу агитационо-пропагандистичког рада на терену за читаво оперативно подручје нашег Корпуса. Напр. срески окружни зборови, зборови у градовима одржаваће се искључиво у сагласности са политичким комесаром Корпуса. То не значи да комесари дивизија не треба да организују такве зборове, напротив, они треба да дају предлоге и, након сагласности, да организују такве скупове народа.

2. — Политички комесари дивизија, пошто су упознати са оперативним задацима за релативно дуже време, могу и треба да, у заједници са политодјелима, направе конкретан план зборова и конференција на просторији своје дивизије. Поред тога, добро би било да се политички комесари дивизија директно ангажују у одређивашу говорника на народним скуповима, како би се обезбедило што боље тумачеше линије народно-ослободилачке борбе. Тиме се не укида самоиницијатива политичких комесара бригада, батаљона и чета, већ шихова самоиницијатива треба да дође до пуног изражаја у општем плану политичког комесара дивизије.

3. — Треба забранити самовољно исписивање парола по зидовима. Политички комесар Корпуса даће опште пароле које треба исписивати, на бази којих ће политички комесари дивизија давати пароле које треба исписивати. То је потребно због тога да се не би десили случајеви исписиваша таквих парола које су штетне за нашу борбу, као што је то био случај у Лозници. Затим, треба средити техничке апарате по дивизијама и бригадма, како би наша пиемена пропаганда била на што већој техничкој виеини.

4. — Потребно је развити, у највећој мери, нашу штампу (листовете, летке, вести итд.). Штабови дивизија треба да користе штампарију која се налази у Лозници, и која стоји под директном контролом Пропагандног отсека нашег штаба.

5. — Све проблеме агитације и пропаганде на терену треба решавати у сагласности са политичким радницима из позадине. Ни у ком случају се не сме дозволити да дрђе до ма каквих размимоилажења или несугласица у питањима рада на терену. Дужноет је ваших политичких руководилица да, у највећој мери, стварају и подижу ауторитет политичких радника у позадини.

6. — Политички комесари дивизија обавезно ће слати 10-дневне извештаје о политичком раду на терену и о политичком стању терена политичком комесару нашег Корпуса.

VII.

Ову нашу директиву прорадити у свим штабовима и командама чета, како би се читав руководећи кадар упознао са наведеним проблемима и мобилизирао за њихова реххаваша.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар пуковник	Начелник п.пуковник	Командант генерал-мајор
Стефан Митровић	Периша Грујић	Данило Лекић

(М.П.)

БР. 164

ОПЕРАТИВНИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ ПРОЛЕТЕРСKE БРИГАДЕ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСKE ДИВИЗИЈЕ ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. О БОРБАМА ОД 1 ДО 28 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ
III ПРОЛЕТЕРСKE БРИГАДЕ
Број 106/44
28-IX-1944 године

ОПЕРАТИВНИ ИЗВЕШТАЈ

У времену од 1-IX др 28-IX-1944 год.

1-IX-1944 I и V батаљон водили су борбу са четницима, код села Рупељева и села Висибабе. У овој борби: непријатељ је имао 8 мртвих, 14 рањених и 3 заробљена војника. Код нас није било губитака. У истој борби убијен: је и један четнички мајор, којем се име није могло установити. Истога дана увече поменути батаљони вршили су демонстративни напад на град Пожегу, а после трршли и у сами напад и том приликом заузеле исти град. У овој борби непријатељ је имао 3 мртва и 7 рањених, док наши није имали губитака.

II и IV батаљон вршили су напад на четнике на Градини, где су исте разбили. IV батаљон пошто је протерао четнике преко Градине и цреко комуникације Ужице — Пожега, запалио је истог дана желез. станицу и продужио у

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 31/1, к. 120

напад на Севојно. Ту су протерали четничке банде. Заробљен је 1 четник, 700 кг шећера, 600 кг брашна, 150 кг масти и 200 кг риже. II батаљон истога дана убисје 10 четника 10 ранио и 8 заробио. Заробљено је 5 пушака, 500 метака и остале ратне спреме. Остали делови бригаде смес-тили су се у село РупељевО'.

2-IX-1944 бригада се налазила на просторији Пожеге и околним селима. Истога дана вођена је мања борба са четницима. Непријатељ је имао 5 мртвих, 7 рањених и 8 заробљених. Заробљено је 8 пушака и др.

3-IX-1944 два батаљона кренули су у напад у правцу Глумча, где су примили борбу са четницима. Четници су разбијени и заробљено је 26 четника са оружјем и спремом који су се добровољно! јавили у наше редове. Наведени батаљони заузели су Глумач и зауставили се на просторији села Отањ. Један батаљон: истог дана ушао је у Ариље без борбе. Четници су побегли пре него што је стигао батаљон до самог Ариља. Остали делови бритаде померили су се северно од Пожеге.

4-IX-1944 бригада је извршила покрет у правцу севера према Карану, Трешњици и селу Добродолу. Два батаљона водили су борбу са непријатељем, где је непријатељ претрпео осетне губитке у 10 мртвих, 10 рањених и 4 заробљена. Заробљено је нешто спреме.

5-IX-1944 бритада се помера још северније у правцу села Рибашевина, Јелове Горе, Кондора и села Тупаићи. На путу је вођена мања борба, где је непријатељ имао 9 мртвих, 10 рањених и 5 заробљених војника. Ми смо имали 1 мртвог и 1 рањеног друга.

6-IX-1944 два батаљона крећу у правцу Косјерића и у саму зору у 5 часова нападју на Косјериће и Градину, главну коту која доминира са положајима. Непријатељ је био брзо ликвидиран у самом граду, где је заробљено око 10 четника, 30 товарних коња, 2 каммона и много друге спреме. На Градини четници су давали доста оштар отпор, али су ликвидирани и одбачени са тих положаја, где су одступили у правцу североистока. Остали делови остају на истој просторији без промена.

7-IX-1944 бригада остаје на истој просторији сем што је један батаљон водио борбу на линији положаја Кик Малић, где је непријатељ разбијен и потучен. Непријатељ је на бојишту оставио 30 мртвих, 45 рањених и 6, заробљених. Заплењено је: 1 противколски топ, 1 шпански тешки митраљез, 20 пупхака, 8.000 пушчане муниције, бацачке 100 мина, 8 кола са коњима и много друге ратне спреме. Наши губитци: 1 рањен.

8-IX-1944 бригада се вала-зила на истим положајима. у ц часова истог дана непријатељ са пр-авд^ Косјерића на-апа на наше положаје са јаким снагал-Л^а, ГД^с Ј^е отпочела жестока борба. Непријатељ је био бројч^ано јак око 10.000 ојника и доста дрзак. Борба се водила читав дан, где чет-ници врше јуриш за јуришем, и примор>али су наше снаге ДД делимична повлачења. Повлачење вагпних батаљона било у највећем реду, ваносећи непријатељ=у огромне губитке. Борба се водила за сваки део шумице сЈ тако и појединих чука. Четници су услели да одбаце н;аш е снаге ва западни део Јелове Горе у висини Кондера. Посгле добијамо помоћ од делова наше дивизије и VI дивизије, хгде задржавамо' непријатеља и отпочињемо са противнапад;има, где је већ непријатељ био местимично и одбачен.

9-IX-1944 предузима се општи напаад,, како фровтално тако и бочно, и у садејству наших топотва, концентрацијом; бацачке ватре, непријатеља разбијамо и настаје гоњење. У овој борби непријатељ је разбијен и нате -ран у веуредво повлачење, тако да ее није знало куда се-г креће главнина а камоли остали мањи делови. Непријат-ељ је одступио у правцу Косјерића, Равне Горе и Ваљева*. Истог¹ дава ваше снаге упадају понова у Косјериће. У овгим борбама непријатељ је имао 517 мртвих и рањених воЈЕЈИка и 21 заробљеног. Наши губитци; 3 мртва и 5 рањенигх. После ове борбе бригада се зауставила на просторији Косјерића, са задатком; извиђања у правцу *Равне Горе.

10-IX-1944 бригада креће у правцу Равне Горе и сместила се ва просторију Кошаришта и Лђубенића. У овоме покрету два батаљона водили су мању бсзрбу са разбијеним четницима, којом приликом је убијено 25., рањено 30 а заробљено 27 четника. Заплењено је 8 кола сса материјалом разним од четника и друге спреме.

И-IX-1944 бригада креће преко Равне Горе на просторију Планиница — Стара Воденица где се и задржала. Истог Дана вођена је борба са четницима на лиегили Равна Гора — с. Планиница и у правцу севера. У овој базрби непријатељ је претрпео губитке од 185-мртвих и рањенигх војника, а заробљено је 90 са оружјем, од којих је био један официр из АРажина штаба. Заробљено је: 4 кола са 1»материјалом и већа ^оличина муниције, 6 радио-станица, од гкојих једца емиси-радио^станица, 12 пушака и 3 митра-Јвеза.

12-IX-1944 бригада се пребацила на тросторију с. Стру-аник и Гор. Топлица. Овог дана борбе наије било.

Ва 13-IX-1944 бригада креће правцем Веселиновац — Сло-ц 7 Са наме Ром да пређе преко Колубаре, пруге и комуника-Ј^с Ваљево — Београд и постави се севаерно од Ваљева на

просторију Бабина Лука •— Јасеница — Забрдица. Када су предњи батаљони стигли у висину с. Веселиновац и р. Колубаре, примили су борбу са Немцима који су се кретали из Ваљева у правцу Словца. Предњи батаљони одбацили су непријатеља преко Колубаре и прешли комуникацију преко Словца и одмаршовали у наведеном правцу. У овој групи батаљона отишла су 4, док су остала 3 батаљона са неборачким деловима и дивизијском артиљеријом. Исте вечери главнина са неборачким деловима није успела да се пребаци повеже са предњим батаљонима, пошто је кренула правцем преко Лознице, а на том правцу непријатељ је био запосео положаје око Лознице, и после тога главна колона са неборачким деловима повратила се назад у с. Веселиновац.

14-IX-1944 предњи батаљони који су се пребацили примили су борбу са четницима, коју су читав дан водили северно од Ваљева, којом приликом је убијено и рањено преко 100 непријатељских водника, док је заробљено око 80 наоружаних, међу којима 1 поручник и 2 подофицира, а рањено је више четничких официра. Истог дана остали делови бригаде пребацили су се преко Словца и дошли у састав предњих батаљона. Истог дана предузима се напад на град Ваљево у 18 часова, али пошто су наши батаљони водили борбу читав дан са четницима и били раштркани, није се на време извршио напад на Ваљево, али опет су се батаљони повезали и на град ударили. У напад убацивани су батаљон по батаљон како је који стизао.

15-IX-1944 и *16-IX-1944* наша четири батаљона воде бообу у граду Ваљеву, док остали батаљони затварају правце Шабац и правац Словац ↔ Уб. Борба је била доста жива и упорна, али батаљони су извршили своје задатке. Непријатељ је претрпео велике губитке, како у људству тако и у материјалу. Његови губици у Ваљеву и око Ваљева су: 113 мртвих, 130 рањених и 150 заробљених. Заробљено је: око 100 пушака, 10 митраљеза, 3 мала бацача, 3 тромблонске пушке, 8 камиона, 5 противколских топова, много муниције, одела, ципела и много друге спреме. Сем тога батаљони су заузели 5 магазина са разном спремом и храном. Наши губитци: 6 мртвих и неколико рањених.

17-IX-1944 бригада се повукла и напушта положаје око Ваљева и креће у правцу Словца до на просторију Придворица — Пепељевац и Боговађа. На овој просторији бригада се одмара и служи као дивизијска резерва на правцу I и XIII бригаде

18-IX-1944 непријатељ напушта град Ваљево и одступа у правцу Уба. Истога дана, при повлачењу непријатеља, наш

Ц1 батаљон дејствовао је у бок непријатеља, где му је нанео осетних губитака, Уништена — спаљена су 2 камиона.

Од 19-IX до 28-IX-1944 бригада остаје на истој просторији са истим задатком, тј. дивизијска резерва.

Пошто се у бригади налази већи број нових бораца, од којих су неки мобилисани а неки добровољци, са шима се ради како политички тако и војнички и одгајају се у правом пролетерском духу, како би у најскорије време могли да одговоре дужностима, као и наши стари другови, који су прошли кроз много великих борби.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,²

Командант-п.пуковник,
В. Бајић⁴

Начелник-капетан,
Ђукић³

(МП)

Напомена:

У чету за везу се убраја како људство тако и товарна грла коморе Штаба бригаде и пионирског вода. У будуће ће пионирски — минерски — вод посебно бити увођен.

Бајић

² Петар Лазаревић

* Милорад Ђукић

¹ Владо Бајић

БР. 170

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ
ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА
ЈУГОЗАПАДНО ОД КРУШЕВЦА¹**

ШТАБ
III СРПСКЕ НОУ БРИГ.
Оп. бр.
28.IX.1944 год.
19.30^h

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У току данашњег дана наша два батаљона, III и IV, вршили -су гоњење непријатеља до следећих положаја:

1.) III батаљон је избио на положај Парлог — Жабаре. Непријатељ је олстужио још у току ноћи према с. Луковац. Батаљон се задржао на истом положају.

Исти батаљон нас извештава да непријатеља лево од њега нема, а исто тако нема га на сектору В. и М. Врбница — Треботин.

Везу са IV пролетерском није могао да ухвати, јер још ноћас њихова два батаљона су се одвојила и изгубила везу са нашим батаљоном. Борба ее чула али врло кратка, и доста далеко, т.ј. изгледа да је на Сувом Рудишту.

2.) IV батаљон је протерао непријатеља до с. Гари — Луковац, а сада се исти батаљон налази у с. Мешево — Церова. Непријатељ се налази у с. Луковац — Гари — Липовац.

Вечерас ћемо да извршимо напад на ове непријатељске положаје и то ће IV бат. на положај Луковац — Гари, а I бат. на Липовац, закључно са с. Гари. Напад ће се извршити на положај Липовац — Гари од правца Крушевца, тако да би што више мотли похватати четничких банди.

Јачину непријатеља не знамо тачно, али вероватно да су то њихове две или три бригаде са нешто недићеваца. Батаљони ће протерати непријатеља до Крушевца, а потом ће се повући на положаје Луковац — Гари — Липовац.

Вечерас један авион типа Штука бомбардовао је наш положај, вероватно одакле је тукао наш противколац авионе на аеродрому. Тачан извештај о томе нисмо још добили.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 23/3, к. 951.

Група III батаљона која је јуче била изгубљена са четном комором у којој се је налазио и помоћник комесара чете Иван Ханжек дошла је у састав батаљона.

Према причању заробљених четника, кажу да је лично Мирко Томашевић рекао да они не беже испред партизана и да се боје, него журе да освоје Крушевац, пошто су Немци отишли из Крушевца.

О свему што буде ново, известићемо вас.

Молимо вас да уколико има италијанске муниције од оне коју смо запленили, а која се налази код вас, да нам оставите, јер батаљони нису узели од ње ни метка.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
командант, мајор
Михајло Гавриловић

БР. 166

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА ВЕНЧАЦ, С. БАЊУ И Г. И Д. ШАТОРЊУ¹

ШТАБ
I К.Н.О. УДАРНЕ БРИГАДЕ
V Н.О.У. ДИВИЗИЈЕ
Бр. сл.
(Дне 28.IX.1944 год.)

ШТАБУ У-е НОУ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Ноћу 27-28 ов.мј. наше јединице извршиле су напад на непријатеља на Веццацу, демонстративан напад на Доњу и Горњу Шаторњу, демонстративан напад на Бању, а IV наш батаљон упутили смо на засједу на комуникацији Топола — Младеновац, јужно од с. Белосавци (око к. 168). Овај батаљон још се није повратио и не знамо шта је направио.

Напад на Венчац није успио. У демонстративном нападу на Доњу и Горњу Шаторњу наши су успјели убити 15 Њемаца; заплијенили су: 1 брзи „шарац“, нешто муниције, ручних бомби, шаторских крила и ћебади и нешто остале спреме.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 10/6, к. 787 А.

У борби на Венчаду ми смо имали 1 мртвог и 7 рањених, о којих 1 теже. На Горњој и Доњој Шаторњи имали смо 3 рањена, од којих 1 теже.

Непријатељ на свим оврш положајима има приличн јаке снаге и добро се утврдио, а нарочито на Венчацу.

На положајима око Доње и Горње Шаторње непријатељ има 3 брдска топа и неколико тешких бацача. У Баа, такођер непријатељ располаже са неколико топова и тешки бацача.

Наши положаји које држимо не одговарају, управо н могу се више овако држати, него морамо јединице помјерити о чему вас извештавамо са новим распоредом наших је диница.

Наше јединице на положајима биће распоређене овако:

Један бат. налазиће се на положајима Велика Бара — Ветрило, са задатком контроле с. Брезовца и затварања правца према Венчацу; један бат. налазиће се у заеоку сјеверно од Крњског Брда са задатком контроле пута између Букуље и Венчаца преко Травног Поља; један бат. остаје и даље у с. Балабанац, а један бат., тј. наш IV батаљон, повући ћемо у с. Вукосавци, сјеверни заселак код гробља, јужно од косе Кусељ (к. 511), на одмарање.

Без обзира на то што су непријатељске снаге у Шаторњи прилично јаке, да смо тамо извршили озбиљан напад као на Венчац могли смо успјети разбити непријатеља, пошто је наша једна чета, која је ишла да врши демонстративан напад, успјела разбити непријатеља на епољним утврђењима и стјерати га на цесту, у куће у Доњој Шаторњи. Другови који су израђавани — већина од њих рањена је од топовских и бацачких граната, пошто непријатељ са тешким оружјем туче стално наше положаје, а нарочито кад се напада.

Нове положаје морали смо заузети због тога да би јединице одмакли од непријатеља, пошто исти стално туче те положаје са тешким оружјем.

Са тежим дјеловима ми ћемо се налазити у с. Јеловик (заселак Проструга).

Код нас других новости нема.

Упућујемо тражене другове на интендантски курс и то 6 економа чета: Башић Јован, Родић Стојан, Милошевић Радослав, Кецман Ђуђо, Шавија Илија и Ћуртуз Милутин.

Пошаљите нам знаке распознавања.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, мајор:
Петар Симурдић

Командант, п. пуковник:
Стево Рауш

(М.П.)

БР. 157

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА НА ПОЛОЖАЈУ ПРЕСЕКА — ОСОЈЕ, СЕВЕРНО ОД АРАНЂЕЛОВЦА¹

ШТАБ
IV КРАЈИШКЕ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
УДАРНЕ БРИГАДЕ
Бр. сл.
дне 28-IX 1944 год.

ШТАБУ У-е НОУ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Достављамо вам извјетнај о данашњој борби коју смо водили са непријатељем на сектору села Пресека — Осоје.

Јутрос, тј. 28 ов.мј. у 7-чаеова непријатељ је кренуо у три колоне од јачине 250—300 Нијемаца и 5 тенкова од правца жељ. станица Бања и село Бања према Пресеки и Аранђеловцу. На том сектору налази се III батаљон шумадиске бригаде,² кога је непријатељ изненадио и збацио са тих положаја без икакве борбе, а такођер изашао је са тенковима на коту Пресеку (455).

Наш I и III батаљон напали су непријатеља који се почео утврђивати на том положају од села Орашац и гребеном кота (389 и 373). Након осмосатне борбе успјели смо збацити непријатеља са тих положаја и потиснути га према селу Бања.

Према неким извјештајима једна њемачка колона долазила је у предграђе Аранђеловца, али по ликвидацији Пресеке иста се повукла из града.

За вријеме ове борбе непријатељ је давао доста жилав отпор, али садејством наших снага био је приморан да се повуче уз доста велике губитке. По изјави неких теренских радника непријатељ је имао намјеру да овлада овим котама и градом Аранђеловцем ради обезбјеђења главног друма од Тополе ка Младеновцу и проласка осталих јединица од Чачка и Гор. Милановца.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 23/3, к. 782 А.

² Двадесет прва српска НО бригада Пете НОУ дивизије

Наши губитци у овој акцији: 10 рањених, од којих 3 теже рањена друга. Међу њима један командир и водник који су теже рањени.

Накнадно ћемо вам послати тачнији извјештај о губитцима непријатеља и утрошку муниције.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, мајор:
Драго Ђукић

(МП)

Командант, мајор:
Вид Бодирожа

П.С. У овој борби непријатељ је располагао са 2 брдска топа који су преко читавот дана тукли наше положаје.

БР. 168

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЈЕДАНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАНАЕСТОГ КОРПУСА
НОВЈ О РАЗБИЈАЊУ ЧЕТНИКА У МЕТКОВИЋУ
И МЕТЛИЋУ¹**

ШТАБ
XI НОУ ДИВИЗИЈЕ
28.IX.44 г.

ШТАБУ XII КОРПУСА

Положај

Примили смо Ваше ново наређење од 27-ог о.м.²
Послије разбијања четника на Церу 26-ог и 27-ог о.м. једна четничка група од њих хиљаду задржала се у Метковићу а 300 њих се задржало у Метлићу. Ноћу 27-28-ог кренула је V бригада са три батаљона да ликвидира четнике у Метковићу а XII бригада са три батаљона да их ликвидира у Метлићу. Према обавјештењима која смо добили у току ноћи са сектора Метковић четници су побјегли у правцу Врањске и V бригада је и даље за њима у прогону. То је уосталом на општем правцу V бригаде и она ће продужити њихово гоњење у току данашњег дана.

Извештај од XII бригаде није стигао, али се ни тамо борба није чула те је вјероватно и та група четника побјегла-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 732 А.
² Види док. бр. 161

У току данашњег дана наша ће дивизија заузети одређене нам положаје.

Послије наших напада на Цер и разбијања четника на Церу и Поцерини сазнали смо од цивила и од заробљених четника да су многи четници напустили четничке редове и побјегли кућама. Космајска четничка бригада од 800 четника већ 26-ог је имала свега 400. Заробљени четници, углавном, желе да остану у редовима НОВЈ. Морал код четника је никакав и, уколико не би добили јаче појачање од Њемаца, они не би били у стању примити ни једну озбиљнију борбу.

Штаб дивизије се је смјестио у село Десић.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар-п.пуковник,³

Командант-пуковник,

М. Шиљековић

БР. 169

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ЈЕДАНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПЕТЕ КРАЈИШКЕ
(КОЗАРАЧКЕ) И ДВАНАЕСТЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ
БРИГАДЕ ЗА БЛОКАДУ ШАПЦА И КОНТРОЛИСАЊЕ
СЕВЕРНИХ ПАДИНА ЦЕРА¹**

ШТАБ
XI ДИВИЗИЈЕ
V КОРПУСА НОВЈ
Стр. пов. бр. служб.
28 септембра 1944 г.

ШТАБОВИМА V И XII КРАЈИШКЕ БРИГАДЕ

Положај

Ситуација:

После вишечасовне упорне борбе, јединице нашег Корпуса разбиле су непријатељску концентрацију на сектору Лешница — Цер, заузеле Лешницу, овладале Цером и продрле у Мачву и Поцерину до

³ Блажо Ђуричић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 44/1, к. 866.

лиаије Бадовинди — Змин>ак — Добрић_ Слатина. У току ових бојева непријатељ је претрпео тешке губитке.

Непријатељ је углавном побегао пре-мз Богатићу и Шапцу, деловима преко Дрине у Боену (четници) и деловима преко Цоцерине.

Према наређењу Врховног штаба, VI Пролетерска дивизија непосредно ће садеј-ствовати са нашим Корпусом. Једна њена бригада одмах ће се поставити на сектор Елашић [Пл.] — Текериш, као обезбеђење вашег десног бока. Са другом бригадом по-ставиће се на сектор Крупањ — Столице, као обезбеђење наших леђа и као наша евентуална прихватница.

Јединице нашег Корпуса повезале су сеса јединицама III Корпуса у Зворнику.

Задатак:

Ослободити Мачву и Поцерину. Сате-рати непријатеља у Шабац. Успоставити територијалну везу са Сремом. Војнички нполитички сређивати ослобођену терито-рцију. Провести добровољну мобилизацију нових бораца, тако да се дивизије попну на бројно стање 6—8000 бораца.²

За извршење предњег,

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — XII Бригада поставиће се са својим снагама на сектор Радовахпница — Двориште, са задатком сређивања тог сектора, контролисање Цера као наслоне тачке, одржа-вања везе са бригадом VI Пролетерске дивизије на сектору Текериш — ВлашЉ и држања прихватнице V Бригаде која ће продирати пре» Шапцу.

2. — V Бригада продираће упоредним правцима Гру-птић — Маове — Јевремовац — Шабац једном колоном и Грушић — Метковић — Варна — В. Врањска — Мишар — Сава, с-а задатком:бло1шрање Шапца са јужне и југоисточне стране, сечење коиуникације Шабац — Орид и успостава везе на Сави са Сремом. Све мостове и пропусте на цести Шабац — Драгинац, Шабац — Накућане, Мишар — ДР^а гиња тл Шабац — Обреновац треба потпуно порушити, за који псх;ао употребити и цивиле. За случај јаче непријатељ-

² Види док. бр. 153

ске навале од Шапца правац повлачења за ову бригаду је: Метковић — Двориште, деловима наслашати се на Цер — Тројан а деловима Румска — Текериш.

3. — XVI Дивизија продире са једном бригадом кроз Мачву правцима Липолист — Дуваниште — Слеччевић — Сокина Механа — Мајур — Шабац и Липолист — Богосавац — Шабац. Са осталим снагама поставила би се на линији Липолист — Петловача — Змињак.

4. — XXXVI Дивизија са својим снагама поставиће се на важним тачкама на реци Дрини и на планини Цер. Држаће и Лозницу, Ковиљачу и одржавати везу са VI Личком дивизијом у Крупњу и Столицама.

5. — V Бригада у свом надирању према основном задатку треба да буде иницијативна и не сме дозволити непријатељу да се ван Шапца ма где концентрише у миру, у случају потребе потражити преко Штаба дивизије снаге XII Бригаде за интервенцију. И поред брзог маневрисања на свом правцу и испомагања сремских снага које упоредо надиру према Шапцу, јединице се морају имати чврсто-у рукама и морају бити способне за брзу концентрацију. Стално водити рачуна о том, да знамо о непријатељу који се налази пред нама: где је, какве су му снаге, како је наоружан и какав му је морал. Док се примети његова концентрација ударати на њега, не дајући му времена да се прибере.

6. — Хитно прикупити што детаљније податке о непријатељу у Шапцу. Осим осталог водити рачуна и о том: долази ли му појачање, из ког правца, која врста војске и какво наоружање.

7. — Извршењу овога задатка приступити одмах и стално извештавати о постигнутим успесима као и месту где се налази штаб.

8. — Шта-б дивизије налази се у селу Десићу.

Батаљон XII Бригаде остаће и даље у заштити дивизијске болнице у селу Милини.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Политкомесар-п.пуковник:
Б. Ђуричић

Командант-пуковник:
М. Шиљеговић

(МП)

БР. 170

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАНАЕСТОГ КОР
ПУСА НОВЈ О БОРБИ НА ЖЕЛЕЗНИЧКОЈ СТАНИЦИ
ДУБЉЕ¹**

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Бр. сл.
28 септембра 1944 г.

ШТАБУ ХИИ КОРПУСА НОВЈ

1. Ми са I и II бригадом налазимо се на линији Богосавац — жел. ст. Дубље. На самој станици има око 200—300 војника, који дају отпор¹. Прилаз је јако незгодан, имају појачање од 2 тенка (велика). Ми смо блокирали ову станицу и чекамо вече да их нападнемо и ликвидирамо.² Сада смд послали топ да се приближи, тако да може прецизно да их туче. На Богосавцу чула се сад краћа борба, али још немамо никаквог извештаја.

Јавите нам радиотелефонијом где се налазе јединице ХИ дивизије.

2. По изјави једног железничара, који је овог момента дошао из Шапца, у Шапцу у парку налази се велик број моторних возила, и покривени су цирадама и маскирани, тако да се не може видети шта је, да ли камиони или тенкови. У граду је приправно стање, боље рећи метеж. Полициски час од 6 до 6 часова.

3. Ми ћемо у току ноћи са батаљонима I бригаде отићи до Штитара радц рушења мостова на цести Шабац — Богатић. Прексинаћ се чула јака борба (митраљеско-бацачка ватра) у Срему, на сектору Платичево — Никинци. Било би добро када би јавили нашим у Срем, ако је то могуће, да нам пребаце неки противколац на сектору Дреновца и тако негде, ми би га могли прихватити.

4. Држање наше војске, као и борбеност просто задивљује народ. Народ је одушевљен и само прича о борбености и полету наших бораца.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије,

Командант,
потпуковник **Камењар**

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 23/3, к. 951.

² Види док. бр. 184

БР. 171

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАНАЕСТОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О ЈАЧИНИ И НУМЕРАЦИЈИ НЕПРИЈА-
ТЕЉСКИХ СНАГА У ШАПЦУ¹**

ШТАБ
XVI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
28-IX-1944

ШТАБУ XII КОРПУСА НОВЈ .

1) Достављамо вам извештај о стању непријатељских снага у Шапцу:

У Шапцу се налазе три батаљона III добровољачког пука (II, III и IV новоформирани) сваки са по 5—550 бораца. Осим тога у граду се налази III батаљон I руског пука² (око 500), затим око 200 Немаца који се налазе на обезбеђењу места и око 3—400 граничара и пољске страже који се налазе у граду. Дакле, у граду и у борбама са нашим јединицама (I бригадом) има око 2500 непријатељских војника.

Од наоружања располажу са великим бројем пушко[^] митраљеза, доста тешких митраљеза, затим са 5 хаубица које су укопане, и то: 3 код „Зоркине“ фабрике и 2 код касарне, и са 8 брдских топова кал. 75 мм.

До прекјуче се у граду налазило 5 малих тенкова, а прекјуче, т.ј. 25 о.м. дошло је из Руме 5 великих тенкова који сада патролирају цестом и бију се са нама. Сада дакле непријатељ овде има 10 тенкова.

Вечерас су тенкови заобишли порушени мост више Петловаче и стигли у Петловачу где су се задржали извесно време и повукли се. III бат. I бригаде иде у напад на Дуваниште где се по причању сељака налази 5 тенкова и око 100 војника. Три тенка који су били у Липолисту повукли су се са Богосавца, не знамо да ли су се ту задржали.

У току поћи предузели смо напад на Богосавац, Липолист и Дубље, ради прогањања непријатељских делова и уништења цесте и пруге. Куса⁸ јавља да је избио на пругу код Дубља (к. 85). Вероватно ће кренути да очисте Слечевих, на којој ће линији иступити предња одељења и глав-

¹ Оригинал, писан на машини налази се у архиви Војноисториског института под бр. 22/3, к. 951.

* Вероватно пук белогардејаца.

³ Саво Согић, командант Друге војвођанске НОУ бригаде

нину задржати мало назад, како не би у току дана трпели артиљериску ватру. Ми крећемо (наш штаб) са батеријом у Липолист. По подацима које смо добили од једне другарице са терена, кажу да се Дража и Рачић ошишали и обријали и са 1000 националиста прешли су за Босну.

2) Одржавајте с нама радио-везу (радиотелефонијом) од 10 сати.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб дивизије,

Командант,
потпуковник **Камењар**

БР. 172

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ШД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА КОНТРОЛИСАЊЕ КО-
МУНИКАЦИЈА: ЧАЧАК — Г. МИЛАНОВАЦ, КНИЋ —
Г. МИЛАПОВАЦ, ЉУТОВНИЦА — Г. МИЛАНОВАЦ¹**

ШТАБ
21 УДАРНЕ-ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. бр. 40
28 септембра 1944 г.
Положај

ШТАБОБИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА

По пролазу непријатеља од правца Чачак и одласку преко Рудника и Враћевшнице ка Тополи, делови II Пролетерске бригаде ушли су у Милановац.

Према прикупљеним подацима на овом правцу проћи ће још једна немачка дивизија.

Пред нас се поставља задатак осматрања кретања непријатеља, напад на поједине делове његове колоне и њихово уништење.

Уколико добијемо обавештење да су јединице које ће каићи последње на овом правцу, поставићемо се тако да ту јединицу отсечемо и водимо битку до њеног потпуног уништења.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к. 732 А.

Садаши распоред наших јединица биће следећи:

II Пролетерска бригада на простору Вујан — Стражбеница, обезбеђујући и извиђајући правац Прељина — Чачак. Слабије делове истурати све до комуникације Чачак — Мрчајевци и пратити свако креташе непријатеља. Главнину својих снага држати у позадини главних положаја и одмарати. Уколико непријатељ пође јаким колонама ка [Г.] Милановцу, не давати му јачи отпор, већ јединице поставити тако да не могу бити нападнуте од стране непријатеља, а да саме могу извршити напад у погодном часу, ако не на целу колону, а оно на шено зачеље.

IV Српска бригада која се вратила са правца Борач на просторију Врбава, остаће и даље на истој, контролишући правац Крагујевац — Кнић. Уколико се у непосредној близини појаве четничке снаге разбити их, али се не удаљавати много са садшње просторије. Ово је због преморености људства. Највећи део времена употребити на сређиваше јединице и распореду нових бораца који се шаљу.

V Српска" бригада остаће на досадашњој просторији Шилопај — Каменито — Љутовница (Калиманићи, по потреби, ради смештаја). Истурене делове држати на простору Грчко Гробље — Врлетна Страна. Време затишја искористити на одмор' јединица и унутрашње сређиваше, иначе бригада је у резерви за евентуалне операције.

Јединице ће међусобно одржавати свакодневно курирску везу и обавештавати једна другу о ситуацији на свом сектору и по потреби у хитним случајевима једна од друге тражити непосредно помоћ и садејство, а о томе обавештавати овај штаб.²

Артиљериски дивизион: сместиће се на простору с. Врчани, где ће према потреби примати задатке од овога штаба.

Штаб дивизије биће на простору с. Калиманићи код кафане, где ће се преместити у току сутрашњег дана.

Све јединице до сутра у подне доставиће овом штабу број непријатељских губитака у времену од 23 о.м. до данас, наглашавајући за сваки дан колико их је било и на ком сектору. О плену такође. Извештај о овим губитцима не сме да закасни нитипређе одређени рок. Уколико јединице то могу доставити још вечерас, нека то учине.

Штаб V Бригаде упутиће једно јаче одељеше војника да испита има ли кога у Руднику, као и да ли је отишла из Мајдана немачка колона, која је била у току прошле ноћи и данашњег дана.

Јединице ће наредити командама места на свом сектору да уопостављају телефонску линију, без обзира да ли ћемо

²

ту просторију моћи да одржимо или не. Перспектива будућности опстајаша је јасна. II Пролетерска бригада, уколико има телефона, нека исти постави на најистуренијој тачци свога положаја ка Прељини и на време нас обавести о сваком непријатељском покрету с тог правца. Уколико има телефона на станици Милановац, као и на станицама ка Чачку, скинути један и поставити га у штабу те бригаде везујући се како са својим јединицама, тако и са овим штабом. По потреби користити телефонску центр.алу која се налази у пошти Милановац.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар п.пуковник,

Командант пуковник,
Мил. С. Милојевић

БР. 173

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДЕСЕТЕ СРПСКЕ
НО БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ВЛАСОТИНЦЕ¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. службено
28-IX-1944 год.
у . . . час

ШТАБУ X С.Н.О. БРИГАДЕ

Положај

У току прошле ноћи УШ-а бригада вршила је напад без ХП-е бригаде на Власотинце.

Успела је да дође до пола града услед тога што није било садејства од стране ХП-е бригаде, а непријатељ је био доста јак и давао је жилав отпор потпомогнут са два тенка и око 60 Немаца. Борба се је водила читаву ноћ и јутрос све до 6 часова када се УШ-а бригада повукла на оближње положаје око града.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14/3, к.732А.
Види док. бр. 161

Вечерас ћемо поновити напад у коме ће учествовати УШ^а и ХП-а бригада. Напад ће почети у 19 часова.²

Ви са та два батаљона останите и ноћас на истим положајима које сте добили у прошлој заповести.

Уколико успемо да ликвидирамо Власотинце, ви ћете добити смену од ХП-е бригаде и кренућете у састав осталих ваших јединица.

Пошаљите коње за два минобацача бугарска и 80 мина. Уколико сте потрошили сву муницију од енглееских минобацача, пошаљите их у'Д. Лопушњу, где ћете примити бугарске минобацаче.

Испитајте добро Равну Дубраву и проверите да ли је непријатељ напустио ове положаје.

Чуди нас да тако Немци пролазе у правцу Ниша без икаквог ометања од стране ваша два батаљона који су добили наређење да пресеку ту комуникацију.

Јавите нам хитно где вам се налазе та два батаљона.

Ми ћемо ноћас бити у с. Јастрепцу.

Попхаљите коње да примите 13000 југословенске муниције, као и сто (100) кгр. експлозива и нагазних мина, као и нешто мина за „Цон Вуле“.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М.П.)

Политкомесар, п.пуковник
Драг. Ђорђевић

Командант, пуковник,
Ратко Софијанић

Начелник, мајор,
Вал. Хорватић

² Види Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србије (за 30 септембар 1944 Еод.), док. бр. 200

БР. 178

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРЦЕСТОГ
КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ОД 1 ДО 15 СЕПТЕМБРА¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
28 септембар 1944 г.
Пов. бр. 17

ШТАБУ 14 КОРПУСА НОВ И ПО СРВИЈЕ

Петнаестодневни извештај, од 1 до 15 септембра 1944 г.

Од 1 до 15 септембра о.г. наша, дивизија оперисала је на тимочкој и неготинској крајини: заузела Сврљиг, Зајечар, Неготин и око истих очистила та упоришта, која је непријатељ држао. Својим доласком на ову територију разбила је упоришта немачко-бугарских јединица и јединице Недића, ЈБотића и Драже Михаиловића, који је имао највеће упориште на овој територији.

Приликом чишћења тимочко-здеготинске крајине разбијени су четнички корпуси и то: Књажевачки корпус, Тимочки корпус, Хомољски корпус, неки делови Млавског корпуса, који су били састављени већином од присилно мобилисаних сељака из наведене крајине. Ударцима наших јединица, наносећи истима велике губитке, наведени корпуси су се расули, а људство које су насилно мобилисали побегло је кућама, од којих се један број предао и ступио у редове наших јединица.

На слободној територији, поред ослобођених места, основали смо нове одреде: Сврљишки, Књажевачки, Неготински, Зајечарски и Подгорачки,² а у истим местима, где је била наша дивизија, ликвидирали смо четничке власти, основали команде места, Сврљишку, Књажевачку, Неготинску, Зајечарску и у Сокобањи. Свим овим командама места, које смо основали, дали смо старе борце из наше дивизије за руководиоце у командама места. У окружни Ниш, срески Ниш, срески Сврљиг, срески Зајечар, срески Неготин, дали смо људство!, тј. руководство из наше дивизије. Поред наве-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 23/3, к. 1067.

² Подгорачки НОП одред добио је име по устаничком селу Подгорац, северно од рудника Боговина. Овај одред је изводио своје акције на подручју између Бољевца и Бора.

дених организадија основали смо: Сврљишки, Књажевачки, Неготински, Зајечарски и Подгорачки одред, којима смо дали руководство из наше дивизије, као и један извештај број аутоматског оружја и пушака. Сменили смо све старе четничке власти, а основали нове народно-ослободилачке одборе. Народ у наведеним местима примио је наше јединице са великим одушевљењем, што се показало да је много дошло добровољно у наше редове, из наведених места и околине.

Акције и покрети.

Јединице наше дивизије за цео период овог извештаја вршиле су акције у покрету. Доласком Црвене армије на границу наше земље, била је хитна потреба пребацити се у североисточну Србију и ухватити везу са јединицама Црвене армије. У покрету код Ниша према Дупаву, наша дивизија извршила је следеће акције:

1 и 2 IX о.г. јединице 9 бригаде порушиле су пропусте на прузи између Д. Матејевца и Кнез Села и у истом месту нападе су немачку јединицу, која се кретала Ниш — Алексинац. У тој борби непријатељ је имао 30 мртвих и више рањених. 7 бригада заузела је варошицу Сврљиг, коју су држали Бугари, јако утврдили варош са бункерима и исту оградили жицом. Али са јаким нападом јединица 7 бригаде, Сврљиг је пао, у којем су заробили 170 Бугара, од којих су 3 официра'. Запленили су једцу хаубицу 105 мм и 120 граната од исте, 140 пушака, 140 ножева, 16 ремника, 370 ручних бомби, 45 ашовчића, 45 пијук-секирица, 7 шараца, 1 бренгал, 2 лака митраљеза, 81 опасач, 210 фишеклија, 40.000 метака бугарске муниције за тешки митраљез, 9.000 српске пушчане муниције, 48 кутија за шарац, 12 добоша за шарац, 9 резервних цеви за шарац и 24 светлеће ракетле. У овој борби 7 бригада није имала губитака.

2 IX о.г. јединице 14 бригаде у селу Палилула нападе су на железничкој станици бугарску посаду, којом приликом су убили 15 Бугара и заробили 45 Бугара, запленили 3 шараца и 15.000 метака и много другог ратног материјала. У околини Сврљига дочекале су јединице 9 бригаде непријатељску моторизовану колону, где су водили кратку борбу. Губици непријатеља су непознати. Ми смо имали 2 мртва од артиљеријске ватре, рањена 2 друга, и један нестао.

4 IX о.г. јединице наше дивизије ушле су у град Књажевац, из којег је непријатељ побегао, приликом доласка наших јединица пред сам град. У Књажевцу 7 бригада заробила је 150 четника Драже Михаиловића, 23.750 динара,

2 писаће машине, 6 гвоздених самара, као и доста хране, 2 коња, 2 аутомата.

5 IX о.г. 14 бригада водила је борбу на положају Лесковац — Лубница са четницима Драже Михаиловића, који су били у јачини од 1.500 људи. Борба се¹ развила, али су наше јединице разбиле непријатеља и убиле 7 четника, а 20 заробиле.

6 и 7 IX о.г. напад на Зајечар. Јединице 9 бригаде напале су непријатељске претстражне положаје, који су бранили град Зајечар на положају Грљанима, потисле су непријатеља, којом приликом су убиле 5 Немаца и више раниле.

Град Зајечар бранило је 5.500 немачко-недићевско-дражићевских војника; а на исти нападали су наше 7, 9 и 14 бригада. Град је био утврђен и брањен од стране непријатеља. Поред снага које су браниле град, истога дана дошло је ново појачање од Бора у јачини од 7 тенкова, 12 камиона Немаца. Од Белога Брега дошло је 3.000 дражићеваца, који су ударили с леђа на 14 бригаду наше дивизије. Бригада је била приморана да један део својих снага окрене против овог непријатеља који је нападао¹ с леђа. Услед јаче борбе, бригада је разбила непријатељске јединице које су дошле као појачање посади у Зајечар, наносећи им огромне губитке. У тим борбама убијен је четнички командант Јуришног корпуса за северну Србију Бора Станисављевић, и командант четничке бригаде, коме је име непознато. После разбијања непријатељских снага које су дошле у појачање посади која је бранила Зајечар, наше јединице извршиле су још већи притисак на град, који је 7 о.м. у 17 часова ослобођен. За време борбе јединица 14 бригаде, један део непријатељских војника успео се извући из града Зајечара и побегао према Бору, заједно са разбијеним непријатељским војницима који су дошли као појачање. У борби на Зајечару непријатељ је имао 370 мртвих и 1.000 заробљених војника¹ и официра. М¹ смо имали 24 мртва и 60 рањених.

10 септембра о.г. јединице 9 бригаде водиле су борбу на положајима око села Краљевице са непријатељским јачим моторизираним колонама, које су имале већи број тенкова и борних кола. У овим борбама убијено 6 непријатељских војника и више рањених. Заплењено је 6 пушака и другог материјала. Наши губици 3 рањена,

12 IX о.г. јединице наше дивизије заузеле су град Неготин. 14 бригада имала је задатак да нападне на Прахово. На путу за Прахово наишла је на непријатељску колону У Видровцу, којом приликом је заробила 15 Немаца и једног четника. Запленила је 16 пушака. Штаб дивизије имао Ј^с план да нападне Прахово и очисти десну обалу Дунава и Д^а

направи мостобран Црвеној армији и са истом се повеже у Прахову. Услед јаке непријатељске моторизоване колоне, која је надирала од Зајечара према Неготину и од Бора према Неготину, Штаб дивизије је морао променити одлуку и одустати од напада, с тим што су се јединице наше дивизије поново повукле на положаје Поповица, Сиколе Салаш, Глоговица. Упутили смо један батаљон 9 бригаде и коњички ескадрон, заједно са начелником 9 бригаде, који су се пребацили са члановима Главног штаба преко Дунава и ухватили везу са Црвеном армијом.

Једнице 14 и 7 бригаде водиле су борбу са непријатељским моторизованим колонама у јачини од 10 тенкова, 90 камиона, 3 противколска топа, једна хаубица. На положајима око Салаша и Глоговице непријатељ је надирала¹ од Зајечара према Неготину, који је са моторизацијом успео пробити се до Неготина. Непријатељ је имао у борби са 14 бригадом 7 мртвих и неколико рањених, док у борби са 7 бригадом губици непријатеља су непознати. Наше јединице имале су 3 рањена и 2 изгубљена возника. 7 бригада запленила је у Салашу доста непријатељске хране и материјала.

13 септембра о.г. јединице 9 бригаде дочекале су непријатељску моторизовану колону у заседи, која је ишла од Неготина према Салашу и другу која је ишла из Зајечара према Неготину. Борба се развила са обе колоне, али је непријатељ успео са моторизацијом, одн. тенковима и борним колима продрети према Неготину. У тој борби непријатељ је имао 10 мртвих и 3 рањена, ми смо имали једвог мртвог и 3 рањена.

14 септембра о.г. јединице 9 бригаде водиле су борбу са немачким моторизованим колонама, које су пролазиле од Зајечара према Неготину преко положаја Дубочана и Салаша. Борба је била жестока. Непријатељ је продро¹ према Неготину. У тој борби губици непријатеља су непроверени. Ми смо имали 6 рањених.

15 септембра о.г. 7 бригада са својим јединицама поставила је заседу на комуникацији Рготина — Бор, на коју је непријатељ наишао са 30 возила и неколико топова у јачини 200 пешака. У тој борби 7 бригада уништила је 3 непријатељска аутомобила, један мотоцикл, а убила је 10 Немаца, и 10 ранила. Јединице 7 бригаде¹ у борбама са четничким корпусом Боже Миладиновића око Гамзиграда разбиле су наведени корпус. Заробиле 47 Арнаута, заплениле 56 пушака, 2 шарца, један тешки митраљез, један митраљез, један шмајсер.

Јединице 9 бригаде нагале су немачку моторизовану колону у селу Салашу, којима су нанеле губипсе и убиле 20 Немаца. Ми смо имали 3 рашена.

Опште војничко стање.

Див-изија као целина је ударна јединица. Војнички није још у потпуности сређена, пошто у истој има више од половине нових бораца, који су скоро стутшли у њезине јединице.

Командни кадар: Штаб 7 бригаде је попуњен и исти је састављен од младих руководилица, који се нагло изграђују и умешно командују са бригадом. Штаб као целина одговара положају на коме се налази.

Штаб 9 бригаде је попуњен, сем што је начелник бригаде отсутан, који је упуњен са једним батаљоном шегове бригаде да ухвати везу преко Дунава, са Црвеном армијом. Исти се још није вратио у састав своје бригаде. Штаб као целина одговара положају на којем се налази. Штаб 14 бригаде је попуњен. Исти врло добро руководи са јединицом која му је поверена.

Штабови батаљона већином су састављени од младих руководилица, који имају велику вољу за рад, али исти нису довољно изграђени и немају самоиницијативе, изузев 14 бригаде, за вршење само-сталних задатака. Штабови батаљона ј'Ош немају широке прегледности на територији на којој се налазе њихови батаљони, што се дешава дд неких пута буду изненађени од стране непријатеља.

Нижи командни кадр невешт је у руково[ђењу], треба му велика помоћ. Пошто су поред бораца и руководиоци постављени из нових једршица, тј. од нових бораца, није се могао нижи командри кадр попунити од старих бораца, због чега смо морали постављати руководиоце од бораца који су недавно ступили у наше редове. Због тога нашим руководиоцима је потребна велика помоћ и не могу као такви да руководе јединицама, онако како би то одговарало њиховом положају на којем се налазе.

Нижи руководиоци имају велику вољу за рад, исти се нагло изграђују, те према томе јачим радом кроз кратко време моћи ће у потпуности одговарати својим положајима.

Услед прилива великог броја нових бораца, јединице се много разводциле, а поред тога одузимањем руководилица за 45 дивизију, О.К.О.[круга] Ниш, С.К. Ниш, као и за Сврљишки, Зајечарски, Неготински и Подгорачки одред и команде места, којима су додељени руководиоци из наше дивизије и за народно-ослободилачке одборе. Исто тако узимањем великог броја бораца за разне јединице око штаба корпуса, дивизије и бригада, наше су се јединице много

ра-зводниле, те је врло отежано нашим јединицама, тј. командном кадру да издигне број нових бораца. У периоду овог извештаја, када је дивизија извршила покрет у Сокобашу и од Сокобање за разне организације наведених одреда, свака бригада дала је за формирање наведених одреда, команде меета и за приштабске јединице по 100 старих бораца. Поред тога, свака бригада је имала у току овог времена по 100 мртвих и рањених и зато би добро било када би се за извесно време обуставило извлачење старих бораца из наших јединица, тј. руководиоца. Иначе прети опасност да јединицама овлада дух нових бораца, чиме би престала ударност дивизије.

Бројно стање људства и наоружања доставља се у формулару, који се прилаже уз извештај.

Економски извештај — стање одеће и обуће доставља се у прилогу уз овај извештај.

Санитетски извештај и информативни извештај, као и благајнички извештај такође се прилажу овом извештају.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За
пол. комесара

В. д. начелника,
мајор

Командант,
п. пуковник
Мил. Ивановић

⁸ Редакција не располаже овим извештајима.

БР. 178

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О ПРЕБАЦИВАЊУ НА ПРОСТОРИЈУ БРУС
—РАЗБОЈНА У ЦИЉУ САДЕЈСТВА ЈЕДИНИЦАМА ДРУ-
ГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ¹**

ШТАВ
XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. број служб.
28 септембра 1944 год.
У 9 часова

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ и ПО СРБИЈЕ

У вези вашег наређења оп. бр. 51 од 27 ов.м.² издали смо јединицама ове дивизије следеће наређење:

XI бригада да одоах изврши покрет усиљеним маршем на правцу Куршумлија — Барбатовоц — Музаћ, са задатком да запоседце положаје на линији Јаворац — Лепенац, ради обезбеђења избијања осталих јединица на линији Разбојна — Брус.³

XVII бригада извршиће покрет на правцу Житорађа — Прокупље — Белољин — Блаце и то 28 ов.м. до Прокупља, преко ноћи 28/29 пребациће се возом до Белољина, где ће 29 ов.м. преко дана остати на одмору. 30 ов. месеца из Белољина извршиће покрет до Блаца.

XIII бригада кренуће се правцем Стубла — Дубово — Житорађа — Прокупље — Белољин — Блаце. Покрет ће извршити данас до Дубова и Коњарника. За Прокупље извршиће покрет у току 29 ов.м., одакле ће се ноћу 29/30 транспортовати возом до Белољина. У Белољину остаће на одмору 30 ов.м., 1 октобра рано извршити покрет за Блаце.

XV бригада додељена је XIЛШ дивизији ради затварања правца према Лесковцу и пружи.

Штаб ХБ^П дивизије упознат је са ситуацијом и нашим покретом, и вашим наређењем оп. бр. 51.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник-мајор,
Р.⁴ Поповић

Командант-мајор,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 19/3, к. 1078.

² Редакција не располаже овим документом.

³ Види Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србље за 27 септембар, док. бр. 200

⁴ Раде

БР. 178

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ САНЦАЧКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О ОСЛОБОЂЕЊУ ПРИЈЕПОЉА¹

ШТАБ
V САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 9
28-IX-1944 год.
Положај

РЕЛАЦИЈА

V Санцачке НОУ бригаде за вођење борбе са четницима дана 28 септембра т.г. на положајима Кошевина, Опанак,² Градина, Пријепоље (секција Пљевља 1:100.000).

НЕПРИЈАТЕЉ

а) Непријатељ је био јачине око 500—600 четника и милиције.³

б) Наоружање непријатеља сачињавало је два тешка митраљеза „Бреда“, 5 п.митраљеза, 2 тешка и 2 лака бацача.

в) Морал непријатеља је врло слаб, борбеност слаба, активност у борби слаба.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

а) 2 и 4 батаљон јачине 236 бораца са 8 п.митраљеза, 2 тешка митраљеза „Бреда“, 1 лаки бацач.

б) Ноћу између 28 и 29 септембра т.г. вођена је борба са непријатељем, четницима и милицијом, на утврђеним положајима око Пријепоља, Градина, Опанак, Сријетежи,⁴ Соколица, као и у самом граду Пријепољу. Вид борбе: напад. Вријеме неповољно, мрачна ноћ са кишом и вјетром.

в) Са просторије Радијевићи, сходно наређењу Штаба дивизије, крунули смо са два батаљона, 2-им и 4-им, правцем Златар — Косатица — Милешево⁵ — Кошевина, ради напада на Пријепоље. Наступним маршем пришли смо до непријатељских утврђених положаја, сукобили смо се са непријатељским истакнутим дијеловима, који су се одмах по-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 2/15, к. 1255.

² На карти Пљевља (1 : 100.000) није нађено.

³ Муслиманска милиција у служби окупатора

⁴ На карти Пљевља (1 : 100.000) није нађено.

⁵ Ман. Милешево

вукли у Пријепоље, а затим прешли на лијеву страну обале Лима и отступили у правцу Јабуре — Пљевља. Ми смо са 2 и 4 батаљоном у садејству 1 батаљона III Санџачке бригаде овладали свим положајима непријатељским са десне обале р. Лима, као и ушли у сам град Пријепоље тачно у 1.30 часова.

г) наших губитака није било. Непријатељ такође није имао губитака, јер је одмах после мањег отпора напустио све положаје и у паничном бјегству повукао се на лијеву обалу р. Лима.

д) Морал наших војника био је на висини.

ђ) Од ратног материјала није ништа заплијењено.

е) Утрошено је 300 метака за кал. 7.9 мм и 430 метака за кал. 8 мм.

ж) Борба је текла по предвиђеном плану. Непријатељ је морално и борбено слаб био, те ради тога био приморан да напусти све положаје око Пријепоља као и сам град Пријепоље, и да се у нередовно повлачи у правцу Пљевља.

Овај неуспјех непријатеља имао је крупних последица: дезертерство и падање морала.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Помоћник комесара-капетан,
Јосиф Струњаш

Командант-капетан,
Бошко Шкрбовић

/

БР. 178

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА ДЕЈСТВА НА КОМУНИКАЦИЈИ КЊАЖЕВАЦ —
ЗАЈЕЧАР¹**

ШТАБ
45 Н.О.У. ДИВИЗИЈЕ
• О. бр. сл.
28. 9. 1944
Положај
10.15 ч.

ШТАБУ 20, 23 и 24 СРПСКЕ Н.О.У. БРИГАДЕ

1. Овог часа обавештени смо да су предњи делови јединица Црвене армије избили на бугарску границу на линији Зајечар — Књажевац. Такође смо обавештени од Штаба корпуса преко радио-везе да су јединице Црвене армије прешле Дукав и надиру од правца Брзе Паланке кроз Тимочку Крајину.

0 распореду непријатељских снага у Тимочкој долини на правцу дејства наших јединица шаљемо вам у прилогу извештај об. официра дивизије.

2. XXIII и XXV дивизија налазе се на истој линији као што смо јавили у допису (заповести од 16 о.м.) и делују на истим правцима. Јединице XXV дивизије ухватиле су везу са првим деловима Црвене армије на правцу Брза Паланка.

3. Наш задатак: прећи са главнином снага у одлучан напад и садејствовати са јединицама Црвене армије.² У вези тога,

НАРЕЂУЈЕМО:

20 српска бригада

Са три батаљона извршиће покрет одмах ка Зајечару и поставити се на линију села Јгубница — Шљивар — Грлиште и на том правцу према ситуацији дејствовати. Напомињемо да треба користити садашњу ситуацију и забуну код немачких снага те упасти у Зајечар, или

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 1—1, к. 1329.

² Види Зборник том I, кн>. 15 — Извештај Четрдесет пете НО дивизије од 12 новембра.

на неком погодном месту на правцу с Шљивар — с. Грлиште пресећи им комуникације и спречити извлачење оружја и материјала као и самих окупаторских војника. Углавном ваше дејство на поменутом правцу треба најодлучније да се изведе. Ваш четврти батаљон остаје до даљњег у с. Бован са задатком затварања правца према Алексинцу.

23 српска бригада

Са два батаљона остаће на истој линији с. Саставци — с. Глоговац са задатком дејства ка Књажевцу. Један батаљон померити на правцу с. Штипино са задатком деловања на комуникације и бочног дејства на сам град. Један батаљон треба одмах упутити ка бугарској граници, правац с. Н. Корито, за везу са јединицама Црвене армије. По хватању везе одмах у споразуму са првим штабом јединица Црвене армије треба подесити садејство целе бригаде на том правцу. Углавном задатак бригаде био би заузимање Књажевца и даља оријентација на Сврљиг. Дејство на том правцу треба да се испољи што јаче а нарочито на комуникацији Ниш — Књажевац ради спречавања окупаторских јединица да се извлаче тим правцем.

24 српска бригада

Треба приступити најбрже сређивању осталих батаљона — бригада. Први батаљон остаје и даље на просторији с. Вишошевац — с. Смиловац са задатком дејства ка комуникацији Параћин Алексинач. Овај батаљон ојачаћемо с првим батаљоном који се оформи и буд спреман за покрет, о чему ћете нас обавестити.

4. Ми са штабом као и дивизиска болница остајемо до даљњег на истом месту — с. Трговиште.

5. Евакуација рањеника: све теже рањенике упућивати одмах најбржим превозним средствима у дивизиску болницу, где ће бити хируршка екипа. Лакше рањенике, то јест, све оне који могу јахати коња, задржавати у бригадној болници.

6. **Као** што смо вам **нагласили** раније, треба посветити много пажње организацији об. службе, а то нарочито сада треба да дође до изражаја како би могли братској Црвеној армији доставити потпуне податке о распореду и јачини непријатељских снага у Тимочкој долини, које су податке већ од нас тражили.

7. Такође вам поново скрећемо пажњу да строго водите рачуна о упаду у градове, како се не би стварао неред, што ће плачкашки елементи користити и непријатељски расположени према нама за наношење љаге нашој народно-ослободилачкој војсци. Ово треба најенергичније војничким мерама сузбити, и не дозволити уопште задржавање наших јединица у граду изузев потребног броја предвиђеног за одржавање самог реда у граду.

8. Евакуација плена: Сав плен а првенствено ратни материјал, оружје, муницију извлачити из заузетих градова у најпогодније село за смештај где се може згодво маскирати од непријатељске авијације. Ово ћете учинити по свом нахођењу а о истом ћете известити овај штаб.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар-п.пуковник,
Сава Радоичић, с.р.

Командант-п.пуковник,
Раде Зорић, с.р.

Начелник штаба п.пуковник ,
Милан Абрамовић, с.р.

Да је препис веран оригиналу тврди и оверава

(МП)

Начелник штаба
потпуковник
Милан Абрамовић

БР. 178

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДБАНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДИВИЗИЈА ЗА
РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈА КОЈЕ ВОДЕ ИЗ ШАПЦА
ПРЕМА ОБРЕНОВЦУ, БОГАТИЋУ И ЛОЗНИЦИ¹**

ШТАБ
XII КОРПУСА НОВЈ
Бр. сл.
29 септ. 1944

ШТАБУ XVI НОУ ДИВИЗИЈЕ

Цошто је непријатељ из Мачве и Поцерине најурен у Шабац то је потребно урадити следеће:

1. — Блокирати град и све излазе из града, са јединицама а у духу већ издате заповести.

2. — Предузети рушење комуникације и мостова и то:

а. — XI дивизија срушиће мостове на р. Добрави код Орида и на Думачи код Мишара. Онеспособити цесту Шабац — Обреновац, као и цесте које воде на југ низ Поцерину. Уколико дивизија располаже са нагазним минама, поставити на важним пролазима и нагазне мине.

б. — XVI дивизија порушиће мостове на р. Јерез и Буди, односно Лањишкачи и на тај начин пресећи комуникацију Шабац — Причиновић — Митровица,² Шабац — Белотић — Богатић. Ове комуникације такође порушити и н другим местима где за то постоје ма какве могућности.

3. — У даљем раду и извршавању постављених зада така XI дивизија ће настојати да преко Саве ухвати вез са нашим јединицама у Срему, док ће XVI дивизија једн³ делом настојати да што пре овлада Мачвом. У том циљу п требно је да XVI дивизија упуту извесне своје делове прек Богатића даље у правцу Срп. Митровице и да на том сектор. ликвидира поједина ма^а упоришта уколико их буде.³ На стојати да се повежемо са јединицама у Срему и на сектор Шабац — Митровица — Рача.

4. — На својим секторима штабови XI и XVI дивизиј предузеће мобилизацију ва дрбровољвој бази, упознајућ народ са војном и политичком међународном и унутрашњо ситуацијом, одржавајући зборове по селима. За рад у Поце

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 54/1, к. 951.

² Мала Митровица

³ Види док. бр. 192

рини упућује се Штабу XI дивизије Мачвански батаљон, кога користити на том терену за што ширу добровољну мобилизацију.

5. — Путем радио-телеграфије извештавати редовно Штаб корпуса о стању на појединим секторима, линији до које су дошле наше јединице и свим насталим променама.

Штаб XI дивизије известиће нас одмах када ухвати везу са VI дивизијом, која треба да дође у току дана на сектор: Синошевић — Матијевац — Владимирци.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб корпуса

(М.П.)

Начелник
п.пуковник **Пер. Грујић**

БР. 179

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА СВОЈИХ
БРИГАДА И ЈЕДАНАЕСТЕ СРПСКЕ БРИГАДЕ ДВАДЕ-
СЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ЗА ЧИШЋЕЊЕ ЖУПЕ ОД
НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 171
29-IX-1944

**ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ, III И VI СРПСКЕ
И XI БРИГАДЕ XXIV ДИВИЗИЈЕ**

После тродневних борби са недићевско-четничким бандама наше јединице на сектору Крушевац — Александровац су нанеле велике губитке непријатељу, као и заробиле доста муниције и остале коморе. У овим борбама услед великих непријатељских губитака и нашег пробијања фронта на његовом левом крилу непријатељ се деморалисао и према извештајима IV Пролетерске бригаде сам извршио повла-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 11—6, к. 787 А.

чење са нашег левог крила. Немамо податке докле се је непријатељ повукао.

У циљу дотуцања непријатеља и чишћења Жупе ми ћемо предузети гоњење непријатеља, а зато сада имамо довољно снага, па, чак и да га уништимо.²

У том циљу

НАРЕЂУ ЈЕМО:

1. — IV Пролетерска бригада према прикупљеним подацима о непријатељу и његовом распореду предузеће чишћење Александровца и околине и избијање према комуникацији Трстеник — с. Стопања, с тим што у Александровцу оставите један батаљон који би по стицању XI Српске бригаде одржавао са њом везу. Чишћење Жупе предузети у току дана, најкасније у току идуће ноћи. Јединице не растурати много већ држати што прикупљеније тако да се непријатељ у датом моменту може ударити са јаким снагама. Извештавати радио-везом и куририма што чешће о развоју ситуације и давати своје сугестије.

2. — VI Српска бригада ће у току дана се поставити на линију Жабаре — Парлог — Водица — Доњи Ступањ — Себечевац — Вујино Брдо — Павлово Брдо са задатком: лево одржавати везе са IV Пролетерском бригадом а десно са III Српском бригадом и да будно прати развој ситуације код IV Пролетерске бригаде и у случају потребе садејствује јој.

3. — III Српска бригада по стицању VI Бригаде на свој сектор повући ће своје делове и поставити два, батаљона на сектор Мешево — Горњи Степош и остало Ломница — Трмчаре — Модрица са задатком извиђања и обавештавања 0 Крушевцу као и према Сталаћу и Каонику, а лево одржавања везе са VI Српском бригадом.

4. — XI Српска бригада по стицању да се постави на сектор Лепенац — Брус — Ботуња са задатком одржавања везе са IV Пролетерском бригадом преко батаљона у Александровцу и извиђања и обавештавања у правцу Копаоника, као и према Разбојни и о свему нас *обавештава*. У случају потребе да садејствује IV Пролетерској бригади у разбијању банди на сектору Александровац са задатком левог обухвата и бочног дејства према непријатељу правцем који ће зависити од положаја који непријатељ буде заузимао при садејству.

Све јединице ће одржавати што чешћу везу са овим Штабом, преко којег слати извештаје. Радио-везом такође

² Види док. бр. 153

слати извештаје. Одмах по хватању везе са XI Бригадом IV Пролетерска бригада ће нас обавестити о томе преко радио-везе.

5. —• Хируршка екипа ће се налазити у с. Витановац, где и упутити све тешке рањенике са потребним бројем особља које ће исте гледати. Штаб VI Српске бригаде оставиће један свој батаљон у с. Витановац са задатком обезбеђења хируршке екипе и тешких рањеника који се буду тамо налазили.

6. •— Борбени знаци за 29/30: **Павле — Ђура;**
за 30/1: **Иван — Среген;**
за 1/2: **Александар — Темпо.**

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
п. пуковник
М. Ђуровић

Командант-п. пуковник,
Сред. Урошевић

Начелник-мајор,
Милош Манојловић •

П.С. — Штаб дивизије ће се налазити у с. Наупара.

БР. 180

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСТЕ СРПСКЕ БРИГАДЕ ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА НА ПРОСТОРУ ПАРЛОГ — ТУЛЕЖ¹

ШТАБ
VI СРПСКЕ БРИГАДЕ
29 септембра 1944 г.

Положај
У 17^h

»

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕР. ДИВИЗИЈЕ

Положај

У борбама које је наша Бригада водила последњих четири-пет дана на Тулежу и Парлогу имали смо 5 мртвих и 15 рањених, од којих 7 теже, несталих око 50. Од ових

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 11—6, к. 787 А.

50 рачунамо и оних 13 које сте нам упутили по куриру који их није довео. Извесне групице или појединци долазе и јављају се својим јединицама, те постоји вероватноћа да ће се и овај број смањити.

Од оружја смо изгубили око 20 пушака, 1 покварен „шарац“ који је пропао код коморе 1. батаљона и 2 пушко-митраљеза који су остали код погинулих. Изгубили смо 12 коња без опреме који су се налазили код 1. батаљона.

Непријатељ је имао у овим борбама прилично жртава.

Стање у нашој Бригади по јединицама је потпуно нормализовано, као и морал код бораца прилично добар и у порасту, поготову с добијањем оружја и муниције. У борбама извесни борци се показали врло храбри а извесни војници и десетари као добри руководиоци.

У овим борбама смо изгубили од руководиоца 1 комесара чете и то Сафета Гагића који је вероватно погинуо, 1 командир и 1 комесар чете су теже рањени, као и то да нисмо добили 1 комесара чете кога сте нам требали упутити, те нам сад недостају 4 руководиоца.

Пошто смо добили 4 противколске пушке то нам се нужда намеће да имамо бар 4 стара борца који би били гаранција за њихово очување и употребу. Ове другове би могли добити из чете пратећих оруђа IV Пролетер. бригаде. Нужно би нам било доделити 2 тешка бацача, па овако наоружани да бар можемо добро да се побијемо с непријатељем и да не би били демонстративна резерва.

Молимо Вас да нам упутите друга Баковића, јер оружје које смо примили није у исправном стању, т. ј. приличан број „шараца“ има своје кварове.

Преглед бројног стања и наоружања доставићемо Вам одмах, из којег ћете моћи видети с чим располажемо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар мајор,
Миро Ш. Распоповић ,

Командант капетан,
Видо Шошкић

БР. 198

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА НА ПРОСТОРУ ВЕНЧАЦ — БУКУЉА — АРАНЂЕЛОВАЦ!

Служб.
29 септ. [194]4

**ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВ
ЈУГОСЛАВИЈЕ**

Положај

28 ов. м. око 8 часова непријатељ је извршио напад на делој линији од Бање до Шаторње, дејетвујући једном колоном јачине 250—300 са 5 тенкова од жел. станице Бања према Пресеки, једном колоном према Аранђеловцу, једном са Венчаца преко Паун Баре у правцу Маркова Тавана и четвртм од Гор. Шаторње у правцу с. Каменар — Велике Баре. Укупна јачина непријатеља до 1.000 војника.

Колона која је нападала према Пресеки успела је изненадити батаљон Шумадијске бригаде.² Два батаљона наше IV бригаде предузела су напад заједно са батаљоном Шумадијске бригаде и после 8 сати борбе успели су протерати непријатеља ка Бањи. Непријатељ који је био дошао до првих кућа Аранђеловца исто тако се повратио пошто су наши овладели Пресеком (к. 455).

Ми смо имали 10 рањених, од којих 3 теже. Шумадијска бригада имала је 6 рањених.

Са другим колонама наша I бригада³ водила је борбу између Маркова Тавана и Паун Баре и између Великих Бара и с. Каменара, где су непријатељске колоне задржане. Не знамо да ли је доцније непријатељ успео да даље напредује или се повукао на полазне положаје.

На целој линији непријатељ је располагао са око 8 топова и доста минобацача.

О тачним нашим губитцима као и непријатељским известићемо вас накнадно, јер нам ове податке јединице још нису могле доставити.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 24—3, к. 782 А.

² Двадесет прва српска НО бригада Пете НОУ дивизије

³ Види док. бр. 183

Упућујемо вам кћерку Драже Михаиловића, другарицу
Гордану Михаиловић.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб,
Начелник, потпуковник:
Ратко Мартиновић

БР. 182

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 29 СЕП-
ТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА КОН-
ТРОЛИСАЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ РУДНИК — ТОПОЛА —
АРАНЂЕЛОВАЦ¹**

ШТАБ
V Н.О. УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
I КОРПУСА
Бр. сл.
дне 29. IX. 1944 год.

ШТАБУ I, IV и X КРАЈИШКЕ, XXI СРПСКЕ И КОСМАЈ-
СКЕ² НОУ БРИГАДЕ

Положај

У току 28 септембра о. г. непријатељ је био активан на читавом сектору од Трешњевице до Аранђеловца. Непријатељ је покушао да овлада сектором око Аранђеловца, а преко Венчаца и комуникације Трешњевица — Аранђеловац. Циљ је ових непријатељских операција вероватно да наше јединице што више одбаце од комуникација куда Немци свакодневно пребацују трупе и материјал према Београду. У борби 28 ов. м. наше јединице успеле су да потисну непријатеља са Пресеке и Аранђеловца према Бањи, а на сектору Венчац наше јединице су задржале непријатеља. Немамо још података о резултату јучерашњих борби.

Сада непријатељ држи Доњу Трешњевицу, с. Брезовац, Венчац и Бању. Заједно са Немцима налази ее мањи број недићеваца и четника. Комуникацију Гор. Милановац

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 26—1, к. 782.

² Двадесет друга српска НО бригада Шесте пролетерске дивизије

— Рудник Немци користе и даље за транспорт трупа и материјала, које повлаче од правца Ужице — Чачак.

Наше јединице држе и даље раније ослобођену територију у Западној Србији и врше офанзивне операције у правцу Шапца и Уба.

Задатак наших јединица остаје исти, с тим што ће XXI бригада и Космајска бригада извршити покрет на нове просторије где ће им бити, поред мањих војничких задатака, омогућен краћи одмор и сређивање јединица.³ У вези горњег треба учинити следеће:

Космајска бригада извршиће покрет 30 ов. м. рано правцем с. Живковци — с. Калањевци — с. Шутце — Парлог — Дубље и разместиће се на просторији: село Моравци — с. Липље — с. Околац (Дудовица). Бригада овде неће имати никаквог војничког задатка но да одржава патролску везу са суседним јединицама, т. ј. са Штабом XIII прол. бригаде која је на сектору Лазаревац и са Штабом XXI срп. бригаде.

XXI српска бригада извршиће покрет 30 ов. м. изјутра правцем Даросава — Белановица — Љиг и размести се на просторији Љиг — с. Гукоши — до с. Штавица. Задатак је бригаде да хвата и разбија четничке групе које се налазе на просторији Штавица — Бољковци — Угриновци и да обезбеђује саобраћај и телефонску линију на цести Љиг — Гор. Милановац. Штаб бригаде телефонеки се може обавештавати о ситуацији на сектору Гор. Милановац од јединица XXI дивизије.

Телефонску мрежу треба да користи и Штаб Космајске бригаде за везу и обавештења од суседних јединица.

IV крајишка бригада евојом главнином и тежим деловима помериће се на сектор Буковик а извесним снагама контролисаће Пресеку, односно Орашац. Ово померање Штаб бригаде може да изврши 1. X. о. г. и треба да одржава телефонску везу са нама и са батаљоном I бригаде који се налази у с. Балабанац.

I крајишка бригада и даље ће контролисати сектор од лцније Балабанац — Вукосавце а X бригада контролисаће сектор Рудник —> Трешњевица.

Наш штаб и даље ће се налазити у Белановици.

Како смо раније нагласили, штабови бригада треба да даду нешто оружја команди места у Аранђеловцу (I), команди места у Даросави (IV) и команди места у Белановици (X). Штабови бригада треба о овоме да нам поднесу извештај.

³ Види док. бр. 201

Наши тежи рањеници отпремиће се данас, а најкасније сутра рано, железницом према Ваљеву и тамо ће сачекати долазак авиона. Ради тога, уколико има још неких тежих рањеника, треба га до сутра рано послати у с. Живковци да крене са осталом групом рањеника. За сваког рањеника треба послати карактеристике, што још нису учиниле неке бригаде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник:
Милутин Морача

(М.П.)

БР. 183

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ОД 21 ДО 28 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ
I К.Н.О. УДАРНЕ БРИГАДЕ
V Н.О.У. ДИВИЗИЈЕ
Стр. пов. бр. 39/44
Дне 29-IX-1944 год.

ШТАБУ V ДИВИЗИЈЕ

Положај

Извештај о операцијама I КНОУ бригаде од 21-IX до 28-IX-44.

21-IX: По заузимању Аранђеловца јединице истурене на положаје око града за осигурање, док су друге биле у граду за одржање реда. Читав дан сређиван је заплешен^{*} материјал и заробљеници. Пред вече наишли су непријатељски авиони који су бомбардовали наш II бат. и ранш III бат. друга.

22-IX: Батаљони на положајима. Пред вече II бат. водио борбу с непријатељем који је покушао продрети преко с. Копљара према Аранђеловцу. Непријатељ (недићевци)

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 11—6, к. 787 А.

био је разбијен и натеран у бег. Наши борци су заробили неколико пушака. Око 20 часова читава бригада кренула је на сектор с. Јеловик пошто је непријатељ — немачке моторизоване колоне — пошао из Рудника према Букуљи и Венчацу.

23-1X: Батаљони на положају према Г. Трешњевици и цести из Белановице за Аранђеловац у с. Јеловику. Вршена су извиђања према Г. Трешњевици и Руднику. Додир с непријатељем није ухваћен. Увече II бат. послан на положај с. Балабанац са задатком контроле положаја Пресека и уништавања преосталих непријатељских утврђења у граду.

24-1X: Батаљони су били на истим положајима. Пред вече смо добили извештај да нова немачка колона креће у правцу Г. Милановца и Рудника и због тога смо батаљоне рокирали у правцу Рудника према с. Вукосавци.

25-1X: Сви батаљони остали на положајима које су запосели пред вече прошлога дана. Непријатељ није нападао.

26-1X: Према наређењу Штаба дивизије, а у сврху што бољег дејства против непријатељских комуникација, бригада запосела сектор Вукосавци — Брезовац — Каме-нар — Балабанац. Непријатељ је држао Венчац, а његове положаје насилно смо извиђали.

27-1X: Батаљони на истим положајима као и јучер. Осигурања су истурена према Венчацу и Г. Шаторњи. Једна немачка патрола од 15 војника је сишла у с. Врбице где се сукобила с нашим водом који је контролисао ову просторију. У окршају између ових двеју група убијена су 3 Немаца, а неколико их је рањено. Заплећене су 3 пушке и спрема убијених Немаца. Наших губитака није било. Непријатељска патрола се повукла.

28-1X: Да бисмо непријатељу нанели што више губитака и уједно да му не дозволимо да мирно пролази комуникацијама и седи на положајима за осигурање својих јединица, извршили смо нападе са нашим батаљонима и то овако:

I бат. са свим снагама напао је Венчац са задатком да га освоји.

II бат. послао је 1 ојачани вод да демонстративно нападне непријатељске снаге у с. Бањи.

III бат. са 1 четом нападао је демонстративно непријатеља у Горњој и Доњој Шаторњи.

IV бат. са свим снагама поставио је заседу непријатељској колони на комуникацији Топола — Младеновац, око к. 168, јужно од с. Белосавци на окукама.

Акција је почела у 0 часова.

БР. 198

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАНАЕСТОГ КОР-
ПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА, НЕДИ-
ЋЕВАЦА, БЕЛОГАРДЕЈАЦА И НЕМАЦА НА ПРОСТО-
РИЈИ ЦЕР — ШАБАЦ¹**

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. број 58
29 септембра 1944

ШТАБУ XII КОРПУСА НОВЈ

Према наређењу Штаба корпуса Оп. бр. 46 од 27 септембра о. г.² наша дивизија са једном бригадом поставила се је на сектор Прњавор — Чокешина — Петковица.

Друга бригада добила је задатак да са просторије села Липолиста у две упоредне колоне и то: једном колоном преко села Добрића — Богосавца продре ка Шапцу и другом, колоном преко Дуваништа — Слеччевића — Мајура — Шабац.

Прва бригада добила је задатак да са два батаљона постави се на сектор Змињак — Петловача, а са друга два батаљона да потпомогне јединицама II бригаде продирање ка Шапцу. Јединице II бригаде кренуле су на задатак у заједници са два батаљона I бригаде у 2 часа ујутру 28 о. м. и наишле су на жел. станици Дубље на јаку отпорну непријатељску тачку, јачине 4—500 непријатељских војника (белоруса³). Одмах је од стране јединица I и II бригаде (леве колоне) предузет напад на непријатеља, и после двочасовне упорне борбе, наше јединице истерале су непријатеља са железничке станице и непријатељ је у нереду почео да отступа цетом у правцу Шапца. Међутим, баш у моменту када је непријатељ био потиснут, долазе два велика тенка кбји успевају наше јединице повратити уназад на своје полазне положаје, а посада железничке станице, која је већ била потиснута, вратила се назад и посела своје старе положаје. Јединице наше II бригаде видећи да је узалудно и безуспешно продужавати са нападом у току

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 24—3, к. 951.

² Види док. бр. 153

³ Белогардејци

самога дана, што је изискивало веће жртве, обзиром на присуство непријатељске моторизације (тенкова), непријатељска отпорна тачка блокирана је, чекајући први сумрак да се на исту изврши напад. Колона — два батаљона II бригаде, који су продирали правцем Липолист — Добрић — Богосавац, око 11 сати по пролазу села Богосавца наишли су на самој цести Шабац — Богосавац на једну непријатељску колону у јачини 400 добровољаца, која се кретала у правцу Богосавца. После трочасовне жестоке борбе наша два батаљона успела су потпуно да разбију ову колону и непријатеља најуре у сам Шабац и по протеривању непријатеља ова два батаљона поставили су се на линију Мутник — Китог (2%—3 км од самога Шапца) блокирајући исти са југозападне стране.

По паду првог мрака два батаљона II бригаде и два батаљона I бригаде предузели су у садејству брдске артиљерије напад на непријатељске јединице које су држале железничку станицу Дубље. После краће борбе непријатељ, који је у приличној мери у досадашњим борбама са нашим јединицама био деморалисан, почео је у неред у одступати у правцу Шапца, приликом којег врло корисно употребили су тенкове као заштитничка одељења, који су им успешно послужили за успешно повлачење. Наше јединице продужиле су са протеривањем непријатеља до самога села Мајура где су се поставиле, оријентисане у правцу Шапца, блокирајући сам град са западне стране.

Наше јединице срушиле су неколико мостова на друму Шабац — Петловача, као и железнички мост на прузи Шабац — Лозница, такође, порушени су мостови на друму Шабац — Штитар, као и мост на цести Шабац — Богосавац. Издато је наређење Штабу I бригаде да поруши мост на друму Шабац—Табановић (да ли је ово извршено — још немамо од Штаба I бригаде извештаја).

У току јучерашњих борби које је наша дивизија водила на сектору жел. станице Дубље и на сектору испред Богосавца наши губитци 2 мртва и 10 рањених.

Губитци непријатеља су 15 заробљених, 30—35 мртвих и већи број рањених. Заробљено је 3 пушкомитраљеза „Збројовка“, 2 кола пушчане муниције и око 30 мина за лаки бацач.

2.) По протеривању непријатеља са просторије железничке станице Дубље распоред наше дивизије је следећи:

—• II бригада постављена је на линији Мијатовача — Мајур—Мутник—Китог, везујући се у десно са јединицама V козарске бригаде. IV бригада задржана је на сектору Чокешина — Петковица, док смо батаљону из села Прњавора

изујуби се у десно са јединицама 7 Новарске бригаде.
 IV Бригада задржала је на сектору Чичковица-Петковица, док смо битвама на
 ома Пискавица наредили да прође у правцу села Валовићана у циљу удара
 непријатељских снага, уколико се у истим налазе.
 I Бригада са два батаљона постављена је на сектор Биттар-Табановић, са задат-
 ком кулном мостова на друму Набав-Биттар и мостова на друму Набав-Табановић.
 Причловци, служећи уједно као резерва јединицама II Бригада у случају попуњаја
 свенту амаог непријатељског похода на Еапна. Са друга два батаљона I Бригада
 кренули су за Богатић у циљу ликвидације непријатељских снага, које су се ве
 пре један дан у ноћем налазили. Два два батаљона I Бригада у Богатић ушли су
 без отпора, јер је непријатељ пре један утврдио на Богатића, једним делом у прав-
 цу Еапна, једним делом у правцу Срем, Митровице а једним делом побегао у Босну.
 Народ на Богатића са великим одушевљењем дочекао је наше јединице, са којима се
 који ми нисмо очекивали.

3/ Са два батаљона који се налазили у омау Богатићу намеравамо у
 току сутрашњег дана кренути према Новајаном Саграда, разбацивајући мине на Срем,
 Митровицу у циљу развоја и уништења око 400 грађана, који се тамо, према
 досада прикупљеним сведочењима налазе, дигнути у ваздух мост који се налази у не-
 посредној близини Еапне Митровице /апатско од Срем, Митровице на окупирајемогу-
 ћамајући на тај начин интереснију непријатељских материјалних снага од правца
 Срем, Митровице, а потом пребацити се на сектор Грече, хватајући вазу са Сремом
 према Чаргаје са Машиница и Јарак.

Напомена: Технички са којима су наше јединице развиле у току ових дана
 борбу, они су већи технички и противотанковски пушке са којима располажемо нису
 их узимати могла узимати нити отицати и ако смо експлозивски све противотанко
 нске пушке са којима располажемо у јединицама.

Овај фашисту - Слобода напреду!

Велики командир,
 Петар Ковачић

Начелник,
 Хајдучки

Командант,
 Митровице

P. Kovacic

Rehly

Kovacic

наредили да продре у правцу села Бадовинаца у циљу уништења непријатељских снага, уколико се у истом налазе. I бригада са два батаљона постављена је на сектор Штитар — Табановић, са задатком рушења мостова на друму Шабац — Штитар и мостова на друму Шабац — Табановић — Причиновић, служећи уједно као резерва јединицама II бригаде у случају покушаја евентуалног непријатељског продора из Шапца. Са друга два батаљона I бригаде кренули су за Богатић у циљу ликвидације непријатељских снага, које су се до пре један дан у истом налазиле. Ова два батаљона I бригаде у Богатић ушли су без отпора, јер је непријатељ пре један [дан] утекао из Богатића, једним делом у правцу Шапца, једним делом у правцу Срем. Митровице а једним делом побегао у Босну. Народ из Богатића са великим одушевљењем примио је наше јединице, на начин који ми нисмо очекивали.

3.) Са два батаљона који се сада налазе у селу Богатићу намеравамо у току сутрашњег дана кренути преко Ноћајског Салаша за Срп. Митровицу⁴ у циљу разбијања и уништења око 400 граничара, који се тамо, према досада прикупљеним подацима, налазе, дигнути у ваздух мост који се налази у непосредној близини Мале Митровице (западно од Мале Митровице на окуци), онемогућавајући на тај начин интервенцију непријатељских моторизованих снага од правца Срем. Митровице, а потом пребацили се на сектор Узвеће, хватајући везу са Сремом преко Чеврнтије — са Шашинцима и Јарком.

Напомена: Тенкови са којима су наше јединице водиле у току ових дана борбу, били су већи тенкови и противтенковске пушке са којима располажемо нису их уопште могле уништити нити оштетити иако смо сконцентрисали све противтенковске пушке са којима располажемо у дивизији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
потпуковник •
Ромац

Начелник,
капетан
Ребула

Командант,
потпуковник
Камењар

⁴ Мала Митровица

БР. 198

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОЛ
29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
БЛОКАДУ ШАПЦА И НАПАД НА БОГАТИЋ¹**

ШТАБ
XVI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Бр
29 септембра 1944 г.

ШТАБУ I, II и IV БРИГАДЕ

Ситуација:

По овлађивању планином Цером и Видојевицом и освајањем Лешнице, непријатељ који је био потпуно разбијен повлачио се за Шабац где је на местима давао отпор. На жел. станици Дубље непријатељ у јачини 4—500[^]појачан са два тенка задржао се у току јучерашњег дана. Наше јединице I и II бригаде у току ноћи извршиле су напад и ликвидирале ово упориште, прогониле непријатеља према Шапцу. Предњи делови II бригаде налазе се на линији Мајур — Мутник — Китог.

Јединице XI дивизије јуче у подне налазиле су се на сектору Варна — Вел. Врањска, одакле су кренуле напред на сектор Јевремовац — Поцер. Слеччевић² — Мишар.

На сектору XXXVI дивизије нема никаквих промена.

Наш задатак:

Створити што чвршћу блокаду око Шапца, тако да непријатељ не може правити испаде и везивати наше јединице на појединим секторима, те на тај начин спречити нам извршење нашег главног задатка. Овладати Маџвом и створити чврсте везе са Сремом дуж Саве Шабац — Рача.³

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 55/1, к. 951.

² Вероватно Поцерски Причиновић.

³ Види док. бр. 192

За извршење наших задатака, —

НАРЕЂУЈЕМО :

- 1) Наша II бригада, ојачана са два батаљона I бригаде поставиће се на сектор Мијатовића — Мајур — Китог, затварајући све излазе из града. Десним крилом везати се чврсто са јединицама XI дивизије са којима одржавати тесну везу и у случају непријатељског продора са истима садејствовати.
- 2) I бригада са два батаљона поставиће се на сектор Штитар — Табановић, са задатком рушеша свих мостова и пропуста на цести Шабац — Штитар. Ови батаљони служиће као непосредна резерва II бригади.
Са друга своја два батаљона, који су постављени на сектор Змињак — Петловача кренуће тачно у 12 часова у правцу Богатића и то: у два правца једним батаљоном Змињак — Дубље, а другим батаљоном Петловача — Клење. По пролазу кроз ова села обадва батаљона иду за Богатић, водећи рачуна да улазак у Богатић буде једновремен са оба батаљона. По прикупљеним подацима у Богатићу се налази 150—200 жандарма. Потребно је да се скрене пажња јединицама на будност и војничко кретање, како не би били изненађени. Уколико би дошло до борбе у Клењу или у Дубљу батаљони би се оријентисали у правцу борбе ради што брже интервенције и продужили скупа на одређени задатак.
- 3) Наша IV бригада задржаће се на истој просторији, с тим да одржава тесну везу са јединицама II бригаде, уколико би непријатељ продро из града да би била на време обавештена. Свој батаљон који се налази у Прњавору покренуће данас у 12 часова у село Бадовинце, са задатком спречавања бекства четничко-жандармериских банди из Богатића за Босну (код Бадовинаца се налази главни навоз (четнички) преко реке Дрине). По завршеној ствари јединица I бригаде на Богатић, батаљон IV бригаде вратиће се у село Прњавор са истим задатком.
- 4) Штаб дивизије у току данашњег дана кретаће се са јединицама -I бригаде правцем: Липолист — Змињак — Богатић.
- 5) Батаљони I бригаде са сектора Табановић — Штитар тежиће да што пре ухвате везу са Сремом преко Дреновца. Са овим батаљонима нека буду два члана штаба бригаде.
- 6) Хируршка екипа налазиће се код II бригаде.
- 7) Штаб II бригаде примиће у састав брдску батерију, издајући истој задатке и одређујући мјесто постављања. Командира батерије упознати са овом заповешћу.

Уколико дође до употребе артиљерије, исту употребљавати из непосредне близине, пошто је и морално и материјално дејство много ефикасније из стрељачког строја (највише са удаљења 200—300 метара).

- 8) Водити рачуна да се јединице сувише не растурају, и са одвојеним јединицама бити у сталној и чврстој вези тако да у случају евентуалне непредвиђене ситуације штабови бригада имају све своје јединице у рукама и да у кратком временском размаку могу извршити покрет у наређеним правцима.
- 9) Штаб IV бригаде сав расположиви експлозив са минерским одељењем најхитније упутиће у Штаб II бригаде.

Напомена:

а) Цигане не примати у своје јединице, обзиром да у већини случајева исти болују од заразних болести, од сифилиса, тифуса итд. А иначе у првој борби они ће побећи.

б) Штаб IV бригаде у селу Липолисту распустиће старе четничке власти и поставити нове НО одборе (власти).

ц) Штабови бригада у свим селима у које наше јединице стигну распуштаће старе власти и поставити нове наше НО одборе, с тим што ће Штабу дивизије доставити имена нове сеоске власти.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар,
потпуковник.
Ромац

Начелник,
капетан
Ребула

Командант,
потпуковник
Камењар

БР. 199

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ И БОРБИ
ПРОТИВ ЧЕТНИКА НА ПОЛОЖАЈУ СТРАЖЕВИЦА —
ШАРАНИ¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
29. IX. 1944
у 10 часе.

ШТАБУ XXI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

1. — Извршили смо распоред према јучерањем наређењу и обухватили сектор од Јабланице, преко Вујана и Стражевице до Крвавца и Шарана. Два наша батаљона са замеником команданта налазе се у Јабланици и Луњевици, држећи положаје на Јасике — В. Вујан — Клик. Они треба да разбију четничке групе јужно од њих и да извиђају комуникацију Чачак — Кнић. Једна чета нам је у Милановцу. Остало је западно од комуникације. Ми се налазимо у Такову у кући Драгослава Дрињаковића.

2. — Јуче по подне и ноћае наш 1 батаљон водио је борбу са две четничке групе јачине по 100 до 150 војника на сектору Стражевица — Шарани. Обе групе су разбијене и протеране ка Чачку. Заплењено је 750 метака и неких ситница.

3. — О непријатељу у Чачку и Прељини још немама података. Упутили смо извиђаче да испитају.

4. — Везе нашој IV и V Бригади, као и X[^]-ој XVII Дивизије упутили смо.

5. — Поред нас комуникацијом пролази телефонска поштанска линија, за коју се ми можемо укопчати, те уколико се ви можете везати за њу могли би да имамо телефонску везу. Обавестите нас да ли вам је познато да ли XV Бригада ХЛШ-те има телефон. Покушали би и са њом да се повежемо.

6. — Сада се чује борба западно од нас. Према извештају нашег 1 батаљона она се води око Пожеге и Овчара.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар-мајор
Миливоје Радовановић

Командант-мајор
Љубиша Веселиновић

¹ Оригинал, писан на мавдини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 51—6, к. 1040.

БР. 199

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ
ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИР НЕПРИЈАТЕЉ-
СКИХ ЈЕДИНИЦА ОД 23 ДО 28 СЕПТЕМБРА¹**

ШТАБ
V УДАРНЕ БРИГАДЕ
О. број: 37
29 септембра 1944

ШТАБУ XXI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

Достављамо билтен о резултатима вођених борби у времену од 23 септембра 1944 г. до данас, које су имале јединице ове Бригаде са непријатељем (Немцима, недићевцима, љотићевцима и четницима Драже Михаиловића).

Наш главни задатак био је онемогућавање слободног извлачења немачких снага од правца Чачка преко [Г.] Милановца, Рудника ка Тополи, и разбијање четничких банди на појединим секторима. У овом циљу наше јединице су у овом времену нападале слабије немачке делове побочнице, заштитнице и коморе, а у извесним моментима разбијале четничке јединице и чистиле терен од мањих четничких групица.

У горе наведеном времену непријатељу су нанесени следећи губитци: 23-ег септ. вођена је борба на сектору Салаши — Рудник —* Заграђе, где су непријатељу нанесени губитци: 35 мртвих и око 50 рањених. Заплењено 11 пушака, 4.000 пушчаних и митраљееких метака и 3 вагона четничког брашна и жита. Наши губитци: 5 мртвих, 8 рањених и 9 контузованих.

25-ог септембра вођена је борба са четничким групицама на сектору Заграђа. Непријатељ је имао 3 мртва и 5 рањених. Заплењено је 3 пушке и друге ратне спреме и материјала.

26-ог септембра вођена борба са Немцима на сектору Враћевшнице. У овој борби непријатељ је имао 7 мртвих и 12 рањених. Заплењено је 2 пушке са 300 метака.

28-ог септембра у вођеној борби на сектору Мајдана непријатељу су нанесени следећи губитци: 40 мртвих и

¹ Оригинал, писан на мавдини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 51—6, к. 1040.

30 рањених. Уништена два камиона са приколицама. Ми смо имали једног рањеног.

Укупни губитци непријатеља у овом времену су: 85 мртвих и 97 рањених. Сопствени губитци: 5 мртвих, 9 рањених и 9 контузованих.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, мајор
Новак Перућица

БР. 188

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА И ЉОТИЋЕВАЦА У ОКОЛИНИ ЖАГУБИЦЕ¹

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
29 IX 1944 год.

ШТАБУ 14 КОРПУСА НОВЈ

Достављамо вам допуну извештаја од 26 о. м.² [о акцијама] које је извршила 14 бригада на положајима Сиге — Милановац. У извештају који смо вам послали писано је да је заробљено 180 четника, међутим је заробљено 200 четника. У ранијем извештају достављено вам је да је заробљено 120 пушака, а заробљено је 130 пушака. Поред ађутанта и лекара заробљена су још 4 официра четничка.

У борби са љотићевцима и Немцима код Клисуре,³ где су запаљена 3 камиона, погинуло је 30 Немаца. Комуникација и мостови на Клисури порушени су. После рушења комуникација на Клисури непријатељске моторизоване колоне нису пролазиле према Жагубици.

27 IX о. г. јединице 14 бригаде продужиле су гоњење и чишћење четничких и љотићевских банди у селима Крупаја, Близнак и Бела Река. У Крупаји дражиновци, када су бежали, оставили су 5 камиона од којих се 2 могу

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 24/3, к. 1067.

² Редакција не располаже овим документом.

³ Горњачка Клисура

лахо попразити и употребити, а 3 су демонтирана и треба им већа оправка. Јединице 14 бригаде пронашле су штампарију, за коју су им наредили да је извуку и донесу до Штаба дивизије, за коју ћемо се постарати да је доставимо до Штаба тога корпуса. Поред наведених запленили су два радио-апарата, један на батерије, две писаће машине, 35 сандука динамита, 75 ручних бомби, 1 противколску пушку, 700 лит. бензина, 160 лит. моторног уља, 80 кг товат масти, 80 кг нафте, 40 комада аутомобилских покривача хладника, 3 ком. кардана са сувим зглобовима, 2 футроле са оклопом зглоба, 1 управљач са преносним звучником без точка, 1 спону предњих станова и 1 куплунг тањирасти са опругама и 1 ручну кочницу без опруге, у Белој Реци заплешено 6 волова, 2 краве и 2 телета, 1 фијакер са два коња. 14 бригада заробила је хигијенску екипу од 6 медицинара, која је била мобилисана од четника Драже Михаиловића.

7 бригада са својим јединицама дочекала је на заседи непријатељску колону, која је ишла од Бора према Жагубици. Борба се водила код Крста на комуникацији Бор — Жагубица. Наше јединице распршиле су непријатељску колону која је била око 80 људи са нешто моторизације и кола. У тој борби непријатељ је имао 10 мртвих и 15 рањених. 7 бригада није имала губитака.

Од наших обавештајних органа добили смо податке да непријатељ састављен од љотићеваца, недићеваца и четника Драже Михаиловића, у јачини од 8—10.000 људи, врши концентрације у Петровцу.

Овај штаб је разговарао са другом командантом Корпуса, да се једна бригада 25 дивизије пребаци на просторију Осаница — колибе са задатком да затвори комуникацију Жагубица — Петровац, као и маневровање на том терену у циљу чишћења четничких банди на тој просторији.

Наша 14 бригада остала би на просторији Милановац — 1 Близнак — Липовица, са задатком чишћења четничких банди које се налазе на тој просторији.

Уколико имате података о кретању Црвене армије и њезиним намерама, известите нас.

Уједно нае известите шта је са нашим батаљоном који је отишао за везу са Црвеном армијом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб

Начелник
мајор,
Војо В. Секулић

БР. 189

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ С ЧЕТНИЦИМА КОД ПРИЈЕПОЉА¹

ШТАБ
III САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 184
29. IX. 1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III Санџачке НОУ бригаде за вођење борбе са четницима 29. IX. 1944 г. на положајима Пријепоље и дева обала Лима, сектор Душманићи — Градина — Барице — Сељашница — Савин Лакат (секција Пљевља — Пријепоље 1 : 100:000).

НЕПРИЈАТЕЉ

- а) Јачина непријатеља била је око 1.500 бораца.
- б) Наоружање непријатеља је 30 п.митраљеза, 10 митраљеза и 2 баџача.
- в) Морал, борбеност и активност слаба.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

- а) 1, 2, 3 и 4 батаљон јачине 600 бораца, 60 п.митраљеза, 4 тешка митраљеза, 4 тешка баџача.
- б) Дана 29 септембра т. г. вођена је борба са четницима на сектору Пријепоље — Душманићи — Градина — Барице — Сељашница, у циљу заузимања поменутог положаја.
- в) Борба је почела у 6 часова, и трајала непрекидно до 12 часова.
- г) Ми смо успели да заузмемо Пријепоље уз садејство два батаљона V Санџачке бригаде и да овладамо Душманићем — Градином — Барицама — Сељашницом — Савиним Лактом и Јабуком.
- д) Наши губитци: 1 лакше рањен.
-Непријатељски губитци: 50 мртвих, 8 заробљених и 30 рањених.
- е) Морал наших јединица био је на висини. Примера личног истицања као и слабог држања није било. Јединице као целине се добро показале.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 1—5, к. 1255.

ж) Од ратног материјала заплењено је: 1 п.митраљез, 10.000 метака, 20 пушака, 3 пиштоља, бацачке муниције и хране.

з) Утрошено је 5.000 југословенске муниције, 2.000 та-лијанске, 3.000 енглеске, и 30 мина од тешког бацача кал. 81 мм.

и) Борба је од почетка па до краја текла по предви-ђеном плану.

ј) По завршеној акцији непријатељ је отступио прав-цем К.[амена] Гора — Мијајловица — Пљевља, а наше је-динице се сместиле на просторији С.[авин] Лакат — Јабука — Бабине.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Комесар-мајор	Начелник-капетан	Командант
Данило Кнежевић	Јагош Мирковић	п.пуковник
		Халил Хаџимуртезић

(М.П.)

БР. 190

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ЧЕТРДЕСЕТ ШЕСТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА
ЗА ЧИШЋЕЊЕ ТЕРЕНА ОКО ВРАЊА И БУЈАНОВЦА
ОД НЕМАЧКИХ И ШИПТАРСКИХ ЈЕДИНИЦА И СПРЕ-
ЧАВАЊЕ ПРОДОРА НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА ИЗ СКО-
ПЉА У ПРАВЦУ ЛЕСКОВЦА¹**

ШТАБ
46 ДИВИЗИЈЕ Н.О.В. ЈУГОСЛАВИЈЕ
29 септембра 1944 године
Положај

ЗА П О В Е С Т
(секција Врање раз. 1 : 100.000)/

Подаци о непријатељу

У Белом Пољу налази се око 1.000 Немаца, 150 Арна-ута и 1300 ненаоружаних Италијана са 6 противавионских батерија. Непријатељ је укопан и неактиван, сем што с вре-мена на време врши испаде у оближња села, врши пљачку

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-риског института под бр. 4—1, к. 1340.

а и артилеријом туче Сурдулицу, Владичиц Хан и околна села као и положаје које држе наше јединице. Главнина немачких снага налази се у Скопљу са јачом побочницом у Куманову, којима је задатак омогућавање извлачења немачких снага из Грчке и Македоније. Западно од комуникације Куманово — Бујановац налазе се вдиатарске снаге које држе Прешево и линију Рајинце — Левосоје — Трновац — Муховац — Ново Село и Зарбинце и даље дуж границе. Јачина ових снага је непозната али броји до 2.000 војника слабо наоружаних.

Подаци о нашим снагама

Снаге наше дивизије и то: 23, 24, 25 Српска бригада,² 2 Врањска, 1 и 2 Сурдуличка бригада налазе се на простору Сурдулица — Врање — Бујановац. Источно од комуникације Куманово — Бујановац налазе се косовске и македонске јединице.

Наш задатак и распоред

Задатак наше дивизије је чишћење терена од немачких и шиптарских банди и затварање правца од Куманова.³ У циљу извршења постављеног нам задатка а и сређивања новоформираних бригада,

НАРЕЂУ ЈЕМО:

23 Српска бригада⁴

По добијању овог дописа посешће положаје Бујановац — Вртогош — Краљева Кућа са задатком загварања правца од Куманова и од Трновца и вршења акција на шиптарске банде у циљу њиховог уништења и прошкрвања слободне територије. У случају да македонске јединице буду вршиле акцију, исте потпомоћи на њихов захтев. У циљу што боље затварања правца и потпомагања брижди се придодаје и батерија топова бугарске војске. Везу лево одржавати са македонским јединицама које се налазена источној страни комуникације Бујановац — Куманово, а десно са снагама 24 Српске бригаде.

24 Српска бригада⁵

По извршеној смени својих снага са иравца Бујановца од стране 23 Српске бригаде, са бригадом је посести поло-

² Ове бригаде су одмах преименоване, тако да су у саставу Четрдесет шесте дивизије биле: Двадесет пета, Двадесет шеста и Двадесет седма српска бригада. Види наређење Четрдесет шесте дивизије од 3-Х-1944 год. том I, књ. 13.

³ Види том I, књ. 13, док. бр. 182

⁴ Двадесет пета српска НО бригада

⁵ Двадесет шеста српска НО бригада

жаје: кота 1140, Честелин, Китка, Широка Ливада, Криво Дрво. Резерве својих снага држати на линији Балиновце_Клашница. Задатак бригаде: чишћење и протеривање шиптарских банди испред својих положаја на сектору Свети Илија — Ново Село и протеривање истих преко Зарбинске реке. Везу одржавати лево са 23 Бригадом.

2 Врањска бригада

По извршеној смени са садашњих положаја од стране 24 Српске бригаде, у току 1/2 идућег месеца пребацити се на правцу Бело Поље, сменити 25 Српску бригаду и запосести Сурдулицу — Масурицу и Сувојницу са наоружаним људством, док ненаоружано људство држати у Јелашници и са њиме радити војнички и политички. Задатак је бригаде не дозволити ни у ком случају везу Немцима као и саобраћај између фабрике и батерије код санаторијума било то комуникацијом кроз Сурдулицу или преко њива на међупростор Алакинци — Сурдулица. Вршити препаде на непријатеља у циљу сталног узнемиравања и постављати заседе око винограда где Немци и Шиптари долазе да краду грожђе, као и групама које преносе хлеб од фабрике за батерију и онима који поправљају телефонски кабл, који треба редовно кидати и не дозволити им никакву везу. Везу лево одржавати са 1 Сурдуличком бригадом.

25 Српска бригада⁶

Пршто је смени са садашњих положаја 2 Врањска бригада, пребаћиће се са свим својим снагама на проеторију Моштаница — Бресница — Ранутово и биће као дивизиска резерва и ово време ^скористити за сређивање бригаде и што интензивнији војнички и политички рад. Везу одржавати са 24 Српском бригадом и 23 Српском бригадом.

1 Сурдуличка бригада

⁷ са задатком: затварање правца Бело Поље — Владичин Хан, правца од Лесковца и протеривање и уништење четничких групица на југоисточним падинама Куковице. Такођер, као и 2 Врањска бригада, вршиће препаде на батерију и постављати заседе групицама непријатељских војника који пљачкају по селима. Везу одржавати са 2 Врањском и 2 Сурдуличком бригадом.

2 Сурдуличка бригада

Остаће и даље на својим досадашњим положајима и пожурити са сређивањем бригаде и појачати војнички и политички рад.

⁶ Двадесет седма српска НО бригада

⁷ У оригиналу текст не може да се прочита.

Батерија топова бугарске војске

По добијању ове заповести заједно са 23 Српском бригадом пребациће се на простор Краљева Кућа — кота 436., а у случају борби и покрета бригаде исту ће пратити и потпомагати.

Исхрана војске

Вршиће се као досада на терену а у недостатку овога ступити у везу са Интендантуром Врањског подручја ради пријема намирница из војничких магацина, а бригаде око Сурдулице из магацина који се налазе у Јелашници и Сувојници. За исхрану батерије стараће се 23 Српска бригада.

Дивизиска болница

Налазиће се у Врањској Бањи где ће све бригаде које су на територији Врања слати рањенике и болеснике, док оне које су око Сурдулице слаће рањенике и болеснике у болницу на Власини.

Веза

Све бригаде одржаваће чврсту и међусобну везу патролама и куририма и о свакој новости или промени на свом сектору извештаваће се међу собом, као и Штаб ове дивизије, са којим треба свака бригада успоставити телефонску везу, за шта ће се постарати штабови бригаде да пронађу потребан материјал и то што пре.

Сваки штаб бригаде одмах ће поднети извештај о именичном распореду батаљона на положајима које држе, а најмање једанпут дневно од данас па убудуће слати писмене извештаје о стању на свом сектору и суседним секторима без обзира да ли има што ново или не. У овом извештају увек наводити поред положаја батаљона и место штабова бригада. Ову везу, то јест кургфе слати са овим извештајима без обзира на телефонску везу која постоји сада или ће се успоставити.

Извођење акција и потпомагање

Сваку па и најмању акцију коју треба извести са бригадом или батаљоном треба добро припремити, са добро прикупљеним подацима о непријатељу, његовим снагама и положајима које држи, и жестоким концентричним нападом тешког и аутоматског оружја растројити непријатеља. Свака јединица и бригада о својој акцији мора известити суседну јој јединицу и по потреби тражити садејство код истих и свака јединица, то јест бригада мора јој изаћи у помоћ на њено тражење, а и без тражења ако је суседна јединица нападнута било то дању или ноћу. Дешавају се

случајеви: кад суседна нападнута јединица води борбу, друга уместо да јој хитно ступи у помоћ шаље прво курира или патролу да извиди и тако, док се добију извештаји, губи се време и дају се веће жртве. Потребно је поред везе која је наведена одржавати исту. оком и слухом.

Свака бригада по доласку на своје просторије и положаје приступиће свестрано прикупљању података о непријатељу лично и преко својих суседних јединица: о бројном стању непријатеља, врсти, наоружању, намерама, моралном нивоу итд.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком-п.пуковник
Милица Станишић

Командант-п.пуковник
Т. Поповић

Начелник-мајор
Дукљан М. Вукотић

Достављено: штабу 23, 24, 25
бригаде, 2 Врањске, 1 и 2 Сур-
дуличке бригаде и батерији

БР. 191

**ИЗВОД ИЗ КЊИГЕ ПОСЛАТИХ ДЕПЕША ШТАБА ПР-
ВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 28 ДО 30 СЕП-
ТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹**

28. IX, час. 15.30, гр. 49²

Шеста див. данас креће са просторије Коцељева — Миличинаца према Церу правцем: Ман. Криваја — Тројан [к. 605] — Цер (637). Повежите се са њом.³ Да ли сте добили преко Пете⁴ писмени задатак.⁵ **Пеко.**⁶

29. IX, час. 15.30, гр. 60

Хитно јавите распоред ваших јединица, где се налазе ваши истурени делови према Сави, јачину непријатељских

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 39—1, к. 372.

* Дешеш су упућене Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ.

³ Види док. бр. 192

⁴ Пета НОУ дивизија

⁶ Види док. бр. 192

⁶ Пеко Дапчевић

гарнизона и какве покрете врши непријатељ. Ако имате радио-везу са Костом⁷ обавештавајте нас о ситуацији преко Дрине.⁸ **Пеко.**

30. IX, час. 11.00, гр. 68

Оставите потребне снаге на сектору Крупањ — Лозница. Ваших пет бригада и Ђоко⁹ довољно за продирање ка Шапцу и Сави. Немамо других снага да упутимо Крупању. Прва¹⁰ ће нападати Уб и продирати ка Сави. Јавите ситуацију на сектору Зворник—Бијељина. **Пеко—Плави.**¹¹

БР. 192

ИЗВОД ИЗ КЊИГЕ ПРИМЉЕНИХ ДЕПЕША ШТАБА ПРВОГ ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 28 ДО 30 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

28. IX, час. 09.00, гр. 55²

Разбили смо непријатеља на сектору Лешница — Цер. Дража побегао у Боену. Продрли смо у Мачву и Поцерину до линије Богатић •— Штитар —• Богосавац — В. Врањека. Непријат. бежи у Шабац. Настављамо са ослобађањем Мачве.

28. IX, час. 09.00, гр. 69

У Шабац стижу појачања Немаца из Руме и Обреновца, нарочито у моторизацији. Настојимо да потпуно са-терамо непријатеља у Шабац и да по пријему материјала од В. Ш. приступимо ликвидацији града. Оскудевамо у муницији. Мина за тепгке бацаче и граната за топове уопште немамо.

28. IX, час. 09.00, гр. 60

Заповест Чжо примили.³ Молимо наредите Шестој⁴ да једну бригаду постави на сектор Крупањ — Столице, а са

⁷ Коста Нађ, командант Трећег корпуса НОВЈ

⁸ Види док. бр. 192

⁹ Ђоко Јованић, командант Шесте пролетерске дивизије

¹⁰ Прва пролетерска дивизија

¹¹ Мијалко Тодоровић-Плави

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 39—1, к. 372.

² Депеше су примљене од Штаба Дванаестог корпуса НОВЈ.

³ Види док. бр. 191

⁴ Шеста пролетерска дивизија

две бригаде нека се задржи на сектору Криваја — Матијевац, ради обезбеђења наших леђа и десног бока. Њен опстанак на Церу нема сврхе.

28. IX, час. 09.00, гр. 53

Ми имамо свега седам бригада са просечно по пет стотина бораца.⁵ Са тим бројним стањем не можемо обухватити и сектор Крупња. Морамо што пре избити на Саву ради прихвата више хиљада нових бораца који нас чекају.

28. IX, час. 09.00, гр. 63

У Крупњу смо образовали команду места и одред, јачине до сто бораца. Тамо постоје услови за учвршћење одреда и за ширу мобилизацију само уз присуство наших снага. Одред и команда места налазе се са Једанаестом див. на сектору Радовашница — Двориште.

28. IX, час. 09.00, гр. 49

36 див. налази се на сектору Ковиљача — Лозница — Лешница, 16 див. на сектору Петковица — Богатић — Шабац и 11 див. на сектору Радовашница — Двориште — Шабац. Ми се налазимо у Петковици.

29. IX, час. 11.00, гр. 47

Предњи делови Једанаесте див. избили су на линију Мишар — Мрђеновац на Сави, 16 дивизија на линију Мајур —• Јевремовац. Други истурени делови крећу се од Богатића према Срп. Митровици.

29. IX, час. 11.00, гр. 52

У Шапцу до данас око 3000 белогардејаца, добровољаца, љотићеваца и Немаца. Имају јачу моторизацију која је дошла од Руме и Обреновца. Митровица и Обреновац неиспитани. Везу са Костом® немамо.

30. IX, час. 15.30, гр. 60

Према најновијим провереним подацима у Шапцу се налази две хиљаде Немаца, две хиљаде белогардејаца и око три хиљаде недићеваца, љотићеваца и четника, са 15

⁵ У саставу Дванаестог корпуса Н.ОВЈ у то време налазиле су се Једанаеста, Шеснаеста и Тридесет шеста НОУ дивизија. Касније, 6 октобра 1944 год., у састав Корпуса ушла је и Двдесет осма НОУ дивизија.

⁰ Коста Нађ, командант Трећег корпуса НОВЈ

тенкова, осам хаубица и седам брдских топова. Наоружање добро, али морал врло слаб. Град је у опсадном стању.⁷

30. IX, час. 10.00, гр. 16

Молимо хитно нам објасните задатак VI — Личке дивизије.

30. IX, час. 10.00, гр. 30

Углавном смо очисти́ли читаву Мачву и Поцерину. Избили смо на Саву и на сектор западно од Шапца. Шабац смо блокирали.

БР. 193

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 30 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА НАПАД НА НЕПРИЈАТЕЉСКЕ ПОЛОЖАЈЕ НА ЛИ- НИЈИ УБ — ВРЕОЦИ¹

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 486
30 септембра 1944
у 16,30 часова

Ш т а б о в и м а : I ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Приликом покрета са сектора Ваљево — Коцељева јединице VI Личке дивизије разбиле су непријатеља и избиле на просторију Цера. У вези са даљим офанзивним дејством те дивизије и јединица XII Корпуса предвиђено је дејство наших делова у Посавини на простору Бањани — Ушће — Обреновац.

Ради стварања бољих услова за наше даље дејство и ради бољег обезбеђења ослобођене територије извршићемо

⁷ Данило Лекић, командант Дванаестог корпуса НОВЈ

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 11—6, к. 787 А.

2 октобра о. г. између 6 и 7 часова изјутра напад на непријатељска упоришта на сектору Уб и Вреоци.² При-
У вези са овим

НАРЕЂУЈЕМО-

1. — У нападу ће учествовати I Пролетбригада на сектору Уб — Чеманов Мост, делови III Пролетбригаде I" [сектору] Мех. Кладница, а XIII Пролетбригада на сектору Вреоци.

2. — У циљу прикупљања ка полазним положајима јединице ће отпочети покрете 1 октобра о. г. изјутра и истог дана до 14 часова поставити се:

I *Пролетерска бригада* на простору Остреш — Степање — Вровине — Караула са свима својим јединицама и придодатом брдском батеријом.

III *Пролетерска бригада* са три батаљона на простору Непричава — Словац (северно од р. Колубара), два батаљона на простору Маркова Црква — Оштриковац, а један батаљон и даље да остане као заштитница дивизиске болнице у с. Команице, с тим да једну чету држи као посаду у Мионици.

(Батаљони предвиђени за просторију северно од Колубаре морају бити комплетни јер се они предвиђају за учествовање у нападу).

XIII *Пролетерска бригада* прикупиће се на простору Лазаревац — Шопић — Бурово, с тим што једну чету оставити у Лајковцу као обезбеђење и посаду.

3. — На 1 октобра у 10 часова овај Штаб састаће се са Штабом I и III Пролетерске бригаде (код Штаба I Пролетерске бригаде у с. Степање), где ће се извршити коначан план напада на непријатељска упоришта на сектору Мех. Кладница — Вучјак — Уб — Чеманов Мост.

Штаб XIII Пролетерске бригаде сам ће израдити план напада на електричну централу и рудник у с. Вреоци и овај напад извршити у горе наређено време. Подилажење извршити у току ноћи 1/2 октобра. Предвидети и организовати неутралисање електричне струје спроведене око утврђења са више средстава и начина (кидањем жице специјалним маказама које су раније додељене бригадама, употребом обичних маказа и клешта које изоловати гумом и крпама, сечењем жице секирама са сувим дрвеним држаљем, пресецањем електричног кабла северно и даље од Вреоца ако се струја добија из неке друге централе, уништава

² Види, том I, књ. 13, извештај Прве пролетерске дивизије ОД 3 октобра 1944 године.

електрични кабл експлозивом, бацачком ватром, онеспособљењем централе бацачком и артиљериском ватром). При овоме предвидети разбијање околних четничких банди, а такође дубље северно минирати цесту а пругу порушити и минирати. Држати довољну резерву коју поставити тако да може било потпомоћи напад, било појачати заседе ако непријатељ интервенише са које стране.

За ову акцију упућено је XIII Пролетбригади једно одељење брдског топа.

4. — *Везе* и даље куририма, телефоном и радио-станицом.

У вези са наређеним померањем главна телефонска линија од сада биће Ваљево — Словац — Лајковац — Љиг. Досадању телефонску линију скинути и везати се на нову главну линију. Телефонске централе поставиће III Пролетерска бригада у с. Словац, XIII Пролетерска бригада у Лајковац. Забрањује се одвођење линије ма са кога места главне линије сем са предвиђених телефонских централа.

Штаб I Пролетерске бригаде за главну линију везаће се у Словцу на централу III Пролетерске бригаде.

Везе са дивизиском болницом и заштитним батаљоном III Пролетбригаде добиваће се постојећом споредном линијом Ваљево — Мионица.

5. — *Команде места*: мењају се утолико што ће -овај Штаб од сутра бити у с. Ратковац, а Штаб III Пролетерске бригаде у с. Словац (на 1 км западно од железничке станице и цесте).

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар
п.пуковник,
Владо Шћекић

Начелник
п.пуковник,
Мома Ђурић

Командант
пуковник,
Васо Јовановић

(МП)

БР. 194

САОПШТЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О РЕЗУЛ
ТАТИМА БОРБЕ ЗА АРАНЂЕЛОВАЦ 19 И 20 СЕПТЕМ
БРА 1944 ГОДИНЕ¹

С А О П Ш Т Е Њ Е
ШТАБА У-е УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

У борбама које су водиле наше јединице, у којима је учествовала и XXI српска ударна бригада, од 19. IX од 12 часова па до 20. IX до 16 часова, непријатељ је потпуно разбијен и већим делом уништен.²

Резултат борби је следећи:

Немачки губитци: мртвих 140, међу којима 4 официра, нађено на бојишту.

Уништено: 3 борна кола са топовима, 3 танкете, 1 моторизовани пољски топ 80 мм, 1 аутоматски топ 20 мм, 23 камиона, 4 луксузна аутомобила, 7 троколица и 1 мотоцикл.

Оштећено: 2 моторизована мунициона кола.

Заплењено: 6 камиона, 4 моторцикла, 2 радионичка кола, и 1 санитарски аутомобил.

Губитци четника и недићеваца:

Мртвих нађено на бојишту 406 (већином брадоња). Заробљено 420. Међу убијеним и заробљеним мањи је број недићеваца.

Заплењено оружје и муниција: 4 пушкомитраљеза („шарца“), 355 пушака, 5 стројница, 19 пиштоља, око 45.000 метака, 350 ручних бомби, 200 кг експлозива, 1 противколски бацач, 3 кола ћебади, ранаца и друге ситне спреме.

Наши губитци: мртвих 23, рањених 63.

Из четничког затвора ослобођено је око 50 талаца, грађана из Аранђеловца и околних села.

Ово је једна од многобројних наших победа над окупатором и његовим слугама. Немачким окупаторима који су најмили брадате четнике и недићевско-љотићевску банду

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви ЦК СКС под бр. 6291, IX, к. 69. На документу нема датума те га ради тога објављујемо на крају септембра.

² Види док. бр. 201

ни овога пута није пошло за руком да извуку своју кожу а да за злочине њихове и њихових слугу скупо не плате.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, потпуковник: **Илија Матерић** Командант, пуковник:
Милутин Морача

П. С. Ово саопштење треба умножити и упознати народ са овим, као и наше борце и руководиоце.

БР. 195

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 30 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ О ДЕЈСТВИМА ДИВИЗИЈЕ ОД 15 ДО 29 СЕПТЕМБРА¹

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
30 септембра 1944 г.

Бр. 32/44.

ШТАБУ 14 КОРПУСА НОБ И ПО СРБИЈЕ

Петнаестодневни извештај од 15 до 29 септембра 1944 г.

У периоду овог извештаја наша дивизија налазила се на просторијама од Неготина до Петровца и од Црног Врха до Хомољских Планина. На овој просторији прочишћена су сва места око Дели Јована, Бора и Хомољских Планина, као и западно и југозападно од Жагубице до Деспотовца. На наведеним просторијама налазиле су се разбијене четничке банде, заједно са љотићевским и недићевским бандама. Поред чишћења наведених просторија ова дивизија имала је задатак затварања комуникације Бор — Жагубица и Жагубица — Петровац, на којој комуникацији је се свакодневно водила борба са немачким пешачким и моторизованим колонама, које су приликом доласка Црвене армије на границу наше земље појачавале гарнизоне код Зајечара и Неготина и истима довлачиле следовање у оружју, одећи и другом материјалу. Непријатељ је исто тако извлачио

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 11—6, к. 787А.

болеснике и рањене војнике према Петровцу. На овој комуникацији наше јединице су ометале непријатељу саобраћај, поред борбе и рушењем мостова и прекопавањем истих на основу чега је непријатељ био приморан да врло ретко саобраћа, а у последње време је прекинут саобраћај. Поред борбе са немачким јединицама и јединицама Драже Михаиловића, ЈБотића и Недића, наша је дивизија на ослобођеној територији поставила нове народно-ослободилачке одборе у селима Сиколе, Глоговица, Горњани, Кривељ, Влаолеј Јасиково, Лесково, Лазница, Селиште, Милатовац, Вуковац, Жагубица, Крепољин, Доњи Милановац, Сиге и Крупаја, а приступили смо формирању команде места Жагубица. У наведеним местима на територији, коју смо пречистили и где смо основали нове народно-ослободилачке одборе, ликвидирали смо све постављене четничке власти.

Акције и покрети.

Јединице наше дивизије постигле су од 15 до 29 IX о.г. следеће успехе и вршиле су следеће покрете:

16 о. м. јединице 9 бригаде напале су непријатељску посаду у Салашу. Непријатељска јачина била је од 5 до 700 војника са 4 тенка, 5 борних кола и једном батеријом топова. Акција није успела, због тога што је непријатељ био утврђен и довољно јак за наша два батаљона 9 бригаде, који су нападали. Напад се претворио у борбу, која се водила читавог дана. У овој борби непријатељ је имао 25 мртвих и више рањених. На другој страни Салаша, на положају Мала Јасикова јужно од Глоговице, друга јединица 9 бригаде водила је борбу са Немцима. Немци су имали још жртава, али је истима број непознат. У тој борби ми смо имали 11 тешко рањених и једног мртвог. Другови су рањени већином од артиљеријске и митраљеске ватре и из тенкова.

7 бригада у заседи на Заграђу водила је борбу са непријатељском колоном, која је пролазила од Бора за Рготину. Непријатељ је имао жртава, чији број је исто тако непознат. 7 бригада имала је једног рањеног. Јединице 7 бригаде запалиле су један камион пун мина.

17 IX о. г. јединице 9 бригаде, које су поставиле заседу код Салаша, дочекале су непријатељеку колону и са истом ступиле у борбу, али услед моторизације и јачих непријатељских обезбеђења, заеда се морала повући и напустити своје положаје. У овој борби број непријатељских жртава није нам познат. Ми нисмо имали жртава.

Чета 9 бригаде, која је остала иза своје главнине на просторији Вратарница —• Зајечар, водила је борбу са не-

пријатељем и непријатељским колонама, које су пролазиле ка Зајечару. У тим борбама непријатељ је имао 11 мртвих и више рањених.

18 IX о. г. наша дивизија извршила је покрет са просторије Дели Јован — Глоговица на просторију Танда, Горњани, Влаоле у околини Вел. Крша.

19. о. м. јединице ове дивизије извршиле су покрет на нове положаје: 7 бригада на просторију Кривељ — Бор, 9 бригада Јасиково — Лесково према Жагубици, 14 бригада и Штаб дивизије на просторију Влаоле и околину. За ова два дана није било борбе.

20 IX. о. г. наша дивизија налази се на просторији Кривеља, комуникацији Бор — Жагубица — Влаоле и према Лазници.

7 бригада дочекала је на заседи једну немачку моторизовану колону, која је ишла од Бора према Жагубици, и на местима где је комуникацију порушила отворила је борбу на непријатељску моторизовану колону, где је се борба развила и колону повратила према Жагубици. У тој борби 7 бригада уништила је 4 камиона, 1 борна кола и срушила један болнички авион. Убила 10 Немаца, а ранила више, 4 Немца заробила. Запленила 2 пушкомитраљеца и много ратног материјала.

9 бригада протерала је Хомољску бригаду Драже Михаиловића од Јасикова према Лазници, у којој је борби заробила 16 четника са оружјем. Наши губици: 4 рањена, од којих 2 тежа.

Дана 21 IX о. г. 7 бригада на цести Бор — Жагубица дочекала је у заседи непријатељску моторизовану колону, која је ишла од Бора према Жагубици. У тој борби јединице 7 бригаде уништиле су 2 немачка камиона, оштетиле немачки извиђачки двомоторни авион. Од мина које је поставила 7 бригада и заеда, које су мине чувале, уништени су један тенк и један камион, који су на путу изгорели; 2 су камиона оштећена. У тој борби убијено је 10 Немаца и више рањено. Рањенике је непријатељ одвукао у три камиона према Бору. У селу Кривељу јединице 7 бригаде, пошто су исто село очистиле од четничких банди, пронашле су магацин четника Драже Михаиловића, у којем су нашле 220 пушака у кубету цркве, 2 сандука муниције, сандук немачких бомби за мали бацач. У борби са Немцима на комуникацији Бор — Жагубица, 7 бригада имала је 4 лакше рањена и једног теже рањеног.

9 бригада ослободила је Лазницу и Хомољску бригаду потпуно је распршила. По уласку у село Лазницу 4 батаљона 9 бригаде, исти је био нападнут од стране Немаца и

четника, који су држали положај између Жагубице и Лазнице. Батаљон је био изненађен, а непријатељ који је нападао, тукао је са јаком артиљеријском и бацачком ватром. У Жагубици се налазило око 100 немачких моторних возила. 4 батаљон развио се у борбени распоред и прихватио борбу, а по доласку појачања од Другог батаљона 9 бригаде, успели су непријатеља повратити из Лазнице у Жагубицу. У тој борби губици непријатеља су непознати. "Наши губици: 14 мртвих и 15 рањених.

22 IX о. г. 7 бригада у заседи на комуникацији Бор — Жагубица дочекала је немачку моторизовану колону — против 20 камиона са приколицом и топовима као и неколико тенкова. Приликом наиласка непријатељске моторизоване колоне борба је отпочела, која је трајала цело пре подне. Јединице 7 бригаде разбиле су непријатељску моторизовану колону и исту вратиле према Бору. У тој борби оштећена су 2 камиона и убијено 10 Немаца. Заробљена 3 Румуна. Наши губици: 3 лакше рањена и један теже.

Јединице 9 бригаде водиле су борбу са непријатељским моторизованим јединицама, које су у мањим колонама покушавале [да се пробију] према селу Лазници. Непријатељ је одбијен. Губици непријатеља нису познати. Наше јединице нису имале жртава. 9 бригада приликом протеривања четника из села Милатовца пронашла је и запленила 5 четничких камиона и магазин нафте и пшенице, као и другог материјала.

23 IX о. г. није се водила борба између наших и непријатељских јединица, једино што су јединице 9 бригаде извукле камионе и довеле у састав ауто-чете.

24 IX о. г. јединице 9 бригаде порушиле су мостове на комуникацији између Жагубице и Крепољина.

25 IX о. г. 14 бригада извршила је покрет из села Влаоле на нове положаје Сиге — Милановац — Крупаја да поруши комуникацију Горњачка Клисура и на истој постави заседе и спречи пролаз непријатељским јединицама. Штаб дивизије је са приштабним деловима извршио покрет и сместио се у лазничке торове, северно од Лазнице.

Јединице 9 бригаде напале су Хомољску четничку бригаду у Суводолу, исту разбиле и заузеле њихове положаје. У тој борби јединице 9 бригаде заплениле су 2 бале штофа и једну балу платна, 6 сандука сапуна и нешто динамита. Наше јединице нису имале никаквих губитака.

26 IX о. г. 14 бригада приликом доласка на положаје Сиге — Милановац опколила је и напала 2 четничке бригаде и то Хомољску и Млавску, обадве у јачини око 600 људи. Непријатељ је дао отпор, али наше јединице својим

новим распоредом и муњевитом брзином разбиле су четничке јединице, којима су нанеле 15 мртвих и више рањених. Јединице 14 бригаде заробиле су 200 четника, међу којима је ађутант команданта Млавске бригаде и лекар Ерих Новак, који је радио пре у организацији Тот — Зајечар, а поред ових заробљена су и 4 четничка официра. У овој борби заплењено је 130 пушака, један лаки бацач, два лака митраљеза, један „шарац“, 3 пушкомитраљеза, 1 противколска пушка, 3 шмајсера, 2 пиштоља, 150 ручних бомби, један радио-апарат, једна писаћа машина, троја кола екеплозива и много другог материјала. Батаљон 14 бригаде приликом гоњења разбијених четничких банди и заузимања села Милановца заробио је 20 четника, а запленио 5 пушкомитраљеза и 20 пушака. Чета 14 бригаде са минерским водом, која је имала задатак да поруши комуникацију у Горњачкој Клисури, иста је наишла на љотићевце у јачини од 500 војника, који су имали 2 топа, 2 тенка и један минобацач с једним топом, који су чували Клисуру и осигуравали пут непријатељској колони, тј. немачкој колони, која је истог момента ишла од Петровца према Жагубици у јачини 120 камиона и 16 тенкова. Јединице наше 14 бригаде ступиле су у борбу са љотићевцима и немачким колонама, где су запалиле 3 камиона и убиле 30 Немаца и љотићеваца. После борбе непријатељ се повукао у Петровац. Чета која је водила борбу, са минерским водом, успела је да поруши све мостове у Клисури после повлачења Немаца и љотићеваца. У овим борбама 14 бригада имала је 2 мртва и 5 рањених.

27 IX о. г. јединице 14 бригаде, гонећи разбијене четнике и приликом прочишћавања Крупаје, заплениле су 5 камиона, једну велику штампарију, 2 радио-апарата, 2 писаће машине, 25 сандука динамита, 75 ручних бомби, једну противколску пушку, 700 лит. бензина, 160 лит. моторног уља, 80 кг „Тотове“ масти, 80 кг нафте, 40 ком. аутомобилских покривача-хладника, 3 ком. са, сувим зглобовима, 2 футроле са оклопом, један управљач са преносачем — звучником без тачака, једну спону предњих спонова, један куплунг тањирасти са опругама, 6 волова, 2 краве, један фијакер са два коња. 14 бригада заробила је хигијенску екипу од 6 медикара који су били мобилисани од четника Драже Михаиловића.

7 бригада са својим јединицама дочекала је на заседи непријатељску колону, која је ишла од Бора према Жагубици. Борба је отпочела код Крста. Јединице 7 бригаде повратиле су непријатељску колону у Бор. Непријатељ је имао 10 мртвих и 15 рањених.

28 IX о. г. 14 бригада продужава чишћење и лрогони разбијене четничке снаге према Ждрелу у правцу Петров'ца. Јединице 9 бригаде порушиле су мостове на Осаничком и Адујевој реци. Приликом прочишћавања Суводола заробила је 12 четника, 12 пушака, 2 противколске пушке 10.000 кг пшенице, 4.000 кг вуне и разне муниције непознатог броја. Јединице 9 бригаде приликом прочишћавања Жагубице пронашле су и заплениле 50.000 метака бугарске муниције, муниције за тешки бацач око 50. Ухваћен командант места Жагубице — четнички, као и тројица четника.

7 бригада приликом прочишћавања злотских торова запленила је 2 пушке, 2 падобрана, 1.000 метака за машингевер, 500 пушчаних метака, једну канту бензина, једна кола и два коња, један цак санитетског материјала, једну писаћу машину.

Са 28 о. м. закључује се 15-тодневни извештај за овај период.

Општи војни извештај.

Штаб дивизије састављен је од 3 бригаде, дивизијске интендантуре, дивизијске болнице и приштабних делова. Штабови бригада 7 и 14 попуњени су, док 9 бригаде штаб није попуњен. Пошто је помоћник комесара,² који је вршио до сада дужност, одређен на нову дужност, и начелник³ је отишао да хвата везу са Црвеном армијом и исти се није повратио још у састав своје бригаде. За попуњавање Штаба 9 бригаде, данас смо Вам доставили предлоге, које би било потребно да се одобре или да нам се додели неки други помоћник комесара 9 бригаде, који би вршио дужност помоћника комесара бригаде.

Штабови бригада као целина одговарају својим дужностима и на положајима на којима се налазе, а којима предњачи Штаб 14 бригаде. Штабови батаљона већином су састављени од младих руководилаца, који имају велику вољу за рад, али исти нису довољно изграђени и немају довољно самоиницијативе, изузев штабова батаљона 14 бригаде, за вршење самосталних задатака. Штабови батаљона још немају широке прегледности на територији на којој се налазе њихови батаљони, што се дешава да некипут буду изненађени од стране непријатеља. Ово се нарочито показало код 4 батаљона 9 бригаде, који је приликом прочишћавања Лазнице био изненађен од стране непријатеља, зато што се није довољно осигурао и што је епустио батаљон у

² Драгољуб Стефановић-Милинко. Умро 1952 године у Неготину

³ Стојан Предић-Јон

село, не рачунајући на непријатеља, који се налазио у непосредној близини и напао батаљон са артиљеријском и минобацачком ватром, којом приликом је батаљон изгубио 14 другова и 15 је имао рањеника, тј. 30 избачених из строја.

Нижи командни кадар невешт је у руковању, треба му велика помоћ од стране виших старешина.

Дисциплина.

Дисциплина у нашим јединицама још није на довољној висини, пошто је више од половине нових бораца, који су пре извесног времена ступили у наше редове и нису још постигли свесну дисциплину. Исто тако нису изграђени, те је потребно много рада са истима. Иначе дисциплина се сваког дана у дивизији поправља.

Морал.

Морал у јединицама наше дивизије је на доста високом ступњу и сјаког дана ее подиже. Иако је половина бораца наше дивизије врло слабо одевена и обувена, ипак борци са великом вољом извршавају све постављене им задатке и неустрашиво туку непријатељске јединице, како немачке моторизоване колоне, тако и све друге издајничке банде на које наилазе. Много би се боље подигао морал у нашој дивизији кад би се борци наше дивизије обули и добили одело.

С обзиром на лоше време и зиму која долази, било би потребно хитно обући све људство. У нашој дивизији, поред одела, има један већи део људства без оружја, којег би требало наоружати. За сада, да би се наша дивизија наоружала, са одговарајућим јој бројем људства и свакодневним приливом новог људства у исту, потребно је следеће наоружање:

За сада:

- 1) 200 пушкомитраљеза, збројовки, шараца 7,9 мм.
- 2) 3.000 пушака 7,9 мм са одговарајућим бројем муниције, као и за пушкомитраљезе.
- 3) 12 тешких бацача са одговарајућим бројем мина.
- 4) 12 „Дон Була" са одговарајућим бројем мина.
- 5) 40 лаких бацача са одговарајућим бројем мина.
- 6) 30 противтенковских пушака са одговарајућим бројем муниције.
- 7) 35 тешких митраљеза са одговарајућим бројем муниције.
- 8) 9 противколских топова са одговарајућим бројем муниције и са посадом. Калибар топова 37 и 47 мм.

9) 9 ком. брдских топова са одговарајућим бројем муниције и посадом.

10) 3 хаубице са одговарајућим бројем муниције.

11) 10.000 ручних бомби.

Са горе наведеним оружјем за ово људство са којим данас располажемо било би довољно и људство би се наоружало у нашој дивизији.

Поред горе наведеног наоружања потребно је нашој дивизији 2.000 пари комплет нових одела за сада.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар
п. пуковник,
Војо Поповић

В. д. начелника
мајор,
Недељко Манојловић

Командант
п. пуковник,
Мил. Ивановић

БР. 196

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 30 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИНАЕСТЕ СРПСКЕ БРИГАДЕ ЗА САДЕЈСТВО ЈЕДИНИЦАМА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ ПРИЛИКОМ НАПАДА НА ЛЕСКОВАЦ¹

ШТАБ
24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. служб.
30-IX-1944
у 17,20
Положај

ШТАБУ XIII БРИГАДЕ НОВЈ

Положај

Известите одмах које сте положаје посели са вашом бригадом и каквих података имате о непријатељу.

Штаб XIII корпуса обавестио нас је да ће XXII дивизија заједно са II бугарском армијом, која је под командом Црвене армије нападати на Лесковац и Ниш. Ради овога будите припремни да бисте увек и на време могли интервенисати на град Лесковац.² У овом случају, пошто имамо

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 53/1, к. 1078.

² Види док. бр. 200

слабе везе са XXII дивизијом, ви ћете поступити самоиницијативно, али најхитније обавестите овај штаб о вашој интервенцији.

Власт и обезбеђење у граду ми предузимамо, те зато не дозволити бугарским војницима да врше пљачку по магацинима. Да би се то спречило треба одмах и најхитније поставити стражаре поред магацина.

Поднесите у току сутрашњег дана бројно стање и наоружање ваше бригаде.

Свакодневно шаљите уредне извештаје са вашег сектора.

Потписани се налази у Прекопчелици.

Пошаљите два добра и отресита курира.

На случај да немате никаквих снага на Доброј Глави одмах тамо упутите једну чету.

Још једном: обзиром на претстојеће акције шаљите редовно и свакодневно бар по два извештаја о стању на вашем сектору, као и у граду Лесковцу, јер Гл. (штаб тражи да му се неизоставно свакога дана подноси извештај о стању на нашем сектору. Организујте добру обавештајну службу, у том циљу повежите се са позадинским радницима и обавештајцима на томе терену.

С. Ф. — с. н.

За штаб
Начелник штаба-мајор
Р. Поповић

Ако је каква кабаница — кишни мантил послат из омлад. батаљона за мене пошаљите ми по куриру.

БР. 197

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
30 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА ЗА
НАПАД НА ЧЕТНИКЕ У ОКОЛИНИ ПЕТРОВЦА НА
МЛАВИ¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 55
30. IX. 1944 г.
Положај

ЗА П О В Е С Т

(Секција Д. Милановац, Петровац 1 : 100.000)

Податци о непријатељу: Штаб корпуса нас обавештава да се у околини Петровца као и у самом Петровцу концентришу снаге недићеваца и четника у јачини око 8.000—10.000. Ови податци нису цроверени али је тачно да се ту концентришу.

XXIII ударна дивизија распоређена је са једном бригадом у Кривељским појатама са задатком рушења комуникације Бор — Жагубица и постављања заседа на овом правцу, а са једном бригадом на просторији Лазница — Селиште — Милатовац и са једном бригадом на просторији Близнак — Крупаја —¹ Милановац — Сиге са задатком рушења и затварања комуникације Жагубица — Петровац.²

Наш задатак: Са две бригаде разбити четничке банде у околини Петровца, затворити правац [В.] Градиште — Кучево и порушити комуникацију на том правцу. Са једном бригадом затворити правац Д. Милановац — Мајданпек —• Клокочевац — Рудна Глава — Мајданпек.³ Ради извршења горњег задатка

КАРЕЋУ ЈЕМО:

XVI српска бригада оставиће један батаљон код Д. Милановца са задатком затварања правца Д. Милановац — Мајданпек а са остала своја три батаљона извршиће покрет за Мајданпек где ће заноћити. У Мајданпеку оставити један батаљон а са два батаљона сутра ујутро извршити по-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 59/1, к. 1089.

² Види том I, књ. 15: Извештај штаба Четрнаестог корпуса НОВЈ од 15-XI-1944 године.

³ Види том I, књ. 13, док. бр. 182..

крет за Кучево. По смењивању батаљона код Д. Милановца и батаљона у Мајданпеку од снага XVIII српскр бригаде оба ова батаљона пребацити у Кучево.

XVIII српска бригада најхитније ће упутити један батаљон на положаје код Д. Милановца да смени батаљон XVI српске бригаде. Један батаљон упутити хитно у Мајданпек где ће сменити батаљон XVI српске бригаде. Са друга два батаљона затварати правац Клокочевац — Мајданпек и порушити комуникацију Клокочевац — Мајданпек. Једну чету оставити на сектору Плавна — Штубик са задатком хватања везе са јединицама Црвене армије и извиђања у томе правцу.

XIX српска бригада прикупиће снаге и припремити се за акцију.

Штаб *дивизије 1. X* извршиће покрет из Рудне Главе за Мајданпек. Дивизиска болница налазиће се у Дебелом Лугу.

Интендантура дивизије до даљњег налазиће се у Мајданпеку.

Напомена: XVI српска бригада неће оставити свој батаљон у Мајданпеку већ ће са сва три батаљона кренути за Кучево, док ће XVIII српска бригада најхитније упутити један батаљон у Мајданпек.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба
мајор
Драг. Петровић

В. д. команданта
мајор
К. С. Урош

БР. 198

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
СЕПТЕМБРА 1944 ГОД, ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ
О СИТУАЦИЈИ У СРБИЈИ¹

За В. Ш.

Оперативни извештај

21. о. м. непријатељска моторизована колона продрла у Клокочевац на правцу Неготин — Д. Милановац.²

Северно од Крушевца према деловима II пролетерске дивизије непријатељ ангажовао до 8.000 недићеваца и четника са артиљеријом и тенковима. Наши делови повукли се на десну обалу Зап. Мораве.

У тродневним борбама сев. од Крушевца са Немцима, четницима и недићевцима убијено 122, заробљено око 1.000 непријатељских војника са болницом и апотеком. Заплењено неколико радиоапарата и станица, доста новца и друге спреме.³

18. бригада противнападом заузела положаје између Клокочевца и Плавне. Немачка колона продужила за Д. Милановац.⁴

У с. Печењевце, северно од Лесковца, стигло 2 — 300 Немаца са 7 тенкова, где се утврђују и покушавају оправку мостова на прузи.

У Предејане, између Владичиног Хана и Грделице; стигла са југа немачка колона, која даље не може за Лесковац јер смо тунеле порушили. Предузете мере да се непријатељу онемогући оправка пруге у долини Мораве.

¹ Копија оригинала, писана на мишини, налази се у архиви ЦК СКС под бр. 6829, к. 68.

² Види Оперативни дневник Главног штаба НОВ и ПО Србвде (за 29 септембар 1944 год.), док. бр. 200

³ Види док. бр. 202

⁴ Види том I, књ. 15: Извештај штаба Четрнаестог корпуса НОВЈ од 15-XI-1944 године.

БР. 199

ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ О СИТУАЦИЈИ У СРБИЈИ¹

За В. Ш.

Оперативни извештај

1. — На сектору Александровац — с. Жабаре — Крушевац, II пролетерска дивизија води борбу са јаким снагама четника, недићеваца и Немаца.

2. — У току 26 ов. м. непријатељ са надмоћним снагама успео је да II пролетерску дивизију одбаци на деену обалу реке Расине.²

3. — XXV дивизија код села Мироч ухватила везу са јединицама Црвене армије која надире од Брзе Паланке.³

4. — У току 27 ов. м. II пролетерска дивизија одбила неколико покушаја непријатеља да пређе реку Расину. Ноћу 27/28 предузеће противнапад.⁴

БР. 200

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 11 ДО 30 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

11 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Четници се концентришу на просторији: Ражањ — Буковик — Криви Вир у циљу напада на Сокобању.

Немци јаким моторизованим колонама надире од Зајечара ка Неготину.

Четници и Немци у рејону Гацин Хана штите правац ка Нишкој Бањи и Нишу.

Сам народ разоружао четнике и ослободио Мајданпек.

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви ЦК СКС под бр. 6831, IX, к. 68.

² Види док. бр. 202

³ Види Операциски дневник Главног штаба НОВ и ПО Србије (за 29 септембар 1944 год.), док. бр. 200

⁴ Види док. бр. 202

¹ Оригинал, писан на мавдини, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 51—6, к. 1040.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

ХБУ дивизија формирала ауто-чету и ескадрон коњице.

Остало непромењено.

3. —• Операције:

Јединице XXII дивизије заузеле су: Пирот, Еабушницу и Цариброд.² 8 бригада води борбу са Арнаутима код Бујановца.

Јединице XXIV дивизије ноћу 10/11 поново су нападе Лесковац. Непријатељу је убрзо стигло појачање из Ниша, те напад није успео. Непријатељ је имао: 150 мртвих и рањених; уништена 2 камиона и оштећена 2 тенка. Срушен је железнички мост на Ветерници јужно од Лесковца. Наши губици: 3 мртва и 18 рањених. Предало нам се 100 непријатељских војника (четника и недићеваца).

« Делови II пролетерске дивизије ноћу 10/11 ов. м-ца вршили су акцију на комуникацију: Крушевац — Сталаћ — Корман.

Јединице XXV дивизије ноћу 10/11 ов. м-ца нападале су село Мосну и мост на ушћу Поречке Реке у Дунав. Убијено: 2 Немца и 8 белогардејаца. Заплењено: 2 противавионска митраљеза 20 м/м, 50 сандука муниције за ове митраљезе, 1 аутомобил и 30 ранаца разне спреме. Рањено: 15 непр. војника. Заробљено: 6 белогардејаца, 6 Талијана и 1 Немац. Наше јединице нису имале губитака. Предало се још 50 бивших четника са оружјем.

4. — Задачи потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо. *

7. —• Место штаба:

село Губетин (западно од Прокупља).

Укупни губици непријатеља:

мртвих	70
рањених	105
заробљених	163

Укупни наши губици:

мртвих	3
рањених	18

Начелник штаба,
генерал-мајор,
(М.П.) **Рудолф Примора**

Димитровград

12 септембар 1944 год.

1- — Подаци о непријатељу:

Немци напустили Дољевац. Крстаре само на друму Дољевац — Печењевце.

Јаче немачке снаге стигле из Краљева, Ужица и Чачка у Крушевац. Око Крушевца Немци су посели Багдалу, Прњавор и Бивоље. Око Шанца десет четничких бригада. По обавештењу пребацују се на десну обалу Западне Мораве. Немци, наводно, код Крушевца очекују груписање седам дивизија и да ће кренути ка северу.

2. — Подаци о нашим снагама:

Непромењено.

3. — Операције:

23 бригада 11/12 ов. м-ца нападала на непријатељски гарнизон у Књажевцу. Није успела заузети град. Убијено је 20 Немаца. Наши губици: 2 мртва и 7 рањених.

У току ноћи 11/12 ов. м-ца 8 бригада XXII дивизије напала је Арнауте у Бујановцу. Око 5 часова град је био заузет. Убијено је 30, а рањен већи број Арнаута. Арнаути су извршили противнапад са великим снагама и после уличне борбе од 4 часа наши су се повукли на линију: Краљева Кућа — Калкаваница, где се борба и даље води.

11 бригада XXIV дивизије у мањим акцијама убила 4 Немца. Заплењено: 4 пушке, 1 тешки митраљез. Уништено: 1 камион и 1 мотоцикл. Предало се 17 четника.

4 бригада II пролетерске дивизије водила је борбе код Крушевца и око комуникације Крушевац — Краљево са Немцима, четницима и недићевцима. Ноћу 12/13 ов. м-ца четници су отсечени од Немаца и протерани на леву обалу [3.] Мораве. Ноћу 11/12 ов. м-ца срушена је железничка пруга Сталаћ — Крушевац и Сталаћ — Трубарово. Непријатељеки губици: 70 мртвих, већи број рањених, 4 заробљена. Наши губици: 1 мртав и 4 рањена.

Јединице XXIII дивизије заузеле су град Неготин без борбе.

14 бригада XXIII дивизије, имајући задатак да нападне Прахово, на путу за Прахово сусрела се са непријатељском колоном у селу Видровцу. Овом приликом заробљено је 15 Немаца и 1 четник. Заплењено 16 пушака.

XXIII дивизија одустала од намере заузимања Прахова у циљу спајања са Црвеном армијом, услед надирањг јаким моторизованих колона од Зајечара и Бора ка Неготину. Јединице ове дивизије поново су се повукле на линију: Поповица — Сиколe — Салаш — Глоговица. Један батаљон 9 бригаде ове дивизије са коњичким ескадроном исте дивизије, као пратња члановима Главног штаба Ср-

бије, пребацио ее преко Дунава и ухватио везу еа Црвеном армијом на левој обали Дунава.

Јединице 7 и 14 бригаде XXIII дивизије водиле су борбу на положајима око Салаша и Глоговице против непријатеља, који је надирао од Зајечара ка Неготину. Непријатељ је био у јачини око 3.000 људи са 10 тенкова, 90 камиона, 3 противколска топа и 1 хаубицом. Непријатељ је успео да се пробије за Неготин. Губици непријатеља. 7 мртвих и 6 рањених. Наши губици: 3 рањена и 2 изгубљена.

19 бригада XXV дивизије нападала је на непријатељски гарнизон у Д. Милановцу. Губици непријатеља: 8 мртвих, 12 рањених и 1 заробљен. Наши губици: 1 мртав и 3 рањена. Предало се 67 четника.

20 бригада ХГД' дивизије ноћу 12/13 ов. м-ца напала четничке банде на положајима око с. Криви Вир. После петочасовне борбе четничке банде биле су потпуно разбијене. Губици непријатеља: 19 мртвих, међу којима 2 активна поручника и 3 подофицира; заробљених 28, међу којима 2 подофицира. Заплењено: 66 пушака, 3 пушкомитраљеза, 1 цев од тешког бацача, 40 мина, 17 коња и разне друге спреме. Наши губици: 2 мртва и 4 рањена.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Меето штаба:

село Губетин.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	158
рањених	82
заробљених	49

Укупни наши губици:

мртвих	6
рањених	21
несталих	2

Начелник штаба,
генерал-мајор,

(М.П.)

Рудолф Приморац

13 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Немци отступају Ибарском долином правцем: Косовска Митровица — Рашка — Ушће — Краљево. Од Краљева

Укази на Тузлузи нестругашкиот

проба 158

расошир 82

пробована 49

Укази на машин пробум

проба 6

расошир 21

пробована 2

Корисник на документа

Редовен работник

13 септембар 1944 год.

1. Корисник на нестругашкиот

проба 158

расошир 82

пробована 49

Укази на машин пробум

проба 6

расошир 21

пробована 2

Корисник на документа

Редовен работник

преко Крушевца и Сталаћа ка северу или Краљево — Крагујевац и даље на север.

Са југа долином Ј. Мораве све до Лесковца нема покрета немачких трупа. — Покрети се врше правцем: Лесковац — Ниш и Лесковац — Власотинце.

Лесковац: 700 Немаца са 12 тенкова и 1 пољским топом; 1.700 добровољаца са 5 противколских топова, 6 лаких и 6 тешких бацача. Од „Гвозденог пука”³ 2 батаљона (око 700 бораца) са 6 тешких митраљеза и 6 лаких бацача; окружни граничарски одред — око 1.400 људи са 2 тенка (1 лаки са топом 47 м/м и 1 тешки са топом 75 м/м) и 3 бацача мина; градска полиција — око 120 људи; Арнаута око 400 и четника око 1.200 (у селима Винарце, Мира [Чифлак] и Д. Стопања) са 2 тешка и 1 лаким бацачем.

Ниш: — у граду стална посада. Северно од Ниша (села: Д. Адровац, Прђиловица, Житковац и Моравац) већи број Немаца са моторизацијом, артиљеријом и пешадијом. Јужно од Ниша (Белотинце, Ново Село, Чокот и Пасја Пољана) налазе се тенкови, борна кола и камиони. Противавионска артиљерија: 12 топова код Новог Села и 4 топа код казног завода. Немци делимично дезертирају. Четници их хватају и предају Немцима, који их стрељају.

Непријатељ убрзано оправља мост код Суповца.

Алексинач: Јаче немачке снаге и око 700 белогардејаца.

Око Гациног Хана налази се око 1.000 четника под командом: Др Шијачког, Боже Ивановића, Ћирковића и пуковника Радојевића. Четници стално дезертирају.

Неке четничке и добровољачке јединице врше покрет у правцу Крушевца, а затим наводно иду ка Куршумлији (?!).

2. — Подаци о нашим јединицама: — По досадањем

3. — Операције:

XIII корпус: 15 бригада XXIV дивизије водила борбу против Немаца код села Пуковца. Губици непријатеља: 3 мртва и 5 рањених. Заплењено: 18.000 метака, 70 ручних бомби и бацачке муниције.

XIV корпус: Јединице 9 бригаде XXIII дивизије дочекале су у заседи моторизовану непријатељску колону, која се кретала од Неготина према селу Салашу, и другу непријатељску моторизовану колону, која се кретала од Зајечара према Неготину. После краће борбе са обема непријатељским колонама, непријатељ је успео да се пробије ка Неготину. Губици непријатеља: 10 мртвих и 3 рањена. Наши губици: 1 мртав и 3 рањена.

³ Види док. бр. 205, инд. 3

XIV корпус: Јединице XXV дивизије поново су нападале на непријатељски гарнизон у Доњем Милановцу. уз садејство румунске артиљерије, која је дејствовала са леве обале Дунава од села Свињице —• код Куле.⁴ Непријатељ је имао губитака. Наши губици: 1 мртав и 1 рањен. Поручени су сви објекти на комуникацији Клокочевац — Доњ Милановац, као и велики гвоздени мост на ушћу Поречке Реке.

4. —• Задаци потчињеним јединицама: —• По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

село Губетин.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	13
рањених	

Укупни наши губици:

мртвих	2
рањених	4

(М.П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

14 септембар 1944 год.

1. —• Подаци о непријатељу:

Немци се и даље повлаче са југа преко Косова. Концентришу се на просторији: Алексинац — Ниш — Књажевац — Зајечар.

У рејон Крушевца пристигле су јаче немачке енаге из Краљева, Чачка и Ужица. Има података да у тај рејон треба да пристигну седам немачких дивизија, а затим да наставе отступање на север.

Око Крушевца налази се и око десет четничких бригада, свака јачине по 250—300 људи.

Четници из рејона Буковик — Ражањ пребацили се ка Сталаћу. Такође се четници концентришу код села Равна.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

II пролетерска дивизија на просторији: Врбница — Степош — Модрица — Каоник — В. Шиљеговац — Бојинци.

⁴ Три Куле

20 бригада XI,V дивизије дејствује на просторији: Параћин — Тићевац.

Остало непромењено.

3- — Операције:

Око 14 часова непријатељ — Немци и четници — са 3 тенка напао 11 бригаду XXIV дивизије. Непријатељски напад је одбијен. Губици непријатеља: 18 мртвих (Немаца), 6 рањених и 5 Немаца заробљених. Заплењено: 1 тешки митраљез, 15 сандука пушчане муниције, 6 пушака и 4 камиона.

20 бригада XIЛ" дивизије ноћу 13/14 ов. м-ца напала четнике на просторији: с. Скорице — с. Витошевац — с. Брачин и после трочасовне борбе потпуно их разбила. Губици непријатеља: мртвих 23, међу којима 1 официр, заробљених 32, од којих 3 подофицира. Ослобођено 76 силом мобилисаних омладинаца, који су затим ступили у Н.О.В.Ј. Заплењено: 47 пушака, 2 мала бацача, 1 пушкомитраљез, 45 мина за лаки бацач, 3 пиштоља и 1 камион разне спреме. Наши губици: 2 мртва и 1 рањен. Четници су се повукли са правца Ражањ — Буковик према Сталаћу.

Из Алексиначког рудника евакуисано је 2.000 лит. бензина, 3.400 кг шећера и 2.400.000 динара.

Код Дубочана и Салаша 9 бригада XXIII дивизије водила борбу са једном немачком моторизованом колоном, која се кретала од Зајечара према Неготину. Употребивши артилерију и тенкове, непријатељ је успео да се пробије ка Неготину. Губици непријатеља непознати. Наши губици: 6 рањених.

16 бригади XXV дивизије предало се 30 четника са оружјем.

4. — Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих 41

рањених 6

заробљених 37

„ Укупни наши губици:

мртвих 2

рањених 7

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

(М.П.)

15 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

По досадањем.

2. — Подаци о нашим снагама:

Непромењено.

3. — Операције:

Немци, око 600, 500 Арнаута, са 20 камиона, 15 путничких аутомобила и 10 тенкова, при повлачењу из Мачкатице ка Лесковцу и Нишу, нападнути из заседе од омладинског батаљона 13 бригаде XXIV дивизије у Грделичком теснацу и на излазу (северном) из њега. Губици непријатеља: мртвих 90, заробљених 5. Заплењено: 60 пушака, 6 пушкомитраљеза, 1 тешки митраљез, 18 буради бензина, 4 радио-станице, 3 радиоапарата, 50 пари војничког одела, 35 ћебади. Наши губици: 1 мртав и 3 рањена.

Јединице 7 бригаде XXIII дивизије у заееди на путу Рготина — Бор нападе непријатељску немачку колону јачине 200 пешака, 30 моторних возила и неколико топова. Губици непријатеља: 10 мртвих и 10 рањених. Уништено: 3 аутомобила и 1 мотоцикл.

Истога дана јединице 7 бригаде у борбама са четничким корпусом Боже Миладиновића око Гамзиграда разбиле су овај корпус и заробиле 47 Арнаута. Заплењено: 56 пушака, 1 тешки митраљез, 2 пушкомитраљеза („Шарца“) и 1 стројница.

Јединице 9 бригаде XXIII дивизије нападе су немачку колону у селу Салашу. Непријатељеки губици: 20 мртвих Немаца. Наши губици: 3 рањена.

18 бригади XXV дивизије предало се 40 четника са пушкама и 2 пушкомитраљеза. Заплењено је доста експлозива.

Јединице 20 бригаде XIЛГ дивизије између села Јовановца и села Шетке из заседе убиле су 6 Немаца, од којих једног лајтнанта. Ми нисмо имали губитака. Заплењено: 1 пушкомитраљез, 1 стројница, 5 пиштоља, 3 полуаутоматске пушке, 5 двогледа и друге спреме.

23 бригада ноћу 11/12 ов. м-ца нападе на непријатеља у Књажевцу, али се због непријатељске надмоћности морала Повући. Губици непријатеља: 20 мртвих. Наши губици: 2 мртва и 7 рањених.

Ноћу 14/15 ов. м-ца 23 бригада XIЛГ дивизије нападе четнике на положају: с. Поткрљаче⁵ — с. Равна. Губици непријатеља: мртвих 4 и заробљених 13 са пушкама и 2 пушкомитраљеза.

⁵ Поткрање

14 ов. м-ца 2 немачка камиона са војском наишли су на постављене мине између Сврљига и Књажевца. Камиони су уништени. Погинуло 40 Немаца.

4. — Задачи потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Преноћио у с. Пестиш на путу за село Статова!;

Укупни губици непријатеља:

мртвих	190
рањених	10
заробљених	65
Укупни наши губици:	
мртвих	3
рањених	13

(М.П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

16 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

На Белом Пољу (Масурица)⁸ налази се 600—700 Немаца и Шиптара са око 30 топова, а у Мачкатици око 200 Шиптара.

2. — Подаци о нашим снагама:

Непромењено.

3. — Операције:

Јединице XXII дивизије на сектору Влаеотинце — Свође борбом онемогућиле покушај јаче немачке колоне да се пробије за ЈБуберађу и Равну Дубраву.

Јединице XXIV дивизије (13 бригада), код Грделице, напале једну немачку колону, која је хтела да се пробије из Белог Поља за Лесковац. Непријатељу-су нанети следећи губици: 90 мртвих и неколико заробљених Немаца; уништено 8 камиона; заплењене су велике количине материјала.

Ноћу 15/16 ов. м-ца јединице XII.У дивизије (21 бригада) евакуишале су из рудника Тресибаба: 2.000 лит. бензина, 2.000 кг шећера и 2.500 кг експлозива.

⁶ Масуричко (Бело) Поље

Јединице I пролетерског корпуса заузеле су: Ваљево, Лајковац и Лазаревац.

4. — Задаци потчињеним јединицама:
По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:
Неактивна.

6. — Време:
Облачно.

7. — Место штаба:
У Средњем и Доњем Статовцу.

Укупни губици непријатеља:
мртвих

90

(М.П.) Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

17 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

На просторији: Бела Паланка — Боњинце налазе се јаче немачке снаге.

Немци се концентришу на просторији: Алексинац — Ниш — Нишка Бања — Сврљиг — Књажевац — Зајечар. Јачина немачких снага на овој просторији око 11 дивизија. Гро снага им је од Нишке Бање до Нипха десном обалом Нишаве и у селима око Зајечара.

2. — Подаци о нашим снагама:

У саставу II пролетерске дивизије формирана је 6, а у саставу ХБУ I дивизије 25, 26 и 27 бригада.

ХБУ дивизија: 20 бригада: с. Бован — с. Мозгово — с. Црни Као; 23 бригада: с. Саставци — с. Глоговац — с. Скробница. Штаб дивизије у с. Трговиште, северно од Сокобање.

3. — Операције:

XIII корпус:

Јединице XXII дивизије воде мање борбе на линији: с. Боњинце —¹ Модра Стена — Свође — с. Јастребац.

XIV корпус:

Предало се 175 четника, од којих 5 официра.

Јединице ХБУ дивизије срушиле мост код села Вукашиновца на друму и заплениле 1.500 кг експлозива из Алексиначког рудника.

Јединице I корпуса ослободиле Горњи Милановац, Рудник и Шаторњу.

4. — Задаци потчињеним јединицама:
По досадањем.
5. — Непријатељска авијација:
Неактивна.
6. — Време:
Лепо.
7. — Место штаба:
Доњи Статовац.

(М.П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф **Приморац**

18 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Четници у јачини 3.000 наоружаних и 3.000 ненаоружаних посели десну обалу Западне Мораве од Третеника до Сталаћа. У Крушевцу се налази: један батаљон Немаца, 250 белогардејаца, три четничке бригаде и 50—100 недићеваца. Немци располажу са 7—10 тенкова.

Немци се крећу од Неготина преко Штубика за Брзу Паланку.

Јаче немачке снаге налазе се на северној обали Дунава према Д. Милановцу. (Румуни се повукли ка Оршави).

2. — Подаци о нашим снагама:

XXIII и XXV дивизија налазе се на просторији: Дели Јован — Мироч — Д. Милановац — Мајданпек.

Око Кучева налазе се неки одреди — предузето повезивање.

Формиран је Топлички одред.

3. — Операције:

Јединице XXII дивизије на сектору Бујаншац — Свође воде борбе са Немцима. Губици непријатеља: мртвих 53 рањених 80; а на сектору Бујановац — Врање заплешено: 6 вагона намирница и 8 аутомобила.

Јединице II пролетерске дивизије (4 пролетерска бригада) разбиле једну четничку групу, јачине око 500 војника, код села Голубовац. Губици непријатеља: 14 мртвих и 16 рањених.

На дан 16 ов. м-ца јединице II пролетерске дивизије (3 српска бригада) обориле један непријатељски извиђачки авион. Из заседе на друму убијена 2 Немца, који су се возили у чезама. Заплешено: 1 пушка и 100 метака.

Британска авијација бомбардовала једну моторизовану непријатељску кслону код Алексинца, аеродром у Ле-

сковцу и села где су били четници: Братмиловце, Богојевац и околину.

4. —• Задачи потчињеним јединицама:

По досадњем.

5. — Непријатељска авијација: — Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	69
рањених	96

Начелник штаба,
генерал-мајор,

(М.П.) I **Рудолф Приморац**

19 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Комуникацијом Краљево — Крушевац — Сталаћ повремено пролазе немачке колоне.

Једна немачка колона од 70 камиона у покрету правцем: Штубик —• Клокочевац.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

XIV корпус:

XXV дивизија на правцу: Клокочевац — Мајданпек;

XXIII дивизија: Бор — Жагубица;

XIV дивизија: Бољевац — Параћин.

II пролетерска дивизија:

—• 4 бригада са једним батаљоном 3 бригаде у прелазу Западне Мораве;

— остале јединице на просторији: Гаглово — Пајсак — Модрица — Степош — Мешево — Жабаре —> Врбница — Голубовац.

3. — Операције:

Јединице II пролетерске дивизије (4 пролетерска бригада) ноћу 18/19 ов. м-ца прешле на леву обалу Западне Мораве, на сектору: Трстеник — Читлук, потиснувши непријатеља до линије: В. Дренова — Бела Вода — Медвеђа и после мањег непријатељског отпора избиле на линију: М. Благодин — М. Крушевица — Парцане — Падеж.

Истовремено делови 3 српске бригаде под борбом прешли Западну Мораву на делу Крушевац — Сталаћ и наставили наступање за село Вратаре, где су заробили 1.200 четника (новомобилисаних) без оружја, 4 кола муниције, 2 кола штофа и 1 кола коже и ђона за ципеле. Јаче четничке снаге

принудиле су ове делове на повлачење, којом приликом је изгубљен сав плен, сем 100 заробљених новомобилисаних четника.

ХИИ корпус:

Јединице ХХИ дивизије водиле су борбу са непријатељем (Немцима) на линији: Модра Стена — Свође — дуж друма Свође — Власотинце. Непријатељу су нанети велики губици;

Омладински батаљон 13 бригаде ХХИВ дивизије из заседе напао једну немачку колону у Грделичком теснацу, која је имала намеру да се из Лесковца пробије у правцу Врања. Са згодних положаја и вештим маневром снага убијено је 150 немачких војника, заробљено 10 Немаца и 20 четника; уништено 5 камиона. Заплењено: 4 радио-станице и другог ратног материјала.

ХИВ корпус:

ХХV дивизија води борбу са Немцима код села Плавне.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	150
заробљених	130

Начелник штаба,
генерал-мајор,

(М.П.)

Рудолф Приморац

20 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

На просторији око Зајечара налазе се две немачке дивизије, које располажу приличним бројем тенкова и моторних возила.

У Бору око 1.000 Немаца припремају минирање Бора, а утврђују га и даље.

2. — Подаци о нашим снагама:

Завршено формирање ХБЛЛ дивизије. У састав дивизије ушле су ове бригаде: 25, 26 и 27.

Оотало непромењено.

3. — Операције:

Јединице II пролетерске дивизије водиле борбу са четницима, недићевцима и Немцима на линији: М. Благо-

тин — Мала Крушевица — Парцане — Падеж и делом на линији: Падеж — Глобаре. И поред надмоћнијих непријатељских снага и сталних непријатељских противнапада наше јединице успеле су да задрже своје положаје. Губици непријатеља: мртвих 22, рањених 30 и заробљених 36. Наши губици: мртвих 4, несталих 6, заробљених 2.

ХIII корпус:

ХХIV дивизија ноћу 19/20 ов. м-ца са две бригаде напала на спољну одбрану Лесковца. После борбе, која је трајала целу ноћ, непријатељ је натеран у град, одакле је продужио са одбраном. Наше јединице задржале су се на положају: Мира Чифлак — Д. Стопања — Д. Синковце — преко Хисар венца — Дрчевац — к. 229. Напад на Лековац се наставља.

Јединице Ибарског одреда напале непријатеља на железничкој станици Лешак. Губици непријатеља: мртвих 4 (Немца). Уништено: 18 вагона и 2 цистерне. Заплењено: 15 пушака, 4 митраљеза и другог ратног материјала. Уништена једна танкета.

ХIV корпус:

ХХV дивизија: 18 бригада водила борбу са јачим немачким снагама између Клокочевца и Плавне. Непријатељ је успео да потисне ову бригаду и да овлада њеним положајима. Овом приликом уништен је 1 непријатељски тенк.

Код села Волује јединице ове дивизије разбиле су јачу четничку групу и продужиле гоњење непријатеља ка Кучеву. Заробљено 34 четника, заплењено: 1 брдски топ и 2 митраљеза.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација: Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	26
рањених	30
заробљених	70

Укупни наши губици:

мртвих	4
заробљених	2
несталих	6

(М.П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

21 септембар 1944 год.

1- — Подаци о непријатељу:

На левој обали Западне Мораве на сектору: Трстеник — Крушевац — Сталаћ, у селима, налазе се четири четничка корпуса. Четници су извршили концентрацију својих снага у јачини око 10.000 људи, од којих велики број није наоружан.

У село Печењевац стигло је јутрос око 200—300 Немаца, који се утврђују и покушавају оправку порушених мостова на железничкој прузи. У свом саставу имају и 7 тенкова.

У Кочану од пре два дана налазе се два батаљона недићеваца.

У Лесковцу се налазе 400—500 Немаца са 8 тенкова (4 средња и 4 лака). У јужном делу града Немци су се утврдили и појачали са 3 топа. Поред Немаца у граду се још налазе: недићевци и љотићевци јачине око 1.300 војника, на северозападној ивици града од нишког друма до фабрике гуме. Један батаљон љотићеваца са 50 Немаца, као контрола и инструктори, налази се код фабрике гуме, у парку и на Хисару — добро наоружани и ојачани са 4 тенка. Утврђени су у ровове и бункере. Ноћу им се додељује извесна резерва, четника, који су у селима код Мораве.

У Богојевцу, Братмиловцу и Бобишту налазе се око 500 четника.

Јабланичко-косовски четнички корпус отишао је у правцу Ниша, наводно да продужи за Шумадију.

У Предејане је стигла једна немачка колона са југа, где се зауставила, јер су тунели порушени и не може да прође за Лесковац.

Између Беле Паланке и Селичевце пл. налази се Прва алписка немачка дивизија у јачини око 15.000 војника. У Нишу је једна немачка тенковска дивизија од 50 тенкова и 400 војника.

Морал код свих ових непријатеља је врло слаб. Четници и недићевци нагло се распадају. Њихови команданти говоре им да одлазе за Шумадију да формирају српску армију.

Немци из рејона Клокочевца, где се пробила једна колона од 250 камиона, отишли су у правцу Д. Милановца.

Низ Ибар крећу се дању немачке тенковске колоне.

На комуникацији: Бор — Жагубица — Петровац на Млави примећује се жив непријатељски саобраћај.

2. —I Подаци о нашим снагама:

XXIV дивизија:

—• 13 бригада на положају: Рударска чука — Д. Јајина — Шишинце — Д. Синковце;

— 17 бригада на положају: Турековац — Д. Стопања — Миланово — Винарачко лојзе⁷ — Залужје —* Каштавар — Чекмин;

—• 15 бригада на положају: Дољевац — Бадњевац Орљане — Коњарник — Прокупље, са једном четом у Куршумлији и једним батаљоном изнад с. Кутлеша —• Драшковца и Пуковца — к. 235;

11 бригада у Косаници са задатком чишћења терена од четника.

Остало непромењено.

3. — Операције:

Јединице II пролетерске дивизије (4 пролетерска бригада са једним батаљоном 3 српске бригаде) настављају тешке борбе. Непријатељ јачине 6—8.000, потпомогнут једном брдском батеријом, успео је да потисне наше снаге до линије: Медвеђа — Сугубина. Са ове линије наше снаге повукле су се у току ноћи на десну обалу Западне Мораве.

У току борби 19, 20 и 21 ов. м-ца непријатељу су нанети следећи губици: мртвих 100, заробљених 1.000 (већина новомобилисаних и ненаоружаних). Међу погинулима код непријатеља налазе се 1 командант бригаде, 1 командант батаљона и 1 командир чете. Рањених је непријатељ имао око 2—3.000. Заплењено: 50 пушака, 2.500 метака, неколико коња, 30 пољских телефона, 1 телефонска (пољска) централа, 10 ручних бомби, 2.600 кг шећера, болница и апотека, 500.000 динара, 1 лимузина (која је спаљена). Наши губици: мртвих 10, рањених 20; заплењена једна цев од противколског топа.

Код Леековца Немци, ојачани из Ниша, одбацили су 13 бригаду са Хисара на полазни положај. Остале јединице XXIV дивизије држе заузете положаје од 19 и 20 ов. м-ца.

Јединице XIV корпуса на путу Бор — Жагубица уништиле су 1 немачки тенк и 5 камиона.

После оштре тридесеточасовне борбе 19 и 20 ов. м-ца јединице I пролетерског корпуса заузеле су Аранђеловац. Непријатељ је имао велике губитке. Заплењене су огромне количине разног ратног материјала.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

По досадањем.

⁷ Винарачко лојзе није нађено на карти Ниш (1 :100.000). Вероватно се односи на с. Винарце, северозападно од Лесковца.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Средњи Статовац.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	100
рањених	2.000
заробљених	1.000

Укупни наши губици:

мртвих	10
рањених	20

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

(М.П.)

22 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

У Косаници у рејону: Рача — Мрдаре — Добри До једна група од 5—600 четника постала је поново активна.

Немачка колона, која је отишла за Д. Милановац, пребацила се бродовима за Румунију.

На левој обали 3. Мораве непријатељ је ангажовао у борби око 8.000 војника (недићеваца и четника) са артилеријом и немачким тенковима.

Остало непромењено.

2: — Подаци о нашим снагама:

XIЈУ1 дивизија у покрету ка Врању са задатком активног дејства према Косову и уопштална веза са македонским и косовским јединицама.

II пролетерска дивизија у циљу обезбеђења са праваца од Крушевца и дејства на комуникацију: Краљево — Крушевац — Сталаћ заузела је следећи распоред:

— 3 ерпека бригада: В. Шиљеговац — Каоник — М. Шиљеговац — Бован — Модрица;

— 4 пролетерска бригада: Врбница — Жабаре — Мешево — Церова — Д. Степош;

— 6 српска бригада: с. Дренча — са једном четом у Александровцу — с. Пасјак — с. Риђевштица — с. Голубоџац — с. Тулеж;

— Штаб дивизије у с. Наупаре.

11 бригада XXIV дивизије са Горњојабланичким и Пусторечким одредом у Косаници на просторији: Добри До — Трпеза.

У Кучеву ухваћена је веза са Пожаревачким партизанским одредом.

¹³ Вероватно Бело Поље код Враћевшнице.

3. — Операције:

У Кучеву предало се нашим јединицама: 32 четника, од којих 2 официра.

11 бригада XXIV дивизије и два одреда воде борбу у Косаници са четницима на просторији: Иван Кула — Добри До — Трпеза. Наше јединице потиснуле су непријатеља и овладале Трпезом и источним делом Доброг Дола. Борбе се настављају.

Јединице XXII дивизије (10 бригада и Бабички одред) нападале непријатељски гарнизон Власотинце. У току ноћи 22/23 ов. м-ца наше јединице успеле су да продру у град. Четници и недићевци задржали се само у појединим зградама, из којих су се упорно бранили. Ујутру 23 ов. месеца наше јединице повукле су се из града на своје полазне положаје. Губици непријатеља: 18 мртвих и 32 рањена. Наши губици: рањених 7.

18 бригада XXV дивизије поново заузела противнападом положаје између Клокочевца и Плавне.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих 18

рањених 32

Укупни наши губици:

рањених 7

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. Приморац

(М.П.)

23 септембар 1944 год

1. — Подаци о непријатељу:

Јаке немачке снаге налазе ее у селима Плавни и Штубику.

У источној Србији четници скоро више не постоје.

У Пожаревцу Немци формирају нове јединице од евојих разбијених јединица и од војника који долазе са отсуства. Командант ових нових јединица је новопроизведени генерал Фишер.

2. — Подаци о нашим снагама:

Непромењено.

3. — Операције:

Јединице XXIV дивизије порушиле су све тунеле и мостове на обема комуникацијама преко Ј. Мораве — између Грделице и Предејана. Путеви су минирани.

4. — Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељска авијација неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. • Место штаба:

Непромењено.

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. Приморац

(МП)

24 септембар 1944 год.

1." — Подаци о непријатељу:

Јаке непријатељске снаге састављене од четника, недићеваца и Немаца, ојачане артиљеријом и тенковима, надиру од Трстеника ка Александровцу.

2. — Подаци о нашим снагама:

XIД/1 дивизија је стигла на сектор Врање и тамо сменила 8 српску бригаду, која је дошла у састав своје (XXII) дивизије на отсек: с. Јастребац — Грделица.

3. — Операције:

XIII корпус:

Јединице XXIV дивизије (15 бригада) напале једну немачку колону, која се кретала од Ниша ка Лесковцу. После трочасовне борбе непријатељ је успео да се пробаци ка Лесковцу. Губици непријатеља: 15 мртвих. Ми нисмо имали губитака.

На путу Лесковац — Ниш непријатељска колона је наишла на минско поље — 1 камион уништен, 2 тенка оштећена.

Јединице XXII дивизије ослободиле су рудник мангана Мачкатицу. Немци су успели да поруше неке инсталације. Заплењено нешто бензина и 4 камиона. Дивизија је водила борбе на секторима: Свође — Црвена Стена и Врање — Бујановац. Губици непријатеља: мртвих 100. Уништена 4 камиона.

Четници, јачине око 3.000, напали 6 бригаду II пролетерске дивизије на линији: с. Дренча — с. Паејак — с. Риђевштица — с. Голубовац — с. Тулеж. После жилавог отпора бригада је била принуђена на повлачење, услед не-

достатка муниције и јаче бројности непријатеља, на линију: Варина — к. 344 — к. 274 — к. 261 — к. 332. Губици непријатеља: мртвих 10 и рашених 20. Наши губици: рањених 13, од којих 1 командир и 1 комесар.

Ноћу 23/24 ов. м-ца један батаљон 3 бригаде II пролетерске дивизије нападао железничку станицу Ђунис, коју су бранили Немци и белогардејци. Напад није успео, јер се непријатељ бранио из утврђених зграда и био потпомогнут тенковима. Непријатељски губици: 4 мртва. Наши губици: 1 рањен.

4. — Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. —• Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих 129

рањених 21

Укупни наши губици:

рањених 13

(М.П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. Приморац

25 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Непријатељ — четници, Немци и недићевци — избио на сектор: Александровац — с. Жабаре — Крушевац, где напада јединице II пролетерске дивизије.

2. —• Подаци о нашим снагама:

Јединице II пролетерске дивизије на сектору Крушевац — Александровац.

Остало непромењено.

3. — Операције:

Ноћу 24/25 ов. м-ца јединице 3 српске бригаде II пролетерске дивизије на сектору: Крушевац — Сталаћ срушиле су један железнички мост дужине 8 метара и уништиле железничку пругу у дужини 100 метара. Један батаљон ове бригаде вршио је демонстративан напад на Крушевац.

Исте ноћи јединице 4 пролетерске бригаде порушиле железничку пругу у дужини од 10 километара на делу Крушевац —• Стопања.

4. — Задачи потчињеним јединицама:
По досадањем.
5. — Непријатељска авијација:
Неактивна.
6. — Време: Лепо.
7. — Место штаба:
Непромењено.

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. Приморац

(М.П.)

26 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:
Непромењено.
2. — Подаци о нашим снагама:
II пролетерска дивизија на десној обали Расине, где се морала повући испред много надмоћнијег непријатеља.
XXII дивизија на сектору Бабушница — Грделица, а једна бригада на Бабичком.
ХБУ1 дивизија предузела сектор: Сурдулица —• Врање —• Бујановац.
Бабички одред на Бабичкој Гори.
3. —• Операције:
Јединице XXIII дивизије, 14 бр.[игада], код села Сиге, јужно од Крепољина, разбиле су четничку бригаду (Хомољску) од 600 људи. Непријатељски губици: мртвих 15 и заробљених 200, међу којима и командант Млавеке бригаде. Заплењено: 140 пушака, 1 лаки бацач, 3 митраљеза, 8 пушкомитраљеза, 3 кола експлозива и друге спреме.
На путу Петровац •— Жагубица уништена 3 камиона и убијено 50 Немаца.
Јединице II пролетерске дивизије водиле борбу код с. Мешева и на линији: Парлог — Кључ — Гаревачко Поље — Новаци. Непријатељ је успео маневром да отсече два батаљона 4 пролетерске бригаде, избивши на Голо Брдо, Вујино Брдо и Ристино Гумно. Непријатељски губици: мртвих 23, рањених 30. Наши губици: мртвих 4, рањених 7.
Јединице 13 бригаде XXIV дивизије (омладински батаљон) у Грделичком теснацу сачекале једну непријатељску колону, која се хтела пробити из Лесковца ка југу. Непријатељ је потучен и био приморан да се врати у Лесковац. Непријатељски губици: мртвих 100. Заплењено: 6 пушкомитраљеза, 3 радиоапарата, 18 буради бензина и 20 сандука муниције; уништено 6 камиона.

4. — I Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:
Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни непријат. губици:

мртвих 143

рањених 30

заробљених 200

Укупни наши губици:

мртвих 4

рањених 7

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. Приморац

(М.П.)

27 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Четници, недићевци и Немци јачине 8—10.000 са 8 тешких бацача и 2 топа налазе се према II пролетерској дивизији.

Од Зајечара у Ражањ и околину стигле две немачке дивизије.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

XIV корпус:

XIV дивизија на просторији: Књажевац — Зајечар — Бољевац;

XXIII дивизија оријентисана на комуникацију: Бор — Горњачка Клисура;

XXV дивизија на просторији: Плавна — Мироч — Кучево.

Остало непромењено.

3. — Операције:

Јединице II пролетерске дивизије водиле мање борбе са непријатељем на линији Витановац — Шаврани.

Јединице XXII дивизије водиле јаку борбу на линији: Дрвена Стена — Свође — Власотинце. Једна бригада ове дивизије потиснула је непријатеља из Дубраве⁸ и Гацин Хана, наневши непријатељу губитке.

¹²Српска државна стража

Једна дивизија Црвене армије по прелазу Дунава код Брзе Паланке избила је на линију: Д. Милановац — Клокочевац — Јабуковац.⁹ XXV дивизија садејствује и то:

— 16 бригада са једним совјетским батаљоном напада Д. Милановац;

— 18 бригада са јединицама Црвене армије напада правцем: Плавна — Штубик.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

У вези са ситуацијом на сектору Раине, код II пролетерске дивизије, наређено:

а) да се 11 бригада XXIV дивизије из Косанице уелињеним маршем пребаци на положај Јаворац — Лепенац, са задатком обезбеђења те линије до избијања других делова XXIV дивизије и да садејствује. II пролетерској дивизији;

б) да Х1Д7П (у чији састав улази 15 бригада) преузме сектор XXIV дивизије, која да остави и 13 бригаду до наоружања двеју бригада ХГДШ дивизије;

в) XXIV дивизија (без једне бригаде) да се пребаци на сектор: Разбојна — Брус са задатком садејства II пролетерској дивизији; по доласку на сектор: Разбојна — Брус ставља се под команду Штаба II пролетерске дивизије.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Бреме: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

(М.П.)

ч

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. Приморац

28 септембар 1944 год.

1. —' Подаци о непријатељу:

Непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

Непромењено.

3. —< Операције:

XIII корпус:

Јединице Х1Д/1 дивизије на сектору Врање — Бујановац водиле борбу са Немцима. Убијено 100 Немаца.

⁹ Главни штаб НОВ и ПО Србије био је погрешно обавештен о снагама Црвене армије које су прешле Дунав код Брзе Паланке. У то време преко Дунава се пребацио само један батаљон Сто дивизије.

8 бригада XXII дивизије пред полазак у састав своје дивизије (19 ов. м-ца) напала северно од Бујановца Немце и Арнауте. Непријатељски губици: мртвих 200.

XIV корпус:

Јединице XXIII дивизије 27 ов. м-ца гонећи разбијеног непријатеља (четнике), око Крупаје, заплениле су 5 камиона, 1 велику штампарију, 2 радиоапарата, 2 писаће машине, 25 еандука динамита и остале спреме. Истога дана јединице 7 бригаде у заседи дочекале су непријатељску колону, која је ишла од Бора ка Жагубици. После оштре борбе непријатељска колона била је принуђена да се врати у Бор. Непријатељски губици: 10 мртвих и 15 рањених. Јединице 9 бригаде порушиле данас мостове на рекама Осаничкој и Адујевој. Приликом чишћења четника у Суводолу заробљено 12 четника са пушкама и 2 противколске пушке. У Жагубици пронађено 50.000 бугарске пушчане муниције.

Јединице XXV [дивизије] 27 ов. м-ца водиле борбе код Д. Милановца и Штубика. Непријатељ имао губитке: 18 мртвих, 6 рањених и 3 заробљена. Наши губици: 7 рањених. Ноћу 27/28 18 бригада нападала непријатеља на положају: Штубик — Јабуковац и Штубик — Неготин. Наше јединице су потисле непријатеља са тих положаја, али су се под притиском непријатељске артиљерије и моторизације морале повући. 16 бригада нападала је непријатеља на положајима код Доњег Милановца, где су непријатељу нанети губици: 4 мртва и 2 рањена. Наши губици: 2 мртва и 4 рањена.

Јединице XIЛ/ дивизије ноћу 27/28 напале су четнике у селу Бошњане и после кратке борбе потпуно их разбиле. Убијено 27, а заробљено 46, међу којима 4 активна подофицира бивше југословенске војске. Заплењено: 75 пушака, 7 пушкомитраљеза, 1 тешки митраљез и 23.000 метака. Наши губици: 2 мртва и 6 рањених. У селу Смиловцу разоружане четничке банде и заплењено: 20 пушака са 15.000 метака и 50 бомби.

II пролетерска дивизија:

Ноћу 27/28 ов. м-ца јединице 3 српске бригаде извршиле напад на непријатеља на сектору Г. и Д. Степош — Шаврани. Наше јединице успеле су да потисну непријатеља до линије: с. Гари — с. Вучак. Губици непријатеља: заробљених 20. Заплењено: 6 кола разне муниције, 60 мина за тешки бацач. Наши губици: 2 мртва.

Јединице XXII дивизије (XIII корпус) напале непријатељски гарнизон Власотинце и успеле да уђу у град. Воде се уличне борбе.

4- — Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

5- — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време:

Кишовито.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих 259

рањених 23

заробљених 81

Укупни наши губици:

мртвих 6

рањених 17

Начелник штаба,

генерал-мајор,

Руд. **Приморац**

(М.П.)

29 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

Штаб XXIV дивизије са 17 бригадом у покрету од Лебана преко Прокупља ка Блацу. Увече од Прокупља пребачена 17 бригада железницом до Белољина.

Под совјетском командом II бугарска армија концентрише се на просторији: Пирот — Бела Паланка — Бабушница.

3. —! Операције:

XIII корпус:

Јединице XXII дивизије нападају непријатељски гарнизон Власотинце.

XIV корпус:

Будући да се није раепологало са подацима о вођеним операцијама јединица XIV корпуса од 16 ов. м-ца до данас у потпуности, то се за то време уносе подаци по данима и јединицама — по накнадно добивеним подацима:

16-IX-1944:

Јединице XXIII дивизије налазе се на просторији: Поповица — Сиколе — Глоговица •— Салаш. Нападнут је непријатељ у Салашу, који је био јачине 5—700 војника са 4 тенка, 5 борних кола и једном батеријом. Напад није успео, јер је непријатељ био јако утврђен, а наше снаге у нападу биле мале. Борба је трајала целога дана. Губици не-

пријатеља: мртвих 25, рањених 30. На положају Јасика јужно од Глоговице делови ове дивизије водили су борбу са Немцима и нанели им доста губитака, али број није могао бити утврђен. Наши губици: 1 мртав и 11 рањених 7 бригада у заседи на Заграђу сачекла непријатељску колону која је ишла из Бора за Рготину. Губици непријатеља непознати. Запаљен је 1 камион пун мина. Наши губици: 1 рањен.

XXV дивизија држи положаје: с. Мироч — ушће Поречке Реке — Црвена Бара до између Доњег Милановца и Мајданпека, затим Медвеђа Чука — Попадија — Коље Брдо — (Црнајка — Танда — Рудна Глава. Један батаљон у Мајданпеку ради прихватања нових бораца и чишћења терена од четничких банди, као и рушења комуникације Мајданпек — Кучево. У току дана предало се 30 четника и пријавило се 60 нових бораца.

XIV дивизија са једном бригадом око Сокобање са задатком затварања правца Сокобања — Алексинац, а са једном бригадом на просторији око Књажевца са задатком затварања правца: Књажевац — Сврљиг и Књажевац — Пирот. У заседи на путу Ниш — Књажевац убијено 3 Немца и заплењен један мотоцикл са корпом. Код села Каличина један непријатељски тенк уништен мином, а убијено 4 Немца. Заплењено: 1 митраљез, 2 пушке и нешто спреме,

17 септембар:

Јединице XXIII дивизије водиле борбу са Немцима код села Салаша и на просторији: Вратарница — Зајечар. Губици непријатеља: 11 мртвих и 13 рањених.

Јединице XXV дивизије водиле борбу са Немцима код Штубика. Непријатељски губици нису познати. Уништено: 1 борна кола и 3 камиона. Наши губици: 1 рањен. Овога дана предало се 18 четника.

18 септембар:

XXIII дивизија извршила је покрет са просторије Дели Јован — Глоговица на просторију: Танда — Горњани — Влаоле, у околини Великог Крша.

Јединице XXV дивизије водиле борбу са Немцима на луту Штубик — Јабуковац. Непријатељски губици: 6 мртвих, а наши губици: 2 мртва и 2 рањена. Код села Главичорке у борбама са јединицама 18 бригаде непријатељ је имао ове губитке: 12 мртвих; један блиндиран аутомобил уништен. Наше јединице нису имале губитака. У току овога дана предало се 48 четника.

XIV дивизија наставља са масовним рушењем комуникација: Алексинац — Сокобања, Књажевац — Бољевац и Књажевац — Бели Поток.

19 септембар:

Јединице XXIII дивизије извршиле су покрет на историју: Кривељ — Бор, Јасиково — Лесково са главнином око села Влаоле.

Јединице XXV дивизије водиле су борбу са Немцима код с. Попадија. У овој борби уништен је један непријатељски тенк и убијено 15 Немаца. Наши губици: 3 мртва и 4 рањена. Поручена је комуникација Клокочевац — Попадија, а на комуникацији Мироч — Брза Паланка поручена су 4 моста. Заплењено: 3 радио-станице, храна која је била спремна за четничке организације и четничка архива. Предало се 10 четника.

20 септембар:

Јединице XXIII дивизије дочекале су у заседи једну јачу немачку моторизовану колону, која се кретала од Бора ка Жагубици, пошто су претходно поручиле комуникацију. Непријатељска колона је заустављена и враћена ка Бору. Непријатељ је имао следеће губитке: мртвих 10, рањених 12 и заробљених 4; заплењено: 2 пушкомитраљеза и много ратног материјала, уништено: 4 камиона, 1 борна кола и срушен 1 болнички авион. Један део јединица ове дивизије протерао је четничку Хомољску бригаду од Јасикова према Лазници и том приликом заробљено 16 четника са оружјем. Наши губици: 4 рањена.

XXV дивизија налази се на положајима: 16 бригада: Тополница — Карпиниш — Чока Збег (к. 476) — Кулмеа Каменици; 18 бригада: Чока Морит¹⁰ — Лазарова Коса — Милошева Кула — Кулмеа Флори — Уреуле¹¹ (један батаљон и даље код Доњег Милановца); 19 бригада: 1 батаљон код Доњег Милановца, 1 у Мајданпеку, а два батаљона гоне четничке банде према Кучеву. Заробљено 30 четника и заплењено 14.000 метака.

20 бригада XIV дивизије растеравши четнике ушла у Ражањ, одакле се после неколико часова морала повући због интервенције једне јаче немачке моторизоване колоне, која је стигла из Ниша. Овом приликом заплењено је: 400 кг шећера, 5.000 кг брашна и друге спреме. Један батаљон 23 бригаде у заседи на Тресибаби уништио је 2 непријатељска камиона и нанео непријатељу (Немцима) следеће губитке: мртвих 9, заробљених 4; заплењено: 12 пушака, 1 стројница. Наши нису имали губитака.

21 септембар:

Јединице XXIII дивизије сачекале у заседи на путу Бор — Жагубица једну немачку моторизовану колону са топовима и тенковима. Борба је вођена цело пре подне и

¹⁰ Вероватно Чока Маила Мори.

¹¹ Кулмеа Урсуде

непријатељ разбијен враћен' је ка Бору. Губици непријатеља: мртвих 10 Немаца, заробљених 3 Румуна; оштећена 2 камиона. Наши губици: 4 рањена.

16 бригада XXV дивизије водила борбу са Немцима који су успели да се пробију од Клокочевца до Доњег Милановца са 2 тенка, 2 мала борна кола и 70 камиона. Губици непријатеља: 10 мртвих. Наши нису имали губитака. Јединице 19 бригаде разбивши четнике ослободиле су Кучево. Заробљена 32 четника, од којих 2 капетана, и заплена већа количина материјала.

Јединице 23 бригаде XIV дивизије у заседи на путу Сврљиг — Књажевац сачекале су непријатељску коњичку извиђачку патролу. Убијена 2 официра и 3 подофицира; заробљена 3 белогардејца; заплена: 1 стројница, 4 пушке, 2 парабелума и 12 јахаћих коња са прибором. Наших губитака није било.

22 септембар:

Јединице XXIII дивизије водиле борбу на комуникацији Бор — Жагубица са немачком моторизованом колоном. Губици непријатеља: 10 мртвих и 14 рањених Немаца; уништена 2 камиона, 1 авион оштећен; а 1 тенк и 1 камион наишавши на постављену мину изгорели су. У селу Кривељу пронађен четнички магацин и том приликом заплена: 220 пушака, у кубету цркве, 2 сандука муниције, 1 сандук немачких бомби за лаки бацач. Наши губици: 5 рањених. У селу Лазници један батаљон 9 бригаде изненађен је од Немаца и четника, а нарочито јаком артиљеријском и бацачком ватром, и имао 14 мртвих и 15 рањених.

23 септембар:

Једна чета 16 бригаде XXV дивизије изненадним упадом у село Мироч убила је 5 Немаца, међу њима једног команданта. Наши губици: 1 мртав.

24 септембар:

Јединице XXIII дивизије порушиле су мостове на комуникацији између Жагубице и Крепољина.

Јединице XXV дивизије (16 бригада) ухватиле су везу са јединицама Црвене армије и у садејству са њима протерале Немце са положаја на ушћу Поречке Реке. Ноћу 24/25 један батаљон исте бригаде нападао је положаје код Доњег Милановца. Губици непријатеља: 4 мртва и 8 рањених. Наши губици: 1 мртав. Предало се 9 четника са радиостаницом.

25 септембар:

Једрице 18 бригаде XXV дивизије уништиле један немачки камион са 30 Немаца. 2 Немца заробљена. Ми нисмо имали губитака.

XIV дивизија и даље руши комуникације Зајечар — Параћин и Књажевац — Бољевац — Подгорац.

26 септембар:

14 бригада XXIII дивизије опколила и напала две четничке бригаде (Хомољску и Млавску) у јачини око 600 људи. Непријатељ је дао отпор, али наше јединице својим новим распоредом и муњевитом брзином разбиле су четничке јединице од којих је 10 убијено и више рањено, а заробљено 260, међу којима 4 официра. Заплењено је 130 пушака, 1 лаки бацач, 2 лака митраљеза, 1 шарац, 3 пушкомитраљеза, 1 противколска пушка, 3 стројнице, 2 пиштоља, 150 ручних бомби и разни други материјал и 3 кола експлозива. Један батаљон ове бригаде приликом гоњења разбијених четничких банди и заузимања села Милановца заробио је 20 четника и запленио 5 пушкомитраљеза и 20 пушака. Један део јединица XXIII дивизије у борби са Немцима и љотићевцима у Горњачкој Клисури нанео непријатељу ове губитке: мртвих 30, рањених 16 Немаца и љотићеваца; заплењено 3 камиона. Непријатељ се повукао у Петровац, а наше снаге успеле да поруше све мостове у Клисури. Наши губици: 2 мртва и 5 рањених.

Јединице XXV дивизије (1 батаљон) у сукобу са непријатељем на комуникацији: Штубик — Неготин, Штубиг — Јабучевац убиле 12, а заробиле 1 Немца. Јединице Црвене армије стигле у Јабучевац и Немци се повлаче према Неготину и Зајечару.

Јединице XIV дивизије напале четнике у селу Доњој Мутници и разбиле их. Заплењено: 1 противавионски митраљез, 15.400 метака, 1.200 кг шећера и остале спреме

29 септембар:

9 бригада XXIII дивизије водила је борбу са немачком моторизованом колоном јачине око 600 војника еа 110 камиона, 4 тенка и 4 борна кола. Немци су водили своје породице и преко 2.000 Јевреја из Мађарске, који су радили у Бору. Од ових Јевреја 60 је било у војничкој униформи и наоружано. Са њима је било и 60 наоружаних морнара. Борба са овом непријатељском групом отпочела је у 12 часова и трајала све до 18 часова. Колона је заустављена због порушене комуникације и наше јединице користећи маглу напале су је из заседе и изблиза. Како је непријатељ три пута јуришао на наше јединице и покушавао да се пробије по сваку цену, ипак наше јединице су упорно задржале положај и нису му дозвољавале да оствари своју намеру, већ су га повратиле у Бор. Непријатељу су нанети следећи губици: мртвих 60, заробљених 60; оштећено 10 камиона.

заплењено: 60 пушака и 2 лака митраљеца; ослобођено 2.000 Јевреја.

На путу Неготин •— Штубик — Јабучоцац 3 немачки камиона уништена наишавши на постављене мине.

Јединице ХБУ дивизије поставиле су заседу измеђ Краљевог Села и села Селачке, као и нагазне мине. Том приликом је уништено 2 немачка тенка и спаљено 5 камиона. Плен није могао бити искоришћен пошто је оинтервенисала С.Д.С.¹² из Доњег Зунича. Непријатељ је имао 30 мртвих и око 50 рањених. Наши губици: 1 погинуо и 4 рањена. Ноћу између 29/30 један батаљон 23 бригаде сачекао је непријатељску колону на положају Тресобаба и успео је да је после краће борбе разбије, наневши непријатељу губитке: 25 мртвих и преко 50 рањених. Уништена су 3 камиона и заплењено је 12 пушака и остале спреме. Батаљон није имао губитака. На путу Књажевац •— Зајечар код села Грљане вођена борба са непријатељском колоном јачине 33 камиона и 11 тенкова. Непријатељу стигло појачање из Зајечара и наше јединице биле су приморане да се повуку. Губици непријатеља: 50 мртвих и око 100 рањених; уништено: 9 камиона, а 7 оштећено; 1 тенк оштећен. Наши губици: 2 мртва и 6 рањених.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

"XIII корпус да садејствује II бугарској армији, која треба да предузме офанзиву ка Нишу и Лесковцу.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	386
рањених	293
заробљених	435

Укупни наши губици:

мртвих	27
рањених	53

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. Приморац

(М.П.)

30 септембар 1944 год.

1. •— Подаци о непријатељу:

Непромењено.

¹² Српска државна стража

2. — Подаци о нашим снагама:
XXIV дивизија, без 13 бригаде, у покрету ка Блацу и Брусу.

Остало непромењено.

3. — Операције:

II пролетерска дивизија:

На сектору Мешево — Долгане — Себечевац непријатељ уз подршку 4 тенка нападао на положај 3 српске бригаде. Под притиском јачег непријатеља 3 српска бригада повукла се на десну обалу Расине, на линију: Битановац — Буковица.

XIII корпус:

Јединице XXII дивизије продужиле напад на Власотинце. После јаке борбе град је ослобођен. Непријатељски губици: мртвих 100, рањених 100, заробљених 290; запленио: 2 топа, 12 митраљеза, 2 тешка бацача, 1 тенк, 1 аутомобил, 350 пушака и преко 50.000 метака. Наши губици: мртвих 15 и рањених 35. У овој борби погинуо је комесар 10 српске бригаде Бранко Вукелић.

XIV корпус:

20 бригада ХБУ дивизије у заседи на друму Вратарница — Грљане напала немачку колону јачине 600 војника и 3 тенка. Непријатељ је¹ био приморан да се врати према Књажевцу. Непријатељски губици: мртвих 10, рањених 30. Ми нисмо имали губитака.

Јединице Ибарског одреда у долини Ибра напале јаку непријатељску колону на маршу и убиле 10 Немаца.

4. — Задачи потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Киша.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	120
рањених	130
заробљених	290

Укупни наши губици:

мртвих	15
рањених	35

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. Приморац

(М.П.)

БР. 204

**ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ШТАБА ПРВОГ
ПРОЛЕТЕРСКОГ КОРПУСА НОВЈ ОД 11 ДО 30 СЕПТЕМ-
БРА 1944 ГОДИНЕ¹**

11-IX-1944 год.

Јединице су у току дана наставиле марш одређен заповешћу од 8-IX.² Јединице су се поставиле на просторију:

1) XVII дивизија: с. Каона, Властелице, Милатовић, с. Брезовица, обезб.[еђујући] се од комуникације: Чачак — Краљево; Краљево — Рашка и према Гучи.

2) XXI дивизија требало је да се смести на просторију: Дебело Брдо — с. Шулубаре — Бели Камен — с. Вучковица — с. Булије — с. Доњи Дубац. Јединице ове дивизије су извршиле покрет одређеним правцем и не наишавши на непријатеља наставиле покрет даље и поставиле се на просторију: с. Котража — с. Пшаник — с. Живица. Делови ове дивизије ослободили су Гучу.

3) V дивизија је са деловима ослободила Ариље. IV бригада ове див. прославила је двогод. оснивања.

4) Непријатељска авијација неактивна.

5) Штаб групе у с. Вучковици.

12-IX-1944 год.

Свима јединицама издата заповест³ за дводневни марш, напад и ликвидацију непр. гарнизона у Ужицу и Пожези.

1) XVII дивизија извршила је преко дана померање ка северу и у току ноћи 12/13 извршила усиљени марш и поставила се на просторију: Ивањица — Ариље, Гуча и Тијање.

2) XXI дивизија је у току дана остала на истој просторији. У вези са добијеним наређењем сви делови обе дивизије су у току ноћи 12/13 извршили покрет на просторију: с. Лис — с. Томашевићи — с. Вирово — с. Ковачевићи — с. Негришори — с. Лучани. Јединице су се обезбеђивале од с. Милићева⁴ и испитивале места прелаза преко Мораве.

3) V дивизија је извршила покрет и концентрацију на просторији: Ариље — Сврачково — с. Латвица.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 1/1, к. 373.

² Види том I, књ. 11, док. бр. 138

³ Види док. бр. 14

⁴ Милићево Село

- 4) Непријатељскб. авијација неактивна.
- 5) Штаб групе у Гучи.

13-IX-1944 год.

У току овога дана све јединице приближиле су се Ужицу и Пожези и у току ноћи 13/14 т.м. по раније издатој заповести извршиле напад на непр. гарнизоне у Ужицу и Пожези.

1) V дивизија у 22 часа извршила је са свим јединицама обухватни напад на Ужице. Највећи део јединица ове див. успео је да ликвидира спољна упоришта и поједини делови су продирали у град, али их је непр. почесно избацивао повратним нападом на полазне положаје.

2) XXI дивизија је напала обухватно Пожегу. Две бригаде ове див. напале су град са севера. Приликом пребацивања преко¹ р. Мораве и комуникације делови ове дивизије разбили су једну непр. колону. Ноћу 13/14 извршен је напад на непр. гарнизон. Делови су продрли у град, одакле су сутрадан наставили борбу за потпуну ликвидацију непр. упоришта.

3) XVII дивизија је извршила покрет на просторију Крушевље — Враница — с. Паковраће — с. Дучаловићи — с. Марковица примајући на себе задатак: затварање правца према Чачку и рушење комуникације: Чачак — Пожега. Б-3⁵ добила је задатак да изврши демонстративни напад на Чачак.

4) У овим борбама убијено је 73, већи број рањен и заробљено 9 непр. војника. Заплењено: 2 „шарца“, 1 лаки митр., 12 пушака, 1 машинка, 60 бомби, 1 пиштољ, већа количина материјала и спреме.

Уништено: 2 аутомобила и 2 моторцикла.

Наши губици: 5 мртвих и 34 рањена.

5. Непријатељска авијација неактивна.

14-IX-1944 год.

Јединице су^у току Овога дана наставиле извођење задатака добијених заповешћу од 12-IX-1944 г.

1) V дивизија се у зору повукла на полазне **положаје**, држећи и даље непр. гарнизон у опсади.

2) Јединице XXI дивизије су прекО' целог дана наставиле напад на Пожегу. Делови ове дивизије заузели су и већи део' града и спремали су се за последњи напад и **к**оначну ликвидацију града. Али услед појачања које је непр. стигло морали су се повући из града.

⁵ Шеста источнобосанска ударна бригада. Види док. бр. 203.

3) XVII дивизија затвара и даље правац према Гучи. Пошто у току ноћи нису јединице успеле да ликвидирају посаду на Овчару, то су учиниле у току дана и чврсто су затварале правац иако је непријатељ наваљивао од Чачка. Јединице ове дивизије дочекале су и разбиле једну немачку колону у Овчарско-Кабларској Клисури.

4) Резултати борби у току овога дана су следећи: 100 мртвих, око 200 рањених, 12 заробљених, заплењено: 4 „шарца“, 1 шмајсер, 25 пушака, 8000 пушчаних метака, 50 р. бомби, 1 лаки бацач са 30 мина, 2 радио-станице и др. ратне спреме.

Наши губици: 28 мртвих и 83 рањена.

5) Непр. авијација неактивна.

15-IX-1944 год.

Према директиви ВШ⁶ Група дивизија треба да избије на Рудник и Букуљу ликвидирајући успут сва непр. упоришта. Јединицама издата заповест за пребацивање на северну страну комуникације: Вишеград — Ужице — Чачак.

1) V дивизија прелази преко комуникације на северну страну, а једну бригаду оставља да руши комуникацију између Ужица и Пожеге.

2) XXI дивизија после пребацивања преко комуникације размешта се на просторији: Д. Добриња — Гојна Гора, остављајући једну бригаду да руши комуникацију Пожега — Овчар — Каблар.⁸

3) XVII див. прикупља се на просторији Гуче и ноћу 15/16 прелази комуникацију.

4) V дивизија је избила на просторију: с. Збојштица — с. Добриња. Ова јединица није водила борбу.

5) XXI див. извршила покрет⁷ на просторију: Добриња —,Гојва Гора.

6) XVII дивизија у току овога дана и ноћи 15/16 извршила је пребацивање преко комуникације и р. Западне Мораве у 2 колоне. Успут је једна бригада ове дивизије разбила Јаворски четнички корпус. Јединице ове див. сместиле су се на просторији: Вранићи — Милићевци.

7) Непр. губици: 8 мртвих и 11 рањених, заробљено 15 четника. Заплењено: 9 коња, 3 кола материјала, 1,600.000 динара.

Наши губици: 1 мртав и 4 рањена.

⁶ Врховни штаб НОВ и ПОЈ

⁷ Види док. бр. 38

⁸ Овчарско-Кабларска Клисура

- 8) Време кишовито и много отежавало покрет.
- 9) Штаб групе у покрету са XVII див.

16-IX-1944 год.

Све јединице по наређењу 0-1⁹ од 14-IX-1944 г. наставиле су покрет и достигле су на ову просторију:

- 1) V дивизија извршила покрет од с. Збојштице до с. Добриња. Борбе није било.
- 2) XXI дивизија у продужетку покрета избила је на просторију: Јанићи — Трифуновићи — Крунићи. Борбе није било.
- 3) XVII дивизија избила је на просторију: Миљковци¹⁰ — Горијевица.¹¹ Пред мрак делови ове јединице кренули су са задатком ликвидације: Г. Милановца и Брђанске Клисуре. Борбе није било у току дана. Заробљено: 15 четника и 9 пушака.
- 4) Непр. авијација неактивна.

17-IX-1944 год.

Јединице према ранијем наређењу наставиле покрет.

- 1) V дивизија достигла на просторију: Г. Бранетићи — Белановица — Драгољ. У покрету разрушила пругу Г. Милановац — Лајковац и разбила један четнички корпус.
- 2) XXI дивизија у току дана достигла је на просторију Рудника. Борбе није било.
- 3) XVII дивизија после краће борбе ликвидирала је непр. упориште у Г. Милановцу.
- 4) У току дана убијено је 63, рањено 10, а заробљено 569 непр. војника.

Заплењено: 377 пушака, 1 „шарац“, 10 разних аутоматских оруђа, 10 пиштоља, око 30.000 метака, 1 радиостаница и доста, другог ратног материјала. Порушено: 3 велика моста и 3 км пруге.

- 5) Непр. авијација неактивна.

18-IX-1944

Јединице су наставиле офанзивно дејство на својим правцима.

- 1) V дивизија наставила разбијање четничких банди на сектору Белановица — Драгољ и вршила припреме за напад на Аранђеловац.

⁹ Штаб Оперативне групе дивизија

¹⁰ Вероватно Милићевци.

¹¹ Г. Горијевница

2) XXI дивизија је сменила јединице XVII дивизије и посела је просторију: Г. Милановац — Рудник — Враћевшница.

3) XVII дивизија је остала на истој просторији. Борби није било.

4) У току дана убијено је 47, а заробљено 130 четника. Заплењено је: 3 митраљеза, 1 „збројовка“, 58 пушака, 4 пиштоља, око 3000 метака и 6 коња.

Наши губици: 3 лакше рањена.

5) Непријатељска авијација неактивна.

19-IX-1944 год.

Овога дана извршено је прегруписавање снага на тај начин што је 21 дивизија примила сектор 17 дивизије, а 17 дивизија постављена према комуникацији Ужице — Пожега — Чачак са задатком дејства на непр. који том комуникацијом непрекидно саобраћа. Јединице су наставиле дејство на својим правцима према ранијем наређењу.

1) 5 дивизија предузела напад на Аранђеловац вештим маневром и енергичним налетом успела је, после вишечасовне борбе, да разбије непријат. појачања (2 колоне) и да у току истог дана упадне у град, где су остале само још две зграде, одакле је непр. давао отпор. У тим борбама непр. је претрпео тешке губитке.

2) 21 дивизија водила је борбу са Немцима, недићевцима и четницима на просторији Враћевшнице, скоро целог дана, и после тешких бојева успела је да одбаци непр. наевши му много губитака.

Непр. губици: 28 мртвих, 64 рањена и 46 заробљених. Заплењено: 1 лаки митр., 30 пушава и 4 вагона брашна. Наши губици: 6 мртвих и 14 р.[ањених].

3) 17 дивизија у покрету. Избила на просторију: ЈБиг — Славковица и Бањани — Р.[авна] Гора са две бригаде а 1 бригада на пол.[ожај] Г. Милановац — Таково. Борбе није било.

4) Непријатељска авијација неактивна.

20-IX-1944

Наше јединице наставиле су дејство на својим секторима.

1) 5 дивизија наставила је борбу за ликвидацију Аранђеловца. После жестоке борбе око 16 часова последња непр. упоришта су ликвидирана. Аранђеловац су ослободиле јединице ове дивизије.

у борбама за Аранђеловац непр. је имао: 534 мртва, а заробљено: 420 војника. Заплењено: 4 „шарца“ 355 пушака, 5 стројница, 19 пиштоља, око 45.000 метака, 350 р.[учних] бомби, 200 кгр. експлозива, 1 противколски бацач, 3 кола ђебади и доста другог матер.

Уништено: 3 борна кола, 3 танкете, 1 моторизовани топ, 1 топ 20 м/м, 23 камиона, 4 луксузна аутомобила, 7 троколица, 1 мотоцикл.

Заплењено: 6 камиона, 4 мотоцикла, 2 рад. кола, 1 санитар. ауто. Наши губици: 24 мртва и 63 рањена.

2) Јединице 21 дивизије водиле су жестоке борбе између Прељине и Г. Милановца са јачим непр. снагама. Непр. је противнападом заустављен на линији: Луњевица — Руда Глав. — подножје Вујан пл. У борби су ангажовани и делови према Краг.[ујевцу], али због даљине нису стигли да садејствују.

Непр. губици: 28 мртвих, рањених 68 и заробљених 10. Плен: 10 пушака. Наши губици: 1 мртав- и 3 рањена, 1 „Бреда“ са посадом.

3) Јединице 17 див. на истој просторији на одмору. 15 бригада извршила покрет и сместила се на просторији: Прањани — Дружетићи, као обезб. аеродрома и контролишући правац од Чачка и Пожеге.

4) Непр. авијација неактивна.

5) Штаб групе у Љигу.

21-IX-1944 год.

У састав I пролетерског корпуса ушла и ова група дивизија, тако да сада I пролет. корпус сачињавају: 1 пролет., 6 пролет., 5 дивизија, 17 дивизија и 21 дивизија.³ а команданта I пролетерског корпуса постављен генерал-лајтнант друг Пеко Дапчевић.

Издата заповест О. бр. 12 за распоред и задатке јединица.¹²

1) — 6 дивизија на просторији Ваљево са зад.[атком] дејства према Коцељеви и одржавања везе са XII корпусом и садејства са њим ако то устреба.

2) — 1 дивизија на просторији: Дивци — Словац — Лајковац — Лазаревац а са резервом на просторији: Мионица — Љиг. Задатак: дејство према Убу.

3) — 5 дивизија поставиће се са главнином на прост.: Белановица — Трешњевица — Венчац — Букуља, а мањим деловима: Аранђеловац. Задатак: продирати ка Космају и

²Види док. бр. 69.

Београду а дејетвовати на комуникацију Београд — Крагујевац.

4) — 21 дивизија на просторији: Шаторша, Рудник Горњи Милановац, Враћевпгница. Задатак: дејство према Тополи, Крагујевцу и Чачку.

5) — 17 дивизија као групна резерва на просторији: Прањани — Косјерићи. Задатак: дејство и извиђање на комуникацији: Вишеград — Ужице — Чачак.

6) — 37 дивизија као маневарска група на просторији: Кремиа — Чајетина — Ивањица; контролисање Нове Вароши и активно дејство на комуникацији: Вишеград — Ужице — Чачак.

Распоред наших јединица у току дана је следећи:

1) — 6 дивизија на просторији: Кличевац — Ваљево — Седлари. Борбе није било.

2) — 1 дивизија на простору: Лајковац — Мионица — Дивци — Лазаревац — ЈБиг. Мање јединице упућене да гоне четничке банде на Сувобору.

3) — 5 дивизија на просторији одређеној заповешћу од 21-IX. Један батаљон разбио четничку групу од 500. Убијено 30 а заробљено 40 четника. Заплењено: 4 п. митр. 1 л. бацач, 2 пиштоља, 35 пушака и 5 коња. Ноћу 21/22 на интер. друму: убијено је 9 Немаца, спаљено 4 камиона, заплењено 5 пушака и 1 пиштољ. Наши губици: 7 рањених.

4) — 21 дивизија на одређеној просторији. У току овога дна непр. је потиснуо 2 пролет. бригаду и заузео Милановац. Непр. губици: 17 мртвих, рањених 35 и заробљених 40. Наши губици: 2 мртва, 4 рањена и 2 контуз.[ована].

5) — 17 дивизија на одређеној просторији. Код ње није било борбе нити промена.

6) — Непријатељска авијација неактивна.

7) — Штаб корпуса у ЈБигу.

22-IX-1944 год.

Све јединице су са својих просторија наставиле Дејство одређеним правцима и то:

1) — 6 дивизија на истој просторији. Борбе није било. Једна бригада је извршила покрет за с. Причевић.

2) — 1 дивизија такође на истој просторији, сем мањег померања мањих делова. Извиђачка делатност и акције летећих група у позад, непр. према Убу и В. Црљенима.

3) — 5 дивизија — Два батаљона ове дивизије разбили једну четн. групу која је покушала да продре у правцу Аранђеловца. Због непр. продора у Г. Милановац извршено

пбмерање јединица на просторију: Живковци — Јеловик — Венчац са задатком контролисаша и даље Аранђеловца.

4) — 21 дивизија на истој просторији са истим задатком. Непр., Немци, јачине до 7000 намеравају и успевају да се пробију преко Г. Милановца за Београд. Јединице су нападе зачеље ове колоне и ушле у [Г.] Милановац. Исто тако вођене су борбе са четницима и жанд. у околини Б. Поља.¹³ Убијено је 33 непр. вој., рањено 65, заробљено 115 (четника). Плен: 140 пушака, 3 митр. и нешто муниције. Сопствени губици: 4 мртва и 5 рањених.

5) — 17 дивизија, сем једне бригаде, извршила је покрет и сместила се на просторију: Мионица — Тометино Поље — ЈБутице — Душковци и Јаковљевићи.

6) непр. авијација неактивна.

7) Штаб корпуса у ЈБигу.

23-IX-1944 год.

Распоред јединица у току овога дана непромењен и еа дејством се такође наставило према раније датим правцима.

1) — 6 дивизија на истој просторији, једна бригада извршила покрет ка Јабучју и Коцељеви.

2) — Једна бригада 1 дивизије пребачена преко Колубаре на сектор Степање — Гвозденовић према Убу. Разбијена и повраћена ка Убу једна недићевско-четничка колона.

3) — 5 дивизија је на истој просторији. Борбе није било.

4) — Све јединице 21 дивизије водиле су борбу са непријатељем. Разбијени су четници у с. Липовици. Вођена је борба са Немцима који надиру од Чачка ка Милановцу. Непр. губици: 27 рањених, заробљено: 50 (четника). Плен: 1 „шарац“, 2 лака холанд. митраљеза.

Наши губици: 1 лакше рањен.

5) — 17 дивизија у току дана извршила покрет Ко-сјерићи — Варда — Глумач — Граница. Један вод ове дивизије запленио је: 1 камион и 4 четника, 4 четничке заставе и др. рат. материјала.

6) Непријатељска авијација неактивна.

7) Штаб корпуса у ЈБигу.

24-IX-1944 год.

Све јединице наставиле су дејство према истом, раније датом, задатку.

1) — 6 дивизија на истој просторији. Борби није било. Једна бригада са просторије Јабука — Коцељева пребачена

¹³ Вероватно Бело Поље код Враћевшнице.

на просторију Коцељева — Бобија са истим задатком (затварање правца Шабац — Ваљево).

2) — 1 дивизија на истој просторији. Акције мањих група.

—• 5 дивизија на истој просторији. Непријатељ после јаче баљачке ватре овладао Венчацом.

4) — 21 дивизија водила борбу са немачком колоном (јачине до 500 вој.) и после 6-точасовне борбе натерала је непр. на повлачење према Прељини. Непр. губици: 16 мртвих и 20 рањених бораца. Наши губици: 1 п.митраљез.

5) — Делови 17 дивизије водили борбу на сектору Пријановићи —• Пожега, Кобиљача —• Рожањ — Совљак и на просторији Горијевнице са јачим непр. снагама. Уништена 4 камиона и убијено 10 непр. војника. Наши губици: 1 мртав и 3 рањена друга.

6) — Непр. авијација неактивна.

7) — Штаб корпуса у ЈБигу.

25-IX-1944 год.

Распоред и задатак јединица исти.

1) — 6 дивизија на истој просторији. Мање акције са мањим деловима.

2) — 1 дивизија такође на истој просторији. Извиђачка делатност и дејство мањих група према Убу и В. Црљенима.

3) — Код 5 дивизије није било борбе ни промена. Немци преко Тополе пролазе за Београд.

4) — 21 дивизија (2 пр. бригада) водила је читав дан упорну борбу са Немцима (8000) и предвече се повукла на: Клатичево — Таковска Гл.[ава] — Срчаник. Такође вођена борба код Враћевшнице. Непр. губици: 17 мртвих и 38 рањених. Наши губици: 2 мртва и 3 рањена.

5) — 21 дивизија остала на истој просторији, сем 2 бригаде која се приближила више комуникацији Чачак — Пожега, и део 15 бригаде који је добио задатак да садејствује јединицама 21 дивизије. Вођена борба на цести Чачак — Пожега и Кобиљача — Рожањ — Совљак. Уништено: 4 камиона, убијено: 10 Немаца. Наши губици: 1 мртав, 5 рањених и 6 несталих.

6) — Непријатељска авијација неактивна.

7) — Штаб корпуса у Љигу.

26-IX-1944 год.

Јединице на истим просторијама, вођене борбе на појединим секторима локалног значаја.

1) — 6 дивизија на истој просторији, сем једне бригаде која је извршила покрет из с. Бобије до с. Суботице. Борбе није било.

2) — Код 1 дивизије без промена.

3) — 5 дивизија је изменила [распоред] својих бригада. Иначе борби није било.

4) — 21 дивизија поново посела Брђанску Клисуру затварајући правац према Чачку и Враћевшници према Крагујевцу. Водила мању борбу са четницима у с. Вујетинци. Непр. губици: 2 мртва и 3 рањена, неколико заробљених, међу којима командант четничке Шумадиске групе.

5) Мањи делови 17 дивизије водили борбу на просторији Дренова — Бершићи. Такође вођена борба са четницима код с. Пријевор и растерана та група. Непријатељ имао око 4 избачена из строја. Наши губици: 1 мртав, 1 рањен и 14 несталих (од заробљених четника).

6) — Непр. авијација неактивна.

7) — Штаб корпуса у ЈБигу.

27-IX-1944 год.

Све јединице наставиле су дејство у истом распореду према раније добијеном задатку.

1) — 6 дивизија извршила мања померања из Причевића у с. Миличинецу. Борбе није било.

2) — 1 дивизија ва истој просторији. Једну своју бригаду пребацила са сектора Мионица — ЈБиг на просторију Коцељеве да смени 6 дивизију.

3) — 5 дивизија такође на истој просторији. Извршила напад на Венчац и демонстративан напад на Бању и Шаторњу. Напад није успео а демонстр. напад успио. Убијено 15 Немаца, заробљен 1 „шарац“, 14 бомби и 1 коњ.

4) — 21 дивизија на истој просторији са истим распоредом. У току дана вођене мање борбе са Немцима и четницима. Резултат борбе: убијено 17 непр. вој., рањено 18 војника, а-заробљено 12 четника. Плен: 2 пушке. Наши губици: 1 рањен друг.

5) — 17 дивизија на истој просторији са истим задатком. Извршила мања померања мањих јединица. У току дана вођене мање борбе са Немцима на сектору Поникве — Тврдићи и убијено 30 Немаца. Пронађено нешто оружја и материјала (по селима — 11 пушака, 2 тромблona, нешто топовске муниције).

6) — Време кишовито. Непр. авијација неактивна.

7) — Штаб корпуса у Љигу.

28-IX-1944 год.

Јединице настављају са дејством на својим правцима.

1) — 6 дивизија према наређ. Штаба корпуса извршила покрет у циљу садејства XII корпусу у чишћењу Цера од четничких банди и поставила се на просторију Румска — Коцељева — Текериш. Непр. није било поштом је XII корпус протерао четнике са Цера. Борбе није било.

2) — 1 дивизија на истој просторији. Промена није било. Предузето детаљно извиђање непр. гарнизона у Убу и [В.] Црљенима и вршене припреме за напад на те низоне.

3) — 5 дивизија — Непр. са 1000 вој. (Немаца) напао на целој линији Бања — Венчац — Трешњевица. После 8-часовне [борбе] непр. је на свим правцима одбијен. Непр. је имао 47 мртвих (избројаних) и много већи број рањених. Ми имали 12 рањених. Батаљон са Космајским одредом разбио Недићеве жандаре у Сопоту, уништио 1 воз и убио 9 Немаца.

4) — 21 дивизија на истој просторији са истим распоредом јединица. 5 бригада водила борбу са немачким побочницама и одбацила их ка цести Г. Милановац — Рудник. Убијено 30 Немаца, рањено 40 Немаца. Уништена 2 камиона са приколицама. Наши губици: 1 рањен друг.

5) — 17 дивизија на истој просторији. Ухватила деловима везу са Ужичким НО одредом; растерала једну четничку групу пред с. Горијевницом и сачекала једну јачу немачку колону на путу Чачак — Пожега у заседи. Непр. губици: 20 мртвих и 20 рањених; уништена 2 камиона и неколико кола оштећено. Пронађени у с.[елу] 1 баџач и 1 „шарац“.

6) — Непр. авијација неактивна.

7) — Штаб корпуса у Љигу.

29-IX-1944 год.

Све јединице на истим просторијама.

1) — 6 дивизија извршила покрет на просторију: Бобија — Градојевић.

2) — Код 1 дивизије нема никаквих промена.

3) — 5 дивизија на старој просторији. Није било борбе, ни промена.

4) — 21 дивизија на истој просторији. Није било борби. Одмарање јединица и унутрашње сређивање.

5) — 17 дивизија у току дана водила борбу на Јељцу са четницима и протерала непр. Убила 4 а ранила 8 нем. војника. Заплењено: 1 пушка и 8 бомби. У заседи на цесци

код с. Трешница :некана је једна непр. колона од 100 возила и спаљено 1« камиона са 2 приколице, заплећен 1 „шарац" и 7 пушака. Убијено и рањено око 70 Немаца. Наши губици: 2 рањена,

- 6) — Непр. лијација неактивна.
- 7) — Штаб мрпуса у Ваљеву.

30-IX-1944 год.

Све јединиценаставиле са дејством на својим правцима према ранијем задатку.

1) — 6 дивизија извршила покрет на просторију Владимирци — Дебrc— Мровска — Каона са задатком извиђања, обезбеђења и затварања праваца који изводе према Шапцу.

2) — 1 дивизија на истој просторији. Извиђање непр. гарнизона и приприа за напад на Уб и Вреоце.

3) — 5 дивизија — Непр. у јачини 2—2.500 (Немци и четници) после жестоке борбе која је трајала цео дан успео је да потисне левокрило ове див. Заузео је Пресеку. Наше снаге су се повукле на: Буковик — Гараше — Букуља — Цинцаров Гроб. Наши губици: 1 мртав, 16 рањених. Непр. је имао веће губике. Један бат. ове дивизије заједно са четом Космајске бригаде убио је 4—6 а заробио¹ 17 четника.

4) — 21 дивизија на истој просторији. Мање борбе са четницима. Сређивље и одмор јединица.

5) — 17 дивизија на старој просторији. Није било борби, ни промена,

6) — Цео давмагла и киша. Непр. авијација неактивна.

- 7) — Штаб корпуса у Ваљеву.

БР. 202

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ШТАБА ДРУГЕ
ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 ДО 30 СЕПТЕМБРА
1944 ГОДИНЕ¹

11-IX-1944 год.

Преко дана IV бригада продужила борбе са непријатељем. Ситуација се није изменила. Око 18 часова неприј. колона јачине 6-800 војника правцем: Пепељевац — Вучак, кретала према левом крилу IV бригаде. У 22 часа дошло до борбе са овом колоном. Немачка артиљерија са Багдале потпомагала непријатеља. Непријатељ одбачен пред зору. Четничке снаге са леве обале 3. Мораве пребациле се на десну обалу. На сектору III срп. бригаде без промена. Непријатељ на комуникацији: Житковац — Ђунис — Сталаћ добио појачања.

Штаб дивизије у с. Буковица.

12-IX-1944 г.

У току ноћи 3 батаљон Српске бригаде напао је и растерао две четничке групе на мосту на Расини код завода „Обилићево“ и повукао се. 2 батаљон исте бригаде порушио је пругу Сталаћ — Крушевац и Сталаћ — Трубарево на два места. Четничка група од 100, која се била скупила на Ђуниском Вису, побегла је чим је приметила делове 3 батаљона исте бригаде.

У току читавог дана батаљони IV пролетерске бригаде на сектору Вучак — Пепељевац — Мачковац водили су борбу са непријатељем јачине до 2500 људи, састава: четници и недићевци потпомагани од немачке артиљерије из Крушевца код Багдале и тенковима.

Непријатељу није пошло за руком да овлада нашим положајима. У борбама непријатељ је имао 100 мртвих и велики број рањених.

У току дана примљена су следећа обавештења о непријатељу: Немци концентришу јаче снаге у Крушевцу из Ужица, Чачка и Краљева. Неколико колона моторизације и пешадије стигло је у Крушевац. Непријатељ поседа положаје око града. Морал код непријатеља слаб — нарочито код недићеваца и четника. На комуникацију Житковац — Сталаћ стигло неколико хиљада четника, недићеваца, белогардејаца.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 1/2, к. 735.

Овај штаб издао је наређење да IV пролетерска бригада у току ноћи 12/13 нападне четнике на сектору испред Крушевца и исте одбаци на леву обалу Западне Мораве, а потом да се постави на линију Г. Степош — Дољане — Д. Ступањ; III српској бригади — да се постави на линију Лепо Брдо — Чукар — Гаглово — Каоник — В. Шиљеговац. Задатак бригада: што активније дејство према комуникацијама.

13 септембар 1944 г.

Око 13 час. две четничке бригаде у јачини 3—400 људи из Крушевца извршиле су напад на положаје III српске бригаде на сектору: Пасјак — Гаглово — Текија. Две чете III бригаде прешле су у контранапад и повратиле их у град. У исто време од с. Трубарева пошло је у напад 150 Немаца на положај Шиљегарник (501) који је бранила I чета. Непријатељ задржан, а у току ноћи 13/14 извршен напад и непријатељ враћен у Трубарevo и заузео бункере који су раније израђени.

На сектору IV пролетерске бригаде без промена.

14 септембар 1944 г.

На сектору Гаглово — Капиџија вршила напад једна четничка бригада из Крушевца на једну чету III српске бригаде. Непријатељ одбијен уз губитке: 4 мртва на бојишту и више рањених, које је непријатељ успио да пренесе у Крушевац. Са наше стране рањен заменик командира Војислав Манојловић, који је подлегао ранама.

У току ноћи 13/14 делови III српске бригаде вршили демонстративни напад на Крушевац. Са наше стране није било губитака. Губитци непријатеља непознати.

Примљена обавештења да Немци одлазе, власт предају четницима. Четници у Крушевцу добили од Немаца 3 тенка.

Примили смо обавештења да су се наше јединице састале са Црвеном армијом југо-источно од Д. Милановца.

15 септ. 1944 г.

Делови III српске бригаде вршили демонстративан напад на Крушевац у циљу узнемиравања непријатеља. Једна четничка група која је егзерцирала код с. Бивоље растерана. У току ноћи 14/15 на прузи код Ђуниса митраљиран један воз у коме су били Немци.

На сектору IV бригаде није било промена.

16 септембар 1944 г.

Батаљон IV пролетерске бригаде растерао групу четника у Александровцу и околним селима. 7 четника заробљено. Народ добро примио наш батаљон. Код III бригаде није било никаквих промена.

Код непријатеља није било значајнијих промена.

17 септембар 1944 год.

Без промена на положајима бригада. У с. Буци формирана VI српска бригада која улази у састав ове дивизије као трећа по реду.

18 септембар 1944 год.

Издата заповест оп. бр. 160 за прелаз Западне Мораве и разбијање четника на просторији од с. Медвеђа до с. Шанац.² Наређено да IV пролет. бригада са 3 бат. пређе Мораву на сектору Трстеник — с. Медвеђа, лево да обухвати непријатеља, а по могућству да дејствује и у леђа непријатељу; са 1 бат. да пређе Мораву [на сектору] с. Стопања — Читлук. 1 батаљон III српске бригаде да пређе Зап. Мораву на сектору Сталаћ — Крушевац и даље да крене правцем: Бара — к. 313 — с. Падеж — Салековац (к. 310) — Стара Њива (к. 360) са задатком дејства у леђа непријатељу и потпомагања акције IV пролетер. бригаде.

Остала 3 батаљона на просторији: с. Кобиље — с. Модрица — с. Г. Степош — с. Мешево, с тим да 1 чета врши демонстративан напад на Крушевац. VI бригада да се постави на линију Жабаре — Парлог — Голубовац. Задатак и III и VI срп. бриг. да не дозволе да се четници пребаце и концентришу на десној обали Зап. Мораве.

Подаци о неприј. у моменту издавања заповести следећи: четници у јачини 3000 наоружаних и 3000 ненаоружаних посели Зап. Мораву од Трстеника до Сталаћа. У самом Крушевцу 1 бат. Немаца, 250 белогардејаца и 3 четничке бригаде, као и 50—100 недићеваца. Немци располажу са 7—10 тенкова.

Делови IV пролетерске бригаде сукобили се са четничком групом јачине око 500 војника код с. Голубовац. После краће борбе непријатељ разбијен и повукао се према Зап. Морави и Трстенику. У бежању непријатељ бацао спрему, 2 пара цокула и друго. Губитци! непр: 30 мртв. и рањених.

Штаб дивизије и даље остаје у с. Буковица.

² Види док. бр. 69.

Примљен извештај од Ш срп. бригаде да је 16 т.м-ца оборен непријатељ. авион „Рода“, пао на неприј. територију и изгорео. Патрола сачекала на друму 2 Немца који су се возили у чезама и убили их. Заплењена 1 пушка и 100 метака.

19 септембар 1944 год.

3 бат. IV пролет. бриг. на сектору Трстеник — Читлук ноћу 18/19 прешли на леву обалу Зап. Мораве, а 1 бат. прешао у току дана. Непријатељ је са јаким снагама бранио прелазе, но бригада је брзо пробила непријатељску одбрану и борбу наставила на сектору: В. Дренова — Бела Вода — Медвеђа. У току дана непријатељ одбачен до на положаје: М. Благотин — Мала Крушевица — Парцане — Падеж. 2 батаљон III српске бригаде извршио прелаз 3. Мораве на сектору Крушевац — Сталаћ. Прелаз бранила група четника, која је одмах разбијена, где је заробљен 1 п. митраљез и неколико белогардејаца који су заједно са четницима бранили Мораву (прелаз на Морави). Батаљон наставио марш за с. Вратаре, где је заробио 1200 новомобилисаних четника без оружја, 4 кола муниције, 2 кола штофа и 1 кола коже и пенцета за ципеле, по овом батаљон изашао на псложај Стара Њива (к. 360), где је био опкољен од јаких четничких снага, те се пробио за с. В. Дренова, где је успоставио везу са IV пролетер. бригадом. У пробијању батаљон био принуђен да велики део плена остави а заробљени четници су се изгубили. У Дренову доведено око 100 заробљеника. Остала 3 батаљ. III срп. бриг. разместили се на просторији: Степош — Трмчаре •— Модрица — Кобиље — Бован. У току ноћи 2 чете вршиле притисак на Крушевац. Жртава са наше стране није било. VI српска бригада разместила се на просторији: Жабаре — В. Врбница — Мрмош — Голубовац. У току ноћи 19/20 IV пролетер. бригада са батаљ. III српске продужила борбе са четницима на прложајима М. Благотин — Мала Крушевица — Парцане — Падеж.

Штаб дивизије у с. Буковица.

20 септембар 1944 год.

У току ноћи 19/20 т.м. према наређењу овог штаба 4 батаљон III српске бригаде пребацио се преко Мораве на сектору Крушевац — Сталаћ. Непријатељ: недићевци и љотићевци бранили прелаз. Батаљон одбацио непријатеља и наставио покрет ка с. Падежу — Глобаре, а са 1 четом ка с. Срњу. Наишао бат. на четничке јаче снаге, које је ЈУР^И шем одбацио. Код с. Срње чета наишла на јаче снаге Не-

маца и добровољаца, који су располагали са 4 тенка Чет се повукла и дошла у састав главнине. На положаје Пад^е & — Глобаре јаче непријатељ. снаге извршиле напад и бат? љону одузеле положаје. Батаљон наставио жестоку борбу, преко целог дана, а падом мрака повукао се ка Морави где је био сачекан од заседа недићевских, које је јуришем одбацио и прешао на десну обалу Мораве на сектору Крушевац — Сталаћ. Батаљон је имао задатак да борбом потпомогне дејство IV пролетерске бригаде. Непријатељ имао у овим борбама 22 мртва, више од 30 рањених и 36 заробљених који су успели да умакну при преласку Мораве. Сопствени губици: 4 погинула, 6 изгубљених и 2 заробљена". Од убијених неприј. војника 8 Немаца убијено.

IV пролетерска бригада са батаљ. III српске бригаде наставила борбу на сектору од 19 т.м. Око подне непријатељ добио помоћ у 6 немачких тенкова, но ипак наши успели да задрже своје положаје. Борба је била врло жестока. Непријатељ вршио неколико јуриша који су контрајуришима одбијени. У току ноћи 20/21 непријатељ добио помоћ од 3 батаљона недићеваца и 4 топа.

На сектору VI и III српске бригаде без промена.
Штаб дивизије у с. Буковица.

21 септембар 1944 год.

На положајима IV пролетер. са бат. III срп. настављена жестока борба. Непријатељ са јаким снагама, 6—8000 војника, вршио жестоке нападе уз помоћ артиљерије. Око 12 часова бригада се повукла на положаје: Медвеђа — Сугубина, а током ноћи, према радиограму овог штаба, пребацила се на десну страну Зап. Мораве.

У току борби 19, 20 и 21 т.м-ца нанети непријатељу следећи губици: 100 убијених, 1000 заробљених (већина ненаоружаних новомобилисаних). Међу убијеним налазе се 1 к-дант бриг.[аде], 1 к-дант бат. и 1 к-дир чете. Рањених је непријатељ имао око 2.300. Заплењено: 50 пушака, 2.500 метака, неколико коња, 30 пољских телефона, 1 пољ. телеф. централа, неколико ручних бомби, 2.600 кгр. шећера, болница и апотека, 500.000 динара и 1 лимузина, која је спасљена. Сопствени губици: 10 погинулих и 20 рањених; Ц^{ев} од противколског топа, која је била на оправци, пала неприј. у руке.

У току борби на левој обали Мораве новомобил.[исаниј чет.[ници] пребац.[или] се на десну обалу и бежали. П^а троле VI бриг. заробиле око 120. Од зароб. мањи број Д^о бровољно се јавио нашој војсци, а већи пуштен кућама.

Батаљ. III српске бригаде имао следеће губитке: 4 погинула, 12 рањених и 11 несталих (у борби се одвојили). Непр. губ.: 100 з^артв., 150 рањених; запл^ењ.: 15 пуш., 1 п. митр., 1 машинг., 5 сандука мун., 1 револ., 9 коња.

Штаб дивизије у с. Буковица.

22 септембар 1944 год.

Извршен с-ледећи распоред бригада: III српска на сектору: В. ШиЈвеговац — Каоник — М. Шиљеговац — Бован — Модрига, IV пролетерска на сектору: Врбница — Жабаре — Меш ево — Церова — Д. Степош и VI српска на просторији: с. Дренча — са једном четом у Александровцу — с. Пасјак — с. Риђевштица — с. Голубовац — с. Тулеж. Задатак бригада: обезбеђење од Крушевца и комуникација: Краљево — Крушевац — Сталаћ и дејство на наше комуникац^ије.

Патроле VI српске бригаде ухватиле 1 четничку тројку и запл^енгл^е 1 пушкомитраљез.

Штаб дивизије прешао у с. Наупара.

VI бригада стрела^ла дезертера Стојана Николића.

23 септембар 1944 год.

У току дана. није било значајнијих промена на сектору дивизије. Прим^ено 200 нових бораца у јединице. Бригаде на секторима према јучерашњем распореду.

Штаб дивизије у с. Наупара.

У току ноћ^и 23/24 чета IV бригаде спустила се у Читлук и ухватила 3 четничка поверецика-терориста.

24 септембар 1944 год.

Четници у јачини 2000—3000 војника извршили напад на положаје II бригаде и то правцем: Глободер — Омашница — Голубовац, другим правцем: Лопаш — Округлица — Пасјак, и тр^ећим: Лопаш — Вучје — Чикер — Веља Глава. Непријатељ у наоружању је имао и четири т.бацача и неколико т.мкв^траљеза. Развила се жестока борба. Непр. је био врло енергичан. Наши борци дали врло жилав отпор, но пред вече иам је нестало мунџије те је бригада била принуђена на о*ступање. Један мањи број бораца који су придошли задњ^х-ЈХ дана из четничких редова, у току борби пребегли су на страну непријатеља. IV бригада по повлачешу поставила се на положај Варина: к. 344 — к. 274 — к. 261 — к. 332. Губитци са наше стране: рањени: 1 командир, 1 комесар ж* 11 бораца од којих 4 теже, два погинула

(и три умрла напрасно — ваљда од страха или од какве органске мане!).

Непријатељски губици: 10 мртвих и 20 рањених.

Издато наређење (24 т.м.) бригадама за рушење комуникације и то: III на сектору Сталаћ — Крушевац, IV на сектору Крушевац — Ступањ и VI на сектору Стопања — Трстеник.³

У току ноћи 23/24 I батаљон III бригаде вршио напад на жел. ст. Ђунис коју су бранили Немци и белогардејци. Напад није успио јер се непријатељ бранио из утврђених зграда и био потпомогнут тенковима.

Губитци непријатеља: 4 мртва.

Наши губици: 1 лакше рањен.

У току ноћи 24/25 два батаљона III бригаде на сектору: Крушевац — Сталаћ срушили су 1 мост дужине 8 метара и уништили нешто пруге око моста; у с. Макршане уништено 30 м жел. пруге. Шлипери повађени и уништени. Губитака око рушења пруге није било.

Једна чета 4 бат. III бригаде вршила демонстративни притисак на "Крушевац. Очистила непријатељске делове све до реке Расине а у зору се повукла на своје положаје.

IV прол. бригада у току исте ноћи порушила жел. пругу на сектору Крушевац — Стопања и онеспособила је у дужини од 10 км, а такође минирала пут Крушевац — Александровац на 3 места.

Извештај о борби код ^Рбригаде није примљен.

Штаб дивизије у с. Наупара.

25 септембар 1944 год.

III српска бригада разместила се на сектору: с. Црквена, с. Станци, с. М. Шљивовац — с. Трмчаре, обезбеђујући се од Крушевца.

IV прол. бригада добила наређење од овог штаба⁴ да са бригадом, односно са два батаљона [изврши покрет] у смислу десног обухвата непријатеља и десно у правцу Пасјака, са два батаљона у смислу левог обухвата према Александровцу као и према Копаонику, а један батаљон да остави на линији: Г. Ступањ — Гаревина у смислу потпомагања и прихвата VI српске бригаде са задатком пресецања и уништења непријатеља на овом сектору. У вези овог наређења, као и у вези ситуације издато је наређење да два батаљона дејствују у правцу: Главодер — Ратаје, два у правцу Александровца, а један преко Новака и Пу-

³ Види док. бр. 131

⁴ Види док. бр. 140

заљке у правцу Ратаја. Два батаљона на десном крилу наставили су надаље борбу на свом сектору, док су се остали батаљони поставили према заповести. Пред вече истога дана, непријатељ је јаким снагама као и брзим маневром успео да наша два деснокрилна батаљона ОЈБаци до на линију: Парлог — Кључ, као и да избије на коцуникацију: Жабаре — Пепељевац.

У току ноћи 26/27⁵ т.м. три деснокрилна батаљона водила су јаку борбу са непријатељем на свом сектору и нису успели да непријатеља у току ноћи потисну. За то време два батаљона, која су оперисала према Алексацдровцу, успела су да уђу у Алексацдровац без борбе.

VI бригада на истим положајима. На исту нец)ијатељ није вршио никаквог притиска.

Штаб дивизије у с. Наупара.

26 септембар 1944 г.

Од III српске бригаде два батаљона, и то: 3 и 1, водили су борбу на сектору Мешева. Губитци са наше (раце: 4 мртви и 7 рањених. Непријатељски губитци: 23 мртви и већи број рањених.

Остали делови бригаде на сектору: с. Д. С%ош с. Трмчаре и с. Сеземче. Два батаљона који су водили борбу запленили су следећи рат. материјал и то: 12.000 Иетака и 13 коња.

На полсжајима IV прол. бригаде, на сектору: Парлог — Кључ — Гаревачко Поље — Новаци, у 16 часова истога дана, непријатељ је успео да изманеврише један батаљон IV бригаде и да брзим налетом и јаким снагама и%је на; Вујино Брдо — Голо Брдо — Ристино Гувно и дотече два деснокрилна батаљона IV бригаде од осталих батаљона.

У току ноћи 26/27 т.м. 1 и 5 батаљон IV бриге морали се повлачити и то правцем: Себечевац — Шоље Витановац, док су исти имали задатак да се пзлаче у правцу: Купци — Гркљане, док са остала три батаљона IV бригаде нису имали везе.

Од VI бригаде два батаљона су била у саставу бригаде, док су се остали делови VI бригаде разм%ли на просторијама: с. Мешево, с. Дољане.

Штаб дивизије у с. Наупара.

27 септембар 1944 г.

III српска бригада на сектору: Наупара — Ђковица — Ломница — Трмчаре. Борба није вођена сем М%х датролних чарки код с. Шаврани.

⁵ Вероватно у току ноћи 24/25 септембра.

IV прол. бриг. на сектору Витановац —• Јабланица са 2 батаљона. На сектору Витановац — Шаврани вођене мање борбе са четницима. Остала 3 батаљона на сектору: Ћелије — Мајдево.

VI српска бригада концентрисала се на сектор Купци — Јабланица —• Витановац.

28 септембар 1944 год.

V току ноћи 27/28 два батаљ. III српске извршили напад на непријатеља на сектору Г. и Д. Степош —• Шаврани, непријатеља одбацили до на линију с. Гари — с. Вучак. Заробљено 20 четника, 6 кола разне муниције (60 т. мина за бацач, 12.000 разне муниције за пушке и митраље). Сопствени губитци: 2 погинула. Преко дана остали на положајима: с. Жабаре — с. Мешево —• с. Г. Степош.—• с. Ломница. Јачих борби није било сем патролног препуцавања.

IV пролетерска бригада на сектору Ћелије — Ристино Гувно — Гркљане.

VI бригада на сектору Г. и Д. Ступањ — Ивано Брдо⁶ — Павлово Брдо.

29 септембар 1944 год.

III и VI српска бригада на истим положајима, а IV пролетерска заузела линију: Копиларац — Голо Брдо — Павлово Брдо — Вујино Брдо.

V току ноћи 29/30 бригада посела положаје: Ржаница — Ратаје — Дашница. Непријатељ се повукао без борбе.

V току борби од 25 до 28 ов. м-ца које је водила IV пролетер. бригада са четницима нанети непријатељу губитци у 150 мртвих и око 200 рањених.

Штаб див. у с. Наупара.

30 септембар 1944 год.

На сектору Мешево — Дољане — Себечевац непријатељ вршио напад на делове III срп. бригаде уз подршку 4 тенка. Делови III бригаде повукли се на десну обалу Расине, на сектор Витановац — Буковица.

VI српска бриг. остала на истим положајима а IV пролетер. поставила се на положаје: Ратаје — Дашница — Новаци — Павлово Брдо — Ристино Гувно.

⁶ Вујино Бр,

БР. 203

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 ДО 30 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

11 септембар 1944 год.

Ујутро у 4 часа јединице Б-1² извршиле су покрет са просторије на којој су се налазиле и поставиле се на просторију:

Б-2³ на линију положаја: Сарица (к. 855) — с. Брезовица —• предстраже на к. Перуника (к. 691) и Барут (к. 709) — Мрка Стијена (к. 825) —• западна падина Јелице у с. Властелице, на коју линију су избиле до 9 часова.

Б-3⁴ на просторију с. Милатовић, гдје су стигли до 11 часова.

Б-4⁵ на линију положаја: више с. Пекчанице — лијева страна цесте Краљево — Ивањица, више с. Каоне —• с. Каона.

Б-1: с. Властелице.

Борби у току дана није било. Јединице су се одмарале на својим положајима, као и вршено је патролирање и прикупљање података о непријатељу.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме промјенљиво, без кише.

Око 13 часова извиђачки вод Б-4 у циљу прикупљања података кренуо је у правцу Краљева. По доласку пред с. Буковицу сазнали су да се у њему налази мобилисано људство за четнике, који су под командом једног поручника и ту врше обуку. Све људство било је без оружја.

Извиђачки вод одмах је извршио препад на те мобилисане и успио је да их 180 зароби, док су поручник и командири (који су изводили обуку) успели да побјегну. Са овим људством дошао је и један професор математике из београдске гимназије и још неколико матураната из Краљева.

Све људство добровољно се јавило у наше редове.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 14-3, к. 982.

² Штаб Седмнаесте НОУ дивизије

³ Друга крајишка ударна бригада

⁴ Шеста источnobосанска ударна бригада

⁵ Петнаеста мајевичка ударна бригада

— Минери су у току дана рушили цесту према Краљеву и Ужицу.

— Из Б-3 дезертирала су два борца — бивши четници.

12 септембар 1944 год.

Ујутро овога дана јединице Б-1 извршиле су извјесно помјерање према сјеверу и то:

Б-4 поставила се са главнином снага на линију: к. 508 (источна ивица с. Каоне) — к. 831 — Мрка Ст. — к. 766 — Сарица, истурајући обезбјеђујуће дијелове источно од те линије.

Б-2 са главнином снага на линију: Бјелан Вода — Глоговички Врх — Златно Брдо (к. 819) — к. 824 — Рајички Врх — Црна Ст. — Умка, истурајући обезбјеђујуће дијелове сјевероисточно од те линије према Чачку (долина Мораве)

Б-3 на простор с. Милатовић — Губеревац (без једног батаљона) као резерва Б-1.

Б-1 у с. Вича.

У току дана борби није било. Јединице су се на својим положајима одмарале као и вршено је сређиваше једница.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме промјенљиво, без кише.

— Јуче, 11 о.м., 61 бат.⁶ Б-2 ухватио је 8 четника који су разбијени на Јеловој Гори у борби са нашим јединицама прије три дана. Исти су имали са собом пушке.

— Јуче поелије подне Б-3 организовала је приредбу на којој су узели учешћа сви нови борци бригаде као и стари, сем оних који су дали непосредно обезбјеђење (углавном читава бригада). Ова приредба организована је у циљу зближавања — учвршћивања свих бораца бригаде, а у част великих побједа Црвене армије, доласка на ваш^г територију и офанзиве НОВЈ.

Програм приредбе био је комбинован тако, да су сем културно-уметничке групе Б-1 узели учешћа и поједине тачке давали и борци из батаљона, а једну тачку у програму дали су црвеноармејци (њих 6) који се налазе у Б-3. За вријеме говора полкома и програма било је невјероватно одушевљење бораца и аплаузи, бацање парола са узвицима „Стаљин-Тито“, „Стаљин-Тито“.

⁶ Први батаљон Друге крајишке ударне бригаде

Јединице К-1⁷ по заузећу Ивоњице прошле ноћи добиле су задатак да заузму Ариље, што су и учиниле.

У Пожези и Ужицу налазе се само недићевци и четници. К-1 добила је задатак да одмах изврши покрет према Ужицу и да ноћу 13/14 о.м. заузме Ужице.⁸

Б-1 добила је задатак да са једним дијелом снага најхитније постави се на линију Ивањица — Ариље, а са главнином снага на простор с. Тијање — с. Пухово — с. Турица (сјеверно од Гуче).

13 септембар 1944 год.

У току ноћи 12/13 о.мј. јединице Б-1 извршиле су покрет и поставиле се на просторију:

Б-4 усиљеним маршем извршила је покрет и запосела Ивањицу — Лисанеки рудник — Ариље (гдје је смијенила јединице К-1).

Б-2 извршила је покрет са досадашње просторије и поставила се до 9 часова на просторију с. Тијање.

Б-3, без једног батаљона, извршила је покрет и до 9 часова поставила се на просторију с. Пухово.

72 батаљон Б-3⁹ (који је био на осигурању просторије за пријем савезничке пошиљке у с. Лис) извршио је покрет ујутро овога дана и поставио се на просторију варошице Гуче, тј. као спољње обезбјеђење.

Б-1 смјестио се у Гучу.

Задатак наше групе дивизија је да ликвидирамо непријатељске гарнизоне у Ужицу и Пожези а затим да продужимо са ослобођавањем градова и села дотуцајући деморалисаног непријатеља — окупатора и његове слуге.

У циљу извршења горњег задатка:

Б-3 око 16 часова извршила је покрет са два батаљона и поставила се на просторију (у току ноћи): Крушевље (к. 668) — Врањица (к. 472) — Шк. (к. 518) и према Гора-чићима, са задатком чврстог затварања правца према Чачку и рушења цесте Чачак — Гуча.

Б-3 добила је задатак да у току ноћи 13/14 о.м. демонстративно нападне Чачак, а ако постоје услови да га и ликвидира.

Б-2 око 16 часова извршила је покрет и поставила се на линију: с. Паковраће (к. 423) — падина Дебеле Горе — сјеверни дио с. Дучаловићи — с. Марковица — Манастир Св. Тројице, са задатком рушења и минирања цесте и пруге

⁷ Пета НОУ дивизија

⁸ О дејствима Пете НОУ дивизије види док. бр. 84

⁹ Други батаљон Шесте источнбосанске ударне бригаде

у Овчарско-Кабларској Клисури (односно спремање објеката за рушење па у случају јачег притиска непријатеља од правца Чачка према Уж. Пожези минирање истих).

Б-4 у току ноћи 13/14 о.м. остала је на истим положајима и са истим задатком.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме облачно без кише.

•— Прошле ноћи 12/13 о.м. у покрету нестало је 8 нових бораца из Б-3, вјероватно су дезертирели.

— У току јучерашњег дана и ноћашњег покрета нестало је 17 новомобилисаних бораца из Б-2. Један дио ових бораца вјероватно је дезертирао (бивши четници), док су се неки изгубили у покрету, вјероватно заспали и остали.

14 септембар 1944 год.

Ујутро овога дана распоред јединица И-1¹⁰ био је:

И-2: Пшсовраће — Дебела Гора — Марковица — Манастир Св. Тројице.

И-3: положаји по дубини цесте Чачак — Гуча, Бело Брдо (к. 756) — Крушевље (к. 668) — Гуча, — Граб.

И-4: Ивањица — Лисански рудник — Ариље.

Пошто И-2 у току прошле ноћи није успјела да ликвидира (њемачку) посаду радио-станице на Овчару у првом налету, то је напад поновила око 11 часова, претходно тучући њемачке положаје из тешког бацача. Послије краће борбе Њемци су били разбијени и у паничном бјегству отступили према Морави низ јако врлетне литице и вјероватно су и ту имали мртвих. Јачина посаде радио-станице била је 60—70 Њемаца. У овој борби Њемци су имали 6 мртвих и више рањених. Заплијењена је једна велика емисиока станица (која је оштећена од нашег бацача), два велика динамо-мотора, електрична инсталација, 8 канти бензина од по 20 литара, 1 буре бензина, 2 сандука алата и ситних потреба за радио-станицу, и 4 товарна коња.

Око 14 часова батаљон И-2 дочекао је једну непријатељску колону у Овчарско-Кабларској Клисури, на отсјеку сјеверно од Паковраћа, и од 10 камиона 8 је уништено — запаљено, и то 2 са спремом и материјалом а 6 специјалних аутомобила са једном радио-станицом.

У току борби ноћу 13/14 и 14 о.мј. непријатељу су нанесени губици: 30 Њемаца мртвих и преко 30 рањених.

¹⁰ Уместо Б-1, Б-2, Б-3 и Б-4, јединице Седамнаесте НОУ дивизије добиле су нове конспиративне називе: И-1, И-2, И-3 и И-4. Види док. бр. 64.

Заплијењено је: 4 лака митраљеза „Шарца“, 1 пикавац „Шмајсер“, 25 пушака, 8000 пуш. муниције 7,9 мм, 50 р. бомби, 1 лаки бацач са 30 мина, 1 ракетни пиштољ са муницијом, 2 телефона и више друге обмундировне и логорске спреме.

Наши губици: 3 мртва и 7 рањених.

У току ноћи 13/14 о.м. један батаљон И-3 вршио је демонстративни напад на Чачак, допрвши до у сам Чачак. При нападу заробљено је 6 четника омладинаца са 5 пушака. У свом надирању батаљон је наишао на четничку болницу која броји 60 тешких рањеника — са Копаоника. У болници није било истакнутих четничких бандита (такви су побјегли преко Мораве). У граду се налазило око 200 Шемаца са 60—80 камиона, 3 танкете, 2 топа и неколико бацача, 60 бјелогардејаца и 150 љотићеваца. Непријатељ се је налазио у добро утврђеним бункерима. Пред зору батаљон се је повукао на своје полазне положаје без губитака.

Око 9 часова Њемци су извршили испад из Чачка и покушали да надиру ка положајима И-3, цестом у правцу Гуче (у јачини 60 војника и три камиона). Послије краће борбе непријатељ је одбијен уз губитке од 5 мртвих и неколико рањених. Оштећен је један камион. Наших губитака није било.

На сектору И-4 борби у току дана није било. Око 18 часова И-4 са досадашње просторије извршила је покрет преко Гуче у правцу Овчара.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме промјенљиво, без кише.

Према директиви В.Ш.¹¹ група 0-1¹² добила је задатак да што прије избије на линију Букуља — Рудник (тј. Аранђеловац — Гор. Милановац) ликвидирајући успут сва непријатељска упоришта.

Јединице I и VI дивизије већ су избиле на линију Ваљево> — Словац — Боговађа.

У томе циљу јединице К-1 пребациће се 14/15 о.м. преко комуникације на простор с. Отањ — Жежевица. Са те просторије 16 о.м. ујутро продужава и поставља се на простору с. Брајићи, Г. и Д. Бранетићи, потом продужава ка Аранђеловцу.

Јединице С-1¹³ 14/15 о.м. са главнином снага прелазе комуникацију па се постављају на просторију с. Добриња — Гојна Гора. Са једним дијелом снага остаће на комуни-

¹¹ Врховни штаб НОВ и ПОЈ

¹² Штаб Оперативне групе дивизија

¹³ Двадесет прва НОУ дивизија

кацији: Овчарско-Кабларска Клисура — Пожега, рушећи што темељитије комуникације на овом простору. 16 о.м. ујутро продужава са свим снагама и поставља се на просторију Брезна — Бершићи са које сљедећег дана предузима напад на варошицу Рудник.

Јединице И-1 15 и 15/16 о.м. пребациће се преко комуникације Чачак — Овчарско-Кабларска Клисура и размјестити се на просторији с. Мијоковци — с. Милићевци. одакле 16 ујутро продужавају ка Гор. Милановцу у циљу ликвидације истог.

15 септембар 1944 год.

У току овога дана и ноћи 15/16, И-1 извршила је пребацивање преко ријеке Зап. Мораве и комуникације дуж ријеке у двије колоне и то:

Десна колона: И-3 око 13 часова извршила је покрет правцем: Крушевље — Бело Брдо — Јанковина — Лаз — Борова К., одавде продужила цестом са потребним бочним обезбјеђењем и између 18 и 19 часова пребацила се преко комуникације Чачак — Пожега на сектору између манастира Ваведење и к. 249 и одавде продужила путем за с. Враниће.

По избијању на раскрсницу путева између с. Вранића и с. Трбушана претходнице И-1 сукобиле су се са четничким Јаворским корпусом, који је бројао 450 војника. Баталјон И-3 је примио борбу и после двочасовне борбе непријатељ је разбијен и протјеран у сами Чачак. Четници су давали жилав отпор с обзиром да им је ту био штаб корпуса.

Том приликом непријатељ је имао 8 мртвих и 11 рањених. Заплијењено је: 9 коња од којих су 2 јахаћа, 2 кола разног материјала, 3 писаће машине, четничка корпусна архива, полупана радио-станица и 1,600.000 дин.

Заробљено је 15 четника од којих један доктор и један правник — који је био благајник штаба четничког корпуса и 8 пушака.

Наши губици: 1 мртав, 1 теже и 3 лакше рањена.

Послије разбијања четника И-3 се размјестила на просторији: Вранићи — Милићевци (положај Прокоп — Кременац — Рожањ) — Кобиљача (603).

Лијева колона: И-2, И-4, И-1, 0-1 и неборачки дијелови С-1.

И-2 претходно је заузела Овчарбању. Њемци који су се налазили у Овчарбањи, њих око 200, побјегли су у непознатом правцу.

У току поподнева и ноћи 15/16 пребацила се је лијева колона преко комуникације Чачак — Пожега код Овчарбање. Овај покрет био је врло отежан услјед врло тамне ноћи — киша је цијели дан као л цијелу ноћ падала.

У Овчареко-Кабларској Клисури, дуж долине Зап. Мораве, минирана су 3 железничка моста дуж. 30—50 метара и запаљен је 1 дрвени моет — колски — преко Зап. Мораве. Жељ. пруга је прекинута у дужини 400—500 метара.

У току ноћи, по прелаеку комуникација, лијева колона заноћила је на просторији с. Рожци — Овчарбања.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме кишовито.

16 септембар 1944 год.

У продужењу покрета лијева колона између 11 и 13 часова избила је и размјестила се на просторију: Мијоковци — Срезојевци — Г. Горијевница.

У току покрета борби није било. У с. Горијевница И-2 заробила је 6 четника и 4 пушке. У току дана И-3 заробила је 9 четника и 5 пушака.

И-3 у току дана остала је на истим положајима.

У току наступајуће ноћи јединице И-1 имају задатак да концентричним нападом нападну и ликвидирају Горњи Милановац, а истодобно да једним дијелом снага овладају Брђанском Клисуром и темељито поруше комуникације у тој Клисури.

У том циљу издата је заповијест И-1.

1) *Десна колона:* И-3 има задатак да заузме Брђанску Клисуру и да најтемељитије поруши комуникације и све објекте на њима. Потом заузима положај фронтом према Чачку, са задатком чвретог затварања правца од Чачка, постављајући се са главнином снага на простор Зињац (к. 406) — према Великом Вујну (к. 857). Велики Вујан само контролисати.

Брђанска Клисура ематра се од школе у Брђанима па до близу к. 299 (према Ржанику) и на том читавом простору треба порушити пругу и цесту јер је та Клисура од нарочите важности. Такође порушити и цесту која од Брђана води ка Вранићима.

2) *Средња колона:* И-4 има задатак да нападне Горњи Милановац са западне стране, од цесте Г. Милановац — Чачак до цесте Г. Милановац — Ваљево, упућујући свој главни напад правцем Бранково Бр. — центар града (црква).

За извршење ове акције И-4 упутиће све своје борачке дијелове (сем једног батаљона).

И-4 кретаће се на задатак правцем: Мијоковци — Баре — с. Семедраж — Бранково Брдо — Г. Милановац."

3) *Лијева колона*: И-2 има задатак да напада Г. Милановац и то:

Са половином снага на отсјеку од цесте Г. Милановац — Баљево па до цесте Г. Милановац — Рудник (укључујући обадвије ове цесте). Овај дио снага за вријеме извођења напада — са сјеверне стране на Г. Милановац — оставиће засједу на раскрсници путева к. 332.

Са другом половином снага напада Г. Милановац са источне стране, ликвидирајући брдо Парац.

И-2 кретаће се на задатак правцем: Г. Горијевница — с. Шарани — средишњи дио с. Бруснице, одакле њена лијева подколона (тј. она која напада са сјеверне стране) креће у напад преко к. 387 (на цести) а њена десна подколона (која напада Г. Милановац са источне стране) скреће десно поред Брусничке цркве, пребацује се преко цесте и пруге (без комора) код Ржаника и даље продужава напад са источне стране најповољнијим правцима ка центру града.

Ова подколона за вријеме извршеша напада имаће у виду обезбјеђење од правца Крагујевца, што ће остварити мањим снагама држећи Парац.

И-1 кретаће се правцем: Баре — с. Шарани — Мало Косово. За вријеме извођења напада биће на путу између Брусничке цркве и Малог Косова, гдје слати извјештаје.

Опите напомене:

— Час почетка напада за све јединице биће ноћас у 3 сата.

— Ликвидација Г. Милановца у данашњој ситуацији за нас је од огромног значаја и важности. Стога се пред све наше руководиоце поставља да уложе максимум упорности, одлучности и иницијативе у извршење овога задатка, како у току покрета тако и у току извршења задатка.

—• Обезбјеђења послуже ликвидације да продуже са рушењима и на већим одстојањима од града. Гдје је потребно рушења комбиновати са барика.[дама].

17 септембар 1944 год.

Око 4 часа ујутро почео¹ је напад на непријатељско упориште Г. Милановац. Град је бранило 5—600 четника Драже Михаиловића и 65 војника Недићеве пољске страже.

У првом налету јединица И-2, вјештим маневром, послуже краће борбе, четници су ликвидирани и том при-

ликом заробљено је 482 четника са свом спремом. Том приликом заробљено је 9 недићеваца, док су се остали повукли у интернат одакле су пружали јак отпор све до 16 часова, када су јединице И-4 уз садејство са јединицама И-2 ликвидирале га. За вријеме борбе ово непријатељско упориште тучено је из противколског топа и бадача.

У овим борбама непријатељ је имао: 15 мртвих и 10 рањених.

Заровљено је: 539 непријатељских војника, од којих су: 4 официра (2 љотићевца и 2 дражиновца), 11 подофицира (дражиноваца и недићеваца).

Заплијењено је: 352 пушке, 1 лаки митраљез „Шарац“, 1 п.митраљез „Бреда“, 3 п.митраљеза „Збројовка“, 3 п.митраљеза „белгиска“, 2 п.митраљеза „Луис“ (од којих је 1 оштећен и неупотребљив), 10 пиштоља, око 30.000 метака разног калибра, и радиоапарат, 50 чутурица, 12 коња и 2 кола осталог ратног материјала.

Наши губици: 5 мртвих и 6 рањених.

— У с. Срезоевци један батаљон И-4 заробио је 2 четника, и том приликом пронашао 1 теш. митраљ. „Шварцлозе“ са 400 метака (у који иде стара аустријска муниција).

— У току ноћи 16/17 и 17 о.м., на сектору од школе у Брђанима па до к. 299 порушено је, преврнуто и истргано: више од 3 километра пруге. Порушена су два моста, један на прузи а један на цести у дужини од 30—40 метара. Преко њих не може се вршити никакав саобраћај, а нарочито ако се бране. Поред тога порушено је неколико мањих мостова и пропуста и направљена је једна барикада (зарушена цеста у јужном дијелу Брђанске Клисуре) на мјесту гдје је погодно барикаду бранити. Поред ових мостова порушен је још један мост на цести у дужини 10 метара, али тај је већ на излазу Клисуре. Ова рушења извршили су минери И-3 и том приликом један минер је лако рањен.

Приликом избијања на ову просторију И-3 заробила је 6 четника од којих су 4 са пушкама.

Послије заузимања Г. Милановца и овлађивања Брђанском Клисуром распоред јединица И-1 био је сљедећи:

И-2 на простору с. Неваде — Брбава — Клик — Црни Врх, са задатком затварања правца од Крагујевца и Рудника и рушења цесте.

И-3 на простору Брђанске Клисуре (на линији Врх (611) — Церја (709) — Јасике — Растовљак — Прељина), са задатком затварања правца од Чачка и Крајева и продужења рушења у Брђанској Клисури.

И-4 на простору Г. Милановац и западно од њега као дивизијска резерва.

И-1 у Г. Милановцу.
Непријатељска авијација неактивна.
Вријеме ведро.

18 септембар 1944 год.

У току дана распоред наше дивизије био је сљедећи:
— II бригада на простору с. Неваде —• Врбава — Клик
— Црни Врх, са задатком затварања правца од Крагујевца
и Рудника.

—• VI бригада на простору Врђанске Клисуре (на ли-
нији Врх (к. 611) — Церја (к. 709) — Јасике — Растовљак
— Прељина), са задатком затварања правца од Чачка и
Краљева и рушења комуникација у Брђанској Клисуре.

На сектору од школе у Брђанима па до к. 299 пору-
шено је, преврнуто и истргано више од 3 км пруге. Пору-
шена су 2 моста, један на прузи, а један на цести у дужини
од по 30—40 мет. Поред тога порушено је неколико мањих
мостова и пропуста и направљена је 1 добра барикада (за-
рушена цеста) на јужном дијелу Клисуре. Поред ових
моетова порушен је још 1 мост на цести у дужини од 10
мет., али је тај већ на излазу из Клисуре.

Приликом избијања на ову просторију VI бригада
заробила је 6 четника од којих су 4 са пушкама.

Један батаљон ове бригаде по подне овога дана водио
је борбу са једном групом четника, јачине око 300 људи;
која је надирала са правца Прељине. Послије краће борбе
непријатељ је разбијен и отступио је у правцу одакле је
дошао у паничном бјегству. Том приликом непријатељ је
имао 5 мртвих и непознат број рањених и 1 заробљеног.

Наши губици: погинуо је командир, старији водник
друг Вученовић Ђуро.

Од групе заробљеника у Г. Милановцу које је при-
мила VI бригада, отпуштено је 16 другова неспособних за
борбену јединицу. Од примљених заробљеника двојица су
у току прошле ноћи дезертирала.

— XV бригада на просторији Г. Милановац и западно
од њега као дивизијска резерва.

— Штаб дивизије у Г. Милановцу.

— Између Штаба дивизије и наших јединица (на по-
ложајима) успостављена је телефонска веза.

— По подне у Г. Милановцу одржан је велики народни
збор, на којем је узео учешћа велики број грађана и се-
љака из околине, на којем су говорили представници наше
војске.

Увече овога дана, културно-уметничка група наше дивизије дала је приредбу, на којој је узело учешћа велики број грађана и грађанки.
Непријатељска авијација неактивна.
Вријеме ведро.

19 септембар 1944 год.

Двије бригаде наше дивизије ујутро овога дана око 5 часова извршиле су покрет и то:

II бригада са зборног мјеста у Г. Милановцу кренула је правцем: Калиманићи — Бољковци — Љиг и размјестила се на просторији: Љиг — Бабајић — Моравци — Славковица.

По доласку у Љиг ухваћен је 1 четник рез. п.наредник, код кога је нађена пошта коју су четници упућивали својим-кућама. Исти је из III јуришне четничке бригаде.

VI бригада са зборног мјеста с. Брусница кренула је правцем: Таково — Бершићи — Брезна — Брајићи и размјестила се на просторији: Г. Бањани — с. Брајићи — Равна Гора, са задатком извиђања у правцу планине Маљен.

У току овога дана и ноћи 19/20, дезертирали су из VI бригаде 9 бораца (сви без оружја) од групе заробљеника из Г. Милановца.

XV бригада у току дана налазила се на положајима: с. Брусница — Г. Милановац — Клатичево — Таково. Један батаљон ове бригаде имао је задатак да осигурава мјеста за пријем савезничке пошиљке.

По подне овога дана XV бригада одржала је збор у Г. Милановцу са омладином, и после одржаног збора ступило је у XV бригаду 26 омладинаца.

У току дана у с. Брајићима образована је команда мјеста као и постављена је партизанска стража. Исто тако у Љигу је постављена команда мјеста и партизанска стража.

Овога дана упућено је 25 другова бораца са 25 коња у I пролетерски рорпус, за коњичку бригаду, која се формира при Штабу корпуса. Исто тако упућен је и друг поручник Божо Млинарић, за команданта дивизиона, као и ветеринар (оба са коњима).

Штаб дивизије у с. Брајићима.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

15 о.мј. отпочео је рад санитетски курс (који се одржава при хируршкој екипи), а који похађа 12 другарица из II и VI бригаде.

20 септембар 1944 год.

У току дана II и VI бригада остале су на истим положајима. Јединице су се одмарале на својим положајима. Борби није било.

Ујутро око 6 часова XV бригада извршила је покрет и око 17 часова избила је и размјестила се на просторију села Прањани — Дружетић, са задатком обезбјеђења аеродрома који се налази на просторији Клика.

Сем тога ова бригада има задатак да затвара правац од Пожеге преко Гојне Горе и од Чачка преко Г. Горијевнице и Бара.

На сектору наше дивизије образовано је неколико НО одбора.

Непријатељска авијација неактивна.
Вријеме промјенљиво, без кише.

21 септембар 1944 год.

У току дана на сектору наше дивизије није било промјена ни борби. Вршено је сређивање јединица као и извиђање.

У с. Каменици образована је команда мјеста као и партизанска стража. По селима одржавани су зборови и конференције и образовано је неколико НО одбора. Интензивно се ради на учвршћивању народне власти.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

У 81 батаљону XV мајевичке бригаде десио се један несретан случај. Један п.митраљезац приликом чишћења митраљеза опалио је метак који је потодио у ручну бомбу која је експлодирала и том приликом 3 друга теже и 1 лакше ранила.

22 септембар 1944 год.

У току дана наша дивизија са двије бригаде извршила је покрет и то:

VI б.[осанска] бригада извршила је покрет са просторије с. Брајићи и у први сумрак са два батаљона избила на просторију с. Мионица (Субјел к. 924), док је један батаљон остао на просторији с. Тометино Поље — Кошаришта.

II бригада у току дана извршила је покрет са просторије Славковица и у току ноћи 22/23 о.м. стигла на просторију с. Љутица — Тометино Поље — с. Душковци — Јаковљевићи, док је један батаљон ове бригаде остао на просторији с. Брајићи са задатком држања просторије Равне Горе, гдје је већ формирана команда мјеста.

XV бригада остала је на истој просторији, сем што се један батаљон помјерио на просторију с. Леушићи.

• У посљедша два дана XV бригади предано је од етране досадашњих присилно мобилисаних четника 10 пушака. У с. Прањани и Каменица одржани су зборови.

Штаб дивизије око подне извршио је покрет и пред пад мрака стигао у с. Љутице (зас. Васовићи).

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме промјенљиво, без кише.

23 септембар 1944 год.

Ујутро овога дана VI бригада извршила је покрет и у току дана избила на просторију с. Косјерићи: Дрмановина (к. 1022) — Смет (к. 955) — Шарампов (к. 809) — Варда — Косјерићи — с. Галовићи, са задатком затварања правца према Ваљеву од Ужица и Дуба, контролисања цесте Рогачица — Дуб и извиђања Бајине Баште и Ужица.

По доласку на ову просторију један батаљон ове бригаде растјерао је једну групу четника (од 20 људи).

У Косјерићима успостављена је одмах команда мјеста и партизанска стража.

Предњи дијелови ове бригаде по подне овога дана осмотрили су 200 непријатељских моторних возила у покрету од Ужица према Чачку.

У току дана II бригада извршила је даљи покрет и размјестила се на просторији: с. Глумач (у непоередној близини Пожеге) — с. Граница — с. Мушићи са задатком рушења цесте и ометања непријатељског саобраћаја на комуникацијама Ужице — Пожега — Чачак.

Извиђачки вод II бригаде приликом извиђања пред Пожегом (на 4 километру) пресрео је 1 камион и заплијенио га. У камиону су се возила 3 четника и 1 командир четнички, који је заробљен заједно са шофером. Сем тога заплијењено је: четнички пропагандни материјал, 4 нове четничке заставе (бивше југословенске пуковске заставе) у скупоцјеном повезу и 3 бурета бензина.

На сектору XV бригаде није било промјена ни борби.

Штаб дивизије у с. Душковци.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме промјенљиво, без кише.

24 септембар 1944 год.

На сектору VI бригада у току дана није било промјена ни борби. Интензивно се радило на организацији народне власти на читавом сектору који држи ова бригада.

Један батаљон ове бригаде заплијенио је једну четничку пушкарску радионицу за оправку оружја и заробљен је један четник и мајстор бравар.

У току дана II бригада извршила је извјесно помјерање, ближе према Пожеги и комуникацијама у долини Зап. Мораве, постављајући засједи на цести Пожега-Чачак у циљу напада на непријатељске моторизоване колоне, које су стално пролазиле од Пожеге за Чачак. Тако је једна чета ове бригаде око 16 часова у засједи на цести код с. Бакионице (крај Пожеге) напала непријатељску моторизовану колону и том приликом из непосредне близине убила 21 Њемца, уништила 1 камион и 1 моторцикл. Том приликом рањен је водник ове чете.

Од јединица ове бригаде заробљен је један четник брадоња. Пронађени су 1 лаки талијански бацач и 1 п. митраљез „Шоша“ у кући једног четника.

Батаљон II бригаде који се је налазио у с. Брајићи извршио је покрет и по подне овога дана стигао у састав бригаде.

На сектору XV бригаде у току дана није била промјена ни борби. Ова бригада упутила је једну чету у с. Брајиће са задатком одржавања просторије Равне Горе.

Због ситуације код Г. Милановца (гдје Њемци покушавају да се пробију кроз Брђанску Клисуру од Чачка), издато је хитно наређење XV бригади да она са једним батаљоном садејствује јединицама 21 српске дивизије, на правцу с. Брђана, нападајући непријатеља у бок.

Увече овога дана упућени су на аеродром код Прањана 9 тешких рањеника из наших јединица, да би се транспортовали на лијечење у Италију, али ове ноћи нису упућени (јер авиони нису долазили).

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме промјенљиво, без кише.

25 септембар 1944 год.

Распоред јединица наше дивизије у току дана био је следећи:

II крај. бригада поставила се на просторију Тучково — Гугаљ — Пријановићи — Бакионица — Глумач — Лелићи — Врањани — Мушићи, са задатком што енергичнијег нападања на комуникацију Ужице — Пожега — Чачак и ометања непријатељског саобраћаја.

Око подне из Ужица за Пожегу дошло је око 50 моторних возила и колона кола дуга 4—5 км. Колоната је пред Пожегом до предвече.

Осматрачи ове бригаде такође су установили да се у току дана од Чачка ка Пожеги вратила једна колона од 88 моторних возила, што свакако значи да непријатељ, услијед недовољног броја моторних возила, пребацује своје јединице по дијеловима користећи возила за наизмјенично пребацивање. Ову непријатељску колону на два мјеста дочекала је засједа II крај. бригаде. Код с. Гугаљ срушена су 3 камиона, али је непријатељ брзо реагирао на засједу и иста се морала повући. Друге засједе дочекале су исту колону код с. Пријановића, нанијевши јој губитке од 10 мртвих, при чему су наши имали 4 рањена друга. Непријатељ је одмах реагирао и потиснуо те засједе, отварајући и артиљеријску ватру.

Према непровјереним подацима, изгледа да непријатељ евакуише Ужице —• Пожегу.

II бригади у току дана предано је 10 пушака и 1 пиштољ од мобилисаних четника, које су оружје донијели већином жене и старији људи.

VI бригада на просторији Косјерића (које држи) оријентисана према Ужицу, са главнином снага, са предњим дијеловима изнад самог Ужица (Петровићи — Каменица — к. 809 — к. 812 — к. 734). Један батаљон: Мандин Гроб — Шарампов (к. 809) — Косјерићи. II батаљон на положају Варда. Једна чета овог батаљона прочистила је села од Варде до Рогачице и ушла у Рогачицу, гдје није било никога. У Рогачици је била скоро цијели дан. Кад је ова чета стигла на Дрину, код Рогачице, сељаци с оне стране Дрине викали су „која је то јединица" и кад су сазнали да је Шеста бо санска, трчали су и газили Дрину да би се састали са борцима ове бригаде. Ту је настало опште весеље и народ је викао „живела Шеста бригада". Ови сељаци су изненађени да Шеста бригада постоји или XVII дивизија, јер тамо су проношене вијести да смо уништени, а таква писма стижу из Њемачке од оних другова које смо ми изгубили у Седмој офанзиви, а исти су заробљени од Њемаца.

XV мај. бригада налази се на широкој просторији: с једним батаљоном: Прањани, са два батаљона на линији: Г. Горијевница —• Баре — Кобиљача — Совљак, са задатком затварања праваца који од Чачка (Вранића) воде ка Прањанима, Бершићима, Такову. Тиме садејствује II пролетерској бригади и обезбјеђује њен десни бок.

Ујутро III батаљон ове бригаде из села Леушићи кренуо је на просторију Савинац — Брђани у циљу садејствовања са јединицама 21 српске дивизије.

По подне, једна чета ове бригаде сукобила се са једном групом од 250 Њемаца и 70 четника у средњем дијелу

с. Горијевнице. Стога је хитно упућен у том правцу један батаљон ове бригаде да затвори овај правац. То је била лијева побочница непријатељске колоне која се је пробила према Г. Милановцу. У току ноћи та се је побочница повукла са зачељем колоне. Непријатељски губици нису познати. Наших губитака није било.

Према добијеним подацима, изгледа да ове непријатељске јединице припадају 182 њемачкој дивизији и „Принц Еуген“ дивизији, које се крећу од Дубровника преко Сјенице — Нове Вароши — Ужица и Чачка даље према сјеверу.

Ујутро овога дана отпочео је са радом средњи политички курс, при овоме штабу, којег похађају 32 друга и 3 другарице.

18, 19 и 24 о.мј. примљено је од савезничке пошиљке: 13.000 метака 7,9 мм, 15.100 енглеске муниције, 16.500 талијанске муниције, 9 лит. уља за подмазивање оружја, 57 шињела, 142 хлача, 86 блуза, 297 кошуља, 100 поткошуља, 412 гаћа, 190 ципела, 330 ком. ђонова, 41 пар чарапа, 6 шат. крила, 87 падобрана, 10 ћебади, 4 канте бензина, 147 пари увијача, 30 цемпера, 9 ћебади и 4 кишне кабанице.

У Прањанима образована је команда мјеста и постављена је партизанска стража. На сектору који држи наша дивизија образовано је још неколико НО одбора, као и одржаване су конференције са народом.

26 септембар 1944 год.

У току дана распоред јединица наше дивизије остао је исти.

Непријатељ који је вршио покрет у току прошле ноћи, избио је у зору на просторију на којој се налазио III батаљон XV бригаде, Дренова — Бершићи, и лијево од њега према Чукари, док се је једна његова колона кретала лијевом страном цесте Чукара — Таково.

У таковој ситуацији батаљон је био присиљен да се под борбом пребаци преко цесте Чукара — Таково и постави се на просторију с. Д. Добретићи.

Приликом пребацивања овај батаљон је имао 1 мртвог, 1 рањеног и 14 несталих (бивши заробљени четници). У току борби 25 и 26 о.м. са овим батаљоном непријатељ је имао преко 40 мртвих и рањених.

Једна чета XV мај. бригаде код с. Пријевор сукобила се са једном групом четника, од 50—60 људи, коју је након краће борбе разбила и протјерала према Морави.

VI бос. бригада у Косјерићима организовала је привремену здравствену станицу, са једним нашим љекаром.

У ову бригаду у току дана јавио се један љекар и један ветеринар из Косјерића.

У борби коју је водила (у засједи) чета II крај. бригаде 25. о.мј. убијен је један њемачки мајор. Истога дана II бригада тукла је из протуколског топа непријатељску колону и сам град Пожегу, и том приликом директним поготком оштетила једну хаубицу. Посада која се је налазила око хаубице изгинула је.

На сектору наше дивизије интензивно се ради на учвршћивању народне власти, као и организацији исте. По јединицама одржавани су војно-политички часови.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме кишовито.

Друг потпуковник Суботић Вукашин, начелник ове дивизије, постављен је наредбом Врховног штаба за помоћника начелника I пролетерског корпуса, и исти је у току дана упућен на нову дужност.

»

27 септембар 1944 год.

Распоред јединица дивизије остао је исти.

Једна чета II крај. бригаде, на сектору Пониковица — Тврдићи, напала је једну непријатељску колону, и из непосредне близине отворила ватру из више аутоматских оружја и том приликом убила и ранила 30 Њемаца, поред тога убила 8 коња и оштетила неколико кола са материјалом. До оружја и материјала није се могло доћи, из разлога што су одмах иза коморе наишла два тенка и отворила ватру из митраљеза и топова. Чета се је повукла без губитака.

Један батаљон ове бригаде пронашао је један четнички магацин у коме се налази неколико сандука топовске муниције кал. 150 мм, као и око 30 мет. кукуруза.

Увече овога дана Штаб II бригаде одржао је састанак са штабовима батаљона, на коме су претресана сва питања и проблеми који су се појавили у посљедње вријеме.

Батаљон XV мај. бригаде, који се је налазио на просторији с. Д. Добретићи, помјерио се је на просторију села Леушићи — Чукара.

Један батаљон VI бос. бригаде пронашао је у с. Губин До 11 пушака, 2 тромблona са 30 мина и око 500 пушчане муниције. Други батаљон ове бригаде пронашао је у ДРУ

гом селу 4 пушке, неку неисправну топовску муницију и 4 сандука бугарске муниције.

У току дана дезертирао је један заробљени официр из VI бригаде, потпоручник Жика Миловановић, који је заробљен у Г. Милановцу, а који се је добровољно јавио у наше редове.

Јуче, приликом непријатељског артиљерског дејства из Пожеге, погинуо је један друг из топовског вода II крај. бригаде.

Непријатељска авијација неактивна.
Вријеме: киша цијели дан — магла.

28 септембар 1944 год.

У току дана раепоред јединица наше дивизије остао је исти.

Један батаљон VI бригаде, појачан са једном четом II батаљона, кренуо је из с. Варде преко Глога (к. 869) — Крушевље (к. 918) — Орашац (к. 749) — Камењача (к. 919) — Дуб, са задатком чишћења терена и хватања четничких група. У свом наступању није наишао на непријатеља. У исто вријеме успоставио је везу са Ужичким НОП одредом, који дјелује на сектору Бајина Башта — Дуб — Рогачица. По извршеном задатку батаљон се је поставио на линију Ђаков Камен (к. 1003) — Шехово Брдо (к. 833), са задатком затварања правца од Ужица и офанзивног дјеловања на комуникацију Ужице — Вишеград.

У току дана јавио се у ову бригаду један друг са п. митраљезом, ранији партизан из II пролетерске бригаде.

Једна чета XV мај. бригаде кренула је у извиђање према с. Г< Горијевница и на Јељену (к. 578) пред с. Горијевницом сукобила се са четницима јачине око 100 људи, и након борбе која је трајала 1 сат, четници су били разбијени и побјегли су према Чачку, оставивши 1 мртвог а са собом су одвели 5—6 рањених. Наших губитака није било. Заплијењен је 1 п. митраљез „Збројовка" и 1 пиштољ.

Око 12 часова кренула је једна непријатељска моторизована колона са око 140 возила, међу којима 6 борних тсола, 12 танкета, 4 велика тенка као и 200—300 кола, које је пратила њемачка пјешадија са око 3—400 војника, из Пожеге ка Чачку. Ову колону сачекала је једна чета II крај. бригаде на засједи код Тучкова и на Кршу и из непосредне близине осула је јаку ватру на кола и војнике, и том приликом непријатељ је имао 20 мртвих и преко 20 рањених, и неколико кола оштећено и 2 камиона уништена. Наши губици: 4 рањена друга.

Један батаљон ове бригаде у с. Табановићи пронашао је 1 тешки бацач са доста мина за исти, а у с. Жежевици и лаки митраљез „Шарац“ са нешто муниције.

По подне овога дана примљено је 327 другова-добровољаца из Београда, околине Београда и са Космаја, међу којима 16 другарица. Исто тако примљено је из I пролетерске дивизије 33 друга, за руководиоце наших јединица. Ови другови заноћили су у с. Прањани код аеродрома, а ујутро су упућени у бригаде и то:

За II крај. бригаду: 26 другова и 4 другарице-добровољци.

За VI бос. бригаду: 143 друга и 6 другарица-добровољци и 20 руководилаца.

За XV мај. бригаду: 125 другова и 5 другарица-добровољци и 13 руководилаца.

Међу друговима добровољцима, дошло је 47 са иушкама са Космаја.

Према депеши коју смо примили од I пролет. корпуса, за в.д. начелника XVII дивизије постављен је друг мајор Ратко Вујовић, досадашњи командант XV мајевичке бригаде. За команданта XV мајевичке бригаде, тј. в.д., постављен је капетан друг Карановић Владо, досадашњи замјеник команданта XV бригаде.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме: магловито са кишом.

»

29 септембар 1944 год.

! У току дана на сектору наше дивизије није било промјена.

У току ноћи 28/29, четници, ојачани са Њемцима, са 1 бацачем, избили су на хросторију с. Г.⁴ Горијевница — Јељен. Једна чета ове бригаде у зору (овога дана) наишла је на непријатеља на Јељену. Услијед јачих непријатељских снага, чета -се је привремено повукла на Васкову Главу; чим је стигло појачање — двије чете, извршен је напад на непријатеља уз помоћ т.бацача. Након борбе која је трајала 3 сата, непријатељ је разбијен и протјеран према Чачку.

У овој борби непријатељ је имао 4 мртва и око 8 рањених. Наши губици: 1 другарица мртва и 2 друга рањена. Заплијењено: 1 пушка и 8 ручних бомби. Пред вече непријатељ је понова покушао да овлада са Јељеном, али је одбијен.

Батаљон II бригаде који се налази у с. Засеље, поставио је засједу код с. Трешњица, и ту дочекао једну непријатељску моторизовану колону, од око 10 возила исту раздвојио, и том приликом спалио 10 камиона са 2 приколице, те запалијенио 1 лаки митраљ. „Шарац“ и 7 пушака. У овој борби убијено је и рањено преко 60 Њемаца. Међу мртвим Њемцима налази се и усташа и пољске страже. Сав плијен није се могао искористити ради тога што је била брза интервенција. Наши губици: 2 рањена.

Друга једна засједа ове бригаде сачекала је исту колону и том приликом уништила 2 камиона, убила 8 коња, и убила или ранила око 10 Њемаца.

Један батаљон ове бригаде у току дана пронашао је један сандук југословенске муниције и 2 сандука за талијанску „Бреду“.

На сектору VI бос. бригаде у току дана није било промјена.

У општини Табановићи и Жежевица, II бригада одржала је збор са народом и том приликом изабрани су општински НО одбори за те општине. И даље се ради на учвршћивању народне власти.

У току дана упућено је 12 другова економа-интенданта на интендантски курс у Ваљево, гдје ће се одржати курс за интенданте свих јединица I пролетерског корпуса.

Минери VI бригаде минирали су два моста на раскрсници путева, на комуникацији Пожега — Чачак.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме: цијели дан кишна — магла.

30 септембар 1944 год.

У току дана није било промјена ни борби.

Један батаљон II бригаде у с. Глувач пронашао је један четнички магацин са разном бугарском муницијом: 80.250 пушчане муниције, 144 граната — топовске муниције кал. 80 мм, 108 граната за топ 105 мм и 400 малих мина за тешки бацач. У истом магацину нађено је и нешто жита.

У току данашњег дана формиран је IV батаљон у VI и XV бригади.

Обзиром да четници, након сваког протјеривања из с. Г. Горијевнице, након одласка наших јединица понова се враћају у исто, то је XV бригада поставила, на проеторији с. Срезојевци, један свој батаљон на линију Васкова Глава — Јељен.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме: цијели дан кишна — магла.

[

ГУБИЦИ У ОВОМ ПЕРИОДУ (од 1 до 30-IX-1944 год.)

Неирижатељска:

Н а ш и:

		Другова:		Другарица:	
мртвих	248	мртвих	• • • 17	мртвих	• 2
рањених	• • • • 201	лако рањених	• • • 34	лако рањених	• • • 4
заробљених	• • • • 823	тешко рањених	• • • 7	тешко рањених	• • 3
мртв. и рањених	• • 190	несталих, дезерт.	• 95	несталих, дезерт.	• 1
<i>С в е г а:</i>	1462	<i>С в е г а:</i>	153	<i>С в е г а:</i>	10

Примљено нових бораца (добровољаца) и мобилисано: 1010 другова, **40** другарица и **4** љекара (међу њима један ветеринар). Од заробљених четника ступило у наше редове 656 другова.

Заплијењено: 448 пушака, 14 пушкомитраљеза, 7 лаких митраљеза „Шараца“, 1 тешки бацач, 2 лака бацача, 1 тешки митраљез, 2 тромблona, 1 пикавац, 12 пиштоља, 1 ракетни пиштољ, 58 ручних бомби, 130.000 разне пушчане муниције, 450 мина за /гешки бацач, 30 мина за лаки бацач, 30 мина за тромблон, 150 граната за бугарски топ 88 мм, 130 граната за бугарски топ 105 мм., 2 телефона, 1 телефонска централа, 2 км пољског телефонског кабла, 3 писаће машине, 50 чутурица, 3 исправна камиона, 1 мотоцикл, 1 велика емисиона радио-станица, 2 велика динамо-мотора за радио-станицу, електрична инсталација, 2 сандука са комплетним алатом за поправку радио-станице и мотора, 1 неисправна радио-станица, 1 радиоапарат, 15 кола разнoг ратног материјала и спреме, четничка корпусна архива, четнички пропагандни материјал са штамбиљом, 4 четничке заставе у скупoцјеном повезу, 1 пушкарска радионица за оправку оружја, 6 буради бензина од по 200 литара, 8 канти бензина од по 20 литара, 1,600.000 динара, 2,000.000 динара у Г. Милановцу, преко 30 метара кукуруза, 6 јахаћих и 26 товарних коња.

Уништено, порушено, запаљено, оштећено: 1 танкета, 24 камиона, 3 камиона са приколицом, 4 специјална аутомобила, 1 луксузни аутомобил, 1 моторцикл, 1 хаубица, 1 тешки бацач, 10 колских и жељезничких мостова дуж. од 30 до 50 метара, 15 мањих мостова, 4 километра пруге, на 3 мјеста зарушена цеста, на 2 мјеста направљена јака барикада, 46 коња убијено, 40 коњских и воловских кола са материјалом.

Изгубљено: 1 пушкомитраљез, 1 лаки бацач, 30 ^гина за лаки бацач, 20 нагазних мина, 2.500 енглеске муниције, 20 кг експлозива и 20 ,товар. коња.

Од заробљених четника у Г. Милановцу 16 отпуштено кући као неспособни за службу у Народно-осл. војсци.

Упућено на лијечење у Италију 8 другова и 1 другарица.

БРОЈНО СТАЊЕ ДИВИЗИЈЕ НА ДАН 30-IX-1944 ГОДИНЕ

Другова 2872 Другарица • • 194

С в е г а. 3066

Штаб див. и око штаба	Другова	• 96	Другарица	34
II Крајиш. бригада		981		52
VI Босанс.		893		53
XV Мајевич.		870		53

1574 пушке	4.822 пуш. муниције	100 кг. експлозива
191 п.митраљез	1.611 муници. за пикав.	300 штапингких каписли
7 т.митраљеза	730 мина за л. бацач	300 мет.споросагорљ.
13 л. бацача	140 мина за т.бацач	штап.
5 т.бацача	16 мина за п.к. бацач	4 радио-станице
168 пикаваца	1175 руч. бомби	60 ком. нагазних мина
1 пр. кол. бацач	1520 мет. за п.к. пушку	16 ком. руч. зап. п. т. бомби
70 пр.кол. пушака	110 гран. за п.к. топ	
3 пр.кол. топа	2940 мет. за пиштољ	3 пољске централе
250 револвера	32 мет. за сиг. пишт.	16 пољских телефона
		14 км пољског кабла
		8 сигналних пиштоља
		75 јахаћих коња
		350 товарних коња

У ово бројно стање није урачунато 450 мина за т. [ешки] бацач, 30 мина за л. бацач, 4 тромблонске пушке са 35 мина.

БР. 204

**ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ШТАБА ДВА-
ДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 ДО 29 СЕПТЕМБРА
1944 ГОДИНЕ¹**

11-IX-1944.

Време облачно.

Састав јединице: С-2,² С-3³ и С-4.⁴

Распоред јединица и операције у току дана:

По наређењу 0-1,⁵ О.бр. 45 од 9.IX.1944,⁶ извршен је покрет са просторије Дебели Јасен — с. Осоница на просторију с. Живица — Гуча.

С-2 сместила се у с. Котража — Пшаник.

С-3 у с. Живица.

С-4 заузела Гучу без борбе.

Непријатеља у покрету нигде није било. Непријатеља има у Чачку.

(М.П.)

12-IX-1944.

Време облачно.

Састав јединице: С-2, С-3 и С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

У вези новостворене ситуације добили смо наређење од Штаба 0-1 да у току данашњег дана достигнемо просторију Гуча — с. Живица.

У том циљу издата је заповест за покрет и наше јединице достигле су и поселе следећу просторију:

С-2: с. Пшаник — Котража,

С-3: с. Живица и сев. део с. Криваче,

С-4: Гуча и положаји према Чачку, а изнад Гуче, с циљем затварања праваца према Гучи.

Просторија је заузета и поседнута без борбе, јер на непријатеља се није нитде наишло.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 60/2, к. 1041.

² Друга пролетерска бригада

³ Четврта српска ударна бригада

* Пета српска ударна бригада

" Штаб Оперативне групе дивизија

" Види том I, књ. II, бр. 153

С-3 ухватила је везу са деловима Б-1⁷ на простору с. Милутиновићи.
Штаб С-1⁸ у Гучи.

Ађутант,
Милош Д. Бошковић

На основу новодобијених података о нелријатељу, издато је наређење за даље померање јединица у правцу Пожеге на основу добијеног задатка од 0-1, с циљем да се Пожега нападне ноћу између 13 и 14 ов.м.

По том наређењу све јединице су извршиле покрет и у току ноћи стигле у следећа села:

С-2: с. Лис — Томашевићи,

С-4: с. Нетришори — Лучани,

С-3: с. Вирово — Милекићи — Ковачевићи.

С-2 и С-4 по доласку у поменута села предузеле су извиђање Гугаљског Поља и испитивање места прелаза преко Мораве, а у циљу извршења задатка напада Пожеге са северне и с. источне стране.

С-3 је обезбеђивала правац од с. Милићева.⁹

Према прикупљеним подацима у Пожези се налази око 700 четника и нешто недићеваца. — Увече је један вш пун Немаца из Пожеге отишао за Чачак.

У Штабу С-1 увече је одржан састанак са свим командантима и комесарима, на коме је израђен план за напад на Пожегу.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

13 септембра 1944 год.

Састав јединице: С-2, С-3, С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

Према добијеним подацима од 0-1 у Пожези се налази око 1000 четника са нешто недићеваца.

По наређењу 0-1, О.бр. 49 од 12.1X.1944 год.,¹⁰ добила је задатак за напад на Пожегу ноћу између 13.1X — 14.1X-1944.

У том циљу наше јединице су прешле Моравицу и Мораву и извршиле распоред на полазне положаје за напад на Пожегу и то:

⁷ Седамнаеста НОУ дивизија

⁸ Двадесет прва НОУ дивизија

⁹ Милићево Село

¹⁰ Види док. бр. 159

С-2 у рејону између Средњег Брда и комуникације Пожега — Честобродице.

С-3 на простору Висибаба — Горобиље.

С-4 на простору Горње Брдо искључно до комуникације Пожега — Чачак.

С таквим распоредом јединица, Пожега је угрожена са свих страна.

Пре напада на сам град, а приликом прелаза наших јединица С-4 и С-2 преко Мораве, исте су се сукобиле с Немцима на друму Чачак — Пожега. Непријатељска колона је разбијена и отступила за Пожегу.

У овој борби непријатељ је имао: 26 мртвих, већи број рањених и 8 заробљених. Међу убијеним два официра. Плен: 2 „шарца“, 1 машинка, 2 револвера, 2 аута и 2 мотоц. уништена, муниције и спреме. Наши губици: 1 мртав и 3 рањена.

Увече овога дана наши су извршили подилажење у првом мраку, а затим у 9 часова извршили напад на град.

По тачно прикупљеним подацима, у граду су били: 2 батаљона љотићеваца и 1 батаљон Немаца дивизије „Принц Еуген“.

Напад је извршен оштро и одлучно, али непријатељ се је упорно бранио. С-2 и С-4 које су нападале са северне стране на град пришле су му у току ноћи до периферије. С-3 је водила борбу у пољу, на равном земљишту и пришла граду с југа до р. Скрапежа коју је једним батаљоном прешла и допрла до ж.ст.

Резултат борбе у дневнику за 14.IX.1944 год.

Непријатељ се је само бранио и није покушавао да изврши продор из града иако му је намера (Немцима) покрет ка Чачку.

Штаб С-1 у с. Речице.

(М.П.)

Ађутант,

Мил. Д. Бошковић

14 септембра 1944 год.

Састав јединице: С-2, С-3, С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

Током целог дана И ноћи према 15.IX настављен је с поЕћаном жестином и еланом бораца напад на сам град Пожету.

Ујутро С-2 и С-4 биле су на периферији града. С-2 самоиницијативно је у току дана извршила јуриш и овла-

даота кућама на периферији и гробљем. С-3 се је у току дана повукла због отвореног и равног поља. Увече С-2 и С-4 продужиле су уличне борбе у граду и заузеле више улица. Направивши барикаде спремале су се да изврше јурише и ликвидирају [непријатеља].

На непријатеља се је дејствовало из свих оружја из непосредне близине. Чак и бацачи су били намештени у стрељачком строју. — С-3 је, ликвидиравши бункере на мостовима за прелаз р. Скрапежа, допрла с југа до града.

Међутим ноћу око 12 часова непријатељ је добио појачање од 1 батаљона Немаца. из Ужица. С тог правца ми смо се обезбеђивали slabим снагама рачунајући да тај правац затвара К-1.¹¹ Наша јединица. С-2 нашавши се између две ватре почела је извлачење из града под врло тешким условима борбе. С-4 је свим снагама притекла у помоћ С-2, у чему је и успела, пр'имивши борбу сама с тако ојачаним непријатељем, док се је С-2 извлачила из борбе.

Ујутро, 15.1X.1944 год. све наше јединице су повучене иза полазног положаја.

У овој тешкој борби и нападу на насељено место наши борци уложили су надчовечанеке напоре да се исто заузме, у чему би се и успело да непријатељ није дошао с правца Ужица у јачини од једног батаљона Немаца дивизије „Принц Еуген“. Јединице С-3 и С-4 нису у храбрости и борбености заостајале иза С-2. Младе јединице показале су чуда од јунаштва, особито у моменту када је С-2 била у тешкој ситуацији.

Морал наших јединица после ове борбе на великој висини.

Резултат борбе: Непријатељски губици: 70 мртвих (а и више, број показује оне који су избројани на бојишту). Број рањених рачуна се да је двострук. Заробљено је 12 непр. војника, од којих 8 Немаца. Наши губици: 25 мртвих, 75 рањених.

Непријатељска дивизија „Принц Еуген“ налази се у отступању правцем Беотрад, те им је и циљ крчење пута и пролаза.

Непријатељска авијација није дејствовала ни овог ки претходног дана.

Штаб С-1 на косама — с. Речице.

(М.П.)

**Ађутант,
Мил. Д. Бошковић**

¹¹ Пета НОУ дивизија

15 септембра 1944.

Време кихпно.

Састав јединице: С-2, С-3, С-4.

Распород јединица и операције у току дана:

Према заповести 0-1 наша јединица добила је задатак да изврши покрет ка Руднику. За овај дан предвиђено је да С-2 и С-4 доспеју до просторије: с. Доња Добриња и Гојна Гора, а С-3 да у току ноћи поруши комуникацију Чачак — Пожега.

С-2 и С-4 извршиле су задатак. С-3 је извршила само прелаз комуникације и р. Мораве код Гугаљског Моста.

Марш је био усиљен ноћу, по кишном времену, газећи преко реке Моравице.

Непријатеља у маршу нисмо имали.

Штаб у покрету.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

16.1 X.1944.

Време облачно.

Распоред јединица и операције у току дана:

Према заповести 0-1, О.бр. 52 од 14.1X.44¹² настављен покрет правцем Рудник.

У току дана достишута је просторија:

С-2 до с. Јанићи,

С-3 до с. Трифуновићи,

С-4 до с. Крунићи.

Штаб у с. Шишовићи.

Морал јединица на висини.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

17.1X1944.

Време лепо.

Распоред јединица и операције у току дана:

У току данашњег дана доститута је просторија Рудник и тако извршен постављен задатак од 0-1 О.бр. 52 од 14.1X.1944.

На путу непријатеља нигде нисмо срели. Без икакве борбе наше јединице ушле су у варошицу Рудник; постављене пре тога на просторији:

¹² Види док. бр. 38

С-2: Грчко Гробље, обезбеђујући се од правца Аран-
ђБЛЮВЗЦ.

С-4: с. Мајдан, обезбеђујући се од правца Крагујевац

С-3: у дивизиској резерви у с. Љуботинци.

Штаб С-1 у с. Љутовници.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

18-IX-1944.

Време лепо.

Састав јединице: С-2, С-3 и С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

Наређењем О.бр. 53 од 17.1X.1944 г.¹³ од стране 0-1 наш
задатак измењен је утолико што смењујемо јединицу Б-1.

По том новодобијеном задатку распоред посудања на-
ших јединица био би следећи:

С-2: посуда Г. Милановац и затвара правац од Чачка
у Брђанској Клисурси.

С-3: посуда Враћевшницу затварајући правац од Кра-
гујевца.

С-4: посуда Рудник затварајући правац од Тополе.

Јединице С-2 и С-3 у току дана извршиле су свој за-
датак. С-2 је без икаквог ометања посела одређени положај.
С-3 је испред саме Враћевшнице добила обавештења да се
у њој налазе четници у јачини 400 до 500. Са два батаљона
предузет је напад и у току ноћи непријатељ је одбачен
према Кнежевцу. С-4 која је доспела до Шаторње и Стра-
гара и заузела их, није се вратила у Рудрик због замора.
Али задатак је ипак извршен другим тактичким расио-
редом.

Штаб у Г. Милановцу.

(М.П.)

19-IX-1944 год.

Време лепо.

Састав јединице: С-2, С-3 и С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

По наређењу 0-1, О.бр. 53 од 17-1X-1944, наша једи-
ница добила је задатак да се постави на просторији: Ша-
торња — Рудник — Г. Милановац — Враћевшница са за-
датком дејства према Чачку, Крагујевцу и Тополи.

Види док. бр. 64

У том циљу издато је каређење и наше јединице поселе су просторију у следећем распореду:

С-2 поседа Г. Милановац са задатком затварања правца од Чачка и с. Прељине.

С-3 се поставила на просторији Враћевшница затварајући правац од Крагујевца и Кнића и

С-4 се поставила на простору Рудника и по ранијем наређењу допрла до с. Страгара и с. Шаторње.

На простору С-2 непријатеља има у Чачку: Немци, љотићевци и недићевци и четника у селима близу Чачка. У рејону дејства С-3 налазе се четници Михаиловића, у Крагујевцу има Немаца, недићеваца и љотићеваца, као и четника који јавно и отворено сарађују са окупатором. У рејону С-4 има четника и Немаца у Тополи.

—• У пранцу положаја С-2 непријатељ није правио покушаје и пада, сем што је тукао артиљеријом део положаја. На фронту С-3, који је огроман у ширини, као и дубини, непријатељ — четници су напали на целој ширини фронта, нападајући највећим делом снага преко с. Коњуше. У врло гипком маневровању делови јединице С-3 успели су да непријатеља одбију, разбију и избију, у том: свом дејству, на линију: с. Трешњевица — школа у Коњуши — Барањска коса. У току ноћи извршен је напад на с. Баре, али непријатељ је побегао. Четници су добили помоћ од Немаца у тенковима — њих 3 на броју су застали у близини с. Враћевшнице и тукли топовима положаје С-3. После краткот дејства вратили су се према Крагујевцу. Јединица С-4 водила је борбу преко целог дана са Немцима на гфостору Д. Шаторње. Јачина непријатеља: 8 камиона пешадије, 3 мотоцикла и више бицикла и пешадијске колоне. Нарочито је дејствовао противколски топ на поменуте и набројане непријатељске колоне. На осталом сектору С-4 борбе није било.

У овим борбама губици непријатеља су следећи:

" мртвих:	Немаца: 13,	четника: 15
рањених:	" 39,	" 25
заробљено:	" —,	" 46

Предао се с архивом ађутант јуршпне бригаде Шумадиске групе корпуса. По његовом исказу против нас се налазе 3.000 недићеваца и четника. Плен: 1 лаки митраљез и 30 пушака, 4 вагона брашна.

Наши губици: мртвих 6, рањених: теже 8 и 6 лакше. Морал и дисциплина бораца на великој и завидној висини.

Штаб у Г. Милановцу.

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

(М.П.)

20-IX-1944 год.

Време лепо.

Састав јединице: С-2, С-3 и С-4.

Расиоред јединица и операције у току дана:

Заповест од стране 0-1, овог дана, остала је непроменљива. Наше јединице остале су у истом распореду: С-2 Г Милановац, С-3 Враћевшница и С-4 Рудник.

Непријатељ се налази: у Чачку: јаке немачке снаге нешто Љотићеваца; у с. Прељини: 250 четника, а и у околним селима; у Крагузевцу: исто као претходног дана; у Тополи: Немци и четници.

— Око 10 часова појавила се непријатељска моторизација од Чачка. По пристизашу у с. Прељину развили су се и заузели иолазан положај за напад. Подилазили су у 3 колоне. Једна колона која је ишла од Кнића, јачине 1000 војника, успела је да потисне део снага С-2 у правцу с. Јабланице. У висини с. Луњевице колона је заустављена противнападом. На осталом делу фронта према Чачку непријатељ је од стране јединица С-4 задржан на линији: Руда Глав. — подножје Вујан планине (северна страна). — У току дана С-3 није дејствовала, јер на њеном правцу непријатеља није било. Према ситуацији створеној ва сектору С-2, издто јој је наређење да крене и удари у бок непријатељу који је надирао од Кнића нападајући С-2 на њено лево крило. Надирући непријатељ с тог правца био је састављен од: Немаца, недцћеваца, љотићеваца и четвика. Тог дана С-3 није испољила дејство због удаљености од сектора С-2. Уопште сектор наше јединице С-1 био је огромног пространства, тако да се није могло испољити садејство наших јединица брзо. — С-4 није имао борбе. Непријатељ се повукао у правцу Аранђеловца и Тополе дотучен од II Шумадиске бригаде.

Резултати борбе:

Непријатељски губици!: мртвих: Немаца 28; рањено: Немаца 68; заробљено: четника 10. Плен: 10 пушака.

Наши губици: 1 мртав, 3 лак. рањена. Губици у материјалу: 1 „Бреда“, 8 коња (мртвих) и 2.000 метака.

Непријатељска авијација није дејствовала.

Штаб у Г. Милановцу и с. Врусшци.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

21 септембра 1944.

Састав јединице: II Прол. бриг., IV и V Срп. удар.

Рапоред јединица и операције у току дана:

У вези директиве Врховног штаба и новостворене ситуације добили смо наређење од Штаба I Пролетерског корпуса О.бр. 12 од 21 септембра 1944 г.¹⁴ следеће садржине: „XXI Уддрна дивизија ће се поставити на просторији: Шаторња — Рудник — Горњи Милановац — Враћевшница, са задатком дејства према Чачку, Крагујевцу и Тополи и комуникацији Чачак — Бечањ — Краљево. На правцу Белановица — Венчац одржавати везу са Петом ударном дивизијом, а на правцу Прањани са XVII Ударном дивизијом.”

По изложеном наређењу поступило се је раније, још у току 19 ов.м. а према ранијем наређењу 0-1 бр. 53 од 17-IX-1944 год.

Непријатељ: Немци, четници, љотићевци су успели да потисну II Прол. бригаду, која се је повукла и заузела положај: Таковска Глав. — с. Клатичево. У борби с надмоћнијим непријатељем ова јединица испољавала је и офанзиван карактер у повлачењу вршећи чешће противнападе, тако је положај Камал напуштен и у противнападу опет повраћен. — IV Срп. удар. бригада је у дејству против четаика на положајима Ржаник — Парац протерала ист[^] и у панично бекство натерала. Из правца Бање појавила се, изненадно, друга група четника јачине око 400 са нешто недићеваца и напала једну нашу чету. Неједнаких снага борба је завршена отступањем непријатеља. У дејству против једне немачке побочнице један батаљон забележио је добре резултате. У маневрисању по терену око Враћевшнице IV Срп. удар. бригада увече је заузела положаје око с. Горња Врбава.

— У току дана Немци су ушли у Милановац и продужили правцем Рудника. У вези с тим издато је наређење V Срп. удар. бригади да сачека и напада непријатеља при пролазу. На Мутањској коси, испред Рудника, дошло је до борби. Како је циљ ометања непријатеља у покрету, до већих борби није дошло.

Непријатељеки губици: мртвих 10 Немаца и 7 четника; рањених: Немаца 20, четника 15. Заробљено 40 четника.

Наши губици: 2 мртва, 4 лакше рањена и 4 контузована.

Штаб у с. Врнчани у кафани.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

¹⁴ Види док. бр. 99

22 септембар 1944 год.

Време лепо до подне, од подне киша.

Састав јединице: II Прол. бриг., IV и V Срп. удар бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Наређеше исто као претходних дана: поседање положаја око Г. Милановца, затварајући правце од Чачка, Крагујевца и Тополе.

Непријатељ: Немци и четници, јачине око 7000. Намера Немаца: пролаз комуникацијама ка Београду. Четници их следе.

Издато је наређење од стране ове јединице да се непријатељ напада, а његова зачеља отсецају и уништавају. С тако постављеним задатком II Пролетерска бригада напада са 3 батаљона ка Г. Милановцу са Камала низ Мало Косово и Бранково Брдо, комуникацијом и од Бруснице. Четници који су се задржали у граду разбјегли су се. По поновном уласку у Г. Милановац, бригада је посела положаје: јужне косе Вујана, Вујан, Брђанску Клисину, Стражевицу и I чета у самом граду као посадна. — IV Срп. удар бригада је нападнута од четника и жандарма у рејону Белог Поља и с правца Прњавора. Јачина непријатеља око 1.100. Четници су у њиховом наступању пуштени на блиска отстојања одакле је на њих отворена изненадно ватра, те су се надали у бекство. Главнина њихових снага сместила се у Липовцу. Због близине непријатељских снага, Штаб IV Бригаде иницијативно је донео одлуку да нападне непријатеља. Напад је извршен у зору следећег дана. — На сектору V Срп. удар. бригаде борба се водила скоро целог дана. Непријатељ је избио правцем: Мутањ — Церово с циљем бочног обезбеђења главнине која је ишла комуникацијом ка Руднику. Артиљериском ватром приморао је наше снаге на повлачење у правцу с. Варнице, где је организиран јачи отпор те је непријатељ скренуо у правцу с. Јерменовца. Како је циљ борбе ометање непријатеља да се у реду не повлачи, то се није упуштало у одсудне тешке борбе.

У овим операцијама наших јединица непријатељ је имао следеће губитке: мртвих 23 Немца, четника 10; рањено: 40 Немаца, четника 25; заробљено 110 четника. Плен: 140 пушака, 7 вагона жита, 5 митраљеза, нешто муниције.

Наши губици: 4 мртва, 5 рањено.

Штаб у Г. Милановцу.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

23 септембра 1944 год.

Време лепо.

Састав јединице: II Пролетерска, IV и V Срп. удар. бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Све јединице ове дивизије на истом терену са истим задатком.

II Пролетерска није водила никакве борбе; Штаб бригаде у Г. Милановцу, главни задатак затварање Брђанске Клисуре.

IV Срп. удар. бригада са својим батаљонима извршила је у зору напад на четнике чији је гро снага у с. Липовцу. Борба је била оштра и трајала 1½ час. Непријатељ је нападнут фронтално са два батаљона и са једним батаљоном с леђа. Напад с леђа дејствовао је ефикасно, тако да је непријатељ обезглављен и потпуно разбијен. Међу погинулим четницима у овој борби било је и два Немца. Један батаљон је упућен да појача лево крило II Пролетер. бригаде, јер је нова колона Немаца наступала према Г. Милановцу.

V Срп. удар. бригада у току овог дана водила је кратку борбу са зачељем одступајућег непријатеља, које је било састављено од четника. Четници су по одступању задњих колона Немаца заостали у с. Заграђе у јачини око 300 људи. Уз врло кратку борбу, нападнути од једног батаљона, четници су одступили у правцу с. Шаторње.

Непријатељски губици: мртвих 25 четника, 2 Немца; рањен 1 четник, заробљено 108. Плен.: 1 шарац, 2 лака холандска митраљеза, неколико ранчева и бомби.

Наши губици: 1 лакше рањен.

Непријатељска авијација неактивна.

Штаб у Г. Милановцу.

(У састав наше дивизије придодат је арт. дивизион, који је исте вечери дејствовао на непријатеља, тукући комуникацију Г. Милановац — Чачак и школу у с. Брђанима.)

Ађутант,
(М.П.) Мил. Д. **Бошковић**

24 септембра 1944 год.

Време лепо.

Састав јединице: II Пролетерска, IV и V Срп. удар. бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Задатак наше дивизије остао је непромењен: поседање простора од Рудника, преко Враћевшнице, до Брђанске Клисуре са центром у Г. Милановцу.

Непријатељ су Немци, док остале сателитске сваге: четници, љотићевци и недићевци у току овог дана нису учествовали.

На сектору II Пролетерске бригаде дошло је до борбе између наша два батаљона и Немаца јачине око 500 војника. Борба је трајала око 6 часова и око 19 часова непријатељ је одбачен ка Прељини.

IV Срп. удар. бригади одређен је задатак да нападне Немце у бок у случају њиховог продора ка Г. Милановцу, потом ликвидира четнике у с. Борач.

V Срп. удар. бригада добила је задатак затварања правца преко Рудника поседајући положај: Врлетна Страна — Грчко Гробље — Мутањ. Борбу није водила, јер није дошло до контакта са непријатељем.

Губици непријатеља: мртвих Немаца 16, рањених 20.
Наши губици: 1 п.митраљез и 1 тешки митраљез.
Штаб у с. Врчани.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

25 септембра 1944 г.

Кишовито и хладно.

Састав јединице: II Пролетерска бригада, IV и V Срп. удар. бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Задатак непромењен: затварање правца преко Г. Милановца — Враћевшнице — Рудника.

Непријатељ: Немци, четници.

На правцу од Чачка преко Прељине надиру Немци праћени четницима, јачине око 8000 војника. Борба је отпочела у 9 часова. С наше стране учествовала је II Пролетерска бригада уз садејство једног батаљона из XV Босангске бригаде. У моменту напада на десно крило распореда II Бригаде поменути батаљон је цретекао у помоћ и помогао да се непријатељ са косе код с. Дренове одбаца ка Кобиљачи. Због јаког непријатељског напада — због његове бројне надмоћности бригада се је у сумрак повукла на положаје: с. Клатичево — Тетребуша — Таковска Глава — Опасовина.

IV Срп. удар. бригада поседа положај: Јасике — Буковик — Равно Шлеме повезана са II Бригадом преко њеног левокрилног V батаљона. Група Немаца наишла је предвече на један батаљон и била одбачена ка комуникацији Чачак — Г. Милановац. Предвече спустила се густа магла и почела падати јача киша уз дување јаког и хладног ветра. Другови

борци су целе ноћи остали под ведрим небом, јер насел>а није било и задатак се морао извршити. Четници су се налазили испред самих положаја, а за Немце се знало да надиру ка Г. Милановцу. У таквом положају сачекан је сутрашњи дан.

V Срп. удар. бригада добила је нови задатак смењивања IV Срп. удар. бригаде са рејона Враћевшице. Ради извршења задатка поседуца је Враћевшица — Бело Поље и Коњуша. У 18 часова непријатељ је јаким снагама напао од правца Каменице — Баре и Црнуће, те је Враћевшица напуштена. Борба је трајала два сата.

Непријатељски губици: 12 мртвих Немаца и 5 четника; 18 рањених Немаца и 20 четника.

Наши губици: 2 мртва и 3 рањена.

Штаб у с. Врнчанима — кафана.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

26 септембра 1944 год.

Време облачно и кишовито.

Састав јединице: II Пролетерска, IV и V Срп. удар. бригада.

Расиоред јединица и операције у току дана:

У току данашњег дана распоред наших бригада је следећи:

II Пролетерска се повратила на стари положај — затварајући Брђанску Клисуру.

IV: с. Борач са околним положајима.

V: с. Ковиљача — Врлетна Страна.

II Пролетерска бригада и V Српска удар. бригада у току дана нису имале контакт с непријатељем. Затишје је употребљено за одмор и преглед јединица.

IV Срп. удар. бригада је водила борбу с четницима у с. Вујетинцима и с. Борча где је и посела околне положаје. Непријатељ је после краће борбе одступио у правцу Трепче. То су били истурени делови Раковићевог корпуса.¹⁶ У борби је заробљен помоћник команданта Групе шумадских корпуса, потпуковник Марковић Марко и архива, даље један капетан, ваздухопловни наредник и још неки сељаци.

Штаб у с. Врнчани — кафана.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

¹³ Предраг Раковић, командант Другог равногорског четничког корпуса

27-IX-1944.

Време кшиовито.

Састав јединице: II Пролетерска, IV и V Срп. удар. бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

За данашњи дан издата је заповест¹⁶ од стране Штаба осе дивизије свим бригаама. Иницијатива је остављена штабовима бригада, а наређено је да се напади врше нарочито на зачеља колоне, иста пресецати и уништавати.

У правцу поседнутих положаја од стране II Пролетерске бригаде у 14 часова кретао се је непријатељ — Немци у јачини око 300 војника. Штаб бригаде издао је одмах наређење батаљонима за напад правцима: Руда Главница — Илијак; Вујан — Јасике и с. Брусница.

IV Срп. удар. бригада у с. Д. Врбава, у Весовом Гробу. У току дана вођене су борбе с четницима на полоскајима западно од Борча. Остатак већег дела дана употребљен на одмор од даноноћног дејства и борбе са непријатељем.

V Срп. удар. бригада водила је борбу са Немцима — јачине до 300 војника. Распоред по наређењу овог штаба није у потпуности извршен; поседнуто је: Врлетна Страна — Грчко Гробље. Положај на Стражевици није могао бити поседнут, јер га је непријатељ раније посео. Но непријатељ је нападнут у 15 часова и протеран.

Губици непријатеља: мртвих: 7 Немаца, 10 четника; рањено: 15 Немаца и 3 четника; заробљено: 12 четника. Плен: 2 пушке.

Наши губици: 1 теже рањен.

Штаб у с. Врнчани.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

28-IX-1944 год.

Време кишовито.

Састав јединице: II Пролетерска, IV и V Срп. удар. бригада.

Распоред јединица и састав у току дана:

II Пролетер. бригада извршила је распоред својих јединица, а према наређењу нашег штаба и то: обухватајући сектор од Јабланице, преко Вујана, Стражевице до Крвавца и Шарана. Задатак исти. Четничке снаге јужно од овог положаја.

¹⁶ Види док. бр. 159

IV Српска удар. бригада на старим положајима са седиштем штаба у Д. Врбави.

V Срп. удар. бригада водила је више борби са јачим немачким побочницама које су одбачене према комуникацији Г. Милановац — Рудник. У тим борбама непријатељ је имао осетне губитке. Нашим топом гађана је немачка комора и погођена са више погодака, разбежала се је.

Непријатељски губици: 40 мртвих Немаца, 30 рањених, уништена два камиона са приколицама.

Наши губици: 1 рањен.

(М.П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

Распоред јединица и операције у току дана:

Задатак непромењен. Распоред јединица:

II Пролетерска бригада на истим положајима. Битних промена није било. У току дана вођене су мање борбе са четницима који су протерани са Рожња, из с. Милићеваца и с. Брђани. Већина сељака који су мобилисани прелази у наше редове или бежи кућама. Веза се одржава са XVII Дивизијом.

IV Срп. удар. бригада и V Срп. удар. бригада на истим положајима. Дан је протекао без борбе. Радило се на сређивању једрица и рекапитулацији протеклих борби.

Према подацима од обавештајних група, намера Немаца је да не иду преко Г. Милановца, због наших снага и рђавих комуникација.

Штаб дивизије у с. Калиманићима.

29-IX-1944 год.

Време кишовито.

Састав јединице: II Пролетерска бригада, IV и V Срп. удар. бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

• Распоред јединица у току данашњег дана је следећи:

II Пролетерска бригада: с. Шарани, к. 555 (Крвавац) — Стражевица — Илијак — с. Семедраж — с. Луњевица — с. Јабланица и с. Таково, где је и Штаб бригаде. У току посудања ових положаја растерана је група четника код с. Семедража.

IV Српска удар. бригада на простору Г. и Д. Врбава. Дан протекао без борби. Радило се на сређивању јединица и вршен распоред новодошлих бораца. Задатак: контролисање правца Крагујевац — Кнић.

Код V Срп. удар. бригаде нема борби. По батаљонима радило се на уређењу јединица. Новодошли другови распоређивани су по јединицама. Задше колоне непријатеља напустиле су с. Мајдан и Рудник. Наши извиђачки делови напали су их, на што је непријатељ реагирао митр. ватром. Жртва с наше стране није било.

Према свим подацима на комуникацији Чачак — Г. Милановац — Рудник у току дана није било непријатеља. Немци, четници, љотићевци и недићевци који су били на комуникацији: Крагујевац •— Добрача —• Страгари повукли су се и отишли у правцу Тополе. Чује се артиљериска ватра у правцу Каблара.

Непр. губици: 1 мртав четник.
Штаб у с. Врчани.

Ађутант,
(М.П.) Мил. Д. Бошковић

БР. 205

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 11 ДО 27 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

11/1X XI бригада у нападу на Лесковац успела је да левим крилом истера непријатеља из ровова на Мири Чифлак и потисне до Пољопривредне школе, где је непријатељ имао 5 тенкова те даље нису могли да надиру. Минерска група дигла је жел. мост на Ветерници. На насип је наишао један аутомобил, који је уништен, а један тенк оштећен. Погинула 3 Немца а 6 рањено. Десно крило бригаде допело је до Чуљковића фабрике, где је добило бочну ватру од Хисара и морало се је повући. Такође су дејствовали и тенкови на комуникацији Лесковац — Лебане.

Непријатељ је имао веће губитке.

Бригада има 2 мртва и 16 рањених.

XIII бригада нападала је уз помоћ дивизијске артиљерије на Хисар, борба је била жестока и нису успели да заузму положаје предвиђене у заповести.

Изјутра се повукла на своје положаје.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под бр. 46/3, к. 1078.

Губитака није било.

Немци су уочи напада довели појачање — око 1000 људи и свуда око града појачали одбрану.

XV бригада затварала је правац од Ниша на сектору Дољевац — Брестовац.

XVII бригада на сектору Дрводеље.

Напад није успео јер је непријатељ добио појачање у људству и оружју, а друго, напад није отпочео како је наређено, у 17 часова, већ у 20 часова.

12/1X XI бригада на положајима Лебане — Н. Топола — Печењевце. На положају Винарце, Залужје, Прибој непријатељ је ујутру напао XI бригаду, али после два часа борбе непријатељ се вратио. Ми нисмо имали губитака, код непријатеља не знамо.

XIII бригада: на њеном сектору нема промена.

XV бригада на сектору Пуковца уништила 1 аутомобил и спалила 1 моторцикл. У ауту се не зна колико је војника погинуло. Немци су довели посаду у Пуковац и Кочане од 5—6 тенкова и 20 камиона.

Код XV предало се још 7 дражиноваца.

13/1X Код XI бригаде нема нарочитих промена. Зотовић² са Рударске чуке³ дошао на положај према њима. Шаље нам [XI бригада] дражиновце који су се предали. XV бригада на путу Дољевац — Пуковац убила 3 Немца и више ранила. Запленила 18.000 метака, 70 ручних бомби и доста бацачких мина. Основала је свој 2 батаљон у бригади.

XIII бригада: На сектору код Рударске чуке добила појачање: око 200 Немаца са неколико тенкова.

Из Лесковца кренуло је за Грделицу око 40 камиона Немаца али 3 омл.[адински] батаљон их је вратио.

14/1X XI бригада на истим положајима. Око 14 часова нападнута је од Немаца, борба кратка и оштра. Бригада је потисла Немце и заробила 2 митраљеза „Бреда“, 1 пушкомитраљез, 15 сандука муниције, 4 гуме и 2 аута запалила. Убили 2 Немца и 1 заробили. Ми нисмо имали губитака.

² Михајло Зотовић, капетан бивше југословенске војске, командант такозваног „Гвозденог пука“ састављеног од љотићеваца и недићеваца. Починио страшне злочине над присталицама НОП У Топлици, Јабланици и Пустој Реци у току 1943/44 год. Погинуо у јесен 1944 год. код Крушевца у борби против јединица НОВЈ.

³ Рударска чука није нађена на карти Врање (1 :100.000). Вероватно се односи на к. 291, северно од села Рудара.

XIII [бригада]: Из Лесковца ка Грделици кренула колоне Немаца и тенкова. 3 омладински батаљон примио борбу и заробио 4 тенка, и 4 аута запаљена. Убијено 10 Немаца, ми нисмо имали губитака. Бригада шаље 300 бораца за попуну других бригада.

XV бригада:

Синоћ у 16 часова напала је групу Немаца у Дољевцу и убила 8 Немаца а 6 ранила. Уништена су 2 камиона, од којих један са војском, од наших нагазних мина. •Непријатељ је запалио 6 кућа у Дољевцу а 2 у Кочану. XVII бригада положила заклетву на аеродрому Бојник и добила наређење да смени XI бригаду са положаја. Бригада прилично велика, добро наоружана.

15/IX — [XI] бригада у 10 часова предала положаје XVII бригади и налази се у Лапотинцу где се сређује.

XIII бригада: Омладински батаљон води од 8 часова борбу са Немцима који су напустили Мачкатицу и уз помоћ тенкова и камиона пробили се до Грделице где је примљена борба.

Непријатељ има доста губитака, само на једном месту избројано је 20 лешева. Убијено укупно 90; заробљено: 50 пушака, 3 пушкомитраљеза, 1 митраљез, 8 камиона запаљено, 1 бацач и много друге ратне спреме. Заробљено: 1 Немац, 1 Пољак, 2 Талијана. Ми смо имали 1 мртвог и 3 рањена.

XV бригада: Једна мања група непријатељска кренула је од Дољевца ка Брестовцу, но услед појава наших снага непријатељ је отступио опет за Ниш.

XVII бригада посела је положаје XI бригаде; у току дана није било ништа сем обичних препуцавања.

16/IX — XI бригада на сектору Коњувца сређује се и припрема за заклетву. XIII упућује заробљенике из борбе код Грделице. Извештава о концентрацији Немаца у Лесковцу као и да су се дражиновци у Власотинцу почели распадати.

XV бригада: Нема никаквих промена, примила је противколски топ.

XVII бригада: Обичне чарке на сектору према Лесковцу до Печењевца.

17-IX-1944 г.

XIII бригада: Непријатељ — добровољци повукли су се са положаја Д. Синковце за Лесковац.

Једна немачка колона са 7 тенкова и неколико камиона кренула је из Лесковца ка Грделици. Непријатељ се после краће борбе повукао за Лесковац.

Друга колона Немаца, око 400 људи, са нешто дражиноваца и Шиптара, наишла је из Власотинца и напала 3 омл. батаљон на положајима код В. Копашнице. Непријатељ је био добро наоружан. Имао је три топа. Пошло му је за руком да потисне наш батаљон, али је после упорне борбу био принуђен на отетупање ка Лесковцу. Наши губици: 3 мртва и 4 рањена. За непријатеља не знамо колико је имао губитака, али их је имао.

XVII бригада: Недићевци и четници у јачини око 200 људи напали су наше мање снаге код Турековца. Непријатељ је задржан и после краће борбе потиснут ка Стопањи.

Једна колона немачких тенкова и камиона која је кренула из Лесковца ка Нишу нападнута је код Печењевца. После краће борбе непријатељ је успео да се пробије ка Нишу.

Око 17 час. савезнички авиони бомбардовали су пут и пругу Ниш — Лесковац, затим село Кумарево где се налазио немачки штаб. Резултат непознат.

Упућује 4 добровољца заробљеника из одреда Зотовићевог. Од њих одузете 4 пушке.

Лесковачки одред: Немци из Мачкатице — Бело Поље покушавају да се извуку ка Лесковцу. Рудник су Немци срушили.

Предлаже замену штаба одреда: за команданта Рада Пашића, за комесара „Бизона”,⁴ за пол. комесара Рада Стојановића — Јанка.

18-IX-1944

XIII бригада: Немци из Лесковца врше припреме за покрет ка Нишу. Шаље људство за авијатичарски курс.

XV бригада: Упућује прекобројно људств.

XI бригада: Дражиновци заузели Куршумлијску Бању без борбе. Десетина која се налазила у Бањи отступила, јер је непријатељ био много надмоћнији. Дражиновци напали на Рачу. Партизанска стража водила борбу. Непријатељ надмоћнији и стража отступила.

¹ Светислав Стојаковић

На простору Добри До — Рача — Куршумлијска Бања има око 400—500 дражиноваца.

XVII бригада: Око 6 ч. једна колона Немаца са око 40 камиона и тенкова на положајима код Печењевца отворила је митраљеску и топовску ватру на наше јединице. Наши су одговорили митраљееком и минобацачком ватром. Услед надмоћности непријатеља извесни делови наши су се повукли на полазне положаје. Непријатељ се после паљења неких кућа и пљачке повукао за Ниш. Наши губици: 3 лакше и 1 теже рањен и 1 контузован. Непријатељ је имао губитака по казивању мештана.

Једна немачка колона која је из Грделице дошла у Лесковац отишла је за Ниш.

1 батаљон је извршио покрет од Залужја до Чекмина, а 2 батаљон од Залужја до Миланова.

19-IX-1944

XIII бригада: Водила је целе ноћи борбу са непријатељем на целом сектору. Губитака са наше стране није било. За непријатеља не знамо.

Непријатељ се у зору повукао са положаја Д. Синковце — Д. Јајина — Рударска чука. Наше јединице прате непријатеља и поселе су њетове положаје.

Упућује организатора дражиновског Милана Јанковића.

XV бригада: Дражиновци који су се концентрисали код Доброг Дола и Раче ушли су у Куршумлијску Бању.

Наше јединице поселе су положаје: Самоковско Брдо — Марковићи — Баћоглава — Данковићи — Мачковац за одбрану града Куршумлије.

Предузете офанзивне мере за протеривање непријатеља из Бање.

Примећена једна четничка група од око 300 људи како се од Чечине пребацује ка Нишу.

XVII бригада: У саму зору непријатељ, дражиновци, напао је једну чету из 2 бат. на положајима Винарочки виногради — Цецина колиба и потиснуо је нашу чету. После краће борбе непријатељ је потиснут са наших положаја и повраћени су стари положаји. Наши губици: 2 друга заклана од непријатеља.

Четници из околине Лесковца припремају се за покрет ка Младеновцу.

20-IX-1944

XI бригада: Посела положаје Ђаке — Иван Кула — СвцЉиште.

Непријатељске снаге (дражиновци) према бригади су 500—600 људи. Послата порука да се предају. Непријатељ мањим снагама припуцава на наша обезбеђења.

Заробљена два дражиновца.

XIII бригада: Нема промена значајнијих. Припуцава се са непријатељем, Немцима и добровољцима, на целоме сектору.

Савезници бомбардовали „Шпитаљ“ где се налазе Немци. Погоци су били добри.

XV бригада: Два батаљона посели положаје Брестовац — Ђолевац ради контролисања и затварања комуникације Ниш — Лесковац.

Зотовић и Стикић са око 1200 људи извршили су покрет од Лесковца ка Нишу. 3 батаљон је са положаја Кутлеш — Драшковац — Пуковац напао ову колону, али услед надмоћности непријатеља нашл су били принуђени на повлачење ка Дреновцу. 1 батаљон је водио борбу са истим непријатељем на положајима код Кочана (к. 292 и к. 245) и успео је д2 у првом налету потисне непријатеља, али је непријатељ противнападом успео да се пробије ка Ниш#.

21-IX-1944

XIII бригада: Води борбу на целом сектору са непријатељем, који је потиснут са извесних утврђења на Хисару. Непријатељ: Немци, добровољци и четници држе се упорно, али наше јединице ипак успевају да их потисну из свих утврђења на Хисару. Остаје непријатељу као једино упориште положај код Св. Илије. Овај положај требао је да падне да непријатељ није добио појачање у тенковима и људству из Нитпта. Услед такве ситуације наше јединице биле су принуђене да се повуку са заузетих положаја на Хисару у 19 час. Тиме је прекинута борба за град Лесковац, која је трајала пуних 24 часа. У овим борбама ми смо имали губитака: 5 мртвих и око 40 рањеника. Непријатељске губитке не знамо, али их је имао прилично судећи по крви која је проливана на положајима узетим од непријатеља. Јединица се налазина полазним положајима: Власе — Д. Јајина — Рударе.

XV бригада: Непријатељ се налази у Кочану, Дољевцу и на коеама изнад ових места. Непријатељ је: 1 и 2 батаљон добров. пука. Са мањим снагама непријатељ је на овим положајима нападнут. У противнападу непријатељ је успео да потисне наше делове са положаја који су освојени од непријатеља.

Борба је трајала од 9,30 ч. до 16 ч.

Непријатељ је имао око 20 губитака, а ми смо имали 3 рањена и 1 мрвог друга. Поред овога непријатељ је заробио три наша борца: једног су стрелићали, а двојицу одвели са собом.

XI бригада: без промене.

XVII бригада: без промене.

22-IX-1944

XI бригада: Непријатељ — дражиновци у јачини од 500—600 људи потиснути ка Марковом Вису а одатле преко границе у Срез лапски. Наши губици, 4 мртва, 6 теже рањених и 3 лакше рањена. Непријатељ је имао губитака, али се број није могао установити.

Бригада затим извршила покрет за Прпоре, Реткоцер, Туларе.

Лесковачки одред: Заузео после јаке борбе и упорне одбране од стране Арнаута варошицу Бујановац. Губици Арнаута: око 50 мртвих и више рањених. Наши губици: 6 мртвих и 12 рањених. Плен: један вагон брашна.

Ибарски одред: Запалио железничку станицу Лешак на прузи Рашка — К. Митровица, запалио 90 вагона, побио више непријатељских војника, запалио две цистерне бензина и заробио пет белогардејаца.

23-IX-1944

XI бригада: Извршила покрет из Реткоцера за Туларе. Извештава да је непријатељ —< дражиновци — имао 9 мртвих у борби на Марковом Вису.

XIII бригада: Непријатељ је успео да потисне 4 батаљон са положаја код Д. Синковца на положаје изнад Власа. 2 батаљон оштетио пругу Лесковац — Грделица у дужини од 30—40 м. Минирани су путеви: Лесковац — Грделица; Лесковац — Јајина; Лесковац — Рударе; Лесковац — Власотинце; 2 пропуста на путу Лесковац — Грделица срушена; пут Грделица — Предејане минирани и сви тунели и мостови на овом путу ерушени.

XV бригада: Минирала пут Кочане — Пуковац у дужини од 4 км.

Једна колона Немаца са 15 камиона и 2 тенка из Ниша наишла је на минска поља и оштећен је један камион. Убијен је 1 Немац, а остали су се повукли за Ниш.

24-IX-1944

Стање без промене код XIII бригаде.

XV бригада: Непријатељ из села око Ниша повукао се за Ниш и (непотврђено) треба да крене ка северу.

Око 10 ч. наишла је немачка комора од 70—100 кола из Ниша за Лесковац. Са комором су била и 3 тенка са 3 камиона. Делови наши око Дољевца напали су комору. Борба је вођена од 10 ч. до 13 ч. Непријатељ је потиснут са положаја које је био заузео, али је ипак успео да се пробије ка Лесковцу. У тој борби непријатељ је [имао] 15 мртвих и рањених. Ми нисмо имали губитака.

XVII бригада: Непријатељ — Немци кренули су у пљачку у села Винарце, Д. и Г. Стопања. Наше јединице напале су непријатеља и гониле све до Лесковца. Ми смо имали: 2 погинула друга, а за непријатеља не знамо.

На путу Лесковац — Ниш уништен је један камион и оштећена два тенка. Убијен је 1 Немац.

Ослобођени су од непријатеља пет руских војника и један официр који су били заробљени од Немаца.

XV бригада извршила покрет од Тулара ка Реткоцеру.

25-IX-1944

XI бригада извршила једним делом својих снага покрет од Реткоцера до Доброг Дола, а једним делом за Гондоре.⁸

XIII бригада вршила демонстративни напад на непријатеља: Немце, добровољце и четнике око Лесковца.

XV бригада водила је борбу са једном колоном Немаца од преко 200 војника. Ова колона са комором у пратњи 3 тенка кретала се од Ниша ка Леековцу. Била је нападнута и борба је вођена од 10—13 час. Непријатељ је успео да се пробије ка Леековцу, али је имао губитака у мртвима и рањенима 15 војника. Ми нисмо имали губитака.

⁵ На карти Лебане (1 : 100.000) није нађено.

XVII бригада: Мањи делови упали су у село Власе крај Ниша и одробили 5 руских војника и 1 официра, који су били заробљени од Немада код Харкова. Истога дана у истом селу заробљен је један добровољац са оружјем.

Извештава да је из правца Ниша стигла у Печењевце једна група од 1000 Немаца са приличним бројем топова и аутом. оружја и да су заузели положај „Бела Глава“.

Немци, средње јачине, извршили су упад у села Винарце, Г. и Д. Стопања. II и III батаљон ове бригаде напали су на непријатеља и успели да га после борбе од неколико чаеова протерају за Лесковац. Наши губици 2, мртва, а непријатељске не знамо.

Истога дана на комуникацији Дољевац — Лесковац уништен је 1 камион и оштећена 2 тенка од нагазних мина. Погинула су 2 Немца.

26-IX-1944

XI бригада извршила претрес терена од четника до Иван Куле. Четници се нису појављивали никуда. Позвати су на предају. Рок 24 часа.

XIII бригада: Стање на целом сектору непромењено. Комуникација: пруга и пут Врање — Лесковац потпуно онеспособљени и непријатељ се истим не служи.

XV бригада: Ст^ање непромењено.

XVII бригада: У 17 ч. непријатељ — љотићевци из Лесковца прешли реку Јабланицу и упали у Д. Стопању и Винарце. Јачина непријатеља око 100 војника. Борба вођена један сат. 4 батаљон ове бригаде протерао је непријатеља. Губитака са наше стране нема. За непријатеља не знамо.

3 батаљон код Синковца убио је једвог недитићевца.

На међупростору Липовице и Печењевца уништена су једна кола са мотором од нагазне мине. Погинула су и 2 Немца .

На истом путу од мине је уништен 1 камион и 2 тенка оштећена. Један војник погинуо, а шофер рањен.

Лесковачки одред: 2 батаљон водио борбу са око 20 дражиноваца код села Губеревца. Непријатељ је потпуно разбијен. Непријатељ је имао 4 рањеника и заробљена 4. Заробљеници су добровољно прешли на нашу страну после пуштања. Ми нисмо имали губитака.

Пусторечки одред: Извршио претрес терена на сектору Заграђе — Иван Кула — Ђаке. У Иван Кули вођена кратка борба са дражиновцима. Непријатељ је побегао. Ми смо имали једног рањеника. Није нам познато о неприј. губицима

27-IX-1944

XIII бригада извештава да је из Лесковца ка Власотинцу отишло 5 камиона Немаца, 2 тенка и 2 моторциклиста.

XVII бригада извештава да су се дражиновци поново вратили и посели положаје Братмиловце — Бобиште — Кумарево—Манојловце. Корпус јабланички има око 700—800, а Косовски корпус броји од 1200—1300 људи.

Код других бригада није било никаквих промена.⁶

⁶ Дневник је вођен закључно до 27 септембра.

РЕГИСТАР

А

Абрамовић Милан — 457;
 Алакинци — 388, 456, 517;
 Александровац — 197, 213, 219, 223,
 253, 255, 300, 352, 413, 459, 460,
 464, 505, 552, 556, 557;
 Аранђеловац — 88, 98, 103, 104,
 151, 166, 177, 225, 227, 254, 257,
 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264,
 266, 268, 284, 285, 309, 310, 356,
 401, 435, 463, 466, 467, 492, 522, 541,
 542, 543, 545;
 Ариље — 20, 21, 34, 63, 107, 145,
 202, 219, 428, 538, 560, 561;

Б

Бабушница — 219, 313, 365, 506;
 Багдала — 46, 550;
 Бадовинци (с.) — 391, 415, 416;
 Бајина Башта — 219, 245, 268;
 Бајир — 291;
 Бајић Владо — 431;
 Бакионица (с.) — 572;
 Балабанац (с.) — 255, 259, 434, 467,
 468;
 Бања (с. код Аранђеловца) — 227,
 255, 257, 259, 266, 401, 433, 435,
 463, 464, 468, 547, 548, 589;
 Бања Ковиљача — видл Ковиљача;
 Бањани (Г. и Д.) — 104, 489, 542;
 Бањевац (с.) — 312;
 Бара (к. 313) — 164, 587;
 Барице (с.) — 309, 481;
 Батаљон први Треће санџачке
 НОУ бригаде — 122, 148, 481;
 Батаљон други Треће санџачке
 НОУ бригаде — 122, 124, 148, 481;
 Батаљон трећи Треће санџачке
 НОУ бригаде — 122, 124, 148, 481;

Батаљон четврти Треће санџачке
 НОУ бригаде — 122, 124, 148, 481;
 Батаљон први Треће српске НОУ
 бригаде — 49, 200, 432;
 Батаљон други Треће српске НОУ
 бригаде — 49, 50, 200, 304, 550;
 Батаљон трећи Треће српске НОУ
 бригаде — 49, 50, 200, 432, 550;
 Батаљон четврти Треће српске
 НОУ бригаде — 49, 50, 200, 304,
 432;
 Батаљон први Треће пролетерске
 бригаде — 427;
 Батаљон други Треће пролетерске
 бригаде — 427, 428;
 Батаљон четврти Треће пролетер-
 ске бригаде — 427;
 Батаљон пети Треће пролетерске
 бригаде — 427;
 Батаљон први Прве крајишке НОУ
 бригаде — 22, 107, 467, 468;
 Батаљон други Прве крајишке
 НОУ бригаде — 107, 466, 467;
 Батаљон трећи Прве крајишке
 НОУ бригаде — 22, 107, 467;
 Батаљон четврти Прве крајишке
 НОУ бригаде — 22, 107, 169, 433,
 434, 467, 468;
 Батаљон први Четврте крајишке
 НОУ бригаде — 153, 263, 435;
 Батаљон други Четврте крајишке
 НОУ бригаде — 263, 310, 311;
 Батаљон трећл Четврте крајишке
 НОУ бригаде — 109, 152, 264, 310,
 435;
 Батаљон четврта Четврте краји-
 шке НОУ бригаде — 264;
 Батаљон први Четврте пролетер-
 ске бригаде — 17, 18, 399, 400;
 Батаљон други Четврте пролетер-
 ске бригаде — 17, 18;
 Батаљон трећи Четврте пролетер-
 ске бригаде — 17, 18;

- Батаљон четврти Четврте пролетерске бригаде — 17, 18, 306;
- Батаљон пети Четврте пролетерске бригаде — 17, 18, 399;
- Батаљон други Пете санџачке НОУ бригаде — 241, 242, 453;
- Батаљон четврти Пете санџачке НОУ бригаде — 241, 242, 453;
- Батаљон други Пете српске ударне бригаде — 115;
- Батаљон други Прве војвођанске бригаде Шеснаесте дивизије — 441;
- Батаљон први Друге пролетерске бригаде Шесте дивизије — 58;
- Батаљон други Друге пролетерске бригаде Шесте дивизије — 58;
- Батаљон трећи Друге пролетерске бригаде Шесте дивизије — 58;
- Батаљон четврти Друге пролетерске бригаде Шесте дивизије — 58;
- Батаљон први Девете српске ударне бригаде — 340, 341;
- Батаљон други Девете српске ударне бригаде — 340, 341, 342;
- Батаљон трећи Девете српске ударне бригаде — 340, 341, 342;
- Батаљон четврти Девете српске ударне бригаде — 340, 498;
- Батаљон први Десете крајишке ударне бригаде — 128, 129, 227, 228;
- Батаљон други Десете крајишке ударне бригаде — 288;
- Батаљон трећи Десете крајишке ударне бригаде — 128, 129, 227, 228, 287;
- Батаљон четврти Десете крајишке ударне бригаде — 128, 129, 227;
- Батаљон први Дванаесте крајишке НОУ бригаде — 170;
- Батаљон други Дванаесте крајишке НОУ бригаде — 171;
- Батаљон трећи Дванаесте крајишке НОУ бригаде — 171;
- Батаљон четврти Дванаесте крајишке НОУ бригаде — 161, 170;
- Батаљон први Тринаесте пролетерске бригаде — 40, 394, 395, 396, 397, 398;
- Батаљон други Тринаесте пролетерске бригаде — 40, 394, 397, 398;
- Батаљон трећи Тринаесте пролетерске бригаде — 40, 394, 395, 396, 397, 398;
- Батаљон четврти Тринаесте пролетерске бригаде — 40, 394, 396, 397, 398;
- Батаљон пети Тринаесте пролетерске бригаде — 40, 394, 396, 397.
- Батаљон трећи Шеснаесте српске бригаде — 194;
- Бачевачки Вис (к. 891) — 57;
- Бачина — 306;
- Баџакова Ћуприја — 287, 308, 309;
- Башић Јован — 434;
- Бела Вода (с.) — 163, 282, 300, 301, 553;
- Бела Паланка — 213, 214, 275, 365, 516;
- Бела Река (код Крепољина) — 479;
- Бела Црква — 171;
- Белановица (с.) — 152, 204, 245, 254, 255, 260, 262, 286, 309, 311, 356, 467, 541, 543, 589;
- Белег — 290, 313;
- Бели Брег — 26;
- Бели Камен — 538;
- Бело Брдо — 302;
- Бело (Масуричко) Поље — 332, 366, 387, 388, 482, 515;
- Белољин — 414, 452;
- Белосавци (с.) — 433, 467;
- Белошевац Живомир-Бора — 267;
- Београд — 245, 410, 411, 412, 544;
- Бершићи (с.) — 91, 98, 104, 155, 547;
- Бечањ (с.) — 589;
- Бивоље (с.) — 551;
- Бијело Брдо — 86;
- Бијелина — 230;
- Билин Рид (к. 670) — 377;
- Бистрица (с.) — 70, 71;
- Благотин (М. и В.) — 282, 301, 519;
- Блаце — 219, 414, 452;
- Близнак — 479, 480, 502;
- Бобиште — 275;
- Бобова — 131;
- Бовин — 456;
- Богатић (с.) — 391, 440, 458, 474; ^
- Богданица (с.) — 269;
- Богдановац — 161;
- Богдање — 300;
- Богичевић Неђо — 320;
- Боговађа — 88, 98, 103, 154;
- Богојевац — 275, 377, 518;
- Богосавац — 404, 440, 441, 470;
- Бодирожа Вид — 111, 153, 287, 311, 436;
- Божич Каменко — 376;
- Бојник (с.) — 190;

- Бољар Антун — 23, 108, 169, 226, 438;
- Бољевац — 213, 219;
- Боџинце (В. и М.) — 161, 516;
- Бор — 84, 119, 138, 139, 179, 292, 293, 321, 333, 334, 344, 366, 410, 411, 412, 449, 480, 495, 496, 497, 502, 514, 519, 522, 530, 533, 534, 535;
- Борач (с.) — 333, 592, 593, 594;
- Бошњане — 304, 530;
- Бошковић Д. Милош — 582;
- Брајевац — 99;
- Брајићи (с.) — 8, 40, 88, 98, 268, 269, 270;
- Брајковац — 301;
- Брајовић Јокаш — 13, 42;
- Бранетићи (Г. и Д.) — 88, 98, 104, 204, 541;
- Бранково Брдо — 273, 590;
- Братмиловце — 275, 518;
- Брачин (с.) — 513;
- Брдо Истребиња (к. 585) — 120, 345;
- Брђани (с.) — 178, 271, 567, 568, 572, 591, 596;
- Брђанска Клисура — 133, 196, 541, 567, 586, 590, 591;
- Брезна — 91, 98, 104;
- Брезовац (с.) — 259, 434, 464, 467;
- Брезовица (к. 1005) — 124, 147, 148, 538;
- Брестов Дол — 161;
- Брестово — 187, 597;
- Брза Галанка — 84, 214, 455, 505, 529, 533;
- Бригада друга Косовско-метохиска — 346;
- Бригада прва Прве пролетерске дивизије — 8, 10, 11, 38, 72, 278, 279, 280, 281, 372, 373, 489;
- Бригада трећа Прве пролетерске дивизије — 8, 12, 14, 38, 73, 278, 279, 280, 372, 373, 427, 428, 429, 430, 431, 489, 491;
- Бригада осме Прве пролетерске дивизије — 8, 11, 41, 57, 73, 278, 279, 280, 372, 373, 374;
- Бригада тринаеста Прве пролетерске дивизије — 8, 12, 40, 73, 278, 279, 280, 281, 372, 373, 394, 395, 396, 397, 489, 491;
- Бригада трећа српска Друге пролетерске дивизије — 43, 46, 49, 92, 102, 162, 164, 165, 197, 198, 199, 200, 222, 251, 252, 253, 304, 327, 329, 352, 353, 354, 399, 400, 432, 459, 460, 517, 518, 523, 526, 530, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558;
- Бригада четврта пролетерска Друге пролетерске дивизије — 13, 17, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 74, 92, 100, 162, 164, 165, 197, 198, 199, 217, 222, 223, 251, 252, 253, 282, 299, 300, 304, 305, 327, 352, 353, 459, 460, 507, 517, 518, 523, 526, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558;
- Бригада шеста српска Друге пролетерске дивизије — 44, 162, 164, 165, 197, 199, 222, 223, 224, 252, 253, 305, 327, 328, 352, 353, 459, 460, 461, 462, 523, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558;
- Бригада прва крајишка Пете НОУ дивизије — 20, 22, 52, 107, 167, 168, 169, 201, 202, 203, 204, 225, 254, 258, 259, 261, 284, 285, 311, 356, 357, 401, 402, 433, 463, 464, 465, 466;
- Бригада четврта крајишка Пете НОУ дивизије — 20, 21, 52, 104, 105, 109, 152, 166, 168, 201, 202, 203, 204, 258, 259, 260, 261, 263, 284, 285, 286, 310, 356, 357, 435, 463, 464, 465, 538;
- Бригада десета крајишка Пете НОУ дивизије — 52, 104, 105, 128, 167, 168, 201, 202, 203, 204, 227, 258, 259, 261, 284, 285, 287, 356, 357, 464, 465;
- Бригада двадесет прва Пете НОУ дивизије — 258, 259, 260, 266, 356, 357, 401, 402, 463, 465;
- Бригада прва пролетерска ДТесте пролетерске дивизије — 73;
- Бригада друга пролетерска Шесте пролетерске дивизије — 57, 73;
- Бригада трећа пролетерска Шесте пролетерске дивизије — 57, 205, 206, 207, 208;
- Бригада двадесет друга српска НО Шесте пролетерске дивизије — 464, 465;
- Бригада пета (козарачка) Једанаесте НОУ дивизије — 170, 312, 404, 436, 437, 438, 439;
- Бригада дванаеста крајишка Једанаесте НОУ дивизије — 170, 312, 436, 437, 438, 439;
- Бригада прва војвођанска Шеснаесте НОУ дивизије — 78, 94, 130, 132, 171, 172, 233, 234, 235, 290, 313, 316, 318, 330, 331, 359, 360, 404, 405, 407, 408, 440, 469, 470, 473, 474, 475;

- Бригада друга војвођанска Шеснаесте НОУ дивизије — 79, 94, 130, 171, 172, 234, 235, 290, 313, 314, 317, 318, 330, 331, 358, 359, 360, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 440, 469, 470, 474, 475;
- Бригада четврта војвођанска Шеснаесте НОУ дивизије — 78, 94, 131, 171, 172, 234, 235, 290, 304, 317, 318, 330, 331, 359, 404, 405, 406, 470, 474, 475, 476;
- Бригада друга крајишка Седамнаесте НОУ дивизије — 24, 96, 105, 134, 135, 173, 174, 175, 268, 522, 560, 561, 562, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 575, 576, 577, 578;
- Бригада шеста источнобоанска Седамнаесте НОУ дивизије — 24, 98, 133, 135, 268, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 573, 575, 576, 577, 578;
- Бригада петнаеста мајевичка Седамнаесте НОУ дивизије — 24, 96, 133, 135, 268, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 566, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578;
- Бригада друга пролетерска Двадесет прве НОУ дивизије — 59, 93, 112, 136, 154, 177, 211, 272, 273, 332, 409, 410, 443, 444, 477, 546, 581, 582, 583, 584, 585, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595
- Бригада четврта српска ударна Двадесет прве НОУ дивизије — 59, 93, 111, 136, 155, 178, 271, 272, 273, 319, 332, 333, 443, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595;
- Бригада пета српска ударна Двадесет прве НОУ дивизије — 59, 93, 111, 113, 136, 154, 178, 259, 272, 273, 309, 332, 375, 409, 410, 443, 478, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595;
- Бригада прва пиротска Двадесет друге НО дивизије — 118, 161, 336, 388;
- Бригада осма српска Двадесет друге НО дивизије — 366, 377, 378, 379, 444, 445, 506, 507, 530;
- Бригада десета српска Двадесет друге НО дивизије — 116, 117, 161, 235, 236, 377, 378, 379, 444, 524;
- Бригада дванаеста српска Двадесет друге НО дивизије — 116, 117, 161, 235, 237, 377, 378, 379, 444, 524, 444, 445;
- Бригада седма српска ударна Двадесет треће НОУ дивизије — 25, 26, 27, 81, 82, 83, 139, 140, 143, 180, 181, 182, 185, 238, 239, 240, 292, 321, 335, 410, 411, 447, 448, 449, 450, 480, 494, 495, 496, 497, 506, 514;
- Бригада девета српска ударна Двадесет треће НОУ дивизије — 25, 26, 29, 81, 82, 83, 138, 139, 140, 142, 143, 179, 181, 182, 185, 238, 239, 240, 292, 293, 321, 322, 335, 336, 410, 411, 447, 448, 449, 450, 494, 495, 496, 511, 513, 514, 530, 535;
- Бригада четрнаеста српска ударна Двадесет треће НОУ дивизије — 25, 26, 27, 28, 29, 82, 83, 138, 140, 143, 180, 181, 182, 238, 239, 240, 292, 321, 334, 335, 380, 410, 411, 447, 448, 449, 450, 479, 480, 495, 496, 497, 498, 507, 508, 527, 535;
- Бригада једанаеста српска Двадесет четврте НО дивизије — 186, 188, 189, 190, 191, 276, 277, 384, 385, 386, 414, 452, 459, 460, 507, 522, 523, 524, 529, 596, 597, 598, 599, 601, 602, 603, 604;
- Бригада тринаеста српска Двадесет четврте НО дивизије — 187, 188, 189, 190, 276, 277, 384, 385, 386, 414, 452, 500, 519, 522, 527, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605;
- Бригада петнаеста српска Двадесет четврте НО дивизије — 187, 188, 190, 217, 276, 277, 384, 385, 386, 452, 511, 522, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604;
- Бригада седамнаеста српска Двадесет четврте НО дивизије — 187, 190, 276, 277, 384, 385, 386, 414, 452, 522, 531, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605;
- Бригада шеснаеста српска Двадесет пете НО дивизије — 31, 67, 84, 85, 119, 120, 121, 194, 195, 294, 344, 345, 502, 503, 529, 530, 533, 534;
- Бригада осамнаеста српска Двадесет пете НО дивизије — 31, 67, 84, 85, 119, 120, 194, 295, 344, 345, 503, 508, 514, 520, 524, 529, 530, 532, 533, 534;

- Бригада деветнаеста српска Двадесет пете НО дивизије — 31, 67, 84, 85, 119, 120, 194, 295, 344, 345, 503, 508, 534;
- Бригада трећа војвођанска Тридесет шесте НОУ дивизије — 296, 297, 330, 415, 416, 417;
- Бригада пета војвођанска Тридесет шесте НОУ дивизије — 296, 297, 330, 415, 416, 417;
- Бригада трећа санџачка Тридесет седме НОУ дивизије — 70, 121, 124, 145, 147, 481;
- Бригада четврта санџачка Тридесет седме НОУ дивизије — 145, 146;
- Бригада пета санџачка Тридесет седме НОУ дивизије — 145, 146, 241, 453;
- Бригада двадесета српска Четрдесет пете НО дивизије — 455, 508, 513, 516;
- Бригада двадесет трећа српска Четрдесет пете НО дивизије — 455, 456, 507, 514, 516, 534;
- Бригада двадесет четврта српска Четрдесет пете НО дивизије — 455, 456;
- Бригада двадесет пета српска Четрдесет шесте НО дивизије — 483, 485, 519;
- Бригада двадесет шеста српска Четрдесет шесте НО дивизије — 483, 519;
- Бригада двадесет седма српска Четрдесет шесте НО дивизије — 483, 484, 519;
- Бригада прва врањска Четрдесет шесте НО дивизије — 366, 388;
- Бригада друга врањска Четрдесет шесте НО дивизије — 388, 483, 484;
- Бригада друга пиротска Четрдесет шесте НО дивизије — 366, 388;
- Бригада прва сурдуличка Четрдесет шесте НО дивизије — 483, 484;
- Бригада друга сурдуличка Четрдесет шесте НО дивизије — 483, 484;
- Бригада двадесет осма српска Четрдесет седме НО дивизије — 217;
- Бригада двадесет девета српска Четрдесет седме НО дивизије — 217;
- Бригада друга шумадска — 218;
- Броз Јосип-Тито — 419;
- Брус — 219, 399, 413, 452;
- Брусница — 273, 588, 590;
- Буда (р.) — 458;
- Бујановац — 219, 368, 385, 387, 482, 506, 507, 517, 525, 529, 530, 602;
- Букови — 72;
- Буковик — 260, 285, 309, 505, 592;
- Буковица (с.) — 559;
- Букуља — 88, 97, 103, 150, 153, 166, 225, 245, 260, 268, 285, 309, 434, 463, 467, 540, 543;
- Булије (с.) — 538;
- Буци (с.) — 552;
- Бучје — 282, 299, 300, 555;

В

- Ваљево — 57, 72, 76, 77, 78, 88, 98, 103, 126, 130, 154, 208, 209, 219, 220, 233, 244, 258, 297, 373, 396, 397, 430, 466, 489, 516, 543, 544, 577;
- Варда — 34, 51, 63, 245, 268;
- Вардиште — 63, 86;
- Варина — 352, 526, 555;
- Варна (код Богатића) — 474;
- Варница (с.) — 590;
- Васкова Глава — 577, 578;
- Велика Бобија (к. 584) — 290;
- Велика Врањска — 474;
- Велика Дренова — 282, 300, 301, 303, 304, 305, 553;
- Велика Копалгница — 599;
- Велика Морава — 219;
- Велике Баре — 463;
- Велики Гребен — 194;
- Велики Црљени (с.) — 544, 546;
- Велики Крш — 85;
- Велико Церје (к. 488) — 290, 359;
- Велуће — 300;
- Веља Глава — 555;
- Венчац — 88, 103, 150, 154, 227, 245, 255, 256, 268, 285, 309, 310, 401, 402, 433, 434, 463, 464, 467, 468, 543, 546, 547, 548, 589;
- Веселиновац (с.) — 430;
- Веселиновић Љубиша — 10, 477;
- Ветерница (р.) — 506, 596;
- Ветрило — 468;
- Видовић С. Жарко — 86, 147;
- Видојевица (брдо) — 403, 404, 474;
- Видровац — 138, 448, 507;
- Винарце (с. код Лесковца) — 188, 190, 386, 597, 603, 604;

Вирово (с.) — 538, 582;
 Висибаба — 157, 427, 583;
 Висока Чука (к. 808) — 377;
 Витановац (с.) — 353, 400, 461, 528, 558;
 Витас Душан — 382;
 Витошевац (с.) — 456, 513;
 Вишеград — 203, 246, 540, 544;
 Владимирци (с.) — 459;
 Владичин Хан — 219, 483;
 Влаоле (с.) — 179, 180, 292, 335;
 Власе (с.) — 385, 604;
 Власина (брдо код Пецке) — 94, 95;
 Власина (предео) — 214, 485;
 Влаеотинце — 116, 117, 161, 214, 235, 236, 365, 371, 377, 444, 445, 515, 519, 524, 528, 530, 531, 537;
 Влаетелице — 538;
 Влашић Пл. — 391, 438;
 Влашка (с.) — 311;
 Влашке Њиве — 170;
 Војводић Гајо — 320, 333;
 Вољуја (с.) — 520;
 Воћњак (с.) — 312;
 Вранлћи — 99, 540, 564; »
 Враница — 539;
 Врање — 219, 368, 482, 517, 525, 529;
 Врањска Бања — 485;
 Вратаре (с.) — 304, 306, 518, 553;
 Вратарница — 187, 494, 532, 537;
 Враћевшница (с.) — 150, 177, 178, 245, 271, 273, 319, 332, 375, 542, 544, 546, 587, 588, 589, 592, 593;
 Врачевић — 279, 280;
 Врбић — 230;
 Врбица (с.) — 259, 266, 267, 467;
 Врбница (с.) — 282, 353;
 Вреоци (с.) — 398, 489, 490;
 Врлетна Страна — 273, 375, 376, 592, 594;
 Врнчани (с.) — 272, 443, 592, 596;
 Брњачка Бања — 173, 253, 327;
 Вровине — 279;
 Вртиглав — 279, 280;
 Врховине — 280;
 Врховни штаб НОВ и ПО Југославије — 86, 87, 213, 504, 505, 540, 563;
 Вујан (пл.) — 543, 588, 590;
 Вујетинци (с.) — 547, 593;
 Вујино Брдо — 527, 557;
 Вујовић Милутин — 171;
 Вујовић Ратко — 577;
 Вукелић Бранко — 537;
 Вуковац — 411;
 Вукосављевић Нова — 347;
 Вукоеавци — 259, 285, 310, 401, 434, 467;

Вукотић М. Дукљан — 486;
 Вучак — 43, 48, 74, 550;
 Вученовић Ђуро — 568;
 Вученовић Миле — 171;
 Вучковић Љубо — 37, 371;
 Вучковица (с.) — 538;

Г

Гавраница (с.) — 286;
 Гавриловић Михајло-Миша — 50, 201, 308, 329, 355, 433;
 Гагић Сафет — 462;
 Гаглово (с. код Крушевца) — 102, 551;
 Гајеви — 128;
 Гамзиград — 449, 514;
 Гараше (с.) — 260, 310, 357;
 Гаревачко Поље — 527;
 Гаревина — 352, 400;
 Гари (с.) — 43, 432;
 Гаџин Хан — 161, 505, 528;
 Главица (к. 476) — 412;
 Главица (к. 703) — 290, 313;
 Главичорке — 194, 532;
 Главни штаб НОВ и ПО Србије — 7, 13, 36, 42, 87, 92, 186, 196, 213, 214, 218, 251, 274, 346, 361, 365, 383, 452, 504, 505;
 Гледић (с.) — 87;
 Гледићке Пл. — 252;
 Глобаре — 304, 305, 306, 520, 553, 554;
 Глободер — 555;
 Глоговац (с.) — 456;
 Глоговлца — 83, 139, 142, 185, 449, 494, 508;
 Глумач — 211, 212, 213, 428, 578;
 Гојна Гора — 91, 98, 540, 585;
 Голема Њива — 161;
 Голо Брдо — 331, 358, 527, 557;
 Голоуша — 210;
 Голубовац — 164, 199, 299, 300, 353, 517, 525, 552, 555;
 Горња Борина — 290;
 Горња Горијевница — 541, 546, 548, 574, 576, 577, 578;
 Горња Трешњевица — 284, 285;
 Горњани (с.) — 68, 142, 179, 180, 181, 292;
 Горњачка Клисура — 334, 381, 411, 412, 479, 496, 497, 535;
 Горње Брдо — 583;
 Горњи Костајник — 290;
 Горњи Милановац — 91, 97, 104, 133, 135, 150, 151, 152, 154, 177, 178, 196, 204, 252, 263, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 332, 356, 363;

- 372, 409, 442, 443, 444, 464, 516,
541, 542, 543, 544, 545, 566, 586,
587, 588, 589, 590, 591, 592, 593,
595, 596;
Горобиље — 157, 583;
Гостиље — 145;
Грабовица — 271;
Грабовница — 377;
Градина (код Ужица) — 427, 428;
Градина (код Пријепоља) — 241,
242, 453, 481;
Грделица — 119, 187, 188, 190, 236,
368, 514, 515, 519, 527, 597, 598,
599, 602;
Грејач — 14;
Грљане — 400;
Грлиште — 455, 456;
Грљане (с. код Зајечара) — 26, 341,
448, 536, 537;
Гричара (с.) — 330, 331;
Грујић Периша — 76, 79, 95, 132,
172, 235, 291, 314, 318, 427, 459;
Грчко Гробље — 155, 586, 592, 594;
Губеревац (с.) — 604;
Губин До — 268;
Гугаљ — 111, 210;
Гугаљски Мост — 114, 585;
Гугаљско Поље — 582;
Гуча — 20, 21, 23, 113, 538, 540, 563,
581;
Гучево — 229, 247, 289, 296, 313;
- Д**
- Дагмар (члан енглеске Војне ми-
сије *прл* Врховном штабу) 7;
Дапчевић Пеко — 35, 91, 151, 196,
247, 364, 486, 487, 543;
Даросава (сада: Партизани) — 260,
262, 285, 286;
Дворска (с.) — 233;
Дебела Гора — 98, 175;
Дебели Јасен — 581;
Дебели Луг — 295;
Дебело Брдо — 94, 95, 272, 538;
Дејан (с.) — 118;
Дели *Јовак* — 85;
Денац Иван — 399;
Дервента — 9;
Десић (с.) — 437, 439;
Деспотовац — 322;
Дивизија прва пролетерска НОВЈ
— 8, 34, 38, 40, 41, 51, 57, 63, 72,
88, 98, 103, 243, 244, 278, 372, 394,
487, 489, 490, 543, 544, 545, 546,
547, 548, 549;
Дивизија друга пролетерска НОВЈ
— 13, 17, 42, 45, 46, 48, 49, 74, 92,
100, 102, 162, 196, 199, 200, 222,
224, 251, 252, 264, 282, 299, 304,
327, 329, 352, 354, 399, 432, 459,
461, 504, 506, 507, 516, 517, 518,
522, 523, 527, 529, 530, 550;
Дивизија пета НОУ — 19, 20, 22,
23, 34, 51, 63, 88, 103, 107, 109, 128,
137, 150, 152, 154, 166, 169, 201,
225, 227, 243, 245, 254, 258, 261,
263, 266, 280, 284, 286, 287, 308,
310, 356, 401, 433, 435, 463, 464,
466, 486, 492, 538, 539, 540, 541,
542, 543, 544, 545, 546, 547, 548,
549, 560, 584;
Дивизија шеста пролетерска НОВЈ
— 8, 34, 51, 63, 72, 88, 98, 103, 205,
243, 244, 280, 363, 364, 405, 408,
543, 544, 545, 546, 547, 548, 549;
Дивизија једанаеста НОУ — 171,
229, 247, 248, 249, 250, 296, 312,
348, 349, 350, 351, 359, 391, 392,
393, 407, 408, 436, 437, 458, 474,
488;
Дивизија шеснаеста НОУ — 76, 77,
94, 126, 127, 130, 171, 233, 247, 248,
249, 250, 289, 296, 312, 313, 315,
330, 348, 349, 350, 351, 358, 392,
393, 403, 408, 418, 439, 440, 441,
458, 469, 474, 487, 488;
Дивизија седамнаеста НОУ — 23,
33, 88, 91, 96, 97, 104, 133, 136, 150,
154, 173, 179, 201, 243, 245, 267,
538, 539, 540, 541, 542, 543, 544,
545, 546, 547, 548, 549, 559, 582;
Дивизија двадесет прва НОУ —
23, 33, 51, 59, 63, 88, 93, 98, 104,
Ш, 113, 136, 150, 153, 156, 168,
177, 210, 243, 245, 262, 268, 271,
273, 319, 332, 356, 357, 409, 442,
477, 478, 538, 539, 540, 541, 542,
543, 544, 545, 546, 547, 548, 549,
581, 582;
Дивизија двадесет друга НО — 36,
116, 161, 235, 365, 377, 444, 500,
506, 507, 515, 516, 517, 519, 525,
527, 528, 530, 531, 537;
Дивизија двадесет трећа НОУ —
25, 28, 67, 80, 138, 142, 179, 185,
238, 292, 321, 333, 336, 380, 410,
446, 455, 479, 493, 502, 507, 511,
517, 518, 528, 530, 531, 532, 533,
534, 535;
Дивизија двадесет четврта НО
36, 186, 214, 274, 322, 383, 452, 500,
507, 511, 513, 515, 517, 519, 520,
522, 525, 529, 537, 596;

- Дивизија двадесет пета НО — 30, 67, 84, 119, 193, 294, 344, 455, 502, 506, 508, 512, 518, 519, 520, 528, 529, 530, 532, 533, 535;
- Дивизија тридесет шеста НОУ — 63, 79, 94, 95, 126, 127, 131, 172, 247, 249, 250, 296, 316, 317, 318, 330, 348, 349, 350, 351, 359, 360, 392, 393, 408, 415, 439, 434, 488;
- Дивизија тридесет седма НОУ — 51, 70, 86, 121, 124, 145, 147, 196, 241, 243, 245, 453, 481;
- Дивизија четрдесет пета НО — 506, 508, 513, 515, 516, 518, 527, 528, 530, 532, 535, 536;
- Дивизија четрдесет шеста НО — 37, 236, 387, 482, 516, 519, 523, 529;
- Дивизија четрдесет седма НО — 217, 386, 529;
- Дивци — 38, 57, 207, 208, 209, 278, 279, 543, 544;
- Дивчибаре — 207;
- Димитровград — 506;
- Добој — 9;
- Добра Глава — 501;
- Добрашиновић Иван — 242;
- Добрача — 375, 596;
- Добри До — 524;
- Добриња (Г. и Д.) — 91, 98, 104, 204, 205, 206, 540, 541, 585;
- Добрић Сс.) — 330, 331, 359, 391, 404;
- Добро Поље — 275;
- Добродол — 428;
- Долоско Бр. — 234;
- Дољане — 353, 537, 558;
- Дољевац — 188, 377, 384, 507, 597, 598, 603;
- Доња Бела Река — 140, 142, 185;
- Доња Јајива (с. код Лесковца) — 189;
- Доња Лопушња — 378, 445;
- Доња Мутница — 535;
- Доње Синковце — 189, 276, 384, 385, 602;
- Доњи Дубац — 538;
- Доњи Матејевац — 340, 447;
- Доњи Милановац — 30, 31, 67, 68, 84, 119, 193, 194, 220, 294, 344, 508, 512, 529, 530, 534;
- Досек — 94;
- Драгинац — 312, 348, 416;
- Драгољ — 204, 205, 254, 284, 541;
- Драшковац — 601;
- Дрводеље — 597;
- Дренова — 547;
- Дрбнчз. (с.) — 525*
- Дрина (р.) — 233, 247, 290, 296, 393, 415, 416;
- Дрљачић В. — 293, 335;
- Дрљевић Ђ. Саво — 35, 91, 364;
- Дрљевић Миливоје — 382;
- Дружетићи — 269, 543;
- Дуб (с.) — 268;
- Дубље (ж. ст.) — 440, 441, 469, 470, 474;
- Дубово (с.) — 414;
- Дубочане (с.) — 139, 342, 449, 513;
- Дубрава (р.) — 458;
- Дуваниште — 404, 441;
- Думача (р.) — 458;
- Дунав — 219;
- Дупљане — 138, 188;
- Дучаловићи (с.) — 175, 539;
- Душановац (с. код Неготина) — 84, 138;
- Душковци (с.) — 268;
- Душманићи — 481;
- Душник — 161;

Ђ

- Ђаков Камен — 395;
- Ђетиниште — 211;
- Ђорђевић Блашко — 339;
- Ђорђевић Драгослав-Гоша — 119, 162, 237, 380, 445;
- Ђорђево — 187;
- Ђукић Драго — 111, 153, 287, 436;
- Ђукић Милорад — 431;
- Ђунис — 50, 329, 526, 551, 556;
- Ђуниски Вис — 550;
- Ђурашиновић Војин-Костја — 213;
- Ђурић Јован — 119, 162, 237;
- Ђурић Љубодраг — 25;
- Ђурић Мома — 9, 39, 73, 281, 374, 491;
- Ђурић Ђ. Радослав — 347;
- Ђуричић Блажо — 230, 437, 439;
- Ђуровић Милинко — 14, 44, 45, 47, 92, 165, 198, 199, 223, 252, 328, 354, 400, 461;

Ж

- Жабаре (с.) — 164, 283, 300, 413, 505;
- Жагубица — 179, 238, 292, 293, 321, 333, 344, 410, 411, 412, 480, 495, 496, 497, 502, 522, 527, 530, 533, 534;
- Жарић Јагош — 11;
- Ждрело — 498;
- Ждрепчевица — 74;
- Жежель Милан — 41, 399;
- Жеоке (с.) — 398;
- Живица (с.) — 538, 581;
- Живковци — 309, 310, 311, 357, 358, 402;

Житковац (с.) — 14, 49, 50, 252, 253, 550;
Житорађа (с. код Сурдулице) — 388;
Жугић Владимир — 71, 123, 126, 148;
Жупа — 460;
Жупањац — 279;

З

Забучје — 202, 203;
Забрежје — 266;
Завидинце — 161, 377;
Завлака — 248, 312;
Загорски Рид — 161
Заграђе (брдо код Рготине) — 140, 185, 494, 532;
Заграђе (с. код Рудника) — 478;
Загужане — 388;
Зајача (рудник) — 249, 250, 289, 290, 291, 313, 314, 455;
Зајечар — 9, 25, 26, 31, 80, 84, 138, 139, 140, 141, 186, 214, 337, 341, 410, 412, 446, 447, 449, 494, 505, 508, 511, 519, 532;
Залоговац (с.) — 305, 306;
Залужје — 190, 597;
Западна Морава — 87, 98, 100, 162, 163, 197, 198, 214, 217, 219, 222, 251, 282, 300, 307, 504, 507, 517, 518, 540, 550, 553;
Запис — 272;
Зарожје — 260, 286;
Збеговиште (к. 537) — 163;
Збојштица (с.) — 204, 540;
Звездан (с.) — 139;
Зворник — 126, 130, 348, 391, 393;
Здравче (к. 898) — 238;
Златибор — 145;
Злегиња — 400;
Змињак — 391;
Зољевина — 210, 212, 213;
Зорић Раде — 457;
Зорићи (с. код Чајетине) — 206;
Зотовић Михајло — 597;

И

Ибар — 61, 173, 214, 219;
Иван Кула — 524, 605;
Ивановић Миладин — 27, 29, 83, 141, 181, 182, 186, 240, 293, 322, 335, 451, 500;
Ивањица — 19, 20, 23, 34, 63, 145, 202, 246, 258, 538, 560, 561;

Ивераак Пл. — 330, 348, 372;
Изварица — 411;
Илијак — 273;

Ј

Јабланица (р.) — 187;
Јабланица (с. код Александровца) — 400;
Јабланица (с. код Г. Милановца) — 271, 273;
Јабука (с. код Пријепоља) — 481;
Јабуковац (с.) — 119, 530, 532, 535;
Јавор (к. 776) — 94, 95;
Јаворац — 414, 452;
Јадар — 316, 330;
Јанковић Блажо — 19, 49, 75, 101, 283, 284, 303;
Јанићи — 541, 585;
Јасике — 532, 592;
Јасиково — 179, 181, 238, 292, 335, 533;
Јастребац (с.) — 117, 236, 516;
Јастребац (пл.) — 400;
Јатаре (к. 705) — 124, 147, 148;
Јауковић Данило — 242;
Јаутина — 348;
Јевремовац — 474;
Јежевица (с.) — 88, 98, 577, 578;
Јездина Мала — 161;
Језеро — (к. 699) — 161;
Јелен До — 114;
Јелова Гора — 34, 51, 63, 206, 264, 395, 429, 560;
Јеловик — 204, 285, 309, 310, 467;
Јељен (к. 578) — 548, 576, 577, 578;
Јемничка Станица — види Јемничка Стена;
Јемничка Стена (ж. ст.) — 114, 210;
Јерез (р.) — 458;
Јеремић Живорад — 308;
Јефтовићи (с.) — 395;
Јовановац (с.) — 514;
Јованић Ђоко — 487;
Јовановић Васо — 73, 281, 374, 491;
Јовановић Ј. Илија-Лала — 267;
Јовановић Љуба — 337;
Јовановић Перо — 339;
Јовановић Т. Радивоје-Брадоња — 33, 69, 86, 138;
Јовановић Н. Радош-Сеља — 33, 69, 86;
Јованчевићи (с.) — 395;
Јовић Радослав-Мишко — 299, 418;
Јовићевић Мило — 147;
Јовишњак (к. 287) — 305;
Јосиповић Србољуб — 192, 277, 326, 386;

Јужна Морава — 188, 252;
Јухор (пл.) — 252;

К

Калиманићи (с.) — 332, 443;
Каличина (с.) — 532;
Калкаваница — 507;
Камаљ — 272, 589;
Каменар (с. код Аранђеловца) — 463, 467
Каменаре (с. код Крушевца) — 304, 305;
Каменица — 375;
Камењак (к. 365) — 304;
Каона (с.) — 158, 538;
Каоник — 353, 355;
Капетанови Станови — 255, 256, 468;
Капиџија (с. код Крушевца) — 102, 551;
Каран — 109, 428;
Карановић Владо — 577;
Карановчић — 301;
Караула (е.) — 294;
Караула {к. 378} — 228, 245, 278, 279;
Касапинац • — 74;
Кесер Саво — 217;
Кецман Ђуро — 434;
Кецман Јово — 843;
Кик — 76, 428;
Китог — 474;
Кичер — 331;
Кладово — 30, 68, 323;
Клатичево (с.) — 177, 178, 273, 589;
Клинце (с.) — 209;
Кличевац — 544;
Клокочевац 32, 69, 84, 85, 87, 120, 193, 194, 195, 294, 344, 504, 520, 533, 534;
Кључ — 527;
Кнежевац — 586;
Кнежевић Данило — 71, 123, 126, 148, 482;
Кнез Село — 448;
Кнић — 271, 442, 443, 588;
Књажевац — 25, 213, 214, 447, 455, 456, 507, 514, 515, 532, 534, 537;
Кобиљача — 546;
Кобиље — 164;
Ковачевић Милија — 346;
Ковачевићи (с.) — 582;
Ковиљача — 229, 244, 248, 268, 289, 291, 314, 315, 316, 330, 348, 372, 409, 415, 416;
Ковиљача (брдо) — 376;
Козель — 169;

Козјак — 316, 330, 348;
Којилово (брдо) — 26;
Колиште — 95;
Колубара — 279, 430;
Колунџић Антон — 299, 418;
Команице — 57, 279;
Комаране — 305;
Кондер — 429;
Конопница — 116, 117, 377, 378;
Коњски Гроб — 348;
Коњувце — 191, 598;
Коњуси — 301, 304, 305;
Коњуша — 332, 587, 593;
Копаоник • — 353;
Копиљарац • — 400;
Копљар (с.) — 266, 466;
Копчежина (к. 267) — 306, 307;
Коренита — 250;
Корман — 14, 49, 50;
Корпус први пролетерски НОВЈ — 125, 126, 130, 243, 254, 258, 261, 271, 348, 363, 401, 486, 487, 538;
Корпус дванаести НОВЈ — 57, 76, 126, 247, 258, 268, 313, 348, 363, 391, 418, 436, 440, 441, 458, 469;
Корпус тринаести НОВЈ — 36, 274, 365, 383;
Корпус четрнаести НОВЈ — 185, 446, 493;
Косаница — 218, 275, 384, 524;
Корјерићи — 207, 245, 268, 395, 428-429, 544, 571;
Космај — 245, 260, 268, 357, 402, 543;
Космаја (к. 269) — 306;
Коеово — 346;
Костајник • — 313;
Котража (с.) — 538, 581;
Котрља (к. 412) — 152;
Коцељева — види Коцељево;
Коцељево — 244, 489, 534;
Кочане — 275, 277, 597, 598, 601;
Кошариште — 429;
Крагујевац — 91, 150, 154, 177, 245, 375, 376, 409, 442, 443, 544, 586, 587, 588, 596;
Краку Бугарецку — 411;
Краљева Кућа (с.) — 507;
Краљевица (брдо код Зајечара) — 26, 341, 448;
Краљево — 13, 46, 100, 174, 197, 251, 327, 507, 538, 589;
Краљево Село • — 536;
Крвавица — 301;
Кремна — 86, 246;
Крепољин — 411, 412, 496, 534;

Кржава — 234;
Кривајци — 312;
Кривача (с.) — 581;
Кривель (В. и М.) — 292, 321, 411, 495;
Криви Вир — 505, 508;
Крилов Иван — 177;
Крња Јела — 249;
Крунићи — 541, 585;
Крупаја — 411, 479, 497, 502, 530;
Крупањ — 171, 229, 230, 233, 247, 250, 258, 262, 290, 296, 298, 312, 313, 372, 391, 416, 438, 488;
Крушевац — 13, 14, 17, 42, 45, 46, 87, 92, 100, 101, 162, 164, 197, 198, 199, 200, 219, 222, 223, 224, 251, 253, 282, 299, 301, 304, 327, 354, 355, 413, 432, 459, 504, 505, 507, 526, 550, 551, 553, 556;
Крушевље — 539;
Кру-шик — 94;
Кукљин — 300, 301;
Кукољ С. Урош — 33, 67, 121, 195, 345, 503;
Кулиште (к. 700) — 290;
Куманово — 483;
Кумарево — 599;
Куна Бранко — 228, 289;
Кунице — 76;
Купци (с.) — 400;
Куршумлија — 219;
Куршумлиска Бања — 217, 600;
Кусељ (к. 511) — 434;
Кусјак — 138;
Кутин — 241;
Кутлеш — 601;
Кучево — 295, 344, 524, 534;

Л

Лазаревац — 245, 258, 260, 268, 278, 279, 284, 398, 516, 543, 544;
Лазаревац (с. код Крушевца) — 301;
Лазаревић Петар — 431;
Лазарова Коса (к. 408) — 194;
Лазих Душко — 347;
Лазница (с.) — 180, 238, 292, 293, 321, 335, 411, 495, 496, 502, 533, 534;
Лазовина (с. код Ужица) — 110;
Лајковац — 57, 204, 225, 258, 268, 278, 279, 373, 396, 397, 516, 541, 543, 544;
Лањишкача — 458;
Лапотинце — 598;
Латвица — 202, 538;
Лебане — 596;

Лекић Данило — 127, 250, 351, 393, 427, 489;
Лепенац — 414, 452;
Лесковац (с. код Зајечара) — 448;
Лесковац — 36, 187, 188, 190, 191, 213, 214, 236, 274, 276, 277, 365, 368, 377, 383, 384, 385, 482, 500, 506, 518, 520, 525, 536, 596, 597, 598, 599, 602, 603;
Лесково — 179, 181;
Леушићи (с.) — 269;
Лешак (ж. ст.) — 385, 520, 602;
Лешница — 291, 312, 315, 316, 348, 372, 391, 403, 404, 405, 416, 420, 437, 474, 488;
Лим (р.) — 454;
Липинових — 234, 298;
Липница — 316, 330, 331, 348, 417;
Липовац — 319, 432;
Липовача — 272;
Липовица — 480, 545, 591;
Липово Брдо — 107, 404, 407, 441;
Липолист — 404, 407, 441;
Лис (с.) — 538, 582;
Лиса Пољана (к. 335) — 304;
Лисански рудник — 19, 22, 202, 561;
Лисина (к. 657) — 152, 204, 290, 313;
Лозница — 77, 78, 130, 244, 248, 249, 268, 289, 291, 296, 297, 312, 314, 315, 316, 317, 318, 330, 331, 332, 348, 372, 415, 416, 420, 458;
Лозница (с. код Словца) — 279;
Локва (к. 1104) — 147, 148;
Лопаш — 300, 555;
Лорет — 211, 213;
Лубница (с.) — 26, 448, 455;
Луковац — 432;
Лунга Чука — 239;
Луњевица — 271, 543, 588;
Лучани (с.) — 113, 538, 582;

Љ

Љиг — 72, 150, 152, 179, 220, 245, 246, 278, 401, 542, 543, 544;
Љубава — 22, 305;
Љубенић — 429;
Љуберађа — 219;
Љубиш — 145;
Љубовија — 248, 296, 297, 312;
Љуботинци (с.) — 586;
Љуљаци (с.) — 320;
Љутице (с.) — 269;
Љутовница (с.) — 410, 442, 586;

М

- Мајдан — 478, 586, 596;
 Мајданпек — 84, 193, 194, 219, 238;
 240, 295, 344, 505;
 Мајдево — 400;
 Мајур — 470, 474;
 Маклен (шеф енглеске Војне мисије при Врховном штабу) — 7, 188;
 Макршане (с.) — 355, 556;
 Мала Јасикова — 139, 141, 185, 494;
 Мала Крушевица — 282, 301, 520;
 Мала Митровица — 458;
 Мали Виогор — 122, 124;
 Мали Зворник — 170, 229;
 Малић — 428;
 Мало Косово — 273, 590;
 Маљен — 51, 63, 150;
 Мамутовац — 290;
 Мандић Глигорије — Глиго — 100, 135, 270;
 Манојловић Војислав — 102, 551;
 Манојловић Милош — 165, 254, 328, 351, 461;
 Манојловић Недељко — 382, 500;
 Манојловце — 377;
 Мариновић С. Младен — 62, 66, 113, 155, 158, 179;
 Марјановићи — 95;
 Марков Вис — 385, 602;
 Марков Таван — 260, 463;
 Маркова Црква — 279;
 Марковац (е. код Аранђеловца) — 255, 256, 260, 263;
 Марковић Блажо — 42;
 Марковић Марко — 593;
 Марковица (с.) — 175, 539;
 Мартиновић Ратко — 54, 205, 402, 464;
 Матерић Илија — 20, 54, 106, 168, 261, 285, 493;
 Матијевац — 459;
 Мачва — 247, 297, 363, 372, 391, 405, 438, 458, 487;
 Мачкат — 145, 395;
 Мачкатица — 368, 515, 525, 598;
 Мачковац — 48, 74, 300, 301, 550;
 Медведник — 94, 245, 246, 248, 268, 348;
 Медвеђа — 163, 282, 300, 522, 553, 554;
 Медетић — 94;
 Метковић (с.) — 436;
 Метлић (с.) — 436;
 Метовница — 139;
 Метохија — 346;
Шетево — 164, 222, 283, 353 355 527, 537, 557, 558;
 Мијајлица — 187;
 Мијаковац (к. 610) — 297;
 Мијоковци (с.) — 91, 98, 104;
 Милановац (с.) — 381, 411, 479 480' 496, 497, 502, 535, 588;
 Милатовац — 239, 292, 322, 411 496, 502;
 Милатовић — 538;
 Милатовица (р.) — 256;
 Милекић Гојко — 209;
 Милекићи (с.) — 582;
 Милина (с.) 439;
 Милићево Село — 538, 582;
 Милићевци — 91, 98, 104, 540, 541, 596;
 Милојевић С. Милоје — 66, 113, 155, 158, 179, 272, 333, 410;
 Милосављевић Милосав — 218, 362;
 Милошева Кула — 194;
 Милошевић Радослав — 434;
 Милошево — 138;
 Милутиновићи (с.) — 582;
 Милутовац — 304;
 Мионица (с.) 10, 38, 57, 72, 207, 245, 268, 278, 279, 543, 544;
 Мира Чифлак — 596;
 Мирковић Јагош — 482;
 Мироч — 31, 194, 505, 533, 534;
 Мисача (с.) — 260, 286, 311, 402;
 Митић Јован — 382;
 Митровић Радојица — 341;
 Митровић Стефан — 250, 351, 393, 427;
 Михаиловић Гордана — 464;
 Младеновац — 166, 255, 257, 259, 260, 263, 264, 287, 309, 310, 356, 357, 401, 433;
 Модра Стена — 161, 368, 516, 519;
 Модрица — 164, 353, 355;
 Мокра Гора — 51, 63, 86, 121, 123, 124, 125;
 Момчиловић Љуба — 299, 417;
 Моравица (р.) — 22, 23, 145, 582, 585;
 Морача Милутин — 20, 21, 54, 106, 168, 257, 262, 285, 310, 358, 466, 493;
 Мосна (с.) — 506;
 Мрзеница (с.) — 304, 307;
 Мутањ — 592;
 Мутник — 474;
 Мушићи (с.) — 268;

Н

Нађ Коста — 487;
Наупара (с.) — 353, 461;
Невада (с.) — 376, 409;
Негбина — 145;
Неготин — 80, 84, 85, 119, 138, 142, 193, 214, 336, 341, 344, 410, 446, 448, 449, 505, 507, 508, 511, 530, 535;
Негришори (с.) — 538, 582;
Недељковић Раја — 27, 29, 141, 181, 189;
Никинци — 440;
Николичево — 26;
Ниш — 13, 213, 214, 219, 366, 368, 377, 384, 385, 456, 500, 505, 525, 532, 536, 603;
Нишава (р.) — 214, 219;
Нишка Бања — 505;
Нова Варош — 33, 123, 145, 544;
Новак Ерих — 497;
Новаци — (с.) 400, 527;
Ново Корито — 456;
Ново Село — 403, 404, 416;
Нововић Мирко — 120;

О

Обилићево (с. код Крушевца) — 18, 42;
Обла Глава (к. 422) — 152;
Обреж — 330, 331;
Обреновац — 373, 489;
Овчар — 98, 99, 175, 477, 540, 562;
Овчарбања — 175;
Овчарско-Кабларска Клисура — 91, 96, 98, 99, 269, 540, 562, 565;
Одред НОП бабички — 116, 117, 235, 236, 237, 371, 377, 378, 379, 524;
Одред НОП ваљевски — 246;
Одред НОП врањски — 322, 324, 371;
Одред НОП фрњојабланички — 322, 324, 371, 385;
Одред НОП зајечарски — 446;
Одред НОП ибарски — 385, 520, 537, 602;
Одред НОП јастребачки — 322, 324, 385;
Одред НОП књажевачки — 446;
Одред НОП космајски — 218, 220, 260, 261, 262, 357, 548;
Одред НОП лесковачки — 322, 324, 385, 599, 602, 604;
Одред НОП масурички — 371, 387, 388;

Одред НОП мачвански — 250;
Одред НОП неготински — 446;
Одред НОП оруглички — 371;
Одред НОП пиротски — 371;
Одред НОП подгорачки — 446;
Одред НОП посавски — 246;
Одред НОП пчињски — 371;
Одред НОП пусторечки — 322, 324, 371, 605;
Одред НОП расински — 322, 324, 385;
Одред НОП сврљишки — 446;
Одред НОП топлички — 517;
Одред НОП ужички — 246, 270, 548;
Одред НОП царибродски — 371;
Одред НОП чачански — 246, 270;
Одред НОП шумадиски — 218;
Околишта (код Јелове Горе) — 206;
Округлица — 555;
Омашница — 300, 555;
Опанак (с.) — 241, 242;
Оперативни штаб за Косово и Метохију — 361;
Опленац — 288;
Орашац — 260, 266, 309, 435, 468;
Орид (с.) — 458;
Орловац — 128;
Орљујак — 174;
Оршава — 87;
Осаница — 480;
Осечина — 219;
Оснић — 139;
Осоје — 272, 435;
Осојница — 122;
Осоница (с.) — 581;
Остатовица — 161;
Отањ — 88, 98, 211, 212;
Оцоколић Синиша — 337;
Оштриковац — 279, 396;

П

Падеж (с.) — 164, 282, 306, 520, 553, 554;
Паковраће (с.) — 175, 539;
Паланка — 166, 259, 357; •
Палилула (с.) — 447;
Паљевина — 307;
Пантелић Милојица — 121;
Параћин — 456, 513;
Парац (брдо) — 271, 589;
Парлог — 164, 461, 527;
Парцане — 222, 282, 520;
Пасјак — 282, 299, 300, 355, 525, 501, 555;
Паун Бара — 463;

- Пејовић Љубомир — 339;
 Пепељевац (с. код Крушевца) — 18, 43, 48, 74, 550;
 Перичин Марко-Камењар — 79; 95, 314, 318, 332, 361, 404, 408, 440, 442, 473, 476;
 Перовић Веселин-Труша — 93, 213, 274;
 Перућица Новак — 115, 479, 576;
 Петка (с.) — 279, 398;
 Петковица (с.) — 407;
 Петловача — 404;
 Петричевић Бранко — 25, 97, 100, 135, 270;
 Петровац на Млави — 321, 333, 334, 344, 410, 412, 497, 498, 502, 527;
 Петровић Драгослав — 121, 503;
 Петровић Раде — 137;
 Петровић Радован — 138;
 Пецка — 171;
 Печењевце — 187, 188, 275, 384, 504, 507, 598, 599, 600;
 Пирот — 77, 161, 213, 220, 365, 371, 506;
 Писарево Брдо — 305;
 Плавна — 193, 194, 294, 504, 519, 520, 529;
 Планиница (с.) — 8, 429;
 Платичево (с.) — 440;
 Пљевља — 454;
 Повлен — 268;
 Пожаревац — 238, 321, 345;
 Пожега — види Ужичка Пожега;
 Полумир (ж. ст.) 61;
 Поникве — 547;
 Пониковица (с. код Ужица) — 109, 575;
 Попадија (с.) — 533;
 Поповић Војо — 500;
 Поповић Јеврем — 217;
 Поповић А. Коча — 8, 87, 218, 221, 362;
 Поповић Петар — 347;
 Поповић Раде — 415, 452, 501;
 Поповић Ј. Томица — 390, 486;
 Поповица (с.) — 67, 83;
 Поречка Река — 67, 504, 534;
 Посавина — 297, 372;
 Поткрање (с.) — 514;
 Потој Чука — 411;
 Поћута (с.) — 130;
 Поџерина — 391, 405, 437, 438, 458, 487;
 Поџерски Причиновић — 474;
 Прањани (с.) — 245, 268, 269, 589;
 Прахово — 68, 84, 138, 341, 448;
 Предејане — 275, 277, 504, 602;
 Прекопчелица — 501;
 Прељина — 372, 444, 543, 546, 568, 588, 592;
 Преседа — 94;
 Пресека — 255, 264, 285, 310, 357, 435, 463, 464, 467, 549;
 Прешево — 483;
 Прибој — 63, 246, 597;
 Пријановићи (с.) — 210, 546;
 Пријевор (с.) — 547, 574;
 Приједор — 9;
 Пријепоље — 241, 453, 454, 481;
 Прилике — 22, 202;
 Приморац Рудолф — 506;
 Причевић — 348, 544;
 Причиновић — 458;
 Прњавор — 375, 404, 416;
 Прокоп — 352;
 Прокупље — 197, 219, 414, 452;
 Пузалька — 352;
 Пуковац (с.) — 187, 190, 277, 511, 597, 601;
 Пухово — 96, 99;
 Пушкаревац — 290;
 Пчиња (р.) — 219;
 Пшаник (с.) — 538, 581;

Р

- Равна (с.) — 514;
 Равна Гора — 8, 11, 12, 219, 269, 429, 542;
 Равна Дубрава — 116, 161, 377, 445, 528;
 Равна Стена — 332;
 Равно Шлеме — 592;
 Радовић — 208, 209;
 Радовановић Блажа — 322, 338,
 Радоваиовић Миливоје — 93, 274, 477;
 Радовић Радован — 19, 303;
 Радојчић **Сава**-Феђа — 50, 201, 457;
 Радујевац — 68;
 Ражана (с.) — 207;
 Ражань — 213, 505, 533;
 Разбојна (с.) — 399, 413, 452;
 Ракић Драган — 58;
 Раковић Предраг — 264, 593;
 Расадник — 395;
 Расина (р.) — 46, 355, 400, 413, 505, 550, 556;
 Распоповић Ш. Миро — 44, 462;
 Ратаје (с.) — 165;
 Рауш Стево — 23, 169, 226, 434, 468;
 Рача — 217;
 Рачић Драгослав — 79;
 Рашка — 174, 538;

- Рштина — 13», 140, 141, 185, 449, 514;
Ребула Едуард — 361, 408, 473, 476;
Речице (с.) — 583;
Ржаник — 589;
Рибаре (с.) — 334, 411, 412;
Рибари (с.) — 404;
Рибник — 300;
Риђевштица (с.) — 525;
Риљац (с.) — 163;
Ристино Гувно — 400, 527, 557;
Ристић Ј. Војислав — 192;
Роган Јово — 267;
Рогачица — 130, 245, 268;
Рогојевац — 178;
Родић Стојан — 434;
Рожанство — 145;
Рожањ — 546, 596;
Ромац Пашко — 95, 132, 235, 291, 314, 318, 361, 408, 473, 476;
Руда Вуква — 245;
Руда Глав. (к. 601) — 271, 273, 409, 543, 588;
Рударе (с. код Лесковца) — 602;
Рудна Глава — 120, 194, 195, 295, 344;
Рудник — 88, 91, 103, 104, 136, 150, 153, 154, 177, 178, 220, 245, 252, 254, 258, 272, 273, 284, 309, 356, 401, 464, 465, 467, 478, 516, 540, 541, 542, 544, 585, 587, 588, 589, 592, 595, 596;
Руњани — 316;
Рупељево — 206, 427;
- С
- Сава (р.) — 297;
Савин Лакат — 481;
Савића Брдо — 94;
Салаш (с. код Неготина) — 83, 138, 139, 140, 142, 185, 341, 342, 449, 450, 494, 508, 511, 513, 514, 531, 532;
Салаша (с. код Рудника) — 478;
Салековац (к. 310) — 164, 306, 307;
Саставци (с.) — 456;
Св. Тројица (манастрф) — 175;
Свође — 161, 213, 368, 377, 515, 516, 517, 519, 525, 528;
Свраћковци — 375;
Сврачково (с.) — 538;
Сврљиг — 340, 446, 447, 456, 515, 534;
Себечевац — 352, 537, 558;
Севојно (с.) — 428;
Седлари — 544;
Сеземче — 557;
Сековиште — 288;
Секулић В. Војо — 480;
Секулић Радоје — 129, 228, 289;
Селачка (с.) — 536;
Селичевица (пл.) — 275;
Селиште — 180, 239, 292, 293, 502;
Семедраж — 595;
Сеново Брдо — 94, 95;
Сиге (с. код Жагубице) — 380, 479, 496, 502, 527;
Сиколе — 83, 341;
Симурдић Петар — 108, 169, 227, 434, 468;
Синошевић — 459;
Ситарнице — 127, 130;
Сјеница — 33;
Скопље — 482;
Скорице (с.) — 513;
Скрапеж (р.) — 211, 212, 584;
Славковица — 542;
Слатина — 391;
Слепчевић — 441;
Слишане (с.) — 414;
Словац — 38, 57, 72, 88, 98, 103, 154, 208, 209, 245, 278, 279, 280, 373, 396, 397, 430, 543;
Смајовић Васо — 371;
Смиловац — 456, 530;
Совљак — 546;
Согић Сава-Куса — 441;
Сокобања — 219, 505;
Соколица (код Приједора) — 241, 242, 453;
Соколска Планина — 234, 248;
Сопот — 548;
Сосрекета (брдо) — 180;
Софијанић Ратко — 119, 237, 380, 445;
Спасовина — 592;
Срдић Марко — 129, 228, 289;
Средње Брдо — 210, 211, 212, 213, 283;
Срезејевци (с.) — 578;
Срем — 405, 458;
Сријетежи (код Пријепоља) — 241, 242;
Срње (с.) — 222, 306, 553;
Срчаник — 273;
Сталаћ — 13, 14, 46, 92, 101, 164, 219, 251, 252, 253, 327, 354, 355, 507, 526, 550, 553, 556;
Стамболић Милета — 340;
Станисављевић Бора — 26, 448;
Станић Драган — 177;
Станишић Милија — 390, 486;
Станишић Михајло — 347;
Стара Њива (к. 360) — 164, 304, 305, 307, 553;

Степање — 279;
 Степојевац — 279;
 Степош (Г. и Д.) — 74, 164, 222, 283,
 300, 355, 400, 530, 557, 558;
 Стефановић Срета — 197;
 Стојановић Светислав — 340;
 Стојановићи — 95;
 Столице (код Крупња) — 229, 230,
 233, 247, 248, 249, 250, 296, 297, 298,
 391, 438;
 Стопања (с.) — 164, 253, 300, 526,
 556, 559, 603, 604;
 Страгари (с.) — 586, 596;
 Стражевица (к. 511) — 273, 477, 590;
 Стрмово — 279;
 Струганик (с.) — 8;
 Струњаш Јосиф — 242, 454;
 Стубо — 76;
 Ступањ — 556;
 Субјел — 268;
 Суботић Вукашин — 25, 100, 135,
 270, 575;
 Суботић Лазар-Мате — 347;
 Суботић Милка — 339;
 Сува Планина — 213;
 Суваја — 400;
 Суво Рудиште — 432;
 Суворобор — 11, 220, 544;
 Суводол — 412, 496, 498, 530;
 Сугубина — 522, 554;
 Суково (с.) — 371;
 Суповац (с.) — 14;
 Сурдулица — 9, 219, 483;

Т

Табановићи (с.) — 577, 578;
 Таково — 272, 542;
 Таковска Глав. — 589, 592;
 Тања М. Милан — 265, 287;
 Тара (пл.) — 246;
 Татарца Светислав — 27, 29, 144,
 181, 182, 240;
 Татинац (с.) — 110;
 Ташти Поље — 156;
 Тврдићи — 547, 575;
 Текериш — 391, 438;
 Текија — 50, 551;
 Темишвар — 323;
 Тетребуша — 592;
 Тијање — 96, 99;
 Тимок — 214;
 Тоболац — 300;
 Тодоровић Мијалко-Плави — 247,
 364, 487;
 Томањ — 234;
 Томашевић Мирко — 433;

Томашевићи (с.) — 538, 582;
 Тометино Поље — 268-
 Топла — 140;
 Топола — 103, 150, 166, 177, 225, 227,
 254, 255, 257, 259, 263, 266, 287, 288,
 308, 309, 356, 357, 363, 373, 401, 433,
 464, 544, 586, 587, 588;
 Тополница (с.) — 294;
 Топоница — 302;
 Трбушани — 564;
 Трговиште (с.) — 456;
 Тресибаба — 515, 533, 536;
 Трешњевица (Г. и Д.) — 254, 309,
 464, 467, 468, 543, 548, 587;
 Трешњица — 428, 549, 578;
 Трифуновићи (с.) — 541, 585;
 Трмчаре (с.) — 557;
 Трнавци — 400;
 Трпеза — 524;
 Трстеник — 101, 162, 163, 197, 198,
 223, 224, 251, 252, 253, 300, 327, 556;
 Трубарско — 92, 507, 551;
 Тубравић — 76, 131;
 Тулеж (с.) — 353, 461, 525;
 Турековац — 599;
 Турски Гроб — 249;
 Турско Брдо — 376;
 Тучково — 576;

Ђ

Ђаловић Миле — 192, 277, 326, 386,
 415;
 Ђејван Идриз — 177;
 Ђетениште — 331, 358;
 Ђићевац — 513;
 Ђургуз Милутин — 434;
 Ђурчић Живојин-Срђа — 347;

У

Уб — 278, 279, 430, 465, 489, 490, 543,
 544, 545, 546;
 Ужице — 33, 51, 88, 107, 109, 110,
 111, 128, 145, 212, 233, 245, 246, 258,
 267, 268, 269, 394, 465, 538, 539, 544,
 561, 575, 584;
 Ужичка Пожега — 33, 51, 63, 88, 91,
 93, 96, 98, 107, 111, 112, 114, 115,
 145, 150, 156, 157, 158, 205, 206,
 210, 211, 212, 246, 258, 269, 428,
 4Х7, 538, 539, 540, 546, 578, 582,
 583, 585;
 Урошевић Средоје — 14, 44, 45, 47,
 92, 165, 198, 199, 223, 252, 254, 328,
 354, 400, 461;
 Утјешановић Стева — 393;
 Ушће — 61, 489;

Х

Хајдучки Бор — 122;
Ханжек Иван —• 433;
Хацимуртезић Халил — 482;
Хисар (брдо код Лесковца) — 189,
276, 522, 596, 601;
Хомољске Планине —• 238;
Хорватић Валентин — 380, 445;

Ц

Царево Село — 213;
Цариброд — 77;
Цер (пл.) — 244, 268, 312, 348, 359,
372, 403, 405, 416, 436, 437, 469, 474,
487, 489, 548;
Церјак — 305;
Церје — види Велико Церје;
Церова — 283;
Церовић Јован — 10;
Церовић Комнен —• 145;
Церово — 590;
Циганско Гробље —• 344;
Цикота -(с.) — 312, 348;
Црвена стена — 525, 528;
Црквица — 288;
Црквиште — 94, 302;
Црна Бара — 244;
Црнајка — 85, 142, 194;
Црни Врх — 273;

Ч

Чађавац — 305;
Чајетина — 246, 258, 544;
Чалма — 302;
Чачак — 33, 63, 91, 96, 98, 99, 150,
154, 156, 177, 178, 267, 268, 269,
273, 332, 442, 443, 444, 465, 539,
540, 542, 545, 546, 563, 577, 578,
581, 582, 585, 586, 587, 589, 592, 596;
Челице (с.) — 70;
Честобродица (с.) — 583;
Чикер — 555;

Читлук — 101, 164, 300;
Чокешина — 393, 404, 406;
Чукара — 269;

Ш

Шабац — 244, 248, 268, 296, 314, 315,
330, 372, 391, 392, 393, 405, 407,
408, 415, 437, 438, 439, 440, 441,
458, 465, 469, 470, 474, 487;
Шавија Илија — 434;
Шаврани (с.) — 400, 528, 530, 557,
558;
Шарани — 477;
Шарган — 147;
Шаторња (Г. и Д.) — 227, 245, 255,
309, 356, 433, 434, 463, 467, 468,
516, 544, 547, 586, 589, 591;
Шашиловац (с.) — 305, 306;
Шева Милан — 339;
Шетка (с.) — 514;
Шијан Милан — 209;
Шиљегарник (к. 501) — 551;
Шиљеговић Милош —• 230, 312, 437,
439;
Шишатовић (к. 1231) — 125, 147,
148;
Шишовићи (с.) — 585;
Шкрбовић Бошко — 71, 123, 126,
149, 242, 454'
Шљивар (с.) -1 26, 139, 455, 456;
Шљивова —• 229;
Шор — 330, 416, 417;
Шошкић Видо — 44, 224, 462;
Штаб оперативне групе дивизија
— 19, 33, 59, 88, 103, 11, 136, 150,
156, 196, 201, 563, 581;
Штипино (с.) —• 456;
Штитари —• 400, 440;
Штрпци — 86;
Штубик — 85, 119, 294, 344, 529,
530, 535"
Шћекић Владо — 73, 281, 374, 491;
Шутце (с.) — 152, 153;
Шушеока (с.) — 209;

Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 11 септембра 1944 год. штабовима бригада и командама јединица за размештај на просторији: Буковче — Видровац — Дупљане	28
Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 11 септембра 1944 год. штабовима бригада за ослобођеше Доњег Милановца	30
Заповест Штаба Оперативне групе дивизија од 12 септембра 1944 год. штабовима Пете, Седамнаесте и Двадесет прве НОУ дивизије за напад на Ужице и Пожегу и затварање праваца према Чачку, Сјеници и Новој Вароши	33
Извештај Штаба Тринаестог корпуса НОВЈ од 12 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о дејствима Двадесет друге и Двадесет четврте НО дивизије	36
Радиограмско наређење Штаба Прве пролетерске дивизије од 12 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на Словац	38
Извештај Штаба Тринаесте пролетерске бригаде од 12 септембра 1944 год. Штабу Прве пролетерске дивизије о распореду батаљона	40
Извештај Штаба Осме црногорске ударне бригаде од 12 септембра 1944 год. Штабу Прве пролетерске дивизије о распореду Бригаде	41
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 12 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о нападу на Крушевац	42
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 12 септембра 1944 год. Штабу Четврте пролетерске бригаде за напад на четничке снаге јужно од Крушевца	45
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 12 септембра 1944 год. штабовима Четврте пролетерске и Треће српске ударне бригаде за напад на немачке колоне на комуникацијама: Крушевац — Краљево и Крушевац — Сталаћ	46
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде од 12 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о борби против четника и недићеваца на сектору Вучак — Пепељевац — Мачковац	48
Извештај Штаба Треће српске ударне бригаде од 12 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о распореду Бригаде и нападу на Житковац и Корман	49
Заповест Штаба Пете НОУ дивизије од 12 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на Ужице	51
Наређење Штаба Друге пролетерске бригаде Шесте пролетерске дивизије од 12 септембра 1944 год. штабовима батаљона и командама чета за спречавање продора непријатеља из Ваљева	57
Извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 12 септембра 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о борбама од 1 до 10 септембра	59
Заповест Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 12 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на Ужичку Пожегу	63
Извештај Двадесет пете НО дивизије од 12 септембра 1944 год. заменику команданта Главног штаба НОВ и ПО Србије о нападу на Доњи Милановац и ситуацији на сектору Дивизије	67

	Страна
Извештај штаба Треће санџачке ударне бригаде од 12 септембра 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије о борби с Немцима на положају Челице — Бистрица — — —	70
Наређење Штаба Прве пролетерске дивизије од 12 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на Ваљево — —	72
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде од 13 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о борбама против четника, Немаца и недићеваца на линији Д. Степош — Касапинац — Ждрепчевица — — — — —	74
Извештај Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 13 септембра 1944 год. Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ о борби против четника јужно од Ваљева — — — — —	76
Заповест Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 13 септембра 1944 год. штабовима бригада за рушење комуникације Ваљево — Лозница — — — — —	77
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 13 септембра 1944 год. штабовима бригада за размештај јединица и рушење комуникације Зајечар — Неготин — — — — —	80
Наређење Штаба Двадесет пете НОУ дивизије од 13 септембра 1944 год. штабовима бригада за рушење комуникација Неготин — Мајданпек и Клокочевац — Доњи Милановац	84
Радиограмски извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 13 септембра 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПОЈ о борбама против Немаца и четника на сектору Мокра Гора — Вардиште — Штрпци — — — — —	86
Радиограмски извештај Главног штаба НОВ и ПО Србије од 14 септембра 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПОЈ о повезивању са јединицама Црвене армије и о ситуацији на подручју Кјрушевца — — — — —	87
Заповест Штаба Оперативне групе дивизија од 14 септембра 1944 год. штабовима Пете, Седамнаесте и Двадесет прве НОУ дивизије за марш у правцу Аранђеловца и разбијање четничких јединица — — — — —	88
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 14 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о борбама против Немаца, недићеваца и четника на прилазима Крушевца — — — — —	92
Извештај Штаба Друге пролетерске бригаде од 14 септембра 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о нападу на Ужичку Пожегу — — — — —	93
Наређење Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 14 септембра 1944 год. штабовима бригада за чишћење Медведника од непријатељских јединица — — — — —	94
Наређење Штаба Седамнаесте НОУ дивизије од 14 септембра 1944 год. Штабу Друге крајишке бригаде да овлада Овчарско-Кабларском Клисуром ради обезбеђења прелаза преко комуникације Чачак — Ужице — — — — —	96
Заповест Штаба Седамнаесте НОУ дивизије од 14 септембра 1944 год. штабовима бригада за покрет у правцу Горњег Милановца — — — — —	^
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде од 16 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о четничким снагама у околини Крушевца — — — — —	
Извештај Штаба Треће српске ударне бригаде од 15 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о борби са четницима код с. Гаглова (Крушевац) — — — — —	

	Страна
Заповест Штаба Пете НОУ дивизије од 15 септембра 1944 год. штабовима бригада за марш у правцу Аранђеловца — —	103
Извештај Штаба Прве крајишке ударне бригаде од 15 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о борбама од 11 до 15 септембра — — • — — — — — — — — — —	107
Извештај Штаба Четврте крајишке ударне бригаде од 15 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о нападу на Ужице — — — — — — — — — — — — — — — —	109
Извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 15 септембра 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о нападу на Пожегу — — — — — — — — — — — — — — — —	XII
Извештај Штаба Пете српске ударне бригаде од 15 септембра 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о покрету и борбама бригаде од 12 до 15 септембра 1944 године — — •	113
Наређење Штаба Двадесет друге НОУ дивизије од 15 септембра 1944 год. штабовима Десете и Дванаесте НОУ бригаде, Бабичком одреду и Команди батерије дивизије за напад на Власотинце — — — • — — — — — — — — — —	116
Наређење Штаба Двадесет Пете НОУ дивизије од 15 септембра 1944 год. штабовима бригада за затварање праваца од Г. Милановца, Неготина и Бора • — — — — — — — — — —	119
Извештај Штаба Треће санџачке ударне бригаде од 15 септембра 1944 год. Штабу Тридесет Седме НОУ дивизије о борби с Немцима код Мокре Горе — — • — — — — —	121
Извештај Штаба Треће санџачке ударне бригаде од 15 септембра 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије о борби с Немцима на положају Мокра Гора — М. Виогор — Брезовица — — — — — — — — — — • — — — — — — — —	124
Наређење Штаба Дванаестог корпуса НОВЈ од 16 септембра 1944 год. штабовима Шеснаесте и Тридесет шесте НОУ дивизије за садејство јединицама Првог пролетерског корпуса НОВЈ — — — — — — — — — — — — — — — —	126
Извештај Штаба Десете крајишке ударне бригаде од 16 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о нападу на Ужице — — — — — — — — — — — — — — — —	128
Заповест Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 16 септембра 1944 год. штабовима бригада за рушење комуникација Ваљево — Лозница, Ваљево — • Поћута и садејство јединицама Првог пролетерског корпуса НОВЈ — — — — — — — — — — — — — — — —	130
Заповест Штаба Седмаесте НОУ дивизије од 16 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на Горњи Милановац — — — — — — — — — — — — — — — — • — — — — —	133
Наређење Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 16 септембра 1944 год. штабовима бригада за марш у правцу Рудника —	136
Извештај Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 16 септембра 1944 год. начелнику Оперативног одељења Главног штаба НОВ и ПО Србије и команданту Четрнаестог корпуса НОВЈ о борбама Дивизије против Немаца и четника на просторији између Зајечара, Бора и Неготина —	138
Заповест Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 16 септембра 1944 год. штабовима бригада и командама јединица за размештај на просторији Горњани — Глоговица и рушење комуникација Салаш — Неготин и Доња Бела Река — Црњајка —	142

Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 18 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на немачке колоне на комуникацијама Неготин — Доши Милановац и Клокочевац — Мајданпек — — — — —	193
Обавештење Штаба Оперативне групе дивизија од 19 септембра 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије о ослобођењу Горњег Милановца — — — — —	196
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 19 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о борбама Дивизије од 1 до 15 септембра — — — — —	196
Обавештење Штаба Друге пролетерске дивизије од 19 септембра 1944 год. штабовима бригада о борбама против Немаца и четника у околини Крушевца — — — — —	199
Извештај Штаба Треће српске ударне бригаде од 19 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о распореду јединица — — — — —	200
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 19 септембра 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о борбама од 9 до 18 септембра — — — — —	201
Извештај Штаба Треће пролетерске бригаде од 19 септембра 1944 год. Штабу Шесте пролетерске дивизије о борбама од 5 до 18 септембра — — — — —	205
Извештај Штаба Друге пролетерске бригаде од 19 септембра 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о нападу на Пожегу — — — — —	210
Извештај Главног штаба НОВ и ПО Србије од септембра 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПОЈ о ситуацији у Србији — — — — —	211
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 20 септембра 1944 год. Штабу Двадесет четврте НО дивизије за рушење комуникација и појачане нападе на немачке јединице — — — — —	21
Наређење Главног штаба НОВ и ПС Србије од 20 септембра 1944 год. штабовима Друге шумадиске бригаде, Космајског и Шукрадиског НОП одреда, да се повежу и одржавају везу са штабом Првог пролетерског корпуса НОВЈ — — — — —	218
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 20 септембра 1944 год. штабовима Четврте пролетерске, Треће и Шесте српске бригаде за разбијање четника на линији Парцане — Љубава — Срње — — — — —	222
Извештај Штаба Шесте српске ударне бригаде од 20 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о заробљавању четника између Крушевца и Трстеника — — — — —	224
Извештај Штаба Прве крајишке ударне бригаде од 20 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о нападу на Аранђеловац — — — — —	225
Извештај Штаба Десете крајишке ударне бригаде од 20 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о борбама против Немаца и четника на сектору Венчац — Топола — — — — —	227
Извештај Штаба Једанаесте НОУ дивизије од 20 септембра 1944 год. Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ о борбама против четника и недићеваца код Крупња и Малог Зворника — — — — —	229
Заповест Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 20 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на Крупањ — — — — —	233
Наређење Штаба Двадесет друге НО дивизије од 20 септембра 1944 год. штабовима Десете и Дванаесте српске бригаде и Бабичког НОП одреда за напад на Власотинце — — — — —	235

1	Страна
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 20 септембра 1944 год. штабовима бригада за рушење комуникација и спречавање повлачења немачким јединицама у правцу Пожаревца и Мајданпека — — — — —	238
Извештај Штаба Пете санџачке ударне бригаде од 20 септембра 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије о борби за ослобођење Пријепоља — — — — —	241
Наређење Штаба Првог пролетерског корпуса НОВЈ од 21 септембра 1944 год. штабовима Дванаестог корпуса, Прве и Шесте пролетерске, Пете, Седамнаесте, Двадесет прве и Тридесет седме НОУ дивизије да чисте терен од непријатељских јединица на правцима свога наступања — —	243
Наређење Штаба Дванаестог корпуса НОВЈ од 21 септембра 1944 год. штабовима дивизија за чишћење десне обале Дрине и продирање у правцу Мачве — — — — —	247
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 21 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о нападу на четнике на просторији Трстеник — Крушевац — — —	251
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 21 септембра 1944 год. штабовима бригада за пребацивање на десну обалу Западне Мораве и напад на комуникацију Трстеник — Сталаћ — Житковац — — — — —	252
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 21 септембра 1944 год. Штабу Првог пролетерског корпуса НОВЈ о борбама за ослобођење Аранђеловца — — — — —	254
Наређење Штаба Пете НОУ дивизије од 21 септембра 1944 год. штабовима бригада за дејство на правцима њиховог наступања — — — — —	258
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 21 септембра 1944 год. Штабу Првог пролетерског корпуса НОВЈ о формирању Команде места у Аранђеловцу и успостављању везе са Космајским НОП одредом — — — — —	261
Извештај Штаба Четврте крајишке ударне бригаде од 21 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о резултатима борбе 19 и 20 септембра 1944 године — — — — —	263
Извештај Штаба Двадесет прве српске бригаде од 21 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о борбама Бригаде 19 и 20 септембра — — — — —	266
Заповест Штаба Седамнаесте НОУ дивизије од 21 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на Косјериће и рушење комуникације Ужице — Чачак — — — — —	267
Извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 21 септембра 1944 год. Штабу Првог пролетерског корпуса НОВЈ о борбама око Горњег Милановца — — — — —	273
Извештај Штаба Друге пролетерске бригаде од 21 септембра 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о распореду јединица и ситуацији око Горњег Милановца — — —	273
Извештај Штаба Двадесет четврте НОУ дивизије од 21 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије и Тринаестом корпусу НОВЈ о распореду, јачини и нумерацији непријатељских снага и о нападу Дивизије на Лесковац — —	271*
Наређење Штаба Прве пролетерске дивизије од 22 септембра 1944 год. штабовима бригада за продирање у правцу Уба и успостављање органа народне власти у ослобођеним местима — — — — —	

Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде од 22 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о борбама против четника, недићеваца и Немаца на сектору Крушевца — — — — —	282
Наређење Штаба Пете НОУ дивизије од 22 септембра 1944 год. штабовима бригада за спречавање продора немачких јединица из Рудника у правцу Лазареваца и Аранђеловца — — — — —	284
Извештај Штаба Четврте крајишке ударне бригаде од 22 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о распореду Бригаде — — — — —	286
Извештај Штаба Десете крајишке ударне бригаде од 22 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о борбама против немачких јединица на комуникацији Топола — Младеновац — — — — —	287
Заповест Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 22 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на рудник Зајачу и наступање у правцу Ковиљаче и Лознице — — — — —	289
Извештај Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 22 септембра 1944 год. Штабу Четрнаестог корпуса НОВЈ о резултатима борбе против четника и Немаца на просторији Бор — Жагубица — — — — —	292
Извештај Штаба Двадесет пете НОУ дивизије од 22 септембра 1944 год. Штабу Четрнаестог корпуса НОВЈ о борбама против Немаца на комуникацији Штубик — Плавна — Клокочевац — Доњи Милановац — — — — —	294
Заповест Штаба Тридесет шесте НОУ дивизије од 22 септембра 1944 год. штабовима бригада да разбију непријатељске јединице на правцу свога наступања — — — — —	296
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде од 23 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о борбама против четника и Немаца око Крушевца у времену од 17 до 22 септембра — — — — —	299
Извештај Штаба Треће српске ударне бригаде од 23 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о борбама против четника око Крушевца од 18 до 22 септембра — — — — —	304
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 23 септембра 1944 год. Штабу Првог пролетерског корпуса НОВЈ о борбама против Немаца и четника на просторији Аранђеловац — Топола — Рудник — — — — —	308
Извештај Штаба Четврте крајишке ударне бригаде од 23 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о борби против Немаца код Аранђеловца — — — — —	310
Наређење Штаба Једанаесте НОУ дивизије од 23 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на четнике на просторији Завлака — Цер — — — — —	312
Извештај Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 23 септембра 1944 год. Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ о разбијању четничких бригада код Зајаче — — — — —	313
Заповест Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 23 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на Лозницу — — — — —	315
Извештај Штаба Четврте српске ударне бригаде од 23 септембра 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о борби против четника код Враћевшнице и Липовца на друму Крагујевац — Доњи Милановац — — — — —	319

	Страна
Извештај Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 23 септембра 1944 год. Штабу Четрнаестог корпуса НОВЈ о борбама против Немаца и четника на комуникацији Бор — Жагубица	321
Наређење Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 23 септембра 1944 год. штабовима Врањског, Лесковачког, Горњо-јабланичког, Пусторечког, Јастребачког и Расинског НОП одреда да дејствују против непријатеља на својим секторима	322
Заповест Штаба Друге пролетерске дивизије од 24 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на железничку пругу Трстеник — Сталаћ	327
Извештај Штаба Треће српске ударне бригаде од 24 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о нападу на Ђунис	329
Наређење Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 24 септембра 1944 год. штабовима бригада за разбијање четничких снага на простору с. Добрић — Иверак Пл.	330
Наређење Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 24 септембра 1944 год. Штабу Пете српске ударне бригаде за разбијање четника на простору Бело Поље — Коњуша — Враћевшница	332
Наређење Штаба Двадесет Треће НОУ дивизије од 24 септембра 1944 год. штабовима бригада и команда јединица за напад на немачке колоне на комуникацији Бор — Жагубица — Петровац	333
Извештај Штаба Девете српске ударне бригаде од 24 септембра 1944 год. Штабу Двадесет треће НОУ дивизије о борбама Бригаде од 1 до 15 септембра	336
Наређење Штаба Двадесет пете НО дивизије од 24 септембра 1944 год. штабовима бригада за спречавање продора немачких јединица према Мајданпеку и разбијање четника на простору Кучева	344
Извештај Оперативног штаба за Косово и Метохију од 25 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о ситуацији на Косову и Метохији	346
Наређење Штаба Дванаестог корпуса НОВЈ од 25 септембра 1944 год. штабовима дивизија за уништење четника на просторији Лешница — Цер — Иверак	348
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 25 септембра 1944 год. штабовима бригада за разбијање четника око Александровца	352
Извештај Штаба Треће српске ударне бригаде од 25 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о нападу на комуникацију Крушевац — Сталаћ	354
Наређење Штаба Пете НОУ дивизије од 25 септембра 1944 год. штабовима бригада за постављање заседа на комуникацијама Рудник — Топола и Топола — Младеновц — Београд	355
Заповест Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 25 септембра 1944 год. штабовима бригада за разбијање четника на сектору Цера	355
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 26 септембра 1944 год. Оперативном штабу за Косово и Метохију да појача политичку и војну активност у овој Области	361

	Страна
Наређење Штаба Првог пролетерског корпуса НОВЈ од 26 септембра 1944 год. штабовима Дванаестог корпуса НОВЈ, Прве и Шесте пролетерске дивизије за продор у Мачву —	363
Извештај Штаба Тринаестог корпуса НОВЈ од 26 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о распореду и дејству својих дивизија — — — — —	365
Наређење Штаба Прве пролетерске дивизије од 26 септембра 1944 год. штабовима бригада за затварање правца према Шапцу и наступање у правцу Обреновца — — — — —	372
Извештај Штаба Пете српске НОУ бригаде од 26 септембра 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о борби против Немаца и четника код с. Враћевшнице — — — — —	375
Наређење Штаба Двадесет друге НОУ дивизије од 26 септембра 1944 год. штабовима бригада и Бабичког НОП одреда за напад на Власотинце — — — — —	377
Извештај Штаба Четрнаесте српске ударне бригаде од 26 септембра 1944 год. Штабу Двадесет треће НОУ дивизије о борби против четника у с. Сигама код Жагубице — — — — —	380
Извештај Штаба Двадесет четврте НОУ дивизије од 26 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије и Штабу Тринаестог корпуса НОВЈ о распореду и бројном стању непријатељских јединица у Лесковцу и околини и о борбама Дивизије од 22 до 25 септембра — — — — —	383
Заповест Штаба Четрдесет шесте НОУ дивизије од 26 септембра 1944 год. штабовима бригада и Масуричког НОП одреда за напад на Бело Поље код Сурдулице — — — — —	387
Наређење Штаба Дванаестог корпуса НОВЈ од 27 септембра 1944 год. штабовима дивизија за ослобођење Мачве и Поцерине — — — — —	391
Оперативни извештај Штаба Тринаесте пролетерске бригаде од 27 септембра 1944 год. Штабу Прве пролетерске дивизије борбама од 1 до 26 септембра — — — — —	394
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 27 септембра 1944 год. штабовима Треће српске ударне бригаде, Првог и Петог батаљона Четврте пролетерске бригаде за напад на четнике — — — — —	399
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 27 септембра 1944 год. Штабу Првог пролетерског корпуса НОВЈ о распореду и дејству својих јединица од 22 до 26 септембра — — — — —	401
Извештај Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 27 септембра 1944 год. Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ о разбијању четника на сектору Ново Село — Лешница — Видојевица — Цер — — — — —	403
Наређење Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 27 септембра 1944 год. штабовима бригада за чишћење Мачве и успостављање везе са Сремом — — — — —	405
Наређење Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 27 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на немачке колоне код Горњег Милановца — — — — —	409
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 27 септембра 1944 год. штабовима бригада за рушење комуникације Бор — Жагубица — Петровац у циљу епречавања повлачења немачких јединица за Београд — — — — —	410

1	Страна
Наређење Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 27 септембра 1944 год. штабовима бригада за пребацивање на сектор Разбојна — Брус у циљу садејства јединицама Друге пролетерске дивизије — — — — —	413
Наређење Штаба Тридесет шесте НОУ дивизије од 27 септембра 1944 год. штабовима бригада за контролисање р. Дрине од Ковиљаче до Бадовинаца и рушење пруге и друма Лозница — Шабац — — — — —	415
Наређење Штаба Дванаестог корпуса НОВЈ од 28 септембра 1944 год. штабовима дивизија за ликвидирање окупаторске власти на ослобођеној територији и успостављање народне власти — — — — —	418
Оперативни извештај Штаба Треће пролетерске бригаде Прве пролетерске дивизије од 28 септембра 1944 год. о борбама од 1 до 28 септембра — — — — —	427
Извештај Штаба Треће српске ударне бригаде од 28 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о борбама против четника југозападно од Крушевца — — — — —	432
Извештај Штаба Прве крајишке ударне бригаде од 28 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о нападу на Венчац, с. Бању и Г. и Д. Шаторњу — — — — —	433
Извештај Штаба Четврте крајишке ударне бригаде од 28 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о борби против Немаца на положају Пресека — Осоје, северно од Аранђеловца — — — — —	435
Извештај штаба Једанаесте НОУ дивизије од 28 септембра 1944 год. Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ о разбијању четника у Матковићу и Метлићу — — — — —	436
Наређење Штаба Једанаесте НОУ дивизије од 28 септембра 1944 год. штабовима Пете крајишке (Козарачке) и Дванаесте крајишке ударне бригаде за блокаду Шапца и контролисање северних падина Цера — — — — —	437
Извештај Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 28 септембра 1944 год. Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ о борби на железничкој станици Дубље — — — — —	440
Извештај Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 28 септембра 1944 год. Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ о јачини и нумерацији непријатељских снага у Шапцу — — — — —	441
Наређење Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 28 септембра 1944 год. штабовима бригада и командама јединица за контролисање комуникација: Чачак — Г. Милановац, Љутовница — Г. Милановац — — — — —	442
Наређење Штаба Двадесет друге НО дивизије од 28 септембра 1944 год. Штабу Десете српске НО бригаде за напад на Власотинце — — — — —	444
Извештај Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 28 септембра 1944 год. Штабу Четрнаестог корпуса НОВЈ о борбама од 1 до 15 септембра — — — — —	446
Извештај Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 28 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о пребацивању на просторију Брус — Разбојна у циљу садејства јединицама Друге пролетерске дивизије — — — — —	452
Извештај Штаба Пете санџачке ударне бригаде од 28 септембра 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије о ослобођењу Пријепоља — — — — —	453

	Страна
Наређење Штаба Четрдесет пете НО дивизије од 28 септембра 1944 год. штабовима бригада за дејства на комуникацији Књажевац — Зајечар — — — — —	455
Наређење Штаба Дванаестог корпуса НОВЈ од 29 септембра 1944 год. штабовима дивизија за рушење комуникација које воде из Шапца према Обреновцу, Богатићу и Лозници — — — — —	458
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 29 септембра 1944 год. штабовима својих бригада и Једанаесте српске бригаде Двадесет четврте НО дивизије за чишћење Жупе од непријатељских јединица — — — — —	459
Извештај Штаба Шесте српске бригаде од 29 септембра 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије о борбама против четника на простору Парлог — Тулеж — — — — —	461
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 29 септембра 1944 год. Штабу Првог пролетерског корпуса НОВЈ о борбама на простору Венчац — Букуља — Аранђеловац — — — — —	463
Наређење Штаба Пете НОУ дивизије од 29 септембра 1944 год. штабовима бригада за контролisaње комуникације Рудник — Топола — Аранђеловац — — — — —	464
Извештај Штаба Прве крајишке ударне бригаде од 29 септембра 1944 год. Штабу Пете НОУ дивизије о борбама од 21 до 28 септембра — — — — —	466
Извештај Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 29 септембра 1944 год. Штабу Дванаестог корпуса НОВЈ о борбама против четника, недивеваца, белогардејаца и Немаца на просторији Цер — Шабац — — — — —	469
Наређење Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 29 септембра 1944 год. штабовима бригада за блокаду Шапца и напад на Богатић — — — — —	474
Извештај Штаба Друге пролетерске бригаде од 29 септембра 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о распореду Бригаде и борби против четника на положају Стражевица — Шарани — — — — —	477
Извештај Штаба Пете српске ударне бригаде од 29 септембра 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о борбама против непријатељских јединица од 23 до 28 септембра — — — — —	478
Извештај Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 29 септембра 1944 год. Штабу Четрнаестог корпуса НОВЈ о борбама против четника и љотићеваца у околини Жагубице — — — — —	479
Извештај Штаба Треће санџачке ударне бригаде од 29 септембра 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије о борби с четницима код Пријепоља — — — — —	481
Заповест Штаба Четрдесет шесте НО дивизије од 29 септембра 1944 год. штабовима бригада за чишћење терена око Врања и Бујановца од немачких и шиптарских јединица и спречавање продора немачких јединица из Скопља у правцу Лесковца — — — — —	482
Извод из књиге послатих депеша Штаба Првог пролетерског корпуса НОВЈ од 28 до 30 септембра 1944 године — — — — —	486
Извод из књиге примљених депеша Штаба Првог пролетерског корпуса НОВЈ од 28 до 30 септембра 1944 године — — — — —	487
Наређење Штаба Прве пролетерске дивизије од 30 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на непријатељске положаје на линији Уб — Вреоци — — — — —	489

	Страна
Саопштење Штаба Пете НОУ дивизије о резултатима борбе за Аранђеловац 19 и 20 септембра 1944 године — — — —	492
Извештај Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 30 септембра 1944 год. Штабу Четрнаестог корпуса НОВЈ о дејствима Дивизије од 15 до 29 септембра — — — — — —	493
Наређење Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 30 септембра 1944 год. Штабу Тринаесте српске бригаде за садејство јединицама Двадесет друге НО дивизије приликом напада на Лесковац — — — — — — — — — —	500
Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 30 септембра 1944 год. штабовима бригада за напад на четнике у околини Петровца на Млави — — — — — — — — — —	502
Извештај Главног штаба НОВ и ПО Србије од септембра 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПОЈ о ситуацији у Србији — — — — — — — — — — — — — —	504
Извештај Главног штаба НОВ и ПО Србије од септембра 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПОЈ о ситуацији у Србији — — — — — — — — — — — — — —	505
Извод из Операциског дневника Главног штаба НОВ и ПО Србије од 11 до 30 септембра 1944 године — — — — — — — — — —	505
Извод из Операциског дневника Штаба Првог пролетерског корпуса НОВЈ од 11 до 30 септембра 1944 године — — — — — — — — — —	538
Извод из Операциског дневника Штаба Друге пролетерске дивизије од 11 до 30 септембра 1944 године — — — — — — — — — —	550
Извод из Операциског дневника Штаба Седамнаесте НОУ дивизије од 11 до 30 септембра 1944 године — — — — — — — — — —	559
Извод из Операциског дневника Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 11 до 29 септембра 1944 године — — — — — — — — — —	581
Извод из Операциског дневника Двадесет четврте НО дивизије од 11 до 27 септембра 1944 године — — — — — — — — — —	596
Регистар —	607